

Z PAMÄTI LUDSTVA

LAROUSSE

NEVYRIEŠENÉ ZÁHADY SVETA

STRATENÉ
CIVILIZÁCIE
ZMIZNUTÉ MESTÁ
MIMOZEMSTANIA
BOSORKY
A ALCHYMIŠTI
TAJOMNÉ ZJAVENIA

MORSKÉ PRÍŠERY
ZÁHADNÉ PÍSMO
NEUVERITELNÉ
ATENTÁTY
UKRADNUTÉ
POKLADY

MLADÉ LETÁ

NEVYRIEŠENÉ ZÁHADY SVETA

LAROUSSE

V PAMÄTI ĽUDSTVA SÚ CHVÍLE, UDALOSTI, OSOBNOSTI, MESTÁ A DIELA, KTORÉ NAVEKY VTLAČILI SVOJU PEČAŤ HISTÓRII.

BABYLONSKÁ VEŽA, ATLANTÍDA, STONEHENGE, POTOPIA, MATUZALEM, PYRAMÍDY, DELFSKÁ VEŠTIAREŇ, NOSTRADAMUS, DRACULA, RASPUTIN, YETI... ČO JE SKUTOČNOSŤ A ČO LEN FIKCIA MODELOVANÁ V PAMÄTI ĽUDSTVA CELÝMI STOROČIAMI?

OSTALO NÁM MNOHO DÔKAZOV NAPRÍKLAD O ARCHITEKTONICKÝCH, UMELECKÝCH ALEBO NÁBOŽENSKÝCH AKTIVITÁCH NAŠICH PREDKOV, ALE ČASTO SÚ OPRADENÉ TAJOMSTVAMI A LEGENDAMI A DODNES SA VZPIERAJÚ AKÉMUKOL'VEK RACIONÁLNEMU VYSVETLENIU.

AUTORI TEJTO VÝPRAVNEJ ENCYKLOPÉDIE SA POKÚSILI NAHLIADNUŤ DO TÝCHTO TAJOMSTIEV A VYSVETLIŤ ICH PROSTREDNÍCTVOM AUTENTICKÝCH DOBOVÝCH DOKUMENTOV, FOTOGRAFIÍ A ILUSTRÁCIÍ. JEDNOTLIVÉ PRÍBEHY SA ODVÍJAJÚ NA KONKRÉTNOM HISTORICKOM POZADÍ S KONKRÉTNymi HISTORICKÝMI REÁLIAMI, AVŠAK SÚ TO PRÍBEHY PLNÉ ZAUJÍMAVÝCH A NEČAKANÝCH ZVRATOV A IMAGINÁCIE.

CET OUVRAGE, PUBLIÉ DANS LE CADRE DU PROGRAMME D'AIDE Á LA PUBLICATION „JOZEF FELIX“, BÉNÉFICIE DU SOUTIEN DU MINISTÉRE DES AFFAIRES ETRAGÉRES, DE L'AMBASSADE DE FRANCE EN SLOVAQUIE ET DE L'INSTITUT FRANgAIS DE BRATISLAVA.

TOTO DIELO VYŠLO S PODPOROU FONDU JOZEFA FELIXA, KTORÚ UDEĽUJE MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ FRANCÚZSKEJ REPUBLIKY, VEL'VYSLANECTVO FRANCÚZSKEJ REPUBLIKY NA SLOVENSKU A FRANCÚZSKY INŠTITÚT V BRATISLAVE.

ČITATEĽOVI

Tak ako ostatné diela z edície „ Z pamäti ľudstva " aj Nevyriešené záhady sveta sú spracované v chronologickom poradí, záhada po záhade, tak ako po sebe nasledovali.

Každý záhade je venovaná dvoj strana, okrem troch prípadov, keď si zaujímavosť témy vyžiadala dlhšie spracovanie. Dátum zistíte hneď, je napísaný v ľavom hornom rohu - zelený obdĺžnik označuje udalosti, ktoré sa odohrali pred našim letopočtom a červený obdĺžnik predstavuje náš letopočet.

Hlavný text hovorí o okolnostiach a hlavných hrdinoch záhady. Rozprávanie je obohatené doplňujúcimi informáciami v rámečkoch. Ak je udalosť zaradená do širšieho historického procesu, čas a miesto sú uvedené na okraji hlavného textu. Keď o záhade, hovorí očitý svedok alebo významný historik, jeho výpoveď nájdeme, medzi dvoma farebnými čiarami, ktorých farba zodpovedá príslušnému letopočtu. To isté platí aj pre text, v ktorom sa uvádzajú presné údaje technického charakteru, týkajúce sa nejakej zvláštnej udalosti. Posledný typ rámečka sa vyskytuje v knihe striedavo: rozprávanie nadobúda dlhodobú perspektívu v súvislosti s podobnými záhadami.

Autori kládli dôraz na výber obrazového materiálu. Dobové dokumenty, alegorické či fotografické stvárnenie témy dodávajú každému príbehu autenticitu priameho svedectva faktu a odkazu pre nasledujúce generácie. V prípade potreby je text doplnený schémou alebo presnou informačnou mapou. Napokon pomocou menného registra v závere knihy ľahko nájdete, protagonistov rôznych záhad.

PREDSLOV

dľa gréckej mytológie sa dejiny ľudstva začínajú - alebo takmer sa začínajú - hádankou. Hádankou, ktorú dala Sfinga Oidipovi. Vymyslená historka? Skôr alegória, keďže naši dávni predkovia si nevedeli vysvetliť všetky atmosférické javy a prípadné úkazy, s ktorými sa stretli. Vysvetľovali si ich prostredníctvom symbolických snov, verili v existenciu bohov, dobrotivých či nepriateľských, ktorí vyvolávali tieto fenomény, alebo o nich rozhodovali. Ešte aj dnes, vo veku viac vedeckom ako náboženskom, nieje objasnená ani len otázka existencie ľudstva: ako sa objavila prvá ľudská bytosť? O postupnom procese, v ktorom prapredkovia opúšťali ríšu zvierat, vieme len málo a množstvo hypotéz, ktoré boli vyslovené a znovu odložené na zajtra, nás presvedčili iba o našej nevedomosti a sú zdrojom našej vášnivej zvedavosti.

Hoci sa dejiny v tradičnom chápaní usilujú o vysvetlenie faktov potvrdených historickými dokumentmi, veľká časť správ pozbieraných ľuďmi na celom svete vychádza z otázok a z neurčitých hypotéz, nepodložených alebo nedostatočne pozorovaných indícií, z tvrdení, ktoré môžu byť len výplodom predstavivosti -jednoducho zo záhad, ktoré zrejme mnohých odpudzujú, no ich skúmanie je v každom prípade významným svedectvom o dejinách ľudskej schopnosti vnímať. V tejto knihe nájdeme celú zbierku záhad: niektoré majú pozoruhodný význam a sú podstatou skutočných mýtov; niektoré však pripomínajú skôr vtipy. Politické aféry a podozrivé úmrtia pričasto hraničia so špionážnymi príbehmi. Prastaré legendy o mori, zablúdených lodiach, akou bola Mary Celeste či Blúdiaci Holanďan, plaviaci sa so svojou loďou storočiami, lode stratené v nezvyčajne nebezpečných oblastiach sú spomínané popri historkách o pokladoch templárov, Šalamúnovom zlate alebo o pokladoch Eldoráda, ktoré objavitelia Ameriky tak dlho hľadali. Kniha sa hemží obludami, či už ide o škótsku lochnessku, yetiho z Himalájí, gévaudanskú príšeru, krvilačného vlka, ktorý strašil na francúzskom vidieku v 18. storočí, alebo o obludu z Devonshiru, ktorá kedysi dávno zanechala na anglickom snehu také zvláštne stopy, že zostali dodnes nevysvetlené.

Všetky tieto príbehy svedčia v rôznej miere o tom, že človek v snahe vysvetliť svoj osud, vnášal doň prvky alegórie a snívania. Padol vládca, revolúcia alebo porážka zničili rozvoj

štátu? Niekoľkí z prívržencov starého režimu odmietli prijať realitu a predkladali také riešenie, ktoré malo viesť k obnove predošlých pomerov. V stredoveku sa kresťania konfrontovaní rozpínavosťou islamu nezachovali inak: vysnili si, že kdesi v Ázii - za moslimskou ríšou - existuje kresťanské kráľovstvo, ríša kňaza Jána, ktorá im príde na pomoc. A tak sa záhada mení na utópiu. Predstava smrti, túžba prekonať ju, načas alebo navždy, inšpirovala biblický mýtus o Matuzalemovi. Tento mýtus nájdeme i v legende o večnom Židovi; vysvetľuje aj úspechy grófa Saint-Germain vo Francúzsku v 18. storočí... Odráža sa v orientálnych náboženstvách v téme reinkarnácie a živí staré európske legendy, od starovekých harpyí až po Draculu, upíra sajúceho krv, a Fausta, vedca, ktorý si od diabla kúpil druhú mladosť. Ariadnina niť predstavivosti spája dokonca aj iné témy: od Atlantídy po Šangri-la, „rajský ostrov“ svätého Brandana, rozprávkovú krajinu, ktorá zanikla v orchestri nostalgie za pozemským rajom. Pokiaľ ide o dobrodružstvá alchymistov - Nicolasa Flamela alebo Fulcanelliho - a prorokov - Nostradama alebo Johna Deea -, prezrádzajú túžbu človeka prekročiť predpísané hranice svojho pôsobenia na hmotu a čas.

Únik z racionálna tak odhaľuje frustráciu kompenzovanú neskutočnosťou. Ešte častejšie prezrádza neprekonateľný strach. Vysvetlenia sa hemžia odpornými zvermi. Človek sa ich bojí rovnako ako „návštevníkov z iného sveta“ - od „Magoniancov“ stredovekého kňaza Agobarda až po dnešné UFO. Iná hrôza, hrôza z nevedomosti a zo šialenstva, ktorá sa môže náhle rozpútať, inšpirovala všetky „hony na čarodejnice“ od upaľovania na hranici v 14. storočí až po Ku-klux-klan. A pokiaľ ide o obludy, preludy, krížence, fantómy a vzkriesených všetkých druhov, čo prezrádzajú iné pri všetkej svojej bizarnosti a hrôze zo škôd, ktoré môžu napáchať, ak nie strach z toho, že sa vymykajú ľudskému poriadku? Rozprávka sa tak mení na nočnú moru.

OBSAH

PREDSLOV 8

UDALOSTI PODĽA CHRONOLÓGIE

pred našim letopočtom

4 000 000	PŮVOD ČLOVEKA	12
100 000	VZNIK ČLOVEKA MODERNÉHO	14
30 000	OBJAVENIE UMENIA	16
11500	ATLANTÍDA	18
10 000	POTOPA	22
4000	KAMENNÉ ALEJE V CARNACU	24
3500	MUŽ ZO SIMILAUNU	26
2800	ZÁHADNÝ STONEHENGE	28
2700	CHEOPSOVA PYRAMÍDA	30
1700	MATUZALEM	32
1700	LABYRINT V KNOSSE	34
1600	TAJOMSTVO DRAČÍCH KOSTÍ	36
1350	ZMIZNUTIE NEFRETITI	38
13. stor.	NEDOKÁZATELNÝ KONFLIKT	40
1250	ODYSEUS A SIRÉNY	42
1000	PŮVOD NEDOTKNUTEĽNÝCH V INDIÍ	44
1000	OSÍDLOVANIE POLYNÉZIE	46
950	KRAJINA OFIR	48
8. stor.	EXISTOVAL HOMÉR?	50
8. stor.	VEŠTIAREN V DELFÁCH	52
721	DESAŤ STRATENÝCH KMEŇOV	54
7. stor.	ETRUSKOVIA, ZÁHADNÝ NÁROD	56
625	BABYLONSKÁ VEŽA	58
6. stor.	NÁBOŽENSTVO DRUIDOV	60
6. stor.	ZLATÉ ČÍSLO	62
561	NAJVÄČŠIE BOHATSTVO NA SVETE	64
531	FENIČANIA V JUŽNEJ AMERIKE?	66
500	TETOVANÉ MŔTVOLY SKYTŮV	68
5. stor.	HERODOTOS A AMAZONKY	70
300	ŠKÓTSKE VITRIFIKOVANÉ PEVNOSTI	72
300prední -500n.l.	MUŽZTOLLUNDU	74
400	OBRAZCE NA PLANINE NAZCA	76
80	MECHANIZMUS Z ANTIKYTHÉRY	78

52	ŤAŽKÁ LOKALIZÁCIA ALESIE	80
44	CAESAROVA SMRŤ	82
7	BETLEHEMSKÁ HVIEZDA	84

nášho letopočtu

67	HROB SVÄTÉHO PETRA	86
3. stor.	MUČENÍCKA SMRŤ SVÄTÉHO DENISA	88
312	ZJAVENIE KRÍŽA KONŠTANTÍNOVI	90
5. stor.	AKO TO BOLO S ARTUŠOM?	92
6. stor.	SVÄTÝ RONAN LYKANTROP	94
545	„RAJSKÝ OSTROV“	96
600-950	TITANSKÁ ARCHITEKTÚRA MAYOV	98
660	FRANKOVIA A TRÓJSKY MÝTUS	100
751	LENIVÍ KRÁLI	102
855	PÁPEŽKA JANA	104
9. stor.	AGOBARD A MAGONIÁNCI	106
1100-1527	TAJOMSTVO INKSKÝCH UZLOV	108
1108	KRÁLI, LIEČITELIA ŠKROFULÓZY	110
1145	KRÁLOVSTVO OTCA JÁNA	112
1194-1220	KATEDRÁLA V CHARTRES	114
13.-15. stor.	SVÄTÁ VEĤMA	116
1224	STIGMY SVÄTÉHO FRANTIŠKA	118
1244	TAJOMSTVO KATAROV	120
1307	POKLAD TEMPLU	122
1316	DIEŤA, KTORÉ VLÁDLO PÄŤ D N Í	124
1337	ZÁZRAČNÁ RELIKVIA	126
1357	TURÍNSKE PLÁTNO	128
1382	FLAMEL A KAMEŇ MUDRCOV	130
1417	HĽADANIE ZLATA A NESMRTEĽNOSTI	132
1430	SKUTOČNÝ DRACULA	134
1431	NEISTÝ OSUD PANNY ORLEÁNSKEJ	136
1450	ZMRAŠŤOVANIE HLÁV	138
1483	ZMŔTVYCHVSTANIA NA VEĽKÝ PIATOK	140
1485	MALLEUS MALEFICARUM	142
1491	PREŽIL RICHARD ZYORKU SVOJU SMRŤ?	144
16.-17. stor.	STRATENÉ ZLATO CONQUISTADOROV	146
1513	MOPYPIRIHO REISA	148
1534	ELDORÁDO	150

1549	TIAHUANACO, ZÁHADNÉ MESTO	152	1897	ZNETVORENÉ DIETAZVICHY.	236
1555	N O S T R A D A M U S	154	1897	VEĽKÝ MORSKÝ HAD	238
1559	ZLATÝ VEK ASTROLÓGIE	156	1898	PREDTUCHA	240
1560	TRANSVERBERÁCIA SVÄTEJ TERÉZIE	158	1912	SARGASOVÉ MORE	242
1564-1616	BYŤ ČI NEBYŤ?	160	1914	SMRŤ ALAINA-FOURNIERA	244
1574-1610	OBÁVANÍ VLKOLACI	162	1915	NORFOLKSKÝ PRÁPOR.	246
1578	PORTUGALSKÁ FALOŠNÁ H R A	164	1916	KONIEC RASPUTINA	248
1604	LŽIDIMITRIJ	166	1917	POPRAVA MATY HARI	250
1614	BRATSTVO RUŽOVÉHO KRÍŽA	168	1920	ZÁHADA MENOM ANASTÁZIA	252
1634	POSADNUTÉ DIABLOM V LOUDUNE	170	1922	TUTANCHAMÓNOVA KLIATBA	254
1669	ŽELEZNÁ M A S K A	172	1924	TABUĽKY Z G L O Z E L U	256
1670	OTRÁVILI MADAME?	174	1926	FULCANELLIHO T A J O M S T V O	258
1695	ČERNOŠKA Z MORETU	176	1927	NUNGESSEROV A COLIOV LET	260
18. stor.	ZANIKNUTÁ INDIÁNSKA CIVILIZÁCIA?	178	1927-1929	ZHMOTNENÉ MYŠLIENKY A PREDSTAVY.	262
1722	VELKONOČNÝ OSTROV	180	1931-1956	DOGONSKÉ ZÁHADY	264
1727	EXTÁZA Z CINTORÍNA SV. MEDARDA	182	1933	LOCHNESSKÁ PRÍŠERA	266
1731	DIVÍ ĽUDIA A DETI	184	1936	PŮVOD B A S K O V	270
1758	GRÓF SAINT-GERMAIN	186	1937	SKÚŠKA OHŇOM	272
1764	ŠELMA ZO G É V A U D A N U	188	1941	ZMIZNUTIE ČLOVEKA PEKINSKÉHO	274
1771	CHARLES GENEVIÉVE D'ÉON	190	1941	JAPONSKÝ ÚTOK NA PEARLHARBOR.	276
1773	NARODENIE ĽUDOVÍTA FILIPA	192	1943	KATYNSKÝ MASOVÝ H R O B	278
1774	UVÄZNENÁ TARAKANOVOVÁ	194	1943	POKUS PHILADELPHIA	280
1779	MESMER A MESMERIZMUS	196	1945	MŔTVOLA ADOLFA HITLERA	282
1786	TAJOMNÝ CAGLIOSTRO	198	1945-1946	ČO SA STALO S MARTINOM BORMANNOM?	284
1795	ZÁHADA VÄZNICE TEMPLE	200	1945	BERMUDSKÝ TROJUHOLNÍK	286
1815	SMRŤ MARŠALA NEYA.	202	1946	HITLER A T H U L Ě	288
1821	BOL NAPOLEON OTRÁVENÝ?	204	1947	UFO	290
1828	ZÁHADNÝ KASPAR HAUSER	206	1947	PRÍPAD ROSWELLSKÉHO DISKU	292
1830	SMRŤ POSLEDNÉHO Z RODU CONDÉ	208	1949-1980	PRÍPAD GÉRARDA CROIZETA	294
1836	PREŽIL ALEXANDER I. SVOJU SMRŤ?	210	1951	NÁJDITE YETIHO!	296
1845	PRÍPAD EMÍLIE SAGÉEOVEJ.	212	1951	PRÍPADY SAMOVZNIETENIA	298
1848	ZROD ŠPIRITIZMU.	214	1953	ZÁHADY MESIACA.	300
1855	ZVER Z DEVONSHIRU.	216	1954	REINKARNÁCIA.	302
1858	ZÁZRAČNÉ LURDY.	218	1963	ATENTÁT NA KENNEDYHO	304
1860	CINTORÍN SLONOV	220	1968	MÝTUS O DUTEJ ZEMI	306
1861	RYBÍ DÁŽĎ V SINGAPORE	222	1973	FILIPÍNSKI LIEČITELIA	308
1864	PRÍZRKY A PRELUDY V LONDÝNSKOM TOWERI.	224	1977	POLTERGEIST Z ENFIELDU	310
1868	PARANORMÁLNE SCHOPNOSTI	226	1980-1981	VŮDŮ	312
1872	„MARYCELESTE“.	228	1983	ŠPIÓNSKY BOEING.	314
1877	K A N Á L Y N A M A R S E	230	1990-1991	OSTALI VO VIETNAME ZAJATCI?	316
1881	BLÚDIACI HOLANĎAN.	232			
1885	POKLAD Z RENNES-LE-CHÂTEAU	234		REGISTER	318

Opica sa vzpriamila

PŮVOD ČLOVEKA

Určiť hranicu medzi opicou a človekom je rovnako ťažké ako presne vystihnúť chvíľu, kedy sa studená voda môže pokladať za teplú. Zatiaľ niet definície, ktorá by charakterizovala náš druh, iba ak vedomie. Sme skutočne jediné živočíchy, ktoré sa zamýšľajú nad svojím pôvodom.

Zistiť svoj pôvod považujú ľudia už dávno za jednu zo svojich najdôležitejších úloh. Celé storočia človek veril, že ho stvoril

Všetci takí podobní, no zároveň odlišní

Ak pochádzame od jedného spoločného predka, ktorý žil pred 3 či 4 miliónmi rokov, prečo žijú na našej planéte ľudia, čo sa tak veľmi líšia farbou pokožky, očí alebo vlasov? Táto otázka zostáva záhadou. Až donedávna sa používal termín „rasa“ na vysvetľovanie vonkajších odlišností medzi ľudskými skupinami. Variácie (typ vlasov, farba pokožky atď.) sú odjakživa interpretované so zreteľom na hodnotový systém vlastný každej kultúre. A práve preto sa už niekoľko rokov termín „rasa“ v súvislosti s človekom nepoužíva. Antropológovia a genetici uprednostňujú termín „populácia“. Pokrok, najmä v genetike, nám dnes prináša vysvetlenia tohto javu. Tak ako všetky žive bytosti aj človek sa musel prispôbiť vplyvom svojho okolia. Farba pokožky závisí od pigmentu zvaného melanín. Populácia s vysokým obsahom melanínu v pokožke žije v tropických oblastiach, kým svetlejšie farby sú charakteristické pre menej slnečné oblasti. Okrem tohto priameho vplyvu prostredia musíme prirátat ešte vplyvy ekonomické, sociálne a dedičné, ktoré medzi sebou vzájomne pôsobia. Napokon, vďaka modernej genetike sa zistilo, že ľudstvo má spoločného predka, a morfológické odlišnosti sú výsledkom prispôbovania sa svojmu okoliu.

Boh, no tajomstvo ľudského pôvodu sa dostalo do celkom nového svetla v 19. storočí, keď Charles Darwin dokázal, že ľudský rod patrí do živočíšnej ríše.

Úžasný podvod

Toto zistenie je dnes nespochybniteľné, vedci sa však snažia odhaliť „chýbajúce ohnisko“, bytosť, ktorá bola styčným bodom medzi zvieratom a človekom.

Je len málo vedných odborov, kde sa teória vyvíjajú tak rýchlo a natoľko si protirečia. V roku 1912 sa vo Veľkej Británii v Piltdowne, neďaleko Brightonu našlo zopár kostí, o ktorých sa vedci domnievali, že patria k pozostatkom ľudoopa.

Lebka z Piltdownu predstavovala takmer pol storočie ono toľko hľadané „chýbajúce ohnisko“. Až do roku 1959, keď sa rádiouhlíkovou metódou dokázalo, že ide len o niekoľko sto rokov starú lebku muža skombinovanú s čeľusťou orangutana, ktorému v zoo opílovali zuby. Ukázalo sa, že jediný pravý ľudoop je podvod, ktorý sa „dožil“ bezmála päťdesiat rokov!

Ďalšie sklamanie

Práce odborníkov z molekulárnej biológie a biochémie ukázali, že človek má biochemickú stavbu tela na 99 percent identickú s antropomorfnými opicami (šimpanzmi a gorilami). Veľmi blízke chromozómové vzorce okrem iného prezrádzajú existenciu spoločného predka. Britský podvod by teda nemal odradiť vedcov od hľadania tohto predka.

V 70-tych rokoch, po objavení pozostatkov ramapiteka, primáta s chrupom podobným hominidom, v Indii, Európe a v Afrike, mnohí uverili, že problém je uzavretý. Poločlovek-polozvíra žil pred 14 miliónmi rokov a stavba tela dokazuje, že vedel stáť. To by znamenalo, že mal voľné ruky. Rýchlo však prišlo sklamanie: najnovšie badania dokázali, že ramapitek bol len samicou iného veľkého primáta, silvapiteka, ktorý patrí k orangutanom, no nie k ľuďom.

V skutočnosti prvá fáza hominizácie prebehla pred 4 miliónmi rokov, keď sa objavili hominidi, ako napr. preaustralopitek, ktorého najznámejším dokladom je kostra Lucy.

Keď sa Lucy vzpriamila...

Kto je vlastne Lucy? Jej kostra objavená v roku 1972 na území Afaru v Afrike sa dvadsať rokov pokladala za nášho najstaršieho a najslávnejšieho predka. Neďajme sa však pomyliť menom. Kostra ho dostala podľa piesne Beatles, v skutočnosti jej pohlavie nepoznáme. Čím sa tak veľmi odlišovali kostry iných primátov od tejto fosílie? Jednoducho tým, že Lucy vedela vzpriamene kráčať, a dvojnohosť je jedným z charakteristických znakov, ktorými sa človek líši od opíc.

Prečo a ako sa vlastne primáty, prví hominidi, postavili na zadné končatiny? Hypotéz, ktoré sa to pokúšajú vysvetliť, nieje veľa. Teória Yvesa Coppensa je ekologická. Podľa neho túto evolúciu primátov mohla vyvolať zmena podnebia. Po seizmickom zlome v Rift Valley vo východnej Afrike sa podnebie veľmi zmenilo. Bolo omnoho suchšie a omnoho chladnejšie. Línia oblasti dažďových lesov sa stiahla k rovníku a uvoľnila miesto pre zmiešanú vegetáciu riedkych porastov, lúk a saván. Primáty, osídľujúce nové územie, sa postupne vzpriamovali. V skutočnosti potreba postaviť sa, a nielen na krátky okamih, na dolné končatiny viedla k prevratnej zmene ich morfológie; chodidlo, vďaka vytvorenej klenbe, prevzalo funkciu udržiavania telesnej váhy. Panva sa vysunula dopredu, ruka sa zbavila len pohybovej funkcie, mozog sa zväčšil... a z opice sa stal človek.

Vývoj lebky od prvých (antropoidných) predkov človeka až po ľudskú lebku

Jeden alebo viacerí predkovia?

Dnes neprejde týždeň bez toho, že by neboli spochybnené alebo potvrdené modely a teórie o tom, čím sa človek líši od opice. Hoci v tejto otázke si mnohé teórie protirečia, všetky sa zakladajú na objavoch, ktoré urobili paleontológovia od 60-tych rokov vo východnej a južnej Afrike.

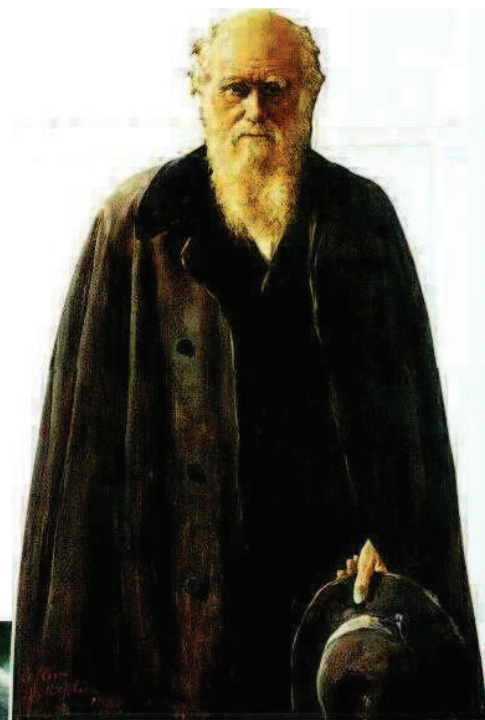
Momentálne sa zdá, že kolískou ľudstva bola oblasť Rift Valley tiahnuca sa od Afrického rohu po Mys. V Afrike objavené kostry australopitekov patria k trom rôznym druhom. Ich vzťahy k rodu *Homo* nie sú ešte celkom dokázané.

Ak veríme paleontológom, mohlo sa odohrať viacero scenárov. Buď je Lucy predkom *Homo habilis* a ďalších australopitekov, alebo je to poddruh australopiteka druhu *Africanus*, ktorý je predkom ďalších australopitekov, a *Homo habilis*, alebo, napokon, Lucy je, ako v súčasnosti predpokladá Yves Coppens, preaustralopitek: treba povedať, že rod *Homo* je skupina príbuzná australopitekom, to znamená, že obidva rody majú spoločného predka. Posledné vysvetlenie: rod *Homo* pochádza z australopitekov, ktorí sú súčasne bratskou a otcovskou skupinou *Homo*.

*Opica a dieťa.
Kde je chýbajúce
ohnívko medzi
zvieratom a človekom?*

*Charles Darwin
(1809-1882). Vo svojom
slávnom diele **O vzniku
druhov** prirodzeným
výberom (1859) ukázal,
že súčasne 'druhy nie sú
výsledkom stvorenia ex
abrupto, ale produktom
pomalej evolúcie*

Neandertálca nahradil nový druh VZNIK ČLOVEKA MODERNÉHO

Pred niekoľkými rokmi archeológia potvrdila, že človek moderný - kromaňonec - nie je potomkom človeka neandertálskeho. Odvtedy si prehistorici a paleontológovia kladú otázku: ako teda vznikol súčasný človek *Homo sapiens sapiens*?

Pred 100 000 rokmi neandertálci tvorili jedinú populáciu ľudského rodu. Boli nositeľmi anatomických znakov, ktoré nemalo nijaké iné obyvateľstvo. Neandertálec bol strednej svalnatej postavy s pevnou kostrou, spôsob držania tela a chôdze sa pravdepodobne zhodoval s našim. Jedine lebka, pretiahnutejšia a širšia (s mozgovou kapacitou 1700 cm³, väčšou, ako je naša), a najmä tvár ponúkajú najviac odlišností od dnešného človeka: pretiahnutý a vyčnievajúci profil s vpadnutými okrúhlymi očnicami, široký nos, silné, dopredu vysunuté zuby.

Prví Európania

Neandertálska populácia zaberala územie Európy, Afriky a Ázie. Približne 35 000 rokov pred našim letopočtom sa však akákoľvek stopa po nej vytratila. Čo sa stalo?

V tom istom období sa v Európe objavila populácia nového typu. Ľudia boli urastenej postavy, čelo mali vysoké, kostru menej robustnú ako neandertálci. Kto boli títo ľudia, celkom ako my, že ich môžeme volať „modernými“? Odkiaľ „prišli“? A najmä prečo?

Najnovšie objavy archeológie a paleontológie nám ponúkajú niekoľko odpovedí, ktoré zakaždým otvárajú nové pole otázok.

Ľudia prichádzajúci odinakadiaľ

Poriadok, v akom nasledujú po sebe živočíšne druhy od prvého živého organizmu až po *Homo sapiens*, nie je ešte celkom známy. Zdá sa, že evolúcia, týkajúca sa prechodu zvierata na človeka, prebiehala asi takto: *Homo sapiens* sa vyvinul pravdepodobne z *Homo erectus* a ten zase

z *Homo habilis*. Momentálne nevieme, či tento prechod bol náhly alebo, naopak, bol výsledkom pomalého a pravidelného vývoja. Sami antropológovia len ťažko rozlišujú vyspelého *Homo erectus* od primitívneho *Homo sapiens*. Jediné, čo vďaka archeologickým objavom vieme, je, že moderní ľudia prišli z afrického kontinentu a z Blízkeho východu.

Prečo sa títo Afričania, usídlení na rozsiahlych územiach, jedného dňa rozhodli dobyť svet? Do úvahy prichádza niekoľko vysvetlení: migrácia prvých moderných ľudí z Afriky do západnej Ázie a ďalšieho sveta mohla byť výsledkom zmeny podnebia; alebo priveľkého rastu obyvateľstva, ktorý prinútil časť populácie vystahovať sa. Ale prečo potom títo moderní ľudia nahradili domorodé obyvateľstvo a najmä neandertálcov v Európe? Predstavovali pokrok v anatómii, správaní, ba i v jazyku? Nemáme o tom nijaký dôkaz, ešte menej z obdobia spolunažívania: veľký kultúrny pokrok spojený s moderným človekom (vytvorenie umenia, ozdôb, techniky štiepania kremeňa na čepele a nie na odštepky) sa prejavil až po vypudení neandertálcov. A zostáva už len otázka, ako to prebehlo...

Vyhynutie jedného druhu

Zdá sa, že začiatok tejto histórie sa odohral na Strednom východe pred 70 000 rokmi, kde žila populácia moderného človeka. V tomto období sa usadili v oblasti neandertálcov, ktorých sem možno z Európy vyhnalo zaľadnenie.

Zdalo sa, že dva typy obyvateľstva spolu spokojne nažívali. Potom, o niekoľko tisíc rokov neskôr, sa na svete rozšírili len ľudia moderní a po neandertálcoch nezostala ani stopa. Čo sa stalo?

V súčasnosti je niekoľko hypotéz. Niektorí vedci si myslia, že postup moderných ľudí z Orientu do Európy prebehol veľmi pomaly, možno v priebehu 30 000 rokov, pričom dochádzalo ku kríženiu rás medzi prisťahovalcami a pôvodným obyvateľstvom. Neandertálske formy mohli teda splynúť

Človek prispôbený zime

Charakteristickým znakom človeka neandertálskeho je disproporcija medzi krátkymi lýtkami a dlhšími stehnami a rovnaká medzi krátkym predlaktím a ramenami. Táto disproporcija by podľa dnešných bádateľov mohla byť výsledkom prispôbenia tela, aby si udržalo potrebnú teplotu. Pretože podnebie, v ktorom žili títo ľudia, bolo veľmi drsné. Podobnú telesnú prispôbitosť pozorujeme aj dnes u niektorých obyvateľov nútených žiť v extrémnych podmienkach, napr. u Eskimákov.

U prvých moderných ľudí nenachádzame tieto charakteristické anatomické znaky, preto môžeme predpokladať, že prišli z oblastí s teplejším podnebí, než bolo vtedy v Európe: to znamená z Blízkeho východu, kde sa našli najstaršie známe kostry tohto druhu.

s charakteristickými znakmi moderného človeka. Neandertálci nevyhynuli, ale mohlo dôjsť k ich asimilácii.

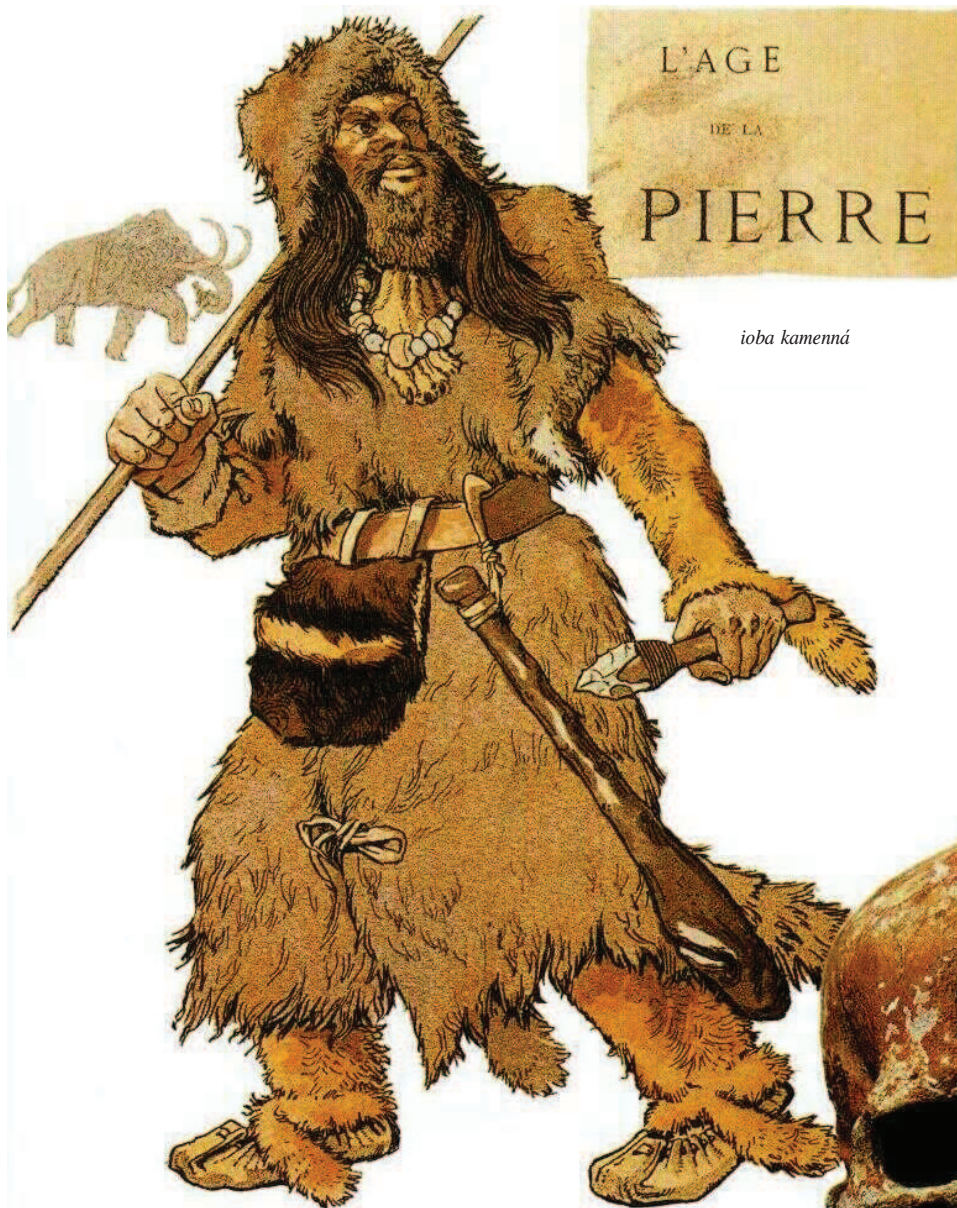
Ďalšie hypotézy hovoria o nečakanom konci a vykresľujú neľútostnú vojnu: niektorí romantici sa domnievajú, že prebehli mohutné masakry, v ktorých kromaňonci jednoducho zlikvidovali neandertálcov, čím vytvorili prvú kolonizáciu a uskutočnili prvú genocídu v dejinách. Táto katastrofická hypotéza nieje ničím podložená. V súčasnosti je tiež pravda, že nijaký pozostatok či fragment kostry nemôže potvrdiť akúkoľvek spojitosť medzi týmito dvoma populáciami. Archeologické výkopy doknes nevyriešili, ktoré z týchto rôznych vysvetlení je správne. A tak zostáva celá záhada neobjasnená.

-> Pozri aj: s. 12-13 (Pôvod človeka)

Človek
neandertálsky:
lebka zo
Chapelle-aux-Saints

Človek moderný
T. doby kamennej - náivná
predstava jednej učebnice
z obdobia III. francúzskej
republiky

ioba kamenná

Pôvod človeka moderného

Diskusie o modernom človeku neutíchajú. Odkiaľ prišiel tento človek so svojou rozmanitosťou telesných typov a farieb? Patrili lebky s vysokým čelom, kostry s ľahkými kosťami jedinej, tej istej populácii? Sú výsledkom evolúcie ľudstva? Núkajú sa nám početné teórie.

Prvá hypotéza je založená na „multiregionálnom“ modeli: charakteristické črty rozličného obyvateľstva (farba pokožky, postava, vlasy...) sa vyformovali v priebehu veľmi dlhých období, v oblastiach, kde tieto skupiny žijú dodnes. Telesné odlišnosti by boli výsledkom prispôbenia sa prirodzenému prostrediu v dávných dobách, každá populácia sa vyvíjala svojím špecifickým spôsobom z *Homo erectus* (to znamená pred viac ako miliónom rokov).

Druhá hypotéza vychádza z monogenetického modelu: časť ľudí, fyzicky veľmi podobných, sa vyvinula v Afrike, to sú „moderní ľudia“. V nedávnej dobe (pred 100 000 rokmi?) sa rozšírili po svete, čo bolo sprevádzané rozvinutím zvláštnych fyzických charakteristických znakov. Podľa genetikov títo moderní ľudia nahradili staršie osídlenie, akým boli neandertálci. V prvom prípade telesné charakteristické znaky predchádzali príchod moderných ľudí; pri druhej hypotéze je to naopak.

Kromaňonec:
lebka z Eyzies
(Dordogne)
objavená v roku
1868

Význam prehistorických malieb

OBJAVENIE UMENIA

Pred 30 000 rokmi došlo k výnimočnému javu: vznikli prvé umelecké diela. Šlo o rezbárske práce. O 5 či 10 000 rokov neskôr sa odohrala ďalšia pozoruhodná udalosť: človek prekonal strach z tmy a na stenách jaskýň vytvoril obrazy.

Prečo ľudia vyzbrojení horiacimi konármi prenikali do tmavých, vlhkých, tajomných a nehostinných hĺbok jaskýň a maľovali tu bizóny, kone alebo kozorožce? Umenie z temnôt, jeho význam a motivácia zostávajú pre nás z veľkej časti nevysvetlené.

Strach zobrazíť človeka?

Zvieratá boli zobrazované veľmi realisticky: najmä bizóny a kone, ale vlastne všetky živočíchy žijúce v tej dobe. Naopak, na

Prvé kalendáre?

Ako to, že oslňujúce a monumentálne paleolitické umenie odrazu zaniklo? Prečo po ňom takmer 10 000 rokov nasledovalo umenie využívajúce takmer výlučne skromné riečne kamene? Boli pomalované alebo gravírované, témy na nich boli veľmi jednotvárne: išlo o body, priečne a pozdĺžne pruhy alebo geometrické tvary, pravidelne červenej alebo čiernej farby. Rovnorodosť výzdoby, typizácia znakov, ani stopa po úžitkovosti nám núkajú myšlienku, že šlo o kultové využitie figurácie. Ale ako si vysvetliť tie ťahy a body na obyčajných kamienoch?

Mnohí sa domnievajú, že išlo o prvé pokusy určovania času, podobne pokusu Robinsona Crusoa, ktorý ráatal dni pomocou zárezov na kmeni stromu. Tieto kamene by mohli byť prvými kalendármi. Táto hypotéza je však spochybňovaná. Podrobné skúmanie týchto rytín ukázalo, že boli robené na rovnakom kameni, jedným autorom, a teda nemôžu zodpovedať systému poznámok robených deň po dni. A tak záhada ich významu zostáva nevysvetlená.

stenách jaskýň, na nástrojoch alebo na obyčajných vápencových doskách boli zobrazenia ľudí veľmi zriedkavé. A ak sa aj praveký človek odhodlal znázorniť svojich súčasníkov, predstavoval ich v stuhnutých pozíciách, s jasne vyobrazeným pohľadom a často karikovaných. Prečo pravekí umelci vedome uprednostňovali paródiu? Išlo o zámerné utajovanie podoby ľudských bytostí pred silami, ktoré ich prevyšovali?

Tajný kód

Čo znamenali početné znaky nájdené v jaskyniach? Boli to bodky, pomlčky, paličky, čiary alebo ozajstné geometrické tvary: obdĺžniky, znaky, mriežky. Pravekí ľudia v čase, keď sa sami vyvíjali, vo svojich vyobrazeniach s realistickými tendenciami vytvorili prvé diela abstraktného umenia...

Prečo na stenách mnohých jaskýň zanechávali obrazy rúk „v negatívne“? Pravdepodobne to robili tak, že si ruku opreli o skalu a fúkali na ňu farbivo. Niektoré obrysy rúk nemali úplný počet prstov. Najprv si vedci mysleli, že išlo o následky choroby (omrzliny) alebo o rituálne amputácie, no dnes väčšina predpokladá, že tieto montáže mali svoj význam: skrčením prstov dosiahneme akýsi posunkový kód, pripomínajúci reč hluchonemých alebo dorozumievanie medzi poľovníkmi.

Neznámi géniovia

Kto boli títo umelci? Muži, alebo aj ženy? Mali osobitné sociálne postavenie v kruhu svojej skupiny? Išlo o „učiteľov“? Ako sa formovali? Jestvovalo čosi ako ateliéry alebo umelecké školy? Cestovali v tom čase umelci po rozličných kútoch Európy, aby šírili svoje umenie? Za realizáciu diel sa im pripisovala moc čarodejníkov či šamanov? Nič o tom nevieme. V niektorých jaskyniach sa vyobrazenia zvierat, rytiny a znaky prelínajú, hromadia, čo dokazuje, že na nich pracovali počas storočí aj nasledujúce generácie umelcov. Na iné mies-

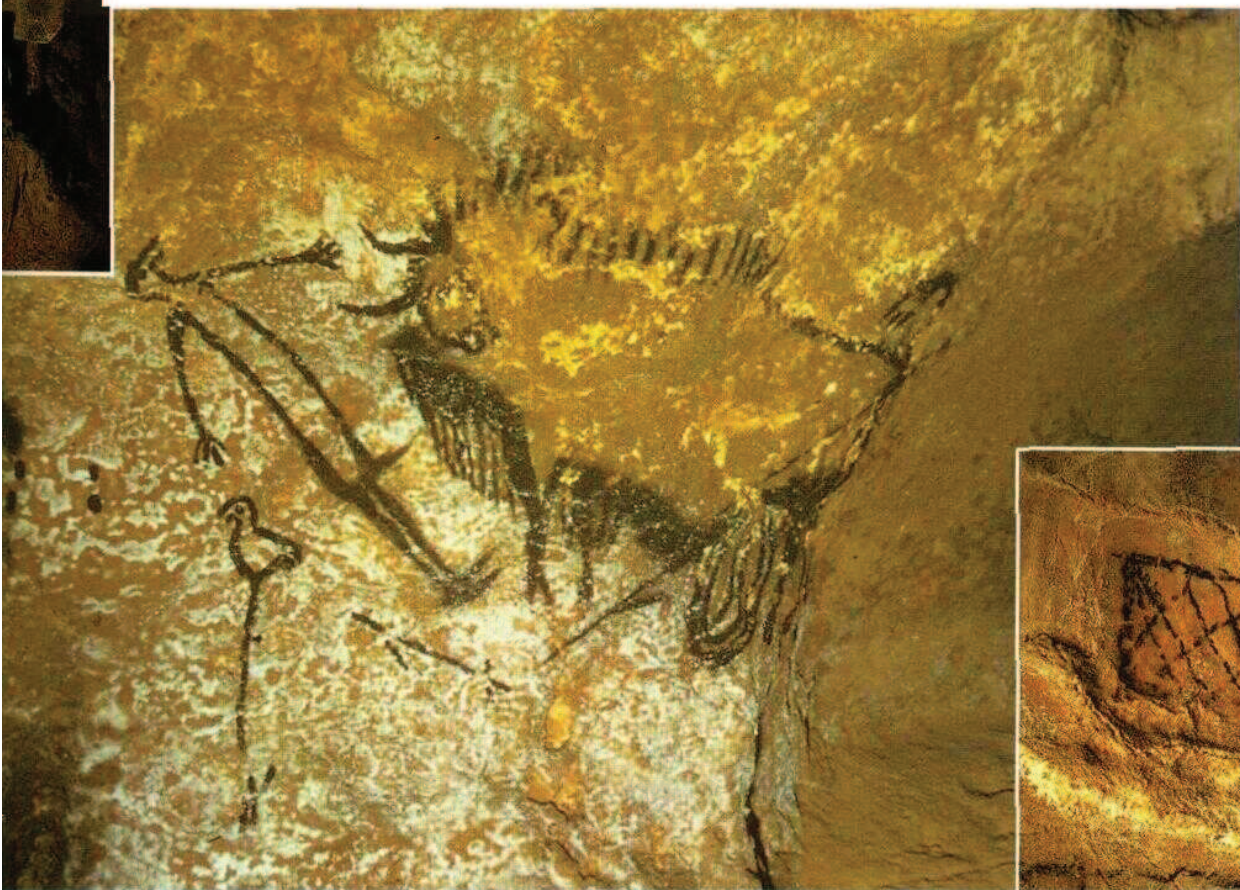

Za veľkým koňom je ruka namalovaná v „negatívne“, keď jej autor fúkal farbivo okolo dlane opretej o stenu (jaskyňa Pech-Merle, Cabrerets, Francúzsko)

ta prišli maliari a rytci len raz. V priebehu vekov ľudia, patriaci k istej skupine, zanechali v jej mene svedectvo o svojej existencii. Títo umelci, vlastníci tajomstva prenášaného z generácie na generáciu, si vedeli v najhlbších zákutiach zeme nájsť miesto pre svoje umenie. Súperili medzi sebou, tak ako v Lascaux, v zručnosti a nadaní. Zdá sa, že nič, čo zobrazovali, neponechali náhode. Všetko do seba mimoriadne zapadá. V každom celku sa istotne skrýva príbeh, ale aký?

Prečo umenie?

Už v 19. storočí sa mnohí vedci pokúšali vyriešiť záhadu paleolitického umenia. Boli sformulované prakticky už všetky hypotézy. Ide o mágiu spojenú s lovom? Namaľovaný alebo vyrytý výjav by tak mohol slúžiť na to, aby sa vydaril lov a získala bohatá korisť. Zvieratá prebodnuté šípami objavené v jaskyniach podporujú túto hypotézu. Ale ako si v tom prípade máme vysvetliť, že sob, podľa množstva kostí nájdených v obydliach alebo v ohniskách najkonzumovanejšie zo zvierat, je na stenách jaskýň najmenej zobrazovaný? Obraz tohto zvieratá bol teda tabu? Série fantastických zvierat ako „jednorožec“ z Lascaux alebo bytosti napoly ľudia a napoly zvieratá ako „boh s rohmi“ alebo „čarodejník z jaskyne Trois Frères v departemente Ariège sú dôkazom, akú významnú úlohu zohrala v grafickej tvorbe imaginácia. Tento „boh s rohmi“, človek, býk, vták a mäsozravec je boh alebo čarodejník? Je

Lovec zranený bizónom: jedno z veľmi zriedkavých vyobrazení človeka (jaskyňa v Lascaux)

Čierne symboly na klenbe jaskyne Lás Chimeneas (Španielsko). Čo znamenajú tieto geometrické znaky?

to mýtus a či výplod fantázie? Nálezy odtlačkov nôh uchovaných v hline dokazujú, že už veľmi malé, troj- až šesťročné deti chodili do jaskýň. Na základe týchto objavov mnohí vedci tvrdia, že tieto prehistorické svätyně boli miestom iniciačných rituálov. Iní prehistorici si myslia, že jaskynné diela zodpovedajú spôsobu vyjadrovania v kódach, vlastnému istej skupine ľudí, a ich odkaz a funkcia sú v každej jaskyni iné.

Paleolitické umenie zrejme nikdy nevydá svoje tajomstvá. Súčasný človek, bezmocný svedok zobrazení stelesňujúcich paleolitické myslenie, len ťažko pochopí obrazy, ktoré zanechali naši predkovia, hoci má k dispozícii tie najdokonalejšie vedecké metódy.

Príklad: jaskyňa v Lascaux

Bizón útočiaci na človeka. Jaskyňa v Lascaux skrýva jeden z veľmi zriedkavých naratívnych výjavov, ktoré nám zanechali paleolitickí umelci. Vidíme na ňom bizóna so sklonenými rohmi a vztýčeným chvostom, prebodnutého dlhým oštepom a s vyvrhnutými vnútornosťami. Útočí na muža s vtáčou hlavou a vztýčeným pohlavím, ktorý padá tesne pred ním. Po pravej ruke muža je znázornený vták nabadnutý na tyči; obrátený je k nemu chrbtom. V jeho blízkosti je zoradených šesť čiernych bodov a nosorožec, ktorý sa vzdáva so zdvihnutým chvostom.

Nepotvrdená hypotéza: hrob lovca. Abbé Breuil (1877-1961), profesor prehistorickej etnografie na Inštitúte, neskôr v Collège de France, vidí v tomto vyobrazení pamiatku. A tak v okolí prekopal kol-

mo zem v nádeji, že nájde hrob lovca, no márne. Iní odborníci, ako súčasný prehistorik A. Leroi-Gourhan, si všimli, že téma mŕtveho muža a zraneného zvieraťa sa často vyskytuje v paleolitickom umení: prikláňajú sa k hypotéze mýtu, príbehu, ktorý je údelom celej pospolitosti.

Tajná svätyně a miesto iniciácie? V jaskyni Lascaux sa našli mnohé predmety. Medzi nimi aj oštepy a šípy, zbrane, ktoré poslední návštevníci jaskyne zanechali dole pri maľbe zraneného muža. Navyše, fragmenty lúčok (zhotovených z vápencovej doštičky vydlabanej a naplnenej lojom a zvieracím tukom) boli opreté o stenu. Istotne sa tu odohrávali nezvyčajné obrady. Prečo tu bolo odložených toľko potrebných predmetov? Boli určené na rituál, odohrávajúc sa na dne jaskyne Lascaux?

Kráľovstvo pohltené morom...

ATLANTÍDA

Velkolepá civilizácia, ktorá mohla existovať a odrazu nečakane zmizla, má v sebe čosi fascinujúce. Meno Atlantída skrýva v sebe príbeh alebo sen o tajuplnom ostrove, kúpajúcom sa v teplých slnečných lúčoch, a ľuďoch, ktorí založili skvelú, no krátkotrvajúcu kultúru.

Bol to grécky filozof Platón, ktorý sa v 4. storočí pred n. l. ako prvý zmienil o existencii Atlantídy. Neskôr sa rozprávková krajina stala zdrojom rojčenia a utópií.

Platón (asi 427-348/347 pred n.l.), detail Rafaelovej fresky, Aténska škola (Vatikán). Grécky filozof je zakladateľom mýtu o Atlantíde

Platónovo svedectvo

Okolo roku 355 pred n. l. Platón v dialógoch *Timaios* a *Kritias* vytvoril mýtus o Atlantíde. Tak ako aj v ostatných dielach filozofa, aj tu je text písaný vo forme rozhovorov medzi viacerými osobami: Platónovým učiteľom Sokratom, pytagorejským filozofom Timaiom, Kritiom, politikom bez škrupí, a starým syrakúzkym generálom Hermokratom.

V *Timaiovi* Kritias, Platónov príbuzný, rozpráva príbeh svojho starého otca, ktorý sa ho dozvedel od svojho otca a ten zas od gréckeho mudrca Solóna. Keď Solón okolo r. 590 navštívil Egypt, jeden kňaz z chrámu v meste Sais mu povedal: Pred 9000 rokmi jestvoval ostrov zvaný Atlantída, za Heraklovými stúpmi (Gibraltár) „vystupo-

Atlantída podľa Platóna

„Kedysi totiž pred najväčšou vodnou pohromou bol štát, ktorý sa teraz volá aténsky, najudatnejší vo vojne a vo všetkom veľmi dobre usporiadaný (...). Vtedy bolo ono more splavné' (Atlantický oceán?), lebo malo pred svojím ústím, ktoré vy nazývate stúpmi Heraklovými, ostrov, ktorý bol väčší než Líbya a Ázia dohromady (...) A na tomto atlantickom ostrove vznikla veľká a obdivuhodná kráľovská moc (...) Celá táto moc spojená v jedno podujala sa kedysi jedným útokom podrobiť si celé naše i vaše územie, ako aj územie vnútri ústia. A vtedy sa, Solón, veľkosť vašej obce zaskvela pred všetkými ľuďmi hrdinskosťou a silou; lebo vynikajúc nad všetkých odvahou a vojenským umením... nezištne všetkých oslobodila. Keď však v neskorších časoch nastali neobyčajné zemetrasenia a povodne, prišiel istý osudný deň a noc a celá vaša ozbrojená moc sa prepadla do zeme, tak isto zmizol aj ostrov Atlantis, ktorý sa prepadol do mora; preto až doteraz ostalo tamojšie more nesplavné a neprebádané „lebo na povrch preráža viacnásobne navrstvené bahno, ktoré zanechal po sebe klesajúci ostrov.“

Timaios (Predsokraticí a Platón, s. 460-461, Bratislava 1970)

val z Atlantického oceánu“ a bol „väčší ako Líbya a Ázia spolu“ (v tom čase Gréci pod touto oblasťou rozumeli severnú Afriku a Malú Áziu). Bolo teda možné z tohto ostrova navštevovať aj iné ostrovy a dostať sa na kontinent rozprestierajúci sa za nimi (Amerika?).

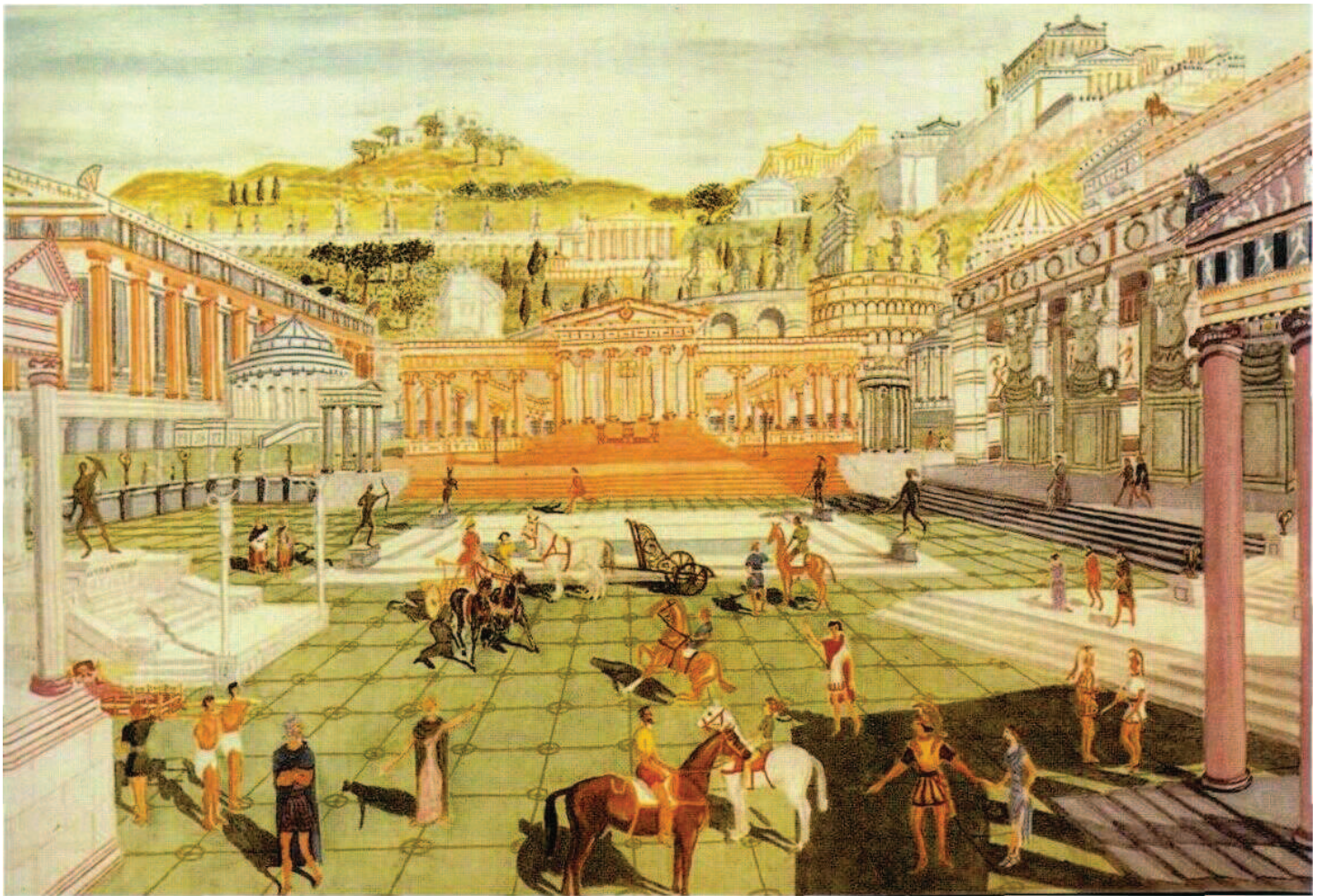
Dejiny spojené s obyvateľstvom tohto ostrova sú nasledovné. Atlantidski králi, mocní a prosperujúci, poháňaní dobyvateľskými zámermi, obsadili pobrežie Stredozemného mora, zmocnili sa Líbye a Egypta a prenikli do Európy až po západné pobrežie dnešného Talianska. Nakoniec však boli zahnaní a premožení Aténčanmi - čo nám trochu pripomína grécko-perzské vojny (od r. 492 do r. 449 pred n. l.). Trochu neskôr sa rozpúťali ohromné zemetrasenia a prírodné katastrofy a hrdú Atlantídu pohltili vody.

Najkrajšie z hlavných miest

Viac informácií o Atlantíde podáva filozof v *Kritiovi*. Po stvorení sveta si ho bohovia rozdeľovali a Poseidón, vládca mora, dostal Atlantídu. Z jeho spojenia so smrteľníčkou Kleitó sa narodilo desať synov

Atlantída, mapa zo 17. stor. (Paríž, bibl. des Arts décoratifs). Ostrov stratený medzi Afrikou a Amerikou?'

Námestie v centre hlavného mesta Atlantídy (moderná kresba)

Hypotézy o umiestnení

Ak pripustíme, že Atlantída skutočne existovala a nejde len o rozprávku s morálnou či politickou hodnotou, vynára sa problém, kde sa presne nachádzala.

Od Ameriky po Škandináviu. Niektorí umiestňujú Atlantídu do Južnej Ameriky, k Mayom, iní do Heligolandu, ostrovu v Severnom mori, pri dánskom a nemeckom pobreží (J. Spanuth) alebo na Saharu (čo spopularizoval Pierre Benoît vo svojom románe *Atlantída*, r. 1919). Napokon ďalší považujú starobylý Tartessos (ležiaci pri ústí Guadalquiviru v južnom Španielsku) za atlantídске mesto.

Azory. Ak vychádzame z Platónovho textu, táto lokalizácia vyzerá najlogickejšia. R. 1882 už I. Donnelly vyslovil túto domnienku. Neskôr O. H. Muck, rozvíjajúc argumenty rozpracované archeológmi Kircherom a Schliemannom, podporil myšlienku, že Azory sú starobylá Atlantída. Odvolával sa na zemepisnú polohu Azorských ostrovov, všimol si, že tvoria oblasť zlomu zemskej kôry a je v nich mnoho činných sopiek.

Bimini... Niektorí bádatelia si myslia, že Atlantída sa nachádzala v západnej

časti Atlantického oceánu, blízko ostrova Bimini (v Bahamskom súostroví). V roku 1968 bola v tejto oblasti objavená stavba pod vodou. Nasledovali ďalšie bádania pod vedením M. Valentína, čestného kustóda vedeckého múzea v Miami, a D. Rebikoffa, odborníka na podmorské fotografovanie. Preskúmané boli dva múry orientované kolmo na seba. Bimini klesajú do oceánu pravidelne a dvaja bádatelia datovali tieto stavby do obdobia pred 8 až 10 000 rokmi, to znamená do obdobia, keď žiadne obyvatelstvo tejto oblasti nedosahovalo technickú úroveň, ktorá by im dovolila postaviť takéto múry. Jediným problémom zostáva pochybnosť o ľudskom pôvode tých stavieb, ktoré sa dnes považujú skôr za prírodný jav.

...alebo Santorín. Konečne najnovšia hypotéza podporovaná najmä francúzskym oceánológom Jacquom-Yvom Cousteauom umiestňuje Atlantídu do Stredozemného mora a stotožňuje ju s ostrovom Santorín neďaleko Kréty, ktorý náhle zmizol a zmenil sa na súostrovie v r. 1470 pred n. l. po výbuchu svojej hlavnej sopky.

... alebo navždy stratený raj'?

a každý zdedil časť ostrova. Najstarší Atlas sa stal kráľom a dostal najlepšie a najväčšie územie. Ostrov bol veľmi bohatý vďaka vyspelému poľnohospodárstvu a baníctvu. Mudrci, ktorí mu vládli, zabezpečili ľuďom prácu a šťastný život. Atlantída, opísaná v *Kritiovi*, sa delila na obvody. Rovina, uprostred ktorej na vyvýšení stálo hlavné mesto, bola pretkaná kanálmi v tvare sústredných kružníc. V centre mesta sa týčila kráľovská rezidencia, starobylé sídlo boha mora. Bola to pevnosť tiež kruhovitého tvaru a s priemerom asi piatich kilometrov. Sústredné prstence zeme a mora neskôr obyvatelia pospájali mostami, a tak vytvorili cestu až k akropole. Tam boli chrámy, paláce, verejné budovy, ako aj priestranstvá určené na rôzne hry. Najkrajší chrám bol zasvätený Poseidónovi. Vonkajšie steny boli postriebrené a strechy pozlátené. V interiéri zase klenby z opracovanej slonoviny vykladané zlatom, striebrom a orichalkom (pre nás neznámy kov, predpokladáme, že ide buď o meď alebo o zliatinu medi so zlatom).

Chrám bol vyzdobený množstvom sôch celých zo zlata. Jedna prevyšovala ostatné, bola to socha Poseidóna, ktorý stál vo voze fahanom šiestimi okridlenými koňmi. Súsošie bolo také veľké, že postava boha sa dotýkala klenby chrámu. Platón písal o bohatstve a moci Atlantídy, *Kritias* však zostal nedokončený, a tak sme sa viac o tomto ostrove nedozvedeli.

Z čoho vychádzajú utópie

Platónov text sa dnes interpretuje ako jedna z prvých utópií: možno ju chápať ako alegóriu ospevujúcu zásluhy aténskej ríše, ktorá v jeho dobe mala obdobie najväčšieho rozkvetu za sebou. Je mesto, ktoré opisuje filozof, celkom vymyslené, alebo Platónova konštrukcia zodpovedá tradícii, ktorá by mohla mať historický podklad? Táto diskusia nieje zatiaľ uzavretá. Zdá sa, že aj antickí komentátori majú rozdielne názory na Platónove dialógy. Aristoteles v 4. stor. pred n. l. tvrdí, že Atlantída je len mýtus. Na druhej strane ale iný z Platónových žiakov dokazuje,

Koniec Atlantídy

Podľa Platóna Atlantída zmizla za jeden deň a jednu noc ako obeť prírodnej katastrofy. Mnohí autori vychádzali z hypotézy, že ostrov skutočne existoval a vážne sa pokúšali vysvetliť toto zmiznutie.

Najpravdepodobnejšie ho spôsobil výbuch sopky, no je nemysliteľné, že by jediný, akokoľvek titanský výbuch mohol celkom pohltiť za deň ostrov takej veľkosti, ako ho opísal Platón v *Kritiovi*.

Iní komentátori sú zástancami hypotézy pádu obrovského meteoritu na Zem, pričom vznikla najväčšia tsunami v dejinách ľudstva - katastrofa, ktorá sa zachovala v mýte o potope.

A možno v katastrofe popísanej Platónom treba vidieť len literárne spracovanie bleskového pádu oslnivej civilizácie, možno práve krétskej, ktorú na jej sklonku pohltili progresívnejšie Atény.

že v Sais videl hieroglyfy podrobne vysvetľujúce príbeh, ktorý sa dozvedel Solón. V stredoveku sa na Atlantídu prakticky zabudlo. Záujem o ponorený ostrov sa znovu prebudil v storočí veľkých objavov, niektorí autori pokladali Ameriku za Platónov ostrov. O ideálnej krajine sa začalo písať častejšie.

Anglický filozof Francis Bacon v roku 1627 napísal *Novú Atlantídu* (*Nová Atlantis*) v duchu vedeckého románu: moreplavci hnani vetrom sa dostali do neprebádaných oblastí oceánu a pristáli pri brehoch neznámeho ostrova, kde osvietená vláda nastoliť absolútne šťastie; Švéd Olav Rudbeck v tom videl alegóriu vlastnej krajiny ako kolisky civilizácie (*Atlantida* alebo *Manhem*, 1679-1702); a Katalánčan Jacint Verdaguer urobil zo strateného kontinentu tajný cieľ Kristófa Kolumba (*Atlantida*, 1876).

Atlantída: ostrov Santorin?

Mýtus o Atlantíde je i naďalej námetom pre filozofické utópie a romantické fikcie. Na začiatku 20. storočia francúzsky spisovateľ Pierre Benoît uverejnil svoj slávny román *Atlantída*. Podľa neho sa záhadný ostrov nachádza uprostred púšte. Vzrušujúca Antinéa na ňom zdržiavala dvoch stratených dôstojníkov. Omnoho serióznejšie *Atlantída, nočný pohľad* (novodobá rekonštrukcia)

Kráter Santorin: posledná stopa po starobylej Atlantíde?

nejšie sa tejto téme venujú archeológovia a oceánológovia, ktorí sa snažia určiť miesto. Podľa Grékov Galanoupoulosa a Marinatosa, ako aj Francúza Cousteaua Atlantídou by mohol byť ostrov Santorin, rozprestierajúci sa 110 km na sever od Kréty. Ostrov je naozaj kruhovitý a v r. 1500 pred n. l. bola Kréta na vrchole svojej moci. Jej minojská civilizácia bola oslnivá a jej obchod zahŕňal celé Stredomorie. Navyše, bola nepriateľkou Atén a obyvatelia rovnako ako Atlantídania vyznávali kult býka. V roku 1470 pred n. l. vybuchla na Santorine sopka. Erupciu sprevádzalo hrozné zemetrasenie, popolčkový dážď a obrovská, niekoľko desiatok metrov vysoká morská vlna, ktorá mohla zmiest Kréty a navždy zničiť jej civilizáciu. Mohol si Plátón 1100 rokov po tejto strašnej katastrofe popliesť dátumy i miesto, keď bol ostrov pochovaný a krétska civilizácia zničená živelnou pohromou? Alebo zámerne pomiešal historické udalosti s legendárnou tradíciou, aby vytvoril alegóriu s politickým a morálnym akcentom? Obidve hypotézy sú prijateľné.

→ **Pozri aj:** s. 22-23 (Potopa); s. 34-35 (Labyrint v Knosse); s. 288-289 (Hitler a Thulé)

Ďalšie civilizácie pohltené oceánom

Existuje bohatá literatúra venovaná tematike krajín a kontinentov, ktoré pohltilo more. Možno sa v nej skrýva nostalgická spomienka na stratený raj. Či si ľudia v stredoveku nepredstavovali, že rajská záhrada sa rozprestiera za známymi krajinami? Myšlienka potopy alebo veľkej prírodnej katastrofy, ktorú nájdeme v mnohých civilizáciách, jej tiež nie je cudzia. A tak sa aj iné kontinenty delia s Atlantídou o smutnú poveseť, že ich pohltili prívaly vln.

Lemúria. Tento kontinent pohltенý vodami Indického oceánu bol objavený v 19. storočí. Objav sa pripisuje anglickému zoológovi Slaterovi, ktorý ho pomenoval podľa pozostatkov primátov - lemurov - nájdených na Madagaskare a v Malajzii. V 20. storočí nadchol tento príbeh ruskú okultistku Helenu Petrovnu Blavatskú. Z Lemurčanov urobila obrov obdarených telepatickými schopnosťami. Lemúria sa potopila pred niekoľkými miliónmi rokov, no niekoľkí, čo prežili, sa mohli zachrániť útekom do strednej Ázie a ich potomkovia by mohli byť dnešnými obyvateľmi Indie.

Kontinent Mu. Začiatkom 20. storočia sa Francúz Étienne Brousseau de Bourbourg pokúšal preložiť mayský text, *kódex Troano*, pričom si myslel, že rozlíštil symboly M a U a vyvodil z toho existenciu starého kontinentu

zvaného Mu. Hneď po ňom plukovník John Churchward vyhlásil, že počas svojej služby v britskej armáde v Indii, ho hinduistickí kňazi zasvätili do tajomstva Mu. Kňazi ho vraj naučili čítať v jazyku strateného kontinentu podľa kópií textov zapísaných na tabuľkách ukrytých v indických a mexických chrámoch... Podľa neho sa tento záhadný kontinent ležiaci v Tichom oceáne rozprestieral od Beringovej úžiny po Austráliu a od Indie po Kaliforniu. Potopil sa pred 12 000 rokmi.

Hyperborea. Kontinent, dnes stratený pod ľadovcami, mohol jestvovať v arktických oblastiach vo veľmi dávnych časoch, alebo v období (predpokladajme, že póly boli stále na tom istom mieste), keď tu vládlo tropické podnebie a vegetácia... muži i ženy tohto ostrova obkoleseného vysokými pohoriami sa vyznačovali výnimočnou krásou.

Pacifica. Nakoniec dvaja geofyzici D'Amos Nur, profesor na Stanfordskej univerzite (Kalifornia), a P. Zvi Ben-Avram z Tel Avivu prispôsobili starý mýtus o potopenom kontinente modernej teórii plávajúcich kontinentov. Podľa nich sa pred 125 miliónmi rokov časť územia, zvaná Pacifica, odtrhla od pevniny a unášaná Tichým oceánom prudko narazila na ďalšie kontinenty, v dôsledku čoho sa potopila.

Príbeh známy na celom svete

POTOPA

Sumeri, Európania, Afričania, Číňania, Austrálčania, Juhoameričania, Indovia a obyvatelia Oceánie si uchovávajú v pamäti potopu, ktorá zničila našu planétu niekoľko tisíc rokov pred našim letopočtom. Podoba jednotlivých príbehov zarážajúco bije do očí: zdá sa, že všetky vyšli z jedného scenára.

V Starom zákone v kapitolách 6, 7, 8 Genezis nájdeme príbeh o potope: Boh chcel odstrániť zlo, ktoré ovládlo zem, a rozhodol sa zničiť skazené ľudstvo. Jediný človek našiel milosť u Boha: Noe. Boh sa naňho obrátil a prikázal mu postaviť koráb, archu, a zachrániť na ňom jeho rodinu a z každého živočíšneho druhu po páre. Keď bola archa dokončená, rozptúali sa hrozné dažde a zaplavili svet. Noe spolu so svojimi spoločníkmi štyridsať dní odolával búrke. Napokon prestalo pršať a Noe vypustil holubicu, ktorá mu priniesla olivovú ratolesť: rastlinstvo sa znovu rozrástlo na zemi. Vody opadli a Noe so svojimi

Biblický príbeh

„I nastala štyridsaťdenná potopa na zemi. Vody pribúdali a vyzdvihli koráb zo zeme do výšky. Vody veľmi stúpali a zaplavili všetko na zemskom povrchu, koráb však plával na vodách. A vody vzrastali ďalej na zemi, takže zaliali všetky, aj vysoké vrchy, ktoré sú pod šírym nebom. Voda prevyšovala o pätnásť laktív vrchy, ktoré pokrývala. I zahynulo každé telo, ktoré sa pohybovalo po zemi, aj všetci ľudia. Všetko, čo malo v nozdrách dych života, všetko, čo žilo na suchu, zomrelo. Zahubil všetky bytosti, čo boli na zemi, ľudí aj dobytok, plazy i nebeské vtáčstvo, a boli vyhubené zo zeme. Ostal iba Noe a to, čo bolo s ním na korábe. A vody ovládali zem ešte šesťdesiat dní.“

Genezis 7, 17 (Sväté písmo, s. 54, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1998)

mi spoločníkmi zastal na hore Ararat, odkiaľ sa znovu zaľudnila zem.

Tento príbeh, ktorý vznikol spojením dvoch textov z 8. a 6. storočia pred n. L., má pôvod v sumerských, neskôr babylonských textoch; v sumerskej verzii „našej“ potopy sa Noe nazýva Ziusudra. Ďalší, babylonský príbeh je zachytený na tabuľkách opisujúcich príbeh o Gilgamešovi: Noe tu má meno Utanapišti.

Potopa v rôznych interpretáciách

Niekoľko indických mýtov uvádza rovnaké skutočnosti. Hovoria o nich viaceré knihy: Satapatha Brahmana, Bhagavata Purana a, samozrejme, Mahabharata. Keď sledujeme jednotlivé verzie, dozvedáme sa, že Manu (alebo Satyaavrata) sa dozvedel o blížiaci sa potope od Višnu, ktorý nadobudol podobu ryby. Podľa rád boha si askéta postavil loď, aby na nej prichýlil živé tvory: po ústupe vôd vytiahol plavidlo

pôvod živej pohromy škriepke medzi dvoma bohmi - dvojčikami, stvoriteľmi sveta: jeden z nich tak dupol nohou o zem, že z nej vytryskli vody a zaplavili celý svet. V siedmich príbehoch zo Strednej Ameriky a v šiestich zo Severnej Ameriky vyvolali katastrofu dažde a záplavy. A napokon v čínskom podaní zlý boh Kchung-kchung hlavou zbúral jeden zo stípor podpierajúcich oblohu: nebeská klenba sa prelomila a prúdy vody zaplavili všetko živé.

Stopy po potope

V roku 1929 pri archeologických vykopávkach v starovekom sumerskom meste Ur Dr. Wooley objavil hlinenú vrstvu hrubú vyše dvoch metrov. Analýzy ukázali, že ide o usadeninu, ktorú tu zanechala voda. Stopy po starej civilizácii sa našli aj pod hlinenou vrstvou. Zapríčinil toto narušenie histórie fantastický príval vody? Podľa hrúbky hlinenej vrstvy možno predpokladať, že šlo o mimoriadnu záplavu. V Nini-ve, Babylone, Šuruppaku, Uruku, Kiši, Telle a Fare vykopávky odhalili rovnakú usadenú vrstvu. Je dôkazom skutočnosti biblickej potopy?

Použitie techniky datovania naznačujú, že tieto usadeniny, teda záplavy, sa neodohrali v tom istom období. Podľa toho by

Noe v arche, detail mozaiky (Benátky, Chrám sv. Marka)

lo na vrch. Podľa niektorých verzií askéta vypustil vtáka, ktorý sa vrátil späť s vetvičkou v zobáku. Poznáme celkove trinásť rôznych rozprávání o potope, ktoré pochádzajú z Ázie, novej Oceánie a najmä z Austrálie. Austrálsku potopu vyvolal boh žaba, ktorý vypil všetku vodu na zemi a odrazu ju všetku vyplul. Väčšina zo štrnástich juhoamerických verzií pripisuje

teda nešlo o jednu, ale o viac potôp. Geofyzici potvrdzujú túto hypotézu: jedna potopa, čo by zaplavila celú planétu, sa im vidí nereálna, ale existencia búrlivého obdobia, počas ktorého prebiehali meteorologické javy s nezvyčajnou prudkosťou, je prijateľná. Objavené usadeniny by mohli zodpovedať výnimočným povodňiam v povodí mezopotámskych riek.

A tak sa núka otázka, ako tieto katastrofy vznikli. Hovorí sa o vychýlení Zeme od svojej osi: oceány mohli zaplaviť pevninu. Další tvrdia, že more uprostred Ázie sa v dôsledku veľkého zemetrasenia vylialo a zaplavilo susedné územia.

Najpravdepodobnejšia je hypotéza o „potope“ rozloženej na viacero storočí: zodpovedala by nasledovnému otepľovaniu na konci poslednej doby ľadovej, medzi rokmi 10 000 a 5 000 pred n. L.: rozpúšťanie ľadov mohlo byť sprevádzané hmlami a veľkými dažďami. Na záver: ak je aj isté, že „potopa“ sa udiala, nevieme s istotou povedať kedy, v akej forme a prečo vlastne vznikla.

Potopa, freska Paola Uccella
(Firenca, Zelený kláštor
Santa Maria Novella
vo Firencii)

Dobrodruhovia archy

Už vyše 2000 rokov ľudia hľadajú Noemov koráb. Prvý príbeh o výstupe na horu Ararat

(v Anatólii v dnešnom Turecku) z roku 330 n. l. patrí ortodoxnej tradícii: patriarcha Jakub vystúpil do polovice hory a od anjela dostal zvyšky posvätného korábu. Potom nasledovali ďalší cestovatelia: Flám Guillaume de Ruysbroek v roku 1254, Benátčan Marco Polo v r. 1273, Provensalčan Pitton de Tournafort v r. 1701, ale ani jednému z nich sa nepodarilo vystúpiť na vrchol, či nájsť stopy po arche.

Ararat bol zdaný v 19. storočí. V roku 1829 G. F. Parrot viedol expedíciu na vrch Ararat, no ani on nič neobjavil. O desať rokov neskôr tureckí robotníci pri budovaní zátarasov tvrdili, že našli veľmi starú loď, vynárajúcu sa z ľadovca, no ničím to nevedeli dokázať. V druhej polovici 19. storočia takmer osem expedícií dosiahlo vrchol Araratu, no ani jedna nepriniesla seriózne svedectvo o arche.

V auguste 1952 francúzski horolezci Navarra a De Riquer zbadali čosi čudné uväznené v ľadovci. Bez dôkazov sa neodvážili oznámiť svoj objav. Nasledujúci rok sa Fernand Navarra vrátil na Ararat a podarilo sa mu nafilmovať „tvar“ pod ľadovcami, ale meteorologické podmienky ho donútili skrátiť prieskum. Neuspokojený musel čakať až do roku 1955, keď zorganizoval expedíciu tretí raz. Tentoraz mu prišlo šťastie; Navarrovi sa podarilo uvoľniť časť štruktúry z dreva a doniesol kúsok trámu. Rozbory ukázali, že ide o kúsok z duba starého vyše 5000 rokov; Navarra bol presvedčený, že našiel Noemov koráb.

A predsa prítomnosť lode v takej nadmorskej výške je vedecky nemožná. Skutočne, planéta Zem nemá toľko vody, aby hladina mora stúpila do výšky 4500 metrov: nech by už bola potopa akákoľvek, klesajúce vody by nemohli zanechať loď v takej nadmorskej výške. Je však nepopierateľné, že pod ľadovcom na Ararate odpočívajú obrovská drevená konštrukcia, nová nevyriešená záhada pre archeológov.

Dôkaz o potope? VUre, starobylej krajine Sumeru, stratigrafické vrstvy naznačujú veľmi významne vodné zrážky

Tritisíc menhirov v Morbihane

KAMENNÉ ALEJE V CARNACU

V okolí Morbihanského zálivu sa týčia najfantastickejšie megalitické aleje na svete. Dodnes tu stojí 3000 kameňov, no bezpochyby okolo 10 000 menhirov vytvára pôvodný komplex. Prečo ľudia v priebehu niekoľkých storočí vynakladali nesmiernu energiu na budovanie takéhoto celku?

Najprv sa musíme oslobodiť od legendy spopularizovanej v komiksoch: menhiry nie sú dielom Keltov. Kelti, len čo prišli na toto územie, začali využívať dolmeny ako kultové miesta, pretože tie sa nad bretónskou pustatinou týčili už vyše tisícročia. Megalitické civilizácie, ktoré ich vybudovali, tu už v tom čase nežili, rozptýlili sa od Španielska až po Anglicko, kde dosiahli vrchol svojho umenia vybudovaním komplexu v Stonehenge.

Výnimočné miesto

Mestečko Carnac je bezpochyby najvýznamnejším megalitickým centrom Francúzska. Jeho meno je odvodené z keltského slova „carn“, čo znamená nahromadenie skál (po galský zostalo „carn“, po francúzsky a anglicky „cairn“). V Carnacu sa nachádzajú všetky typy me-

galitických stavieb: aleje, pre ktoré sa vžil francúzsky názov *alignement*, sú tvorené osamotenými menhirmi, sú tam aj hromady skál, ktoré tvoria mohyly (tumuly), kamenné bloky prekryté jedným alebo viacerými kameňmi vytvárajú dolmeny a menhiry rozostavené do kruhov zase tvoria kromlechy. V blízkom okruhu sa týči vyše 3000 kameňov. Sú len malou časťou pôvodného zoskupenia, ktoré pozostávalo najmenej z 10 000 menhirov - čas a ľudia mnohé z nich zničili. Celý komplex sa rozprestieral pravdepodobne na ploche 8 km, rady balvanov od Saint-Barbe až po rieku Crach: dnes z neho zostala už len sotva polovica - 3,9 kilometra.

V súčasnosti rozoznávame tri typy zoskupení. Polkruhovitý kromlech je otvorený smerom k Ménécu, v severnej časti Carnacu. Z neho v jedenástich radoch vychádza presne 1169 menhirov vysokých od 60 cm

až po 4 metre. Aleja v Ménécu dosahuje dĺžku 1167 metrov. Po krátkom prázdnom priestore, o 250 metrov ďalej je aleja Kermario dlhá 1120 metrov, ohraničená desiatimi radmi, ktoré tvoria 1029 menhirov vysokých od 50 cm po 7 metrov. Tretie zoskupenie - aleja Kerlescane sa rozprestiera o 400 metrov viac dozadu. Trinásť radov dlhých 880 metrov združuje 594 kameňov vysokých od 80 cm po 4 metre. Tak ako zoskupenie v Ménécu, aj tu sa aleja začína polkruhovitým kromlechom. Okrem týchto kamenných alejí je v Carnacu aj veľký tumulus Saint-Michel, dlhý 120 metrov a vysoký 12 metrov, vo vnútri sa nachádza niekoľko pohrebných miestností. Zdá sa, že uzatvára rady kameňov, celkom ako tumulus Kercado s priemerom 30 metrov a s výškou 3,5 metra. Napokon, neďaleko je veľa dolmenov i osamotených menhirov roztrúsených mimo oblasti alejí.

Problémy s datovaním

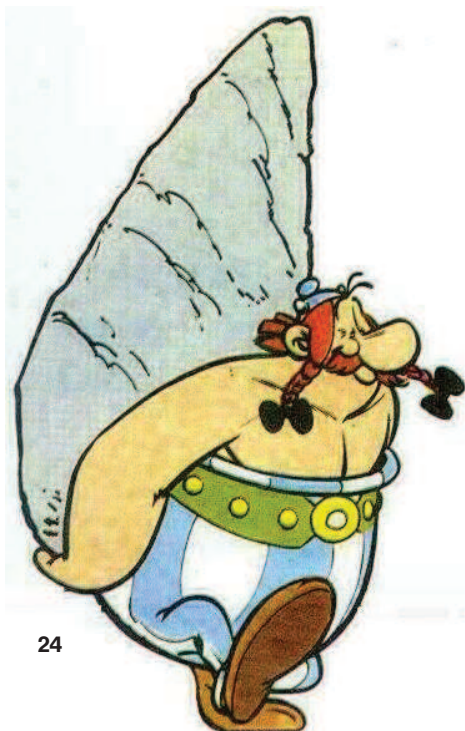
Vek menhiru možno odhadnúť podľa malých predmetov, ktoré sú často rozložené v dolnej časti balvanov, aby ich podopierali. Z toho však nemôžeme vychádzať, lebo tu mohli byť uložené neskôr: v niektorých častiach alejí v Carnacu sú tie najstaršie tumuly. Problém s datovaním vystupuje aj pri ozdobných motívoch vyrytých na väčšine vztýčených kameňov. Rozrušené eróziou sa dajú len ťažko rozlúštiť a nedá sa určiť, či tá istá populácia kameň postavila a aj ho opravovala, alebo či sú sochy dielom ich nasledovníkov. Predpokladáme, že kamenné stavby v Carnacu vybudovalo niekoľko po sebe nasledujúcich generácií medzi 4. a 3. tisícročím pred n. l.

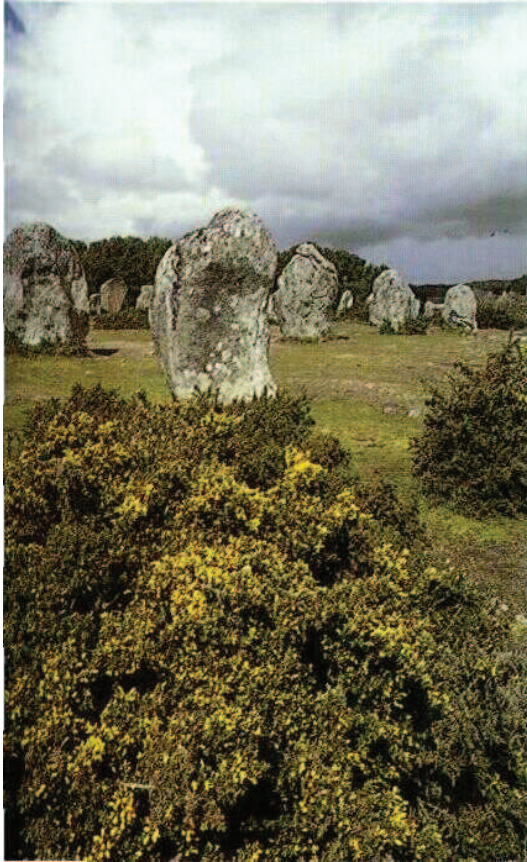
Kamene na pozorovanie hviezd

Menhiry a dolmeny majú veľmi rozdielne funkcie. Dolmen je hrobka, a ak sa nájdu v dolnej časti menhirov hroby, tie tu boli umiestnené až neskôr. Menhir je spomienková alebo votívna stavba, no nemožno ju pokladať za náhrobok.

Ťažký prechod vekmi

Len malá časť pamiatok vybudovaných v neolite a začiatkom doby bronzovej je dodnes nedotknutá. V priebehu storočí bola väčšina spustošená, rozobraná alebo rozrezaná na časti. Rimania používali kamene z cairnov na dláždenie ciest. Z menhirov vytesávali kvádre na stavbu domov. Kresťania, ktorí starostlivo zablúdali stopy dávnych náboženstiev, dolmeny rozkúskovali alebo do menhirov vyrývali kríže. V 17. storočí v Loire-Atlantique napríklad jeden zaničený kniaz dal zničiť všetky megalitické stavby vo svojom kraji. O dvesto rokov neskôr sa najväčšími nepriateľmi megalitov stali archeológovia amatéri, hľadači pokladov, ktorí prevracali kamene a rozryli navrhnuté skaly v nádeji, že nájdu zlaté šperky. Ešte aj dnes musia archeológovia neprestajne bojovať: v roku 1974 jeden starosta malej obce reklamoval prefektovi, že treba odstrániť dolmen - „ktorý nedovoľuje racionálne využívať pôdu“...

Na čo slúžila? Po prvý raz si koncom 19. storočia ľudia všimli súvislosť medzi štruktúrami megalitických celkov a postavením Slnka v určitých ročných obdobiach. V každom rade sú menhíry zoradené v klesajúcom poradí a každá séria vytvára presný uhol s predchádzajúcou: Kerlescanje orientovaný podľa východu Slnka za rovnodennosti, Kermario podľa východu Slnka za letného slnovratu a Ménéec podľa východov medzi nimi. Niektorí pozorovatelia vidia v tomto rozmiestnení dátumy zodpovedajúce najvýznamnejším fázam poľnohospodárskeho cyklu. Teórie vzťahujúce sa na kalendárne a astronomické využitie odvtedy nasledujú jedna za druhou. Podporuje ich skutočnosť, že v mnohých osamotených menhiroch sú prerazené otvory, ktoré mohli slúžiť na pozorovanie. Prví pozorovatelia sa však mýlili, keď tvrdili, že ide o slnečné observatórium. Vychádzajúc z faktu, že väčšina primitívnych kalendárov je pololunárna, profesor A. Thom v sedemdesiatych rokoch 20. storočia dokázal, že aj Carnac je

Boli menhíry v Kermariú (vľavo a dole) postavené ako hviezdne, najmä lunárne observatórium ?

lunárne observatórium. Určil, že veľký menhir v Locmariaqueri, vysoký 23 metrov, je určite ústredný prvok obrovského útvaru určeného na predpovedanie zatmení. Niekoľko ďalších osamotených menhirov, ako napr. menhir v Quiberone, niekedy vzdialených až 15 km, slúžilo ako zameriavací bod na určenie navzdialenejších polôh mesačnej deklinácie. Celý komplex, tvoril ozajstné zariadenie na pozorovanie a predpovedanie, najmä na predpovedanie zatmení. Thom, odborník na geometrické riešenie veľkých megalitických stavieb, si zároveň všimol použitie univerzálnej jednotky dĺžky v západnej Európe, tzv. megalitického yardu (0,8293m).

→ **Pozri aj:** s. 28-29 (Záhadný Stonehenge)

Svet v 4. tisícročí

V čase, keď ľudia v západnej Európe stavali megality, boli ešte lovcami, len zriedkakedy roľníkmi; na Blízkom východe sa pôda obrábala už pred 3000 rokmi a odlieval bronz päť storočí. Mezopotámci objavili koleso a piktogramy, Egypťania plachetnicu a hieroglyfy.

Egypt zjednotil faraón Meni (grécka podoba Menes) a založil 1. dynastiu. V Sumeri vyrastali mestá a chrámy a vzniklo tam klinové písmo. Poľnohospodárstvo sa rozvíjalo v strednej Afrike, kým v Číne mýtická dynastia Siaoovcov dala vybudovať prvé mesto Liang-čchen-čen. Na Kykladských ostrovoch v Egejskom mori sa rozvíjala prvá grécka civilizácia. Západ bol ešte v prehistórii, kým Blízky východ vstúpil do histórie.

Jedno z prvých vyobrazení Carnacu, gvaš F. Debreta, koniec 18. stor. (Paríž, bibl. des Arts décoratifs)

Smrť lovca v alpských ľadovcoch

MUŽ ZO SIMILAUNU

19. septembra 1991 dvaja turisti pri výstupe na rakúsky ľadovec Similaun v nadmorskej výške 3300 metrov objavili v ľade muža zmrznutého pred vyše štyrmi tisícročiami.

Čo robil tento muž jedného jesenného dňa približne 2000 rokov pred n. l. na tomto ľadovci? Teplé oblečený, vyzbrojený loveckými zbraňami a všetkým potrebným na rozloženie ohňa, vydal sa na výpravu, z ktorej sa už nikdy nevrátil.

Výnimočný objav

Objav človeka v Similaune je celkom výnimočný: pravdepodobne sa nikdy nedozvieme, kto bol v skutočnosti tento muž a ako zomrel, súhrn informácií, ktoré nám priniesol, je však nečakaný.

Skutočne, nikdy nebolo objavené telo muža s pokožkou a všetkými zakonzervovanými predmetmi z takej vzdialenej minulosti. Jedine „ľudia z rašelinísk“, ako muž z Tollundu, sa dajú s ním porovnať, ale v tomto prípade šlo o obety, z neznámych príčin, niekoľko storočí pred n. l.

Existencia tetovania, predpokladaná už dlho, nebola dovtedy dokázaná. Až teraz. Dokonca sa dala celkom podrobne preskúmať.

Na druhej strane sa už dlho vedelo, že neolitická populácia používala luk, no nebola známa skutočná veľkosť predmetu, ani spôsob, ako sa vyrábali šípy. Takisto sme nemali nijaké presné dokumenty o spôsobe, akým sa obliekali naši dávni predkovia. Objav muža zo Similaunu nám umožnil naplno vniknúť do každodenného života ľudí z konca neolitu.

Príšerný objav

Dvaja nemeckí turisti ustrnuli hrôzou - pred nimi sa z ľadovca vynárala hlava a ramená mŕtvol. Išlo o turistu, ktorý zablúdil? Jeho výzor bol čudný. Privolaní policajti rýchlo zistili, že nejde o obyčajné úmrtie: muž bol vysušený ako múmia, šlo skutočne len o kosti potiahnuté kožou. Jeho osobné veci svedčili o tom, že nález patrí hlbokéj minulosti. Ľad mimoriadne dobre zakonzervoval telo (tkanivá, kosti aj pokožka boli celkom zachované). Mŕtvy muž mohol mať 25-35 rokov. Mal hnedé krátke vlasy. Na tele tetovanie čiernym farbivom vyrobeným z dreveného uhlia. Tvoril ho kríž nad ľavým kolenom, kresba náramku okolo zápästia a členka a pravidelné pruhy v dolnej časti chrbta. Muž nosil okolo krku okrúhly prederavený biely kameň navlečený na rastlinné vlákno. Mohlo ísť o gombík, no skôr to bola ozdoba, akýsi medailón. Všetko to nám približuje osobu mŕtveho, nie však okolnosti jeho smrti. Na tele neboli stopy po modrinách alebo zlomeninách. Zranenia, ktoré sa dali rozoznať v zátylku, vznikli zrejme po smrti. Možno ich spôsobili dravce alebo šupy...

Vystrojený do hôr

Muž sa pred výstupom teplé obliekol. Jeho kožušinový kabátec, veľmi dobre ušitý, miestami prežrádzal hrubé opravy. Cezeň mal prehodený nepremokavý plášť z posplietanej trstiny. Kožené topánky vystlané slamou, aby chránili nohy pred chladom. Ak išlo o lovca, ako sa dá súdiť podľa jeho výzbroje, na akú zver chcel poľovať v takej nadmorskej výške? Mal veľký luk, okolo 1,8 metra a v tulci 14 šípov. Dva z nich mal prichystané na použitie, pretože sa našli ich hroty vyrobené z kremeňa prilepené živcou a ozdobené starostlivo rozloženými pierkami. Na odnesenie koristi bol vystrojený torbou, akousi nošou z dreva, ktorej kostra bola z liesky a tenké latky z červeného

Hlava muža obdivuhodne zakonzervovaná chladom

Telo muža v stave, v akom ho našli v rakúskom ľadovci v Similaune

smreka. Aby si mal čím priviazať úlovok, mal pri sebe povrazy z trávy a spletené šľachy. Časť úlovku zrejme zjedol na mieste, opiekol si ho na ohni, ktorý rozložil večer, aby sa na noc zohrial a odplašil divé zvery. Samozrejme, mal pri sebe všetko na rýchle rozloženie ohňa: vrbové polená, pyrite a práchno.

Chystal sa na niekoľkodňovú výpravu, pretože mal so sebou aj potraviny: nejaké obilniny, kúsky mäsa a divé slivky. Práve podľa nich vieme, že bola jeseň. Nález mäsa je zvláštny: mal ho so sebou preto, že si nebol istý, či sa mu pošastí niečo uloví? Bol cieľom jeho výpravy naozaj lov?

Hľadač rúd?

Podľa inej hypotézy mohol byť tento muž aj hľadač rúd. V tom čase sa v tejto oblasti nachádzala meď. Navyše okrem loveckej výzbroje mŕtvy muž mal pri sebe sekeru, ktorú, keď ho objavili, ešte zvieral v ruke. Drevená rukoväť bola vyrobená z tisu a lichobežníková čepeľ z medi. Rozbor dokázal stopový obsah arzenu a striebra. Kto

*Sekera, dýka a bič
s remienkami:
niekoľko
predmetov
z výzbroje
záhadného lovca*

mohol pred 3500 rokmi vlastniť taký vzácny nástroj? V tom období sekery existovali, no bežne sa robili z lešteného kameňa, a len vo výnimočných prípadoch z kovu. Zliatina tejto sekery nebola vyrobená najlepšie, no svedčí o prvých vážavých pokusoch človeka s metalurgiou. Za opaskom, v taštičke upletenej z tráv, mal muž ešte dýku, s rukoväťou z jaseňového dreva, čepeľ bola z opracovaného, no nelešteného kremeňa - ďalšia zvláštnosť, lebo išlo o bezcenný nástroj vyrobený primitívnou technikou.

->Pozri aj: s. 74-75 (Muž z Tollundu)

Archeologický objav alebo podvod?

Príliš krásne, aby to bola pravda? Od začiatku tohto jedinečného objavu sa vynárali pochybnosti. Aj príliš výnimočná konzervácia vyvolala veľký ohlas, hneď po rozšírení správy.

Tajomstvo ľadovca. Podľa geológov, ktorí poznajú neuveriteľnú pohyblivosť ľadovcov a rýchlosť ich ročného premiestňovania, je celkom nemožné, aby ľadovec veľmi rýchlo neposunul telo, alebo ho nerozkúsokoval, takže by sa dalo veľmi ťažko rozoznať.

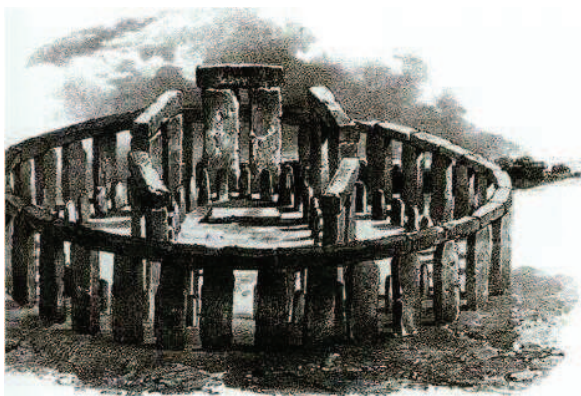
Štatista alebo otec Zürišanky? Mnohí tvrdia, že išlo o filmového štatistu, ktorý počas nakrúcania zablúdil

v celom svojom preoblečení! Aký film s prehistorickou tematikou sa nakrúcal v tejto oblasti Alp? Dokonca jedna obyvateľka Zürichu tvrdila, že v mužovi spoznala svojho otca, ktorý zmizol v tých končinách pred dvadsiatimi rokmi.

Výsledok rádiokarbónovej metódy. Našťastie, všetky tieto dohady, inak celkom prijateľné, vyvrátil rádiokarbónový rozbor výzbroje muža zo Similaunu. Test s uhlíkom 14 relatívne presne určí vek predmetov: podľa neho sekera pochádza z rokov 3500 až 2600 pred našim letopočtom.

Kultové miesto alebo astronomické observatórium ?

ZÁHADNÝ STONEHENGE

Na juhu Veľkej Británie, neďaleko Salisbury, sa už 5000 rokov týči najkrajší megalitický monument v Európe. Stonehenge fascinuje a vzrušuje archeológov, astronómov aj ezoterikov. Jedinečný svojou koncepciou dodnes nevydal všetky svoje tajomstvá. Bol to chrám, pohrebny komplex alebo observatórium určené na astronomické merania?

Dnes vieme, že hod Kelti neboli staviteľmi Stonehenge, vždy mali pred ním veľký rešpekt. Prvý text, ktorý sa presne zmieňuje o mieste, nájdeme v *História regnum Britanniae* od Geoffreya de Monmoutha (1136), jedného z autorov cyklu o Artušovi. Stonehenge je podľa neho výtvorom druida Merlina, ktorý prostredníctvom mágie sem preniesol balvany až z Írska. Potom využil „vitálne sily“ miesta, aby privolal zjavenie draka, a práve tu všetci anglickí šľachtici skladali prísahu kráľovi Artušovi. Britskí autori John Aubrey a William Stukeley koncom 17. a začiatkom 18. storočia významne prispeli k vykresleniu Stonehenge ako druidského chrámu a najvyššieho miesta keltskej kultúry. Ale ak aj niet pochýb, že miesto využívali druidi na svoje obrady, ťažké megality tam boli dávno pred príchodom Keltov do Británie. Záhady Stonehenge tak naďalej neprestávajú provokovať našu predstavivosť i vedeckého ducha.

Fantastickí stavitelia

Stavba sa budovala v štyroch fázach od r. 2800 pred n. L, pričom boli použité kamene rôzneho pôvodu. Niektoré pochádzali z Avenbury, dvadsať kilometrov na severozápad, iné z pohoria Prescelly vo Wallese, vyše 200 kilometrov od Stonehenge, a z Milford Havenu, vzdialeného až 250 km! „Modré kamene“ (ryolity, mednaté bridlice) dodané na stavbu začiatkom doby bronzovej (2. tisícročie pred n. l.) pochádzali z Írska. Každý monolit vážil vyše 50 ton a celok niekoľko tisíc ton: ako mohli kmene z konca neolitu, ktoré tvorili

len niekoľko stoviek ľudí, premiestňovať taký náklad s takými primitívnymi prostriedkami? A prečo vyhľadávali v takej diaľke bloky z rozličných skál?

Komplex Stonehenge bol vybudovaný podľa nezvyčajne presného projektu. Kruhovitá priekopa široká 4 m a hlboká 1,50 m tvorila prvý prstenec s priemerom sto metrov. Vo vnútri, na svahu bol druhý kruh naznačený 56 jamami, známy pod menom „Aubreyho jamy“, podľa mena jedného z prvých bádateľov tohto miesta (1650). Ďalšie dva sústredné kruhy odкрývajú každý 30 a 29 jam: sú v nich spálené ľudské kosti. Za nimi nasleduje monumentálna časť diela: dva kruhy vztýčených balvanov spojených prekladmi obklopujú ďalšie dva rady v tvare podkovy. Päť vztýčených kameňov stojí osamote: dva v zóne Aubreyho jam („vztýčené kamene“ určené na premiestňovanie), jeden je vonku, v aleji vedúcej k pamätníku („kameň päta“ pomenovaný podľa svojho tvaru), zvyšné dva tvoria obetný kameň pri vstupe a oltár uprostred.

Teória observatória

Množstvo nájdených ľudských pozostatkov naznačuje, že toto miesto celé storočia slúžilo na pochovávanie. A predsa všetko nasvedčuje tomu, že to nebolo jeho pôvodné poslanie.

Po roku 1961 plán tohto komplexu preskúmali takí vedci ako Gerald Hawkins, profesor astronómie na univerzite v Cambridgei, a Fred Hoyle, odborník na astrofyziku v Kalifornskom technologickom inštitúte. Tvrdia, že pozorovateľ stojaci uprostred stavby vníma megality zoradené v radoch ako astronomické fenomény. Kruhy jam zodpovedajú jednoduchému

Dielo Hyperborejcov?

Stonehengské balvany sú také ťažké, že ich mohli zdvihnúť snáď len obri, ktorí vyhynuli v dávnych časoch. Trádia spája týchto mýtických obrov s rovnako legendárnym ľudom: Hyperborejcami.

Podľa gréckej mytológie Hyperborejci, ktorí uctievali boha Apolóna, žili celkom na severe Európy. Historik Diodoros Sicílsky (1. stor. pred n. l.) opisuje dokonca miesto, ktoré by mohlo byť Stonehenge: „Na ostrove je nádherná Apolónova sieň a povestný chrám... tí, čo sa oň starajú sú, Boreadi (...). Boh navštevuje ostrov každých 19 rokov, v období, keď sa hviezdy vracajú na to isté miesto na oblohe.“

Podľa všetkého Hyperborejci boli v skutočnosti Iberovia, pretože práve v Portugalsku boli objavené prvé megalitické zoskupenia. Počas migrácie sa tento ľud roztrúsil po celom pobreží (Gascogneský záliv, Bretónsko) až po Írsko a Anglicko, kde po prvý raz vybudovali fantastický kruhovitý komplex balvanov.

*Nočný pohľad
na Stonehenge
so zapadajúcim
slnkom a lúčmi
medu megalitmi*

*Búrka, dúha, zrúcaniny:
preromantická predstava
Stonehenge, zachytávajúca
záhadnú atmosféru
(John Constable,
Stonehenge, akvarel,
Londýn, Victoria
and Albert Museum)*

systému obrovskej kalkulačky, primitívnej, no údivujúco presnej. Prstenec Aubryho jám sa vzťahuje na cyklus zatmení Mesiaca: Hawkins dokonca dokazuje, že premiestnením šiestich kameňov z jednej jamy každý rok možno predpovedať všetky lunárne udalosti na veľmi dlhé obdobia. Napokon, rozličné uhly medzi osamotenými balvanmi by mali konkretizovať slnovraty, rovnodennosti, východy a západy Slnka a Mesiaca.

Hawkinsove a Hoyleove úvahy, neodškriepiteľné po astronomickej stránke, sú predsa len kritizované archeológmi. To, že komplex sa staval niekoľko storočí, podľa nich vyvracia teóriu, že šlo o observatórium.

Ale prečo by sa nemohol takýto objekt zdokonaľovať v priebehu storočí? Navyše, ak symbolika kruhu (Slnko) a podkovy (Mesiak) svedčí v prospech astronómov. Zdá sa, že dnes už niet protirečenia medzi zistenými faktmi archeológov a astronómov, a mnohí sa zhodujú v tom, že presnosť, s akou boli megality rozmiestnené, je príliš veľká na to, aby mohla byť výsledkom obyčajnej náhody.

» **Pozri aj:** s. 24-25 (Kamenné aleje v Carnacu)

Unikátne zoskupenie

Megalitických stavieb je mnoho po celej Európe (Iberský polostrov, Westfálsko, Hessensko, Parížska panva, Provensalsko, Bretónsko...), no väčšina z nich slúžila ako pohrebiská. V Antequerre (Andalúzia) alebo v Castelet (Provensalsko), tumuly a dolmeny ukrývajú jednu alebo niekoľko pohrebných miestností.

A predsa tak ako Carnac aj Stonehenge sa vymyká pravidlu. Nijaká chodba, nijaká pohrebná miestnosť: stavba určite slúžila niečomu inému. Okrem hypotézy astronomickeho observatória sa núkajú tie najrozmanitejšie vysvetlenia.

Stonehenge by mohol byť obrovský generátor energie, „nemeton“ (posvätné miesto), ako tvrdia zástancovia druidskej tradície. Pri každom slnovrate druidi vytvorili okolo stavby ľudskú reťaz, aby zachytili túto energiu a nabili sa ňou podľa rituálu umelo obnoveného v 19. storočí.

Pristávacia plocha pre UFO? Túto hypotézu presadzujú najväčší odvážlivci. Postavenie kameňov by mohlo zodpovedať osvetleniu štartovacej plochy určenej na to, aby bola viditeľná z vesmíru. Prečo nie, odvrknú inžinieri z NASA... ak si predstavíme lietajúce taniere z opracovaného kameňa pokrytého zvieracou kožou!

Pokladnica matematických vedomostí

CHEOPSOVA PYRAMÍDA

Najväčšia stavba staroveku, jeden zo siedmich divov sveta, je len obyčajnou hrobkou faraóna zalúbeného do obrovských rozmerov, alebo v nej máme vidieť tajomné dielo egyptských astronómov a matematikov?

Od svojho nástupu na trón sa faraón Cheops (egypt. Chufew) pustil do najkološálnejšej stavby všetkých čias: jeho hrobkou sa mala stať obrovská pyramída. Vybral si plošinu pri Gíze, chránenú pred povodňami Nílu, no dostatočne blízko rieky, takže kamenné bloky sa mohli na stavenisko dopravovať na plavidlách. Dielo zveril dvom kráľovským architektom:

Egypt v Cheopsových časoch

Keď Cheops nastúpil na trón v r. 2696 pred n. l., dve veľké kráľovstvá, ktoré už vyše 1000 rokov tvorili Egypt, sa začali postupne zjednocovať. Predstaviteľ 4. dynastie Cheops preniesol hlavné mesto z Meidumu do Gízy, neďaleko Memfisu. Ctižiadostivý a energický faraón, podporovaný schopným vezírom, Cheops uskutočňoval početné a výnosné nájazdy do Líbye a Núbie a ťažil z ich baní. Vojskové ťaženia v Sudáne mu tiež priniesli bohatú korisť ľudí, dobytok a kovy. Na východe využil Sínaj a na pravidelných výpravách do Libanonu získaval vzácne cédrové drevo.

Egypt však zostal poľnohospodárskou krajinou rozprestierajúcou sa na brehoch Nílu, ktorého povodne zúrodňovali pôdu. Rieka uľahčovala ľuďom aj premiestňovanie. Egypt bol centralizovaným kráľovstvom s veľmi hierarchickou správou. Byrokratický aparát dovoľoval faraónovi disponovať celým bohatstvom krajiny. Vládu Cheopsa a jeho nasledovníkov môžeme nazvať zlatým vekom starovekého Egypta.

princovi Hemiunovi a princovi Wepemnofretovi.

Ohromná stavba

„Vyše stotisíc mužov stavalo pyramídu dvadsať rokov,“ hovorí grécky historik Herodotos. Istotne preháňal. V skutočnosti na stavenisku nepretržite pracovalo okolo päťtisíc mužov: boli to špecializovaní robotníci, architekti, majstri a kameňári, profesionálni stavbári a umelci. V období povodní na Níle, keď rozvodnená rieka prinútila roľníkov na tri až štyri mesiace prerušiť práce na poliach, kráľ povolával na stavbu tisíce vidiečanov. Vykonávali hrubú prácu, najmä prepravu kameňov. V rozpore s tým, čo sme si pôvodne mysleli, nešlo o otrokov, pretože boli za svoju prácu platení.

Väčšina kameňov potrebných na stavbu pyramídy sa získavala zo samotnej plošiny (z blízkeho kameňolomu). Technika bola jednoduchá: drevené klíny zasúvali do trhlín vápencových žíl a napušťali ich vodou. Drevo napučalo a roztrhlo vápenc. Bloky sa otesávali a potom ťahali na drevených šmykoch až celkom k pyramíde. Robotníci mali k dispozícii medené a tvrdé kamenné náradie. Používali množstvo sochorov, povrazov upletených z trstiny a rampy z nepálených tehál, pomocou ktorých dostávali kamenné kvádre do želanej výšky. Podľa malieb v Dehutihotepovej hrobke vieme, že 172 mužov mohlo týmto spôsobom premiestniť šesťdesiattonovú sochu a osem mužov premiestnilo dvaapoltónový kamenný blok.

Na konečné dokončenie stavby dal Cheops priviezť na lodiach žiarivo biely jemný vápenc z Tury a žulu z Asuánu. Kamene boli tak dokonale osadené, že cez spáry medzi dvoma blokmi neprejde ani čepeľ noža. Vrchol bielej a hladkej pyramídy bol napokon pokrytý zlatými plátmi, ktoré odrážali slnečné lúče.

V tejto podobe sa však pyramída nezachovala: vr. 1400 jeden sultán „vedený prorokom“ zničil toto veľdielo, pozostatok

Výskum Cheopsovej pyramídy nevyčerpal záhady impozantnej stavby. Naopak...

„čas nevedomosti“! Pre vyznávačov islamu si táto stavba zasvätená „nepravým bohom“ zaslúžila len opovrhnutie. Pyramídu násilne otvorili, Cheopsovu múmiu rozsekali, aby sa mohli zmocniť jej zlata, a posledné poklady odniesli.

Tajomstvo čísel

Prvý Západniar, ktorý vnikol do veľkej pyramídy, bol anglický plukovník Howard Vyše. V r. 1830 výbuchom dynamitu uvoľnil zatarasené chodby. Jeho odhalenia zaujali londýnskeho vydavateľa Johna Taylora. Na základe čísel, ktoré uviedol dôstojník, vypracoval zvláštnu teóriu matematických symbolov súvisiacich s pyramídou. Ako jednotku miery používal najprv kráľovský lakeť, platný v čase Cheopsovej

vlády. Spolu so svojim priateľom astronómom Charlom Piazzim Smythom zistili, že ak sa vydeli súčet štyroch strán dvojnasobkom výšky pyramídy, dostanú výsledok 3,14, to znamená číslo 7 π . A ak sa vydeli povrch základne s povrchom bočnej steny a povrch bočnej steny s celkovým povrchom, vyjde číslo 1,618, to znamená zlaté číslo objavené gréckym filozofom Pytagorom.

Tieto nepopierateľné údaje nie sú veľmi udivujúce. Egypťania v období Starej ríše mali základné matematické vedomosti, ktoré využili pri stavbe veľkej pyramídy. Predchádzajúce závery sú jednoduchým výsledkom obdivuhodných estetických vlastností a rovnováhy hľadanej architektúry.

Taylorove a Smythove práce vyvolali ešte väčšie rozpaky, keď jedného dňa vynasli novú mieru „pyramídálny laket“. Dospeli k sérii ohurujúcich záverov: obvod základne sa rovná stonásobku dní v roku, výška pyramídy je miliardina vzdialenosti medzi Slnkom a Zemou. Taylor so Smythom si napríklad svojim čudesným výpočtom získali prívržencov: koncom 19. storočia plošinu Gízy zaplavili fanatici a robili všetky možné merania. Uznávaný archeológ Flinders Petrie prekvapil jedného z nich, ako v chodbe pohrebnej komory upravoval kus žuly, aby jej rozmery potvrdili jeho teóriu! Pre

mnohých je pyramída evidentným stelesnením prorociev. Predpovedá veľkú vojnu na rok 1928, návrat Krista v r. 1936 a koniec sveta v r. 1953...

Obdivuhodná orientácia pyramídy

Rovnako obdivuhodná je aj orientácia pyramídy. Štyri strany sú orientované smerom k štyrom svetovým stranám. Civilizácia Starého Egypta rozvíjala presné poznatky v matematike a najmä v astronómii. Egypťania, zvyknutí pozorovať hviezdy, aby mohli určiť rytmus povodní na Níle, používali jednoduchú, no veľmi presnú metódu: na múr si zaznačili polohu východu a západu hviezdy na severe a os uhla premietnutých značiek na zem určovala presný sever. Navyše, chodba zostupujúca z pyramídy tvorí presne uhol, ktorý zvierá Zem s Polárkou. Dá sa z toho vydedukovať, že pyramída je len observatórium? Istotne nie. Stačí, ak skonštatujeme, že pri stavbe kráľovskej hrobky architekti využili všetky svoje znalosti. A tak faraón, ktorý odchádzal na druhý svet so všetkým svojím bohatstvom, zbral si so sebou aj múdrosť svojich čias.

» **Pozri aj:** s. 18-21 (Atlantída); s. 62-63 (Zlaté číslo); s. 306-307 (Mýtus o dutej Zemi)

Funkcia pyramídy

Veľká pyramída od najranejšieho staroveku budila údiv a autori sa jeden po druhom snažili vysvetliť, prečo bola postavená taká pôsobivá stavba.

Staroveké a stredoveké interpretácie. Podľa Aristotela bola vybudovaná ako stelesnenie kráľovskej moci. Pre latinského historika Ammiena Marcellina to bola obrovská knižnica: vnútorné komory boli určené pre archívy mudrcov. Pre kronikára a cestovateľa 12. stor. Benjamína de Tudéle to bola fantastická obilnica, ktorú dal vystavať Jozef pre to, aby sa tu urobili zásoby na zlé časy.

Od 19. storočia. Ezoterici a blázni sú proti veľmi prozaickým vysvetleniam archeológov: veľká pyramída nie je nič iné ako vynárajúce sa návěstidlo pre Noemovu archu, aby nezablúdila, alebo observatórium obsahujúce „veľké vesmírne rovnice“. Sarkofág z černej žuly nájdený v kráľovskej komore nemôže byť nič iné ako Mojžišova archa zmluvy. Prívrženci teórie „dutej Zeme“ vidia vo veľkej pyramíde vstupnú bránu do vnútorného vesmíru...

V súčasnosti. Médiá tvrdia, že veľká pyramída vyžaruje intenzívnu magnetickú silu: so zdanlivou logikou uzatvárajú, že kamenné bloky dvíhali mimozemšťania vďaka anti-gravitačnej sile. Tieto bytosti mali v úmysle ukryť atómový reaktor. Skeptikom však nezostáva iné, ako sa hrabať v piesku plošiny Gízy: možno nájdú zvyšky vesmírnej lode... Napokon, sfinga, symbol nadradenej rasy z vesmíru, mohla byť skonštruovaná v tom istom období ako veľká pyramída Atlantíd'anmi, potomkami mimozemšťanov, ktorí unikli potopeniu svojho kontinentu!

Cheopsova pyramída, jeden zo siedmich divov sveta, pôvodne merala 147 m, so stranami 230 metrov a základňa zaberá viac ako 5 hektárov

Život dlhy 969 rokov

MATUZALEM

Smrť je bezpochyby najstrašnejšia prekážka, ktorú by chcel človek prekonať. A tak k jednému z najstarších bojov patrí boj o oddialenie osudnej chvíle.

K slovu sa v jednotlivých obdobiach dostala mágia a neskôr okultizmus. V súčasnosti sa do riešenia problému pustila veda. Ľudskú predstavivosť však živili aj rozprávania, v ktorých postavy žijú večne.

„Starý ako Matuzalem“

Dlhovekosť pripisovaná Matuzalemovi, patriarchovi z biblickej Genezis, je príslovečná. V skutočnosti to, že sa dožil 969 rokov, ako tvrdia pisatelia Písma, je takmer jedinou informáciou o tejto postave. Prisudzuje sa mu akýsi rekord, pretože jeho prastarý otec Adam sa vraj dožil 930 rokov, starý otec Seth 912 rokov a jeho otec Henoch 365 rokov, no neumrel navždy, ale Boh ho vzkriesil po dokonalom živote. Matuzalemov syn Lamech sa dožil len 177 rokov, potomstvo však načerpalu novú energiu, Noe, hrdina potopy, zomrel ako 950-ročný. Taká je legenda...

Interpretácia tejto rozprávke dlhovekosti vychádza z dvoch hypotéz, ktoré si neprotirečia. Prvá tvrdí, že vek patriar-

chov je vyjadrený v mesiacoch ich života: podľa toho sa Adam dožil 77 rokov, Seth 76, Matuzalem 81, Henoch 30 a Noe 79 rokov. Podľa týchto výpočtov by sa Lamech dožil sotva pätnástky. Opisovači narábali s číslami, aby vzbudili u ľudí ešte väčší obdiv.

Podľa ďalšej teórie presadzovanej znalcami Biblie cieľom týchto nadprirodzených dižok života bolo vytvoriť genealógie bez medzier pre veľmi dlhé prehistorické obdobia, z ktorých sa zachovalo iba málo mien. S podobným prístupom sa stretáva-

Ľudský vek, litografia z r. 1906 (Paríž, musée des Arts et traditions populaires)

Strašidelné, šľabiace sa tváre, detail Tanca mŕtvych, freska z 15. storočia (Francúzsko, kostol La Ferté-Loupière)

me u Chaldejca Bérossa v jeho dejinách Babylonie datovaných približne do r. 280 pred n. l. Tvrdí v nich, že vláda desiatich kráľov rozprávkeho obdobia netrvala dlhšie ako... 432 000 rokov.

Príbehy nesmrteľných

Téma nesmrteľnosti alebo výnimočnej dlhovekosti už od najstarších čias vzrušovala ľudskú predstavivosť. Stretávame sa s ňou už v asýrsko-babylonskej mytológii v Príbehu o Gilgamešovi v 3. tisícročí pred n. l.

Nevtieravá sa vinie dejinami literatúry až do 19. stor., neskôr sa rozvíja vo fantastickom smere, ktorý ju vo všeobecnosti chápe ako prekliatie. Významné diela ako Večný Žid od Eugena Suea (1845), cyklus She, Tá, čo musí poslúchať od sira Henry Ridera Haggarda (1887-1923), Dracula od Erárna Stokera (1897) alebo v tom čase veľmi obľúbené série, plné tajomnosti, napr. Dr. Nikola od Guya Boothbyho (1895-1901) vykresľujú

honbu za snom, ktorý sa v konečnom dôsledku ukáže ako fyzická i mentálna nočná mora.

V 20. storočí pokrok vedy ponúka nové zdroje. No v rozprávaní naďalej dominuje myšlienka, že extrémna dlhovekosť vyvoláva nudu a možno ju dosiahnuť len za cenu morálne neprijateľných kompromisov: tak napríklad doktor Faust neváha spriahnuť sa s diablom, aby dosiahol novú mladosť. Tento mýtus sa v súčasnosti objavuje napríklad v románe Majster a Margaréta ruského spisovateľa Michaila Bulgakova (1891-1940), ktorý bol až do roku 1966 zakázaný. Mravné ponaučenie týchto diel je rovnaké: nemožno beztriestne porušovať zákony Prírody...

Hranice ľudského života

Z dejín sa najistejšie z času na čas dozvedáme o ľuďoch, ktorí vo veľkej miere prekročili dĺžku života v danej epoche. Život sa predlžoval v neobyčajnom pomere od prehistórie, ale podstatný „štart“ sa datuje až od 19. storočia. V skutočnosti dnešný človek žije v priemere trojnásobne dlhšie ako kromaňonec. Na druhej strane najnovšie výskumy kladú biologickú hranicu ľudského rodu okolo 110 rokov. Odhad pripúšťajúci výnimky: jeden Kolumbijčan v r. 1958 sa dožil úctyhodného veku 160 rokov. Rekord bol zaznamenaný kolumbijskou poštou na známke s textom: „Najstarší muž na svete.“

Staroba. Asi takto si predstavoval Matuzalema... 969-ročného, maliar Albrecht Dürer (Florenáa, Galleria degli Uffici)

Mágia, okultizmus a dlhovekosť

Ludia v boji proti skaze, ktorú zanecháva čas na ľudskom organizme, často hľadali riešenie v nadprirodzenosti.

Upírstvo. V rozpore so vžitou myšlienkou, že upír nie je nebožtík, ale „ne-živý“ (to je význam slova *nosferatu*), bytosť, ktorá zastala na hranici oddeľujúcej život od smrti. Upír získava dlhovekosť, často proti svojej vôli tým, že sa stane obeťou iného upíra. Táto forma polonesmrteľnosti má v sebe preklatie a „pravý“ upír má bližšie k obľudnému Nosferatovi ako fascinujúcejmu Draculovi, dvom predstaviteľom filmového spracovania hrdinov spisovateľa Brama Stokera.

Čierna cesta. Vytúžená dlhovekosť by mohla byť výsledkom dohody s temnými silami. Niektorí veľkí čarodějníci *macumba*, brazílskej čiernej mágie, sa takto pokúsili prežiť dve storočia. Autori vedeckofantastických románov, ako napr. Američan Lovecraft, vytvorili formu psychického „upírstva“, ktoré dovoľuje starnúcim ľudským bytostiam omladiť sa vycicaním vitálnej energie z mladých ľudí.

Kráľovská cesta. Je to cesta veľkých okultistov a alchymistov. V skutočnosti je alchymia pokusom zmocniť sa rozumom dávných tajomstiev, ktoré boli privilégium človeka pred jeho vyhnaním z raja. Medzi týmito privilégiami v prvom rade figuruje nesmrteľnosť. Alchymisti sa celé storočia pokúšali odhaliť tajomstvo elixíru dlhého života, „zlata v tekutom stave“, ktoré by im dovolilo prechádzať storočiami a dosiahnuť konečný cieľ: *transmutáciu* tela a návrat k Adamovej nesmrteľnosti. Podľa tradície sa niektorým slávnym adeptom tohto umenia Nicolasovi Flamelovi, grófovi Saint-Germain, stredovekému arabskému alchymistovi Artéphiovi alebo Fulcanellimu podarilo dosiahnuť túto transmutáciu.

Na túto biologickú hranicu upozornil v r. 1965 Američan Leonard Hayflick: zdá sa, že jeho pokusy *in vitro* dokazujú, že bunky sa správajú, akoby mali v sebe akési vnútorné hodiny, ktoré dopredu určujú, ako dlho budú žiť, a pokračujú v delení. Všetko prebieha tak, akoby smrť (bola) stratou schopnosti žiť.

Veda proti „biologickým hodinám“?

Ak pojem biologickej hranice zodpovedá realite, jedine genetickou manipuláciou by sa dala obísť neprekonateľná prekážka, ktorú dnes predstavuje. Dopracuje sa niekedy veda k tomuto výsledku? Najprv by však musela vkročiť do oblasti doteraz vyhradenej Bohu. Človek sa zatiaľ uspokojuje

je skúmaním cesty nahrádzania poškodených orgánov umelými. Miniaturizáciou elektroniky je to čoraz väčší uskutočniteľný a môžeme si predstaviť, že jedného dňa sa z morčiat stanú „kyborgy“, to znamená mozgy v umelých a vysoko výkonných schránkach. Americký novinár Dávid Rorvik vo svojej knihe *Keď sa z človeka stane stroj* (1971) predstavuje túto mutáciu ako veľký krok dopredu pre ľudskosť... alebo skôr k neľudskosti, neubránia sa namietnuť poniektorí.

→ **Pozri aj:** s. 130-133 (Flamel a kameň mudrcov); s.134-135 (Skutočný Dracula); s. 186-187 (Gróf Saint-Germain); s. 258-259 (Fulcanelliho tajomstvo)

Pôvod vyvrátený mýtom

LABYRINT V KNOSSE

Po roku 2000 pred n. l. dali krétski panovníci vystavať v Knosse palác s množstvom siení, skladov, a predovšetkým labyrintom, ktorý legenda spája s Minotaurom. Je však podľa legendy tento „palác“ naozaj palácom?

Až do konca 19. storočia sa o Kréte pred gréckou kolonizáciou vedelo len toľko, čo o nej napísali starovekí autori. Ich rozprávanie sa začína architektom Daidalom. Daidalos, aténsky rodák, musel odísť do vyhnanstva, lebo zabil svojho synovca. Utiahol sa na Krétu, kde ho kráľ Mínos, syn Dia a Európy, požiadal vybudovať väzenie pre Minotaura, napoly človeka, napoly býka, plod kráľovnej nevery s býkom. Daidalos vybuvoval labyrint, z ktorého sa nikomu nemalo podariť nájsť východ. On sám, aby presvedčil kráľa, v ňom zostal zavretý aj so svojim synom Ikarom. Unikli stadiaľ, až keď si zostrojili krídla. Neskôr, keď Mínos dobyl Atény, podrobené mesto muselo každý rok platiť daň v podobe siedmich mladých mužov a siedmich dievčín.

Obete boli uväznené v labyrinte a obetované obludě, až kým hrdina Teseus neza-

bil Minotaura. Vďaka niti, ktorej kľbko mu dala Ariadna, Minoova dcéra, mohol víťaz bez ťažkostí vyjsť zo spleťtých chodieb...

Znovuobjavenie

Od roku 1894 archeológ sir Arthur Evans prešiel celý ostrov, hľadajúc stopy tohto zabudnutého obdobia. Pod vrstvami gréckeho a rímskeho obdobia našiel mnohé svedectvá o minojskej civilizácii. Roku 1900 Evans začal odkrývať palác v Knosse. Čoskoro vykopávky priniesli ovocie. Veľmi rýchlo odhalil množstvo siení, chodieb, pomocou ktorých sa legendy dali objasniť v novom svetle: taký architektonický komplex bezpochyby vychádzal z mýtov o labyrinte. O to viac, že sa našlo veľmi veľa fresiek a sôch znázorňujúcich býky.

Prečo však palác tak rýchlo získal zlú povesť? Šlo o palác alebo v skutočnosti o svätyniu, kde sa obetovalo, či o posvätné pohrebisko?

Kráľovský palác alebo obrovské mauzóleum?

Niektorí archeológovia naozaj spochybňujú, že obrovská stavba odhalená

v Knosse, by mala byť obytným palácom. Poukazujú na jeho nie najvhodnejšie umiestnenie: stojí na nechránenom plochom návrší, kde ho možno ťažko chrániť, a nezodpovedá duchu obdobia, v ktorom Gréci a egejskí piráti často podnikali v Stredomorí prepady a nájazdy. Okolo paláca je len málo prameňov: zásobovanie všetkého obyvateľstva vodou by bolo veľkým problémom. Pokiaľ ide o spomenuté siene, napr. i kráľovské izby sú vo vlhkom podzemí a bez okien. Len ťažko si možno predstaviť, že by si panovník dobrovoľne vybral takéto miesto na bývanie. Napokon, v paláci nie sú ani kuchyne, ani stajne, príslušenstvo samozrejme pre stavbu takéhoto významu.

Podľa nemeckého archeológa Hansa Georga Wunderlicha, palác by mohol byť obrovským mauzóleom určeným pre mŕtvych a, samozrejme, by teda nikdy nebol obývaný. Vysoké hlinené nádoby, o ktorých sa predpokladalo, že obsahovali obilie alebo olej, sú podľa neho umami, kde sa mŕtvoly konzervovali medom. Kamenné

Býk mal v krétskej kultúre veľmi významné miesto. Gréci si ho uchovávajú v pamäti prostredníctvom mýtu o Minotaurovi (Palác v Knosse, rekonštrukcia fresky býčích zápasov)

Minojská Kréta

„Na šírom, vínovočervenom mori sa nachádza zem, rovnako krásna ako bohatá, s dorážajúcimi vlnami... je to Kréta s nespočetným obyvateľstvom v deväťdesiatich mestách. Medzi nimi Knossos, veľké mesto kráľa Minoa, ktorého si veľký Zeus na celých deväť rokov vybral za dôvernika.“ Ostrov zázrakov opisovaný Homérom nesklamal novodobých archeológov. Nájdené vykopávky datované do 2. tisícročia pred n. l. sú dôkazom oslnivej civilizácie, ktorá používala piktografické písmo, a bohatého hospodárstva založeného na obchode s krajinami Stredomorja.

História tejto civilizácie je poznačená krutými pohromami. Okolo roku 1750 pred n. l. postihlo ostrov zemetra-

senie, zničilo ho a s ním i všetky paláce. Kréta sa rýchlo spamätala, paláce boli opäť postavené, ešte priestrannejšie, komplexnejšie a krajšie. Steny boli pokryté maľbami a freskami; kresby na keramike znázorňovali každodenný život.

Okolo roku 1570 pred n. l. druhé zemetrasenie vyvolané výbuchom sopky Santorin, znova zničilo paláce. Opätovná rekonštrukcia bola znovu príležitosťou na ich zväčšenie: minojská civilizácia dosiahla svoj vrchol.

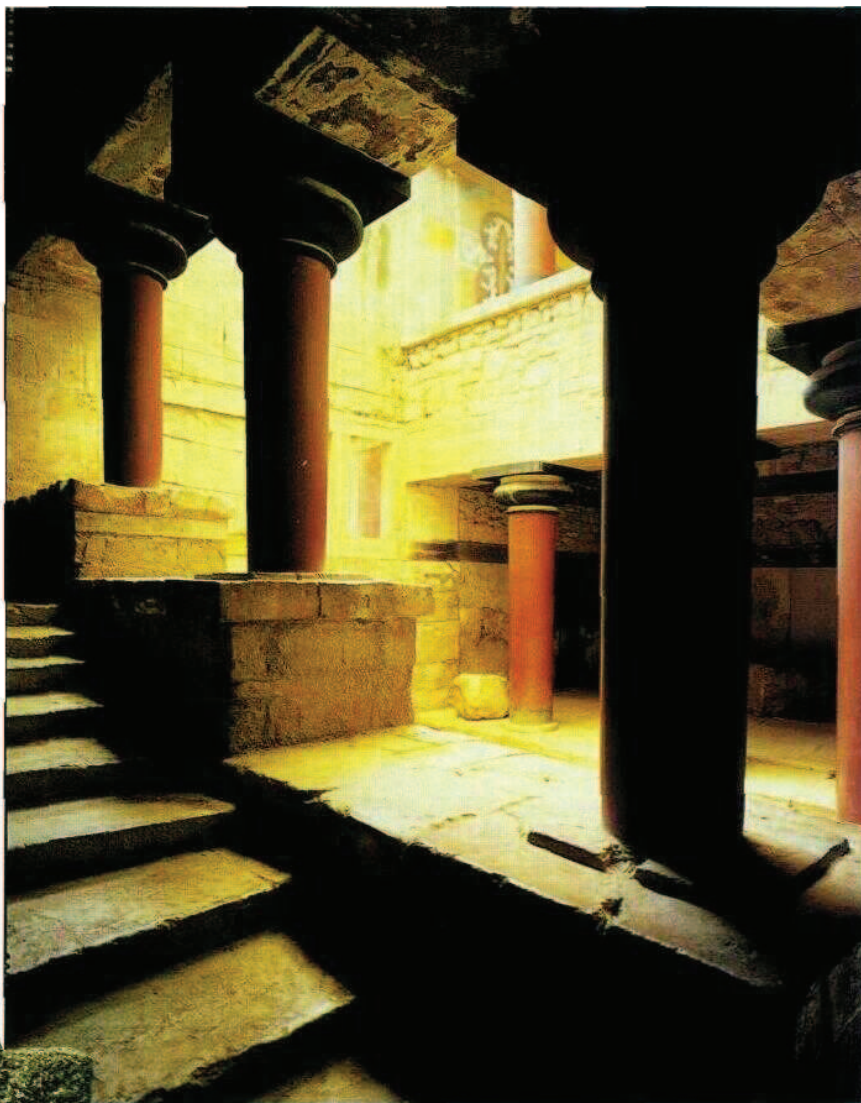
Potom, okolo roku 1450 odrazu zmizla. Tentoraz katastrofu nespôsobili prírodné živly, ale invázie z Grécka. Mnohé krétske predmety, dôkazy obdivuhodnej koristi, sa našli na pevnine, v Mykénach.

*Palác v Knosse,
architektonické
bludisko: legendárny
labyrint?*

silá sú zasa sarkofágy, a kanalizácia zariadenie na privádzanie tekutín potrebných pri balzamovaní tel: lákavá teória, ktorá z mýtického Minotaura robí alegorickú postavu obávanéj Smrti. Toto vysvetlenie však nič nepotvrďuje. Nenašli sa tam nijaké ľudské pozostatky, ani popol z kostier v zrúcaninách celého komplexu. V archeologických vykopávkach sa však pokračuje a Knossos nám možno jedného dňa prezradí svoje tajomstvá...

-> **Pozri aj:** s. 18-21 (Atlantída); s. 114-115 (Katedrála v Chartres)

Labyrint na kríži jedného hrobu (Alkborough, Humberside)

Osud jedného symbolu: labyrint

Prírodné výtvory, prehistorické znaky. Jaskyne s mnohými sieňami a chodbami, vnútorná stavba lastúr, mozgové závitky alebo záhyby vnútorných orgánov: to všetko je labyrint, nájdeme ho takmer všade v prirodzenom stave. Človek oddávna napodobňoval jeho tvar a pripisoval mu symbolický a magický význam. Symboly labyrintu nájdeme v tých najdávnejších časoch, v časoch jaskynných maľieb, no prvé, skutočne komplexné zobrazenie sa našlo v neolitickéj hrobke z obdobia 3000 rokov pred n. l. v Luzzanas na Sardínii.

Symbol rozšírený po celom svete. Okrem krétskeho príkladu nachádzame labyrint aj v Tintageli na Cornvulle, vyrytý na megalitoch medzi rokmi 1800 a 1400 pred n. l., v Telí Rifaate v Sýrii z toho istého obdobia, a v Pontevedre v Galícii o niekoľko storočí neskôr. Grécka civilizácia a potom rímska ho

zobrazovala všade. Jestvoval súčasne v Indii aj v Južnej Amerike a dostal sa aj do severných krajín: nasvedčuje tomu aj vyše 300 „trojaburgov" v Škandinávii. Sú to labyrinty s priemerom 10 až 20 metrov znázornené na zemi pomocou veľkých balvanov. Ich budovanie prebiehalo od 1. tisícročia pred n. l. až do neskorého stredoveku.

Hra, náboženstvo alebo mágia. Labyrint sa neskôr objavuje v kresťanskej ikonografii, ako napr. v kláštore Toussaints, v Chálons-sur-Marne alebo ešte na dlažbe v katedrále v Chartres. Znovu ich nachádzame v záhradách 17. a 18. stor., kde labyrint nadobúda zábavný charakter. Ešte aj dnes Indiáni z kmeňa Hopi z Nového Mexika v ňom vidia magické znamenie duchovnej obrody. Labyrint je skutočne iniciálny, vedie do centra, ktoré znamená stretnutie, poslednú skúšku, pri ktorej je človek konfrontovaný ako v zrkadle.

Znovuobjavenie mýtologickej čínskej dynastie

TAJOMSTVO DRAČÍCH KOSTÍ

Koncom 19. storočia sa čírou náhodou urobil objav, ktorý vniesol nové svetlo do čínskej dynastie Šang doby bronzovej, ktorú vedci pokladali skôr za legendárnu ako skutočnú.

Až dovtedy si archeológovia mysleli, že sa história začala písať a prvé pokusy sociálnej organizácie prejavovať až s príchodom dynastie Čou (11. až 3. stor. pred n. L).

Liek proti zábudlivosti

Jedného dňa roku 1899 v Pekingu lekár predpísal rodine istého Wang I-jünga liek proti malárii. Jednou z ingrediencií bol prášok z tzv. „dračích kostí“. Pri drvení si Wang všimol, že ide o kúsok z korytnačieho panciera s čudnou kresbou. Znalec na staré písma zistil, že ide o piktogramy, to znamená symbolické zobrazenia a ideogramy, aké sa používali v čínskych a japonských jazykoch.

Wang, presvedčený, že objavil čosi výnimočné, sa poponáhľal, aby skúpil všetky „dračie kosti“, ktoré mohli byť úlomkami zvieracích kostier alebo ďalších korytnačích pancierov. Súčasne študoval všetko o pôvode týchto „kostí“ a objavil, že úlom-

ky z korytnačky pochádzajú zo Siao-tchunu, neďaleko An-jangu v provincii Che-nan, v povodí Žltej rieky.

Stratená dynastia

Miesto bolo známe od 11. storočia, keď milovníci starožitnosti cisárskeho čínskeho dvora sem chodili kvôli rituálnym bronzovým vázom a krčahom, ktoré sa tu našli. V priebehu storočí zberatelia a obchodníci pokračovali v rozkrádaní týchto pokladov, pričom nebrali do úvahy ich historickú hodnotu.

Po Wangovom objave sa archeológovia s úspechom pustili do honby na „dračie kosti“ a na ich základe sa veľmi rýchlo presvedčili, že písmo v Číne je omnoho staršie, ako sa predpokladalo. V roku 1915 Luo Čen-jü zistil, že znaky vyryté na kostiach a korytnačine majú prorocký význam a pochádzajú z pololegendárnej dynastie Šang. Až do roku 1927, keď bol obchod s kostami zakázaný, bádatelia boli vystavení konkurencii obchodníkov s liekmi. Ale od tohto roku sa začali v Siao-tchune seriózne vykopávky pod vedením Čínskej akadémie.

Honba za šangskými pozostatkami sa rýchlo stala disciplínou, ktorá pohltila celú čínsku archeológiu a bola jej hlavnou činnosťou až do japonskej invázie v roku 1937.

Vykopávky sa obnovili v roku 1950. V roku 1952 bolo objavené ďalšie nálezisko v Čeng-čou a potom o sedem rokov v Erlitu, tiež v oblasti Che-nan. Čínski vedci predpokladajú, že práve v Čeng-čou sa nachádzajú pozostatky Ao, prvého hlavného mesta dynastie, založeného okolo r. 1600 pred n. l.

Dynastia Šang sa odvtedy už nechápe ako mýtus dejín starobylej Číny. Civilizácia, ktorá z nej vzišla, bola nesmierne bohatá. Doba bronzová v nej dosiahla svoj vrchol tak v oblasti umeleckej, ako aj technolo-

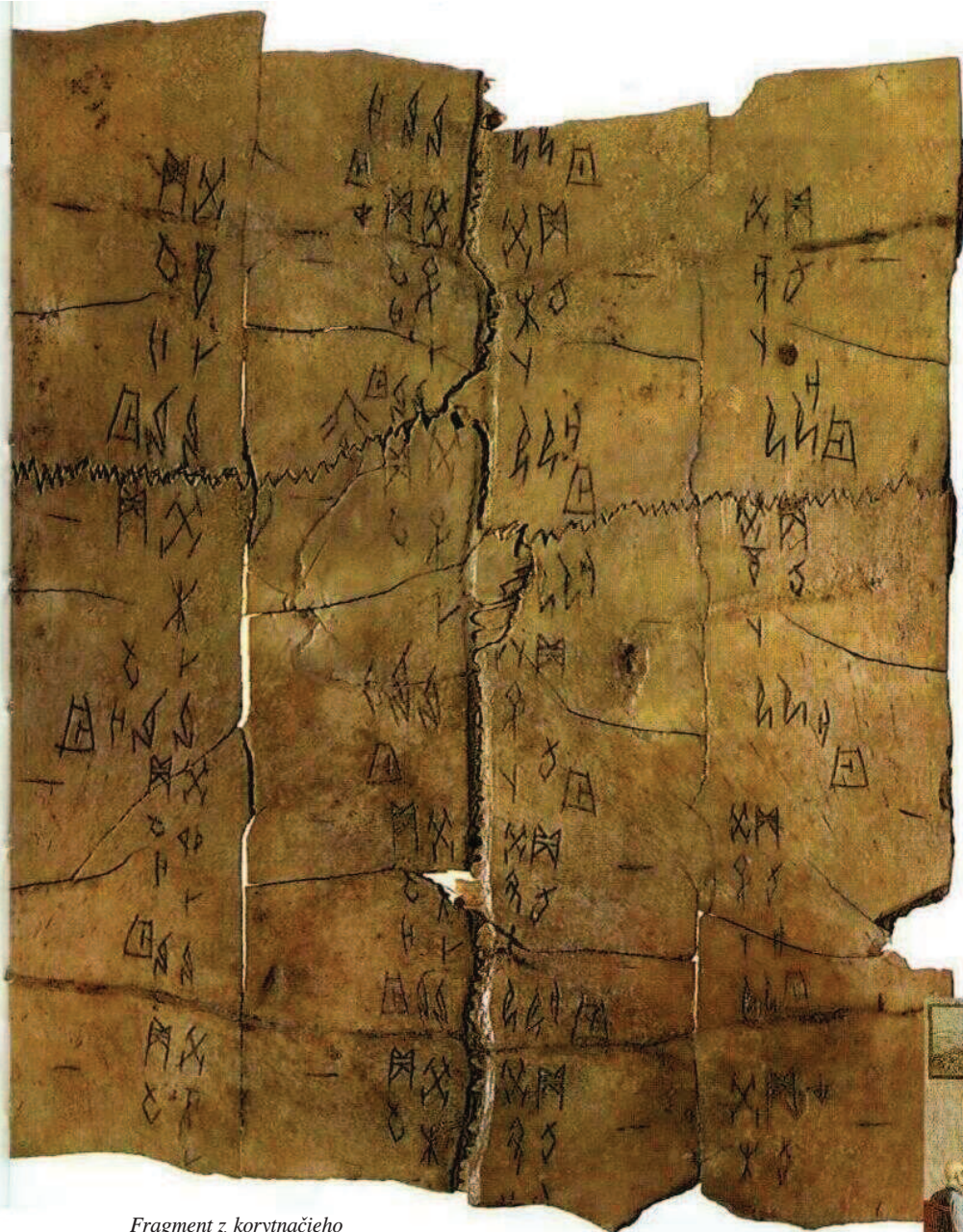

Kosť s vyrytým písmom slúžila na veštenie (3000 r. pred n. L, Paríž, musée Cernuschi)

Veštenie z prasklín kostí

Od objavu „dračích kostí“ zvedavosť archeológov trápili všadeprítomné praskliny kostí, ktoré podľa analýz neboli zapríčinené úderom.

Napokon prišli na to, podľa čoho veštcí vyslovovali svoje prorocktvá, podľa ktorých sa riadil ľud i vládcovia. Vyrývali otázku na kosť vedľa nápisu spravili zárez. Rozžeraveným kovovým hrotom spôsobili prasklinu, ktorú veštec hneď dešifroval, aby zistil reakciu nadprirodzených síl. Potom vyrýl na kosť kratšiu či dlhšiu odpoveď.

Fragment z korytnačieho panciera používaný tiež pri veštení (12. stor., Paríž, musée Guimet)

Dynastia Šang

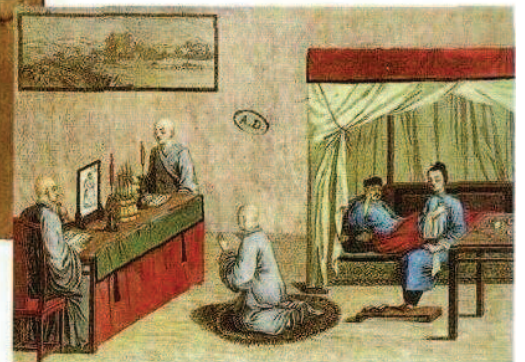
Vláda dynastie Šang (18.-11. stor. pred n. 1.) uviedla Čínu do doby bronzovej.

Šangovci sa usadili v údolí Žltej rieky, kde vládli vidieckemu obyvateľstvu, a vytvorili rodové zriadenie, ktoré spočívalo na kulte predkov a poslušnosti kráľovským príkazom vydávaným na základe proroctiev kňazov.

Ich civilizácia bola pozoruhodne vyspelá, najmä v oblasti remeselnej výroby, astronómie a výpočtov.

Šangovci boli veľkí dobyvatelia, no predsa nakoniec podľahli jednej zo svojich bývalých kolónií; oblasti Čou a prenechali miesto dynastii rovnakého mena.

„Dračie kosti“ rozdrvené na prášok sa pridávali do mnohých liekov predpisovaných chorým čínskymi lekármi

gickej. Rovnako sa zistilo, že Čína, kde v tom čase prevládalo poľnohospodárstvo, už poznala voz s ojom, do ktorého sa zapriahali dva kone. Obyvatelia vedeli stavať paláce, chrámy z tehál a hradby na ochranu miest. Po sociálnej stránke mala ríša vybudovanú silnú štruktúru a ovládala ju vznešená kasta kráľových príbuzných a prívržencov. V náboženstve prevládala kult predkov a veľký význam sa pripisoval posmrtnému životu, o čom svedčí veľké bohatstvo nájdené v hrobkách. Podľa archeológov tieto čínske mestá sa mohli porovnávať len s mestami starovekého Blízkeho východu.

Najstaršie čínske písmo

Pre kráľovskú moc v jej administratívnych a náboženských činnostiach pracoval celý zbor pisárov a veštcov. Na počítanie používali desiatkovú sústavu. Čo však dodávalo originalnosť tejto kultúre, bolo intenzívne využívanie prorockých umení (v ktorých písmo zohrávalo základnú úlohu) jednak v každodennom živote, ako aj pri riadení štátu. Veštcovia veštili z kostí, aby sa mohli rozhodovať dokonca aj v bezvýznamných veciach. Texty vyryté na podstavcoch boli krátke, no našli sa aj iné, oveľa dlhšie, na rituálnych väzoch z bron-

zu. Nech už boli politické a vojenské dôsledky akékoľvek, nadvláda náboženstva podnietila potrebu odborníkov na písmo, hoci nemáme dôkaz, že jestvovali skutočné literárne diela. Až na konci dynastie západných Čou (okolo r. 800 pred n. L), keď sa objavili originálne diela tradičnej čínskej literatúry.

Hoci niektoré náleziská sú veľmi bohaté (na jedinom nálezisku Čchin-šan v Šan-si sa z obdobia Čou našlo až 17 000 vyrytých kostí), ktovie koľko historických údajov zmizlo v priebehu storočí v téglikoch lekárníkov? Túto otázku by sme mali položiť prorockej kosti...

Smrť alebo zámena osobnosti ?

ZMIZNUTIE NEFRETITI

V roku 1350 pred n. l. sa nečakane stratila stopa po najkrajšej a najslávnejšej egyptskej kráľovnej: Nefretiti. Manželka faraóna reformátora Amenhotepa IV. Achnatona, tá, čo mu zrejme pomáhala a radila v jeho politickom a náboženskom diele, zmizla takmer bez jedinej stopy: jej meno bolo vymazané z egyptských pamätníkov, a sochy väčšinou rozbité.

V egyptských textoch sa za to objavilo nové meno, meno spoluvládca. Kto to bol? Čo sa stalo s Nefretiti? Zomrela, alebo sa utiahla do ústrania? Alebo bola tým záhadným spoluvládcom, ktorému pripisovali „ženský“ výzor?

Založenie Achetatonu

Na jednej ste'le v Amarne je vyrytý text o zakžení nového hlavného mesta Egypta - Achetatonu. Faraón Amenhotep IV. Achnaton v ňom tak zdôrazňuje postavenie svojej ženy Nefretiti, že si vieme predstaviť, akú úlohu zohrávala pri politických rozhodnutiach svojho manžela.

„Tak ako žije môj otec Ré-Horachte, ktorý je Aton, na tomto mieste postavím svojmu otcovi Atonovi Achetaton... Zbudujem veľký Atonov chrám svojmu otcovi Atonovi na tomto mieste. Zbudujem menší Atonov chrám svojmu otcovi Atonovi na onom mieste. Zbudujem slnečný tieň veľkej kráľovskej manželky Nefer-Neferu-Aton-Nefretiti svojmu otcovi Atonovi na onom mieste... Na tomto mieste zavediem všetky práce. Založím si faraónove majery a na tomto mieste v Achetatone zriadiť majery kráľovskej manželky. Zbudujú mi hrob na východnom pohorí Achetatonu, v ktorom nech mi potom odbavia pohreb o milióny slávností sed, ktoré mi prikáže môj otec Aton, a v ktorom nech pochovajú o milióny rokov veľkú kráľovskú manželku Nefretiti... a v ktorom nech pochovajú o milióny rokov princeznú Meritaton.“

(Cit. Ph. Vandenberg: Nefretiti, Obzor 1980, s. 158-159)

Pod Atonovým slnkom

Pôvod Nefretiti je neznámy. Vrávi sa, že šlo o dcéru Eja, hlavného veliteľa faraónovho jazdeckta. No najpravdepodobnejšou zostáva hypotéza, že to bola mitanská princezná, dcéra kráľa Tušratta, rodným menom Taduchepa. Mitanni, kráľovstvo v hornej Mezopotámii, bolo v tom čase silné a mnohé princezné sa vydávali za vznešených Egyptanov. Len čo Taduchepa prišla do Egypta, prijala meno Nefretiti, čo znamená „Kráška prišla“. Na vyobrazeniach, ktoré sa nám zachovali, je skutočne veľmi pekná. Stala sa jednou z manželiek starého faraóna Amenhotepa III. a po jeho smrti manželkou jeho syna Amenhotepa IV. Bolo to pravdepodobne v roku 1364. Mala vtedy sedemnášť a on dvanásť rokov. Pár sa postupne začal oslobodzovať od vplyvu kráľovnej matky Teji a zasnivil

sa Atonovmu kultu. Amenhotep IV. prijal meno Achnaton, odišiel z Téb a založil nové hlavné mesto. Mladí manželia prežívali šťastné roky, o čom svedčia mnohé basreliéfy. Nefretiti porodila niekoľko dcér a pár sa usadil v novom hlavnom meste Achetatone (dnešná Telí el-Amarna). Achnaton chcel byť mierumilovný, no zároveň mocný vládca: rozhodne potlačil priveľmi vplyvné egyptské duchovenstvo, ale snažil sa udržať so susedmi mier. V umení prevládali svieže a nežné výjavy: Aton, jediný a neviditeľný boh, bol bohom všeobecnej lásky, a nie bohom vojny a pomsty. Postupne však umelecké diela nadobúdali znepokojujúci charakter. Kráľ so svojou družinou boli zobrazovaní v čudných proporciách, s vyklenutým bruchom a vychudnutou tvárou, pretiahnutou lebkou a niekedy zdeformovaným telom. Bol kráľ chorý a umelci otrocky kopirovali jeho zo-

*Achnaton a Semenckaré
v nežnom postoji
(vápencová stéla, Berlín).
Kto bol ten záhadný
mladík, ktorý nahradil
krásnu Nefretiti ?*

slabnuté telo pri zobrazovaní celej kráľovskej rodiny? Alebo jeho čoraz väčšia prepatosť vnútila všetkým halucinačnú predstavu sveta?

Záhadný Semenckaré

Posledný obraz manželského páru sa datuje do dvanásteho roku Achnatonovej vlády. Nasledujúci rok sa Nefretiti vytrátila z verejného života. Nahradila ju záhadná osobnosť: Semenckaré. Tohto mladíka vychovával Achnaton ako faraóna spoluvládca. V štrnástom roku Achnatonovho vládnutia mu udelil titul vyhradený kráľovnej: Nefer-Neferu-Aton: „Ten, čo je milovaný Achnatonom“.

Kto bol teda Semenckaré? Pravdepodobne za Amenhotepa IV., manžel jeho dcéry Meritaton. Na niektorých stélach je zobrazený s faraónom v nežných pózach, čo nám naznačuje, že bol medzi nimi ľúbostný vzťah. Na reliéfoch a maľbách sú fyziologické deformácie Achnatona také, že antickí historici Flavius Josephus a Sextus Július Africanus hovorili o faraónovi ako o žene. Dokonca Semenckaré bol zobrazovaný so ženskými atribútmi: egyptológ John R. Harris z toho vydedukoval, že Semenckaré a Nefretiti je jedna osoba. Túto hypotézu možno len ťažko podporiť: nevyvetľuje, prečo má ženské tvary aj Achnatonova postava, a zabúda na podstatnú archeologickú skutočnosť. Naozaj, v hrobke 55 v Údolí kráľov sa našiel v roku 1907 sarkofág s múmiou, na ktorej bola zlatá doštička s vyrytým nápisom: „Ten, čo bol milovaný Achnatonom“. Múmia predstavovala asi dvadsaťročného mladíka; ležala však v polohe vyhradenej pre kráľovské manželky: ľavá ruka spočívala na hrudi, pravá vedľa tela. Niet pochybností: Semenckaré bol muž, ktorého Achnaton pokladal za svoju manželku. Bol pochovaný v sarkofágu určenom pre Nefretiti, ďalší dôkaz, že kráľovná upadla do nemilosti.

Čo sa stalo s Nefretiti?

V rozpore s tým, o čom sme boli dlho presvedčení, zdá sa, že Nefretiti nezmizla preto, že by umrela, skôr upadla do nemilosti. Najnovšie objavy svedčia o odlúčení:

*Nefretitina maľovaná
vápencová busta
(Florenca, Museo
Archeologico Centrale)*

Achnatonova reforma

Keď okolo roku 1364 Amenhotep nastúpil na trón, bol ešte dospievajúci mladík. Hoci egyptský panteón mal niekoľko desiatok bohov, z ktorých najmocnejší bol Amon, mladý faraón uctieval starého boha Slnka Ré-Horachteho Atona. Vo svojej viere podporovaný manželkou Nefretiti dal pre Atona vybudovať slnečné chrámy v novom slohu. Rýchlo sa rozvíjajúce náboženstvo uprednostňujúce Atona sa zmenilo na moteizmus. Po päťročnom panovaní si Amenhotep IV. zmenil meno na Achnaton: „oblúbenec Atonov“. Pôvodné kultu upadali: doposiaľ silné a vážené duchovenstvo vyjadrovalo nespokojnosť so stratou privilégií. Achnaton si tým nelámaval hlavu, hlavné mesto Téby zamenil za Achetaton (Telí al-Amarna), mesto vybudované na počesť nového boha.

Nefretiti sa po dvanástom roku panovania svojho manžela odsťahovala do Severného paláca v Achetatone. Možno pripravovala štátny prevrat, aby uchránila jediného boha Atona, od ktorého sa jej manžel vzdával pod vplyvom Semenckarého. Po smrti obidvoch mužov bol tento prevrat zbytočný. Z chetitských archívov sa dozvedáme, ako Nefretiti reagovala na faraónovu smrť. Z obavy, že všetky prijaté reformy zruší následník spomedzi egyptskej šľachty, kráľovná poslala chetitskému kráľovi Šuppiluliumovi niekoľko posolstiev, v ktorých ho žiadala, aby jej poslal jedného zo svojich synov, za ktorého by sa vydala a spravila z neho faraóna. Kráľ jej nakoniec poslal Zannanzu, ktorého však na ceste zavraždili Amonovi kňazi. A tak Nefretiti dosadila na trón jedenásťročného chlapca Tutanchatona, no jej vplyv rýchlo upadal, vystriedali ju vysokí dôstojníci kráľovstva a na ich podnet neplnoletý panovník obnovil polyteizmus, prijal meno Tutanchamón, opustil mesto zasvätené Atonovi a vrátil sa do Téby. Podľa nájdených urien Nefretiti zomrela v Amarne v treťom roku panovania Tutanchamóna, približne okolo roku 1344. Opustená žena možno blúdila v prízračnom meste, kde sa rozplynuli jej sny.

13. storočie

Odohrala sa trójska vojna ?

NEDOKÁZATEĽNÝ KONFLIKT

Najvýznamnejšie diela západnej literatúry *Iliada* a *Odysea* opisujú udalosti, ktoré sa odohrali okolo roku 1200 pred n. l. A predsa si historici a archeológovia už storočie kladú otázku, či sa tento slávny konflikt - trójska vojna, v ktorom podľa Homéra stáli proti sebe Gréci a Trójanania, skutočne odohral.

Pôvodcom konfliktu bol Paris, syn trójskeho kráľa Priama. Keď ho olympské bohyne požiadali, aby určil, ktorá z nich je najkrajšia, zvolil si Afrodítu, bohyňu lásky, ktorá mu za to prisľúbila za manželku najkrajšiu ženu Grécka. Tou bola Helena, manželka spartského kráľa Menelaa. Paris si Helenu získal, a tá opustila preňho svoje mesto, manžela aj dcéru. Agamemnon,

Obliehanie Troje

„(...) Potom hrdina každý dal rozkazy druhovi z voza na kraji priekopy pristaviť kone a pekne ich zriaďiť; sami však peši, no odetí do celej bojovej zbroje kráčali rýchle a nesmierny krík sa na svite strhol. Prišli tam skorej než jazdci a pred samou priekopou stáli v šíkoch, kým jazdci len omnoho neskoršie prišli. Tu zdvihol Kronovec divoký zmätok, keď z výšin éteru kázal padať krvavej rose; to preto, že čoskoro za tým obrovské množstvo udatných hláv chcel do Hádu vrhnúť.

Na druhej strane zas Trójanania boli už na vršku pláne na čele s Hektárom (...) ten bol v najprvších radoch a štít mal okruhlý všade.

Ako keď niekedy z oblakov vychodí záhubná hviezda, žiariaca jasne, no potom zas za mračná tienive' zájde, takto aj hrdinský Hektor hneď zjavil sa v najprvších radoch, hneď zas v posledných, dávajúc rozkazy. Na celom tele bronz sa mu leskol stá blesky, čo vysielala Kronovec (...).

(...) Vtom veliteľ mužstva (Agamemnon) prvý -vyrazil vpred i padol hneď vojvodca ľudu Bie'nór sám i s priateľom Oileom, výborným jazdcom. Ten síce zoskočil z voza a zastal si oproti nemu, keď sa však na neho hnal, ho do čela oštepom ostrým bodol a okraj prilby mu nemohol zadržať oštep, ale aj prilbou i kosťou mu prešiel a v hlave mu mozog celý zaliala krv (...).

Homéros: *fliáš*, 11. spev, s. 239-240, vyd. Sláv. spisovateľ, Bratislava 1962

mocný mykénsky kráľ, aby pomstil svojho zosmiešneného brata, zorganizoval vojenskú výpravu na zničenie Troje.

Homérov príbeh

Prvý epos *Iliada* je rozprávaním o hneve Achilla, syna smrteľníka a bohyne. Trójska vojna už trvala vyše deväť rokov a Agamemnon sa práve zmocnil otrokyne Briseidy, po ktorej túžil Achilles. Ten sa rozhnovaný utiahol do svojho stanu a odmietal ďalej bojovať. Až smrť jeho najmilšieho priateľa Patrokla, ktorého zabil trójsky princ Hektor, ho prinútila, aby zobral znovu do rúk zbrane. *Iliada* sa končí Hektorovou smrťou a veľkolepým pohrebom vystrojeným Achillom na počesť Patrokla. Celé rozprávanie je založené na vojnových scénach. Až v *Odysee*, príbehu o dlhom a strastiplnom návrate itackého kráľa Odysea do vlasti, sa dozvieme viac o prvých deviatich rokoch vojny, a najmä o ukončení konfliktu a slávnom trójskom koňovi.

Gréci historici z 5. stor. pred n. l. Herodotos a Thukydides vniesli do homérov-

Leš, ktorá rozhodla o gréckom víťazstve: privedenie koňa do Troje, detail maľby Giovanni Battistu Tiepola

skej tradície historické a politické vysvetlenie. Pre Herodota boli Trójanania večnými nepriateľmi Grécka, to znamená Peržania alebo Médovia. Trójska vojna bola podľa „otca histórie“ prvou médijskou vojnou. Thukydidova analýza je omnoho politickejšia. Podľa neho konflikt opisovaný Homérom symbolizuje prvý pokus o zjednotenie Grékov v mene víťazstva a je prvou formou helénskeho imperializmu. Starovekí historici nespochybujú pravdivosť týchto eposov: udalosti, ktoré sa v nich opisujú, pokladali za historickú realitu.

Archeologické svedectvo

Ľšlo o historickú skutočnosť mykénskeho Grécka v 13. stor. pred n. l.? Zdá sa, že ar-

Únos Heleny, detail tapisérie Gobelinov zo 17. stor. (Cheverny)

cheologické nálezy to nepotvrádzujú. V 19. storočí Nemecký Heinrich Schliemann, nadšený Homérom, začal s vykopávkami, pričom hľadal polohu Troje. Objavil len mestčko pomenované archeológmi Trója VII, podľa toho ako po sebe nasledovali archeologické vrstvy. Tento objav sa datuje do obdobia pred predpokladanou vojnou a pozostatky dokazujú, že šlo o také malé a chudobné mesto, že Gréci nemali dôvod postaviť proti nemu také silné vojsko. O to viac, že vykopávky z Mykén, kde sídlil kráľ Agamemnon, odhaľujú, naopak, obrovské poklady. Hypotézu o lúpežnom vpáde do Troje s cieľom zmocniť sa čo najväčšej koristi, nemožno podporiť.

Zato významný objav v roku 1953 otvoril cestu inému výkladu vojny. V tomto roku bolo rozlúštené tzv. lineárne písmo typu B, nájdené na tabuľkách v zrúcaninách paláca v Knosse na Kréte, a v paláci Pylos na Peloponéze. Zistilo sa, že ide o rovnaký jazyk: prvú formu gréčtiny. To znamená, že tam bola rozšírená helénska moc. A tak sa vynára na historickom základe hypotéza o dostatočne silnom mykénskom kráľovi, ktorý vytvoril koalíciu a doviedol ju tak ďaleko. Historici a archeológovia vedú vzrušené diskusie. Podľa niektorých Homér dobre opísal politickú situáciu 13. stor. pred n. l. Podľa iných zjavné anachronizmy obsiahnuté v epickom texte sú výsledkom životných podmienok spoločnosti, v ktorej žil *aiodos* (pevec), v 8. storočí.

Celkom malá výprava...

Jedno je isté, Homérova Trója nemá nič spoločné s chudobným mestčekom na tureckom pobreží. Navyše, zničenie trójskeho

mesta chronologicky nezodpovedá obdobiu veľkolepých mykénskych palácov. Napokon, ich vykopávky sa neponášajú na Homérove opisy. Treba z toho vyvodiť, že homérske eposy neboli napísané na základe historickej skutočnosti a slávna vojna sa nekonala?

Významný historik M. I. Finley posunul diskusiu rozhodujúcim smerom. Vo svojom diele *Odyseov svet* dokazuje, že inšpiráciu alebo homérske model netreba hľadať ani v mykénskom svete (13. stor.) ani v mestách archaického obdobia (8.-6. stor.). Spoločnosť opísaná v *Iliade* a v *Odysee* by mohla byť z dávnych čias gréckych dejín z obdobia oddeľujúceho pád Mykén od zrodu mestských štátov. Dnešní bádatelia zachádzajú ešte ďalej a rozlišujú pri čítaní homérskeho textu tri roviny. Na jednej strane ide o poetické dielo plné fantázie, ktoré uniká historickej interpretácii. Potom sa pevec odvoláva na vzdialené mýtické časy, na zlatý vek mykénskej moci. Ale podrobnosti o spoločnosti, ktorú opisuje - to je tretia rovina - patria už do jeho čias.

A tak ak skutočne jestvovala nejaká helénska výprava do Ázie, iste nie v rozsahu legendárnej trójskej vojny: no prínos a dôležitosť udalosti sa neskôr začali preceňovať. Možno práve preto, ako povedal Thukydides, že toto ťaženie bolo spoločnou akciou Grékov proti inému národu.

-> Pozri aj: s. 50-51 (Existoval Homér?)

Zrúcaniny Troje: hlavná ulica. Ak šlo len o bezvýznamné mestčko, mohlo byť miestom zúrivého obliehania Grékov?

Literárny odkaz trójskej vojny

Hrdinovia trójskej vojny boli inšpiráciou pre mnohé diela.

Antické divadlo. Grécki tragédi Aischylos, Sofokles a Euripides vykreslili svojich hrdinov i príbehy veľmi osobne. A tak odchod achájskeho vojska do Troje a obeta dcéry kráľa Agamemnona Ifigénie, ktorá loďstvu privolala priaznivé vetry, rovnako i návrat Agamemnona po desaťročnej vojne a jeho zavraždenie manželkou Klytáimnestrou sú spracované v najrozmanitejších verziách.

Klasické francúzske divadlo. Veľa autorov 17. storočia sa vracalo k námetom rozpracovaným gréckymi tragédmi. Jean Racine vo svojej hre *Ifigénia* spracúva ťažký odchod výpravy do Troje. Sústreďuje sa na postavu Agamemnona, ktorý si musí vybrať medzi dcérou a vojnou, ktorú sám rozpútal. Kráľovské povinnosti ho zbavia otcovského citu a Agamemnon súhlasí s obetou.

V 20. storočí. Niekoľko veľkých autorov sa inšpirovalo dávnymi mýtmi, prostredníctvom ktorých vyjadřili svoje súčasné pocity. Keď Jean Giraudoux uverejnil dielo *Trójska vojna nebude*, Francúzsko bolo na prahu druhej svetovej vojny a hra vyvolala znepokojenie a diskusie rozburili verejnú mienku tej doby. Rovnako za okupácie Jean Paul Sartre napísal *Muchy*, dielo, v ktorom oživa Orestes, Agamemnonov syn, prichádzajúci pomstiť svojho otca, zavraždeného Klytáimnestrou a jej milencom Aigisthom, ktorí sa zmocnili jeho trónu a Mykén.

Smrteľný spev prichádzajúci z mora

ODYSEUS A SIRÉNY

Sirény sú mytologické bytosti, ktoré očarujúcim spevom vábili námorníkov do záhuby. V každom rozprávaní nájdeme iné spôsoby mámenia, no všetky pôsobili na moreplavcov nevýslovné čarovné.

Prvé svedectvo o zjavení sirén nachádzame v Homérovom epose *Odysea*, v ktorom sa opisujú búrlivé dobrodružstvá gréckeho hrdinu Odysea počas jeho dlhého návratu na Itaku po trójskej vojne: sirény v tom období neboli napoly ženy a napoly ryby, ako ich vykresľujú novšie legendy, ale bytosti s vtáčou hlavou a ženskou hrudou.

Sladký a neodolateľný spev

Podľa gréckej mytológie sirény žili na ostrovoch v Stredomorí. Ich spev bol taký ná-

Odyseus a sirény, rytina z 19. stor., podľa antickej gréckej vazy (Paríž, bibl. des Arts décoratifs). Sirény sú tu polovtáky, položené, a nie morské obludy

Lamantíny a sirény

Dnešní vedci sa domnievajú, že možno lamantíny boli v mýtoch pokladané za sirény a námorníci si ich dlho s nimi zamieňali. Napokon aj zoológický názov radu siren'notvarých, do ktorého tieto vodné cicavce patria, vychádzal z mýtu.

Dugongy a lamantíny sú jediní dvaja reprezentanti tohto radu a donedávna boli považované za medzičlánok medzi veľrybami a tuleňmi. Lamantíny sú veľké živočichy, ktoré dosahujú dĺžku 2 až 3 metre: poznáme ich aj pod menej lichotivým názvom „morské kravy“. Majú hladké telo ukončené masívnou hlavou

a vydávajú melodické zvuky, ktoré sa v legendách pripisovali sirénam. Navyše samice majú vyvinuté dva prsné svaly, ktoré ľahko mohli pripomínať ženské prsia.

Žijú v primorských riekach Spojených štátov, medzi Severnou Karolínou a Mexickým zálivom, no nájdeme ich aj na pobreží západnej Afriky, kde ich v dávnych časoch mohli zazrieť - v tejto oblasti sú najviac rozšírené a zrejme to tak bolo aj v minulosti. Dugongy sa vyskytujú skôr v Indickom oceáne a na severe Austrálie. Dnes týmto pokojným a plachým zvieratám hrozí vyhynutie.

Lamantin s mláďalom, ilustrácia z *Journal des voyages* 1883

Siréna so zajatým námorníkom, rytina z 19. stor.

Siréna alebo harpya: morská obluda, tu hermafrodit, detail rytiny (1784 Paríž, musée Carnavalet)

herný, že námorníci, ktorí ho začuli, mu neodolali a ich lode stroskotali na morských útesoch. Tí, čo prežili, boli neľútostne zabíjani. Keď Odysseus odchádzal z prístavu čarodejnice Kirké, vedel, že sa nevyhne plavbe okolo ostrova sirén. Podľa rád čarovnej Kirké sa prefíkaný hrdina uchýlil k ľsti, aby zachránil loď a svojich spoločníkov. Uši im upchal voskom a seba dal pevne priviazať k sťažňu. Takto mohol uspokojiť svoju zvedavosť a vypočuť si spev bez toho, že by mu podľahol.

Spev bol naozaj sladký a srdcervúci, plný nádherných sľubov: sirény spievali „o všetkých veciach, čo budú jedného dňa na Zemi, ktoré my už poznáme“? Odysseus kričal na svojich druhov, aby ho odviazali, no tí, samozrejme, nepočulijeho krik. Konečne bola loď v bezpečnej vzdialenosti a hrdinovia unikli smutnému osudu toľkých námorníkov.

Odysseus nebol jediný, kto odolal sirénam. Mýtický básnik Orfeus, ktorý sprevádzal Jasona, hľadajúceho zlaté rúno, tiež odolal ich strašnému pôvabu. Vo chvíli, keď

Jason so svojimi mužmi, argonautmi, vábení melodickými hlasmi, zmenili smer plavby a nebezpečne sa približovali k skalnatým útesom ostrova, Orfeus začal hrať na lýre a spieval tak úchvatne, že zatienil monotónne spevy sirén, čím zachránil námorníkov a vytrhol ich zo smrteľného očarenia.

Kto boli sirény?

Sirény za homérskeho čias boli tri sestry, dcéry boha rieky Achelóosa a básnickej múzy Chalkiopé. Lýdia hrala na flaute, Parthénopé na lýre a Leukosia čítala texty a spevy. Bývalé družky Persefony, dcéry Dia a Demeter, vychovávané Hadom, bohom podsvetia, žiadali bohov, aby im dali krídla, aby mohli zachrániť mladé dievča a priviesť ho na Zem. Podľa inej verzie, vďaka za svoj vzhľad Demeter, ktorá ich chcela potrestať za to, že nedávali pozor na jej dcéru.

Ich meno vychádza z latinského *sirén*, ktoré má pôvod v gréckom *seiren*, zo slova

Sirény v priebehu storočí

Ak sú sirény skutočne výplodom fantázie gréckych antických básnikov, tradícia, ktorá sa nimi inšpirovala, sa v priebehu storočí menila a rozvíjala, najmä pod vplyvom severského folklóru.

Severská mytológia. V írskych a anglických legendách sa sirény vyskytujú pri pobreží, kým podľa germánskej mytológie sa vynárajú zo spenených vln. Bretónska tradícia rozpráva o tom, ako Ahez, dcéra kráľa Grallona, aby vydala mesto Ys diablovi a prívalom vln, sa ponorila do mora a stala sa sirénou. Saxo Grammaticus, kronikár 12. a 13. storočia, opísal boj dánskeho kráľa Haddinga, Gramovho syna, proti morskej oblude, napoly mužovi a napoly rybe.

Príbeh o obojživelnom mužovi. Zobrazenie sirén sa množilo v stredoveku a stalo sa veľmi obľúbenou témou na ornamentálnych výšivkách a na ilumináciách rukopisov. V r. 1200 anglický kronikár Ralph de Coggeshall napísal toto: v predošlom storočí, za vlády kráľa Henricha II., rybári z Orfordu chytili v Lamanšskom prielive nahého muža, ktorý ľahko plával pod vodou. Bol zavretý niekoľko dní, počas ktorých jedol výlučne ryby. Nevyslovil jediné slovo, dokonca ani pri najkrutejšom mučení. Keď ho

znovu hodili do vody, roztrhal sieť a vyplával na šíre more, o niečo neskôr sa vrátil k pobrežiu, dva mesiace žil medzi ľuďmi z Orfordu a potom sa znovu navždy vrátil do svojho prirodzeného prostredia.

Sirény Kristófa Kolumba. V čase, keď sa janovský moreplavec nachádzal na širom mori neďaleko Antíl, sa mu zdalo, že zazrel tri bytosti, tancujúce vo vode. Boli škaredé a nemé, no v ich pohľade akoby vyčítal „ľútosť za Gréckom“.

Moderné stretnutie. V roku 1869 na Bahamách šiesti muži na člne, ktorým sa plavili k zátokke, zbadali sirénu výnimočnej krásy s modrými vlasmi okolo pliec a rozvetvenými rukami. Keď zbadala námorníkov, prekvapene skríkla a ihneď zmizla pod vodou.

Výrobcovia sirén. Zmysel pre obchod niektorých ázijských národov tiež prispel k rozvinutiu legendy o sirénach. Veľké bohatstvá vznikli vďaka predaju kuriozít. Zvedavým Európanom predávali príšery zhotovené z kusov zvierat - opice a ryby. V Džibuti dokonca raz jednému Američanovi predali autentickú kostru sirény. Išlo, samozrejme, o falzifikát vytvorený dômyselným obchodníkom.

seira, puto, struna, bezpochyby pripomínajúce „strhujúcu“ moc sirén.

Ženy vtáky, neskôr ženy ryby

Fyzická podoba sirén sa vyvíjala. V gréckom období boli znázorňované ako bytosti s krídlami, s ľudskou tvárou a vtáčim telom, čoho dôkazom sú kresby na starých gréckych vázach. Ich premena na položenky, poloryby, v zadnej časti tela pokryté šupinami, zrejme siaha do stredoveku a do keltských a germánskych legiend. Ale už za Rímskej ríše si ich pletli s nereidami, päťdesiatimi dcérami Nera, boha mora a Doris, pochádzajúcej od Titana Oceána. Krásne nereidy boli morské nymfy, a preto niet divu, že boli pripodobňované sirénam, tiež morským bytostiam. Nech už to bolo akokoľvek, táto legenda, ktorá sa zrodila v gréckej mytológii a v priebehu storočí sa menila, zostala dlho živá a stále vzrušuje predstavivosť moreplavcov celého sveta.

Ako vznikla spoločenská nerovnosť

PŮVOD NEDOTKNUTEĽNÝCH V INDIÍ

Indická civilizácia vytvorila veľmi zložitú sociálne zriadenie. Západ v tom videl výnimočnú formu nerovnosti, pretože kastová hierarchia zrejme mala za následok úplné vyčlenenie určitých kategórií osôb. Čo však vieme o historickom pôvode tých, ktorým sa hovorí nedotknuteľní?

Kto boli nedotknuteľní? Išlo o skupinu ľudí mimo kást alebo, ak chcete, pod nižšou kastou. Kategória, ktorú nič nedefinuje, hádam len opovrhnutie a vylúčenie spomedzi ostatných.

Nedotknuteľní a kastovníctvo

„Nedotknuteľný“ znamená podľa definície ten, ktorého sa nemožno dotknúť, je to nečistý paria, ktorý môže druhého poškodiť pohľadom alebo fyzickým kontak-

Kasty v Indii

Najjednoduchšie povedané, kasta je skupina, ktorej členovia od narodenia majú určité charakteristiky a spoločné povinnosti. Základom je dedičná príslušnosť ku kaste, ktorá je v dôsledku toho uzavretá. Preto jedinec nemôže prestupovať z jednej kasty do druhej, a už vôbec nie počas pozemského života.

Skupina, hoci obmedzená, vytvára skutočnú uzavretú štruktúru, ktorá jedinca chráni, hoci ho súčasne obmedzuje. Aby sa líšili od druhých, skupina svojím členom ukladá povinnosti a zákazy: uzavretie manželstva vnútri kasty (endogamia), pravidlá stravovania (napríklad vegetariánstvo pre brahmanov), spoločné jedenie, spoločné znaky oblečenia alebo zvláštne maľovanie, viac či menej intenzívny náboženský život atď.

K princípu rozdielnosti sa pripája princíp hierarchizácie: u veriacich rozlišujeme štyri kategórie (šudrovia, vaišijovia, kšatrijovia a konečne na vrchole sú brahmani), každá sa delí na ďalších desať, tie zas na stovky podkást alebo regionálnych, takisto hierarchizovaných obmien.

Napriek modernizácii Indie nedotknuteľní ešte aj dnes vykonávajú tie najpodradnejšie práce

tom. Všetci nedotknuteľní boli vystavení mimoriadne ponižujúcim sankciám a tvorili podradnú nižšiu kastu. Museli žiť na okraji dedín a sídlisk, nesmeli nič vlastniť okrem domácich zvierat ako osol alebo pes, oblečenie mohli mať len z mŕtvol. Mali prísne zakázané pohybovať sa v noci po meste. Nesmeli používať dedinské studne, lebo by mohli znečistiť v nich vodu. Bolo nemysliteľné, aby sa delili o jedlo s členmi iných kást, toľko aby im pripravovali jedlo, alebo ich obsluhovali... Lahko si domyslíme, že separácia medzi kastami našla svoj odraz aj v rozdelení profesií. Pre nedotknuteľných boli vyhradené tie najpodradnejšie práce, ktoré za-

nechávajú nečistotu na tom, kto ich vykonáva, pretože prichádza do styku s organickými látkami, výkalmi, neživou hmotou... Atak obuvníci, holiči, garbiari, čistíči stôk, hrobári sú ľuďmi v nepretržitom kontakte so špinou. Štyri hlavné kasty majú tiež svoje viac či menej špecifické a výnimočné funkcie.

Hľadanie historického vysvetlenia

Kedy sa zrodil tento systém? Staroveké pramene sanskritu opisujú podobné zásady; najmä *Zákony Manu* sú na začiatku kresťanskej éry ohlasom textov zozbieraných v 15. až 6. stor. pred n. l. a hovoria o mýtikom pôvode sveta: bohovia obetovali obrovské vesmírne teleso, sformované podľa obrazu ľudského tela a rozštvrtili ho. Z úst sa zrodili brahmani, najvyššia kňazská kasta, ktorá jediná mala prístup k metafyzickým vedomostiam - rituálom

a svätým textom. Z ramien vyšli *kšatrijovia*, príslušníci kasty bojovníkov a princov; zo stehien vznikli *vaišijovia* (sedliaci, remeselníci, obchodníci) a z nôh vzišli posledné a najnižšie spoločenské vrstvy - *šudrovia*, ktorých tvoria sluhovia a služobníctvo.

Išlo teda o vytvorenie spoločenskej hierarchie založenej na funkciách charakteristických pre každú kategóriu: a to pripomína trojfunkčnú ideológiu indoeurópskych národov, ktorú nájdeme aj v starom Ríme, ako aj na stredovekom Západe, kde sú jasne a inštitučne oddelení kňazi, vojaci a výrobcovia.

Indická civilizácia sa formovala okolo roku 1500-1000 pred n. l. po invázii kmeňov indoeurópskeho pôvodu z irackých náhorných plošín k brehom riek Indus a Ganga. Pôvodné obyvateľstvo indického subkontinentu, nazývané vedcami drávidské, už poznalo vyspelú civilizáciu. Indoeurópania ich ovládli a Drávidi museli slúžiť novým pánom. Tak v úlohe služobníctva vytvorili štvrtú spoločenskú vrstvu.

Dieťa mimo kasty alebo „nedotknuteľné“

Sakti šliapajúci po Šivovi, miniatúra z 19. stor. Zobrazenie sveta hinduizmu a jeho kastovného systému?

Časť drávidskej populácie však odmietla podriaďiť sa. Pokladali ju za odpudzujúcu a nebezpečnú a napokon proti svojej vôli vytvorila piatu skupinu, z ktorej pochádzajú aj nedotknuteľní.

Fenomén náboženskej kultúry?

Hoci v skutočnosti je táto hypotéza lákavá, zdá sa, že veci sa nevyvíjali tak jednoducho. Je málo pravdepodobné, že by indoeurópski víťazi brutálne vnútili svoj vlastný spoločenský systém a celkom z neho vylúčili miestne porazené obyvateľstvo. Skôr išlo o zmiešanie dvoch kultúr a dvoch populácií. Kľúčovým faktorom vzniku kást bolo, zrejme, náboženstvo. Hinduistické hodnoty propagované brahmanmi boli základom toho, že narodenie jedinca istej kasty nie je nikdy náhodné, ale je výsledkom harmónie vesmírneho poriadku a významu predchádzajúcich životov. Narodiť sa nedotknuteľným teda nie je neprijateľný a poburujúci osud, pretože je v súlade s prirodzeným poriadkom. Jediné, čo ste mali urobiť, bolo rešpektovať tento poriadok, to znamená vykonávať rituály a zachovávať pravidlá svojej spoločenskej vrstvy. A dúfať v reinkarnáciu, ktorou sa možno človek dostane na úroveň najbližšiu ideálu najvyššej čistoty alebo aspoň do vyššej kasty...

Ak sa však chceme dozvedieť, kedy sa tieto brahmanské hodnoty všeobecne rozšírili v Indii... otázka zostáva nezodpovedaná.

-> Pozri aj: s. 302-303 (Reinkarnácia)

Nedotknuteľní dnes

Súčasná India podľa ústavy nepozná existenciu kást, ale každý turista sa môže presvedčiť, že sú stále veľmi živé a naďalej je nimi presiaknutá mentalita i správanie ľudí.

Istotne, modernizácia krajiny prispela k zmierneniu bariér medzi kastami. A predsa nedotknuteľní naďalej tvoria spoločenskú skupinu, ktorá zostáva pre ostatných tabu, hoci ústava z roku 1950 nahradila termín nedotknuteľní termínom *harijan* („boží ľud“). Dávne vylúčenie nedotknuteľných zo spoločnosti naďalej pozorujeme v hospodárskej oblasti: je to najnižšia trieda - poľnohospodárski pracovníci bez pôdy, slabo platení nekvalifikovaní robotníci, nezamestnaní bez podpory. Existuje to v takej miere, že ani dobre nevieme, či chudoba, v ktorej žijú, je príčinou alebo dôsledkom ich diskvalifikácie.

Vďaka svojej početnosti sa však harijan vedeli zorganizovať a napredovať kladením významných požiadaviek. Od nezávislosti vypuklo niekoľko vzbúr, ako napr. v Bengálsku roku 1967; boli veľmi kruto potlačené armádou (formovanou najmä kšatrijami) a kastovníckym obyvateľstvom. Hnutia za legálne získanie moci prebehli v Kerale a znovu v Bengálsku. Ale odpor voči tomuto ponižujúcemu štatútu nadobudol v poslednom čase náboženské formy s hromadným prestupovaním na budhistickú vieru a v Tamilnáde na islam. A tak vytrvalé odmietanie vyriešiť otázku nedotknuteľných by mohlo ohroziť spoločenskú stabilitu Indie i prevahu hinduistického náboženstva.

Objavenie nových svetov

OSÍDĽOVANIE POLYNÉZIE

Ako sa v trojuholníku vytvorenom ostrovmi, ktoré dnes voláme Havaj, Veľkonočný ostrov a Nový Zéland, podarilo ľuďom dosiahnuť nespočetné množstvo ostrovčekov ďaleko od pevniny? Ako tam mohli ľudia žiť a prosperovať?

Keď v 18. storočí európski moreplavci Wallis, Bougainville alebo Cook vyčerpaní, no očarení objavili nespočetné ostrovy a atoly tvoriace Polynéziu, boli ohromení, že na nich našli ľudí, ktorí tu žili celkom odrezaní od pevniny. Záhada ich pôvodu a vôbec ich prítomnosti je doteraz nerozlúštená. Kto sú? Akým zázrakom sa tam ocitli?

Hľadanie strateného kontinentu

Čoskoro vznikla hypotéza, ktorá odpovedala na túto otázku. Títo ľudia s hnedou pokožkou a kučeravými vlasmi tu žili odjakživa. Zrejme patrili k pôvodnej rase a prežili prírodnú katastrofu, čo zničilo obrovský kontinent, ktorý obývali. Ostrovy dnešnej Polynézie, ktoré sa zachovali, by mali zodpovedať vrcholom najvyšších pohorí zmiznutého kontinentu. Moderné výskumné techniky v hĺbkach mora však

Polynézska piroga

Nikto presne nepozná pôvodný tvar plavidiel a techniku skonštruovania, ktorá Polynézanom pomohla ako prvým prebrázditi Tichý oceán. Jedine pirogy, ktoré používalo v čase Cookových a Bougainvillových plavieb miestne obyvateľstvo, nám môžu čosi napovedať.

Veľká dvojité piroga bola skonštruovaná z viacerých kostier. Boli to kmene stromov vydlabané sekerami, priložené koncami k sebe a dosahovali dĺžku 20 až 30 metrov. Všetky kusy dreva tvoriace pirogu boli zviazane pospelanými kokosovými špagátmi, ktoré boli prevlečené cez diery pozdĺž dosiek.

Na týchto prvotriednych pirogách sa mohlo plaviť 10 až 20 osôb, okrem toho sa mohli naľožiť potravínami a zvieratami.

dokázali, že tento záhadný kontinent nikdy nejestvoval. Antropologické výskumy zase dokumentujú, že autonómne objavenie sa ľudskej rasy nie je možné a Polynézanania v nijakom prípade nemôžu byť pôvodným obyvateľstvom.

Diskutabilný pôvod

Ak obyvateľstvo Polynézie nemôže byť pôvodné, zrejme je výsledkom migrácií. Dnes stoja proti sebe dve teórie. Jedna hovorí o americkom pôvode Polynézana. Podľa nórskeho bádateľa Thora Heyerdahla prví obyvatelia atolov sa tu vylodili pred 1000 rokmi; priplávali sem z peruánskeho pobrežia, aby kolonizovali nové územia.

Na overenie svojej hypotézy sa sám vydal z peruánskeho pobrežia na plavbu plťou, aby dosiahol ostrovy Tuamotu. Bola to slávna expedícia Kon-Tiki, nazvaná podľa mena plavidla. Vedec vyplával v roku 1947 z peruánskeho Calaa a Oceániu dosiahol po triapolmesačnej plavbe: dokázal, že preplavenie je skutočne možné. Aby podporil tento svoj dôkaz, Heyerdahlho teoreticky zdôvodnil: konštatoval, že strava polynézskeho obyvateľstva bola založená až donedávna na jedinom produkte - batatoch (sladkých zemiakoch), ktoré sú skutočne amerického pôvodu a nie ázijského.

Ázijská kolíska

A predsa ani plavba nórskeho vedca ni argument týkajúci sa potravy celkom nepresvedčili vedcov. Archeologické objavy od 60-tych rokov 20. stor. skôr zastávajú túto verziu: asi koncom 3. tisícročia pred n. l. prví osadníci opúšťali dodnes z neznámych dôvodov juhovýchodnú Áziu. Prenikli na súostrovia v juhozápadnom Tichomorí, na ktorých už žilo melanézske obyvateľstvo. Tu sa usídlili takmer na tisícročie, priučili sa záhradníctvu od Melanézanov, ktorí boli tiež ázijského pôvodu. Potom vďaka svojim veľkým dvojtrupovým pirogám poobjavovali čoskoro ďal-

Polynézska kozmogónia, ilustrácia v časopise Journal des missions catholiques 1874. Mýtické vysvetlenie prítomnosti ľudí na polynézskom súostroví nemôže uspokojiť súčasných vedcov

šie nové neobývané súostrovia: Fidži, Tonga a Samoa. Zúrodnil tu pôdu a využili bohatstvá mora. Začiatkom nášho letopočtu silné demografické tlaky, alebo skôr vojny, ako rozpráva ústna tradícia, donútili porazených odísť do exilu. Mnohí z nich odchádzali smerom na východ, aby na širom oceáne objavili nové krajiny. Dobrovoľne alebo z prinútenia boli tieto cesty starostlivo pripravované. Noví osadníci si brali so sebou zbrane, v prípade že by sa na novom obývanom území museli brániť. Brali si so sebou aj rastliny na pestovanie - taro alebo chlebovníky, banánovníky a kokosové orechy, rovnako i domáce zvieratá - ošípané, psy a sliepky. Zdá sa, že títo vyhnanci zo Samoy a Tonga pomocou pasátov a za cenu strát a veľkého utrpenia dorazili na súostrovie Mar-

kézy. Práve na Markézskych ostrovoch archeologické vykopávky odhalili najstaršie stupne využívania známych území; datujú sa približne do roku 300 n. l.

No nie všetci sa tu zastavili. Ďalej brázdili oceán na svojich krehkých plavidlách, a tak prenikli na všetky ostrovy vynárajúce sa z mora. Roku 700 n. l. obsadili Ostrovy Spoločnosti (Tahiti), Havajské ostrovy a Veľkonočný ostrov. Potom, medzi rokmi 700 a 1100 nastala nová kolonizačná vlna smerujúca ku Cookovým ostrovom, Austrálii a Novému Zélandu.

Keď sa už Polynéžania usadili na svojich ostrovoch, dlho boli izolovaní od ostatného tichomorského obyvateľstva i ďalších svetadielov nesmierne obrovským oceánom, a tak boli chránení pred inváziami a veľkými epidémiami až do prichodu Európanov.

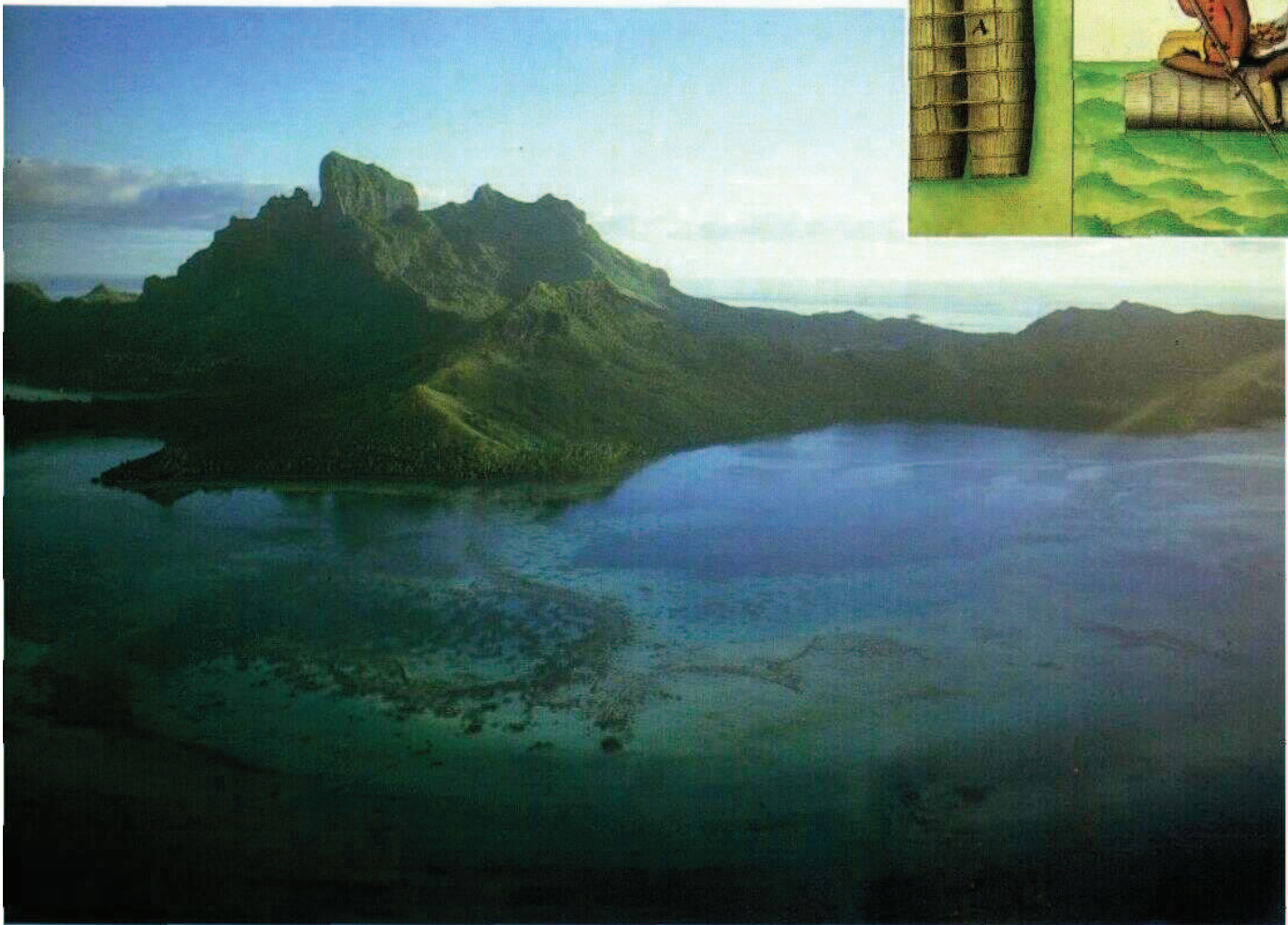
Ďalšia záhada: osídlenie Ameriky

Kedy sa človek dostal na americký kontinent? Táto záhada už veľmi dlho rozdeľuje vedecký svet. Proti sebe stoja tri hypotézy. Prvá hovorí o príchode vo veľmi dávnych časoch (pred 72 000 rokmi), vychádza však skôr z fantastických predpokladov ako z vedeckých dôkazov. Druhá, na základe malého množstva archeologických nálezov datovaných len približne (medzi 30 000 a 1000 rokmi) tvrdí, že to bolo medzi 35 000 a 25 000 rokmi. Tretia hypotéza je vybudovaná na spoľahlivých objavoch a tvrdí, že človek sem zavítal medzi 25 000 a 10 000 rokmi. Ešte viac ako o chronologickej otázke sa však diskutuje o probléme trasy.

Akou cestou sa sem teda priplavili? Jedna vec je istá: počas celého tohto obdobia sever amerického kontinentu bol pokrytý ľadovcami. Prišli prví obyvatelia Ameriky pešo z ázijskej pevniny cez Beringovu úžinu? Alebo použili plavidlá a vylodili sa na tichomorskom pobreží? V tejto chvíli sú to len dohady. Ak by sme chceli získať svedkov skutočnej kultúry prvých obyvateľov, musela by sa nájsť kostra staršia ako 11 000 rokov - dodnes sa to nepodarilo. Môžeme jedine konštatovať (pretože najstaršie dátumy sa viažu na sever), že osídľovanie prebiehalo zo severu na juh.

Predkovia dnešných pirog, plte vyrobené z kmeňov stromov s dvoma trupmi mohli prevážať prvých obyvateľov Polynézie, akvarel z 18. stor. (Vincennes, Service historique de la Marine)

Ostrov Bom Bom (Polynézia)

Zlaté bane v južnej Afrike ?

KRAJINA OFIR

Vraví sa, že hebrejský kráľ Šalamún nahromadil obrovské bohatstvo. Odkiaľ pochádzalo? V Biblii sa hovorí o plavbe po mori a ostatné o plavbe do Ofiru, do zázračnej krajiny plnej zlata, si treba domyslieť.

Ofir, kde sa údajne nachádzali zlaté bane rozmnožujúce bohatstvo kráľa Šalamúna, sa spomína v slávnom anglickom románe sira Henryho Ridera Haggarda *Bane kráľa Šalamúna* vydanom v roku 1887. Táto krajina však vzrušuje ľudí už od staroveku. Od 1. stor. n. l. židovský historik Flavius Josephus sa ju pokúsil lokalizovať. No predsa sme si museli počkať na najnovšie výskumy, keď archeológovia pomerne presne určili, kde sa nachádza.

Šalamún a zlato z Ofiru

Aby mohol kráľ Šalamún viesť svoje kráľovstvo, stavať početné pevnosti a žiť vo veľkolepej nádhere, potreboval zlato. Podľa Biblie sa spojil s fenickým kráľom Hiramom z Tyru a ten mu pomohol zorganizovať námornú expedíciu, ktorá mala namierené k zázračnej krajine Ofir, ktorá, podľa tradície, oplývala zlatom. Loďstvo

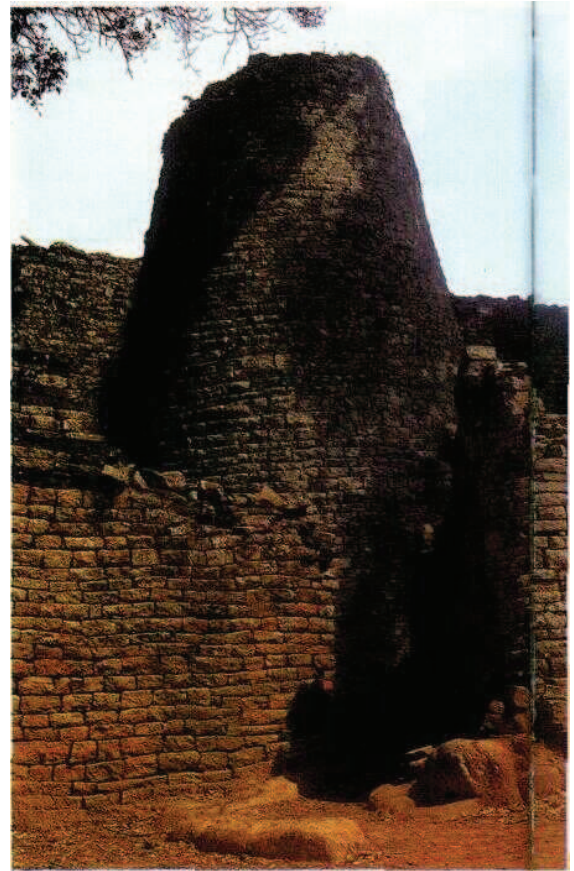
vyplávalo z prístavu Ezion-geber (dnes Eilat) na severe starobylého pobrežia Akabského zálivu v Červenom mori a vrátilo sa naložené 420 talentmi (asi 11 ton) zlata, dreva a drahých kameňov.

V roku 1938 americký archeológ Nelson Glueck identifikoval miesto Ezion-geber. Významný objav, pretože odhaľoval, že Šalamún dal vybudovať mesto špecializované na tavenie a spracovanie medi a železnej rudy, ktoré sa ťažili v jeho baniach. To muselo výrazne ovplyvniť ekonomické a politické vzťahy v tej dobe.

Zariadenia, ktoré našiel Glueck so svojou skupinou, sa ukázali po technologickej stránke veľmi vyspelé a veľmi odolné, pretože niektoré vysoké pece aj po 3000 rokoch zostali neporušené. Tavenie, veľmi namáhavú a nebezpečnú prácu, vykonávali len otroci. Napokon Ezion-geber bolo veľké obchodné centrum, kam smerovali karavány z Egypta, Arábie a Judey a odkiaľ odchádzali lode, často zhotovené na mieste. Zdvihol sa kusok opony. Bola odhalená časť tajomstva: Šalamún vymieňal bronzové a železné predmety za ofirské zlato, ktoré pre miestne obyvateľstvo nemalo takú cenu ako pre hebrejského kráľa.

Africký Ofir a Veľké Žimbabve

Kde sa teda nachádzal Ofir? Dôležitosť nákladov zlata privázaných na fenických lodiach dovoľuje aspoň čiastočne ohraničiť jeho polohu. Také veľké množstvo zlata mohlo pochádzať len z troch krajín pri Indickom oceáne: z Arábie, Indie a južného pobrežia východnej Afriky. Arábiu vylučujeme z evidentných dôvodov (nik nepotreboval flotilu, keď jestvovala sieť karaván) a India používala toľko zlata, že ho musela dovážať, nehľadiac na jeho významnú produkciu žiarlivo chránenú mocnými vládcami. Zostáva teda južná Afrika, najpravdepodobnejšie jej časť zodpovedajúca dnešnému Žimbabve.

Žimbabwe: kónická desaťmetrová veža

Tam, asi tisíc kilometrov od pobrežia sa nachádzali najbohatšie zlatonosné ložiská čierneho kontinentu, najmä v Matabelelande. Zlata tu bolo dostatok. Dovoz železa po súši alebo námornou cestou zo severnej Afriky spôsobil, že starí Afričania preskočili obdobie doby bronzovej a dostali sa z doby kamennej rovno do doby železnej. V tomto procese sa odohrával výmenný obchod medzi Ezion-geberom a južnou Afrikou. Objav zrúcanín ohromujúceho mesta Žimbabve, jediného kamenného mesta na kontinente, Adamom Rindersom v roku 1868, prebudil preto výnimočnú nádej.

Pravdivosť dátumov

Až do 20. storočia boli všetci alebo takmer všetci presvedčení, že Žimbabwe, v kto-

Šalamúnove bohatstvá

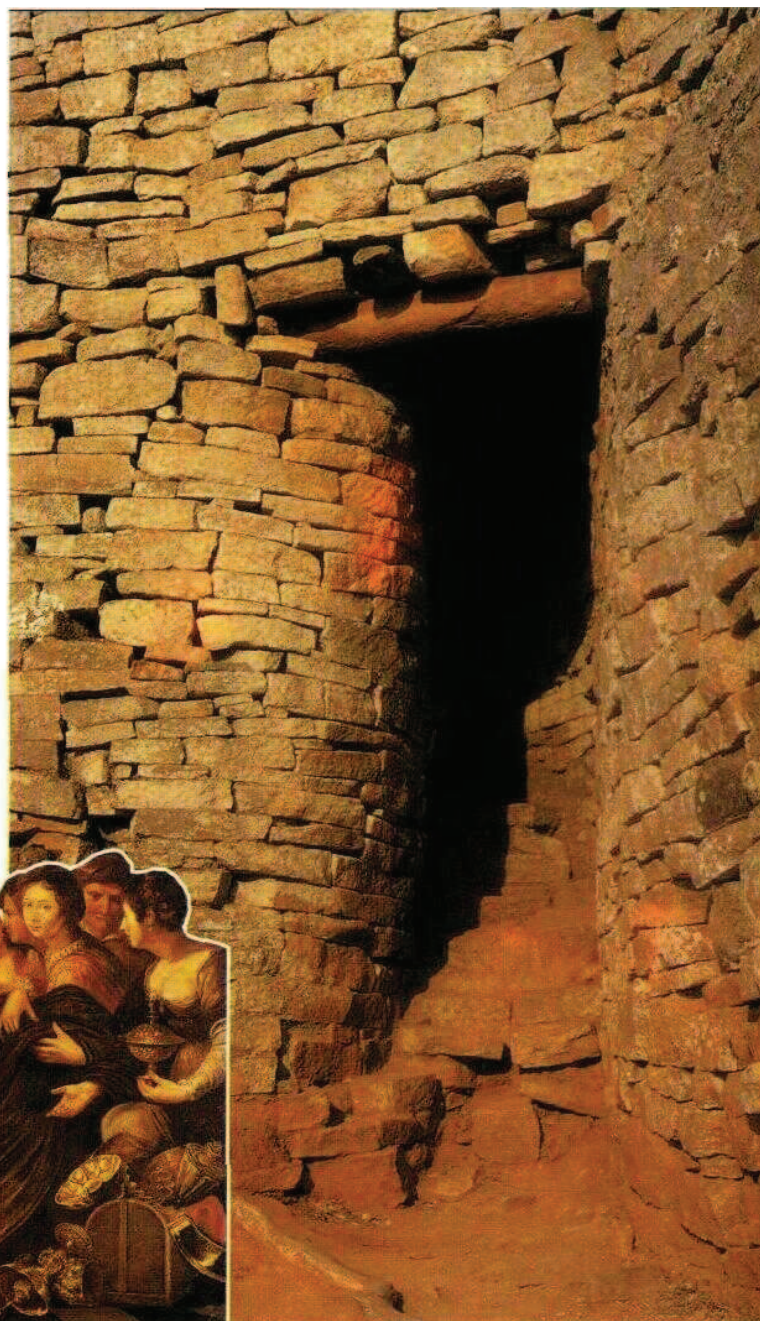
„Váha zlata, ktoré došlo Šalamúnovi za jeden rok, bola šesťstošesťdesiatšesť hrivien zlata, okrem dávky obchodníkov a dane priekupcov, všetkých kráľov púšte a správcov krajiny. Kráľ Šalamún dal zhotoviť dvesto veľkých štítov z rýdzeho zlata, šesťsto šeklov zlata upotrebil na jeden štít (...) A kráľ ich uložil v Libanonskom lesnom dome. Potom dal kráľ urobiť veľký trón zo slonoviny a obtiahol ho čistým zlatom (...) Každá nádoba na pitie u kráľa Šalamúna bola zo zlata a všetky nádoby Libanonského lesného domu boli z rýdzeho zlata. Striebra nebolo, toho si v Šalamúnových časoch vôbec nevážili.“

Prvá kniha kráľov, kapitola 10, s. 629
(Sväté písmo, Spolok sv. Vojtecha,
Trnava 1998)

rom videli fenickú kolóniu, a Ofir sú jedno a to isté. V tejto oblasti možno dokonca sledovať „zlatú horúčku“ až do roku 1929, keď britská archeologická Gertrude Caton-Thompsonová definitívne dokázala,

Zimbabmanske hradby: prečo toto nádherné mesto odrazu spustlo?

Šalamún a kráľovná zo Sáby, detail flámskej malby zo 17. stor. (muse'e Blois). Pochádzali bohatstvá hebrejského kráľa zo Zimbabiue?

že veľkolepé africké mesto opustené v 16. storočí vzniklo v stredoveku.

Zdá sa teda, že v Ofire netreba vidieť len mesto produkujúce zlato, ale skôr oblasť primitívnej výroby, kde sa prichádzali zásobovať poslovia kráľa Šalamúna, a na dnešnom pobreží Mozambiku istotne stretali domorodcov. Ale ak Ofir týmto stráca trochu zo svojej aury legendárneho afrického eldoráda, námorné výpravy, ktoré ho spájali s antickým Blízkym východom, poskytujú nový dôkaz o výnimočných schopnostiach fenických moreplavcov. A predovšetkým, nebol to práve Ezion-geber, štyri storočia po Šalamúnovi, odkiaľ vyplávala fenická flotila, aby nakoniec dorazila k brazílskym brehom?

Velké Zimbabve

Napriek archeologickým objavom Zimbabve a Ofir zostali spojené akýmsi druhom moderného mýtu sčasti vychádzajúceho zo slávneho románu sira Henry Ridera Haggarda *Bane kráľa Šalamúna*.

Zimbabve (čo v miestnom dialekte znamená „domy z kameňa“) sa nachádza v zalesenej oblasti a leží na ploche asi 25 hektárov. Skladá sa z troch hlavných stavieb: na vršku sa týčiacich až 10 metrov vysokých hradieb, eliptického chrámu s kruhovou desaťmetrovou vežou s priemerom základne 16 m a z početných zrúcanín menších bu-

dov, ktoré sa nachádzajú medzi hradbami a chrámom.

Je to jediná stavba tohto typu v čiernej Afrike, z čoho vyplýva, že najprv patrila cudzincom, teda Feničanom kráľa Šalamúna. No práca archeológov a datovanie rádiouhlíkovou metódou dokázali, že Zimbabve bolo vybudované v 2. až 13. storočí, pod vedením bantuských kmeňov, ktoré chceli možno ohúriť cudzincov. Mesto, veľké obchodné a náboženské centrum, malo začiatkom 16. stor. vyše 3000 obyvateľov. Tí však z neho začali odchádzať, pravdepodobne keď sa vyčerpali zásoby potravín a dreva v tejto oblasti.

8. storočie

Literárne veľdielo bez istého autora

EXISTOVAL HOMÉR?

Iliada a Odysea, dva eposy, ktoré tvoria najstaršie a najznámejšie klasické texty. Kto bol však ich autorom? Podľa tradície to bol slepý starec, ktorý prednášal svoje verše na verejných miestach; historici sa naopak domnievajú, že ide o kolektívne dielo, ktoré vznikalo v priebehu dlhých rokov.

„O hneve Achilla Péleovca mi, bohyňa, spievaj, o hneve zhubnom, čo Achájcom spôsobil premnohé strasti, do Hádu uvrhol veľký počet udatných duší hrdinov zdatných, keď psom a dravým rozličným vtákom napospas hodil ich telá. To diala sa Diova vôľa...“, Týmito riadkami sa začína *Iliada*, prvý z dvoch eposov pripisovaných Homérovi. V dvadsiatich štyroch veršovaných spevoch rozpráva o trójskej

Zrodenie histórie

Ak *Iliadu a Odyseu* študovali mladí Gréci od 5. storočia, predstava dejín, ktorú z nej získavali, bola čoskoro spochybnená. Veľmi skoro sa obidva eposy pokladali za básnickú interpretáciu udalostí zaradených do mytológie.

Prvý autor, ktorý mohol byť hodnotený ako dejepisec, bol Hekataios z Miléty v 6. storočí. No za „otca dejepisu“ sa všeobecne pokladá Herodotos, narodený v Malej Ázii v r. 485 pred n. l. Herodotos sa obrátil chrbtom k mýtom, podnikal študijné cesty, zbieral svedectvá a svoje *Dejiny* rozdelil do deviatich kníh, ktoré sa týkali dejín Grécka, Perzskej ríše, Egypta a médských vojen. Chýbala mu však ešte melodickosť a materiál, ktorý zobieral, bol často nepresný a chybný.

O dvadsaťpäť rokov mladší Thukydides bol nasledovníkom Herodota. Do žánru rozpracovaného Herodotom vniesol zmysel pre kritiku, analýzu a vedeckejšiu predstavu o dejinách. Ani nie za celú generáciu boli položené základy dejepisectva a dejepis sa stal samostatnou vednou disciplínou.

vojne vyvolanej únosom Heleny, manželky kráľa Menelaa. Gréci obliehali Tróju. Achilles bojoval, aby sa pomstil za svojho priateľa Patrokla, zavraždeného Trójanom Hektorom. V druhom homérskom epose *Odysea* je hlavným hrdinom itacký kráľ Odysseus, ktorý v *Iliade* bol iba vedľajšou postavou. Pri návrate z Troje do rodnej Itaky blúdil uprostred búrok, desať rokov brázdil Stredomorie a zápasil s obludami a čarodejnicami. Keď sa vrátil do Itaky, premohol nápadníkov svojej manželky Penelopy a opäť sa ujal svojho trónu.

Prvé spomedzi klasiky

V priebehu 7. storočia pred n. l. aoidi, básnici a bardí, chodili po Grécku a spievali dva nové eposy. Všade mali s nimi nemierny úspech a čoskoro boli známe všetky spevy. V 6. storočí Atény ako prvé zorganizovali ich verejnú čítanie. Od 5. storočia sa mladí Gréci obidva eposy učili naspamäť: dlho ich pokladali za základ klasického vzdelania. Okrem svojich literárnych kvalít skutočne vyjadrovali kultúrnu jednotu Grécka: stali sa akýmsi symbolom jednej civilizácie. V 4. storočí dobyvateľ Alexander Veľký mal na svojich vojenských ťaženiach vždy pri sebe exemplár *Iliady a Odysey*.

Obidva eposy sa vo veľkom opisovali a rozširovali. Stávalo sa, že pisár často dodal zopár veršov z vlastnej hlavy. A tak sa nám dodnes zachovalo niekoľko stoviek verzii *Iliady*s menšími odlišnosťami, až kým text nebol vycibrený v alexandrijskom období.

Ako datovať dielo?

Množstvo zásahov rozličných pisárov, samozrejme, neľahčuje prácu pri datovaní diela. Dlhú dobu sa tradovalo, že Homér žil v 10. alebo v 9. storočí pred n. l. Ale po prvý raz bolo čítanie básní dosvedčené až v 7. storočí. Nemecký Schadowaldt tvrdí, že obidve diela vznikli v druhej polovici 8. storočia, okolo roku 720. Zdá sa, že archeologické údaje potvrdzujú tento dátum. Skutočne, Homér, opisujúci udalosť

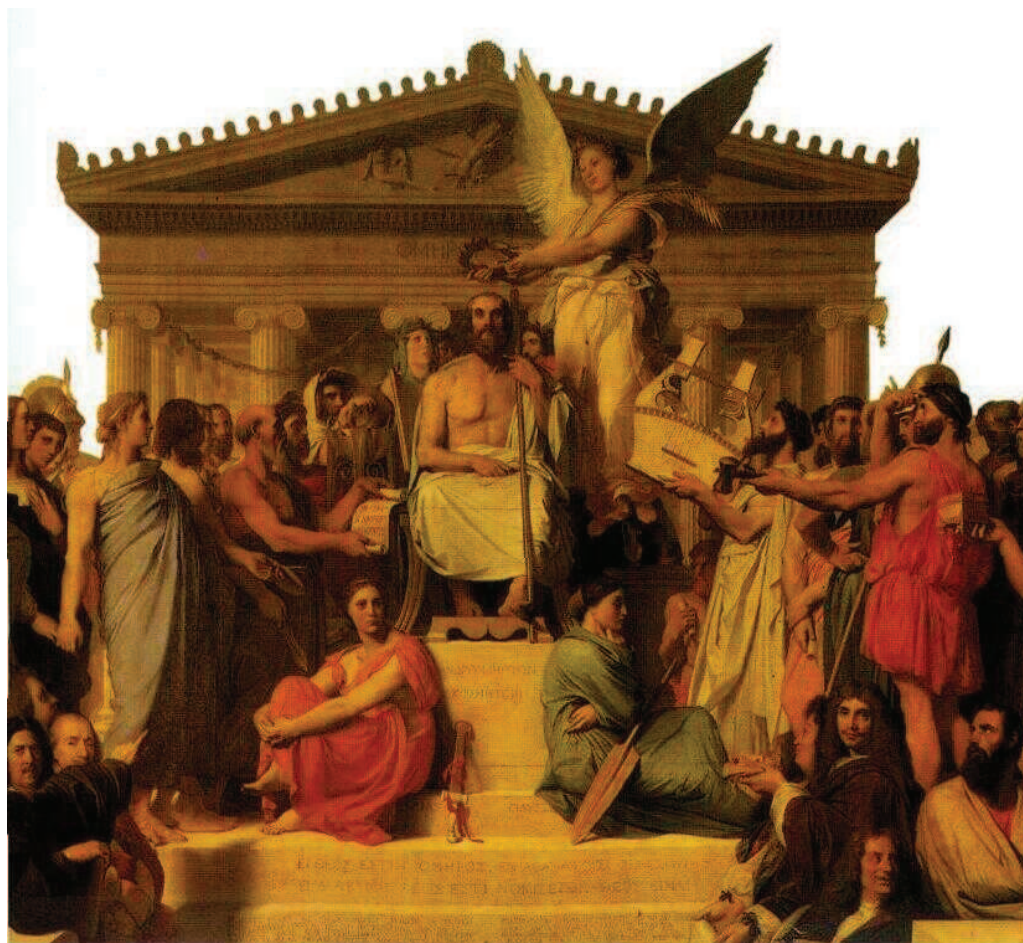

Homér,
rímska busta
(Neapol, Musée
nationale)

ti, ktoré sa podľa neho odohrávali v mykénskom období, sa dopustil mnohých anachronizmov. Napríklad fenické vázy pochádzajú z 8. storočia pred n. l. Takisto aj ďalšie predmety každodenného života. Anachronizmy však neznamenajú, že dielo je len čistou fikciou, ani to, že ho naraz vytvoril jediný autor - Homér. Uchovávalo sa ústnou tradíciou, zapísané bolo až v 8. storočí pred n. l., keď sa v Grécku zaviedlo nové písmo.

Jeden alebo dvaja básnici?

Až do 17. storočia nikto nepochyboval o historickej existencii Homéra. Podľa tradície sa narodil v Colophone. No mohlo to byť aj v Smyrne, na ostrove Chío, na lóse alebo Symé... Veľa miest vedie spor o tom, ktoré je jeho rodom. Tá istá tradícia tvrdí, že bol slepý a žil v 10. alebo 9. storočí. V roku 1670 abbé d'Aubignac vo svojich *Akademických domnienkach (Conjectures académiques)* odhaľuje nezrovnalosti medzi homérskymi eposmi. Po prvý raz spochybnil, že ich napísal jediný autor. Jeho tvrdenia však nevyvolali nijaký ohlas, ale o storočie neskôr, v roku 1795 nemecký vzdelanec F. A. Wolf uverejnil dielo *Príslov k Homérovi (Prolegomena ad Home-*

Homérova apoteóza,
od J. A. Dominiqua Ingres
(Paríž 1827, Louvre).
Existoval vôbec
tento básnik?

Homér a archeológia

Mykénske Grécko, oneskorený objav. Až do 19. stor. historici tvrdili, že grécke dejiny sa začínajú v r. 800 pred n. l. No koncom storočia objavujú jedného nemeckého archeológa spochybnili toto datovanie. Samouk Heinrich Schliemann sa už v detstve nadchol *Iliadou* a *Odyseou*, a tak sa od r. 1866 pustil do dobrodružstva, ktorému zasvätil celý život: dokázať existenciu civilizácie opisovanej Homérom.

Schliemann, objaviteľ Troje. V r. 1870 na kopci Hissarlik v Malej Ázii objavil, na veľké prekvapenie súčasníkov, mesto Tróju, ktorá bola dovtedy pokladaná za výplod fantázie. Tieto vykopávky odhalili rôzne obdobia mesta a pomocou nich bol rekonštruovaný príbeh, ktorý inšpiroval básnika: veľká desaťročná vojna bola v skutočnosti len nájazdom pirátov a kôň iba dar útočníkov. Schliemann povzbudený svojím objavom pokračoval vo vykopávkach v Mykénach, hľadajúc historické skutočnosti, podľa ktorých Homér napísal svoj príbeh. Vykopávky, hoci neodborné a nepresné, predsa odhalili dovtedy nepoznané obdobia: Grécko 2. tisícročia.

Vykopávky v 20. storočí. Mnohí archeológovia pokračovali v Schliemannovej práci. V r. 1939 Američan Blegen našiel neďaleko západného pobrežia Peloponézu sídlo, ktoré zodpovedalo Nestorovmu palácu, ako bol opísaný v treťom speve *Odysey*. Na Cypre archeológ Karageorghis exhumoval hroby, ktoré po rozbere dokázali, že pohrebný rituál presne zodpovedal opisu Patroklovho pochovania v 23. speve *Iliady*. Postup, ktorý Homér prevzal od Mykénčanov, bol však v skutočnosti rituálom, aký sa vykonával za básnikovho života.

rum), kde nastoluje rovnaké otázky. To už sme v osvietenskom storočí, keď sa rozvinul kritický duch voči klasikom a čoskoro sa otvorila diskusia: neskrývalo sa niekoľko anonymných autorov za spoločným pseudonymom?

Začala sa rozoberať kompozícia obidvoch diel. *Iliada* je dokončené dielo s bezchybnou kompozíciou. V porovnaní s ňou pôsobí *Odysea* omnoho nesúrodnejšie a nejednotné. Obidva texty po obsahovej a ideovej stránke sú veľmi rozdielne. *Iliada* je epické dielo, jej autor má veľkolepú, priam vesmírnu predstavu, cítiť v ňom všadeprítomnosť bohov. Stavba jednotlivých scén využíva rovnaké schémy, ako napr. pri opise bojov a stretnutí. Je blízka ústnemu podaniu aiodov: starovekým epopéjám, genealogickej poézii.

Autor *Odysey* uprednostňuje fantastické témy: obludy, čarodejnice a čarodějníkov, sirény; bohovia, sú, naopak, len v úzadí.

V *Odysee* nájdeme veľa opisov každodenného života, hľadanie mieru a príjemné stránky života. Vytráca sa tu bojový duch, ktorým je presiaknutá *Iliada*.

V súčasnosti pripúšťame, že *Iliadu* nenapísal ten istý autor ako *Odyseu*. Rozbor jazyka, ale aj poetické videnie odhaľujú dva rozličné charaktery. Autor *Iliady* určite v 8. storočí, kým autor *Odysey* skôr v 7. storočí: charakteristické vlastnosti jeho poémy ukazujú Gréka, ktorý sa plavil po Stredozemnom mori a robil v ňom objavy. Po novom chápe úlohu bohov, ktorí už nie sú všadeprítomnými „nadľudmi“. Tento básnik však pravdepodobne čerpal z viacerých prameňov. Nedostatky v stavbe diela a absencia jednoty v *Odyseovi* nám vnukajú myšlienku, že text bol dielom rozličných rozprávačov, adaptáciou niekoľkých rozprávání zachovaných v ústnom podaní a skibených šikovným redaktorom.

-> Pozri aj: s. 40-41 (Trójska vojna)

Prorocké extázy Pýtie

VEŠTIARENĚ V DELFÁCH

Králi alebo sedliaci, Gréci či Orientálci sa vydávali do Apolónovho chrámu v Delfách, aby sa prostredníctvom Pýtie dozvedeli, čo im prichystal osud. Každý mesiac stovky ľudí vyčkávali na neobvyčajnú extázu odhaľujúcu božské slovo. Jeho vplyv bol taký, že vojny sa odohrávali podľa rád veštieb; ríše by sa zrútili, keby ho nepočúvli.

V *Riade* Homér opisuje založenie chrámu. V dávnoveku stála na úpätí Parnasu veštiareň (orákulum) zasvätená starovekému božstvu Zeme, Gaii. Strážili ju strašný drak Pyton. Apolón v hrdinskom boji zabil Pytona, aby sa zmocnil tohto miesta. Mŕtvolu obludy zhnila na mieste, ktoré zo-

Skeptická Jokasta

V Kráľovi Oidípovi *Sofokles* v 5. stor. pred n. l. prostredníctvom Jokasty tlmočil argumenty skeptikov. Oidíp bol znepokojený konaním vešťa a Jokasta ho upokojovala:

JOKASTA: „Potom si nerob ťažkú hlavu z veštenia. A vedz, že v šírom svete nie je človeka, ktorý by mohol presne poznať budúcnosť. Dokážem ti to jednoduchým príkladom. Kedysi dávno dostal Láios od kňazov Apolónových veštbu a v nej výstrahu, že ho raz nevyhnutne musí zavraždiť vlastný syn, čo sa zrodí z nášho manželstva. Vidíš - a prišli správy, že ho zabil volakde na trojcestí cudzí zločinc. A navyše: keď mal náš synček len tri dni, zviazal mu nohy v členkach a dal sluhovi, aby ho známil v pustej horskej krajine. Apolón teda veštil chybné: otcovým vrahom sa nestal syn - a Láios nezhylnul synovou rukou, hoci vždy sa toho bál. Nuž takto predpovedá slávna veštiareň! A ty sa preto netrúp. Ak boh naozaj chce niečo zjaviť, načo sú mu proroci?“

Sofokles: Vládca Oidípus, s. 25-26, DILIZA, Bratislava 1965

stalo po nej pomenované - Pytho znamená „zhnijem“. Apolón sa potom zmenil na delfína (z toho Delfy) a zmocnil sa krétskej lode: jej posádka sa stala prvým služobníctvom chrámu a boh prisľúbil, že každý rok príde poradiť smrteľníkom. Jeho chrám stál uprostred vesmíru, symbolizoval pupok sveta, naznačený kameňom Omfalós. Zeus sa o tom chcel presvedčiť, a preto jedného dňa vypustil dva orly, každého z jedného konca Zeme. Vtáky sa stretli nad kameňom.

Najslávnejšia zo svätýň

Z dejín, ktoré majú ďaleko od mýtu, sa dozvedáme, že koncom 2. tisícročia pred n. l. bol vybudovaný prvý chrám v Delfách, na južnej strane Parnasu, ohraničený ružovým útesom Rhodini a plamenným útesom Flembúkios, medzi ktorými vyvieral posvätný Kastalský prameň. Chrám sa vypínal nad planinou porastenou nespočetnými olivovníkmi, majetkom Apolóna, ktorý sa nesmel zveľaďovať. Pútnici sa sem plavili po mori a zakotvili v malom prístave Kirrha, alebo prichádzali po súši od horskej dedinky Aráchova. Od 6. storočia pred n. l. neďaleko chrámu vyrástlo mesto Delfy, ktoré čerpalo prostriedky od pútnikov. V roku 548 pred n. l. bol chrám zničený požiarom: vystavaný bol znovu, ešte väčší a krajší.

Najprv sa veštilo raz za rok. No po narastajúcom úspechu sa kňazi rozhodli pre mesačný rytmus, používali dve a nakoniec tri Pýtie. Napriek tomu museli záujemcovia o veštbu čakať aj niekoľko dní, kým prišli na rad. Tieto dni boli zasvätené milodarom, obetám a očiste. Fíkali sa vodou z Kastalského prameňa, nad ktorým je dodnes vyrytá veta: „Dobrému pútnikovi stačí kvapka, no zlému na očistenie by nestačil ani celý oceán.“ Za veštbu sa platilo; ten, čo si dal veštiť, si musel kúpiť veľmi drahý koláč, ktorý obetoval na oltári oproti svätyni; potom pri ďalšom oltári obetoval barana alebo kozu.

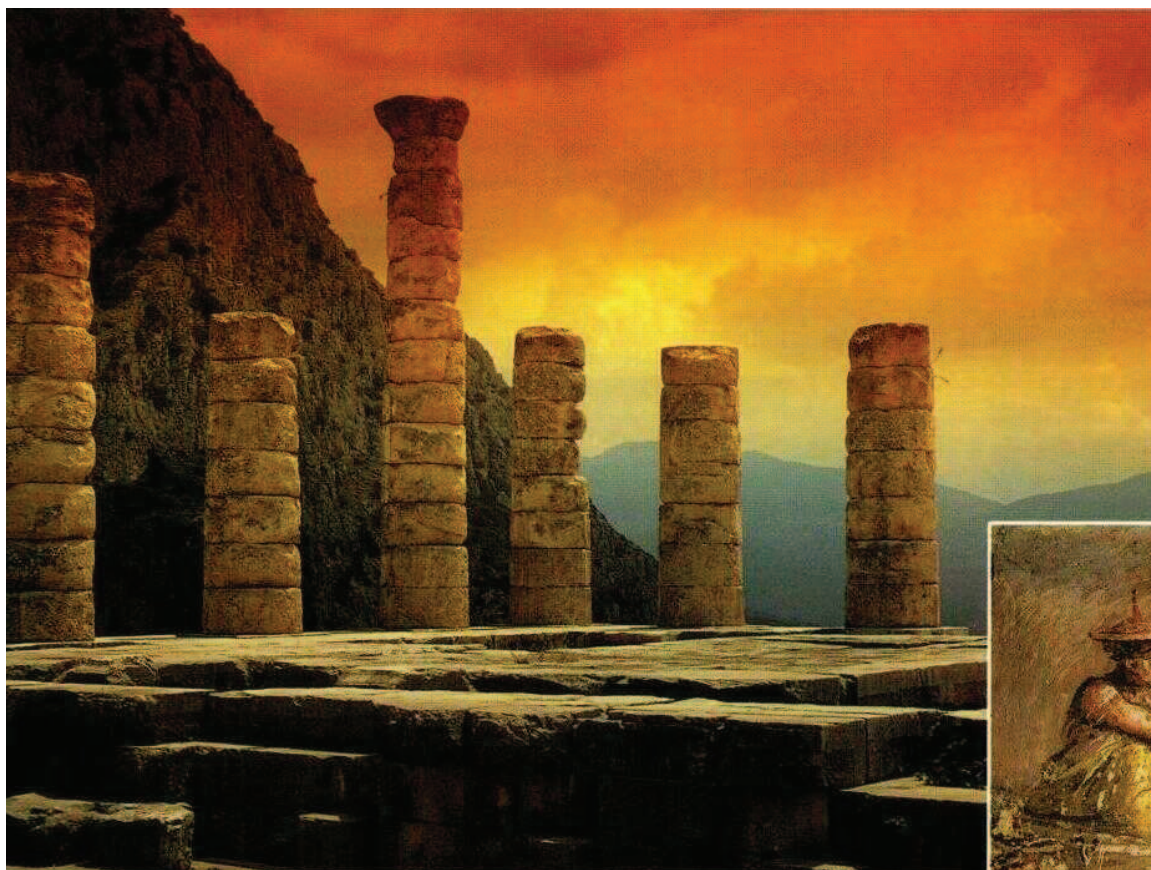
Egeios, poradca delfskej veštiarne, detail gréckej keramiky z 5. stor. (Berlín, Staroveké múzeum)

Extáza Pýtie

Pýtia bola sprostredkovateľom medzi bohom a smrteľníkmi. Prvé pýtie boli mladé panny, ako tvrdí grécky dejepisec Diodoros Sicílsky, no tradíciu narušil istý pútnik, ktorý v záchvate zmyselnosti jednu z nich znásilnil. A tak boli mladé dievčatá nahradené päťdesiatkami, najčastejšie obvyčajnými sedliačkami z okolia. Nemuseli byť obdarené výnimočným nadaním: boli len Apolónovým nástrojom. V deň veštby sa Pýtia očistila v rituálnom kúpeli a obliekla si slávnostné šaty. Potom si sadla na zlatú trojnožku celkom vzhľadom svätyni. Tam vdychovala posvätné výpary (*pneuma enthousiastikon*), istotne halucinogénne, ktoré vystupovali z trhliny v zemi. Uviedla sa do extázy a prehovorila Apolónovým hlasom. Kričala, stenala, spievala nezrozumiteľné slová, ktoré kňaz pretlmočil tomu, kto si prišiel po veštbu.

Záhadné veštby

Nijaká bitka sa neodohrala skôr, kým nebola skonzultovaná s proroctvom. A tak bolo predpovedané Kroisovi, lýdskemu kráľovi, ktorý sa nevedel rozhodnúť, či má zaútočiť na obávaného suseda, „že mocná ríša bude zničená“. Kroisos si vyložil proroctvo, ako mu to vyhovovalo, a zaútočil. A naozaj, o niekoľko týždňov bola zničená silná ríša - jeho. Tento príklad, a stovky ďalších, vyvolávajú rozpaky nad veštbami: proroctvá boli také neurčité a dali sa vykladať toľkými spôsobmi, že ich nebolo možné pokladať za chybné. Vynára sa otázka: boli veštby dielom pýtií, alebo vzdelaných a v politike zorientovaných kňazov, ktorí ich „tlmočili“? Antickí autori majú na to rôzne názory. Plutarchos, delfský kňaz, nám zanechal niekoľko spisov o kultoch a rituáloch, v ktorých nespochybňuje tradíciu. Aj Herakleitos a Platón obhajovali veštbu,

Delfy, Apolónov chrám

Menej konvenčné
znázornenie veštkyne:
Sibyla a počestný,
pompejská freska
(Neapol, Museo
Archeologim
Nazionale)

no Aischylos, Euripides a Thukydidés sa k nej stavali skepticky. Pokiaľ šlo o Herodota, v zásade potvrdil svoju vieru v proctvá, no zistil, že Delfy sú prístupné úplatkárstvu. Veštby pre kráľov mali veľký politický vplyv a vládari si to uvedomovali. Najmä Sparta rozširovala niekoľko ráz za sebou nepriaznivé veštby pre svojich nepriateľov: a tak sa Delfy v 6. storočí pred n. l. stali strategickým nástrojom psychologickú vojny medzi mestami.

Rímsky politik Cícero, vo svojich *Proroctvách* prehlásil veštbu za podvod. Rímsky svet, potom najmä kresťanstvo v priebehu storočí zlikvidovali vplyv tohto posvätného miesta. Rímsky cisár Teodosius I. Veľký ho dal v roku 390 n. l. zavrieť. V roku 362 za krátkej vlády Juliána Apostatu, keď chceli chrám zreštaurovať, prehovorili veštkyne naposledy: „Oznámte kráľovi, že nádherná stavba sa zrútila. Foibos už nemá dokonca ani chatrč, ani prorocký vavrín, ani zurčiacu fontánu...”

→ **Pozri aj:** s. 64-65 (Najväčšie bohatstvo na svete)

Veľké veštiarne v staroveku

Záplava gréckych veštiarní. Najstaršou známou gréckou veštiarňou bola Diova veštiareň Dodona v Épeire. Homér ju spomína v Iliade. Achilles sa tam radil s Diom, otcom všetkých bohov. Odpoveď prichádzala zo šumenia lístia posvätného duba a zurkotu prameňa a tlmočil ju Selles, miestny kňaz. Na Olympe sa veštilo z ohňa a podľa vnútornosti posvätných zvierat. V Tébach sa veštby objavovali v snoch poradcu uspatého na posvätných miestach, kde bohovia prinášali odpovede. Najslávnejšia staroveká veštiareň bola v Delfách, no takisto slávna bola aj na ostrove Délos: podľa legendy bola založená na oslavu ostrova, ktorý bol svedkom narodenia Apolóna.

Egyptské veštiarne. V čase existencie gréckych veštiarní sa tešili veľkej obľube. Najznámejšou veštiarňou bola veštiareň Amona Ré, ktorá bola vybu-

dovaná za vlády slávnej Hatšepsut okolo r. 1500 pred n. l. Podľa tradície veštbu sa uskutočňovala zjavením boha, ktorý rozprával a premiestňoval sa. Otázky sa mu kladli písomne na papyrusových zvitkoch a odpovedal na ne živým hlasom. V r. 332 pred n. l. navštívil veštiareň Alexander Veľký.

Rímske sibyly. Rimania prevzali veštecké umenie od Grékov. Sibyly, najmä u Etruskov, boli sprostredkovateľkami medzi bohmi. Ľudia prichádzali zďaleka, aby si vypočuli veštby tiburskej či kúmskej sibyly. Ich proctvá o budúcnosti Ríma boli pozbierané do deviatich zväzkov, ktoré kráľ Tarquinius prikázal uchovať, no nanešťastie ich zničil požiar ešte pred kresťanskou érou. Aj kresťania si rýchlo osvojili mýtus sibyl: stotožnili sa s veštkyňami Starého zákona. Jedna z nich prorokovala narodenie Mesiáša.

Čo sa stalo s deťmi Izraela ?

DESAŤ STRATENÝCH KMEŇOV

Biblia hovorí, že keď Asýřania medzi rokmi 724 a 721 vtrhli do Izraelského kráľovstva, odviekli desať z dvanástich kmeňov, ktoré tvorili Hebrejci. Nikto nevie, čo sa s týmito desiatimi kmeňmi stalo a od staroveku až do 19. storočia mnohí cestovatelia tvrdili, že sa s nimi stretli.

V roku 930 sa Dávidovo a Šalamúnovo kráľovstvo rozdelilo na dva štáty: desať kmeňov na severe vytvorilo Izraelské kráľovstvo a dva ďalšie kmene na juhu

Zotročení Izrael

„Vdvanástom roku judského kráľa Achaza sa v Samaru stal na deväť rokov kráľom nad Izraelom Ose, syn Elu. Robil, čo sa Pánovi nepáči, nie však natoľko ako izraelskí kráľi, ktorí boli pred nim. Vytiahol proti nemu asýrsky kráľ Salmanassar a Ose sa stal jeho poddaným a platil mu poplatok. Ale asýrsky kráľ zisťil u Ose ho zradu, lebo poslal poslov ku kráľovi Egypta Suovi a neposlal ako každoročne poplatok asýrskemu kráľovi. Preto ho asýrsky kráľ dal chytiť a vrhnúť do žalára. Potom prešiel asýrsky kráľ celú krajinu, tiahol proti Samárii a tri roky ju obliehal. V deviatom roku Oseho asýrsky kráľ Samáriu zaujal, hraeítov odviekol do zajatia do Asýrska a usadil ich v Hale a pri Habore, rieke Gozanu, a v mestách Medov(...) a (kým) neodviekol Izrael z jeho krajiny do zajatia do Asýrska až po dnešný deň.

Asýrsky kráľ priviedol z Babelu, z Kúty, Avy, Emáiu a Sefarvaimu (ľudí) a usadil ich v mestách Samárie namiesto synov Izraela. Oni zaujali Samáriu a obsadili jej mestá. Keď tam začali bývať, nepreukazovali Pánovi úctu, preto Pán poslal na nich levy, ktoré ich zabíjali. Tu oznámili asýrskemu kráľovi: *Národy, ktoré si presídlili a usadili v mestách Samárie, nepoznajú obyčaje Boha krajiny. Vtedy asýrsky kráľ rozkázal: „Zavedte ta jedného z kňazov, ktorých ste odtiaľ presídlili! Nech ide, nech sa tam usadí a nech ich učí obyčajom Boha krajiny!“*

Sväté písmo, *Druhá kniha kráľov*, s. 678-680, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1998

kráľovstvo judské. Izrael padol v roku 721 pod asýrskym tlakom a jeho obyvatelia boli odvedení do zajatia v „Hale a pri Habore, rieke Gozanu, a v mestách Medov (*Druhá kniha kráľov*, 17). A tak sa vytrhli z dejín. Úryvok z *Kroník* (I, 5, 26) upresňuje, že desať kmeňov zostalo v Asýrii „až do dnešných dní“. Proroci Izaiáš (11,11), Jeremiáš (31, 8) a Ezechiel (37, 19) mali storočie po spomínaných udalostiach v tejto otázke jasno: mysleli si, že tieto kmene žijú ďaleko a čakajú na deň, keď sa deti Izraela znovu zjednotia.

Ohlásený návrat

V staroveku a v období druhého jeruzalemského chrámu nikto nepochyboval o existencii desiatich kmeňov. Testament, Zákon dvanástich patriarchov považuje ich existenciu za realitu a v 5. storočí Ezra vo svojom piatom videní (IV, 13, 34) píše: „mierumilovní ľudia: je to desať kmeňov, ktoré boli odvlečené ďaleko od svojej krajiny“. Mnohé texty so samozrejmosťou tvrdia, „že desať kmeňov žije teraz za riekou Eufrat“. Podľa tradície ich neschopnosť spojiť sa so svojimi bratmi spočíva v tom, že dva kmene Judska sa roztrúsili po celom svete. Desať kmeňov odišlo do vyhnanstva za tajomnú riekou Sambatyon, cez ktorú možno prejsť len v deň sabatu. Navyše podľa *Jeruzalemského talmudu* boli vyhnanci rozdelení na tri rovnaké skupiny a každá sa vydala iným smerom.

Od stredoveku dodnes mnohí cestovatelia a bádatelia tvrdia, že objavili desať stratených kmeňov. V 9. storočí sa vynoril muž Eldad ha-Dani, ktorý vyhlásil, že je príslušníkom kmeňa Daň a pozná štyri z desiatich kmeňov. Ďalší dobrodruh Dávid Reuveni tvrdil, že je brat Jozefa, kráľa kmeňov Rubena, Gada a polokmeňa Manasseho, ktorý v tom čase sídlil v Chajbare v Arábii. Meno Chajbar vychádza zrejme z názvu mesta Chábor/Habor spomínaného v Biblii. V roku 1173 napokon cestovateľ Benjamín de Tudéle, prvý Európan, ktorý sa vrátil z Číny, podrobne opísal

Cesta obyvateľov Izraela do vyhnanstva — vyhnali ich asýrske vojská, asýrsky basrelieľ (Londýn, British Museum)

stratené kmene. Štyri z nich - Daň, Ašer, Zabulon a Neftali sa podľa neho usídlili v meste Nišapur v Ázii, kde im vládol „vlastný princ Jozef Amarkala Levit“.

Z Etiópie do Ameriky

V Etiópii žijú Falaši, čierne obyvatelstvo vyznávajúce judaizmus. Prvé známe zmienky o ich existencii nájdeme v *Jeruzalemských listoch* od Obadiaha de Bertinora v rokoch 1488 a 1489. Kabalista Abraham Levi starší v roku 1528 videl v nich potomkov stratených kmeňov. Mal pravdu? Je to málo pravdepodobné. Etiópia udržiavala s Egyptom vždy úzke vzťahy a v Egypte bolo vždy veľa Hebrejcov: niektorí z nich celkom prirodzene prestúpili na ich vieru. Najfantastickejšiu hypotézu však vyslovil v 17. storočí cestovateľ Aaron Levi de Montezinos, pôvodom z Amsterdamu. Po návrate zo svojej cesty v Južnej Amerike rozprával, že Indiáni z And ho

Manasse' hen Izrael (17. storočie)

Ezechielovo videnie: storočie po ich roztriešení sa mu prisnil sen o spojení desiatich kmeňov Izraela, freska z 3.stor. n. l. (Sýria, synagoga Dura-Europos)

privítali s odriekaním *šemy*, modlitby zloženej z troch veršov *Tóry*. Manassé ben Izrael, rabín z Amsterdamu, bol nadšený Montezinovým rozprávaním. V roku 1652 uverejnil dielo *Nádej Izraela*, v ktorom píše: „Indiáni zo Západu žili oddávna v jednej časti desiatich kmeňov, prešli na druhý kontinent z Tatárska cez Anianskú úžinu (dnešný Beringov prieliv). Prírodzene, nijaké ďalšie bádanie nepodporilo túto hypotézu. Vo svojej *Ceste do Jeruzalema* uverejnenej v Glasgowe roku 1786 Angličan Richard Burton (Nathaniel Crouch) považoval severoamerických Indiánov za potomkov desiatich stratených kmeňov.

Znovunájdene kmeny

Archeológovia v 20. storočí a štúdium asýrskych textov nám dnes dovoľujú zrekonštruovať pravdu. V roku 721 dobyl Samáriu asýrsky kráľ Sargon, nasledovník Salmanassara V. spomínaného v Biblii. Skutočne odviekol časť obyvateľov do Asýrie a nahradil ich Mezopotámčanmi. No v rozpore s tradičnými hebrejskými spismi, desať kmeňov nezmizlo v exile. V Biblii sa napokon často spomínajú významné národy, čo zostali v Izraeli. Len veľmi malá časť Hebrejcov musela odísť do Asýrie: 27 280 ľudí počas štyroch rokov, podľa Sargonových archívov. Išlo o vládnuce triedy: kňazov, úradníkov, intelektuálov. Hoci boli v menšine, práve

Patria Falaši, etiópski Židia, k jednému z desiatich stratených kmeňov?

oni ovplyvňovali kultúru i politiku, a preto boli nahradení asýrskou administráciou. Nešlo teda o masovú fyzickú deportáciu a zánik kmeňov, ako sa po dlhý čas myslelo, ale o intelektuálne potlačenie identity týchto kmeňov. Skutočne, tieto dominantné triedy premiestnené aj s ich majetkami boli omnoho povolnejšie a prispôbivejšie ako zaostalý ľud a rýchlo sa začlenili medzi obyvateľstvo veľkých asýrskych miest. Ovládnutie porazených krajín presťahovaním elity a asimiláciou bol proces, ktorý Asýrska ríša niekoľko ráz zopakovala.

Začiatky Hebrejcov

Dejiny Hebrejcov sa začínajú Abrahámom, Sumerčanom, ktorý okolo r. 1700 pred n. l. opustil mesto Ur so svojim rodom. Usadil sa v Kanaáne. V priebehu storočí sa z jeho rodu stal mocný polokočovný kmeň, ktorý udržiaval dobré vzťahy s Egyptom.

No okolo roku 1675 vpád Hyksósov zvrhol vládu faraónov. Hebrejci sa spojili s uchvatiteľmi a usadili v Egypte. Keď však v roku 1580 boli Hyksósovia vyhnaní, Hebrejci, obvinení Egypťanmi zo zrady, boli uvrhnutí do zajatia. Približne o dve storočia neskôr, pravdepodobne za vlády Achnatona, opustili Egypt pod vedením vznešeného Egypťana židovského pôvodu - Mojžiša, ktorý ako prvý skutočne kodifikoval náboženstvo. Dobyli a kolonizovali Kanaán, odkiaľ vyhostili pôvodné semitské kmene. Nastolili kmeňovú demokraciu, ktorú v roku 1020 vystriedala monarchia. Po panovaní Šalamúna (970-930) sa kráľovstvo rozdelilo na dve časti: Izrael a jeho desať kmeňov na Severe, Judsko a jeho dva kmene na Juhu. Obomi štátmi zmietali vážne politické krízy; na severe tieto krízy uľahčili asýrsku inváziu, ktorá nastala po roku 724.

Neznámy pôvod aj jazyk

ETRUSKOVIA, ZÁHADNÝ NÁROD

Oslnivá etruská kultúra, ktorá sa vynorila z ničoty a zažiarila sotva na niekoľko desaťročí, odjakživa vzbudzovala pozornosť bádateľov. Pôvod tohto národa je neznámy. Jeho jazyk, dosiaľ nerozlúštený, sa neponáša na nijaký známy dialekt zo starých či nových čias. Etruskovia zostávajú pre nás naďalej tajuplným národom, ktorému Rimania pripisovali magickú a prorockú moc.

Keď latinskí autori, ako Titus Livius, spomínali vo svojich dielach Etruskov, vykresľovali nám ich ako krutú a nemorálnu civilizáciu: Etruskovia boli pre nich „dedičný-

Etruská hrobka

V roku 1857 francúzsky archeológ Noel des Vergers objavil etruskú hrobku:

„Všetko tam bola v rovnakom stave ako v ten deň, keď bol zamurovaný vchod a staroveká Etrúria sa nám zjavila pred očami ako v časoch svojho rozkvetu. Vojaci na pohrebných lôžkach, obložení zbraňami, vyzerali, akoby odpočívali po boji s Rimanmi alebo našimi predkami Galmi. Tvary, oblečenie, látky, farby boli viditeľné len niekoľko minút, potom ako začal do krypty prúdiť zvonku vzduch, sa všetko rozplynulo. Hrozilo, že nám zhasnú aj horiace fakle. Bolo to vzkriesenie minulosti, ktoré netrvalo dlhšie ako sen a ihneď sa rozplynulo, akoby nás chcela potrestať za trífalú zvedavosť. Len čo sa krehké telesné pozostatky zmenili pri dotyku so vzduchom na prach, akosi sa zlepšila viditeľnosť. Boli sme obkoleaní inými vojakmi, ktorých vytvorili umelci z Eirúrie. Nástenné maľby zdobili kryptu po celom obvode a pri svetle našich fakiel akoby oživali. (...) Dvoje oproti sebe stojacich dverí - vchod a východ - rozdeľovali pohrebnú sieň na dve rovnaké časti. Na jednej strane boli maľby gréckych mýtov a grécke mená napísané etruským písmom a nebolo najmenších pochybností, že boli inšpirované Homérovými eposmi. Pred očami som mal najkrvavejší výjav z Riady - obeť, ktorú na Patroklovom hrobe vykonal Achilles s trójskymi zajatcami.“

mi“ nepriateľmi. Podľa historika Suetonia sa jediný Riman pokúsil seriózne a objektívne priblížiť etruské dejiny - bol to Claudius, budúci cisár. Jeho pozoruhodné dejiny Etruska *Tyrrhénika* sa stratili v stredoveku, no o ich obsahu máme akútku predstavu z nápisov na *Claudiovskej tabuli* v Lyone, kde cisár v jednom prejave v Senáte spomína Etruska Servia Tullia.

Etruskovia upadli do zabudnutia koncom rímskeho obdobia. O tisíc rokov v roku 1498 dominikánsky mních Annio de Viterbe vydal dielo, v ktorom sa pokúsil rozlúštiť ich písmo. Výsledky neboli veľmi presvedčivé. Až koncom 19. storočia rodiaca sa archeológia objavila početné miesta etruských pohrebísk a zhromaždila bohaté nálezy sôch, fresiek, váz, šperkov, zbraní a mincí.

Lýdski vystaňovalci?

Keď sa v 8. storočí pred n. l. Etruskovia objavili v Itálii, ich oslnivá civilizácia zjavne prevyšovala civilizáciu italského obyvateľstva. Boli to umelci, vynikajúci moreplavci: obchodovali s Feničanmi, Egypťanmi a Grékmi, ovládali spracovanie železa, kým ich susedia horko-fažko vychádzali z doby bronzovej. Odkiaľ prišli? Dlhý čas sa tradovala verzia Herodotovych *Dejín*, zostavených v 5. storočí pred n. l. Pristáňovalctvo Etruskov vysvetľuje hľadom, ktorý zachvátil ich pôvodné územie - Lýdiu v Malej Ázii: „Tí z Lýdčanov, ktorých určil osud, aby opustili krajinu, schádzali k Smyrne, kde si stavali lode, na ktoré naložili všetky cenné predmety, čo

vlastnili. Plavili sa po mori, hľadajúc územie a prostriedky na prežitie, až kým nedorazili do Umbrie; tam založili mestá, kde žijú doteraz“. Pre antických autorov teda nijaká záhada: Etruskovia boli pôvodom z Malej Ázie. A predsa tesne pred kresťanskou érou Dionýsios z Halikarnassu, historik žijúci v Ríme, po prvý raz spochybnil orientálny pôvod Etruskov vo svojom diele *Rímske starožitnosti*. Vymenoval základné rozdiely medzi Etruskami a Lýdčanmi, najmä pokiaľ ide o jazyk. Podľa neho boli Etruskovia Italikovia, ktorí sa vyvíjali rýchlejšie ako ich susedia vďaka styku s cudzími moreplavcami. Odvtedy trvá otvorená diskusia medzi „orientalistami“, zástancami lýdskeho pôvodu, a „autochtonistami“, zástancami evolúcie miestneho obyvateľstva. Dodnes nebola uzavretá.

Orientalisti a autochtonisti

„Orientalisti“ si zakladajú na tradícii a archeologických argumentoch. Konštatujú výrazný rozdiel v pohrebnom rituáli medzi villanovskými Italikmi, ktorí vykonávali kremáciu, a Etruskami, ktorí kopali podlhovasté hroby, kde pochovávali zosnulých. Do popredia stavajú aspekt orientálneho spôsobu života, náboženstva a etruského umenia, pokiaľ ide o formu a techniku. Napokon stéla nájdená na ostrove Lemnos, oproti lýdskemu pobrežiu, nesie nápisy v jazyku, ktorý sa veľmi ponáša na etruštinu, dôkaz, že sa tadiaľto plavili Lýdčania smerom k Itálii. „Autochtonisti“ odmietajú tieto argu-

Etruskovia si budovali hrobky, aby v nich žili po smrti. A predsa ich predstava záhrobia pre nás zostáva záhadou (hrobka štítov a trónov, Cerveteri)

Nápisy, ktoré nám zanechali Etruskovia, zostali nerozlúštené (Rím, Villa Giulia)

Etruský pár, pohrebná maľba (Tarquinia, hrobka s leopardami)

Napriek bohatým prameňom zostali naše poznatky úbohé. Vlastné mená prevzaté z gréčtiny - Agamemnon, Patroklos, Achilles - nám pomohli zrekonštruovať fonetiku. Poznáme šesť prvých číslic vďaka nálezu dvoch hracích kociek, na ktorých sú čísla označené šiestimi etruskými číslami, no nevieme určiť ich poradie. Podarilo sa vylúštiť asi tridsiatku slov týkajúcich sa rodiny, prírody, zariadenia a kalendára, no to nestačí, aby sme pochopili celý text. Lingvisti a archeológovia už dúfajú len v jedno: že sa nájde dvojjazyčný etrusko-latinský text, veď tieto dva jazyky jestvovali spolu okolo štyroch storočí na tom istom mieste. Dúfajú, že nájdu čosi podobné Champollionovej Rosettskej doske, pomocou ktorej odhalia tajomstvo pôvodu tohto záhadného národa.

menty. Nepovažujú Herodota za spoľahlivého: je pravda, že mnohokrát sú texty „otca dejepisu“ plné fantázie. Orientálne vplyvy vysvetľujú živými kontaktmi so sýrskymi, egyptskými a fenickými obchodníkmi. Predpokladajú, že pohrebný rituál sa istý čas mohol vyvíjať, napríklad pod vplyvom rozhodnutia duchovenstva. Pokiaľ ide o stélu z Lemnosu, ich vysvetlenie je takéto: jazyk, ktorý sa tu pokladá za etruštinu, je posledným pozostatkom preindoeurópskeho jazyka, ktorým sa kedysi hovorilo na väčšine územia stredomorského regiónu.

Záhadný jazyk

V skutočnosti etruština nie je indoeurópsky jazyk. Hoci ju vieme prečítať - jej abeceda sa veľmi podobá na grécku - predsa nerozumieme ani stavbe vety, ani gramatike, ani významu slov. Vzdelanci minulých storočí i dnešní vedci dospeli k rovnakému záveru: neexistuje nijaká príbuznosť medzi etruštinou a vtedajšími jazykmi hebrejčinou, gréčtinou, kaukazštinou, egyptčinou, aramejčinou, chetitčinou atď.

Metódy porovnávacej lingvistiky, ktoré pomohli rekonštruovať indoeurópsťinu a vylúštiť niekoľko dovtedy neznámych píšiem, pri etruštine celkom stroskotali. Takisto ani kombinatórna metóda, ktorá analyzuje jazyk na základe frekvencie slov alebo opakovaní formúl, nedosiahla úspech, hoci bádatelia majú k dispozícii množstvo písaných dokumentov: vyše 9000 nápisov na hrobkách, desiatky textov zo 100 až 300 slovami a dokonca sa zachoval aj dlhý nápis na plátne, ktorým je ovinutá tzv. záhrebská múmia!

Začiatky Itálie

V 2. tisícročí pred n. l., v čase, keď východné Stredomorie prekvitalo oslnivými civilizáciami (Egypt, Kréta, Grécko) Západ len pomaly vychádzal z prehistórie. Latium obývali Ligurčania, ktorí objavili výrobu bronzu krátko pred rokom 1000. V Ríme, na ostrove Tiberu, sa našla stopa po ich osadách na pilotoch. Krajina sa volala Itália: „krajina stád“.

Začiatkom 1. tisícročia ligúrsku krajinu obsadili Indoeurópania blízki Keltom, ktorí prišli z Balkánu. Z uchvatiteľov sa stali Italikovia: Umbrijčania, Samniiti, Rimania, Albíni, Sabíni....

V 8. storočí sa v Umbrii objavili Etruskovia. Poznali železo. V roku 775 sa na juhu Talianska usadili Gréci, najmä na ostrove Ischia. Vo chvíli, keď podľa legendy Romulus a Remus založili Rím, Etruskovia viedli dobovateľnú politiku a v 6. storočí obsadili Rím. Napokon boli porazení a podmanení, no zachovali si svoje zvyky a jazyk až do 1. storočia kresťanskej éry.

Schody do neba

BABYLONSKÁ VEŽA

V knihe Genezis sa píše, že ľudia zhromaždení po potope na planine Senaár sa rozhodli vystavať obrovskú vežu. Keď sa Boh dozvedel o ich úmysle, prekazil im to „zmätením jazykov“, takže sa robotníci nemohli medzi sebou dorozumieť.

Stavitelia nemohli pokračovať v práci, opustili stavenisko a roztrúsili sa na všetky strany. Nedokončená veža a mesto vybudované navôkol nazvali Babel alebo Babylon.

Legenda o zmätení jazykov

Legenda o zmätení jazykov má etymologický pôvod. Biblický autor, ktorý písal možno v časoch zajatia Izraelitov v Babylone, vysvetľuje slovo „bábel“ ako „zmätok“ - v danom prípade zmätok jazykov. Omnoho neskôr Gréci vo zvyku označovať tých, čo hovorili cudzím jazykom, označo-

vali pejoratívnym slovom „barbari“ - opakovanie slabík „ba“ symbolizovalo zjavnú nesúrodosť negréckych dialektov v porovnaní s prísnou stavbou homérskeho jazyka. Ešte aj dnes bohatú, no zmätenú detskú reč voláme „bľabotanim“ a prázdne nezmyselné reči nepodareného rečníka kvalifikujeme ako „bla, bla“...

Ale legenda o božom treste rozvetvením jazykov sa rovnako zapísala v nostalgii zlatého veku, keď všetci vraveli spoločným jazykom, čo bola záruka mieru a porozumenia. Tento sen je vyjadrený aj v kresťanskej legende: svätý Peter obdaril prvých kresťanov schopnosťou vyjadrovať sa v jednom jazyku, ktorý sa odlišoval od jazyka obyčajných ľudí pod vplyvom mystického vytrženia, a *Skutky apoštolov* opisujú zázrak zostúpenia Ducha Svätého vo forme ohnivých jazykov, čo dalo Kristovým učeníkom schopnosť vyjadrovať sa aj v neznámych dialektoch...

„Nech jej vrchol siaha až po oblohu“

Legenda o veži má však aj reálny podklad. V Babylone skutočne existovala poschodová stavba alebo po babylonský *zikkurat*, jej pôvod bol neznámy, no bola zreštaurovaná za Nabopolasara (625-605 pred n. L.), zakladateľa chaldejskej dynastie, i za jeho nástupcu, slávneho Nabukadnezara (605-562). Táto stavba sa volala *fremenanki* „dom na najvyššom mieste medzi nebom a zemou“. Nápis z obdobia panovania Nabopolasara jasne vyjadruje toto meno: „Marduk (babylonský boh) mi prikázal urobiť pevné základy *Etemenanki*, aby siahali až do podzemia sveta a do výšky, aby sa dotýkala oblohy!“ Ďalší nápis z obdobia Nabukadnezara upresňuje, že vrchol bol ozdobený „žiarivo lesklými belasými glazúrovanými tehliami tak, že ornament svojou farbou dokonale splyval s oblohou a budil dojem, že sa stavba stráca v nekonečnom azúre. Nič nenasvedčovalo tomu, že by Babylončania náhodne vybudovali takúto stavbu. Konali na „pri-

Vo všetkých obdobiach mýtus o Babylonskej veži bol zdrojom inšpirácie umelcov: **Babylonská veža** od Bruegela (Viedeň, Kunsthistorisches Museum)

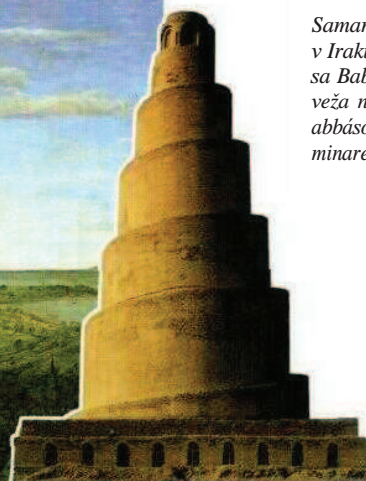
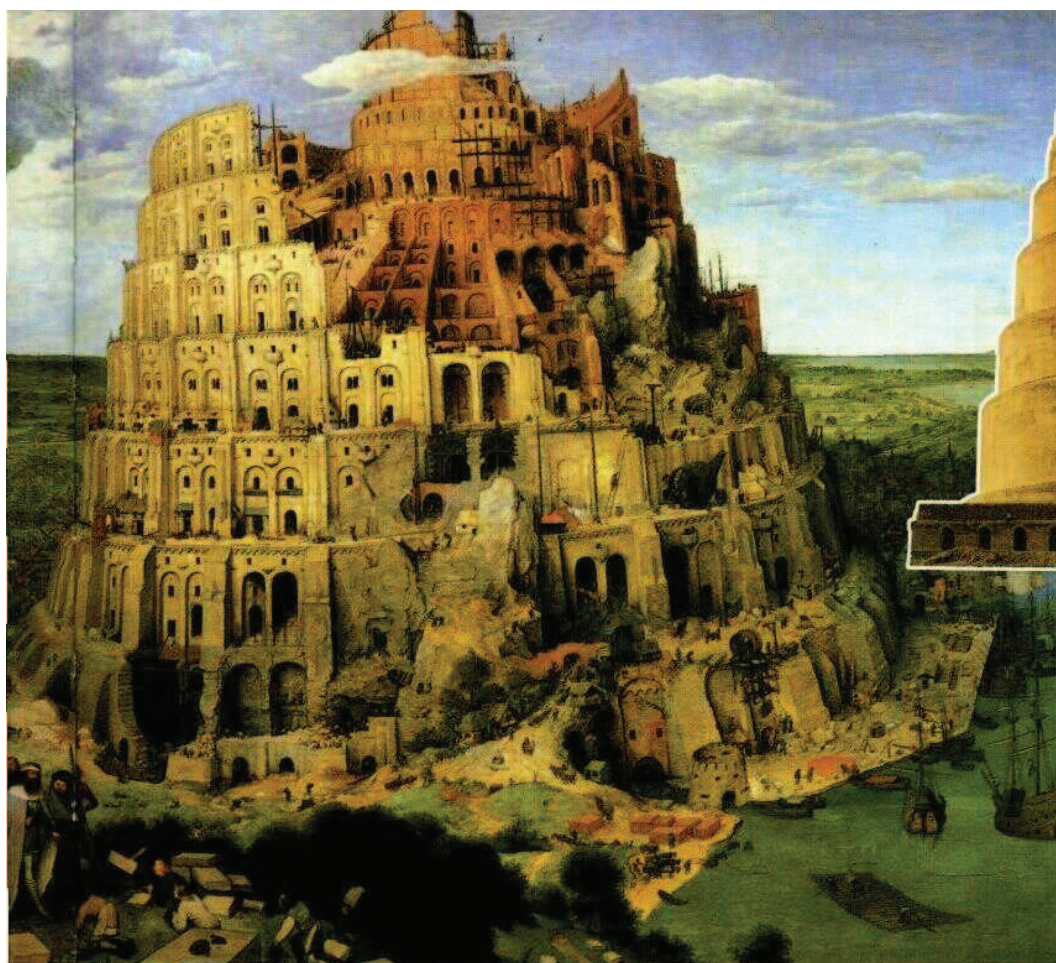
Babylonská veža, rytina od Gustáva Dore 'ho (Paríž, bibl. des Arts décoratifs)

Biblický príbeh

„Vtedy bol na celej zemi jeden jazyk a rovnaké slová. Keď sa pohli z východu, našli v krajine Senaár rovinu a osadili sa na nej. Tu si povedali jeden druhému: „Poďme, narobme tehál a vypálme ich v ohni!“ Tehly im slúžili namiesto kameňa a asphalt namiesto malty. Potom povedali: „Poďme, postavme si mesto a vežu, ktorej vrchol bude siahať až do neba, spravme si tak pomník, aby sme sa neroztratilí po celej zemi!“ Tu zostúpil Pán, aby videl mesto a vežu, ktoré stavali ľudia, a povedal: „Hľa, sú jedným národom, všetci majú jeden jazyk; toto je začiatok ich činov a veru neodstúpia od ničoho z toho, čo si zaumienili urobiť. Poďme, zostúpme a pomätme tam ich jazyk, aby nik nerozumel reči druhého!“ A takto ich Pán odiaľ rozhnal po celej zemi a mesto prestali stavať. Preto ho nazvali Babelom, lebo tam Pán zmiatol reč celej zeme a Pán ich odiaľ rozhnal po celej zemi.

Sväté písmo, Genezis, //, s. 59-60, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1998

Samarnká veža v Iraku. Podobá sa Babylonská veža na tento abbásovský minaret?

kaz“ boha Marduka, ako upresňuje jeden z najstarších nápisov, a zdá sa, že bol vybudovaný na vytvorenie harmónie medzi nebom a zemou. Historik Herodotos, ktorý navštívil Babylon okolo roku 460 pred n. L, skutočne píše o tom, ako akýsi boh navštívil ženu, ktorá spala v miestnosti zariadenej celkom hore na veži. Etemenanki teda zabezpečovala puto - spojenie - medzi dvoma poriadkami proti sebe stojacich realít: výšky a spodku, sveta bohov a sveta smrteľníkov.

Nepriazeň osudu

Autor Genesis, zdá sa, urobil nesprávny výklad, pretože staviteľom veže prisúdil zlé úmysly. Dokonca v tomto prípade sa v biblickom príbehu zmiešalo dobro so zlom. Ľudia rôzneho pôvodu - teda aj rôznych jazykov - podľa legendy spoločne pracovali na stavbe budovy. Svedčí o tom aj časť Nabukadnezarovho opisu: „Všetci

Ľudia mnohých národností (...), donútil som ich pracovať.“ No táto etnická rozmanitosť nebránila ukončeniu prác - pretože emailové dlaždičky na vrchole boli pokladané. Zdá sa však, že vežu postihol neprajný osud. Vystavaná s ťažkosťami - počas vlády niekoľkých panovníkov - prežila len krátky čas. Babylon sa v roku 539 dostal pod perzskú nadvládu a v roku 482 sa vzbúril. Xerxes, ktorý si ho podmanil, svojimi represáliami vážne poškodil významu stavbu. Neskôr, v roku 331, keď Alexander Veľký urobil z Babylonu hlavné mesto, už bola veža v ruinách a chcel ju zreštaurovať. Vyžadovalo by si to však takú prácu, že sa vzdal tohto projektu. Postupne sa veža stala zdrojom stavebného materiálu pre staviteľov z okolia, ktorí ju zmenili na beztvárnu hmotu. Na jej mieste postavili ďalšiu budovu. Keď sa zrútila, zavalila zrúcaniny pôvodnej veže, a ukryla ju na celé storočia.

Ako veža vyzerá a kde sa nachádza

Kde je veža? Medzi 16. a 20. storočím sa cestovatelia a bádatelia v Mezopotámii snažili lokalizovať polohu slávnej stavby. Niektorí tvrdili, že sa nachádza v Afare Ufe na západe Bagdadu, iní v Borsippe blízko Babylonu. No len archeologické nálezy mohli vyriešiť túto otázku.

Archeologické dôkazy. Bolo to v roku 1913, keď nemecký archeológ Róbert Koldevvey konečne objavil, kde sa veža nachádza. Jej základňu tvorí štvoruholník so stranami 91,55 m. Stred, jej najstaršiu časť, tvoria základy z nepálených tehál, vybudované v časoch Nabopolasara a Nabukadnezara a celá je lemovaná múrom z pálených tehál. Vykopávky odhalili tri poschodia, dve bočné a jedno centrálné, kolmé k štruktúre stavby.

Svedectvo antických textov. Tieto informácie boli skompletizované v antických textoch: Herodotus spis, a najmä tabuľka Esagil uložená v Paríži v Louvri, ktorej kópia bola urobená v roku 229 pred n. l. podľa starého dokumentu opisujúceho posledný stav veže. Vysoká bola asi 90 metrov, mala sedem poschodí vytvorených kružbovými múrmi. Na poslednom poschodí boli kultové zariadenia zdobené Nabukadnezarovými belasými emailovými tehľami.

6.-1. storočie

Ludské obety vykonávané v Galii

NÁBOŽENSTVO DRUIDOV

Rimania, ktorí si v 1. storočí pred n. l. podmanili Galiu, snažili sa na jej území zničiť vplyv druidov - charizmatických vodcov obyvateľstva.

Bol to politický postoj alebo skôr ochranné opatrenie pred galským kultom a náboženskými vodcami, ktorí boli oveľa neškodnejší, ako sa o nich hovorilo?

Kult násilia

Na čele galskej spoločnosti stáli druidi a bojovníci, dve skupiny, ktoré stáli v centre náboženských obradov zakázaných rímskymi dobyvateľmi. Bolo by však veľmi zjednodušené, keby sme v Rimanoch videli iba mužov rozosievajúcich

okolo seba smrť a v druidoch bradatých starcov, ktorí odsekávajú imelo zlatými kosákmi.

Poslaním druidov bolo naučiť bojovníkov zabíjať a využiť ich silu. Toto učenie bolo založené na zasvätení smrti, ktorú treba nemilosrdne rozdávať a bez váhania prijímať. Druidské náboženstvo učí, že každý má nesmrteľnú dušu, ktorá sa po smrti prevetľuje do ďalšieho tela. Netreba sa preto obávať etapy, ktorá znamená koniec života. Strata života v boji vyvoláva obdiv nepriateľa a uspokojuje bohov. Mladí bojovníci boli sústredení do skupín podľa veku a oddelení od sveta dospelých, aby sa zdokonaľovali v tejto kultúre násilia. Priučali sa technike lovu (na jelene alebo diviaky), rovnako ako boju s holými rukami a telesnými cvičeniami sa udžiavali v čo najlepšej fyzickej forme.

Obety na každú príležitosť

Možno predsa v tom bolo aj čosi viac. Caesar vo svojom diele *Zápisky o vojne v Galii* podčiarkuje barbarstvo spoločnosti a ako príklad uvádza existenciu mnohých ľudských obiet.

Niekoľko významných udalostí potvrdzuje tieto obety, ktoré zahŕňujú rozličné formy, podľa toho na počesť ktorého boha sa vykonávali. Obety určené na uctievanie jednotlivých bohov majú špecifický charakter rituálu. Keď druidi obetovali Teutatesovi, bohovi vojny, utopili obeť v sude naplnenom vodou. Boha Esusa, ďalšieho krvilačného boha vojny, uctievali obesením obety. Obete, zasvätené Taranisovi, bohovi nebies a hromu, zabalili do obrovských panákov z prútia alebo zo slamy, postavili ich na hranicu a upálili. Obetovaní boli dobrovoľníci, zločinci alebo vojnoví zajatci, no v prípade potreby obetovali hocikoho.

Odchod na vojnu bol ďalšou príležitosťou na podobné rituály. Bola to chvíľa, v ktorej zasahovala kľúčová osobnosť galskej spoločnosti, veštkyňa alebo kňažka, poverená obetovaním pred bojom, aby zisti-

Tradičné zobrazenie druidov: múdri starci oblečení v bielom trhajú imelo....

la, ako sa vojna skončí. Obeť (spočiatku šlo o väzňov) musela po rebríku vystúpiť k obrovskému kotlu, na stenách ktorého sa po bodnutí dýkou rozfrkla jej krv. Zrazená krv nechala na bokoch nádoby stopy: úlohou veštkyne bolo vyložiť ich význam. Farba, konzistencia a smer krvavých stôp boli prorockými znameniami. Ak ich kňažka nevedela rozlúštiť, zopakovala rituál s ďalšou obetou, a pokračovala dovedy, kým bolo treba. Keď sa na dne kotla nahromadila krv viacerých obetí, žena zobrala naberačku a pofrkala krvou sfanatizovaný dav bojovníkov odhodlaných položiť svoj život v boji.

Archeologické dôkazy

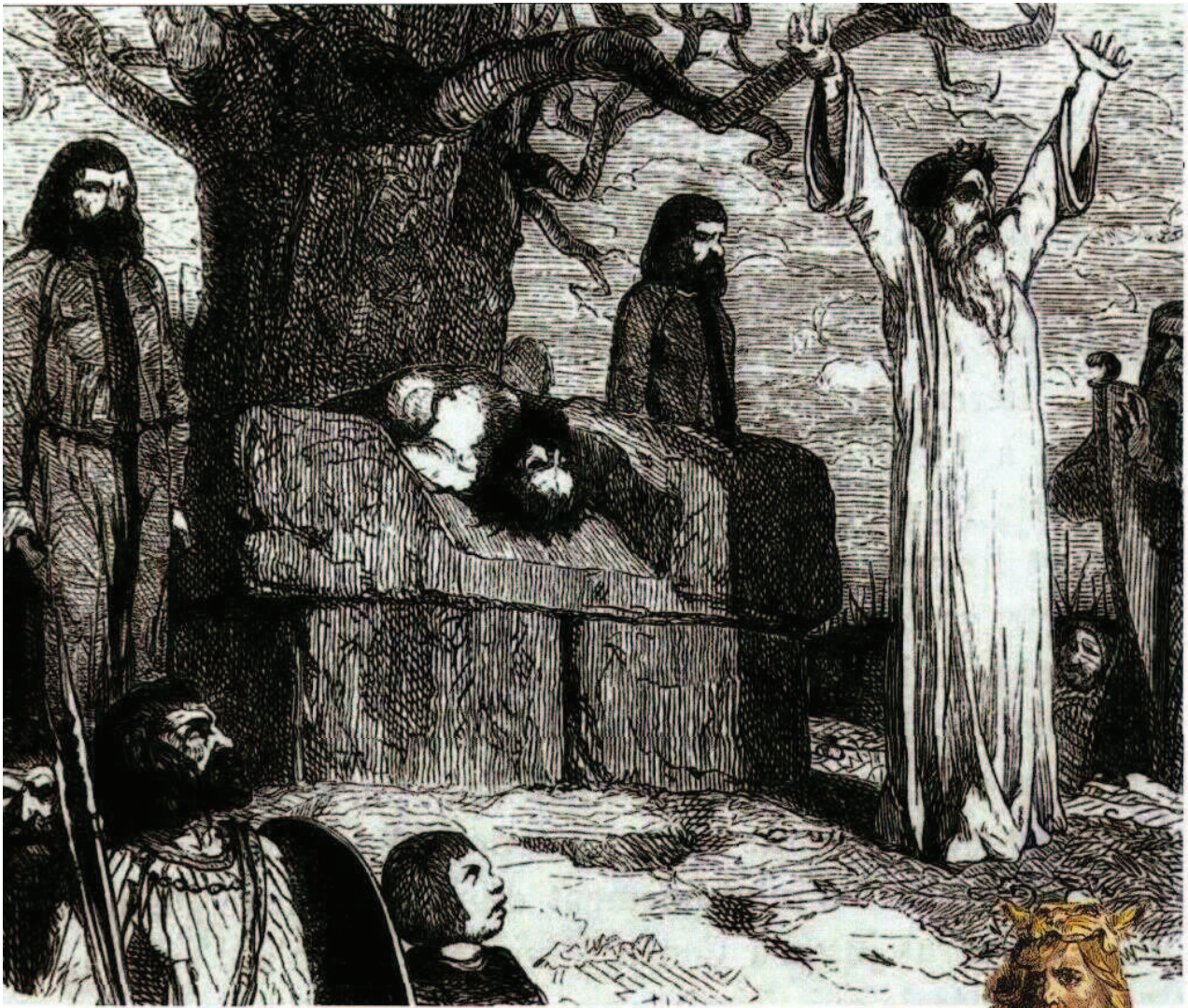
Vďaka objavom zo šesťdesiatych rokov 20. stor. v Gournay-sur-Aronde (departement Oise) môžeme zostaviť kalendár obiet belgického kmeňa Bellovaquov, u ktorých boli tieto rituály spojené s ročnými obdobiami a veľkými sviatkami. V Saintes sa ešte v roku 150 n. l. uskutočňovala obeta, pri ktorej našlo smrť 17 osôb. Medzi nimi aj tri deti. Dospelí boli usmrtení sťatím. Caesar teda neklamal. Ľudí obetovali za trest, ale súčasne pre uspokojenie galského panteónu, ktorému bolo treba dokázať svoju silu a ktorý mal vražedné chůtky. Panovníci od začiatku rímskej prítomnosti v Galii vyhlásili likvidáciu druidov a zakázali ľudské obety. Tieto praktiky však celkom zanikli až v 4. storočí n. l.

Caesarov pohľad

Druidi vykonávajú bohoslužby, starajú sa o štátne i súkromné obete a vykladajú náboženské otázky. K nim sa chodí učiť veľa mladých ľudí, ktorí si ich nesmierne vážia (...) Na čele všetkých druidov stojí jeden, ktorý má medzi nimi najväčšiu vážnosť (...) Druidi v určitom čase roka konajú súdne rokovania na území Karnutov, ktoré pokladajú za stred čej Galie (...).

(...) Celý galský národ je veľmi nábožensky založený. Prelo tí, čo sú ťažko chorí, a tí, čo sa chystajú do boja, alebo im hrozí nebezpečenstvo, obetujú ľudí namiesto zvierat, alebo slubujú, že ich obetujú, a druidov si berú pri obetovaní za pomocníkov. Nazdávajú sa totiž, že vôľu nesmrteľných bohov si možno nakloniť iba tak, ak sa za život jedného človeka dá život iného človeka. Také isté obete sa konajú aj v mene štátu. Iní pletú ozrutánske modly z prútia a ich údy napínajú živými ľuďmi. Potom ich podpalujú a ľudia v plameni dokonávajú. Nesmrteľným bohom sú podľa ich mienky milšie obete zloďevov, zbojníkov a iných prevínilcov. Ale ak niet dosť takých, obetujú aj nevinných."

G. I. Caesar, Zápisky o vojne v Galii, Šiesta kniha, 13 a 16, s. 126-127, Tatran 1988

... Zdá sa, že aj galskí kňazi vykonávali ľudské obety (rytina z 19. stor.)

Galský bojovník. Galská civilizácia bola najmä vojenská

Ludské obety v iných kultúrach

Násilnicke zvyky v Galii, ktoré tak poburovali Caesara a Tita Lívia, existovali aj v iných civilizáciách.

V Kartágu. V tomto Ríme večne nepriateľskom meste obetovali novorodencov bohovi Baalovi Amnovi. Bol to najsilnejší boh kartáginského panteónu a jeho meno znamená „boh ohňa“. A prečo boli obetované deti? Možno preto, lebo rodiny si obetovaním jedného zo svojich synov chceli získať priazeň boha. Deti so zakrytými hlavami, aby ich rodičia nespoznali, po skupinkách hádzali do rozďavenej a horiacej papule sochy zobrazujúcej Baala Amna. Popol zo spálených obetí dali do urny a uložili do svätyne pod holým nebom.

U Aztékov. Ak naozaj existovala viera v posmrtný život, o formách večného života nerozhodovali zásluhy na zemi, ale spôsob, akým človek umrel. Najzávideniahodnejší osud bolo umrieť v boji alebo na obetnom kameni. Počas ceremónií dochádzalo aj k ľudožrútvu. Malo celkom presný význam: zajatec stelesňoval boha. Jeho telo po obete bolo rozdelené medzi spolustolovníkov a časť bola vyhradená pre panovníka.

V hinduistickej tradícii. Ženy, ktorým zomrel manžel, boli obetované na hranici upálením. Hinduistická spoločnosť ich považovala za manželov majetok, a preto nemohli žiť bez neho. Našťastie tieto náboženské obrady zakázala už britská koloniálna správa.

Pytagoras objavil harmóniu matematiky

ZLATÉ ČÍSLO

Pomer ako termín, prevzatý od matematikov, znamená kvantitatívny vzťah medzi rozličnými časťami celku. Jeho aplikovanie sa rozširuje na všetky kvantifikovateľné matematické znalosti a v priebehu storočí dalo priestor najmä mystickým názorom.

So zlatým číslom sa stretávame už v umeleckých dielach starého Egypta. Jeho teória bola po prvý raz vysvetlená v Euklidových *Základoch geometrie* v 3. storočí pred n. l. Táto práca je syntézou gréckeho matematického poznania predchádzajúcich období. Idea zlatého čísla vychádzala

Mystérium číslic

Prvých desiat číslic má symbolickú hodnotu. Číslíca jeden je symbolom jednoty, všetkého (absolútna), teda boha. Dvojka predstavuje dualitu sveta, protiklad alebo rovnováhu zásad: mužský-ženský, hmota-duch, deň-noc... Tri je mimoriadne významný symbol v kresťanstve, kde vyjadruje Trojicu (Otca, Syna a Svätého Ducha). Štyri súvisí so štvorcem a znamená spoľahlivosť. Päť v pytagorovskom chápaní znamená spojenie, manželstvo, pretože je súčtom prvého párneho čísla 2 s prvým nepárnym číslom 3. No päť je aj počet našich zmyslov: v židovskej tradícii je symbolom života (päťramenný svietnik). Význam šestky nie je tak presne vymedzený: táto číslica sa v staroveku spájala s Venušou, a teda aj s láskou. Sedem, počet dní v týždni, prestávka, po ktorej nasleduje v Genezis stvorenie, označuje koniec cyklu a začiatok ďalšieho. Osem je číslica regenerácie, obrodzenia, súdnosti a obety. Deviatka, posledná z desiatkovej sústavy, značí výsledok, koniec úsilia, zrod - koncom deviateho mesiaca sa rodí človek. A napokon nula, pomocou ktorej sa tvorí desať. Súčet štyroch prvých číslic ($1+2+3+4$) je univerzálnym symbolom tvorby „v ktorej sa nachádzajú pramene a korene večnej prírody“.

Pytagoras,
detail
Raffaelovej
fresky

z názorov matematika Pytagora (6. stor.), zakladateľa vedeckej a mystickej školy, ktorá významne ovplyvnila tak antické, ako aj moderné myslenie.

Dokonalá harmónia

Pytagoras vychádzal z myšlienky, že vesmír tvorí rovnaká hmota („základná hmota“), ktorej všetky časti, aj oddelené, spája nezmeniteľný poriadok. Nijaká modifikácia, nijaká zmena zasahujúca jeden z týchto prvkov nemôže prebehnúť bez zmeny celku. Je to zákon nastolený najvyšším božstvom, ktoré riadi tento nezmeniteľný poriadok, čím vytvára dokonalú harmóniu medzi rôznymi prvkami. Pojem proporcia alebo zlaté číslo je teda odvodený z pojmu poriadok. Spočíva na hlavnej axióme vypracovanej Pytagorom: „Všetko je usporiadané podľa čísla.“ Naozaj, dokonalá harmónia je vyjadrená v číslach. Pri porovnávaní dĺžky strún

s výškou zvukov, tónov siedmich nôt gréckej stupnice, Pytagoras odhalil vzťahy, ktoré sú základom hudobných akordov. Tieto vzťahy - hlavný objav filozofa - sú matematické: hudobné intervaly môžu byť jednoducho vyjadrené kombináciou prvých štyroch číslic - sčítaním ktorých dostaneme číslo 10.

Pytagoras sa domnieval, že príroda zodpovedá matematickej logike a práve z nej čerpá svoju krásu. Ak zlaté číslo takto vysvetľuje všetky veci, a najmä akustiku, fyziku a geometriu, rovnako je zaznamenané v prírode a vysvetľuje jej harmóniu.

Zákon prírody a morálky

Nemenná proporcia, nástroj miery, ktorý možno na všetko aplikovať, zákon zlatého čísla sa odvtedy všeobecne uplatňoval v gréckom umení a v architektúre. Jeho vplyv nachádzame napríklad v Platónovom *Timaiovi*. Aj astronómia „harmo-

*Partenón v Aténach.
Mnoho umeleckých diel
sa inšpirovalo snom
o ideálnych proporciách*

nizuje" s poriadkom „hudby sfér“. Nemeц Johannes Kepler (1571-1630) našiel v aritmeticko-hudobnej dokonalosti nebeského stroja oživeného Pytagorom inšpiráciu pre mnohé svoje práce. V stredoveku sa matematický zákon zlatého čísla preniesol aj do morálneho života: cnosť sa chápala ako „harmonický“ prostriedok medzi krajnosťami, ktoré vytvárajú rôzne neresti. Myšlienka, že každé fyzické teleso sa podriaďuje proporciám, ktoré riadia vesmír, je napokon konštantou pre zástancov vzťahu medzi vesmírnym makrokozmosom a ľudským mikrokozmosom. Túto tému začiatkom modernej doby vynikajúco rozvinul vo svojom diele *De divina proportione* (1509) taliansky mních Lúča Pacioli, zvaný Lúča di Borgo. Je to prvá práca celá venovaná zlatému číslu, ktoré Lúča di Borgo nazýva aj „zlatým rezom“. Ilustroval ju Leonardo dá Vinei, ktorý tu zobrazil aj dodekaéder, útvar s dvanástimi stenami, predstavujúci geometrickú syntézu tohto vzťahu.

Proporcie ľudského tela a stavieb

Zlaté číslo sa aplikuje aj na proporcie ľudského tela. Prvý, kto tak urobil, bol rímsky staviteľ Vitruvius. V III. knihe svojho diela *De architectura* z roku 25 pred n. l. rozvíja myšlienku, že proporcia z hľadiska konštrukcie sa dá analogicky prirovnať k ľudskému telu, to znamená, že geometriu stavieb možno otrocky napodobniť podľa harmónie ľudského tela.

Omnoho neskôr talianski renesanční umelci a architekti rozvíjali túto myšlienku: Piero della Francesca, Leonardo dá Vinei alebo Nemeц Albrecht Dürer sa zamýšľali nad ideálnymi proporciami ľudského tela.

V zlatom čísle romantické duše ešte i dnes hľadajú tajomný zákon a zároveň mu pripisujú univerzálnu hodnotu, ktorá vysvetľuje krásu umeleckých diel vytvorených človekom. V roku 1946 francúzsky architekt Le Corbusier svojim Modulorom (module d'or = zlatý modul), systémom architektonických proporcií umožňujúcich rýchlu výstavbu harmonických objektov, odhalil tajomstvo sériových konštrukcií.

Pytagoras

Život Pytagora. O Pytagorovom živote (asi 570-480 pred n. l.) vieme len málo. Tento Grék narodený na ostrove Samos (Malá Ázia), opustil svoje rodné mesto a usadil sa v Krotoné na juhu Talianska, kde založil filozofickú školu, ktorá si rýchlo získala mnoho prívržencov. Jeho nasledovníci hlásali metempsychózu (prevtelovanie duší) a zaoberali sa výskumom „veľkých záhad“.

Pytagoras, tradične predstavovaný ako zakladateľ matematických vied, učil, že čísla sú základom všetkých vecí a celý svet je len harmónia a aritmetika. Taktiež tvrdil, že Zem je sférická a otáča sa okolo svojej osi. A napokon sa mu pripisuje slávna Pytagorova veta.

*Matematik Lúča Pacioli
(1455-1510),
autor diela
De Divina proportione,
malba J. Barbariho (Neapol,
múzeum Capodimonte)*

Bohatý ako lýdsky kráľ Kroisos

NAJVÄČŠIE BOHATSTVO NA SVETE

„Bohatý ako Kroisos“: zdá sa, že tento výrok je starý ako sám svet. A predsa zodpovedá nepopierateľnej skutočnosti, neuveriteľnému a neporovnateľnému bohatstvu Kroisa, kráľa Lýdie, historickej osobnosti. Osud tohto slávneho muža však zároveň pripomína mravné poučenie istej bájkky: za peniaze si šťastie nekúpiš...

Takmer všetko, čo vieme o Kroisovi, máme z Herodotovych *Dejín*. Tento historik žil v časoch grécko-perzských vojen a vytýčil si za cieľ vyrozprávať vznik tohto sporu. Na základe legiend a poznatkov získaných počas svojich ciest vykreslil život Kroisa, prvého kráľa z Malej Ázie, ktorý si chcel podmaniť grécky ľud. Podľa „otca dejepisu“ vojny vyvolali Peržania, lebo sa usilovali ovládnuť Ióniu, čiže pobrežie na juhu Malej Ázie s mestami Efez alebo Milétos a ostrovy Chios a Samos. Kroisovo Lýdske kráľovstvo, ktoré sa nachádzalo trochu

Kroisov pád

„Peržania teda mali Sardy vo svojej moci a samého Kroisa zajali živého. Kroisos vládol štrnásť rokov a obliehaný bol štrnásť dní. Podľa veštby zničil svoju vlastnú ríšu. Peržania ho zajatého priviedli pred Kýra. Tento dal urobiť veľkú hranicu a na ňu vyviesť spútaného Kroisa a spolu s ním štrnásť lýdskych chlapcov. Keď Kroisos stál na hranici, spomenul si vraj na Salónov výrok akoby božím vnuknutím prednesený, že nikto zo žijúcich ľudí nieje blažený. Keď mu to prišlo na um, zhlboka si vzdychol, zastenal a prerušiac hlboké ticho, tri razy zvolal: „Solón!“ Len čo to Kýros počul, kázal tlmočníkom spýtať sa Kroisa, koho to volá. Tlmočníci k nemu pristúpili a spýtali sa. Kroisos vraj spočiatku na ich otázky neodpovedal, iba keď ho k tomu donútili, riekol: „Volal som človeka, s ktorým keby si všetci vládcovia mohli pohovoriť, malo by to podľa mňa väčšiu cenu ako veľké bohatstvo.“

Herodotos, Dejiny (I, 86, s. 51-52), Tatrán 1985

viac na sever vo vnútrozemí, susedilo s týmito oblasťami. Kroisos chcel smerom k moru rozšíriť svoju moc a Herodotos ho chápal ako „prvého barbara, čo nespravodlivo zaútočil na Grékov, prinútil niektorých platiť dane a z ostatných spravil svojich spojencov.

Dedova chyba

K tejto skutočnosti sa pripája legenda. Ak bol Kroisos lýdskym kráľom od roku 561, tak vďaka tomu, že jeden z jeho predkov - Gyges, osobný strážca kráľa Kandaula, zavraždil svojho pána, uchopil moc do svojich rúk a oženil sa s kráľovnou. Veštkyne v Delfách však predpovedali, že pomsta postihne Gygových potomkov v piatej generácii, a práve k nej patril Kroisos. Veštbu nemohol ignorovať, no zdalo sa, že sa jej nebojí. Jeho nesmierna ctižiadostivosť sa vyrovnala len jeho schopnostiam: podnikol celú sériu víťazných výprav proti gréckym, iónskym a ostrovným mestám. Podarilo sa mu k svojej ríši pripojiť obrovské územia. Plienie, poklady, dane, poplatky, predaj občanov do otroctva: z toho všetkého plynulo Kroisovo bohatstvo. Metropola ríše Sardy sa stala oslňujúcim mestom. Dal tu vystavať nádherné paláce a veľkoryso poskytoval finančné prostriedky, aby prilákal množstvo umelcov, filozofov a básnikov.

Zdalo sa, že lýdske bohatstvo je nevyčerateľné; pokiaľ ide o financie, Kroisos vnútil svoj zákon celému Stredomoriu. Raziť peniaze bolo v antickom svete najmä politickou výsadou, ktorá stelesňovala suverenitu každého štátu. Kroisove financie natoľko prevyšovali možnosti iných mocností, že jeho peňažná mena sa rozšírila všade. Tým získal povest silného, a najmä najbohatšieho muža svojich čias.

Varovné upozornenie

Obralo ho nekonečné bohatstvo o rozum? Kroisos sa pokladal za najväčšieho a najšťastnejšieho človeka, a to aj vyhlásil... Prvé varovanie dostal, keď do

Kroisos, *nesmierne bohatý muž*, detail maľby Clauda Vignona (Tours, musée des Beaux-Arts)

Sárd prišiel človek, ktorého sem privábila veľkoleposť dvora: slávny zákonodarca Solón, považovaný za zakladateľa aténskej demokracie. Kroisos ho naivne pozval do svojho paláca a ukázal mu svoje poklady a bohatstvá. Potom sa ho spýtal: „Videl si šťastnejšieho človeka ako mňa?“ Aténsky mudrc mu na to odvetil: „Ako vidím, si veľmi bohatý, a vládneš mnohým poddaným; no nemôžem ti odpovedať skôr, kým sa nedozviem, či si mal krásnu smrť. Pretože boháč nieje o nič šťastnejší ako chudák, ktorý žije zo dňa na deň, ak mu priazeň osudu nezostane verná dokonca a ukončí jeho životnú cestu v najväčšej prosperite. V každom prípade treba prihliadať na koniec, pretože nebesá mnohým ľuďom poskytli bohatstvo a hneď na to ich celkom zničili.“

Dvojsmyšľná veštba

Po tejto príhode akoby sa osud pustil do Kroisa. Najprv sa mu prisnilo, že jeho syn Atys, veliteľ jeho vojsk, zahynie zasiahnutý dykou; napriek všetkým opatreniam sa proroctvo naplnilo: Atys sa naozaj smrteľne zranil pri poľovačke.

Neskôr musel Kroisos urobiť dôležité rozhodnutie. Zoči-voči vzostupu Perzskej ríše váhal medzi rokovaniami a bojom. Nakoniec sa šiel radíť do veštiarne v Delfách, kde svätyňa priam zasypal darmi: zlaté vázy a čaše, purpurové odevy a tuniky, strieborné krčahy a dokonca 117 tehliel z čistého zlata... Nazdával sa, že toľké dary mu iste prinesú priazeň boha Apolóna. No veštba bola neobyčajne dvojsmyšľná, pretože hovorila len o porážke mocnej ríše. Ale ktorej? Kroisos si myslel, že ide o Peržanov, a zaútočil. Neurobil dobre, lebo hneď po prvých bojoch Peržania nečakane obklúčili Sardy a Kroisa zajali. Odsúdený na trest smrti upálením mohol pri pohľade na plienenie svojho hlavného

Kroisos a Solón,
malba od
F. Franckena
(Viedeň,
Kunsthistorisches
Museum)

Hore vpravo:
Kroisos
na popravisku, attická
váza z 5. storočia
(Paríž, Louvre).
Porazený kráľ
zachránený v poslednej
chvíli Peržanom Rýrom

mesta meditovať nad Solónovým upozornením o krehkosti a pominuteľnosti ľudského bohatstva.

Keď Kýros II. videl, ako obeť šepká Solónovo meno, zo zvedavosti prikázal uhasiť oheň, a vyzval Kroisa, aby mu rozpovedal svoj príbeh. Znepokojený jeho rozprávaním a zo strachu, že by čosi podobné mohlo postihnúť aj jeho, udelil Kroisovi milosť a neskôr sa spriatelili. Kýros II. mu, samozrejme, nevrátil kráľovstvo, ale spravil z neho svojho poradcu. Najbohatší muž sveta musel veľmi draho zaplatiť za uzurpátorské „hriechy“ svojho pra-pra-deda...

→ Pozri aj: s. 52-53 (Veštiaren v Delfách)

Slávne a škandalózne bohatstvá

Za rímskej republiky. V 1. storočí pred n. l. Verres, proprétor na Sicílii, systematicky drancoval svoju provinciu. S pomocou legionárov vymáhal obrovské peňažné sumy pod zámienkou vopred vybraných daní pre štát. Jeho sudcovská moc mu dovoľovala likvidovať tých, čo odmietli. Napokon bol zodpovedný aj za vylúpenie náboženských budov a chrámov na ostrove, skadiaľ pobral sochy a umelecké diela. Časť ukradnutých vecí musel však nakoniec vrátiť Sicíľčanom.

Vo Francúzsku v 17. storočí. Kardinál Mazarin nazhromaždil rozprávkové bohatstvo za osemnásť rokov, keď stál na čele štátu (1643-1661). Po smrti zanechal bohatstvo v sume 35 miliónov livrov, čo bolo viac ako polovica ročného rozpočtu štátu a ako majetok Richelieua, po ktorom zostalo len 22 miliónov. Pod zámienkou služby kráľovi

bolo všetko dobré na podnikanie: zásobovanie vojsk, investície v kolóniách, mimoriadne výhodné pôžičky štátu (bol napokon jediným pánom štátnych financií), pozemky, funkcie a služby sebe samému a predaje z druhej ruky...

V súčasnosti. Nesporne najslávnejším boháčom bol John Rockefeller, ktorý takmer storočný zomrel v roku 1937. Ťažil z boomu poslednej tretiny 19. storočia pri ťažbe a predaji ropy. Jeho Standard Oil of New Jersey (a jeho finančná odnož Chase Manhattan Bank) nadobudol taký silný vplyv, že americká protitrustová legislatíva ho v roku 1911 prinútila čiastočne rozdrobiť majetok; odvtedy Rockefeller väčšinu svojho bohatstva venoval na dobročinné účely a lekárske výskum. Takto pred smrťou prostredníctvom rozličných nadácií rozdelil vyše 350 miliónov dolárov.

Stredomorský text v Brazílii

FENIČANIA V JUŽNEJ AMERIKE?

V roku 1872 pri Riu de Janeiro vykopali gravírovanú dosku, ktorá je možno dôkazom, že fenickí moreplavci pristáli v Brazílii dvetisíc rokov pred jej oficiálnym objavením.

Už dlho vieme, že Krištof Kolumbus len znovuobjavil Nový svet, päť storočí po skutočných „objaviteľoch“ Vikingoch. No podľa archeologických nálezov sa zdá, že Amerika bola známa v skutočnosti už od staroveku.

Kameň z Parahyby

11. septembra 1872 predseda Historického ústavu v Riu de Janeiro vikomt Sapucahy dostal list, v ktorom sa písalo, že na plantáži v Parahybe objavili kameň

s cudzím nápisom rozbitý pri kopaní na štyri kusy. Jeho nákres bol priložený. Tento kameň sa nikdy nenašiel. Niekoľko odborníkov v opísanom nápisu rozpoznalo fenické písmo. Keďže v tejto oblasti neboli znalci tohto jazyka, cisár Dom Pedro a Ladislav Netto, jeden z členov Ústavu, sa obrátili na Francúza Ernesta Renana, autora *Ježišovo života*, ktorý bol zároveň aj odborníkom na fenickú civilizáciu. Renan po preložení textu vyhlásil, že nápis je falzifikát. Dnes sa jeho preklad hodnotí ako celkom chybný. Neskôr sa medzi európskymi odborníkmi rozpútal spor: zvláštnosť tejto záležitosti spočívala v tom, že niektoré aspekty použitého písma boli v čase objavu teoreticky neznáme. Tento detail nabádal prikláňať sa k autenticite textu, hoci zmiznutie kameňa bol argument, ktorý nahrával skeptikom. V roku 1967 Američan Cyrus Gordon, riaditeľ sekcie štúdií o Stredomorí na univerzite v Brandeis, sa znovu vrátil k textu. Na základe najnovších objavov tvrdil, že nápis z Parahyby nemôže byť falošný. Jeho vyhlásenie oživilo polemiku.

Fenický text

Preklad Cyrusa Gordona: „Sme sidónski Kanaánci z mesta obchodného kráľa. Boli sme vyhodení na tomto ďalekom ostrove, v hornatom kraji. Obetovali sme mladíka nebeským bohom a bohyniam v devätnástom roku nášho mocného kráľa Hírama a vyplávali sme z Ezion-geberu v Červenom mori. Plavili sme sa s desiatimi loďami okolo Afriky dva roky. Potom zasiahla ruka Baalova a oddelila nás od našich druhov. A tak sme prišli sem, dvanásť mužů a tri ženy, na „železný ostrov“. Ja, admirál, som vari muž, ktorý by zutekal? Nie! Nebeskí bohovia a bohyně nám mali byť viac naklonení!

Fenické votívne ste'ly z3. a 2. stor. pred n. l. Conslantine

Zvláštna duplicita pôvodu mena Amerika

V rokoch 1504 a 1505 bádateľ Amerigo Vespucci uverejnil správu o svojich cestách. Upútala pozornosť členov akadémie v departemente Vogéz, ktorí sa stretli v roku 1507 v Saint-Die' a rozhodli sa pomenovať nový kontinent podľa neho: Amerika, pretože ako väčšina ich súčasníkov ignorovali existenciu Krištofa Kolumba. Mala sa Amerika volať Kolumbia? Pravdaže, nie. Skutočne, historik námorných plavieb Róbert de la Croix, bývalý námorný dôstojník, rozpráva vo svojich Tajných dejinách oceánov (1978), že keď sa Kolumbus počas svojej štvrtej plavby vylodil v Nikarague a spýtal sa Indiánov, kde sa nachádza zlato, ktoré toľko hľadal, tí mu ukazovali na vysoké náhorné plošiny a vraveli: „Amerigo... Amerigo...“ Ak toto mimoriadne oneskorené vysvetlenie nie je čírym výmyslom, potom je výnimočnou náhodou, že domorodé pomenovanie malo rovnaké znenie ako krstné meno bádateľa, ktorému sa omylom pripisovalo objavenie nového kontinentu.

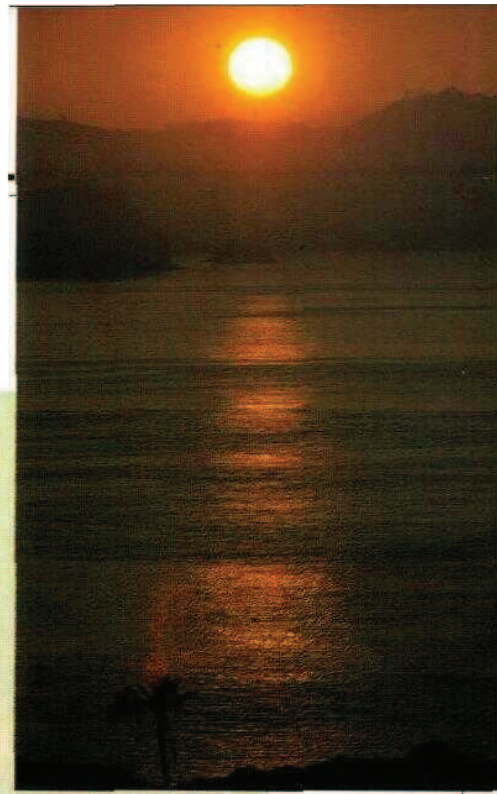
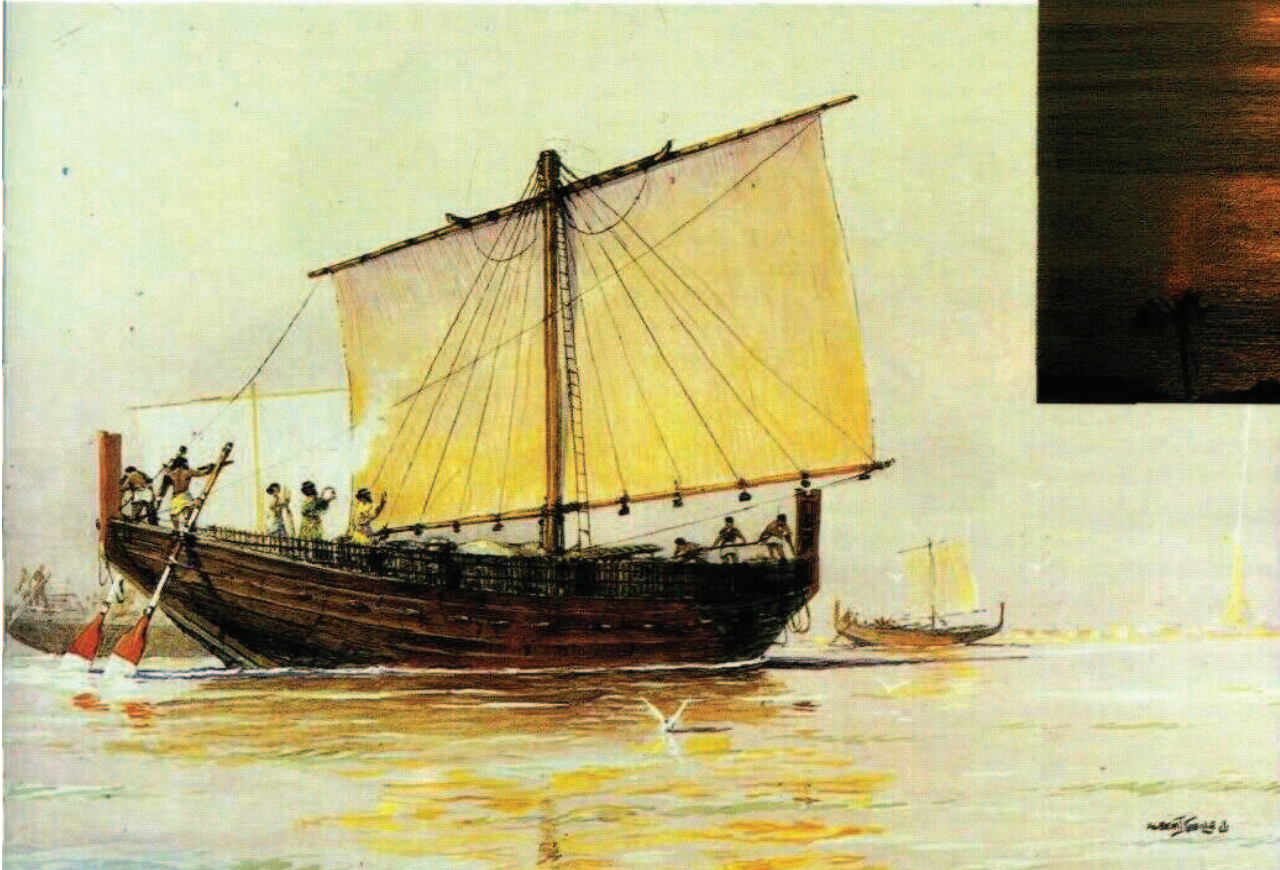
Gordon vysvetľuje, že spomínaný kráľ mohol byť len Hiram III. (552-532 pred n. l.), podľa čoho určuje rok 531 ako dátum nápisu. Gibraltár ovládali Kartáginci, čo objasňuje oboplávanie Afriky z Červeného mora. „Železný ostrov“ nieje nič iné ako Brazília, kde sa tento kov nachádzal v hojnom množstve. Evokácia „ruky Baala“, boha búrky a dažďa, ktorý zasahuje do ľudských osudov, môže mať dva významy: búrku alebo žrebovanie, možno cestu nariadenú mestom.

Prečo sa Feničania nevrátili?

Slová „boli sme vyhodení na tomto vzdialenom ostrove“, ako aj veľmi malý počet členov posádky môžu skutočne svedčiť o stroskotaní lode. No v takej zalesnenej krajine, ako je Brazília, si takí šikovní moreplavci mohli veľmi ľahko znovu postaviť menšiu loď a odplávať. Skutočnou prekážkou sú však pasáty. V tejto zemepisnej šírke fúkajú od Afriky k Amerike a uľahču-

*Feničania, veľkí
moreplavci
v staroveku,
dosiahli brehy
dnešnej Brazílie ?*

*Možno na podobných lodiach
Feničania doplávali k Amerike
(ilustrácia A. Sebitta v práci
Dejiny námorníctva)*

ju cestu tam. Fenické lode bez kormidlového kormovca (objaveného v Európe okolo 13. storočia) neboli schopné lavírovať a teda plaviť sa proti silným opačným vetrom. Podľa toho sa môžeme domnievať, že moreplavci, ktorí vyryli nápis na kameni, zostali po celý život uväznení na kontinente, kde stroskotali...

Odvaha fenických, krétskych a kartágin-ských námorníkov je známa: veľmi často opúšťali bezpečné vody Stredozemného mora. Takže nakoniec by takáto plavba bola možná.

→ **Pozri aj:** s. 96-97 (Rajský ostrov)

Kto objavil Ameriku?

V staroveku. Je možné, že Feničania mali predchodcov, no tentoraz na tichomorskom pobreží Južnej Ameriky. Ak naďalej veríme Cyrusovi Gordonovi, japonské hrnčiarske výrobky z obdobia Jomon (3. - 1. stor. pred n. 1.) sa našli na rovníku. Na druhej strane jedna kronika z obdobia Ming hovorí o flotile šesťdesiatich lodí, ktorým velil admirál Chen Cho, čo doplávala k západnému pobrežiu neznámeho kontinentu, Fu Čang. Šlo o Južnú Ameriku?

Rimania. Okrem výprav sv. Brandana v 6. storočí, ktoré zostali opradené pololegendárnou senzačnosťou, existuje niekoľko indícií, ktoré dokazujú, že bolo zorganizovaných niekoľko plavieb aj na začiatku nášho letopočtu: hebrej-

ské nápisy neďaleko Bat Creek v Kentucky, hlava rímskej sochy vykopaná z jednej mexickej pyramídy, poklad rímskych mincí pomiešaných s niekoľkými arabskými mincami nájdený vo Venezuele. No autenticita každého z týchto objavov sa ešte vždy spochybňuje.

Od Vikingov po Kolumba. Dnes už vieme, že Vikingovia dosiahli Severnú Ameriku niekedy pred rokom 1000 a práce P. Jacqua de Mahieua tvrdia, že drakary sa doplavili ešte omnoho južnejšie, až k Amazonu. Vela náznakov však dokazuje, že aj iní európski námorníci (flotila Alexandra Anfrediho, bratia Zenovci atď.) bezpochyby preplávali Atlantický oceán medzi plavbami Leifa Erikssona a Krištofa Kolumba.

Nebezpeční bojovníci, kočovníci a majstri svojho remesla

TETOVANÉ MŔTVOLY SKÝTOV

Hordy Skýtov zo Sibíri sa usadili na brehu Čierneho mora v 7. storočí, spustošili Asýriu a zašli až do Egypta. Tento zvláštny národ šikovných bojovníkov praktizoval záhadné a kruté pohrebné rituály. Zachovali by sa až dodnes...

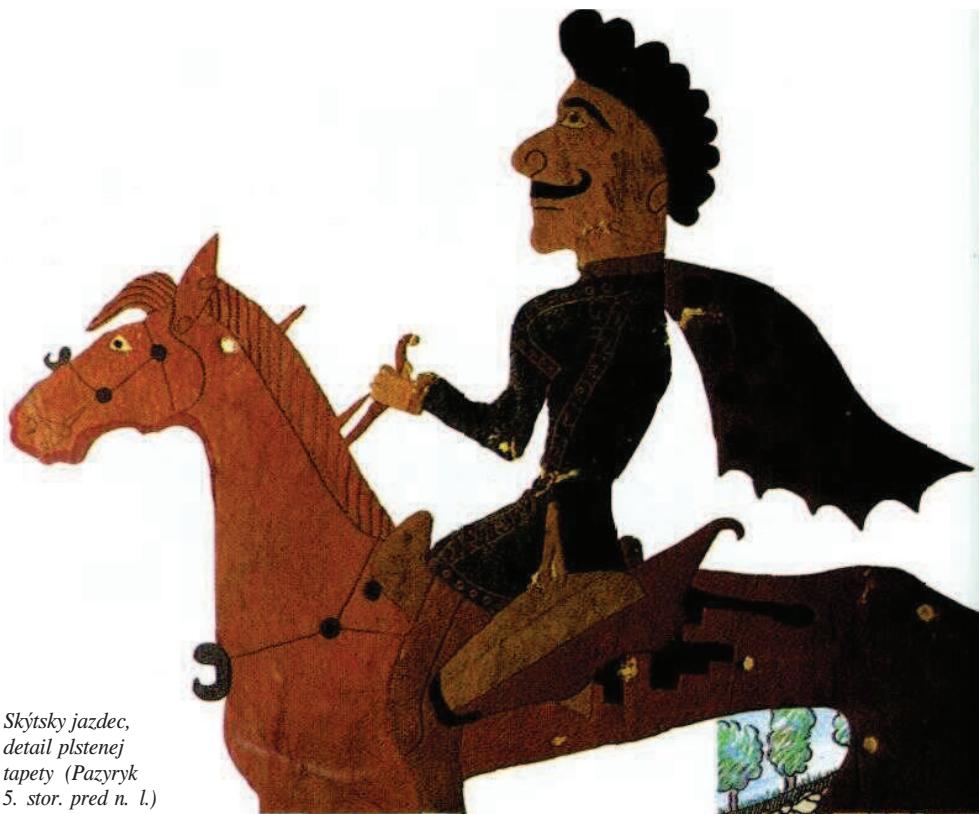
Skýti, kočovníci indoeurópskeho pôvodu, tvorili jednotný celok rôznych národností, ktoré sa v priebehu svojho premiestňovania v Ázii asimilovali. Bojovníci oblečení v kovovom brnení boli neľútostní k nepriateľom a verní svojim spolubojovníkom. Sľuby spečatovali krvou naliatou do

Skýti očami Grékov

V 5. storočí nadchýnala Herodota ich schopnosť premiestňovať sa z miesta na miesto. Skýtsky národ veľmi múdro vyriešil najdôležitejšiu zo všetkých ľudských vecí, ktoré poznáme (...). Vymysleli si to, že im nemôže uniknúť nikto, kto na nich zaútočí, a že ich nikto nemôže dosiahnuť, ak nechcú, aby ich našiel. Nestavajú ani mestá, ani hradby, ale sú kočovníci a všetci sú jazdci-lukostrelci. Neživia sa orbou, ale chovom dobytky a svoje príbytky majú na vozoch. Takýto spôsob života si vymysleli preto, lebo ich krajina bola na to vhodná a rovnako aj rieky im k tomu pomáhali. Ich územie je totiž rovinaté, bohaté na pastviny a vodu a pretekajú ním rieky, ktorých čo do počtu nieje menej ako kanálov v Egypte... (Dejiny, s. 246, 4. kniha - Melpomene)

Hipokrates im pripisoval pre nich charakteristickú chorobu: impotenciu: „Tu vám vysvetlím, prečo boli impotentní: bolo to v dôsledku ustavičnej jazdy na koňoch, z čoho mali zablokované spojenia kĺbov, nohy im stále viseli pozdĺž koňa, čo u vážne postihnutých spôsobovalo dokonca krivcú a poškodenie bedrových kĺbov. Z impotencie sa liečili takto: na začiatku choroby otvárali žilu za jedným i druhým uchom. Kým tiekla krv, slabosť vyvolala ospalosť a upadli do spánku: potom sa prebúdali, jedni vyliečení, iní nie (...). Ak sa im však nepodarilo dva, tri či viac pokusov, mysleli si, že sa nejakým previnili voči bohu, ktorému prisúdzovali svoj smútok a obliekali si ženské šaty.“

O vzduchu, vodách a miestach, 1-35

Skýtsky jazdec, detail plstenej tapety (Pazyryk 5. stor. pred n. l.)

vínových pohárov. Často sa obracali s otázkami na veľtcov a žiarlivo strážili svoje tradície.

A predsa, títo krutí a ničiteľskí bojovníci boli aj veľkými milovníkmi umenia a zlatníckymi majstrami. Kuli sošky, vyzdobovali zbrane, kovové brnenia zdobili ornamentmi, vyrábali šperky so zvieracími motívami.

Páni stepi

Napriek oneskorenému usadlému spôsobu života na čiernomorskom pobreží boli Skýti predovšetkým kočovníci, dedičia stepnej kultúry 2. tisícročia. Ich stopy nachádzame na rozsiahlom území od Veľkého čínskeho múru až po Dunaj, na širokých stepiach, výbežkoch pohorí a vysokohorských pasienkoch nachádzajúcich

Skýtsky tumulus alebo kurhan: skýtski veľmoži sa dávali pochovávať do hrobov chránených umelo vystavanými návršiami z kameňov. Časť kamenného návršia je tu preborená

sa medzi 40. a 50. rovnobežkou. Ich hordy boli v ustavičnom pohybe. Ľudia, dobytok a vozy brázdili široké priestranstvá nekoenej roviny. Ženy a deti sa tlačili vo vozoch, muži šli na koňoch. Vzťahy medzi kmeňmi vyvažovali nedostatok surovín, najmä nerastov v tejto oblasti. Fungoval výmenný obchod so zlatom, striebrom, meďou, cínom, železom, ale aj drevom, kožou a rôznymi výrobkami.

Brutálna invázia

Kočovníci, brázdiači roviny Strednej Ázie od začiatku 1. tisícročia, Skýti, prišli k pobrežiu Čierneho mora v 8. storočí, a vytlačili stadiaľ Kimerov. Vtrhli na územie medzi Čiernym a Kaspickým morom, urýchlili pád Asýrčanov a obsadili Ninive, zmocnili sa Médie, Sýrie a Palestíny. Chystali sa obsadiť Egypt, no faraón Psammetik I. sa vyhol vojne, keď im zaplatil vysokú vojnovú daň.

Obávaným bojovníkom však mimo boja chýbala organizovanosť a rovnako aj dostačujúca správa, ktorá by udržala celú podmanenú „krajinu Iškuza“. Po niekoľkých desaťročiach okupácie ich Medi zatačili na sever Čierneho a Kaspického mora. Tam sa Skýti od 5. storočia usadili, viedli čoraz pokojnejší život a obrábali úrodné územia pri Done, Volge a na Kryme, odkiaľ obchodovali s Grékmi.

val vojnovú korisť, mal právo rozhodovať o živote a smrti každého jednotlivca.

Strašné a veľkolepé pohreby

Pohreb skýtskeho panovníka sprevádzalo množstvo obradov, ktoré trvali niekoľko dní. Telo zabalzamovali a prenášali od kmeňa ku kmeňu. Všetci, čo uvideli zosnulého, si odtrhli kúsok ucha a na znamenie smútku sa kaličili. Napokon vykopali jamu, do ktorej mŕtveho pochovali. Grécky historik Herodotos v 5. storočí pred n. l. sa na jednom pohrebe zúčastnil: „Tu v hrobe uložia mŕtvolu na lôžko zo slamy, z oboch strán mŕtvoľy zaboďnú kopije, cez ne kladú dreva a pokryjú ich trstinou. Vo zvyšnom prázdnom priestore mohly zahrádzať jednu zo súložnic, čašníka, kuchára, koniara, sluhu, posla, kone, po jednom z všetkého ostatného a zlaté čaše... Keď toto všetko urobia, všetci nasyjú veľkú mohyľu, pričom súfažia, lebo ju chcú urobiť čo možno najväčšiu.“ Po roku poddaní zosnulého kráľa usmrtili päťdesiat mladých ľudí a päťdesiat koní. Mŕtvoľy mužov pokládali na zabité kone, priviazali ku kolom a potom rozložili do kruhu okolo tumulu.

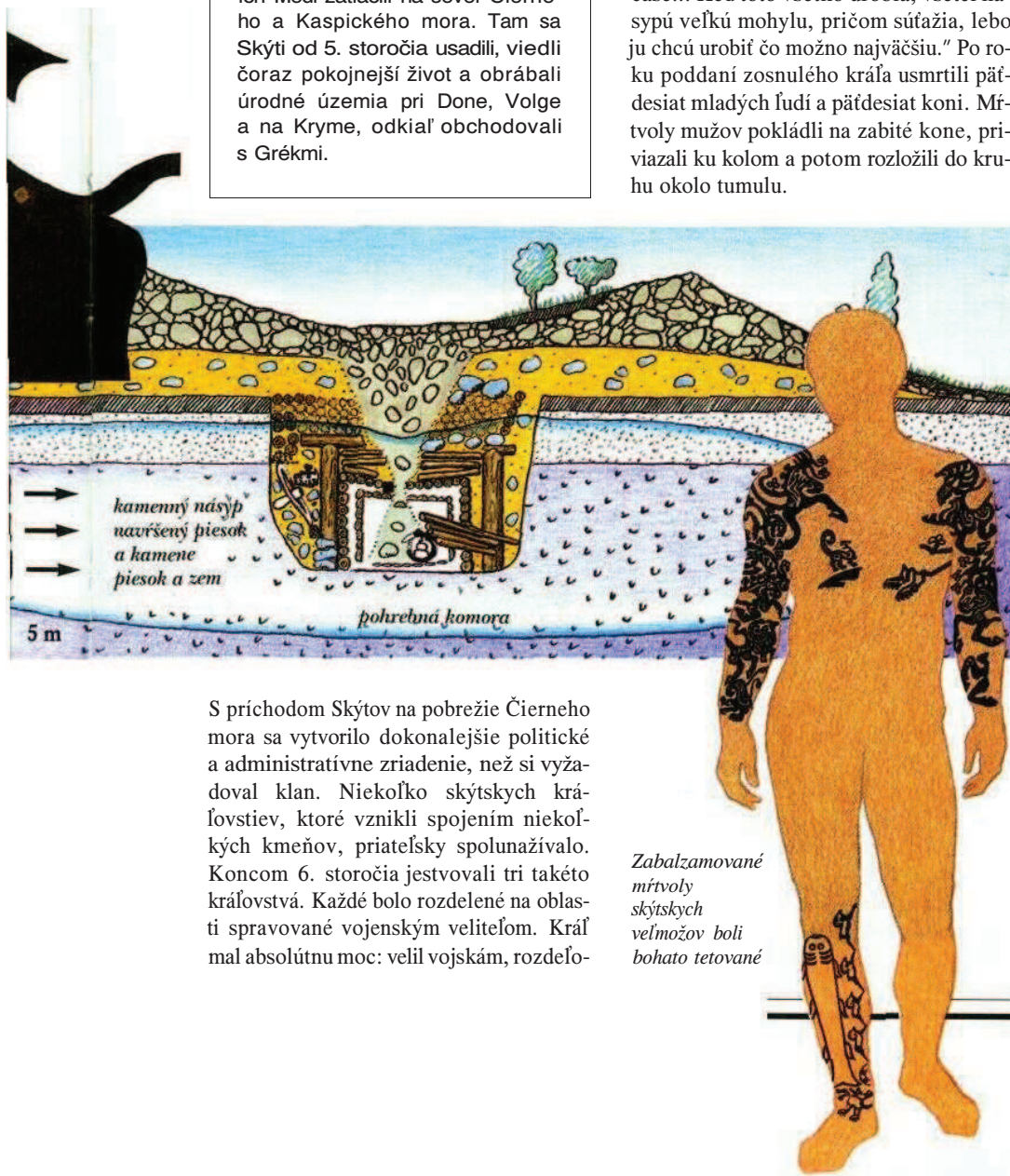
Mŕtvi z kurhanov

Niekoľko desiatok skýtskych tumulov, nazývaných kurhany, objavili archeológovia na začiatku storočia. Jedny z najkrajších sa nachádzajú v Pazyryku vo východnom Altaji. S vykopávkami sa začalo roku 1929, neskôr sa pokračovalo v rokoch 1947-1949. Našli sa tu koberce, oblečenia, sochy, zbrane, šperky, hudobné nástroje, jeden voz, bohato vystrojené kone a najmä mumifikované telá vynikajúco zakonzervované v zmrzutej zemi. Kráľ bol celý tetovaný, čo symbolizovalo jeho vznešený pôvod a veľkú odvahu.

Kurhan Aržan v Sajanskom pohorí má kruhovitú konštrukciu s priemerom 105 metrov. Štúdium tejto stavby umožňuje archeológom zrekonštruovať pohrebný obrad. Podľa stôp táborísk sa na ňom zúčastnilo vyše 10 000 osôb; za týždňa sfali 6 000 stromov na vybudovanie podzemnej nekropoly so zložitými oddeleniami. V centre odpočíval kráľ. Niekoľko desiatok vysokých hodnostárov, služobníctva a konkubín zdieľalo s ním smrť, rovnako aj niekoľko stoviek koní.

Ich dnešní potomkovia?

Keď Skýtov porazil Filip II. Macedónsky v 4. storočí pred n. l. a keď ich nájazdy odrazili sarmatskí kočovníci z východu, Skýti sa postupne stiahli na Krym. Usadili sa tam a ich kráľovstvo až do jeho zničenia Gómi okolo roku 200 n. l. splynulo s grécko-rímskou civilizáciou. A predsa malá skupinka z nich, Alani, na ktorých upozornil historik Flavius Josephus, v 1. storočí žila ešte podľa svojich kočovných tradícií na druhom brehu Azovského mora. V 4. a 5. storočí časť Alanov prešla Európou a dosiahla územie dnešného Francúzska, iná skupina sa dostala na Kaukaz. Počas mongolských vpádov sa títo stiahli čo najhlbšie do hôr a žijú tu dodnes. Sú to dnešní Oseti. Na začiatku storočia sa tento priamy príbuzenský vzťah neuznával, no po druhej svetovej vojne bol dokázaný porovnávacími štúdiami osetských a skýtskych rituálov a mytológie. Formálny dôkaz bol podaný v šesťdesiatych rokoch, keď americkí, a najmä sovietski lingvisti, menovite Vasilij Abajev, orientalista a odborník na Osetov, zistil, že starý osetský dialekt je skreslený skýtsky jazyk, aký poznáme z gréckych prepisov.

Zabalzamované mŕtvoľy skýtskych veľmožov boli bohato tetované

S príchodom Skýtov na pobrežie Čierneho mora sa vytvorilo dokonalejšie politické a administratívne zriadenie, než si vyžadoval klan. Niekoľko skýtskych kráľovstiev, ktoré vznikli spojením niekoľkých kmeňov, priateľsky spolunaživalo. Koncom 6. storočia jestvovali tri takéto kráľovstvá. Každé bolo rozdelené na oblasti spravované vojenským veliteľom. Kráľ mal absolútnu moc: velil vojskám, rozdeľo-

Existovalo kráľovstvo bojovných panien ?

HERODOTOS A AMAZONKY

Amazonky, nazvané básnikom Aischyloom „bojovné ženy, nepriateľky mužov“, bol kmeň žien sústredených iba na vojnové umenie, vládli si samy a nezniesli pri sebe nijakého muža.

Legenda o nich pretrvala až dodnes a zostala veľmi živá, hoci ju potvrdzuje len málo faktov. Dozvedáme sa o nich prostredníctvom niektorých mytologických hrdinov. Herodotos bol jedným z mala historikov, ktorí sa dotkli aj tejto témy.

Vznešený pôvod

Podľa gréckej mytológie Amazonky pochádzali od boha vojny Area a jeho vlastnej dcéry nymfy Harmónie. Žili len medzi ženami, cvičili sa v bojových umeniach a dcéry vychovávali tak, aby sa z nich stali lovkyně a bojovníčky. Kvôli tomu si odstraňovali pravý prsník, aby lepšie mohli narábať s lukom. A práve podľa toho boli

pomenované Amazonkami, pretože po grécky slovo *amazoni* znamená „tie, čo nemajú prsník“. S mužmi sa stretávali len na veľmi krátky čas, s jediným cieľom zachovať rod. Nechávali si len deti ženského pohlavia. Podľa Herodota „...ani jedno dievča sa nesmie vydať prv, kým nezabije jedného nepriateľa, takže niektoré z nich zostarnú a zomierajú nevydaté, lebo nemohli splniť zákon“ (*Dejiny*, s. 266, 4. kniha, 117).

Zúrivé odporkyne gréckych hrdinov

Prvé známe vojenské hrdinské činy Amazoniek siahajú do predhomérovského Grécka. Vidíme ich v bojoch s najväčším mytologickým hrdinom Grécka Herkulom, ktorý sa mal pri plnení dvanástich úloh zmocniť aj opaska Hippolyty, amazonskej kráľovnej.

Teseus, premožiteľ Minotaura, sa neskôr vrátil k Amazonkám a uniesol jednu z ich vodkýň Antiopu, do ktorej sa zaľúbil a vzal šiju za ženu. Amazonky v snahe oslobodiť Antiopu zaútočili na Attiku, ich útok však Teseovo vojsko odrazilo. Z vášnivého zväzku Tesea a Antiopy sa narodil syn Hippolytos, ktorý zahynul po intrigách svojej nevlastnej matky Faidry, keď odmietol jej návrhy. Hippolytov príbeh preslávila vo svojej divadelnej hre *Faidra* francúzsky dramatik Racine v roku 1677. V *Iliade* sa Amazonky spomínajú tri razy. Podľa Homéra ich trójsky kráľ Priamos vyhnal z Frýgie, a Bellerofontés, poverený lobaťsom, kráľom Lýkie, zas z tohto kráľovstva, ktoré Amazonky tiež obsadili. Homér však Amazonky opisuje dosť neurčito. Zdá sa, že mýtus bol v tomto období už na úpadku.

Podľa básnika Pausania (2. stor.) amazonská kráľovná Penthesileia a jej armáda prišli na pomoc Trójanom po Hektorovej smrti, no boli porazené Grékmi. Penthesileia padla pod Achillovými údermi. Vojna medzi Grékmi a Amazonkami sa stala nesmrteľnou vďaka mnohým umelcom, a tá

Herodotos, mramorová busta (Neapol, Museo Archeologico Nazionale)

to téma sa často spájala s bojom Grékov a Kentaurov.

Amazonky: mýtus alebo realita?

Veľa autorov v najrozličnejších obdobiach písalo o Amazonkách, no napriek tomu je ťažké presne určiť krajinu, kde žili, alebo dokázať, že skutočne existovali, ako o tom rozprávajú legendy.

Podľa helenistickej tradície sa ich kráľovstvo s hlavným mestom Themoskyrom nachádzalo v Malej Ázii, blízko rieky Termodont, ale Gréci, ktorí dosť skoro kolonizovali túto oblasť, nenašli po ňom ani stopy. Podľa Herodota Amazonky opustili toto územie, aby emigrovali do Skýtie, neďaleko dnešného Azovského mora. Je možné, že v ranom staroveku, podľa vzoru spoločností matriarchálneho typu tých čias, tam žili kmene žien, ktoré si samé vládli alebo žili odlúčené od mužov, a podľa nich sa zrodil mýtus o Amazonkách, ktoré neskôr okrášlila básnická fantázia.

Boj Amazoniek s Grékmi, detail na attickej váze, 4. stor. pred n. l. (Neapol, Museo Archeologico Nazionale)

Herodotos, spochybňovaný historik

Herodotos sa narodil v roku 485 pred n. l. v Halikarnasse v Malej Ázii. Najprv bol veľkým cestovateľom, ktorý navštívil Európu, Afriku a Áziu.

Jeho deväťzväzkové *Dejiny* podrobne opisujú vznik Perzskej ríše a médske vojny, v ktorých bojovali proti sebe Gréci a Peržania.

Herodotos veril v bohov a v osud a jeho texty sa často opierajú o mýty a legendy. Dnes ich možno čítať len veľmi kriticky, hoci mnohé z týchto historických poznámok a odkazov sú presné.

Vďaka kvalite týchto textov a bohatstvu informácií treba Herodota pokladať za prvého ozajstného gréckeho historika, ktorý je od staroveku známy ako: otec dejepisu.

Svet Amazoniek

Koncom staroveku pod vplyvom objaviteľských ciest znovu ožil mýtus o Amazonkách.

V krajine Valkýr. V 9. storočí anglický kráľ Alfréd Veľký spomínal kráľovstvo Magdaland na severe Európy, kde žili iba ženy. Arabský cestovateľ Ibn Jakubi v roku 972 a Adam z Brém v 11. storočí vo svojich kronikách dokazujú existenciu takejto krajiny neďaleko Baltského mora.

V Oriente. V Malajzii domorodci tvrdili, že ostrov Engano blízko Sumatry je útočiskom bojovných žien. Marco Polo zase opisuje dva ostrovy nachádzajúce sa v blízkosti kráľovstva Kešmakoran v Indii a jeden z nich bol obývaný výlučne ženami a druhý mužmi. Raz za rok muži navštevovali ženy a potom sa vracali na svoj ostrov. Ženy si po pôrode nechávali len deti ženského pohlavia,

chlapcov po dovŕšení dvanásteho roku posielali ich otcom.

Bojovníčky z Južnej Ameriky. Krištof Kolumbus počas svojich plavieb vraj stretol na Antilách bojovné ženy a táto téma inšpirovala v roku 1510 Garcíu Rodrígueza de Montalvu na napísanie epického románu *Hrdinské činy (Lás sergas de Esplandián)*, ktorý fascinuje súčasníkov najmä opisom Califie, kráľovnej Amazoniek. Rovnako sa nemusíme čudovať, že jeden spoločník conquistadora Francisca de Orellanu opísal boj, ktorý zažil so svojimi druhmi v roku 1541 v Amazonu proti veľkým bielym ženám s dlhými vrkočmi vyzbrojeným lukmi a šípmi. Napokon práve Orellana pokrstil rieku Amazonku, vychádzajúc z indiánskeho slova „amassonas“, ktoré však znamená „ničiteľ lodí“.

Sediaca Amazonka, detail fresky pochádzajúcej z Herculaneia (Neapol, Museo Archeologico Nazionale)

Záhadné hradby z roztopených kameňov

ŠKÓTSKE VITRIFIKOVANÉ PEVNOSTI

Na severovýchode a v strede Škótska sa nachádza asi šesťdesiatka pevností a opevnení pochádzajúcich z doby železnej. Ich múry sú veľkou záhadou, pretože odolávajú všetkým analýzám odborníkov a archeológov.

Opevnenia, väčšinou oválneho tvaru, umiestnené na vyrovnaných vrcholoch kopcov alebo na výbežkoch strmých úbočí, vybudovali Kelti. Pevnosti podobného typu nájdeme v Anglicku, Čechách a vo Francúzsku. No škótske stavby sa vyznačujú jednou zvláštnosťou: technikou stavby hradieb.

Neobyčajné hradby

Múry hradieb keltských pevností sa skutočne vyznačovali nezvyčajnou zvláštnosťou: zdá sa, že na ich spevnenie sa použí-

vala špeciálna technika. Táto technika je známa pod menom vitrifikácia, zosklenie. Technika sa zakladala na tom, aby sa múry z navŕšených, veľmi nepravidelných kameňov v ohni stali homogénnymi. Teplotou sa rozpúšťali rôzne horniny, ktoré sa pomiešali a materiálu dodali výnimočnú odolnosť. Ako táto vitrifikácia prebiehala? Z akých materiálov sa skladali škótske múry? To sú dve základné otázky, na ktoré sa pokúsime odpovedať.

Od prvých výskumov z 18. storočia vzniklo veľmi mnoho teórií. Najprv sa tvrdilo, že Kelti používali skaly zo starých sopiek, na ktorých sa pevnosti budovali. Toto je však po geologickej stránke nemožné a v rozpore so skutočnosťou, že niektoré pevnosti sa nachádzajú na výbežkoch pevnín, na mysloch: pretože skaly zo sopiek padajú vždy do diaľky a k úpätiu svahov.

Ekonom James Anderson v roku 1777 bol presvedčený, že sa používal istý druh náteru s obsahom železitej pôdy. Kelti líčili kamene, ktoré potom podpálili, aby zoskleneli a stmelili sa. Túto hypotézu však celkom vyvracia skutočnosť, že v tom čase ešte nepoznali vysoké pece a vyhne. Bezpochyby najzvláštnejšie vysvetlenie patrí druidovi Coarerovi-Kalondanovi, ktorý v roku 1973 tvrdil, že opevnenia zoskleneli v priebehu bojov medzi bohmi, ktorí prišli z vesmíru a používali akési neskutočne silné plamenné kopije...

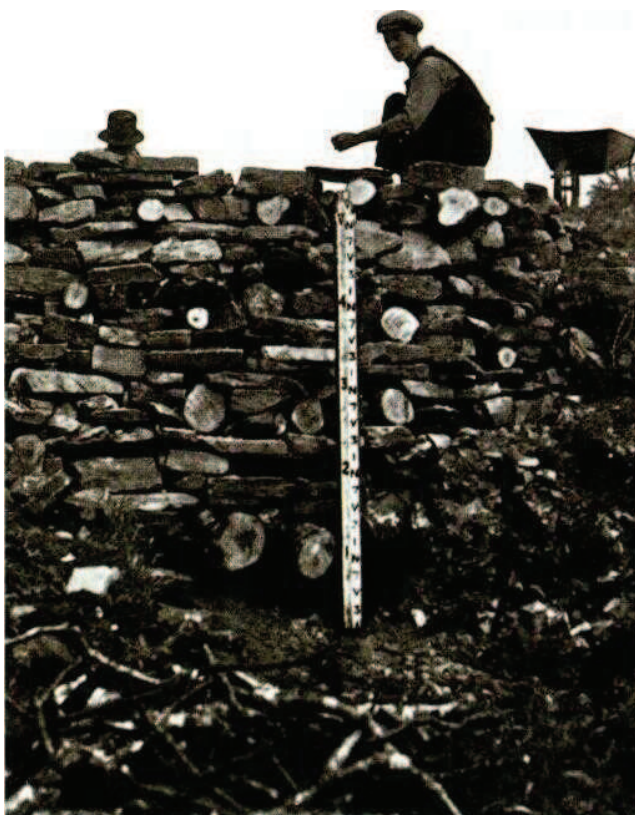
Jediný objektívny prvok priniesli vykopávky z opevnení v Abernathy a Dun Laidh. Ukazujú, že originálny múr je rovnakého typu ako *muris gallicus* opísaný v Caesarových *Zápisoch o vojne v Galii*, to znamená, že sa skladá z rôznych kameňov, dreva (kvôli zlepšeniu stability

Childove a Thorneycroftove pokusy

Títo archeológovia chceli dokázať, že múry škótskych opevnení boli počas obliehania podpalované, a tak v marci 1934 postavili *muris gallicus* dlhý 3,60 m, vysoký 1,80 m a hrubý 1,80, ktorého vnútro bolo naplnené štvorcovými stavebnými kameňmi z čadiča a vrch pokrytý rašelinou.

Tri hodiny po tom, ako podpálili štyri tony polienok navŕšených k múru, ten sa začal rúcať. Bolo vidieť, ako sa vo vnútri roztápa čadič. V júni 1937 pokus zopakovali s rovnakým úspechom v pevnosti Rahoy, tentoraz múr vystavali z materiálov, ktoré našli na mieste.

Expert si však všimil, že Child a Thorneycroft použili veľmi veľké kusy dreva v porovnaní s tými, aké sa našli v pozostatkoch vitrifikovaných múrov. Na druhej strane dosiahnuté výsledky dokazovali, že niektoré hradby boli vitrifikované len zvnútra.

Pokus z roku 1937. Archeológovia rekonštrukciou keltských hradieb z nájdených materiálov chceli dokázať, že vitrifikácia škótskych pevností bola náhodná

*Vitrifikovaná skala.
Rozličné druhy hornín
sa vplyvom tepla
roztápali*

*Vitrifikovaná pevnosť
Knockferrel v Highlands.
Podarilo sa škótskym Keltom
spevniť múry hradieb tým,
že ich podpaľovali ?*

stavby), vertikálneho priestoru vyhýbeného uprostred a naplneného stavebnými kameňmi.

Prečo vitrifikácia?

Poznáme dve proti sebe stojace teórie: jedna tvrdí, že vitrifikácia prebehla počas prírodných katastrof alebo vojen, a druhá zámerná na zlepšenie odolnosti hradieb. Prvá naráža na niekoľko nereálnych skutočností. Naozaj len ťažko môžeme pripustiť, že toľko pevností bolo vypálených z nedbalosti alebo nešťastnou náhodou. Takisto sa zdá nepravdepodobné, že ich stavitelia by celé storočia budovali takýto typ hradieb, keby skutočne začali hneď horieť pri prvom nájazde nepriateľa. Chemici dokázali na vzorkách z jedenástich pevností, že na ich roztavenie by bola potrebná teplota 1100 až 1300 °C, kombinovaná s použitím procesu pomalého horenia: zjavne protirečivý predpoklad vzhľadom na ťažké podmienky obliehania.

Archeológovia Gordon Childe a Wallace Thorncroft sa v r. 1934-1937 podujali na pokusy, aby dokázali opak, pretože im nedala pokoj skutočnosť, že existujú dôkazy o okupácii značného počtu pevností pred dátumom, do ktorého by mohla spadať vitrifikácia ich hradieb.

Hypotéza o zámernej vitrifikácii prináša so sebou myšlienku, že keltskí stavitelia museli poznať originálnu techniku stavby: museli si vybrať materiál schopný dosiahnuť teplotu vitrifikácie, pričom pri tejto operácii sa neroztavil celok.

Výskumy z osemdesiatych rokov 20. stor. na hradbách sídla Affrique v Lotrinsku naznačovali existenciu primitívnych taviacich pecí umiestnených pod stavivom a zničených v priebehu operácie. Nič však nedokazuje, že tento dômyselný systém sa naozaj používal v Škótsku: záhada vitrifikácie keltských múrov teda zostáva nevyriešená.

Kelti

Kelti, staroveký národ pochádzajúci z územia dnešného Nemecka a strednej Európy, preživali v 5. až 1. storočí pred n. l. veľké obdobie rozmachu.

V tom čase zabrali územia východnej Galie a dnešného južného Nemecka, Veľkej Británie, Švajčiarska, Čiech a Slovenska. Vedeli spracúvať železo a boli najvyspelejším národom na severe.

Do 2. storočia pred n. l. úplne ovládali Galiu, Španielsko, severné Taliansko, časť Grécka a Malej Ázie. Neskôr však ich potlačili Rimania v roku 43 po dobytí Veľkej Británie boli zahnaní do Írska.

Ludské obety kmeňov z močarísk

MUŽ Z TOLLUNDU

V polovici 20. storočia sa v strednom Jutsku v Dánsku našlo mumifikované telo staré prinajmenej 2000 rokov. Tento objav oživil záujem o záhadných ľudí z močarísk, kultúru z oblasti rašelinísk v severozápadnej Európe.

Muž z Tollundu zostáva najslávnejším a najlepšie zakonzervovaným z mŕtvych, ktorí sa našli v rašeliniskách, no Dánsko nie je jedinou krajinou s objavmi tohto druhu. Ďalšie telá sa našli v rovnakých podmienkach v Nemecku, v Holandsku, vo Veľkej Británii a v Írsku. Datujú sa približne medzi roky 300 pred n. l. do roku 500 n. l., to znamená do doby železnej.

Mŕtvola z Tollund Fén

V máji roku 1950 dánski roľníci vyrezávali v močarisku bloky rašeliny, tradičného paliva v kraji. Odrazu odhalili nahé tmavohnedé, schúlené telo. Mŕtvy nemali nija-

Rašeliniská

Rašeliniská je močiar alebo močaristá lúka, kde sa pod vplyvom chemických a mechanických reakcií vytvára rašelina, priemerne horľavá hmota obsahujúca až 50 percent uhlíka.

Močiar sa mení na rašeliniská za osobitných podmienok. Vodu postupne pokrýva vegetácia, ktorá nadobúda červenkastú farbu. Táto vrstva postupne hustne a ponára sa hlbšie do vody. Nakoniec celkom vyplní vodný priestor a vtedy vravíme, že sa rašeliniská „ustálilo“. V priebehu storočí rašeliniská, ktorého základ stále pláva vo vlhkom prostredí, sa pokryje rastlinstvom, pomaly hustne, priemerne 3,5 centimetra za storočie. Vysušovanie vrchných vrstiev napokon brzdí jeho rast.

Rašelinisko môže dosahovať hrúbku až desať metrov. Rašelina sa stáva redukčným prostredím, všetko, čo v nej počas rokov zostane uväznené, sa mení na skameneliny. Keď veľké zviera alebo človek spadne do rašeliny, zmumi-fikuje sa a zachová na celé tisícročia.

ké oblečenie, len koženú čiapočku na hlavu a opasok. Mŕtvola bola taká zachovalá, že jej objavitelia si najprv mysleli, že je to človek, ktorý iba nedávno zahynul. Upozornili políciu. Tá bola prezieravejšia a spojila sa s múzeom v Silkeborgu, desať kilometrov odtiaľ, pretože nešlo o jediný prípad. Záležitosť bola zverená Petrovi Blobovi, odborníkovi na „ľudí z močarísk“.

Mŕtvola muža nájdená v rašelinisku Tollund Fén ležala na boku. Veľká časť pokožky na končatinách chýbala, zostali len obnažené kosti, no chodidlá boli takmer nedotknuté. Výraz veľmi dobre zakonzervovanej tváre bol pokojný, akoby obeť odovzdane čakala na smrť, čo však bolo v rozpore s hrdlom porezaným od špagáta, ktorým ho niekto zahrdúsil...

Zaľudnené rašeliniská

Rašeliniská severnej Európy ukrývali množstvo mŕtvol podobného druhu.

Do roku 1986 sa ich našlo 215 v Nemecku, 166 v Dánsku, 77 vo Veľkej Británii a Írsku a 66 v Holandsku. Ale väčšina tiel bola veľmi poškodená, zostali z nich iba kosti a kusy kože zhnednutej pôsobením rašeliny.

V stredoveku a aj neskôr tí, čo ich vykopali, si mysleli, že v týchto čudných úmrtiach mal prsty diabol: často sa popo-

*Muž z Tollundu
(Dánsko, múzeum
Silkeborg)*

náhľali svoje nálezy vrátiť tam, kde ich objavili alebo ich pochovali na svojich cintorínoch. Až po druhej svetovej vojne ľudia pochopili, že ide o pozostatky veľkého historického významu. Odvtedy sa našlo veľa celkom dobre zachovaných tiel. Tak v roku 1952 sa našiel človek z Grauballu (17 kilometrov východne od Tollundu), v roku 1984 ďalší mŕtvý z rašelinísk, jeden z najslávnejších, muž z Lindowu, objavený v liverpoolskej oblasti vo Veľkej Británii, pozoruhodne zachovaný, no nešťastne poškodený pri vyťahovaní.

Kto zabil muža z Tollundu?

Tajuplná smrť v rašelinisku bola výsledkom vraždy alebo obety neznámemu bohu? Archeológovia sa prikláňajú k druhej alternatíve. Predovšetkým preto, lebo zanechať niekoho v močarisku nebol zvyčajný spôsob pochovávaní. A napokon aj podľa stôp zanechaných na tele. Muž z Tollundu bol zjavne uskrtený, rovnako aj muž z Lindowu. Mŕtvola z Grauballu mala podrezané hrdlo.

Ďalšie nálezy, ako dospievajúce dievča nájdené v Šlezvicku v severnom Nemecku, alebo starena z Jutska, sa dostali do rašeliniská ešte živé. Väčšinou však mŕtvy mali rôzne poranenia a zlomeniny, dôka-

Rašelina: bahno, v ktorom sa ponorené telá menia na skameneliny...

zy, že smrť bola dôsledkom násilného rituálu. Pri obetiach z Grauballu a z Lindowu si treba napríklad všimnúť ruky, podľa ktorých je jasné, že nepracovali manuálne, a teda nešlo o otrokov. A napokon žalúdok mužov z Tollundu a Grauballu neobsahoval nijakú letnú ani jesennú rastlinu. Môžeme teda predpokladať, že títo muži, ako pravdepodobne aj ďalší nešťastníci, boli obetovaní v zime nejakému božstvu úrodnosti v nádeji, že si zabezpečia čo najlepšiu jar.

Tacitus na začiatku 2. storočia n. l. hovoril o kulte severných kmeňov, ktorý vykonávali na počesť bohyně Nerthus - matky Zeme. Sviatky na jej počesť sa uzatvárali utopením otrokov v jazere počas rituálov zasvätených tejto bohyni. Je celkom možné, že táto tradícia sa uchovávala dlhšie, no trochu v inej podobe, pretože v močaristých oblastiach neboli ozajstné jazerá a obeť hádzali do rašelinísk, kde sa zachovali až dodnes.

Muž z Grauballu (Dánsko, Moesgard, Archeologické múzeum)

Dánsko v dobe železnej

Obyvatelia Škandinávie z doby ľadovej boli asi germánskeho pôvodu, čo naznačuje podobnosť ich náboženstva s germánskym. Vo svete ich božstiev usporiadanom podľa trojice Odin (najvyšší boh), Thor (boh hromu), Njörd (boh plodnosti) dominoval antagonizmus Asov (Odin, Donar, Freya - bohovia vládcov a bojovníkov), a Vanov (Njörd, Tyr, Orga - bohovia plodnosti a výroby).

Prvé stopy po spracúvaní železa v Dánsku patria do 8. storočia pred n. l. Kým z bronzu a zlata sa vyrábali umelecké predmety (rôzne šperky, vázy...), zo železa zase zbrane a nástroje určené

na opracúvanie dreva a základné materiály na všetky konštrukcie (obydlia, lode atď.).

Jantár (skamenená živica ihličnatých stromov) z Jutska bol od 3. tisícročia pred n. l. veľmi vyhľadávanou surovinou v južných krajinách. Dáni ho opracúvali do tvaru perál alebo robili z neho sošky, ktoré vymieňali za víno a olej. Tento výmenný obchod sa ešte väčšmi rozšíril, keď sa v Dánsku v období doby železnej začali používať kone a lode.

Dáni, tak ako ostatní Škandinávci, koncom doby železnej postupne podliehali vplyvom Keltov a neskôr Rimanov, no nedostali sa pod ich nadvládu.

Záhadne obrazce na púšti

OBRAZCE NA PLANINE NAZCA

Na juhu Peru, štyristo kilometrov od Limy a päťdesiat kilometrov od pobrežia Tichého oceánu sa rozprestiera pustatina pokrytá množstvom obrazcov a geometrických nákresov, ktoré sa dajú vidieť len z lietadla.

Bolo treba počkať až do roku 1927, čiže vyše tisíc rokov po údajnom zmiznutí indiánskeho kmeňa Nazcov, keď peruánsky pilot náhodou objavil neurčiteľnú sieť nakreslenú na zemi a odvtedy sa začala odhaľovať táto záhada. Americký archeológ Paul Kosok, prvý bádateľ, ktorý sa ju pokúšal rozlúštiť, prišiel na toto miesto v roku 1939.

Nazcovia

Tento záhadný národ zažil svoj rozkvet v posledných storočiach pred našim letopočtom, potom nastal jeho úpadok a okolo roku 900 zanikol pohltený obyvateľstvom prichádzajúcim z vysokých náhorných plošín And.

Nazcovia sa preslávili najmä svojimi farebnými hrnčiarskymi výrobkami, vďaka ktorým máme najviac informácií o ich spôsobe života. Podobnosť medzi niektorými maľbami na keramike a schémami na plošinách vnuká myšlienku, že sú autormi záhadných nákresov na zemi.

Nazcovia, usadlí poľnohospodári, vládli v údoliach južného pobrežia Peru. Stavali mestá, z ktorých najvýznamnejšie bolo Cahuachi. Kov používali len zriedka.

Nazcovia mumifikovali svojich mŕtvych a pochovávali ich s rôznymi predmetmi a v jemne utkaných odevoch vo valcových a zvislých hrobkách. Vyznávali kult odrezaných hláv, lebo v nich sa skrývala životná sila protivníkov, preto nepriateľom stínali hlavy.

Obrovské archeologické „náleziisko“

Obrazce na planine Nazca rozprestierajúce sa na ploche vyše 500 km² boli narysované po očistení jemnej vrstvy tmavých kameňov pokrývajúcich púšť, aby obnažili svetlejšiu zem.

Nákresy sú z troch presne vymedzených typov: rovné čiary, cik-caky alebo špirály dosahujúce dĺžku až 5 km; geometrické schémy v tvare pásov veľmi veľkých rozmerov, pripomínajúcich „pristávacie dráhy“; zobrazenia zvierat často presahujúce dĺžku 150 metrov. Na bočných stranách niektorých svahov lemujúcich púšť sa nachádzajú nákresy ľudských bytostí zhotovené rôznymi technikami, tie najprimitívnejšie sa pripisujú Paracasom, predchodcom Nazcov v tejto oblasti.

Geometrické schémy v teréne, pokryté prachom rokov, sa vynorili v celej svojej kráse vďaka práci nemeckej matematicky Márii Reicheovej, ktorá im od roku 1945 zasvätila celý život, keď hľadala a spájala čiary narysované na zemi.

„Najväčšia kniha astronómie?“

Tak ako Paul Kosok, ktorému začala pomáhať, aj Mária Reicheová si myslela, že rovné čiary (ktoré často vytvárali pretínajúce sa slnečné motívy) sú akýmsi astronomickým kalendárom, pomocou ktorého možno vyrátať dátumy a ročné obdobia. Počítačové výsledky z výskumu vedeného americkým astronómom Geraldom Hawkinsom (ktorý objavil astronomické súvislosti komplexu v Stonehenge) nepotvrdili názor tých, čo tvrdia, že obrazce sú výsledkom náhody.

Etnologička Simone Waisbardová so synom Jackom, informatikom, dospeli po preštudovaní geometrických schém a zobrazení živých bytostí k presvedčeniu, že ide o meteorologický kalendár. Alebo skôr o niekoľko kalendárov navrstvených na seba v priebehu storočí, čomu by nasvedčovala napríklad dvojexpozícia jednej

„dráhy“ na veľkolepom vtákoví s dĺžkou vyše 100 metrov. Ďalší odborník, anglický bádateľ Tony Morisson, sa prikláňa skôr k alternatíve náboženského významu kresieb, zakladajúcich sa na zvykoch a náboženstve Nazcov. Podľa neho sú čiary posvätné

chodníky stretávajúce sa pri oltároch (ktoré predstavujú početné kopy kamienia pospájané týmito čiarami), obrazy vzdávajú hold nebeským bohom a veľké „dráhy“ pokladá za miesta náboženských stretnutí.

Na ploche niekoľkých kilometrov sú v piesku vyryté nákresy, rovne alebo vedene do oblúkov, čiary, vytvárajúce tvary, ktoré možno rozoznať len z oblohy. Obrázok uprostred znázorňuje akýsi druh svietnika alebo magický trojzubec (v Piscu), doluje opica a hore pavúk (v Nazcu)

Veľdielo viditeľné len z oblohy

Ako mohli Nazcovia narysovať také dokonalé obrazce bez toho, žeby ich videli? Mária Reicheová tvrdí, že šlo o zväčšenie „makiet“, ktorých stopy našla pri niektorých zvieracích vyobrazeniach. Američan Jim Woodman sa pokúsil dokázať spolu s Angličanom Julianom Mottom, že Nazcovia vedeli skonštruovať teplovzdušné balóny, aby mohli z výšky kontrolovať nákresy schém. Podľa obrázkov nájdených na keramike a podľa stôp po ohni uprostred siete dráh zostrojili v roku 1975 balón *Condor I.* z látky a povrazov rovnakého druhu, ako našli u múmií Nazcov, a kôš v tvare malej gondoly z trstiny. Balón vystúpil do výšky 90 metrov a potom sa zrútil, no obaja bádatelia boli presvedčení, že Nazcovia vedeli lietať... Odvážna, no rozumnejšia hypotéza, ako názor Švajčiara Ericha von Dänikena, ktorý tvrdí, že tieto „dráhy“ by mohli byť primitívnym letiskom mimozemšťanov, ktorí navštívili v minulosti našu planétu! Možno boli tieto úchvatné kresby zvierat znameniam vytvorené veriacimi v priebehu storočí, aby boli pripravení na možný návrat bohov.

Zvláštne obrazce vo svete

Obrazce na planine Nazca sú najslávnejšie svojho druhu, no existujú aj ďalšie príklady schém zakreslených v teréne.

Nákresy Nového sveta. Nad zátokou Pisco v Peru sa nachádza obrovský „trojzubec“, ktorý vytesali Paracasovia. Južnejšie, v Chile, sa rozprestiera púšť Atacama. V údolí Lluta môžeme na úbočí hory vidieť obrazy zvierat, kruhy, špirály a lietajúceho muža poskladané z kameňov. Najkrajší je však obor z Atacamy vysoký 120 metrov v Sierra Unice. Tak ako obrazce na planine Nazca je obklopený sieťou čiar a „dráh“. V Severnej Amerike sa v púšti neďaleko Blythu v Kalifornii nachádzajú tri skupiny vyobrazení ľudí a zvierat, najvyššia postava dosahuje výšku 51 metrov. Tieto obrazy vidieť jedine z oblohy a boli objavené v roku 1932.

Obrovia z Veľkej Británie... Dve veľké ľudské postavy vynikajú na kopcoch. Prvá, „Obor zo Černe Abbasu“, sa nachádza v Dorsete na juhu Veľkej Britá-

nie. Muž je 55 metrov vysoký a vystavuje na obdiv svoj vztýčený deväťmetrový úd, ktorý celé storočia šokoval miestnych puritánov. Druhá postava vysoká 71 metrov - „Dlháň z VVilmingtonu“ - sa nachádza v južnom Sussexe. Obidve boli objavené len pred niekoľkými storočiami a ich presný pôvod je dodnes neznámy.

...a kone. Ale najznámejšie kresby v Británii znázorňujú kone, ktoré sa vypínajú na mnohých vrškoch. Všetky boli vytvorené v relatívne nedávnom období, t. j. od 18. storočia, len dva z nich sú oveľa staršie. Najslávnejší je veľký štylizovaný „Biely kôň“ z Uffingtonu v Berkshire, ktorý pochádza zrejme z keltskej doby železnej a najzáhadnejší je „Červený kôň“ z Tysoe (červený, pretože je nakreslený v hlíne a nie vo vápenci) vo Warwickshire, no dnes ho už nemožno vidieť, lebo bol zničený v roku 1800. Bádatelia odhadujú jeho dĺžku na 76 metrov, ale nevedia určiť jeho pôvod.

Presné hodiny vyrobené Grékmi ?

MECHANIZMUS Z ANTIKYTHÉRY

V roku 1900 lovci špongií na širom mori pri ostrove Antikythéra (medzi Krétou a Kythérou) objavili vrak gréckej lode. Bol na nej výnimočný náklad sóch, ale aj pozostatky zvláštneho mechanizmu.

Kustódom z Archeologického národného múzea v Aténach, zavalených bohatým nákladom lode, trvalo dosť dlho, kým si všimli, čo vylovili spolu s bronzovými sochami. Až v roku 1902 si grécky archeológ Valérios Stais všimol ozubené kolieska prichytené medzi zvyškami drevenej konštrukcie.

Čudný mechanizmus

Ozubené kolieska ihneď vyvolali spory o ich pôvode. Niektorí v nich videli zvyšky astrolábu, iní sa prikláňali k názoru, že predmet je omnoho mladší a vo vraku sa našiel iba náhodou. Štúdiom nápisov na ňom sa však dokázalo, že mechanizmus

Astronomické hodiny

Pôvodne sa výrobcovia hodín zaujímali rovnako o výpočet pohybu planét. Mesiaca, hviezd a kalendára, ako aj o určenie presného času, a preto zhotovovali nesmierne zložité mechanizmy, ako sú napr. hodiny z Dondí (14. storočie). Až presné určovanie času malo za následok zjednodušenie mechanizmov, čo vyústilo až k dnešným moderným prístrojom.

Prvé astronomické mechanické hodiny sa objavili v Európe začiatkom 14. storočia. Arabské prístroje, pomocou ktorých sa rátali cykly Slnka a Mesiaca, existovali však už od roku 1000. Prístroj z Antikythéry dokazuje, že ich pôvod je omnoho starší, ako sa dosiaľ predpokladalo. Napokon sa našli v Číne aj zdokonalené astronomické hodiny z 11. storočia.

možno datovať asi do roku 80 pred n. l. Po odstránení vápencových nánosov a korolov bol napokon uvedený v katalógu múzea ako „astroláb“, a zostalo pri tom.

No v tejto súvislosti sa vynoril ďalší problém: takýto kompletný antický mechanizmus sa nikdy nenašiel a sama jeho existencia je v rozpore s nezvyčajne malým záujmom Grékov a Rimanov o technológiu.

Nový pohľad na prístroj

V roku 1958 zasiahol do vecí Dr. de Solla Price, anglický vedec známym širokým rozhľadom a doktorátom z experimentálnej fyziky a vedeckej histórie. Počas svojej návštevy v aténskom múzeu uvidel tento mechanizmus a usúdil, že ide o výnimočný predmet. Podrobil ho elektrolytickej dezoxidácii, čo umožnilo nahradiť zoxidované časti pôvodným kovom a takto zrekonštruovať súčiastky prístroja.

Zrekonštruovaný prístroj predstavovala škatuľa široká 20 cm s tromi kovovými ciferníkmi so stupnicami schopnými samostatne sa pohybovať. Dva ďalšie ciferníky zložené z niekoľkých pohyblivých krúžkov sa nachádzali v zadnej časti prístroja; všetky boli označené astronomickými znakmi. Škatuľa bola pokrytá nápismi a obsahovala aj astronomický kalendár. Vo vnútri sa nachádzal hnací mechanizmus z ozubených koliesok, pohyblivých ručičiek, osí a kotúčov, rovnako aj diferenciál umožňujúci rozličné funkcie. Prístroj fungoval na ručný pohon. Röntgenové fotografie uskutočnené v roku 1971 ešte viac potvrdili správnosť myšlienky o jeho prekvapujúcej zložitosti. Takéto zložité súkolesie nájdeme len v astronomických hodinách v 14. storočí.

Skúmaním technických charakteristik prístroja sa zistili udivujúce detaily. Ako jediný medzi všetkými nájdenými prístrojmi zo staroveku mal mechanizmus z Antikythéry presnú graduáciu (rozdelenie na stupne). Ozubené kolieska, prevody boli vyrobené z bronzovej, asi dva milimetre hrubej platničky a všetky zúbky súkolesia

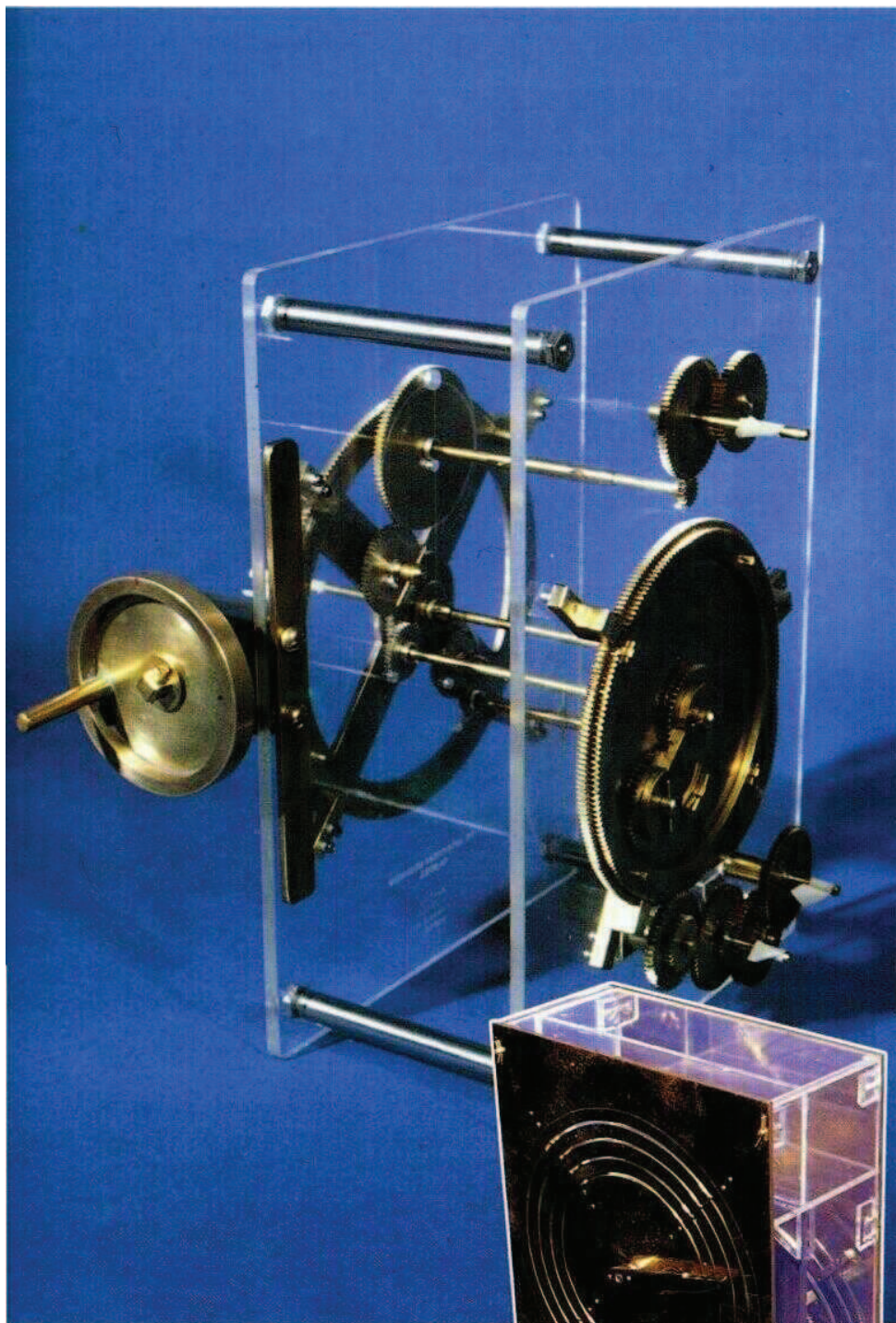
Mechanizmus z Antikythéry: súčiastky v pôvodnom stave (Atény, Archeologické národné múzeum)

boli vyrezané pod šesťdesiatstupňovým uhlom, preto do seba zapadali a dali sa vymeniť. Ako mohli remeselníci starého Grécka vyrobiť takéto dokonalé kolieska, ak mali k dispozícii takú slabú technológiu, aká sa im pripisuje?

Primitívny „počítač“

Vo svojom článku pre *Scientific American* v júni 1959 Dr. de Solla Price napísal, že prístroj z Antikythéry sa podobá na astronomické hodiny bez kyvadla, no bol vyrobený pravdepodobne ako počítačový stroj, pomocou ktorého sa dali ihneď získať početné informácie o fázach Mesiaca, postavení planét a mnohé ďalšie údaje o vesmírnych cykloch. Ak vychádzame z titulu jeho článku, mohol to byť „počítač antického Grécka“.

Priveľmi zložitý na to, aby sa zrazu vynoril z technologickej púšte (ďokonca aj za predpokladu, že ho zostrojil osamelý génius), mechanizmus z Antikythéry nás núti klásť množstvo nezodpovedaných otázok. Jeden z nesporných faktov je, že

tento výnimočný prístroj zaznamenáva astronomické pohyby. Autor vedeckofantastických kníh Arthur C. Čiarke z toho vyvodzuje, že „keby bystrosť starovekých Grékov bola na takej úrovni ako ich vynaliezavosť, priemyselná revolúcia by sa začala tisíc rokov pred Krištofom Kolumbom...“

Technologické záhady staroveku

Ak je mechanizmus z Antikythery z technického hľadiska najpokročilejší, ostatné prístroje vzbudzujúce pozornosť sú poznačené vzdialenými storočiami staroveku.

Batéria z Bagdadu. V roku 1936 bola objavená partská váza vysoká 15 cm. Zvnútra bola natretá asfaltom a obsahovala valcovitú medenú tubu. Tyčka z limonitu bola v tube prichytená asfaltom a vyčnievala z vázy o jeden centimeter. Dnešní dvojníci „partskej batérie“ fungujú, ak sa namiesto zásaditých kvapalín použije šťava z čerstvého hrozna. Dosiahne sa konštantné napätie 0,5 Volta. Možno, že podobné prístroje mohli slúžiť ako primitívna forma galvanizácie (elektrolytické pozlacovanie alebo postriebrovanie), čo by vysvetľovalo neuveriteľne jemné zlátenie na niektorých antických predmetoch. Elektrinu ľudia poznali 1800 rokov pred Galvanim a Voltom!

Staroveké automaty. Dosť dlho pred začiatkom nášho letopočtu Gréci poznali piest, sífón (ohnutá násoska), pružinu, vačku a ozubené koleso. Koncom 2. stor. pred n. l. Heron z Alexandrie napísal pojednanie o zostrojení hracích automatov poháňaných vodou. Ale oveľa skôr na Sicílii Archytas z Tarentu (440-360 pred n. l.) zostrojil mechanického lietajúceho vtáka. Takisto na Sicílii, kde sa tyrani zrejme zaujímali o mechaniku viac ako iní Gréci, sa rozvíjali talenty ako Archimedes, známy najmä svojím slávnym „zákonom“ a určením čísla K . Pomocou jeho najslávnejšieho zariadenia sa dali na diaľku podpáliť rímske lode pred Syrakúzami, možno pomocou komplexu konkávných zrkadiel.

Zrekonštruovaný mechanizmus. Prístroj nájdený v r. 1900 bol veľmi dômyselný, ozajstný „počítač“ z antického Grécka

Diskusia o jednom víťazstve

ŤAŽKÁ LOKALIZÁCIA ALESIE

Stáva sa, že historici sa púšťajú do rovnako zúrivých bojov ako vojaci, pričom v tomto boji je dovolený každý úder a akékoľvek podozrenie. To je prípad aj vášnivej polemiky, ktorá sa rozpútala vo Francúzsku v 19. storočí pri určovaní miesta jednej bitky starej takmer dvetisíc rokov.

Na bitku pri Alesii nikto nezabudol; v roku 52 pred n. l. sa ocitli v ozbrojenom konflikte proti sebe dvaja významní vojvodcovia: Riman Iulius Caesar a Gal Vercingetorix.

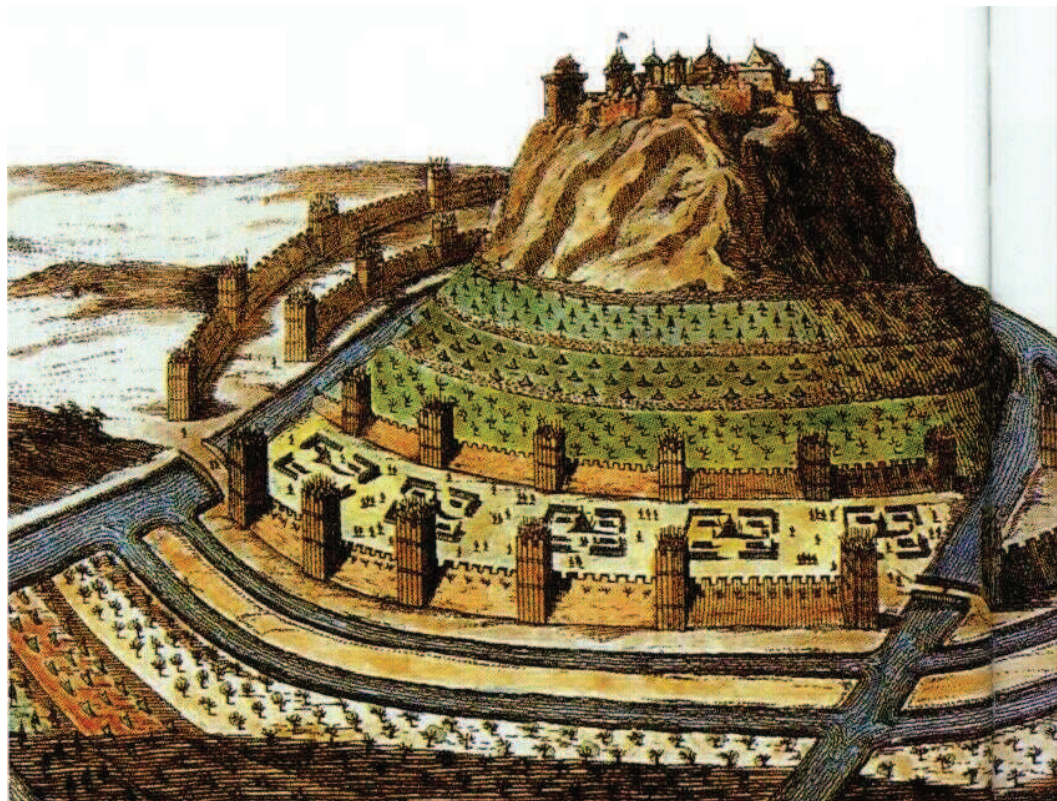
Predmet sporu

Bitka pri Alesii ukončila poslednú vzburu Galov proti Rimanom. Galský vojvodca Vercingetorix sa stiahol so svojimi vojskami do opevneného postavenia v oppide Alesia, kde sídlil kmeň Mandubiov. Oppidum, opevnené sídlisko, hradisko je prvomestská forma, to znamená zárodok mesta predstavujúceho stupeň civilizácie do-

Caesarove opevnenia

„Caesar dal vykopat dvadsať stôp širokú priekopu so zvislými stenami. Všetky ostatné opevnenia dal robiť štyristo stôp nazad od priekopy, a to preto, aby nepriateľská presila nemohla znevrady v noci pribehnúť k opevneniu a vo dne strelami zasiahnuť našich pri robote, keďže taký veľký priestor bolo treba obohnáť opevnením, ktoré nebolo možné obsadiť dookola vojakmi. Teda v tejto vzdialenosti dal vykopat dve priekopy pätnásť stôp široké a takisto hlboké. Vnútornú z nich na rovine a úľlabine dal naplniť vodou odrazenou z rieky. Za týmito priekopami dal vybudovať obliehací násyp do výšky dvanásť stôp. Naň pridal ochrannú hradbu s cimburie a na mieste, kde sa viazala hradba s násypom, dal povkladať rázsochovité konáre, aby zadržovali výstup nepriateľov. Po celom obliehanom opevnení dookola dal nastavať veže vo vzdialenosti osemdesiat stôp.“

G. L. Caesar, *Zápisky o vojne v Galii*, Tatran 1988, s. 170-171

siahnutý Keltmi v Galii v 1. storočí pred n. l.; no plnil funkciu najmä obrannú. Galský ľud tu nachádzal útočisko a ochranu pred nepriateľom, odkiaľ z vyvýšených miest sa ľahšie bránil pred útočníkom.

To bol prípad Alesie, aspoň ako nám ju opisuje Caesar vo svojich *Zápisoch o vojne v Galii*: bola to asi 90-hektárová vyvýšenina pretínajúca planinu dosť strmým útesom, kde jediné prístupy uzavierali *murum gallicus*, múry zo suchých kameňov uložených okolo armatúr z poprekladaných trámov s ostrými hrotmi v hornej časti, ktoré odolávali rovnako dobre ohňu, ako i baranom, obávaným strojom na búranie hradieb a brán obliehaných miest. Bolo to nedobytné miesto... Caesar však so svojimi legionármi vybudovali také opevnenia a tak obklúčili pevnosť, že obliehajúci boli úplne bezmocní. Keď legionári rozprášili galské posily, obliehajúci ka-

pitulovali. Vojna s Galmi sa skončila. No vojna archeológov sa ešte ani nezačala.

Diskusia, ktorá vzrušovala druhé cisárstvo

Podľa tradície sa od nepamäti Alesia situuje do Burgundska, neďaleko Avalonu, na vrch Auxois, pri obci Alise-Sainte-Reine severozápadne od Dijonu. Nikomu nezišlo na um o tom pochybovať, keď sám názov Alise je zrejme priamo odvodený od názvu Alesia. Všetko sa však zmenilo v roku 1855. Škandál vznikol v jednej vedeckej spoločnosti v Doubs, ktorá sa chcela stať zástavnikom záujmov Franche-Comté a pripísať mu historické prvenstvo v Burgundskú. Navrhovala lokalizovať Alesiu do Alaise v Doubs a rýchlo si získala podporu niekoľkých renomovaných vedcov ako Ernest Desjardin a Jules Quicherat. Burgundskí vedci protestovali a vyslovo-

vali sa v prospech Alise. Spor sa rýchlo stal celonárodným. Najvýznamnejšie kultúrne inštitúcie odmietali hrať úlohu arbitra. Celá záležitosť nadobudla taký význam, že sa o ňu začal zaujímať aj cisár Napoleon III.: na obnovenie pokoja založil Topografickú komisiu pre Galiu, poverenú koordinovať program archeologických vykopávok a vyhotoviť presnú mapu francúzskeho územia na začiatku nášho letopočtu.

Nečakané objavy

Hneď na začiatku prác v Alise v roku 1860 boli vykopané sekery a bronzové zbrane: Burgundania spustili víťazný pokrik. Zbytočne, lebo v roku 52 pred n. l. bolo už vyše tisícročie po skončení doby bronzovej, galská civilizácia bola omnoho vyspelejšia

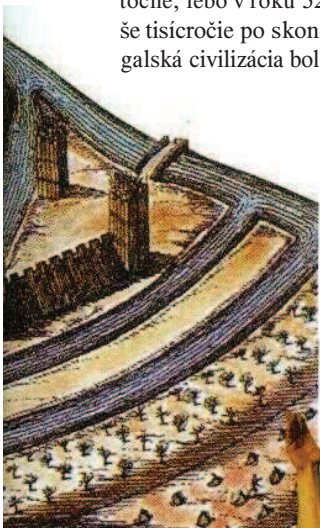
a používala železné zbrane... Našli sa aj priekopy, ktoré mohli zodpovedať Caesarovým opevňovacím prácam, ktorých presné rozmery uvádzal vo svojich *Komentároch*; vyťahli stadiaľ aj rímske mince, ktoré sa dali ľahko datovať: všetky boli vyrazené pred rokom 52. Bol to dostačujúci dôkaz? Názory sa rozchádzali. Dokonca sa začalo merať údolie pod vrchom Auxois, aby sa zistilo, či sedia vzdialenosti udané Caesarom (3000 krokov). Všetko záviselo od toho, skadiaľ ho začali merať. Pri vykopávkach za druhého cisárstva sa na úpätí vrchu našiel masový hrob s telesnými pozostatkami, kostry koni a zbrane, kde, predpokladáme, bola porazená galská armáda na rímskych opevneniach.

V roku 1906 vedci zo Spoločnosti historických vied v Semur-en-Auxois obnovili výskum. Objavy boli tentoraz bohaté a rozhodujúce a vykopávky chronologicky rozdelené do jednotlivých oblastí. Galská Alesia a jej obranný systém naďalej zaujímajú bádateľov, ale galsko-rímske mesto, a najmä prvé storočia kresťanskej éry takisto odhaľujú veľké bohatstvá: fórum, verejné historické pamiatky, domy, prvé kresťanské baziliky atď.

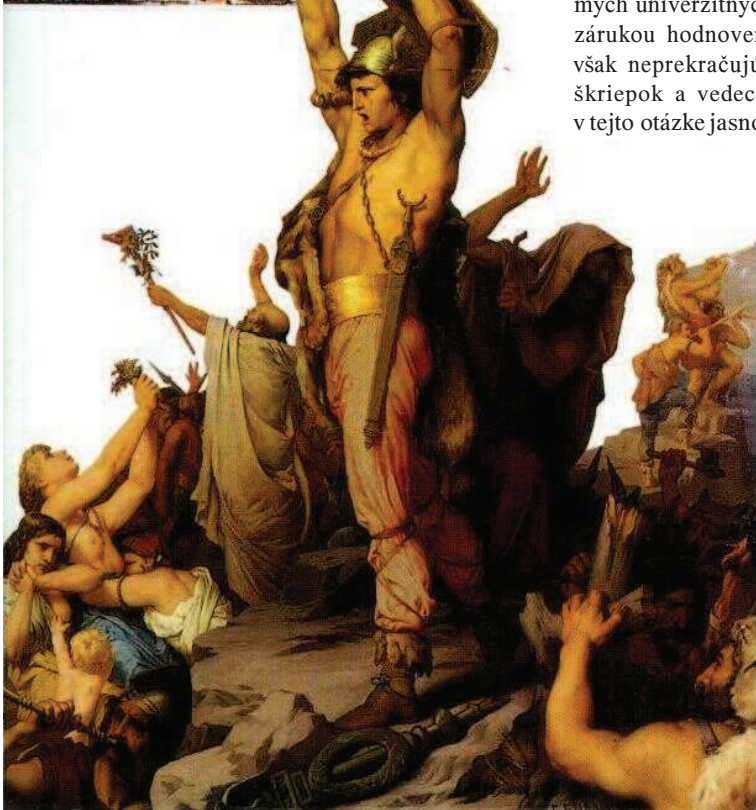
A predsa hlasy dožadujúce sa prvenstva mesta Alaise, nikdy celkom neutíchlili. Niektorí miestni „vzdelanci“ pravidelne obnovujú kandidatúru svojho mestečka, niekedy dokonca využívajú služby známych univerzitných profesorov, ktorí sú zárukou hodnovernosti. Tieto diskusie však neprekračujú rámec malicherných škriepok a vedecká archeológia má už v tejto otázke jasno.

Vykopávky mesta Alise na vrchu Auxois z r. 1906

Rekonštrukcia opevneného tábora v Alesii, rytina odjusta Lipsa, 16. stor.

Vercingetorix volá Galov na obranu Alesie, detail Ehrmannovej maľby z 19. stor.

Niekoľko archeologických dobrodružstiev

V Belgicku. Veľmi rýchlo sa ukázalo, že hrob objavený v 18. storočí v Tourney (Doornak), patrí Childerichovi I., prvému kráľovi Frankov a Chlodovikovmu otcovi. Ale až neskorší nález prsteňa s nápisom Childerici Regis bol rukolapným dôkazom a umlčal pochybovačných vedcov.

V Sýrii. Jeden z najstarších archeologických výskumov tohto storočia sa vykonával od roku 1932 v Dura-Europos v najvýchodnejšej časti krajiny. V staroveku išlo o hraničné miesto s Rímskou ríšou, kadiaľ viedla partská kráľovská cesta spájajúca Perzský záliv so Stredomorím. Najprv to bolo vojenské mesto, neskôr obchodné a takým aj zostalo, keď prešlo v 3. stor. pod perzskú nadvládu. Vykopávky odhalili niekoľko vrstiev, ktoré zanechali rozličné kultúry (rímska, kresťanská, perzská...) a vytvorili jedinečné a, zdá sa, aj nevyčerpatelné svedectvo.

V Grécku. Vedecké kruhy vzrušili aj diskusie okolo nekropoly objavenej v 70-tych rokoch 20. stor. v Pella, v ktorej hneď videli nekropolu Filipa II. Macedónskeho (356-336 pred n. l.), otca Alexandra Veľkého; teda, ak Pella bola skutočne hlavným mestom víťaza nad Gréckom, aspoň nejaká časť pokladu pri hrobke by sa mala s istotou nájsť. Bolo by potrebné nájsť na kostre stopy po zle zrstenej zlomenine, ktorá sa spomína vo viacerých antických literárnych prameňoch, aby došlo k zhode názorov.

Predtucha pred zavraždením CAESAROVA SMRŤ

15. marca 44 pred n. l. o jedenástej hodine ráno bol zavraždený Caesar. Dvadsaťtri bodných rán usmrtilo vládcu Ríma. Tvár si zakryl tógou, aby mu ju neznetvorili, a pred smrťou v poslednom decentnom geste si zhrnul záhyb tógy až k nohám.

Vrahovia chceli atentátom zachrániť republiku a zabrániť Caesarovi znovuoobnoviť monarchiu. A predsa, Caesar vždy odmietal dať si titul kráľ. Na čo by mu to bolo, keď v skutočnosti viedol celú krajinu? Senát ho 14. februára 44 vymenoval za diktátora na desať rokov, takže mal všetky právomoci. V skutočnosti, väčšina sprisahancov mala menej vznešené motívy: nevraživosť a roztrpčenosť, sklamané ambície... Ich čin mal ďaleko od obnovenia republiky, vyvolal v krajine občiansku vojnu.

Znepokojivé znamenia

V ten pätnásty deň marcových íd chýbalo len málo, aby sprisahanie stroskotalo. Ak

Predpovede podľa Suetonia

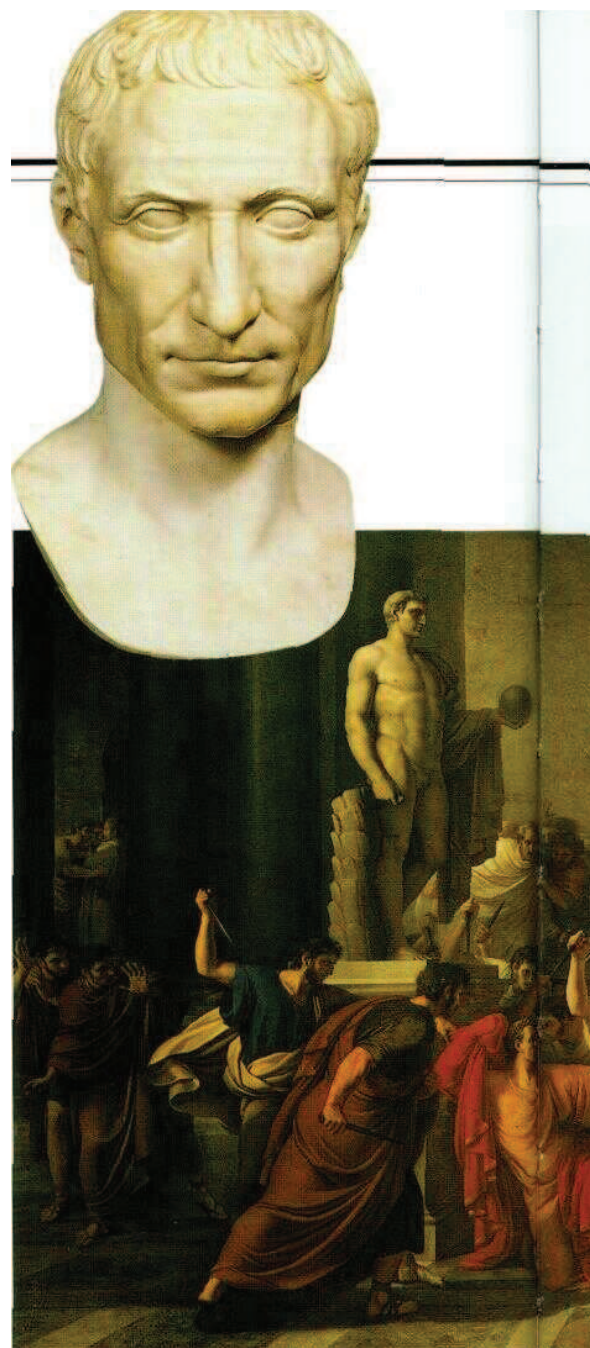
„Niekoľko dní pred smrťou sa Caesar dozvedel, že stáda koní, ktoré pri prechode rieky Rubikonu zasvätil bohom a pustil bez strážcu na slobodu, nechcú sa ani dotknúť paše a ronja hojne slzy. - Pri obeti pripomenul mu haruspek Spurinna, aby sa mal na pozore pred nebezpečenstvom, ktoré nedá na seba dlhšie čakať ako do 15. marca. - V deň pred pätnástym marcom vzniesol sa na Pompeiovu kuriu čížik s vavrínovou ratoliestkou v zobáku, kde ho roztrhali kadejakí vtáci, ktorí ho prenasledovali z blízkeho hája. - V noci pred zavraždením mal sen, že sa chvíľami vznáša nad oblakmi, a potom zas, že podáva pravicu Jupiterovi. Jeho manželke Calpurnii sa snívalo, že sa zrútila strecha ich paláca a že manžel bol prebodnutý v jej náručí; hneď nato samy od seba sa otvorili dvere na spálni.“

C. Suetonius Tranquillus, Životopisy rímskych cisárov, Tatran 1974, 81, s. 62-63

veríme historikovi Suetoniovi, autorovi *Životopisov rímskych cisárov*, ešte predtým došlo k mnohým udalostiam, ktoré mohli vzbudiť podozrenie obete. V prvom rade to bol haruspik Spurinna, kňaz, ktorý upozorňoval Caesara, že počas marcových íd bude vystavený veľkému nebezpečenstvu. Potom otvorili v Capue hrobku zakladateľa mesta Capysa: monument skrýval zvláštnu bronzovú tabuľu s nápisom: „Až budú objavené kosti Capyove, padne rukou svojich príbuzných potomok júliovského rodu a skoro potom bude pykať celá Itália za jeho smrť veľkými pohromami.“ K tomu sa pripája čudné správanie koní, ktoré Caesar obetoval bohovi Rubikonu. V dňoch pred diktátorovou smrťou tieto zvieratá „odmietali potravu a ronili hojne slzy“ (Suetonius). Nakoniec v predvečer íd čížik s vavrínovou ratoliestkou v zobáku bol roztrhaný ďalšími vtákmi nad Pompeiovu kuriou, kde mal zasadať senát.

Pohnutá noc

Tak ako sa osudový dátum blížil, znamenia boli čoraz presnejšie. Pri poslednej večeri Caesar hovoril o najlepšom spôsobe umierania. Tvrdil, že najlepšia smrť je „najmenej očakávaná“: presne sa mu to splnilo. Okrem toho sa mu prisnil sen, v ktorom letel nad oblakmi a zvieral ruku boha Jupitera. Jeho manželka Calpurnia spala ešte nepokojnejšie. Snívalo sa jej, že sa zrútila strecha ich paláca. Videla sa, ako v náručí drží manžela doráňaného údermi. Calpurnia, vydesená týmito snami, naliehala, aby Caesar zostal doma. Napokon sa dal prehovoriť: požiadal svojho priateľa Marca Antónia, aby odložil zasadenie senátu. Ale Brutus, muž, ktorého Caesar pokladal za svojho syna, no patril k sprisahancom, trval na jeho konaní. Uvedomoval si, že sprisahanie môže stroskotať, a tak sa hneď do vecí zamiešal. „Takéto správanie nieje hodné Caesara. Či sa muž dá ovplyvniť snami a planými znameniami?“ Tieto slová nakoniec presvedčili diktátora a nezmenil svoje plány.

Deň zločinu

Caesar teda nasadol do nosidiel a smeroval k senátu. Cestou sa k nemu predral muž z davu a podal mu listok. Nástojil, aby si ho ihneď prečítal. No lúliovu pozornosť zaujalo čosi iné. Čo obsahoval ten naliehavý listok? Nič iné, ako odhalenie sprisahania...

Cestou stretol aj kňaza Spurinnu. Všimol si ho a zažartoval: „A máme už marcové ídy.“

„Áno,“ odvetil pokojne veštec, „máme ich, ale sa ešte neskončili.“ Caesar bezstarostne pokračoval v ceste. Keď prišiel na miesto, kňazi vykonávali obety. Obetovali

Julius Caesar
(Vatikán, múzeum
Pio-Valentino)

Caesarova smrť,
malba Vincenza Camucciniho
(Neapol, múzeum Capodimonte)

hol za tógu. To bol očakávaný signál. Sprisahanci vytasili dýky ukryté v záhyboch šiat. Všetci zaútočili na Caesara; jediný úder bol smrteľný. Caesar, prekvapený, že medzi vrahmi vidí aj Bruta, vyslovil svoje slávne „Aj ty, syn môj.“

Stačil si uvedomiť, že mal radšej počúvať zlovestné predpovede, ako sa riadiť hlasom svojho srdca.

Predpovedanie budúcnosti

Dve kategórie mužov uplatňovali v Ríme svoje veštecké schopnosti a oboznamovali ostatných s vôľou bohov: auguri a haruspikovia.

Auguri. Boli to kňazi, oficiálni znalci. Združovali sa v kolégiu, ktoré malo, podľa obdobia, šesť alebo pätnásť členov. Augur bol vystrojený ohnutou palicou, s ktorou určoval na oblohe alebo na zemi priestor (nazvaný templum), kde pozoroval božie znamenia: meteorologické javy ako blesk a hrom, smer letu vtákov. Bral do úvahy auspície (výraz, ktorý znamená sledovanie vtákov), a pozoroval chuť do jedla posvätných kurčiat. Svoje predzvesti čerpal z pohybu štvornohých zvierat alebo hadov a vo svojich predpovediach bral do úvahy aj príhody, ktoré sa pri veštení udiali. Každý verejný akt v Ríme sa musel najprv skonzultovať s augurom: zvolanie a príchod členov zhromaždenia, odchod vojska do vojny... No skutočná moc augurov, značná počas kráľovstva, sa časom zmenšovala tak, že koncom republiky sa konzultácie s nimi stali formalitou.

Haruspikovia. Boli to kňazi podradnejšej triedy. Často ich pokladali za šarlatánov a moralista Caton sa na ich adresu vyjadril takto: „Dvaja haruspikovia sa nemôžu na seba pozrieť bez toho, že by sa nezasmieli.“ Podľa starého etruského zvyku pozorovali vnútornosti obeťovaných zvierat, najmä rožného statku. Skúmali pľúca, slezinu, obličky, žalúdok a srdce a najpodrobnejšie pečť. Štát využíval ich služby, len keď bolo treba doplniť oficiálne auspície.

jednu obeť za druhou, bez výsledku. Dostávali len zlé znamenia. Konečne Caesar vošiel do rímskeho senátu, kde boli zhromaždení senátori. Jeho zlaté kreslo bolo už obkolesené skupinou dvadsiatich troch senátorov. Dvadsiaty štvrtý zostal vonku, aby zabránil Marcovi Antonioví privolať svojmu priateľovi pomoc. Caesara vôbec neprekvapilo toto združenie a s dôverou podišiel bližšie a sadol si. Hneď na to k nemu pristúpil jeden senátor. Žiadal milosť pre svojho vyhosteného brata. Jeho dvadsaťdva priateľov sa k nemu pridalo a podporilo jeho žiadosť. Caesar odmietol. Senátori ho ešte tesnejšie obstáli. Vstal, aby ich odtisol, no jeden z nich ho potia-

Calpurnii,
Caesarovej žene,
sa prisnilo, že
manžel bude
zavraždený

Hviezda oznamujúca príchod Mesiáša

BETLEHEMSKÁ HVIEZDA

Jednou z najvýznamnejších udalostí v kresťanských dejinách bolo narodenie Ježiša Krista, ktoré oznamovalo nebo: zjavením hviezdy trom mudrcom z Východu, betlehemskej hviezdou.

Tento úkaz na judskej oblohe sa dlho pokladal za nesporný zázrak, odvtedy ho skúmali astronómovia, no podrobnosti historickej udalosti zostali nevyjasnené.

Hviezda, mudrci z Východu a Herodes

Traja králi z Východu podľa biblických Evanjelií navštívili Herodesa v jeho paláci v Jeruzaleme. Povedali mu, že sa prišli pokloniť Mesiášovi, ktorého narodenie v Betleheme oznámila hviezda, tak ako to kedysi predpovedal prorok Micheáš. Herodes, posadnutý predstavou sprisahania i obavou z nebezpečnej konkurencie, pozval troch kráľov, aby sa na spiatocnej ceste zastavili u neho a osobne mu rozpovedali, kde našli toho, koho hľadali, a či ho naozaj našli. Mudrci mu však neverili a po odovzdaní darov jezuliatku sa vrátili

domov inou cestou. Keď Herodes zistil, že prehliadli jeho lesť, dal zavraždiť všetkých chlapcov v Betleheme mladších ako dva roky. Vojaci však Ježiša nemohli zabiť, lebo Mária s Jozefom s ním ušli do Egypta.

Historická a astronomická dátácia

Kedy sa odohrali tieto udalosti? Prvé historické zmienky naznačujú, že to nebol rok 0, ako tvrdí tradícia, podľa ktorej sa začína kresťanský kalendár. Herodes predsa zomrel v roku 4 pred n. l. Na druhej strane máme presné historické údaje vda-

ka autorovi Makrobiovi (okolo r. 400), ktorý, ako sa zdá, mal dobré informácie o vláde cisára Augusta, súčasníka Herodesa, ktorého Rimania dosadili za judského kráľa. Všetko naznačuje tomu, že masaker betlehemskej detí sa odohral okolo roku 7 pred n. l.

Celé stáročia astronómovia chceli dokázať existenciu betlehemskej hviezdy. Najprv to bola myšlienka o kométe, nebeskom telese, často spájanom s veľkými historickými udalosťami. Nižaká dodnes zaregistrovaná kométa sa však nemohla v tom čase ukázať na oblohe, dokonca ani keby sme predpokladali, že prípadná kométa zanikla. Neskôr sa vedci prikláňali k názoru, že šlo o *novu* alebo *supernovu*, to znamená práve vybuchujúce hviezdy, ktoré na oblohe veľmi silno žiaria. Veľkí ázijskí astronómovia, najmä čínski, od staroveku veľmi dôkladne zaznamenávali nebeské úka-

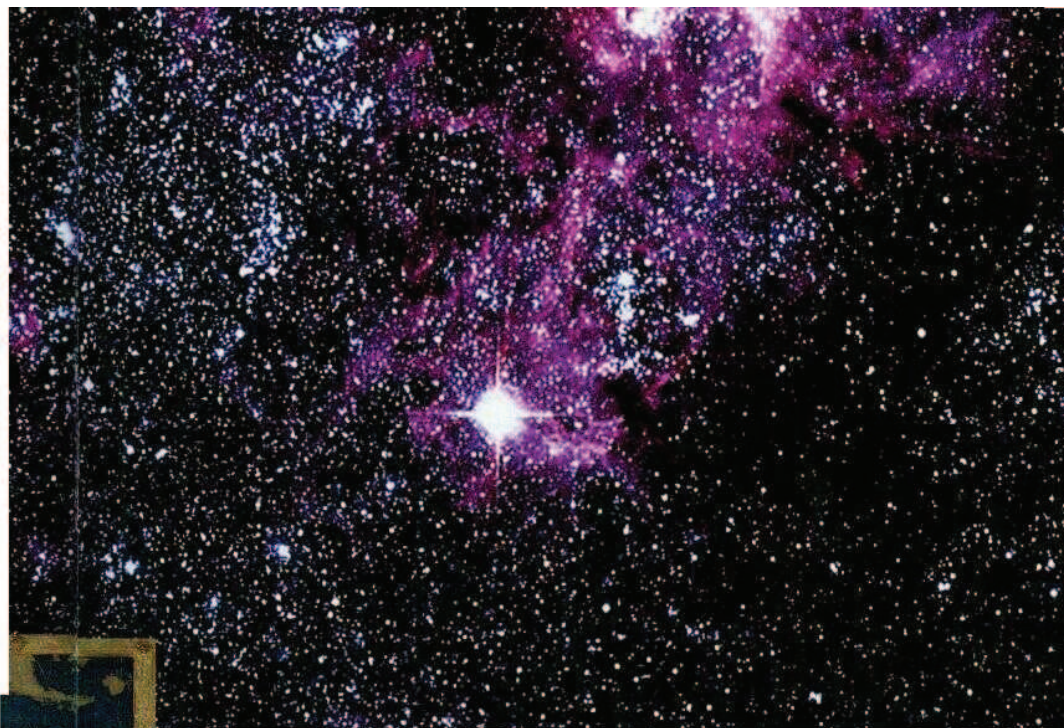
Vedení hviezdou...

Keď sa za čias Herodesa v judejskom Betleheme narodil Ježiš, prišli do Jeruzalema mudrci od východu a pýtali sa: „Kde je ten novonarodený židovský kráľ? Videli sme jeho hviezdu na východe a prišli sme sa mu pokloniť.“ Keď to počul kráľ Herodes, rozrušil sa a celý Jeruzalem s ním (...) Tu si dal Herodes potajomky zavolať mudrcov a podrobne sa ich vypytoval, kedy sa im zjavila hviezda. Potom ich poslal do Betlehema a povedal: Chodte a vypyťte sa na dieťa. Keď ho nájdete, oznámte mi, aby som sa mu aj ja šiel pokloniť.

Oni kráľa vypočuli a odišli. A hľa, hviezda, ktorú videli na východe, išla pred nimi, až sa zastavila nad miestom, kde bolo dieťa. Ako zbadali hviezdu, nesmierne sa zaradovali (...).

Evanjelium podľa Matúša, Sväté pismo, s. 2137, vyd. Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1998

zy, a dobre vedeli, že nijaká *nová* alebo *supernova* nebola v období, ktoré nás zaujíma, viditeľná: najbližšie podobné úkazy sa v skutočnosti datujú do roku 134 pred n. l. a do roku 123 n. l. Jedinú prijateľnú teóriu vyslovil ešte Kepler v roku 1606.

Podľa neho betlehemska hviezda je spomenkou na trojitú konjunkciu Jupitera a Saturna v znamení Rýb, čo znamená, že tieto dve planéty sa tri razy stretli v jednej línii so Zemou a bolo ich vidieť ako žiarivý bod v súhvezdí Rýb. Takéto zoraďenie je relatívne bežný jav, no trojitá konjunkcia je veľmi zriedkavá. Dá sa vyrátať do minulosti a určiť, že v súhvezdí Rýb sa nemohla uskutočniť napríklad pred 4000 rokmi, ale len v roku 860 a v ...roku 7 pred n. l., to znamená približne okolo 12. apríla, 3. októbra a 4. decembra.

Pri hľadaní Mesiáša

Astronómovia rovnako ako historici sa pokúšajú dokázať, že betlehemska hviezda nieje výmysel na posilnenie náboženskej

Klaňanie sa troch kráľov,
Giottova freska,
okolo r. 1304-1306
(Pádová, kaplnka Scrovegni).
Úkaz Halleyho kométy

tradície, ale naozaj autentický fenomén. Cirkevné texty môžeme teda interpretovať takto: židovskí astrológovia v Babylone pozorovali prvú konjunkciu (nič nenačňuje zo začiatku, že to malo súvislosť s Mesiášom, a astronomické pozorovanie je potvrdené klinovým zápisom) okolo 12. apríla v roku 7, potom opäť okolo 3. októbra, v čom už videli znamenie toľko očakávaného príchodu Mesiáša, aby vyhnal cudzinca z Palestíny. Vydali sa teda na cestu a prišli do Jeruzalema až koncom novembra.

Tretia konjunkcia potvrdila ich presvedčenie a okolo 4. decembra sa vybrali smerom k Betlehemu, osem kilometrov na juh od Jeruzalema, „vedení“ obrovským bodom žiariacim na nočnej oblohe. Najš Jžišovu maštal' na takom malom území, bolo otázkou niekoľkých hodín. Sväté texty upresňujú, že hviezda „im ukázala cestu“. Kritici v tom videli literárny efekt umocňujúci božský aspekt príbehu, ďalší zase zázrak Božieho vnuknutia, ktoré priviedlo troch kráľov do Betlehema. Tento aspekt príbehu však pravdepodobne nebude nikdy objasnený.

—> Pozri aj: s. 90-91 Zjavenie kríža (Konštantínovi)

Ktorá hviezda ukazovala cestu k novonarodenému Kristovi... kométa, nová, supernova alebo hviezdna konjunkcia ?

Znamená na oblohe

Okrem nespočetných nebeských úkazov, ktoré v mnohom pripomínajú novodobé „lietajúce taniere“, starovekí ľudia boli svedkami určitých „znamení“ v kritických chvíľach svojej histórie.

Zatmenie nad Rímom a Golgotou. Okolo roku 715 pred n. l. Romulus, pololegendárny zakladateľ Ríma, odrazu nečakane zmizol z povrchu zemského; v tom čase Slnko zahalila náhla tma, rozpútala sa strašná búrka, na oblohe šľahali nespočetné blesky. Podobná situácia je opísaná v čase ukrižovania Krista v predvečer Veľkej noci, keď na pravé poludnie sa odrazu nebo zahalilo na niekoľko hodín nečakanou čierňavou. Ak Romulovo zmiznutie zostalo nevyjasnené, treba poznamenať, že zatmenie Mesiaca bolo 3. apríla 33 na sklonku popoludnia, čo je jeden z dátumov ukrižovania. Táto udalosť sa možno mohla zameniť s úplným zatmením Slnka 24. novembra 29.

Konštantínov kríž. V roku 312 rímsky cisár Konštantín Veľký sa pri Mulvijskom moste stretol v rozhodujúcej bitke so svojim rivalom Maxentiom. Prv než sa vydal do boja, jeho vojaci i on zbadali na oblohe žiaru v tvare veľkého kríža, podľa tradície s nápisom „S týmto znamením zvíťazíš“. A tak Konštantín prisľúbil, že v prípade víťazstva kresťanstvo bude mať od tej chvíle domovské právo v ríši. Vyhral a v roku 313 konečne oslobodil kresťanov od prenasledovania.

Zázrak nad Katalaunskými polami. Po slávnej bitke, ktorá postavila proti sebe víťaznú rímsko-gótsku armádu a Attilu v júli 451, jeden autor z toho obdobia Damaskios opísal, ako v priebehu troch dní a troch nocí duchovia mŕtvych sledovali z oblohy boj. Mohlo ísť o pozorovanie veľkej Halleyho kométy, ktorá osvetľovala oblohu celý mesiac v lete roku 451.

Pri zrode katolíckej cirkvi stojí tajomstvo

HROB SVÄTEHO PETRA

Svätý Peter, detail
mozaiky (Ravenna,
kaplnka Ariáncov)

V roku 1939, za pontifikátu pápeža Pia XII., začal vo Vatikáne nezvyčajný prieskum. Archeológovia sa pustili do hľadania hrobky prvého z Ježišových nasledovníkov, apoštola Petra. Tradícia hovorí, že bol zavraždený v Nerónovom cirkuse v roku 67 n. l.

Prieskum vatikánskej baziliky a objavy, ku ktorým tu dochádza, majú nesmierny význam. Rímsky biskup je od začiatku považovaný za priameho nástupcu apoštola Petra, ktorého sám Ježiš ustanovil za hlavu „Kristovej cirkvi“.

Ak vychádzame zo slov *Evanjelia* svätého Matúša („a ja ti vravím, že ty si Peter a na

tej skale postavím svoju cirkev“), bazilika je postavená na mieste, kde sa nachádzal Petrov hrob a Rímu právom patrí primát hlavného mesta kresťanského sveta.

Je veľa hypotéz

Tradícia, podľa ktorej Peter obetoval svoj život v Ríme za vlády cisára Nera, vznikla až v 3. storočí a neskôr sa objavuje v životopisoch svätých, pochádzajúcich z 13. storočia. Nachádzame ju napríklad v *Zlatej legende* od Jakuba de Voragine, ktorá hovorí, že Peter prežil v Ríme dvadsaťpäť rokov svojho života. Tu ho zatkli a odsúdili na smrť v tom istom čase ako Pavla, ďalšieho z Kristových apoštolov. Pavol, ktorý bol rímskym občanom, bol stáť, kým Peter, podobne ako jeho učiteľ, musel zomrieť na kríži. Z vlastnej vôle sa však nechal pribiť na kríž dolu hlavou, pretože sa necítil byť hodným podstúpiť rovnakú smrť ako Kristus. Ukrižovali ho v Nerónovom cirkuse, ktorý sa nachádzal na mieste, kde dnes stojí Chrám svätého Petra.

Nieje však vylúčené, že toto miesto, kam od 1. storočia smerovali kroky pútnikov a kde sa konali obrady na Petrovu počesť, nie je skutočným miestom jeho posledného odpočinku, ale bolo dodatočne zasvätené prvému apoštolovi a pamiatke jeho obety. Túto hypotézu potvrdzuje aj pohnutá história mesta: v 5. storočí bol Rím zničený barbarskými inváziami, neskôr, koncom 10. storočia rozsiahly požiar poškodil baziliku a v roku 1527 sa mesto stalo terčom ďalších, tentoraz nemeckých útokov. Je teda možné, že veriaci premiestnili telesné pozostatky apoštola, aby ich tak uchránili pred skazou. Rovnako je možné, že jeho pozostatky sa stratili počas mnohých pohrôm alebo počas prenasledovania prvých kresťanov.

Magister Kaas viedol archeologické práce, o ktoré požiadal pápež Pius XII. Išlo o prieskum základov baziliky na mieste, ktoré sa volá „svätyňa“ svätého Petra. Toto miesto bolo zriadené v období renesancie, aby tu veriaci mohli sláviť pamiatku

prvého apoštola. Archeologické výskumy mali dokázať, že cisár Konštantín dal v 4. storočí postaviť prvú baziliku na mieste, kde bol Peter ukrižovaný a kde sa nachádzal aj jeho hrob.

Výsledky hľadania však neprinesli očakávaný dôkaz. Pod základmi baziliky sa našli ruiny cirkusu, ale rozsiahla nekropola: je možné, že svätý Peter bol pochovaný práve na tomto cintoríne: archeológovia objavili prázdny priestor, na ktorom sa nenachádzali žiadne hroby. Zvláštne je, že táto zóna sa nachádzala priamo pod „svätyňou“ svätého Petra. Okrem toho prieskum ukázal, že v 1. storočí bol postavený a červenou farbou natretý múr, ktorý mal vymedzovať túto zónu a v nasledujúcom storočí bol ešte zvýšený a zosilnený. Bol to dôkaz, že tu bolo posvätné miesto, ktoré bolo treba označiť a bezpečne uzavrieť.

Je veľmi ľahké uhádnuť, prečo si Konštantín vybral práve toto miesto na stavbu baziliky: stavba sa začala nad hrobom svätého Petra, zakladateľa rímskej cirkvi.

Tajomstvo je odhalené?

Správa o výsledkoch desaťročného prieskumu prináša jednoznačný záver, že pod bazilikou sa nachádza apoštolov hrob. Ale čo sa stalo s jeho telesnými pozostatkami? V tajných otvoroch v múre červenej farby sa našli kosti. Prečo by niekto ukrýval telesné pozostatky, keby nešlo o dôležitú osobu, ktorej relikvie mali ostať za každú cenu uchránené počas pohnutých dôb barbarských nájazdov?

Zdá sa, že tajomstvo, od ktorého závisí primát Ríma v celom kresťanskom svete, je odhalené.

Pochovávanie svätého Petra,
freska z 13. storočia
(bazilika San Piero v Gráde). Bol
však prvý rímsky biskup naozaj
pochovaný na mieste, kde dnes stojí
Chrám svätého Petra?

Telesné pozostatky svätého Petra

„Od čias pápeža svätého Kornélia grécki kresťania kradli telesne pozostatky apoštolov (Petra a Pavla), ale duchovia, prebývajúcí v ich telách, ožili pôsobením božej sily a kričali: „Rímania, pomôžte, unášajú vašich bohov“. Veriaci pochopili, že ide o apoštolov, a pohania, ie ide o ich bohov. A všetci veriaci i neverci celého rímskeho sveta sa zjednotili a pustili sa do prenasledovania Grékov. Tí sa vylakali a hodili telá apoštolov do jednej zo studní blízko katakomb, odkiaľ ich veriaci hneď vytiahli. Svätý Gregor píše vo svojom Spise (kníha IV, kapitola XXX), že vtedy sa ozvalo hrozivé hromobitie a vyšľahli blesky, takže všetci sa od strachu rozutekali a telá nechali v katakombách. Nikto však nevedel rozoznať Petrove kosti od Pavlových, a tak sa veriaci uchýlili k modlitbám a postili sa. Nato dostali z nebies túto odpoveď: „Väčšie kosti patria kazateľovi a malé kosti rybárovi.“ Podľa toho oddelili jednotlivé kosti od druhých a uložili ich v chrámoch vystavaných pre každého z apoštolov. Niektorí tvrdia, že pápež svätý Silvester s veľkou úctou odvážil veľké aj malé kosti a do každého chrámu z nich uložil presnú polovicu.“

Jakub de Voragine, Zlatá legenda

Chrám svätého Petra

Prvá bazilika sa začala stavať v roku 324 za vlády cisára Konštantína na mieste, kde sa nachádzal hrob svätého Petra. Bola to obrovská stavba s piatimi chrámovými loďami. Jej základná podoba ostala zachovaná celých jedenásť storočí, napriek viacerým dostavbám a úpravám.

Renesancia. V roku 1452 sa bazilika takmer zrútila a od začiatku 16. storočia prebiehala jej kompletná prestavba pod záštitou pápeža Júliusa II. Architekt Bramante predložil grandiózny projekt, v ktorom navrhol kupolu nesenú „gréckym krížom“ (všetky štyri časti lode mali rovnakú dĺžku). Bramante sa nedočkal dokončenia svojho diela a práce pokračovali pod vedením Giuliana de Tangelo, neskôr Raffaella, Sangalla a nakoniec pod vedením Michelangela. Po jeho smrti v roku 1564 pokračoval v rozsiahlych prácach Giacomo delia Porta a dokončil stavbu dvoch ramien transeptu, apsidy a valcového tamburu, ktorý podopieral kupolu.

Ďalšie úpravy. Na začiatku 17. storočia, v období protireformácie, pápež Pavol V. nariadil zmenu gréckeho kríža na latinský. Carlo Maderno teda predĺžil chrámovú loď. Baldachyn, ktorý vystaval Bernini v rokoch 1624-1633, bol naozajstným skvostom barokového umenia a stavba sa zaskvela v plnej kráse.

Priestranstvo okolo baziliky. Námestie svätého Petra môžeme smelo nazvať hymnou na počesť moci Ríma. Má podobu uzavretej scény, obkolesenej štvoritou kolonádou (ktorú postavil Bernini v rokoch 1656-1667) a na jej vrchole sa nachádza 140 sôch svätých. Obelisk, pochádzajúci z Heliopolisu, sa týči v strede námestia na mieste, kde kedysi stál Nerónov cirkus, v ktorom prišli o život prví kresťania.

Grafity na počesť apoštolov Petra a Pavla, pochádzajúce z 3. storočia

Svätec si nesie svoju sťatú hlavu

MUČENÍCKA SMRŤ SVÄTEHO DENISA

V polovici 3. storočia sa očiam Parížanov naskytl neobyčajný pohľad. Kresťanský kazateľ, ktorého Rimania mučili a nakoniec stali, ožil a odišiel z popravniska, nesúc v rukách vlastnú hlavu. Máme uveriť v zázrak, alebo ide o propagandistickú manipuláciu v textoch životopisov svätých?

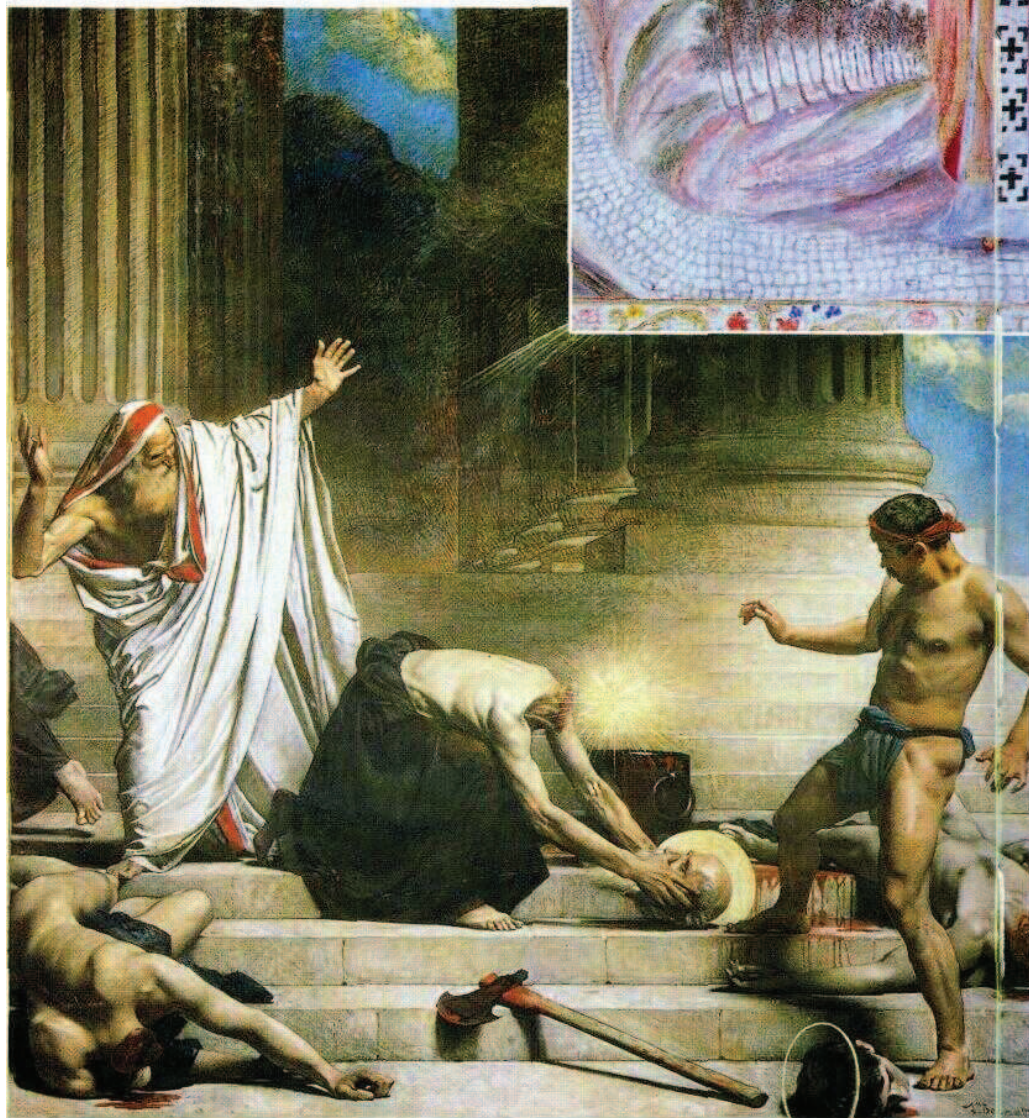
O živote a osobnosti svätého Denisa nevieme toho veľa. Literárna tradícia však postupne odhaľovala jeho pohnutý osud, vďaka ktorému sa na neho nezabudlo.

Perzekúcie v 3. storočí

Už pred nástupom Diokleciána k moci v roku 284, ktorý bol známy prenasledovaním kresťanov, sa cisári rozhodli využiť občianske náboženstvo a štátne božstvá na posilnenie morálnej jednoty ríše.

Decius (249-251) nariadil všetkým občanom ríše obetovať bohom a dal vytvoriť registre, aby ľahšie zistil a potrestal tých, ktorí by odmietli poslušnosť: jeho perzekúciám padli za obeť tisíce obyvateľov, najmä v Malej Ázii a Afrike.

Valerianus (253-260) prijal na konci svojho panovania podobné opatrenia, keďže na kresťanstvo prestupovali aj príslušníci najvyšších vrstiev a cisár dal zatknúť predovšetkým boháčov a skonfiškovať ich majetok. Rozsudok pre kňazov i pre laikov bolo buď vyhnanstvo, alebo smrť. Štátnych úradníkov, oddaných Kristovi, predávali ako otrokov. Podobne ako neskôr Dioklecián, ani Valerianus nemal dostatok času na to, aby zbavil nové náboženstvo jeho elitných príslušníkov a finančných zdrojov, čím by ho zahubil. V bitke pri Edesse ho Peržania zajali a utýrali na smrť... a jeho nástupca Gallienus (253-268) ako prvý cisár vydal edikt, ktorým oficiálne povolil praktizovanie kresťanského náboženstva.

Kresťan v rímskej Galii

Prvé zmienky o svätom Denisovi nachádzame v dielach *Vitá sancti Dyonisii gloriosae*, *Životopis svätej Genovévyz Dejiny Frankov*, ktoré v rokoch 500, 520 a 560 napísal Gregor z Tours. Čo sa z týchto diel dozvedáme? V prvom rade, svätý Denis patril k posledným generáciám prvých

kresťanov, ktorí boli v Rímskej ríši prenasledovaní a museli svoju vieru vyznávať potajomky. Bol jedným zo siedmich „biskupov“, vyslaných okolo roku 250 z Ríma do Galie, aby tu šíрили evanjelium a vybudovali základy cirkvi. Denis sa vybral do regiónu Parisii, ktorého hlavné mesto sa v tej dobe volalo Lutetia a bolo jedným z miest, kde malo pohanstvo najhlbšie ko-

Stály svätý Denis ide
z Montmartru
do Saint-Denis, akvarel
z 18. storočia
(súkromná zbierka)

Mučenícka smrť svätého Denisa,
malba od Leonna Bonnata
(Paríž, Panteón)

rene. Denis kázal pred zhromaždením obyvateľov jednej zo štvrtí Lutetie a svojimi slovami sa pokúšal osvietiť ich duše a priviesť ich k pravej viere. To sa mu aj podarilo! Na konci jeho kázania všetci kľáčali na kolenách, pripravení zanechať svoje pohanské náboženstvo. Rímske úrady však dali svätca zatknúť. V kresťanstve videli zárodok spoločenskej rozdrobenosti a revolty namierenej proti autorite cisára. Kresťania odmietali obetovať bohom mesta, a tak sa sami vylúčili zo stredu spoločenstva svojich spoluobčanov.

Mučenícka smrť

Legenda hovorí, že Denisa väznili a dlho mučili aj s jeho dvoma spoločníkmi, Rustikom a Eleuterom. Nakoniec im Rimania prikázali, aby verejne zapreli svoju vieru a obetovali pohanským bohom v Merkúrovom chráme pred očami zhromaždenia, ktoré sa vďaka ich kázaniu obrátilo na pravú vieru. Traja misionári však nekompromisne odmietli, a tak ich odsúdili na smrť a zabili. Kresťania ukradli ich telá a pochovali ich pod parížskymi hradbami. Informácie o týchto udalostiach pochá-

Slávni mučeníci

Aj medzi menej významnými svätcami je veľa takých, ktorí museli podstúpiť strašné mučenie skôr, ako predstúpili pred tvár svojho Boha, ktorého odmietli zaprieť.

Apoštolí. Okrem Petra, ukrižovaného dolu hlavou na vlastnú žiadosť, pretože sa necítil byť hodným umrieť rovnakou smrťou ako Kristus, aj evanjelista Marek zomrel strašnou smrťou v Alexandrii, za vlády cisára Neróna. Okolo krku mu uviazali povraz a celé hodiny ho vláčili po alexandrijských uliciach, až kým nevykrvácal a jeho telo nebolo úplne zohavené.

Svätá Kristína. Zomrela nezávideniahodným spôsobom v roku 287, za vlády Diokleciána. Potom, čo rozbila modly svojho otca a odmietla obetovať rímskym bohom, bola odsúdená na viacnásobné mučenie, ktoré vydržala vďaka sile

Ducha Svätého. Nakoniec jej sudca dal odrezať prsia a jazyk, keď ich však pozbierala a hodila mu ich do tváre, prebodol jej srdce tromi šípmi.

Svätá Agnesa. Táto Kristínina súčasníčka si ako mladé dievča chcela zachovať svoju nepoškvrnenosť pre Krista a odmietla ponuky vysokopostavených Rimanov na sobáš. Odmietla tiež stať sa vestáľkou čiže pannou zasvätenou pohanskému božstvu a kňazkou jeho chrámu. Preto musela byť potrestaná. Vyzliekli ju a vydali napospas zákazníkom nevestinca. Legenda hovorí, že vo chvíli, keď ju chceli zneužiť, ich zasiahla milosť božia a začali hlásať novú vieru. Kňazi pohanských chrámov sa veľmi rozzúrili a keďže anjeli nedovolili, aby ju upálili alebo ukameňovali, dali ju nakoniec zaškrtiť.

dajú z textov, ktoré vznikli oveľa neskôr: sú to *Životopisy svätého Denisa* z obdobia karolínskej dynastie (prvý, ktorého autora nepoznáme, pochádza z roku 826, a druhý, ktorý napísal Hilduin, z roku 834). Podľa týchto prameňov Rustika a Eleutera stali sekerou. Vo chvíli, keď sa ich hlavy oddelili od tiel, z neba zostúpili tri koruny a položili sa na hlavy obetí na znak toho, že Boh vidí a prijíma ich obeť. Iné verzie hovoria o holubiach, ktoré sa objavili ako symboly duší, uchvátených Duchom Svätým. Karolínske životopisy svätých však prinášajú veľkú inováciu: bezhlavé Denisovo telo zdvihlo svoju hlavu a podopierané anjeli nieslo ju až k miestu vzdialenému niekoľko kilometrov, ktoré sa volá Catulliacus. Tam chcel byť Denis pochovaný a na tomto mieste neskôr vystavali kráľovské opátstvo a mesto, ktoré nesie jeho meno: Saint-Denis. Dnes je súčasťou Paríža.

Pôvod francúzskeho dynastického kultu

Denis nie je jediným svätcom, o ktorom sa tvrdilo, že si niesol vlastnú sfatú hlavu: podobnú povest má aj jeho súčasník Cyprián Kartáginský. Prečo sa k rozprávaniu o jeho smrti pridáva táto zvláštnosť? Určite preto, aby sa zvýraznila posvätnosť jeho mučeníckej smrti. To, že po poprave vstal a kráčal so svojou hlavou v rukách, bol pre očitých svedkov i budúce pokole-

nia veľmi pôsobivý dôkaz toho, že ožil, a to dávno pred Posledným súdom. Merojevci využívali Denisov obraz na propagovanie kresťanstva a vykorenenie modloslužobníctva a druidizmu, ktoré ešte stále ovládalo franský vidiek. Za miesto jeho mučeníckej smrti bol dlho omylom považovaný Montmartre, v skutočnosti však ide o kopec Montjoie, ktorý od nepamätí slúžil ako pohanské kultové centrum: na takýchto posvätných miestach obvykle býval jeden kult ľahko nahradený iným. Neskôr, okolo roku 460, svätá Genovéva dala postaviť baziliku na mieste, na ktorom sa podľa predpokladov nachádzal Denisov hrob. Uctievanie pozostatkov svätca dostalo pevný základ, zostalo už len využiť zbožnosť veriacich v súlade s politickými zámermi monarchie.

Za vlády Chlotara II., okolo roku 627, boli Denisove telesné pozostatky prevezené do kaplnky v severnejšej časti Paríža, na miesto, ktoré sa nazýva Catulliacus. Vďaka kňazom tu vzniklo kráľovské sídlo patriace Dagobertovi, ktorý je po Chlodovíkovi I. najslávnejším spomedzi kráľov merojevovskej dynastie a počnúc Chlotarom II., sa tu dávali pochovávať všetci francúzski králi. Svätý Denis sa stal patrónom franskej Galie a symbolom jej jednoty tak, ako sa Lutetia stala Parížom a politickým centrom krajiny. Karolovci a Kapetovci šli ešte ďalej a vyhlásili Denisa za patróna svojich dynastií.

Videnie, ktoré rozhodlo o víťazstve

ZJAVENIE KRÍŽA KONŠTANTÍNOVI

V roku 312 augustus Konštantín Veľký zvíťazil nad svojim rivalom Maxentiom v bitke pri Mulvijskom moste na brehoch Tiberu. Táto udalosť znamenala začiatok zjednotenia a pokresťančovania Rímskej ríše. Legenda hovorí, že Konštantín Veľký zvíťazil vďaka videniu, ktoré mal vo sne v noci pred rozhodujúcou bitkou.

Rímska ríša v roku 312

Dioklecián (284-305), ako obnovovateľ autority štátnej moci, ktorá veľmi utrpela desaťročia trvajúcou vojenskou anarchiou, sa snažil zavedením tetrarchie zabrániť otvoreným krízam, ktoré boli dôsledkom problémov pri nástupníctve na trón. Odvtedy boli v ríši dvaja držiteľia kráľovskej moci, obidvom prislúchala hodnosť augusta a každý z nich hneď po svojom nástupe na trón určoval svojho nástupcu, cézara. Každý augustus a každý césar mal svoje pole pôsobnosti: východ patril Diokleciánovi, Hýria jeho nástupcovi Galeriovi, Taliansko, Afrika a Španielsko patrili Maximieni, Galia a Británia jeho nástupcovi Constantiovi. Tento systém dopĺňali hlboké administratívne a územné zmeny.

Tetrachia sa však rozpadla po abdikácii jej zakladateľov. Cézari sa stali augustmi a vyberali ďalších cézarov. Po smrti Constantia v roku 306 chcel Galerius obnoviť celistvosť ríše vo svoj prospech. Legitímni synovia Constantia a Maximiana Konštantín a Maxentius odmietali podrobiť sa a žiadali dedičstvo svojich otcov. Lahko našli légie, ktoré podporili ich ambície a vyhlásili ich za augustov. To znamenalo návrat dedičného nástupníctva na trón, ktoré chcel Dioklecián zrušiť. Ríša sa rozdelila medzi dvoch uchádzačov o trón a cesta k anarchii bola opäť otvorená.

Nasledujúce rozprávanie vychádza z dvoch dobových diel, a to zo *Životopisu Konštantína* od Eusebia z Cézarey a z jedného Lactantiovoho diela...

Objasnenie zjavenia

V noci, ktorá predchádzala bitke, znak z neba oznámil Konštantínovi jeho najtrajšie víťazstvo nad Maxentiom.

Taliansky maliar Piero della Francesca zobrazil túto udalosť na veľkolepej freske v kostole San Francesco v Arezze. Konštantín odpočíva vo svojom stane, pri jeho lôžku je aj jeho sluha. V ľavom hornom rohu fresky vidieť anjela, ktorý zostupuje z neba a všetko ožaruje silným jasom. Postava anjela zostupuje k spiacemu budúcnemu cisárovi a s vystretými pažami mu odovzdáva posolstvo. Z textov sa dozvedáme, aké slová vyslovil: „Skrze tento znak zvíťazíš.“ Podľa Lactantia, bolo tým znakom X, do ktorého bolo vklinené písmeno I. Niektorí historici to považovali za upravený pohanský symbol, iní v ňom videli konštantínsky monogram, interpretovaný ako dve prvé grécke písmená mena Kristus.

Na druhý deň dal Konštantín svojim vojakom príkaz namaľovať si tento znak na svoje štíty. Freska Piero della Francesca a fresky iných maliarov zachytávajú rôzne momenty rozhodujúceho boja: Maxentius uteká na svojom koni po brehu Tiberu a na druhej strane rieky víťazne postupuje Konštantínovo vojsko za svojim veliteľom, ktorý drží v ruke malý biely kríž.

Nasledujúci deň sa našlo Maxentiovo telo vo vodách Tiberu a Konštantín Veľký triumfálne vstúpil do Ríma. Od tej chvíle sa stal jediným vládcom celej Západorímskej ríše.

Rozhodujúce víťazstvo

Konštantín musel ešte ustanoviť svoju zvrchovanosť nad všetkými časťami Rímskej ríše. Po roku 312 mu zostal jediný nepriateľ na východe, augustus Licinius, ktorý označil svojho syna - cézara za de-

Konštantínovi sa zjavuje kríž, detail fresky z Raffaelovho ateliéru (Vatikán, Stanze)

Konštantínov sen freska Piero della Francesca (Arezzo, San Francesco)

Konštantínovo víťazstvo nad Maxentiom, akvarel od A. Rambouxa podľa fresky Piera della Francesca (Düsseldorf, Staatliche Kunsthochschule)

diča trónu po svojej smrti. Konštantín porazil Licinia v Andrianopole v roku 324 a neskôr v Chrysopole a dal ho zabiť spolu s jeho synom. Opäť zjednotil celú ríšu, stal sa cisárom a svojho vlastného syna Constantia označil za svojho nástupcu. Druhým významným dôsledkom týchto udalostí bolo Konštantínovo obrátenie na kresťanskú vieru a ukončenie prenasledovania kresťanov, vyhlásené Milánskym ediktom z roku 313.

Iný pohľad na udalosť

Nie je táto interpretácia historickej udalosti príliš unáhlená a plná zázrakov? Naozaj Konštantín videl, alebo veril, že videl kríž a hneď uveril? Je pravda, že pred bitkou pri Mulvijskom moste kázal svojim vojakom, aby na svoje štíty namaľovali kresťanský symbol? Je však možné, že im týmto magickým symbolom ako talizmanom chcel dodať odvalu. Alebo si chcel nakloniť priazeň jedného z bohov, v ktorého ako polyteistický Riman veril a ktorého vplyv na určitú časť populácie poznal. Nemôžeme poprieť fakt, že po svojom víťazstve uveril v kresťanského Boha, ktorý mu ukázal svoju moc. Ďalším faktom ostáva, že Konštantín bol pred svojím obrátením vyznávačom kultu Slnka a mával videnia. V roku 310 v Trevíre, v jednej galskej svätyni, sa mu zjavil Apolón v sprievode bohyně Víťazstva, držiac v rukách vavrínové vence so symbolmi, ktoré si vysvetlil ako prísľub dlhého panovania. Sila a trvanie jeho oddanosti Apolónovi boli zjavné aj po jeho obrátení, lebo na minciach, ktoré dával raziť, bol vyobrazený spolu s bohom slnka.

Okrem toho, ak sa s kresťanmi v Rímskej ríši začalo lepšie zaobchádzať, vďaka za to augustovi Galeriovi, ktorý v roku 311 vydal edikt, uznávajúci kresťanstvo pod podmienkou, že kresťania nebudú narušovať poriadok a budú sa modliť k svojmu Bohu za cisára. Známý Milánsky edikt, hlásajúci toleranciu, nepochádza priamo od Konštantína, ale od augusta Licinia, ktorý v tom čase potreboval podporu kresťanov žijúcich v jeho východných provinciách. Konštantín zrejme len uznal tento edikt. Štúdium mincí dokazuje, že cisár sa úplne priklonil ku kresťanstvu až po roku 320 a vieme aj to, že hoci sa obrátil už v roku 312, krst prijal až tesne pred smrťou, v roku 337.

Je možné, že by Konštantínov príklon ku kresťanstvu súvisel s bojom proti Liciniovi, ktorý napriek ediktu pokračoval v prenasledovaní kresťanov na východe? Má pravdu tradícia, ktorá tvrdí, že Konštantínovo víťazstvo v Andrianopole bolo víťazstvom nad pohanmi? Nie celkom, pretože cisár sa nesnažil zaviesť kresťanstvo ako oficiálne náboženstvo a obyvateľom východných provincií dal voľnosť vo vyznávaní ich náboženstiev.

Konštantín sa pravdepodobne neobrátil na kresťanstvo hneď po zjavení, dnes to však už nedokážeme overiť...

→ **Pozri aj:** s. 82-83 (Caesarova smrť), s. 84-85 (Betlehemska hviezda)

Niečo o zjaveniach historického významu

Podľa Biblie. Boh sa niekoľkokrát zjavil ľuďom a oznámil im budúce udalosti. Najslávnejšie zjavenie, o ktorom sa zmieňuje Sväté písmo, je Abrahámov zjavenie: Abrahám už nedúfal, že splodí syna, ale navštívil ho Boh a ukázal mu jeho potomstvo - celý hebrejský národ. „Dám ti také potomstvo, koľko je hviezd na nebi.“ Aj Mojžiš dostal svoje poslanie vyviešť židovský národ z Egypta od anjela, ktorého poslal Boh, aby sa mu zjavil v horiacom kríku: „Boží anjel sa mu zjavil uprostred horiaceho kra. Mojžiš videl horiaci ker, ten sa však nespaloval“. Vtedy sa mu Boh dal spoznať a zavolať ho jeho menom: „Mojžiš! Som Boh tvojho otca. Boh Abraháma, Izáka a Jakuba“.

V antickom Ríme. Videnia vo sne boli veľmi časté a väčšinou sa považovali za znamenia. Napríklad lúlius Caesar dostal v noci pred svojou smrťou upozornenie na nebezpečenstvo, ktoré mu hrozilo: podľa rímskeho dejepisca Suetonia vo sne videl sám seba, ako „lieta nad nahými ženskými telami a podáva ruku Jupiterovi“. Ten istý autor hovorí, že aj Nerónov nástupca Galba dostal zvesť o svojom zavraždení. Perlový náhrdelník, ktorý mal obetovať bohyni Fortune, nakoniec obetoval Venuši. Fortuna sa mu zjavila vo sne, „žalovala sa, že nedostala dar, ktorý jej patrí a hrozila mu odňatím všetkého, čo mu sama dala“.

5.-6. storočie

Okrúhly stôl -fikcia alebo skutočnosť? AKO TO BOLO S ARTUŠOM?

Hrdina keltského odboja počas anglo-saskej invázie kráľ Artuš inšpiroval stredovekých básnikov pri písaní očarujúcich príbehov. Niekoľko desiatok autorov prispelo k vytvoreniu celého artušovského cyklu. Boli to len fantastické príbehy, ktoré vytvorili osobnosť kráľa, alebo skutočne sfal niekoľko saských hláv svojím slávnym mečom Excalibur?

Nedlho potom, čo Rimania opustili Britániu, Kelti rozdelili svoje územie na nespočetné množstvo malých kráľovstiev, medzi

Stredoveký mýtus

Romány Chrétiens de Troyes, autora žijúceho v 12. storočí, patria medzi najkrajšie diela artušovského cyklu a sú dobrou ukážkou stredovekej adaptácie keltskej legendy. Rytier Lancelot je reprezentantom kráľovského dvora, kde vládnu vyberané spôsoby a platia hodnoty v súlade s kresťanskou morálkou. Záhadný rytier, ktorý svojím príchodom prerušil hostinu, postavil sa proti kráľovi, nie je nikto iný, ako Mordred:

„Kráľ Artuš usporiadal na sviatok Nanebevstúpenia takú slávnosť, ako sa na kráľa patrí. Po hodovaní ostal so svojimi spoločníkmi. Sála bola plná šľachticov. K nim sa pridružila aj kráľovná Guenevera a dovoľím si tvrdiť, že tam nechýbali ani krásne dvoranky, ktoré sa medzi sebou dohovárali po francúzsky. Majordómus Kay mal na starosti obsluhu hostí a sám jedol so služobníctvom.

Vtom vošiel na dvor rytier vystrojený ako do boja, ozbrojený od hlavy po päty. Takto sa postavil tvárou v tvár kráľovi Artušovi, sediacemu uprostred svojich dvoranov:

- Kráľ Artuš, - začal rytier bez pozdravu, - držím v zajatí veľký počet rytierov, žien a pánien, ktoré pochádzajú z tvojej krajiny a tvojho domu. Neprinášam ti však o nich nijaké správy a nemám v úmysle vydať ti ich. Naopak, chcem, aby si vedel, že niet takej sily, ani tolkého zlata, ktoré by ti pomohli získať ich späť. Vedz, že umrieš bez toho, aby si ich mohol zachrániť“.

ktorými hneď začali vznikať roztržky. Od rozprávačov vieme, že v jednom z nich vládol kráľ Uther Pendragon. Vďaka ľsti druida Merlina sa kráľovi podarilo zneužiť krásnu Igrain, ženu jedného svojho nepriateľa. Artuša, ktorý sa narodil o deväť mesiacov, vychovával druid Merlin. Mladému Artušovi sa podarilo vytiahnuť zo skaly zaťatý zázračný meč Excalibur, a potom sa dozvedel, že v jeho žilách koluje kráľovská krv. Zjednotil anglické kráľovstvo, odrazil útoky Šašov a prenasledoval ich až na európsky kontinent. Spolu so svojou ženou Gueneverou žil na svojom nádhernom hrade Camelot, kde sa okolo obrovského okrúhleho stola schádzali jeho rytieri: Gawai, Kay, Percival, Lancelot, Tristan... Kráľ však netušil, že splodil dieťa so svojou nevlastnou sestrou, vílou Morganou. Jedného dňa jeho syn Mordred prichádza na kráľovský dvor a domáha sa kráľovskej koruny. Otec i syn zomierajú v súboji a Artuš v agónii zahodí svoj meč do jazera: zázračná zbraň sa dostala do rúk víly Viviany, „panej jazera“, ktorá vchovala Lancelota a začarovala Merlina...

V kresťanskom svete je zvykom vyvodit z rozprávania mravné ponaučenie, stredovekým autorom nášho príbehu sa to však celkom nedarilo. Zmyselní a krutí keltskí hrdinovia sa koncom stredoveku stávali pobožnými a cnostnými, takmer nudnými postavami. Keltské mýty si však zachovali tajomné a zázračné prvky aj napriek snahám o dobové prispôbovanie príbehov: druid Merlin, zachytávajúci dych Draka, zdroj celého stvorenia, prísahy zložené v Stonehenge, lesní a vodní duchovia nestrácajú nič zo svojej sily a pôsobivosti ani v dobách prekvitajúceho kresťanstva.

Vojvodca kráľom

Prvú zmienku o Artušovi nachádzame v diele *Dejiny Britov* waleského mnicha Nennia, ktoré napísal v roku 826, inšpiroval sa však príbehom z dávnej doby. Nennius nazýva Artuša „dux bellorum“, čiže nezávislým vojenským veliteľom. Vybrali

Kráľ Artuš,
rytina od Gustáva Doré

si ho králi, ktorí sa zjednotili, ale nechceli pripustiť, aby jeden z nich velil ostatným. Museli sa zjednotiť, lebo kráľ Vurtigera v 5. storočí nerozvážne požiadal Šašov, aby mu prišli na pomoc v boji o moc. Sasi jeho požiadavke vyhovel, ale potom sa obrátili aj proti nemu. Vtedy sa Kelti spojili a s Artušom na čele tiahli do boja. Od roku 456 sa odohralo niekoľko bitiek, ktoré podľa *Waleských análov* z konca 10. storočia, korunovali veľké víťazstvo v Badon Hül v roku 518. V análoch sa spomína aj Artušova smrť v Camlann v roku 529: podľa análov teda kráľ zomrel ako deväťdesiatročný.

Geoffrey de Monmouth, autor *Dejín britských kráľov* z roku 1136, ponúka reálny pohľad na Artušove hrdinské činy. Zmieňuje sa o Artušovi ako o kráľovi, spomína aj bájnu postavu druida Merlina a uvádza všetky prvky, ktoré sa stali zdrojom inšpirácie pre básnikov. Anglickí autori veľmi dlho považovali *Dejiny* za príručku: ešte v 14. storočí sa Ranuph Higden čudoval, že európski historici nevedia nič o Artušovom nájazde na Rim!

Nepresvedčivé „dôkazy“

Viacere sídla, ktoré sa spomínajú v artušovskom cykle, sa zachovali dodnes. Na jednom z pevninských výbežkov na severe Cornwallu sa týčia zrúcaniny hradu Tintagail (dnešný Tintagel), kde podľa legendy Igrain porodila Artuša. Dodnes sa za-

Okrúhly stôl kráľa Artuša" (Winchester)

jenectvo mohlo trvať jedine pod vedením nestranej osobnosti. Veľké vojenské úspechy napovedajú, že to bol nepochybne bývalý rímsky dôstojník, výborný vojenský stratég a znalec bojového umenia. Prečo by sa nemohol volať Artuš?

Artušova smrť, miniatúra zo 14. storočia (Turín, Národná knižnica)

Anglicko vo svojich začiatkoch

Po Caesarovej invázii v roku 55 pred n.l. Rimania postupne získali na niekoľko storočí nadvládu nad keltským ostrovom. Rímsky mier („pax romána“) vládol v dnešnom Anglicku, ktoré pred výbojmi Piktov, prichádzajúcich zo Škótska, chránil mohutný múr, postavený na príkaz cisára Hadriána v roku 122. Krajina prekvitala, mestá sa rozmáhali, stavali sa cesty a vysoké vrstvy sa „romanizovali“.

Neskôr však musela čeliť tlaku barbarov. V roku 367 sa Frankovia a Sasi pokúsili vylodiť v Británii, no rímske légie ich odrazili. Beh dejín sa však nedal zastaviť a Rím sa ocitol v agónii. V roku 410 cisár Honorius odvolal z Británie rímske vojenské oddiely. Opustil túto krajinu a zanechal napospas jej osudu. Kelti sa museli sami starať o svoju bezpečnosť. Tak začali artušovské vojny.

Historické fakty v prospech legendy

Mnohí historici sa pokúsili situovať Camelot, hlavné mesto Artušovho kráľovstva, ktoré zrejme vďačí za svoje meno Camulosevi, keltskému bohu vojny. Podľa niektorých sa Camelot nachádzal v Cornwalle, v Somersete, podľa iných vo Walese, či v Devonshire. Archeológovia objavili v Cadbury v Somersete zvyšky mohutného kruhového opevnenia. Sú to zvyšky najrozsiahlejšieho opevnenia, pochádzajúceho z Artušových čias. Bolo by celkom logické, keby si kráľ, ktorý v tej dobe musel čeliť cudzím dobytateľom, zvolil za svoje sídlo práve Cadbury. Znamená to, že Artuš je reálna postava keltskej histórie? Faktom je, že koncom 5. a začiatkom 6. storočia boli saské invázie na určitý čas oslabené a útoky odrazené. To mohli večne znepriatelení keltskí králi dosiahnuť len zjednotením sa v boji a ich spo-

choval okrúhly stôl, ktorý pretrval storočia a dlho bol považovaný za dôkaz jestvovania kráľa Artuša. Stôl je z dubového dreva, má priemer šesť metrov a je vystavený v zámku vo Winchesteri. Analýzy však ukázali, že stôl pochádza z 13. storočia a v 16. storočí, za vlády Henricha VIII. bol premaľovaný.

Ďalší objav v „artušológii“ sa podaril v Glastonbury na juh od Bristolu, v Somersete. V roku 1911 mnísi z tohto opátstva prehlásili, že našli Artušovo a Gueneverino telo. Táto udalosť vyvolala búrlivé reakcie a obidvom domnelým panovníkom bol vystrojený veľkolepý pohreb. Dnes môžeme uprostred trávniku v ruinách opátstva vidieť moderné dlaždice. Podľa čoho mnísi päťsto rokov po Artušovej smrti identifikovali jeho kosti? „Podľa jeho urastenej postavy“, znie odpoveď... Odpoveď, ktorá, samozrejme, nie je zárukou autenticity nálezu.

Kresťanský svätec alebo keltský čarodejník ?

SVÄTÝ RONAN LYKANTROP

Krátko po páde Rímskej ríše prišiel z írsky do Británie pustovník. Británia v tom čase ešte takmer nedotknutá kresťanstvom bola verná svojim keltským tradíciám. Svätý muž si získal veľký vplyv, no nepriatelia ho obviňovali z kanibalizmu a bosoráctva. Ronan bol mytologickou postavou starej Británie, kde zázraky boli súčasťou každodenného života.

„Život“, resp. legendu o svätom Ronanovi nám pripomína text, pochádzajúci z roku 1236. Ronan sa narodil v írsku pohanským rodičom a v mladom veku sa obrátil na katolícku vieru. Bol výborným teológom a rýchlo sa stal biskupom. Rozhodol sa však viesť pustovnícky život v Británii. Najprv prišiel na ostrov Mol ene, medzi ostrovom Ouessant a Mysom svätého Matúša, pokračoval do zálivu Douarnenez a nakoniec sa usadil na okraji lesa Nevet,

Z Ronanovho životopisu

„Svätý Ronan bol zmiešaného pôvodu, jeho rodičia patrili k strednej vrstve a klaňali sa modlám. Starali sa o synovo napredovanie a poslali ho do škôl. (...) Boh ho obdaril poznaním nepravosti pohanského náboženstva a zasial mu do duše silnú túžbu nájsť pravú vieru. Preto odišiel na ostrov Veľká Británia, kde sa medzi kresťanmi obrátil a prijal ich vieru. Spoznal, že ona jediná je pravá; vedie k večnej spásy a rozhodol sa do viesť ju k dokonalosti. (...)“

Vykonal pokánie za svoje hriechy a rozhodol sa úplne sa oddať cirkvi a vstúpiť do kňazského stavu. (...)“

Zaslepené oči niektorých nehodných kresťanov nevládali znieť jas cností, ktoré prekvitali v Ronanovej duši, a predniesli kráľovi Grallonovi (ktorý v tom čase vládol v Quimper) krivé obvinenie. Obvinili Ronana z bosoráctva a z toho, že vyvoláva duchov tak, ako to kedysi robili lykantropovia, ktorí sa pomocou mágie a spolčenia s diablom premenili na divé zvery, spolčovali sa s vlkami a páchali zlo po celej krajine.“

Albert Velký, Životopisy svätých
Kráľovstva anglického, 13. storočie

na mieste, ktoré sa dnes nazýva Locronan. V životopise svätca sa uvádza, že vyhnať z lesa „čarodejníkov“, zrejme však išlo o niekoľko druidov, ktorí boli počas pokresťančovania zatlačení hlboko do lesov. Ronanove zázraky čoskoro upútali pozornosť kráľa Grallona, ktorý len nedávno začal vládnuť v Quimper.

Ronan a vlci

Autori životopisov svätých sa pri ospevovaní skutkov svätcov a najmä pri opise zázrakov, ktoré vykonal, zvykli inšpirovať priamo životným príbehom Krista. Mnohé príhody zo života svätého Ronana sa však vymykajú z tejto zaužívanej schémy. V rozprávani sa často spomínajú jeho zvláštne kontakty s vlkami. Každý deň obchádzal celú dedinu, v ktorej žil, aby ich odplašil. Jedného dňa bol svedkom toho, ako sa vlk zakrádal na okraji lesa, vrhol sa na ovečku a chcel ju odvliečiť. Ronan v tej chvíli zdvihol ruku a okríkol vlka: nebezpečné zviera hneď poslušne, pustilo svoju obeť a utieklo do lesa. Svätec sa vedel s vlkami dohovoriť: niektorí v tom videli dar od Boha, iní dôkaz bosoráctva.

Istá žena menom Keban obvinila Ronana z toho, že je vlkolak a zjedol jej dcéru. Pustovníka predviedli pred kráľa Grallona: ten sa rozhodol odovzdať vec do rúk božej spravodlivosti. Ronana prikázal hodiť rozúreným vlkom, ktorí ho v prípade, že by bol vinný, mali roztrhať. Nevinnému by Boh dal silu ubrániť sa. Ronan sa podrobil skúške a znakom kríža upokojil zúrivé zvery. Pre kresťanských autorov to bol znak jeho nevinu, za povšimnutie však stojí fakt, že málo z nich spochybnilo existenciu vlkolakov. Okrem toho, v ľudovej tradícii sa celé storočia zachovával obraz Ronana ako veľmi ochlpeného muža.

Historická postava?

Ronanov životopis obsahuje veľmi málo overiteľných informácií o jeho existencii a pôvode, a to v časoch, keď sa väčšine svätcov pripisoval kráľovský alebo aspoň

šľachtický pôvod. V neskorších prameňoch sa s jeho menom spájajú dve veci, zvon a prameň. V Quimper sa zachoval typický írsky zvon, ktorý sa v Británii vyskytoval len veľmi zriedkavo. Napriek tomu nič nezaručuje jeho autenticitu.

V Británii sa nenašiel žiaden dôkaz o tom, že svätý Ronan naozaj žil. Niektorí historici sa prikláňajú k názoru, že ide o Brita, ktorého legenda prenikla až za La Manche. V skutočnosti vieme o istom svätom Ronanovi z írsky, žijúcom v 7. storočí, a o svätom Ronanovi zo Škótska z 8. storočia. V 8. storočí sa v Cornwalle objavil *Životopis svätého Rummona*, ktorý pripomína životopis nášho svätého. To na začiatku tohto storočia viedlo anglického historika Dobleho k domnienke, že ide o jednu a tú istú postavu. Podľa neho sa v 11. storočí meno Rummon pretransformovalo v jazyku miestnych obyvateľov na Ronan. Zdá sa, že mnohé britské dediny a miesta odvodzujú svoje názvy od mena svätého Ronana: Renan, Drenan, Ernan, Erlan, René alebo Régnan.

Zázrak svätého Ronana (basreliéf kostola v Locronane). Pri posteli je zviera podobné viku, skrotené chlpaté monštrum

Pokresťančený pohanský boh?

Púte, ktoré sa dodnes konajú v Locronane na počesť svätého Ronana, zahŕňajú niekoľko miest, ktoré nemajú s kresťanstvom nič spoločné, napríklad menhiry a dolmeny (starokeltské náhrobné kamene). Jeden z nich, nazývaný „kador šánt Ronan“ (stolička svätého Ronana), je stále známy aj pod svojím pôvodným menom „kamenná kobyla“. Viaže sa k nemu starý keltský rituál plodnosti. Napriek nepriateľskému postoju katolíckej cirkvi k podobným praktikám, veľa žien si prichádzalo sadnúť na tento kameň, aby ich vylicil z neplodnosti. Iný menhir, ktorý na začiatku tohto storočia zmizol z vrcholu hory svätého Ronana, sa stal základom pre vznik ďalšieho pútnického miesta. Tento menhir, pokrytý špirálami v tvare hada, sa týčil na mohyle z doby bronzovej, ktorú Rimania premenili na kultové miesto, zasvätené bohom plodnosti.

V roku 1911 historik Róbert Latouche predložil zaujímavú hypotézu: postava svätého Ronana vznikla na začiatku stredoveku a mala

Procesia v Locronane na počesť svätého Ronana

Mýtická Británia B. storočia

V 4.-5. storočí Rimania odtiahli z Británie a ponechali ju jej vlastnému osudu. Do krajiny prišlo mnoho Keltoz z priľahlých britských ostrovov: ušli pred saskými uchvatiteľmi, ktorí sa chceli zmocniť Anglicka a Írska. Usadili sa vo vnútrozemí a pobrežie prenechali svojim domorodým príbuzným.

Grallon alebo Gradlon, najznámejší britský kráľ z tej doby, preniesol svoje panovnícke sídlo do Quimperu po tom, čo záplavy zničili niekdajšie hlavné mesto, legendami opradený Ys. Zdá sa

nahradiť keltské božstvo. Takéto praktiky boli v tom čase bežné. Niektorí miestni kňazi dokonca slávil kresťanské sviatky, napríklad Veľkú noc, v inom čase, než ustanovila cirkev, aby tak prekryli iné tradičné pohanské sviatky.

Analýza príbehu o svätom Ronanovi odhaľuje viaceré prvky, ktoré potvrdzujú túto tézu. Životopisec používa veľa vzletných metafor a odkazuje na snečnú obraz postavy, známej

však, že postava legendárneho panovníka v skutočnosti predstavuje niekoľkých britských kráľov, ktorí vládli v 5. až 7. storočí. Okrem toho, viaceré rímske hrádze sa zrútili do mora a voda ich odniesla až do v zálivu Douarnenez. Je teda možné, že obyvatelia nejakého mesta museli z neho ujsť pred stúpajúcou vodou.

Británia sa v tom čase pokresťančovala, misionári však museli čeliť hlboko zakorenenej keltskej tradícii a stavať na ľudových tradíciách.

aj svojimi kontaktmi s vlkmi. A v keltských náboženstvách je vlk posvätné zviera, patriace ku kultu Slnka. Lug, prvý spomedzi galských bohov, je snečným bohom a podobne ako Ronan, aj on mal schopnosť dohovoriť sa s vlkmi...

->Pozri aj: s. 162-163 (Vlkolaci)

Stolička svätého Ronana

Plavby svätého Brandana

„RAJSKÝ OSTROV“

Svätý Brandan bol dlho považovaný za vymyslenú postavu, v skutočnosti bol veľkým keltským cestovateľom. Príbehy o jeho cestách dlhé storočia fascinovali stredovekých čitateľov.

Rôzne verzie *Plavby svätého Brandana* (*Navigatio Sancti Brandani*) pochádzajú z 9. až 14. storočia. Najviac kópií rukopisu sa objavovalo od 12. storočia. Šírili sa po celej Európe. Tento muž stáročia fascinoval ľudí, pretože sa verilo, že objavil Ostrov zázrakov, teda Pozemský raj.

Moreplavectvo za čias svätého Brandana

Keltské plavidlá zo 6. storočia boli zhotovené podľa antických modelov, na základe opisov z diel rímskych autorov. Na mori bolo možné vidieť dva typy veľkých plavidiel. Prvým typom boli veľmi ľahké korakle. Prútené a drevené kostry boli potiahnuté zašivanými zvieracími kozami (stehy boli napustené tukom, aby nepremokali). Korakle merali od 4 do 12 metrov, ich šírka neprekračovala 2,50 metra a zmestilo sa do nich až šesťnásť veslárov. Korakel mal iba jeden snímateľný sťažeh a nemal vyčnievajúci kýl.

Druhým typom bolo ponto, drevená loď, ktorej bežné rozmery presahovali 20 krát 7 metrov. Výška kostry paluby dosahovala 3 metre. Ponto malo jeden základný nesnímateľný sťažeh vysoký 15 metrov a štvorcová plachta na ňom zavesená veľkosť až 200 m². Ďalší malý veľmi ohnutý sťažeh bol umiestnený vpredu a jeho plachta s rozmerom 50 m² slúžila najmä na riadenie lode. Ponto bolo na mori oveľa bezpečnejšie ako korakel.

Navigačné prístroje pozostávali iba z antického „gnómonu“ (obmeny slnečných hodín), ktorý slúžil na porovnanie miestneho času s časom vyplávania. Čas sa vypočítaval s veľkými chybami pomocou pieskových hodín, ktoré sa presýpali každú... polhodinu. Zrejme ešte nepoznali ani primitívnu buzolu a žiaden prístroj neumožňoval merať rýchlosť. Blízkosť pevniny sa zisťovala sledovaním smeru letu skrotených havranov - to však nemalo veľký zmysel, ak sa loď nachádzala uprostred oceánu.

Mnísi moreplavci

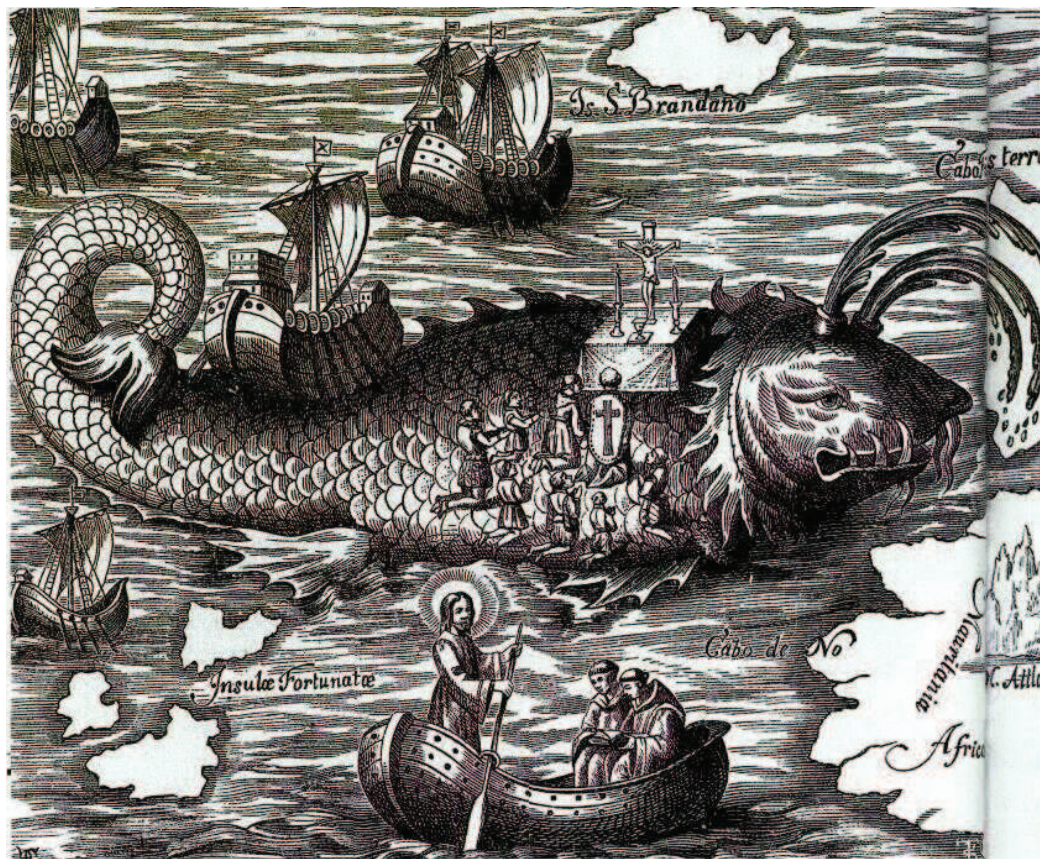
Keltski mnísi v írsku sa ako vierozvestci a misionári v 5. a 6. storočí vydávali na more. Zakladali misie v Británii, Francúzsku, Nemecku aj v Taliansku. Smerovali však aj na západ a sever, aby priviedli k viere tamjšie pohanské národy. Preto kládli veľký dôraz na spoznávanie ostrovov v Atlantickom oceáne. Mníchom sa odporúčalo, aby sa v prípade, že sa im aspoň raz podari uskutočniť cestu do Jeruzalema, uchýlili sami, alebo v malých skupinách na opustené miesto a konali tu pokánie, alebo dokonca postavili kláštor. Tak sa v 5. storočí usadili na Islande. Mnohí z mníchov však už nedokázali žiť v spoločenstve, a tak putovali z ostrova

Ostrov..., ktorý nieje ničím iným, ako telom veľryby: jedna z mnohých peripetii na ceste mnícha Brandana, rytina zo 16. storočia (Paríž, bibl. des Arts de'coratifs)

na ostrov. Ich putovanie sa vysvetľuje posadnutosťou objaviť pozemský raj, ktorý bol podľa tradície až s prekvapivou istotou situovaný na opačný breh Atlantiku.

Prvé Brandanove cesty

Brandan sa narodil okolo roku 484 ako slobodný občan Írska, okolo roku 504 sa stal kňazom a približne od roku 506 žil vo Walese. Asi o pätnásť rokov neskôr uskutočnil svoju prvú veľkú výpravu. Na palube koraklu, ľahkého člnu z prútia a kože, sa aj s posádkou chcel dostať na Island, považovaný za predsieň Raja - akýsi moderný „očistec“. Počas plavby prvýkrát videl ľad, ktorého súvislá vrstva pokrýva oceán okolo polárneho kruhu, a plávajúce ľadovce. Zdá sa, že okolo roku 527 sa v sprievode ďalších dvoch koraklov dostal po prvý raz až na Kanárske ostrovy, ktoré boli pre antických básnikov ostrovmi bohatstva. Odtiaľ jeho lode smerovali na širé more. Aký bol cieľ jeho plavby? Nevieme, lebo v rôznych prameňoch sa prelínajú peripetie tejto a nasledujúcej, oveľa významnejšej plavby. Lode horko-ťažko prenikli na otvorené more a dostali sa do hroznej búrky, v ktorej sa potopili dve lode aj s posádkou a nákladom. Keď sa búrka utišila, na hladine plávali kusy rastlín,

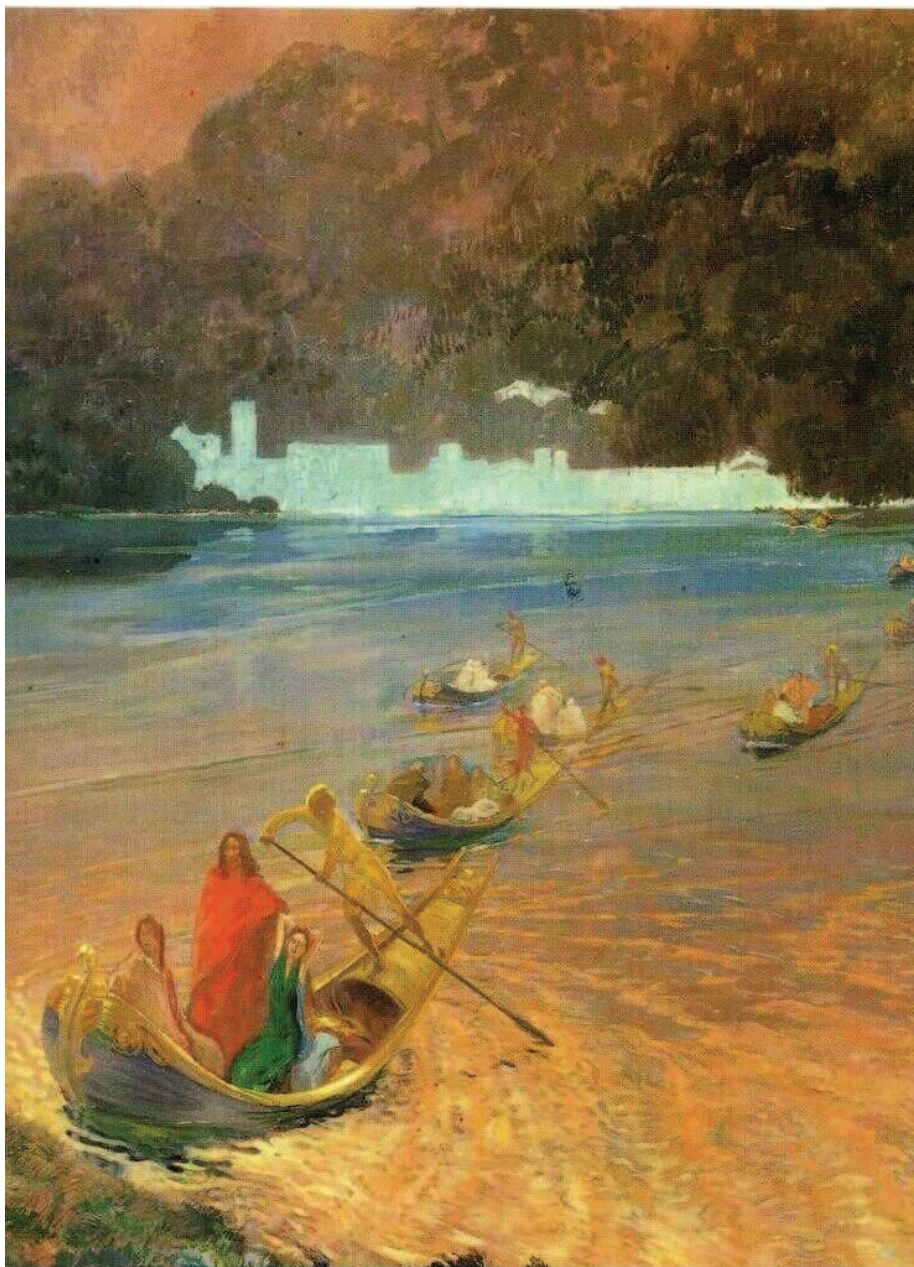

dôkaz toho, že smerom na západ je nablízku nejaká pevnina. Moreplavci boli však už takí vyčerpaní, že sa rozhodli obrátiť naspäť bez dosiahnutia cieľa.

Smer Raj

Asi o pätnásť rokov neskôr, v rozmedzí rokov 544-545 Brandan ako šesťdesiatročný podnikol z Británie, kde vtedy žil, ďalšiu výpravu. Tentoraz sa však nalodil na riadnu loď z dreva a po opätovnom dosiahnutí Kanárskych ostrovov chcel znovu pokoriť Atlantický oceán. Literárne pramene opäť hovoria o ťažkostiach dlhej plavby na otvorenom mori a spomínajú aj búrku.

Moreplavci objavili na vode plávajúce palmové listy a zvlášťne škrupiny pokryté vláknami - nepochybne šlo o kokosové orechy. Toto je veľmi dôležitý detail, lebo texty pochádzajú z doby, keď v Európe toto ovocie ešte nepoznali. O niekoľko dní sa loď priblížila na dohľad k nejakému veľkému tropickému ostrovu. Brandanov popis tohto ostrova a popis iného námorníka, ktorý ostrov oboplával, svedčia o tom, že mohlo ísť o Kubu. Brandan zakotvil na pobreží a pobudol tu istý čas. Do Británie sa vrátil o dva roky po svojom odchode. Pramene uvádzajú, že sa dostal až do pozemského raja.

Svätý Brandan, freska (Gand, Katedrála svätého Bavona)

Šťastný ostrov, detail malby Paula Alberta Besnarda (Paríž, musée des Arts décoratifs)

Je svätý Brandan skutočnou historickou postavou?

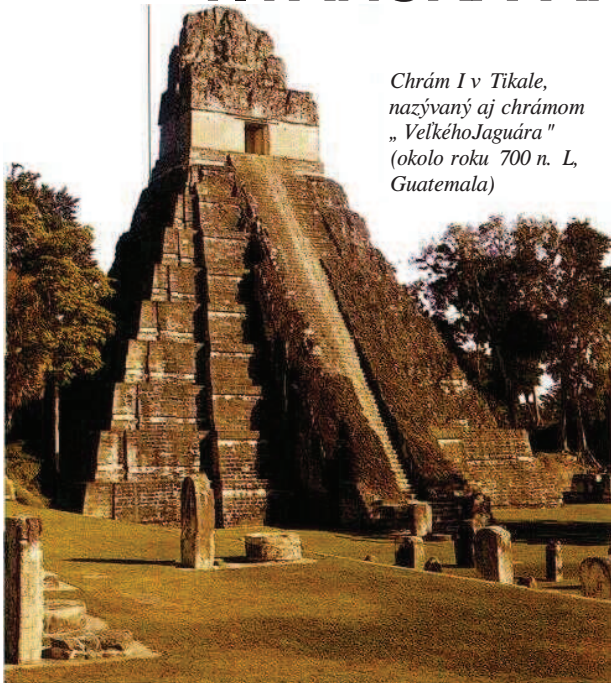
Nemáme najmenší dôvod pochybovať o existencii Brandana (484-577), mnícha moreplavca, no nič nenasvedčuje tomu, že vykonal hrdinské činy, ktoré mu prisudzujú rukopisy. Skôr je pravdou, že obdiv nad príhodami z ciest, ktoré pripadli Brandanovi a jeho Ostrovu zázrakov, by mal patriť iným keltským moreplavcom, ktorých mená upadli do zabudnutia.

Je všeobecne známe, že životopisy svätých treba brať s nadhľadom. Hodnovernosť a detailnosť v opisoch (napríklad plávajúce ľadovce, kokosové orechy) však dokazujú, že boli spracované na základe skutočných zážitkov. Mnohé indicie nasvedčujú tomu, že už v ranom stredoveku boli plavby po Atlantiku oveľa frekventovanejšie, ako by sme sa mohli nazdávať. Cesty k americkým brehom teda nie sú až také nepravdepodobné, ako by sa mohlo zdať, a Brandan, prípadne ďalší keltskí moreplavci môžu byť právom považovaní za predchodcov veľkého Krištofa Kolumba.

Opustené stavby uprostred džungle

TITANSKA ARCHITEKTÚRA MAYOV

Chrám I v Tikale, nazývaný aj chrámom „Veľkého Jaguára“ (okolo roku 700 n. L., Guatemala)

Objav jedného z miest: Copánu

„Ukázalo sa, že je nesmierne komplikované vytvoriť plán tohto miesta, o to viac, že džungľa narušila štruktúru celku. Nezachovala sa ani jedna celá pyramída, v lepšom prípade sa nám zachovali dve alebo tri steny pyramíd spojené s terasami alebo inými objektmi podobného typu. Mimo hradieb sme našli pozostatky múrov, terás a stavieb pyramídového typu, ktoré zasahovali až do lesa, a to nás niekedy dokázalo poriadne zmiassiť (...). Všade sme videli množstvo schodísk a pyramídálnych stavieb, na vrcholoch ktorých sa kedysi týčili chrámy alebo oltáre. Všetky schody a predné steny pyramíd boli namaľované a čitateľ si ľahko môže predstaviť, ako asi vyzeralo mesto, kým ho nepohlti prales a kňazi s pomocníkmi stúpali po schodoch až k terasám, aby v posvätných priestoroch chrámu oslavovali svojich bohov (...).“

Úryvok z diela *Incidents of Travel in Central America, Chiapas and Yucatan*, J. L. Stephens, 1841

Mayovia, obyvatelia Strednej Ameriky, sú zakladateľmi vyspelej civilizácie, ktorá sa rozprestierala na území dnešných mexických štátov Yukatán, Campeche a Chiapas a na území Hondurasu, Guatemaly a Salvadoru. Dôvod, pre ktorý opustili svoje rozsiahle sídla, ostáva dodnes záhadou.

V tropických pralesoch sa skrývajú naozajstné veľkomestá, tvoriace komplexnú architektonickú sieť. Vieme o nich od 19. storočia. Najznámejším z nich je ohromujúce mesto Tikal.

Vyspelá civilizácia

Mayovia boli prevažne poľnohospodári, ale hlinené riady, ktoré sa našli na ich území, svedčia o šikovnosti mayských remeselníkov. Mayovia mali aj prvý komplexný systém písma v predkolumbovskej Amerike a ich poznatky z astronómie boli ohromujúce. Teokratickú spoločnosť, fungujúcu na základe náboženských predpisov, tvoril systém kást a jej príslušníci prinášali bohom ľudské obety.

Najväčší rozvoj mayských miest zaznamenáme vo vrcholnej fáze rozvoja ich kultúry v období Starej ríše (4.-10. stor.), najmä v 7.-8. stor. n. l. . Mestá boli politickými, náboženskými a administratívnymi centrami, obytné domy boli zoskupené okolo vlastnej aglomerácie. Typickou stavbou v centre mesta bol chrám so zvláštnou klenbou, tvorenou dvoma paralelnými múrmi, ktoré sa rozširovali smerom dovnútra. Klenbu prekrýval škrídlový hrebeň strechy.

Tikal, gigantické mesto

Štyri mestá nám konfiguráciou svojich stavieb umožňujú vytvoriť si presnú predstavu o architektonických postupoch Mayov: jeto guatemalský Tikal, Palenque a Uxmal v Mexiku a honduraský Copán.

Tikal je najväčším z nich, zaberá takmer 10 km². V srdci mesta sa nachádza rozľahlé obdĺžnikové nádvorie, určené pre nábo-

ženské rituály. Z jednej i druhej strany sa týčia obrovské stupňovité chrámy - pyramídy. Najvyššia dosahuje výšku 79 metrov. V nich sa nachádzajú hrobky panovníkov mesta. Na troch akropolách sa nachádza viac ako 3000 stavieb, prepojených širokými cestami. Je medzi nimi veľa chrámov, palácov, ihrísk pre loptové hry. Severná akropola má rozlohu takmer jeden hektár, nachádza sa tu šestnásť chrámov a na centrálnej akropole sa týči päťposchodový palác.

Početné stély sú z holého kameňa - zrejme boli pôvodne omietnuté sadrou, ktorá zmizla podobne ako nápisy, ktoré boli do nich vyryté.

Záhadné zmiznutie

Ako je možné, že civilizácia na takom stupni rozvoja mohla tak nečakane vymiznúť? Náhle zastavenie výstavby politických a náboženských objektov bolo prvým znakom dekadencie mayskej spoločnosti. Kultúrny život však nebol jedinou oblasťou, ktorá sa dostala do závozu. Väčšina miest bola opustená v priebehu niekoľkých rokov. Napríklad počet obyvateľov Tikalu rýchlo klesol z 50 000 duší na 5000. Na konci 19. storočia v prázdnom meste neostala ani stopa po niekdajších obyvateľoch.

Už sa mnohí pokúšali vysvetliť toto záhadné zmiznutie. Niektorí odborníci hovoria o prirodzených fenoménoch, ako sú zemetrasenia, klimatické zmeny alebo epidémie. Geológia územia však hovorí proti prvým dvom tézám a nenašli sa žiadne stopy po vypuknutí smrtiacej choroby. Nejestvujú ani náznaky toho, že by zánik mayskej civilizácie spôsobila invázia cudzích kmeňov: niekoľko hlinených riadov, nájdených v Mexickom zálive, nie je dôkazom dobytčej vojny.

Americký archeológ Eric Thompson, vychádzajúc z objavu bezhlavých figurín panovníkov, sa prikláňa k téze o vzburách roľníkov. Sedliacke vzbury dovedli ku koncu vládu politických a náboženských

Tikal, zrúcaniny monumentálneho mesta pohltené panenským pralesom. Ako mohla tak náhle zaniknúť civilizácia, ktorá vytvorila tieto stavby?

vodcov, a hoci roľníci neopustili svoje obydlia v blízkosti miest, budovy, ktoré neboli ďalej udržiavané, sa pomaly rozpadávali. Je to príťažlivá hypotéza, ktorá však nemá pevný základ - v ruínach miest sa nenašli stopy po krvavých bojoch.

Iní vedci predpokladajú, že zánik mayskej civilizácie má oveľa prirodzenejšiu príčinu: vyčerpanie pôdnych zásob v dôsledku intenzívneho pestovania kukurice. Takejto ekologickej katastrofe sa však malo predísť terasovitým usporiadaním poľí. Žiadna z predložených hypotéz nepodáva spoľahlivé vysvetlenie tejto záhady.

Niektoré kuriozity mayskej civilizácie

K stredoamerickej kultúre patria aj zvláštne predmety, o ktorých s istotou nevieme, či ich vytvorili Mayovia.

Krištáľové lebky. Zaujímavý je objav dvoch lebiek životnej veľkosti, vážiacich 5 kg, veľmi realisticky vypracovaných z čistého krištáľu. Jedna z nich je uložená v Britskom múzeu v Londýne. Je to lebka ženy vypracovaná z jedného kusa krištáľu. Nevieme nič o dobe, z ktorej pochádza, ani o spôsobe, akým bola vyrobená. Je natoľko pôsobivá, že upratovacie čaty v múzeu žiadali, aby bola zakrytá kusom látky, keď čistia sálu, v ktorej sa nachádza.

Obrie gule z Kostariky. Objavila ich v tridsiatych rokoch United Fruit Company, ktorá klčovala džungľu v delte Diquis (Kostarika). Je to desať kameňov v tvare absolútne pravidelných gúl, majú však rozdielnu veľkosť. Ich priemer sa s niekoľkokentimetrovým rozdielom pohybuje od 2,40 m vyššie. Najväčšia váži vyše 16 ton. Podarilo sa odhaliť techniku, akou boli urobené. Ich tvorcovia otesali kamenné bloky a želaný tvar dosiahli tak, že ich iným kameňom obrusovali pomocou zmesi vody a piesku. Nevieme však, či slúžili na rituálne, magické či dekoratívne účely.

Legenda o pôvode Chlodovika

FRANKOVIA A TRÓJSKY MÝTUS

Fredegarova kronika z konca 7. storočia je prvým prameňom, v ktorom sa objavuje zmienka o priamej súvislosti medzi výbojnými barbarskými Frankami a Trójou, mestom známym z dvoch homérskech eposov.

Tento mýtus o pôvode Frankov, podporený rozpinaním francúzskeho národa, vplýval na rozvoj národného povedomia až do 15. storočia. Až keď túto legendu vystriedala iná, ujala sa vo Francúzsku nová verzia o „galských predkoch“, ktorú oficiálne schválili a zaradili do školských učebníc úrady III. republiky.

Francion alebo Anténor?

Je evidentné, že autora *Kroniky* inšpirovala Vergiliova *Eneida*, epická báseň o založení Ríma. Mesto založil Eneas, hrdina, ktorému sa podarilo utiecť z Troje, keď ju plienili Gréci. Zdá sa, že autor rozvinul aj niekoľko výrokov svätého Hieronyma, viažucich sa k legende, ktorá vznikla v 1.

Franko-Trójanania a univerzálna ríša

Legendu o trójskom pôvode použili francúzski králi aj vtedy, keď sa pokúšali o kandidatúru vo voľbe na trón Svätej ríše rímskej. V 15. storočí Ludovít XII. razil heslo „pomstiť našich trójskych predkov“ a vyhlasoval, že jedine priami potomkovia legendárneho kráľa Priama majú právo vládnuť svetu.

Jean Lemaire de Belges v 16. storočí takto ukončil svoj imaginárny príbeh o triumfe Františka I., premožiteľa Turkov, bojovníka za kresťanskú vec, ktorý sa stal cisárom: „Tak nám teda Boh, ktorý všetko smie / dal vidieť veľkú trójsku zem / v nej kvety krásli naše kraje / tam aj zbrane sú lalie / Bohu sme tu vďaka vzdali / medzi tých miest ruínami / v našich očiach opäť vstali / tak ako sme si to priali / kde kedysi k rekom slávy / stáli chrámy a oltáre / svedkovia ich bitiev dávnych / a víťazstiev šťastných slávných.“

Požiar v Tróji (16. storočie, Viedeň, Kunsthistorisches Museum)

storočí n. l. a hovorí o spoločnom pôvode Galov a Rimanov a prenáša tento mýtus na franský národ. Objavuje sa tu postava Franciona, syna Eneovho brata Friga, ktorý po svojom odchode z Troje založil kráľovstvo v Germánii. Jeho potomkovia vytvorili národ, ktorý si nepodobila ani Rímska ríša, ani iné barbarské kmene, až kým sa konečne neusadil v Galii.

V roku 727 vznikla konkurenčná verzia a objavila sa v diele mnícha z Neustrie *Gesta Regnum Francorum*. Migráciu viedol veľký trójsky voľca Anténor, ktorého meno sa spomína v *Eneide*. Zradil kráľa Priama, postavil v Tróji bájneho koňa, potom odišiel do exilu a založil Benátky a Pádovú. Nakoniec sa objavil ako predstaviteľ mýtického podunajského kráľovstva Sykambrov. V roku 376 n. l., na žiadosť cisára Valentiniana II. jeho potomkovia viedli vojnu s barbarským národom Alanov a ako odmenu za víťazstvo im cisár udelil na desať rokov výnimku z platenia poplatkov

Rímskej ríši. Podľa tejto verzie Frankovia nedostali meno po Francionovi, ale ich meno znamená „oslobodený od daní“. Po uplynutí desiatich rokov Sykambrovia odmietli znova platiť dane, opustili územie a založili mesto, budúci Paríž.

Stredovekí dejepisci modifikovali tieto dve verzie. Francion sa dostal do *Veľkej kroniky Francúzska* (13. storočie). Podľa jej autorov bol členom trójskej kráľovskej rodiny, synom Rektora, alebo skôr synom Andromachy z druhého manželstva. Jeho postava mala na prvý pohľad obrovskú výhodu: jeho meno je etymologicky príbuzné s názvom krajiny. Veľkou nevýhodou však bolo jeho prepojenie s Angličanmi a Turkami, ktorých mýtická genealógia siaha k nevlastným bratrancom Franciona, Brutovi a Turcovi. Anglicko nebolo v stredoveku považované za spriatelenu

krajinu Francúzska... Pokiaľ ide o Anténora, obľúbený najmä u autorov 14. a 15. storočia: jestvuje viac dôkazov jeho historickej autenticity a spojenie jeho mena s Benátkami len posilňuje jeho prestíž. Bohužiaľ, nie je príbuzný kráľa Priama a preslávil sa vďaka zrade, čo mu nemožno len tak zabudnúť, najmä preto, že ide o hrdinu - zakladateľa.

Politický význam mýtu

Mýtus mal posilniť národnú jednotu pokrvnými vzťahmi. Všetky francúzske provincie, všetky sociálne vrstvy obyvateľstva sa mali stať solidárnymi a vďaka spoločnému predkovi objaviť medzi sebou príbuznosť. Príbuzenský pomer dodal posvätný ráz his-

torickej kontinuite a súdržnosti národa, zároveň predučil význam, respektíve nadradenosť Francúzska nad ostatnými kráľovstvami. Jestvuje paralela medzi Francionovou a Anténorovou epopejou a príbehom Eneasa, čiže aj Rimanov, ktorí boli predučení ovládnuť svet. Zabudlo sa na „barbarstvo“ Frankov a francúzsky národ získal ušľachtilý pôvod: trójska krv, kolujuca v jeho žilách, je ušľachtilejšia a ctnostnejšia ako ktorákoľvek iná. Tolko legenda. Mýtus sa však využil aj na veľmi presne určený politický cieľ. Príkladom bola protianglická propaganda počas storočnej vojny. Vyzdvihovala skutočnosť, že ak je Brutus z Troje predkom Britov, saskí okupanti ich kedysi vyhnali a Briti sa uchýlili do francúzskeho Bretónska: v 14. storočí už Angličania neboli čistou rasou a nemali by sa spoliehať na to, že im sila trójskej krvi pomôže zabezpečiť si víťazstvo. Mýtus využili aj aby zdôvodnili nezávislosť Francúzska od pápeža a Svätého mesta, theoretic-

Trvanie na trójskom pôvode. Frankov sa pre Merovejovcov stalo prostriedkom na potvrdenie vlastnej legitimacy, Chlodovikov krst, drevorytina (Paríž, bibl. des Arts décoratifs)

Miniatura zobrazujúca „Anténorov útek z trójskeho tábora“ (15. storočie, Madrid, Escorial)

Mýty o pôvode niektorých národov

Kastíľčania v 12.-13. storočí vyhlasovali, že ich pôvod siaha do minulosti ďaleko za trójsky národ: vychádza z historickej genézy Noemovho vnuka Tubala, ktorého potomkov oslobodil Herakles spod tyranie obra Géryona...

Od stredoveku až dodnes v historiografii národov existujú legendy o ich slávnom pôvode. V závislosti od okolností sa orientujú buď na históriu dynastií, alebo na históriu celého národa.

Francúzsko v období III. republiky videlo svoje korene v jednotnom galskom národe, ktorý takmer nebol poznačený rímskymi dobovačnými vojnami a franskými inváziami. Na základe tohto tvrdenia bolo možné posúvať francúzsko-nemecký antagonizmus, ktorý sa v období III. republiky mimoriadne vy-

ostril, ďaleko do ranej histórie národa.

Súčasný Mexiko si svoj národný imidž vytvorilo v čase, keď španielske dobovačné vojny a kolonizácia boli zdiskreditované ako prechodná etapa oddeľujúca nezávislý národ od obdobia Aztéckej ríše. Národnými hrdinami sa stali hlavné postavy dávneho odboja proti dobyvateľom a vodcovia protišpanielskej rebélie zo začiatku 19. storočia. Dejiny Mexika sa tak začínajú v dobách dávno minulých, blízkych mýtom o predkolumbovských kultúrach. Znamená to odmietnutie obrazu ovládnutého národa a zvýraznenie jeho veľkosti.

Irak Saddáma Husseina nikdy neprestal trvať na priamom príbuzenskom vzťahu s Nabukadnezarovou Babylonskou ríšou, ktorej čin, zničenie jeruzalemského chrámu, sa bude opakovať.

kého dediča moci Rímskej ríše: od čias vlády Filipa Krásneho (1268-1314) sa príbeh o Alanoch a udelenej výnimke používal na dôkaz toho, že Francúzi nikdy nepodliehali Rímu.

Koniec jednej legendy

Od 15. storočia talianski dejepisci prejavovali istý skepticizmus voči téze o trójskom pôvode niektorých národov. Francúzi sa však len tak nezmierili s realitou: ako možno pripustiť, že ich predkovia boli vlastne germánski barbari, keď na začiatku 16. storočia sa začal boj medzi Francúzskom Františka I. a Nemeckom Karola V.?

Až v 16. storočí došlo k úplnému obnoveniu tradície. Do legendy o pôvode vstúpili Gali a francúzsky národ sa pevne zakotvil v kresťanskej tradícii. V roku 1513 Jean Lemaire de Belges potvrdil pôvod Galov, ako od biblických dôb prvých obyvateľov francúzskeho územia, ktorí navyše mali spojenie s Dávidovým kmeňom: jednoducho prijali trójskych utečencov, ktorých usadenie sprevádzalo mnoho peripetií. Frankovia sa už takmer nespomínali a tí, čo tak robili, napríklad Nicolas Viguier (1579), uznávali ich germánsky pôvod. Starému trójskemu mýtu sa dostalo posledného krátkeho uznania už len v 17. storočí vďaka veľkému protinemeckému nasadeniu Francúzov za vlády Ľudovíta xrv.

-> Pozri aj: s. 40-41 (Trójska vojna).

Dynastia Merovejovcov obrátená na posmech

LENIVÍ KRÁLI

„Dagobert je dobrý kráľ, len gate má naopak“ ... Vláda Merovejovcov je nevysychajúcim prameňom legiend a prípovedok, o čom svedčia aj slová tejto ľudovej pesničky. Má však tento obraz lenivosti prvej franskej dynastie reálny základ?

Legenda o lenivých kráľoch sa zrodila v období politických nepokojov, ktoré vznikali po smrti kráľa Dagoberta v roku 639. Od polovice 7. storočia prispela k vzostupu rodu Pipinovcov (predkov Karola Veľkého). Niekdajšia Galia už ako súčasť Franskej ríše bola v tej dobe rozdelená na niekoľko územných celkov (Neustriu, Austráziu a Burgundsko), o ktoré sa delili poslední príslušníci dynastie Merovejovcov.

Oslabenie moci

Každú zmenu následníkov trónu a s ňou spojené delenie územia sprevádzali občianske vojny a vraždy, ktoré nakoniec viedli k oslabeniu moci. Zároveň s takými-

Rodinný portrét

„Rod Merovejovcov dávno stratil svoju zdatnosť a nadarmo nosil kráľovský titul. Bohatstvo a moc boli v rukách správcov palácov, ktorým patrila zvrchovaná moc. Kráľovi okrem jeho titulu patrila už len povinnosť sedieť na tróne s dlhými vlasmi a ovisnutou bradou, tváriť sa ako panovník a prijímať na audiencie poslov iných krajín...“

Ak sa kráľ musel niekam prepraviť, nastúpil do koča, vystlane ho hovádzou kožou a poháňaného pastierom kráv, ako nejaký dedičan: s touto ekvipážou prichádzal do paláca na verejné zhromaždenia ľudu, ktoré každý rok zvolával, aby na nich prerokoval záležitosti týkajúce sa kráľovstva, a tak aj odchádzal do svojho príbytku.

Správa vecí verejných a rozhodnutia o vnútorných a vonkajších záležitostiach boli výlučne na pleciach majordóma...“

Eginhard, Život Karola Veľkého

to nepokojmi sa v 7. storočí vytvorili regionálne šľachtické klany, ktoré podporovali osoby nazývané majordómus, t. j. správca paláca. Boli to úradníci, ktorých úlohou bolo spravovať panovníkove zeme a mohli prideliť šľachticom pozemky ako odmenu za služby preukázané korune. Ich moc ustavične rástla a spolu s ňou aj ich nezávislosť. V 7. storočí sa za podpory šľachty pustili do dobývania kráľovskej moci.

Leniví králi

Ebroin, majordómus v Neustrii, sa v roku 673 pokúsil posilniť svoju autoritu, keď presadil na trón Teodericha, tretieho syna Chlodovika II. a kráľovny Bathildy. Teoderich III. je považovaný za prvého lenivého kráľa. Nechal sa úplne ovládnuť Ebroinom, zostal v úzadí a poslušne sa podrobil rozhodnutiu o svojom nástupe na trón, následnom zosadení a odchode do kláštora. Kráľovstvo sa zatiaľ drobilo na samostatné nezávislé kniežatstvá a moc nakoniec prešla do rúk Pipinovcov.

V roku 687 Pipin Mladý, nazývaný aj Heristalský, porazil Neustrijčanov v bitke pri Tertrách a stal sa majordómom Teodericha III. Kríľ sa stal jeho rukojemníkom: Karol Martel, Pipinov syn a správca Austrázie a Neustrie, pokračoval v zjednocovaní Frankov, ktoré sa skončilo za vlády jeho syna Pipina Krátkeho, pomazaného za kráľa v roku 751 po zvrhnutí posledného predstaviteľa Merovejovcov Childericha III.

Karolovská propaganda

Záujem Pipinovcov (alebo aj Karolovcov) na vytvorení legendy o lenivých kráľoch bol celkom zjavný: mal legitimizovať ich uchopenie moci. Najstaršia dochovaná verzia tejto legendy pochádza od Eginharda, tajomníka a životopisca Karola Veľkého. V 10. storočí ju prevzali kronikári Roricón a Aimoin de Fleury a v 13. storočí sa dostala do *Velkej kroniky svätého Denisa*. Vo všetkých spomínaných prameňoch boli Merovejovci zdiskreditovaní a porovnávaní s Karolovcami, čo vôbec ne-

prispievalo k ich popularite. Svojou lenivosťou prišli o moc. Neboli schopní bojovať, zatiaľ čo Karolovci a spomedzi nich spomeňme napríklad Rolanda, synovca Karola Veľkého, vstúpili do histórie ako hrdinovia. Merovejovci upadali, pretože zanechali šľachtický spôsob života. Najlepším dôkazom bolo, že už nejazdili na koni, ale nechávali sa ťahať vo vozoch vystlaných hovádzimi kozami.

Merovejovci boli terčom posmechu aj preto, lebo nosili dlhé vlasy, to bol podľa nich znak kráľovskej moci. Karolovci v tom však videli znak ich zverskosti. Ďalej sa dozvedáme o opilstve, ba dokonca sa o nich hovorilo ako o monštrách a porovnávali ich so zvieratami, „ktorým rastú na chrbte chlpy ako prasatám“.

Z republikánskeho dejepisu

Túto pretrvávajúcu tradíciu prevzali aj učebnice dejepisu v období III. francúzskej republiky. V Lavissovej učebnici, ktorá sa používala najčastejšie, sa tvrdí, že jedine Karol Martel (z rodu Pipinovcov) mohol ubrániť územie pred arabskou inváziou: „...za čias lenivých kráľov bola ríša znova napadnutá... Stane sa naša krajina moslimskou? Merovejovskí králi ju neboli schopní zachrániť...“

Chlodovik, zakladateľ dynastie, bol však stále oslavovaný. Bolo to preto, lebo „oficiálna história“ bola postavená na príbehoch veľkých hrdinov a ich slávnych činov. Medzi hrdinami ako Vercingetorix, Karol Martel, Karol Veľký, Roland na Roncivalovi, Duguesclin či Jana z Arcu má miesto aj prvý z kráľov neobľúbenej dynastie. Počítali sa iba veľké mená a Merovejovcom, s výnimkou Dagoberta, patrilo prepadisko dejín, lebo nevykonali ani jeden hrdinský čin, nevytvorili žiadne výnimočné dielo. Stopy tejto tradície nachádzame aj v piesni známeho komediálneho

Legenda o knivých kráľoch žije dodnes, ilustrácia z Dejín Francúzska od G. Gautherota, Paríž 1920

Ironický pohľad ľudu
na merovejovskú dynastiú:
Dobrák kráľ Dagobert,
film Dina Rosiho, 1984

Leniví, ale krutí!

Chlodomerovi synovia. V roku 534 dve z detí druhého Chlodovikovho syna, Gontrana a Teodebalda, zavraždili ich strýkovia Chlotar a Childebort 1. Prvého prebodol Chlotar a druhého zaškrtili napriek tomu, že prosil o milosť. Tretí syn Cloud (Clodoald) sa zachránil a stal sa mníchom.

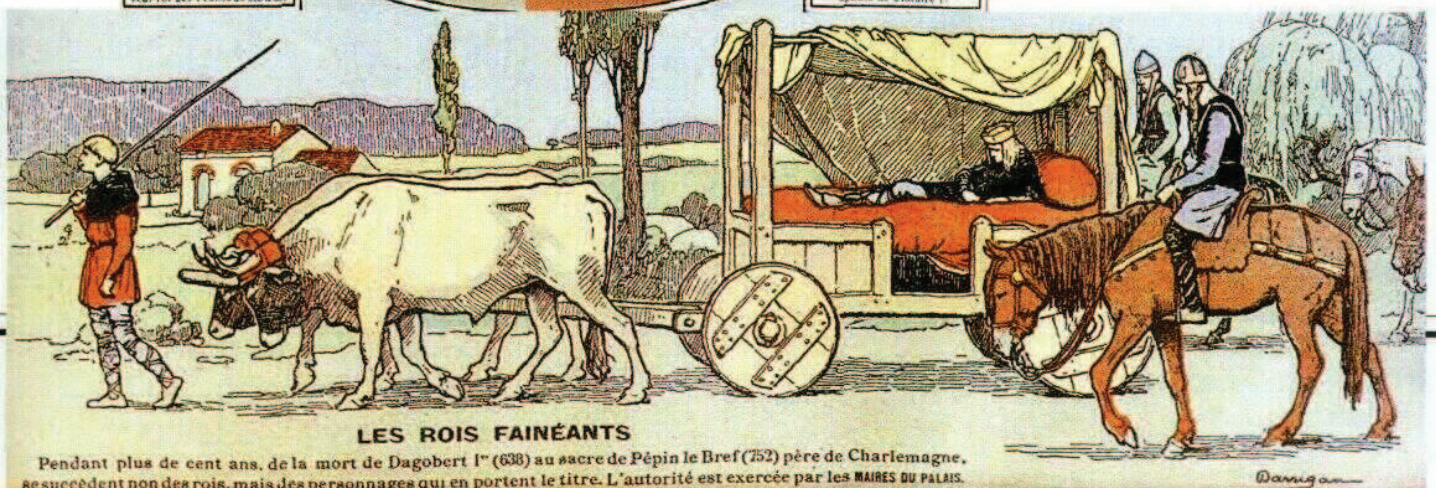
Chilperich. Druhý syn Chlotara 1. si zobral za tretiu manželku Fredegundu. Ona dala zavraždiť dvoch z troch synov, ktorých mal jej manžel v prvom manželstve s Audoverou, ako aj jeho druhú ženu Galsvintu, ktorú našli udusenú vo vlastnej posteli. V roku 584 bol zavraždený aj Chilperich. Vrahom bola buď Fredegonda alebo jeho švagriné Brunhilda.

Teodebert. Childebortovho syna a jeho syna Meroveja zavraždil v roku 595 jeho brat Teoderich.

Brunhilda. Manželka Sigiberta, tretieho syna Chlotara 1., vládla až do roku 613, keď ju šľachtici, ktorí sa jej chceli zbaviť, dali uväzniť. Brunhilda mala v tom čase už osemdesiat rokov, ale to nebránilo jej nepriateľom v tom, aby ju mučili. Zomrela priviazaná za vlasy k cválajúcemu koňovi. Dvaja z jej pravnikov, Corbon a Sigibert boli zavraždení v tom istom čase ako ona.

Svätý Leger. V roku 677 sa autunský biskup dostal do rúk svojho nepriateľa Ebroina, neustrijského majordóma. Vyrezali mu jazyk, rozrezali líca a pery a prinútili ho chodiť po bazéne pinom ostrých kameňov a nakoniec mu vypíchli oči.

herca Bourvila, v ktorej sa spieva: „V tých časoch krásnych kráľov lenivých / dni i noci sa trávili v posteli / v kočoch vystlaných mäkkou kravskou kožou vliekli sa z kroka na krok / z Paríža do Orleánsu prispievali až na tretí rok / dostatok mali času na prekáračky so slečinkami“.

Žena na pápežskom stolci ?

PÁPEŽKA JANA

V 13. storočí sa Európou širil čudný chýr: v rokoch 855-858 bola hlavou cirkvi žena. Až do 16. storočia cirkev považovala jestvovanie pápežky za nepopierateľný fakt, potom však zmenila svoj postoj, poprela realnosť existencie tejto nepostihnuteľnej a zároveň nepohodnej postavy.

Príbeh pápežky, ktorý väčšina historikov považuje za legendu s určitým antiklerikálnym nádychom, dodnes nie je objasnený.

Ján VIII. Anjelský

Stredoveké biografie uvádzajú, že Jana sa narodila v roku 822 v Ingelheime, blízko Mohuča. Hlad po poznani ju priviedol najprv do Atén. V tej dobe nebolo zvykom, aby ženy študovali, a tak sa Jana preob-

liekla za chlapca a vystupovala pod menom Ján Angličan. Vďaka tomuto figlu mohla navštevovať najvýznamnejšie opátstva Francúzska tej doby, napríklad Saint-Germain-des-Prés, a získať tak veľmi dobré vzdelanie. Po príchode do Ríma ihneď zaujala svojimi vedomosťami, nábožnosťou, ale aj svojou krásou. Stala sa kardinálom a po smrti pápeža Leva IV. v roku 855 bola označená za jeho nástupcu. Je jasné, že nikto nepoznal jej pravú identitu a Jana nastúpila na pápežský stolec pod menom Ján VIII. Anjelský. Svoju funkciu vykonávala s plným nasadením a ukázalo sa, že je hodná svojho postavenia. V apríli 858 sa však stalo niečo nečakané. Počas sviatku Rogations náhle klesla na ulici na zem, porodila dieťa a zomrela. Medzi veriacimi to vyvolalo obrovský škandál a pápežku tajne pochovali mimo miest, vysvätených na tento účel.

Námet na temný príbeh

Knihy, v ktorej sa objavuje príbeh o pápežke, je *Chronicon pontificum et imperatorum* (Kronika pápežova cisárov) od dominikána Martina de Troppau. Krátko pred ním iný dominikán Étienne Bourbonšký spomína aféru ženy - pápeža, ale situuje ju do neskoršej doby, okolo roku 1100. Sám pápež Lev II. vraj spomína vo svojom liste z polovice 11. storočia adresovanom konštantínopolskému patriarchovi nejakú „ženu, ktorá bola na pápežskom stolci v Ríme“.

Jeden fakt je istý: na začiatku 15. storočia historickú existenciu pápežky pripúšťali všetci, keďže ju garantovali cirkevní hodnostári v dokumentoch, ktoré sa Rím neodvážil cenzurovať. V žiadnom prípade neobstojí tvrdenie, že Janin príbeh si vymysleli nactiutľhači cirkvi, aby jej uštedrili ďalšiu ranu. Naopak, prvým autorom, ktorý v roku 1647 s definitívnou platnosťou odmietol existenciu ženy - pápeža, bol... protestant. Volal sa Dávid Blondel.

Pápežka, tarotová karta z XVIII. storočia (Paríž, Bibl. nat.)

Rituál deravej stoličky

Legenda hovorí, že od začiatku 11. storočia sa celých päťsto rokov overovalo pohlavie každého novozvoleného nástupcu na Petrovom stolci. Táto procedúra sa po zvolení pápeža konala v Luteránskom paláci. Každý nový pápež si musel sadnúť na tzv. sedes stercoraria - ohmatávaci stoke, deravý trón z porjyru a najmladší z prítomných diakonov zospodu hmatom overil pravosť pápežových genitálií. Ďalšia z verzii hovorí, že túto funkciu vykonávala predstavená ženského kláštora... Tento postup sa zachovával až do zvolenia Leva X. v roku 1513. Cirkev v dnešných časoch popiera, že by sa pristupovalo k tomuto ponižujúcemu „overovaniu“. Veľa svedectiev, napríklad od Adama de Usk alebo Jacopa d'Angela, však potvrdzuje jeho používanie. Jeden z trónov je v parížskom Louvri a druhý je doteraz v pápežských depozitoch... Ak cirkev skutočne pristupovala k tejto ceremónii, potom na to mala dobrý dôvod, a čo už mohlo byť lepším než obava, že by na pápežský stolec opäť zasadla žena. Ak je to však len legenda, tak svedčí o tom, že žena bola pre kresťanskú cirkev poriadnym strašidlom: tento patologický odpor k ženám by mohol čiastočne vysvetliť aj vznik legendy o pápežkejane.

Stopa vedie k Benediktovi III.

Čo je základom pre vznik tohto takmer neveriteľného príbehu? Teórii, ktorá popiera existenciu pápežky tvrdiac, že nie je možné, aby sa žena tak dlho ukrývala v mužskom prestrojení, protirečí jedna podstatná skutočnosť: cirkev celé storočia pripúšťala Janinu existenciu. Okrem toho sa zdá, že niektoré ďalšie svätice a blahoslavené ženy (Eufrazia, Hildegarda, Eugénia) až do smrti žili inkognito medzi mníchmi, v mužských šatách. Nejasnosti okolo pápeža Benedikta III., ktorý je dnes považovaný za nástupcu Leva IV., sú dôležitým faktorom pri posudzovaní hypotéz. Benedikt sa nespomína v najstaršom známom exemplári *Liber pontificalis*. Tých niekoľko autorov, ktorí

ho spomínajú, mu prisudzujú fyzickú krásu, nechť vystupovať na verejnosti a veľkú zdržanlivosť. Viac nevieme o ňom takmer nič, okrem toho, že sa nestal obeťou vzdoropápeža. Zomrel náhle 17. apríla 858 a podľa svojej vôle bol pochovaný mimo Chrámu svätého Petra - považoval sa za „nehodného ležať vedľa svätcov“.

Tieto fakty môžu rovnako dobre platiť pre záhadnú pápežku ako pre málo známeho Benedikta. Mohla cirkev prekrstiť Janu - alebo Jána VIII. Anjelského - na Benedikta, aby zakryla pravdu o pohlaví tejto osoby? Zmätko mohol vzniknúť aj medzi dvoma pápežmi. O niečo neskôr, v roku 872, si totiž ďalší pápež dal meno Ján VIII. Jeho existencia je dokázaná. V niektorých prameňoch ho však prezývajú „pápežkou“ pre jeho slabosť voči Saracénom a údajnú homosexualitu. Naozaj tieto dve postavy takmer neznámeho následníka Leva IV. a „dokázateľne“ žijúceho pápeža Jána, ktorý mal zženštilé vystupovanie?

Pokus o vysvetlenie búrlivej doby

Zástancovia názoru, že príbeh pápežky je iba legendou, v nej vidia dodatočné oslobodzovanie sa prostredníctvom legendy od škandalózneho pôsobenia dvoch žien počas temného obdobia histórie pápežstva na začiatku 10. storočia.

V roku 904 manželka vysokého rímskeho hodnostára Teodora dala svojho milenca zvoliť za pápeža Sergia III. Ten poslal svojho predchodcu vzdoropápeža Krištofa do väzenia za Levom V., ktorého sám zosadil a nakoniec ich oboch vlastnými rukami zadržal. Počas svojho pontifikátu sa Sergius úplne poddal vôli Teodory a najmä jej dcéry Marozie, ktorá, hoci vydatá, sa ako 15-ročná stala jeho milenkou a čoskoro mu porodila syna.

Po Sergiovej smrti zvolilo konkláve za pápeža bezúhonného muža Anastázia III. (911-913), Teodora ho však dala zavraždiť a ďalej manipulovala jeho nástupcom Landonom (913-914). Po jeho smrti sa pápežom Jánom X. stal ďalší jej milenc arcibiskup z Ravenny. Toho dala uväzniť a nakoniec zavraždiť v roku 928 zase Marozia. Rovnaký osud čakal aj dvoch Jánových nástupcov - Leva VI. a Štefana VII. Za ďalšieho pápeža bol zvolený už dvadsaťročný syn Marozie a Sergia III., ktorý prijal meno Ján XI.

Toto neveriteľné obdobie „pornokracie“ sa skončilo v roku 935, keď ďalší Maroziin syn z iného, legitímneho zväzku, Alberich, poslal svoju matku do žalára, keď ešte predtým uväznil nevlastného brata, pápeža Jána XI.

„Pápeika“ rodiaca uprostred procesie, miniatúra pre Dekameron Giovanniho Boccaccia, 15. storočie (Paríž, Bibl. nat.)

Mimozemšťania v stredoveku ?

AGOBARD A MAGONIÁNCI

Celý stredovek je zaplavený príbehmi o kontaktoch s bytosťami, ktoré žijú „medzi anjelmi a ľuďmi“. Jedným z najznámejších textov je dielo lyonského arcibiskupa Agobarda z prvej polovice 9. storočia.

Toto dielo nemalo za cieľ potvrdiť pravdivosť podobných historiek. Naopak, knihou *Liber contra insulsam vulgi opinionem* (*Knihá proti hlúpych poverám ľudu*) chcel arcibiskup bojovať proti tomu, čo nazýval poverami svojej doby. V časti nazvanej *De grandine et tonitruis* (*O krupobitiá hromobitiá*) vystupuje proti historikám o „ľudoch zo vzduchu“, ktoré sa šírili medzi ľuďom v lyonskom kraji.

Príhoda z Lyonu

V *De grandine* Agobard útočí na poveru svojich súčasníkov, týkajúce sa počasia. Roľníci verili, že prírodné úkazy, napríklad búrku alebo krupobitie, mali na svedomí čarodejníci, takzvaní „počasari“ (*tempestarii*), ktorí mali mať kontakty

Agobardovo dielo

„Videli a počuli srne už veľa ľudí natoľko bláznivých a zmyslov zbavených, že uverili a potvrdili jestvovanie istého kraja, nazývaného Magónia, odkiaľ prichádzajú lode, plávajúce v oblakoch. Lode (tvrdia ľudia) odvádzajú do tej krajiny plody, ktoré pozrážalo krupobitie a zničili búrky, najprv však vzduchoplavci obilím a plodmi platia počasiarom za to, že ich dostali. Videli sme dokonca niekoľkých bláznov, ktorí, veriac týmto absurdnostiam, predviedli ľudu štyri spútané osoby, troch mužov a jednu ženu, o ktorých tvrdili, že spadli z týchto lodí. Najprv ich niekoľko dní držali v zajatí, potom ich priviedli ku mne, nasledovaní davom ľudí, a chceli ich ukameňovať. Po dlhom presvedčení nakoniec zvíťazila pravda a tí, čo ich priviedli, sa ocitli, ako hovorí prorok, v takom zmlatku ako zlodej prichytený pri čine.“

Agobard, *Liber contra insulsam vulgi opinionem*, anonymný preklad, Lyon 1841

s bytosťami, pochádzajúcimi z tajomnej krajiny medzi nebom a zemou, nazývanej „Magónia“. Uzatvárali vraj s nimi zmluvy a „Magoniánci“, ktorí cestovali na vzducholodiach (*náves*), vyvolávali zlé počasie s katastrofálnym dopadom na úrodu. Sprisahaná si potom delili zničené plody a bleskom zasiahnuté alebo utopené zvieratá. Roľníci poznali len jeden prostriedok, ktorý ich mohol ochrániť proti tomuto zlu: stavali na poliach vysoké stípy pokryté magickými formulami. „Racionalista“ Karol Veľký vo svojich *Capitulaires* zakazoval tieto „prejavy poverčivosti“. Agobardova kniha vystupuje v podobnom duchu.

Lyonský arcibiskup veľmi dobre vedel, v čo veril prostý ľud: jedného dňa k nemu priviedli troch mužov a jednu ženu, ktorých dav obvinil z príslušnosti k tvorom, ktorí cestovali vzduchom, a chcel ich zlynčovať. Agobardovi sa nakoniec podarilo presvedčiť Lyončanov o ich omyle a väzňov zachrániť. Podľa inej verzie, ktorá sa však nezakladá na Agobardovom svedectve, boli štyria „vzduchoplavci“ pribíť na dosky, zabíť a hodiť do Rhôny.

Bytosti z neba

Aj v mnohých ďalších pohanských i kresťanských prameňoch sa objavovali bytosti, ktoré boli síce nadradené ľuďom, nemali však božský pôvod, ale boli smrteľné. Bytosti mali obrovské znalosti a vedeli sa premiestňovať vo vzduchu buď sami, alebo na „lodiach“. Staroveký filozof Plutarchos veril v ich existenciu, veď prečo by príroda nevytvorila niečo, čo by vyplnilo prázdnotu medzi smrteľníkmi a nesmrteľnými bohmi? Neskôr, v 16. storočí, iný autor Montfaucon de Villars vo svojich *Rozhovoroch o tajných vedách* spomína udalosť, ktorá sa mala odohrať na začiatku karolínskej éry: bytosti, ktoré autor nazýval Sylfami, sa jedného dňa rozhodli, že odhalia svoju tvár a zostúpili na Zem vo svojich vzducholodiach, aby dokázali, že nezavinili zlo, z ktorého sú obvinení. Zdá sa však, že to bolo zbytočné gesto, preto-

že kapitulárni predstavitelia Karola Veľkého a Ľudovíta Pobožného vydali nariadenie, podľa ktorého každý, kto by tvrdil, že prichádza z neba, má byť dolapený a potrestaný. Sylfovia chceli presvedčiť pozemšťanov o svojej existencii a dobrých úmysloch, a tak uniesli niekoľko ľudí a ukázali im krásy svojej krajiny. Potom

Obilné pole v lyonskom kraji. Stredovekí roľníci zvažovali na nadpozemské bytosti zodpovednosť za zlé počasie, ktoré ničilo úrodu.

Vtáči ľudia, rytina z 19. storočia (Paríž, Bibl. nat.)

ich nedotknutých priviezli späť na Zem. Nedobrovoľných cestovateľov však začali považovať za čarodejníkov a spolčených s diablom: uväznili ich, mučili a nakoniec usmrtili.

Lyonská epizóda sa nesie v tomto duchu. Zdá sa, že nadpozemské bytosti sa poučili a boli oveľa opatrnejšie. Správy o nich sa stali zriedkavejšími, ale niekedy pochádzali od vysokopostavených osôb: kráľ Karol Lysý vypovedal, ako ho jedného dňa uniesla „žiarivo biela“ bytosť so „zbraňou, ktorá vydávala zvláštne svetlo ako kométa“ (Paríž, rukopis v Národnej knižnici). Bolo málo takých, ktorí neverili v existenciu takých bytostí. Argumenty lyonského arcibiskupa však pred dnešným čitateľom asi neobstoja: podľa kresťanského autora

nemožnosť jestvovania takých fenoménov vyplýva z čisto metafyzických dôvodov - moc týchto bytostí by zmenšovala Božiu moc.

Kotva lode z oblakov

Niektoré texty, pochádzajúce z raného stredoveku (*Speculum regale - Zrkadlo kráľov* - o činoch legendárnych írskych hrdinov, nórsky *Konungs Skuggsia* z roku 950, *História brittonum* od Walesana Nennia z roku 826 alebo írsky *Mirabilia*), *znamenávajú* príbeh veľmi blízky príhode, ktorú opísal arcibiskup Agobard.

V jeden sviatočný deň spadla z oblakov loď, jej kotva narazila na prekážku a zakliesnila sa. Jedna z bytostí „plávajúc vzduchom“ vystúpila z lode a márne sa snažila uvoľniť kotvu. O vlások unikla ľuďom, ktorí sa zbehli na mieste. Prefala lano a loď odletela. Rôzne verzie sa líšia v malých detailoch, ale podstata príbehu je vždy rovnaká. Na začiatku 13. storočia Angličan Gervasius z Tilbury vo svojom diele *Otia imperialia (Rozptýlenie pre cisára)* písal o podobnom jave, ktorý sa odohral len nedávno. Tentoraz mal „vzduchoplavec“ menej šťastia a pri svojom dobrodružstve zahynul.

Tieto príbehy by sme mohli považovať za prastaré legendy, keby sa podobné príhody, zhodujúce sa s nimi až na niekoľko detailov, neodohrali aj v súčasnej dobe. 26. apríla 1897 sa tajomná vesmírna loď objavila v texaskom Merkeli. Jej kotva náhodou spadla a zasekla sa v zemi. Jeden z členov posádky zostúpil, aby kotvu uvoľnil... Príbeh sa stal „atrakciou číslo jeden“ miestnych novín. A je dosť nepravdepodobné, že by texaskí roľníci boli ovplyvnení knihami Gervasia z Tilbury alebo prameňmi z 9. a 10. storočia...

Agobard

Agobard sa narodil okolo roku 779 pri Narbonne. Do Lyonu prišiel dvadsaťročný a v roku 804 tu bol vysvätený za kňaza. V roku 808 bol vymenovaný za koadjútora Leidrada, ktorý bol v tom čase knihovníkom Karola Veľkého a v roku 814 sa stal jeho nástupcom na mieste lyonského arcibiskupa.

Aktívne sa zúčastňoval na politickom živote, v roku 817 podporoval unifikáciu snahy Ludovíta Pobožného. V roku 833, po tom, čo kráľa obvinili z popierania svojich

záväzkov, sa stal prívržencom kráľovho protivníka Lothara. Ludovít Pobožný ho v roku 835 odvolal z funkcie, arcibiskup sa však vrátil na svoj post v roku 837. Zomrel v Saintes v roku 840. Nikdy nebol kanonizovaný, v lyonskom kraji je však uctievaný ako svätec pod menom svätý Aguebaud.

Tento inteligentný a kultivovaný muž je autorom 22 kníh. Sú to rôznorodé literárne diela: od básnických zbierok cez politické pamflety až po traktáty namierené proti poverám.

Prelát racionalista” v karolínskej dobe: svätý Agobard, lyonský arcibiskup

Šnúrkové účtovníctvo

TAJOMSTVO INKSKÝCH UZLOV

Písmo slúži k zaznamenávaniu reči pomocou znakov. Od primárneho systému písma, väčšinou tvoreného ryhami vyrezávanými do predmetov, ľudia postupne prechádzali k oveľa prepracovanejším systémom komunikácie. Nie všetky národy však prešli týmto vývojom...

Inkovia nepoznali fonografické písmo. Vyvinuli však prepracovaný mnemotechnický postup, *kipu* — akýsi druh šnúrky s uzlíkmi, ktorých usporiadanie umožnilo ideografické čítanie. Vďaka jednoduchým uzlíkom Inkovia dokázali vypracovať presný systém účtovníctva, ale aj zachovať v kronikách záznamy o svojej minulosti.

Ríša Slnka

Inkovia, ľud z kečuánskych kmeňov, založili okolo roku 1100 n. l. v Cuzco obrovskú ríšu, ktorá v 15. storočí zahŕňala územie dnešného Peru, Bolívie, severnej Argentíny

„Čarovanie“

„Čarovanie poznali ľudia v dávnych časoch, poznajú ho aj dnes a obávané bosorky si vždy dokázali nájsť ďalších a ďalších mužov. Najrozšírenejšie bolo v 16. storočí, ktoré bolo zároveň storočím exorcizmu, upalovania, čarovania, mágie i bosoriek (...)

Čarovanie. Vezmete pohlavný úd čerstvo zabitého vlka, pôjdete k príbytku osoby, ktorej chcete počarovať, a zavoláte jej meno. Vo chvíli, keď sa osoba ozve, previazete pohlavný úd bielou šnúrkou a manžel ostane nevšímavý voči pôsobeniu Venuše, ako vykastrovaný býk (...)

Čarovanie bolo istým prostriedkom na vybrádnutie z ťažkosti a účinnok týchto rituálov mohlo zmarit len neodpuštitelnepochybovanie o ich pôsobení. Napriek tomu nieje jasné, ako môže biela šnúrka a vlčí pohlavný úd vplývať na manželský akt, ani ako môže oko lasice pri navrátiť stratene sily.“

Pekelný slovník, Colin de Plancy, 1818

ny a Chile. Táto mocná a obávaná ríša bola však zničená za smiešne krátky čas skupinou asi 200 španielskych conquistadorov, ktorí sem prišli v roku 1527 pod vedením Francisca Pizarra. Vládca ríše inka bol považovaný za potomka boha Slnka Intiho a mal nad svojimi poddanými absolútnu moc. Ako obrazne povedal Atahualpa, posledný panovník, popravený Španielmi v roku 1533 počas dobývania Peru: „V tomto kráľovstve nevzlietne jediný vták, nepohne sa jediný lístok, ak to nieje moja vôľa“. Ríša Inkov bola silne centralizovaná a jej oblasti museli povinne platiť dane centrálnej moci. Rozloha územia a politická organizácia teda vyžadovali vytvorenie dostatočne komplexného systému znakov, ktorý by umožňoval odovzdávať informácie, počítat a zaznamenat slávne udalosti v živote inkskej civilizácie.

Systém kipu

Účtovníctvo a písomníctvo ríše spočívalo výlučne na systéme *kipu* (v kečuánčine to znamená „uzol“). Systém umožňoval nielen čokoľvek spočítat, ale aj písať kroniky. *Kipu* je asi tridsaťcentimetrová šnúrka, (môže byť aj dlhšia), na ktorej sú zavesené rôznofarebné špagátiky. Z nich visia ďalšie nitky. Na nich sa viazali uzlíky v rôznych vzdialenostiach a farbách. Počet uzlíkov a kombinácie farieb umožňovali tým, ktorí ovládali systém, „čítať“ bez akýchkoľvek ťažkostí.

To, čo vieme o *kipu*, sú vo veľkej miere špekulácie o interpretácii týchto znakov. Mnohé *kipu*, ktoré sa našli, nie sú úplne kompletne. Vieme však, že sa čítajú sprava doľava na hlavnej šnúrke, sledujúc každý špagátik, ktorý z nej vychádza. Podľa pozície a množstva uzlíkov sa určuje počet, kým farby vypovedajú o type predmetu. Napríklad, žltá šnúrka (kukurica) zavesená na modrom špagátiku určuje podľa počtu uzlíkov a ich umiestnenia množstvo kukurice v danej provincii.

Prostriedok na vedenie účtovníctva a „písanie“ kipu je jednoduchý špagát, na ktorom každý uzol má svoj význam

Kroniky z dávnych čias

Tento systém Inkom umožňoval spracovávať veľmi podrobné záznamy o množstve tovaru, počte zbraní, o daniach, ba dokonca aj presne zisťovať výšku poplatkov, ktoré platili porazené národy. Inkský systém zaznamenávania však neobišiel ani umenie a históriu.

Čierne vlákno na hlavnej šnúrke určuje počet uplynutých rokov a poskytuje informácie o histórii. Akje na hlavnej šnúrke priviazaná červená niť, vypovedá o vlade panovníka v danej dobe. Tri uzlíky na nitke znamenajú, že udalosti sa odohrali v treťom roku jeho vlády. Takýmto spôsobom vystríhali Atahualpu pred prichádzajúcou (španielskou) armádou v máji 1532. Správa uvádzala aj počet vojakov a zbraní. Vďaka systému šnúrok a uzlov poznáme aj niečo z inkského divadla, lebo sa nám zachovali texty hier.

Dešifrovanie *kipu* bolo záležitosťou osôb nazývaných *quipumayocs*. Boli to odbor-

Inkovia vytvorili systém znakov na písanie a počítanie, ktorý sa zachoval dodnes (opevnené mesto Machu Picchu, Peru)

níci, ktorí sa tešili zvláštnemu postaveniu a požívali veľa výhod, napríklad oslobodenie od platenia daní. V každej osade bolo niekoľko *quipumayocs*, z ktorých každý mal inú funkciu. Štúdium *kipu* bolo povinné pre všetkých mladých príslušníkov vyšších vrstiev.

Podobný systém šnúrok používali aj Polynéžania. Spomeňme aj systém „palíc s posolstvami“, známy v Číne, Austrálii a Európe. Niektoré národy používali figurálne spôsoby zaznamenávania, ako napr. tajomní *rongo—rongo* z Veľkonočného ostrova.

Španielski dobyvatelia zničili inkskú kultúru spolu s množstvom *kipu*. Dodnes sa však tento systém používa v horských oblastiach Bolívie, Ekvádoru a Peru.

→ **Pozri aj** s. 46—47 (Osídľovanie Polynézie), s. 146—147 (Stratené zlato conquistadorov), s. 180—181 (Veľkonočný ostrov)

Všemocné uzly

Mnohé kultúry pripisovali uzlom a figúrkam zo špagátov a šnúr osobitný význam. Niektoré uzly a figúrky sa preslávili po celom svete...

Gordický uzol. Ide o uzol, ktorým sa pripevňovalo jarmo k oju voza legendárneho frýgického kráľa Gordiasa. Veštba predpovedá ovládnutie celej Ázie tomu, komu sa podarí rozviazať tento uzol. Mnohí sa pokúšali o šťastie, ale uzol bol taký pevný, že ho nikto nedokázal rozuzliť. Len Alexander Veľký si vedel poradiť a prelal uzol svojím mečom. Odvtedy sa tento výraz stal symbolom takmer neprekonateľných ťažkostí.

Dávne rituály. Je ešte veľa primitívnych národov, ktoré vykonávajú rituály

pomocou poprepletaných šnúrok a uzlov. Mnohé z nich „počarúvajú“ ľuďom vďaka viazaniu šnúrok tak, ako to robili bosorky v stredoveku a renesancii. Podobné rituály stále existujú u zaostalých austrálskych kmeňov, najmä u Wadamanov a Yiarkallov.

Čarovanie pomocou špagátu. Najčastejšie sa spája s animistickými a posvätnými tradíciami. Používa sa špagát, ktorého konce sú spojené. Praktizuje sa dodnes na Polynézskych a Melanézskych ostrovoch. Americkí Indiáni veria, že figúrky zo špagátu vynášiel v dávnych dobách legendárny národ pavúčích ľudí a aljašskí Eskimáci veria v čarovnú moc povrazu.

Ludovít VI. lieči škrofulózu

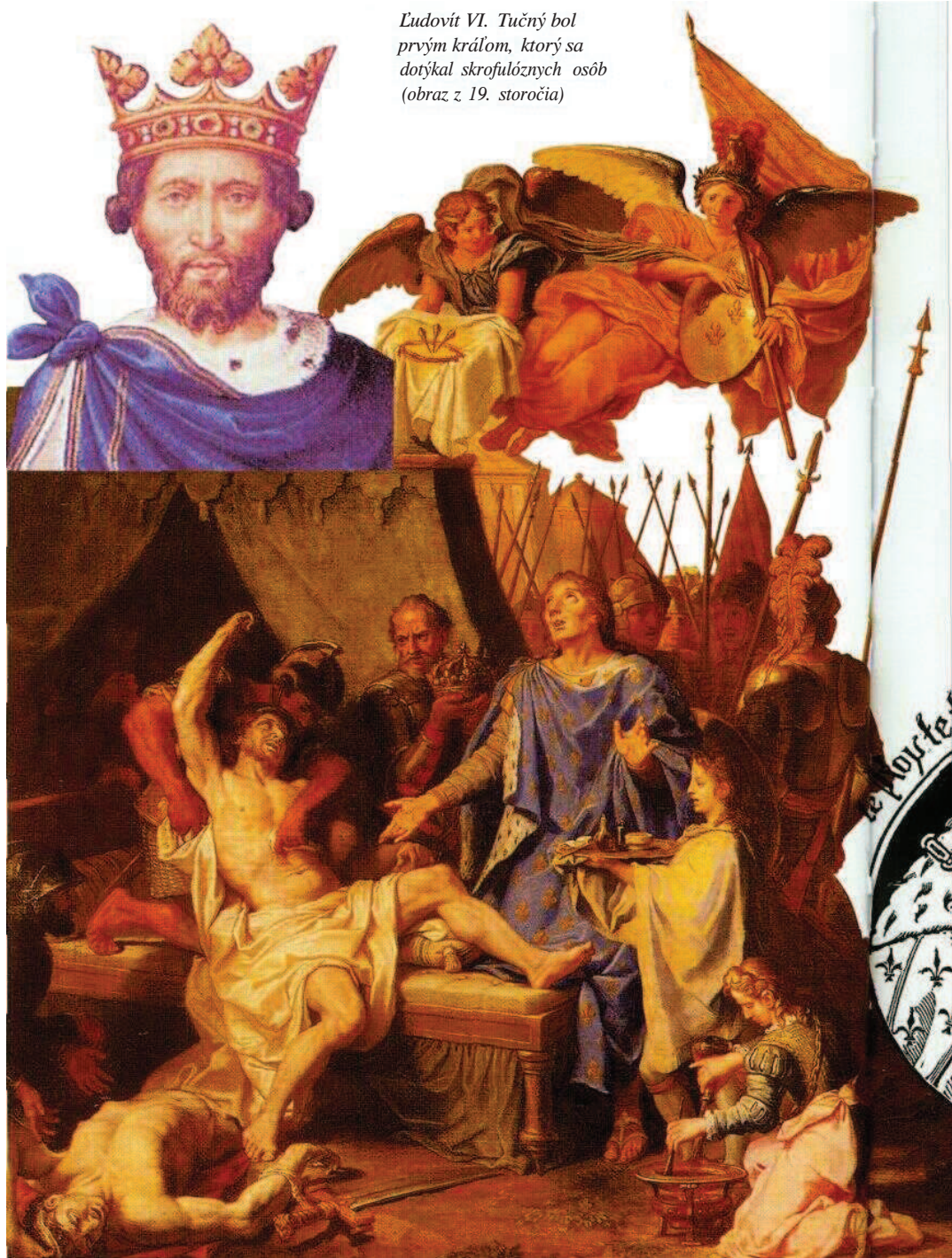
KRÁLI, LIEČITELIA ŠKROFULOZY

Za vlády Ludovíta VI. Tučného (1108-1137) sa v istom dokumente prvýkrát píše o ceremónii uzdravovania ľudí postihnutých škrofulózou. Tento akt, založený na viere, že kresťanskí králi dostávajú moc liečiť ľudí, sa opakoval až do pomazania Karola X. v roku 1824.

Škrofulóza je termín označujúci v jazyku z obdobia stredoveku zápalové ochorenie, dnes známe pod názvom tuberkulóza adenitída: ide o zápal krčných uzlín, ktoré veľmi opuchnú a hnisajú. Táto choroba sa vo všeobecnosti považuje za vonkajší prejav tuberkulózy genitálií. V stredoveku to bola úplne bežná choroba. Bola síce nákazlivá, no nie smrteľná. Najväčším rizikom bolo, že postihnutá osoba zostala neplodná.

Moc, ktorá je daná pri pomazaní

Obyčajný ľud i spoločenská elita vo Francúzsku 12. storočia nepochybovali o tom, že panovník dostáva moc liečiť túto choro-

Ludovít VI. Tučný bol prvým kráľom, ktorý sa dotýkal škrofulózných osôb (obraz z 19. storočia)

Ludovít XIII. sa dotýka postihnutých škrofulózou

„Kardinál nabral na prst malé množstvo svätého oleja a iehnajúc kráľa znakom kríža, hovoril po latinsky: „Ja (a pomazávam, kráľ, posväteným olejom. V mene Otca, Syna i Duča Svätého. Amen.“ Potom, opakujúc tieto slová, pomazal kráľa na hrudi, medzi plecami i na pleciami a na lakťoch. (...) Poddiakon odel kráľa do tuniky, rúcha a kráľovského plašia. Vtedy kráľ pokľakol pred kardinálom a ten mu pomazal aj dlane rúk (...). Potom si kardinál sňal mitru, sklonil sa ku kráľovi, pobozkal ho a hlasno zakričal: „Vivat rex in oeternum.“ Všetci prítomní v katedrále opakovali „Nech žije kráľ!“ a hudobníci hrali tak nahlas, že nebolo počuť vlastného slova (...). O deň nato kráľovský sprievod opustil Remes a pobral sa do sanktuária svätého Markula v Korbene, kde sa kráľ dotkol osemsto až deväťsto chorých na škrofulózu“

Godefroj', francúzsky ceremoniár

bu, ktorá sa dokonca nazývala aj „kráľovskou chorobou“. Ich viera spočívala vo vtedy nedávnej minulosti. Spájala sa so zmenou ceremónie pomazania nového kráľa, ku ktorej sa pristupovalo na žiadosť Ľudovíta VI. s cieľom posilniť charizmu kráľovského postu. Jeho iniciatívu odobrili aj jeho následníci a definitívne sa zaviedla za Karola V. Dobrého, pomazaného roku 1364. Od roku 1108 sa pred korunováciou nového kráľa vykonával akt pomazania, pričom sa telo panovníka potrelo olejom, ktorý mal podľa legendy božský pôvod. Olej sa nazýval aj svätá krizma a pochádzal z posvätnéj ampulky, ktorú priniesla holubica, posol Ducha Svätého, biskupovi Remigiovi z Remeša. Prvýkrát ho použil pri krste Chlodovika, prvého franského kráľa. Olej pochádzal z nebies a posväcoval panovníka, ktorému tak ako Kristovi dával moc konať zázraky. Tento rituál vznikol vo Francúzsku za panovania dynastie Karolovcov a mal byť znamením, že králi sú Bohom vyvolené osoby. Francúzski králi sa stávali kráľmi - kňazmi, vedúcimi Boží ľud

Dotýkať sa postihnutých škrofulózou patrilo vo Francúzsku k posvätnéj kráľovskej funkcii: Svätý Ľudovít lieči škrofulózu, detail malby z konca 17. storočia (Rouen, rnusée des Beaux-Arts)

a chrániadmi jeho cirkev. Stávali sa osobami neodvolateľné Bohom vyzdvihnutými nad ostatných smrteľníkov, obdarenými zvláštnymi schopnosťami a mocou, medziiným aj mocou uzdravovať ľudí.

„Kráľ sa ťa dotýka. Boh ťa uzdravuje“

Zo začiatku šlo o jednoduchý obrad bez akejkoľvek pompy. Svätý Ľudovít sa potom dotýkal škrofulózných osôb zakaždým, keď ho o to prosili pri východe z chrámu. Od začiatku kraľovania Ľudovíta XI. (1461-1483) sa chorí zhromažďovali a obrad prikladania rúk sa konal raz do týždňa. V 15. storočí sa museli postihnúť pred obradom podrobiť aj krátkej lekárskej prehliadke, aby sa vylúčili tí, ktorí trpeli inou chorobou. Králi z rodu Kapetovcov sa dotýkali už len postihnutých miest na tele chorých a potom nad nimi alebo na čele chorých urobili znak kríža: dotyk kráľovej ruky symbolizoval odovzdávanie neviditeľnej sily a požehnanie kráľa kňaza zavrášilo obrad. Od 16. storočia kráľ vyslovoval aj stanovenú formulu „kráľ sa ťa dotýka, Boh ťa uzdravuje“. Ak naozaj došlo k uzdraveniu, šlo o prirodzený proces, ktorý súvisel s psychikou chorých: zázrak sa udial preto, lebo pacient veril, že sa tak stane.

V 17. storočí sa dotýkanie osôb postihnutých škrofulózou stalo jedným z najslávnejších obradov v monarchii. Konalo sa už len počas veľkých kresťanských sviatkov (Veľká noc, Turíce, Vianoce) a oznamovali ho vyvolávači a plagáty. Najčastejšie sa konalo vo Veľkej galérii v Louvri. Chorí, cudzinci aj Francúzi, prichádzali v húfoch a obrad bol taký veľkolepý, že Francúzsko využívalo tento kráľovský zázrak, aby ukázalo svoju nadradenosť nad inými európskymi dynastiami. Na Turíce 1715, pomerne krátko pred svojou smrťou, sa Ľudovít XIV. dotkol 1700 škrofulózných osôb, čím dokázal, že napriek chatrnému zdraviu si je vedomý svojich povinností voči poddaným a nemieni sa vyhnúť zodpovednosti.

Čoraz menej účinný zázrak

Napriek tomu sa rituál dotýkania chorých už dlho neudržal. Pred Ľudovítom XV. a Ľudovítom XVI. ešte defilovali tisíce chorých, ale viera v zázrak len ťažko odolávala zmenám mentality v predrevolučnej dobe. Racionalizmus osvietenecov triumfálne postupoval a vzdával prislúšnikov elity od vi-

denia sveta cez prizmu náboženstva, ktoré jej tradične prislúchalo. Aj keď ľudové vrstvy stále uctievali kráľa divotvorcu, osvietenci boli nedôverčiví, ba až ironickí. Voltaire bezočivo vyhlásil, že Ľudovít XIV. nebol schopný vyliečiť jednu zo svojich milieniek postihnutú škrofulózou, hoci „pri nej nešetril dotykmi“. Zdá sa, že ani králi už neverili svojim schopnostiam. Počnúc Ľudovítom XV., sa kráľovská formula zmenila na ťažkopádne: „(Nech) Boh ťa uzdraví, (lebo) kráľ sa ťa dotýka“. Karol X. sa v roku 1824 obmedzil už iba na pár slov k chorým: „Prinášam vám slová útechy. Zo srdca vám prajem, aby ste sa uzdravili...“

Kráľovské zázraky

V niektorých tradičných spoločnostiach sa s kráľovským postavením spájala zázračná moc. Králi a charizmatičtí vodcovia neboli síce považovaní za božích vyvolených, ale mali schopnosť komunikovať s nadprirodzenými silami alebo tieto sily v nich prebývali, a to im dávalo moc konať zázraky. To je prípad obyvateľov Oceánie, napríklad na ostrovoch Tonga.

V stredovekej i modernej Európe mali tieto schopnosti okrem francúzskych aj anglickí králi, čím vyvolávali záujem a obavy ostatných kráľovských dynastií. Dotýkali sa škrofulózných osôb od roku 1276 do 1714. Tento rituál bol v stredoveku určitým symbolom dlhotrvajúceho boja o prestíž medzi francúzskou a anglickou monarchiou. Anglický obrad sa najprv podobal francúzskemu z 13. storočia, potom sa však z neho stala naozajstná, oveľa slávnejšia okázala náboženská liturgia, ktorú vysluhoval kráľ spolu s kaplánom.

Liečivé prstene. Anglická monarchia sa za panovania Plantagenetovcov pýšila aj iným privilegiom, ktoré vzniklo krátko po dotýkaní sa chorých, na začiatku 14. storočia. Každý Veľký piatok sa v zámockej kaplnke kráľ klaňal pred oltárom a potom naň položil krásne zlaté a strieborné mince. Nato ich „odkúpil“ za bežnú mincu akejkoľvek hodnoty. Kráľ dal zo zlatých a strieborných mincí vyrobiť prstene, ktoré boli posvätené tým, že sa na chvíľu stávali majetkom cirkvi. Týmto prsteňom, ktoré daroval kráľ, sa prisudzovala zázračná moc liečiť najmä epilepsiu u osôb, ktoré ich nosili.

„Kráľ sa ťa dotýka, Boh ťa uzdravuje“, rytina z roku 1863 (Paríž, knižnica bývalej fakulty medicíny)

Kresťanská krajina v Ázii ?

KRÁĽOVSTVO OTCA JÁNA

Vojenská situácia v Palestíne na konci prvej polovice 12. storočia začala byť pre kresťanov viac ako nebezpečná. Vtedy sa dozvedeli neveriteľnú zvesť, že na pomoc im prichádza veľký ázijský kráľ.

Takto začína jeden z najdlhšie pretrvávajúcích stredovekých mýtov, legenda o kňazovi Jánovi. Legenda o kresťanskej zemi, ležiacej niekde na Východe, sa zrodila zo strachu pred hrozbou islamu, ktorá visela nad Európou ako Damoklov meč. Legenda preživala, pokiaľ trvala obava z moslimských nájazdov a nádej na opätovné dobytie Svätej zeme.

Záchranca prichádza z Východu

Keď sa v roku 1145 po prvý raz spomenula existencia veľkého kresťanského kráľovstva, Jeruzalemské kráľovstvo, ktoré bolo v rukách križiakov, sa otriasalo pod údermi moslimských vojsk. Na Štedrý deň roku 1144 pevnosť v Edesse padla do rúk nepriateľa a vyhliadky do budúcnosti boli veľmi temné. Vtedy prišla zvesť o bitke pri Samarkande, ku ktorej došlo 8. a 9. septembra 1141, kde nejaký mocný vojvodca

Bohatstvo kňaza Jána

„... Každý deň sa pri našich stoloch hostí tridsaťtisíc osôb, a to nepočítame tých, ktorí prídu nečakane. Každý od nás dostane nejaký dar, kone či iné veci. Stôl je vyrobený zo vzácného smaragdu a podpierajú ho štyri ametystové nohy. (...) Každý mesiac sa pri obsluhu strieda sedem kráľov, šesťdesiatdva vojvodov, dvestošesťdesiatpäť grófov a markízov a nespočetne množstvo ďalších, ktorí sa starajú o iné veci. Každý deň jedia pri našom stole dvanásť arcibiskupi, sediaci po našej pravici, a dvadsiati biskupi, sediaci po našej ľavici. (...) Naša ríša sa rozprestiera na štyri mesiace chôdze na jednej strane, avšak nikto nevie, kam až siahla naše panstvo z druhej strany...“

Úryvok z Listu Otca Jána byzantskému cisárovi Manuelovi (1165)

rozdrvil moslimskú armádu perzského sultána. Tvrdilo sa, že víťazom bol kresťanský panovník, aj keď schizmatický, „nestoriánsky“: volal sa Johannes Presbyter, neskôr sa vžilo Otec Ján. Spásna armáda však akosi meškala. Medzi križiakmi sa šírili rôzne chýry, ktoré to mali vysvetliť a ospravedlniť: pomáhali živiť nádej, hoci situácia v Jeruzalemskom kráľovstve bola čoraz horšia. Hovorilo sa, že Otec Ján sa chcel hneď po svojom víťazstve nad sultánom ponáhľať na pomoc križiakom, nemohol však prekročiť Tigris a musel sa od brehov rieky vrátiť do svojho tajomného kráľovstva v Ázii...

Dnes vieme, že muž, ktorý rozdrvil moslimské vojsko pri Samarkande bol vodcom zrejme pokresťančeného tureckého kmeňa Kara-Kitai z Ázie: volal sa Gurchán a zomrel v roku 1143 alebo 1144, teda predtým, ako sa meno Otca Jána prvýkrát spomenulo.

Otec Ján znovu na scéne

V roku 1165 byzantský panovník Manuel I. dostal zvláštny list, ktorý mu vraj poslal slávny Otec Ján. V liste sa opisovali krásy jeho kráľovstva „troch Indii“, akéhosi orientálneho Eldoráda. Vďaka tomuto listu, hoci nie veľmi vierohodnému, sa v Európe udržoval až do renesancie mýtus o Otcovi Jánovi. Zdá sa však, že napríklad nemecký cisár Fridrich I. Barbarossa vôbec neveril v pravosť dokumentu a nepokúšal sa nadviazať kontakt s kresťanským kráľom z ďalekej cudziny. Aj pápež Alexander III. otáľal s odpoveďou. V roku 1177 predsa len dal napísať odpoveď „veľkému slávnemu kráľovi Indie, presvätému kňazovi“ a zveril ju svojmu osobnému lekárovi, nejakému Filipovi. Bohužiaľ, po jeho odchode do Orientu nikto viac o ňom nepočul a keď sultán Saladin obsadil Jeruzalem v roku 1187, nijaká kresťanská armáda neprišla na pomoc Svätému mestu. Zdalo by sa, že to znamená koniec legendy. To by sme však nesmeli poznať zbožnú vrúcnosť, ktorú pociťovali kresťania voči Otcovi Jánovi, vrúcnosť umocňovanú túž-

Príchod Benátčanov k Otcovi Jánovi, miniatúra z *Knihy zázrakov* od Marca Póla (Paríž, BM. nal.)

Kresťanské kráľovstvá v Ázii

Od konca staroveku sa viera v Ázii šíriala prostredníctvom východných cirkví. Najaktívnejšia z nich bola nestoriánska cirkev, ktorá sa oddelila od Ríma kvôli rozdielu v názore na pôvod Krista: jedni mu prisudzovali ľudský a druhí božský pôvod.

V 6. storočí sa nestoriánstvo rozšíri- lo z Mezopotámie do Iraku, Arábie, Perzie, Arménska a Malej Ázie. V prvej polovici 7. storočia preniklo do Číny, kde sa mu dobre darilo dvesto rokov. Počet konvertitov sa odhaduje na viac ako milión a pretrvávanie mýtu o kresťanskom kráľovstve Otcu Jána je dosť pochopiteľné.

Rozvoj islamu po roku 632 bol ťažkým úderom pre kresťanské spoloč- ňstvá na Strednom východe. Križiacke výpravy v 12. storočí pre- hľadeli delenie sveta na kresťanský a moslimský.

Potom Západ istý čas dúfal, že Mongolsko bude, hoci len navonok, patriť ku kresťanskému svetu, alebo aspoň tolerovať kresťanské obyvatel- stvo. V 14. storočí kresťanstvo znovu ožilo v Číne: v roku 1307 vzniklo v Pe- kingu arcibiskupstvo. Nádejné vy- hliadky boli však klamlivé: nástupom chána Timura (Tamerlána) na konci 14. storočia sa začalo prenasledova- nie kresťanov. Kresťanstvo z Ázie takmer úplne zmizlo.

bou poraziť nevercov a predstavou roz- právkovo bohatého ázijského kráľovstva. Keď sa kresťanský svet v roku 1221 dozve- del o víťazstve veľkej armády z Východu nad moslimami, ku ktorému opäť došlo pri

Samarkande, všetci v tom videli zásah le- gendárneho kráľa. Bol to však strašný omyl, pretože ten, ktorého považovali za Otcu Jána alebo jeho nástupcu, krátko na- to rozdrvil kresťanské Gruzínske kráľov- stvo a až do roku 1241 pokračoval v plieni- ní východnej Európy. Tento muž prišiel z opačného konca Ázie a nebol to nikto iný ako Džingischán, vodca Mongolov.

Neguš - veľké sklamanie

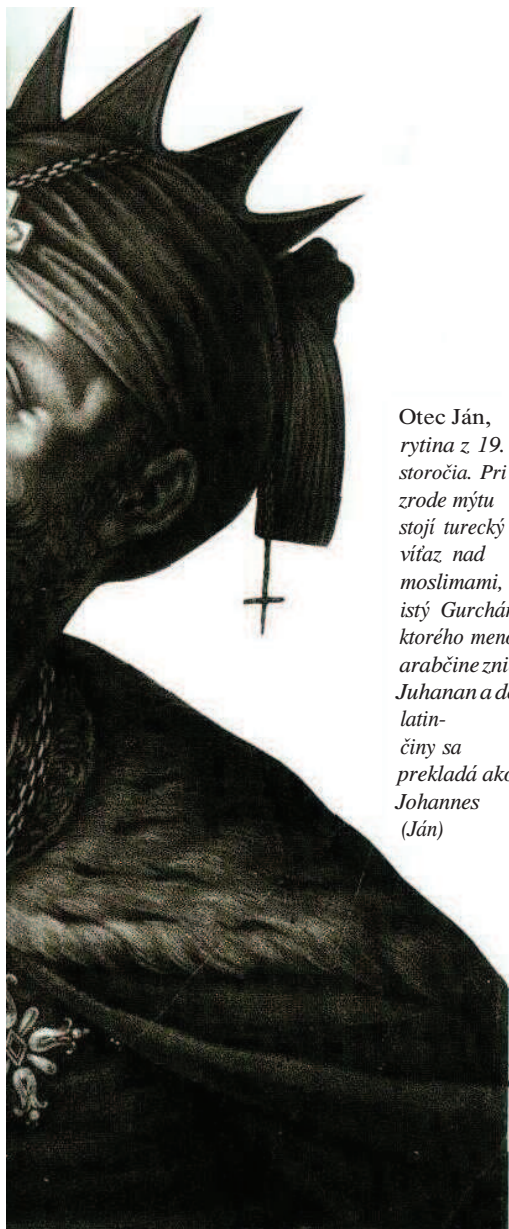
Po uzavretí mieru s Mongolskom sa veľa európskych cestovateľov, medzi nimi aj Marco Polo, márne vydalo hľadať kráľov- stvo Otcu Jána v Strednej Ázii.

Európanov to však neodradilo. Na začiat- ku 14. storočia prišli s myšlienkou, že sa možno zmýlili pri určení kontinentu a tre- ba sa vydať do Afriky, kde leží Abesínske kráľovstvo, ktoré sa zvykne nazývať aj „af- rickou Indiou“. Otec Ján by bol v tom prí- pade etiópsky neguš a kresťania ho chceli požiadať o pomoc v boji proti egyptskému sultánovi. Cestou k nemu sa chceli vyhnúť moslimom, čo bolo možné iba obopláva- ním Afriky. Dokázali to Portugalci, ktorí v roku 1493 zakotvili v Etiópii. Za otvorenie tejto novej morskej cesty teda vďačíme le- gende o Otcovi Jánovi. Portugalci si však rýchlo uvedomili, že etiópsky neguš im nie je schopný poskytnúť pomoc a nako- niec práve oni mu museli pomáhať odolať tlaku moslimov na severe jeho krajiny. Tak v období renesancie zanikla legenda, do ktorej toľké generácie kresťanov vkladali svoju nádej.

Jánovo kráľovstvo: v Ázii... alebo v Afrike? (mapa zo 16. storočia, Paríž, bibl. des Arts de'coratifs)

Otec Ján, rytina z 19. storočia. Pri zrode mýtu stojí turecký víťaz nad moslimami, istý Gurchán, ktorého meno v arabčine znie Juhanan a do latinčiny sa prekladá ako Johannes (Ján)

Zvláštne princípy pri stavbe kresťanského chrámu

KATEDRÁLA V CHARTRES

Obdiv budiaci les kamenných stĺpov, farebné lúče svetla prenikajúce cez bohato zdobené okná, to je katedrála Notre-Dame v Chartres, jedna z najväčších svätých Francúzska a jedna z najvýznamnejších historických pamiatok. Stavba stále vzbudzuje záujem vďaka svojim tajomným prvkom.

Gali považovali toto miesto za posvätné dávno pred tým, ako sa tu usadili kresťania. Pôvod samotného názvu Chartres zrejme súvisí s pohanským kultom. Je odvodené buď od slova *carus*, ktorým sa pomenovávali kamenné oltáre druidov, alebo od *Carnut-Is*, ktoré znamená „posvätné miesto Karnutov“. Karnuti boli Gali, obývajúci tento región v období rímskych dobových vojen.

Nad posvätnou studňou

Skôr než kostol, stál na tomto mieste pohanský chrám, v ktorom sa nachádza po-

Výška klenby, dojem veľkosti, ktorý vytvára, svedčí o hĺževnatosti staviteľov trikrát rekonštruovanej katedrály

svätá studňa, hlboká asi 33 metrov. Legenda tvrdí, že do tejto studne nazývanej „Studňa silných svätcov“, hodili prvých miestnych kresťanských mučeníkov. Studňa sa dodnes nachádza v krypte katedrály. Po požiari, ktorý v roku 1020 katedrálu zničil, dal kryptu znovu postaviť a dokončiť biskup Fulbert v decembri 1024. Potom sa krypta stala miestom modlitieb k čiernej soche Panny, nazývanej Panna Mária Spod zeme. Vode zo studne sa pripisovala zázračná moc, a tak sem prúdili davy chorých z celej Európy v nádeji, že sa uzdravia. Cirkevní hodnostári sa rozhodli zastaviť tieto procesie, lebo ich považovali za prejavy poverčivosti a v roku 1654 dali studňu zamurovať. Objavili ju opäť až o 250 rokov.

V roku 1134 zničil katedrálu ďalší požiar a zase musela byť zrekonštruovaná. V rokoch 1144-1145 bol postavený kráľovský portál. Sochy na ňom sú skutočným klenotom sochárskeho umenia. V roku 1194 však vypukol tretí požiar. Celá katedrála okrem fasády a slávneho kráľovského portálu bola

zničená: uprostred ruín sa však nachádzala najzaujímavejšia zo všetkých relikvií - kúsok z košele Panny... Oprava katedrály za znovu rozbehla. Za necelých tridsať rokov, s finančnými prostriedkami, o ktorých pôvode nemáme presné informácie a pod vedením osoby, ktorej meno nám nieje známe, bolo veľdielo dovedené k zdarnému koncu: od roku 1220 sa v chrámovej lodi mohli slúžiť omše a na chóre sa hralo. Ak prihladneme k rozsahu prác a ich konečnému výsledku, môžeme to považovať takmer za zázrak. O štyridsať rokov neskôr bola stavba úplne dokončená a za vlády Ľudovíta IX. Svätého zasvätená Márii, patrónke Chartres.

Kniha zo skla a z kameňa

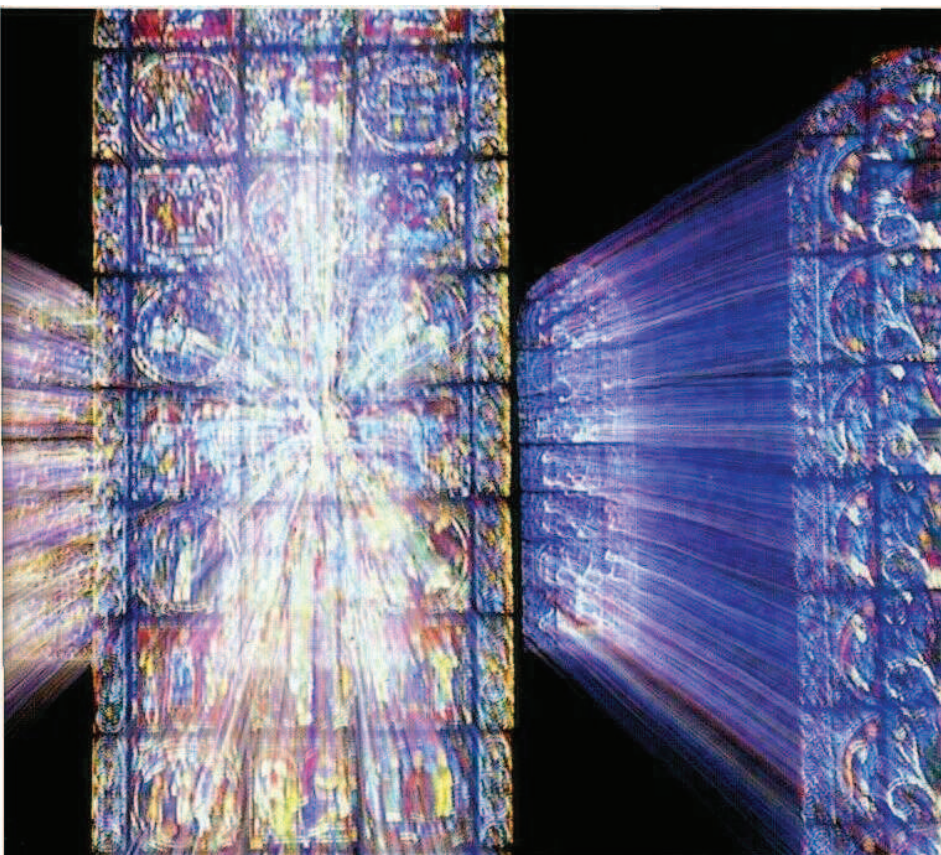
Katedrála v Chartres je nielen miestom svätenia obradov, ale podobne ako väčšina stredovekých chrámov, aj obrázkovým katechizmom pre nevzdelaný ľud. Sochy, basreliéfy, 2600 m² okenných vitráží, ponúkajú súhrn dobových teologických koncepcií dejín sveta a ľudstva podľa Svätého písma. Mozaikové okná zachytávajú najdôležitejšie udalosti od stvorenia sveta až po život Krista, príbehy z Ježišovho života a veľké skut-

Ako sa číta gotická katedrála

Autor ezoterickej literatúry Fulcanetti vo svojom diele Tajomstvo katedrál (1936) píše:

„Na svätyni tradície, vedy a umenia, ktorou je gotická katedrála, nemožno pozeráť len ako na miesto, určené na oslavu kresťanstva, ale skôr ako na úžasnú konkretizáciu ideí, tendencií, viery ľudu, úchvatný celok, o ktorý sa možno bez obáv oprieť v snahe preniknúť do myslenia našich predkov v akejkoľvek oblasti: náboženskej, laickej, filozofickej alebo sociálnej. (...)“

Katedrála je dielom gotického umenia - art goth - alebo argotu. Slovníky definujú argot ako jazyk určitého spoločenstva jedincov, ktorí nechcú, aby ich okolie rozumelo tomu, čo hovoria. Je to akási hovorová kabala. Argotici, osoby hovoriace týmto jazykom, sú hermetickými potomkami argonautov, ktorí vstupovali na loď *Argo*, hovorili argotom - našim zeleným jazykom -, plaviaci sa k šťastným brehům Kolchidy, aby tu získali slávne Zlaté rúno.

ký prvých svätcov. Chartres je knihou z kameňa, určenou na vzdelávanie pútnikov.

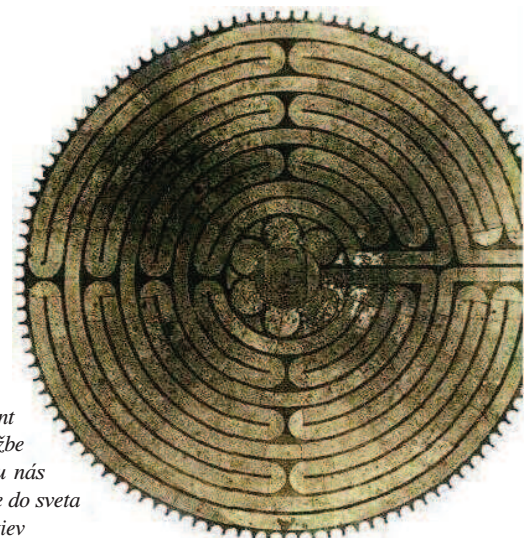
Obdivuhodná výzdoba

Chartres sa však vyznačuje aj inými pozoruhodnými zvláštnosťami. Orientácia katedrály smerom na severovýchod privádza do rozpakov: väčšina kostolov je postavených smerom na východ, k Palestíne, kolíske kresťanstva. Historici umenia vysvetľujú túto anomáliu nutnosťou postaviť katedrálu na podzemných základoch bývalého pohanského chrámu. Konštrukcia budovy zároveň sleduje podzemné energetické prúdy, považované od galských čias za blahodarne pôsobiace na človeka: magnetické impulzy súvisiace s poruchami pod zemským povrchom (freatické plášte, trhliny, apod.).

Výzdoba katedrály sa vyznačuje neobyčajnými prvkami. Takmer všade v budove si návštevník môže všimnúť symboly, iniciály, ryby alebo tváre, vyryté do kameňa, dojemné odkazy anonymných staviteľov. Naproti tomu, niektoré základné kresťanské témy tu chýbajú. V bohatej sochárskej výzdobe vonkajších fasád nenájdeme ani jedno zobrazenie *Ukrižovania*. Absencia tejto dôležitej udalosti je podľa niektorých autorov dôkazom väzby medzi staviteľmi chartrézskej katedrály a rádom templárov, obviňovaných z popierania Kristovho božského pôvodu.

Akým spôsobom dosiahli chartrézski sklenári pri zhotovovaní okien také zvláštne a zriedkavé farby?

Ani chartrézske okná nie sú bez tajomstva: akým utajeným, zázračným spôsobom boli dosiahnuté fantastické farby najkrajších sklenených tabuliek? A aký skutočný význam majú postavy na nich zobrazené? Udalosti náboženských dejín majú často dvojité vysvetlenie: doslovné pre ľudí a ezoterické pre zasvätených. To isté platí aj pre tvar ružice, ktorý niektorí považujú za obyčajný dekoratívny motív, iní v ňom vidia skryté názornenie zmien hmoty pod vplyvom alchymistického ohňa. Vo výzdobe katedrály sa objavujú aj astrologické prvky: znaky zverokruhu rámuju veľkolepú scénu Nanebovstúpenia na tympanóne severnej brány a personifikácie siedmich slobodných umení („ušľachtilé“ intelektuálne disciplíny, zodpovedajúce siedmim hlavným planetám, známym v stredoveku) zdobia obrubu južného vstupu do katedrály. Nakoniec spomeňme prvok, ktorý rozhodne nepatrí k tým menej tajomným. Je to „labyrint“, vykladaný obraz na dlažbe lode, tvorený jedenástimi kruhmi z čiernych dlaždíc, pričom krivka je dlhá 260 metrov: dovedie vás až do srdca labyrintu, kedysi označeného gravírovanou medenou platňou, znázorňujúcou mytologický

Labyrint na dlažbe chrámu nás zavedie do sveta tajomstiev

Zázraky a relikvie zo Chartres

Na posvätnom mieste, spojenom s uctievaním Panny Márie, sa v stredoveku určite nachádzali nejaké výnimočné relikvie a diali zázraky.

„Opevnenie“. V krypte je studňa zvaná Saints-Forts a v jej blízkosti sa nachádza oltár a výklenok, v ktorom bola kedysi čierna Panna. Uctievanie tejto sochy spadá až do čias Galov. Predpokladá sa, že socha v tej dobe znázorňovala Belisamu, bohyňu matku. K miestu, nazývanému „opevnenie“ (zrejme preto, lebo v čase nebezpečenstva sa sem prichádzali ukryť ľudia z celého okolia), sa viaže veľa legiend. Prichádzali sem chorí s vierou vo svoje uzdravenie. Keď okolo roku 1000 vypukla veľká epidémia, biskup Fulbert sa vraj uzdravil vďaka kvapke mlieka, ktorú Panna vložila do jeho úst.

Pannino plátno. V roku 876 sem prišiel na púť kráľ Karol Lysý a priniesol „Pannino plátno“ ako dar: košelu, ktorú nosila Mária počas tehotenstva, a ktorú sa podarilo zachrániť pri požiari v 12. storočí. Bola to veľmi vzácna relikvia: v roku 911, keď Chartres obliehalo vojsko normandského vojvodu Rollona, kňazi sa pokúsili opustiť mesto a vzácnu košelu niesli ako zástavu. Normandanov zachvátila panika a ihneď opustili mesto.

Ďalšie relikvie. V Chartres sa v stredoveku nachádzali aj iné uctievané relikvie: okrem starostlivo uchováwanej Fulbertovej kvapky mlieka, poklad tvorili aj ostatky svätého Piata a Taurina, ktorých vzývanie malo podľa potreby zabezpečiť slnečné počasie alebo dážď...

boj Tesea s Minotaurom. Neobyčajný motív v neobyčajnej katedrále...

—> **Pozri aj:** s. 34-35 (Labyrint v Knosse), s. 258-259 (Fulcanelliho tajomstvo)

Tajný stredoveký tribunál SVÄTÁ VEHMA

Na konci stredoveku, počas dlhého obdobia nepokojov, ktoré nasledovali po smrti rímsko-nemeckého cisára Fridricha II. v roku 1250, vzniklo vo Vestfálsku hrôzu naháňajúce tajné bratstvo svätej Vehmy. Povýšené na tajný tribunál súdilo všetky druhy prečinov a tresty, ktoré ukladalo, boli strašné.

Po smrti posledného predstaviteľa kráľovskej rodiny Konráda IV. Hohenstaufena v roku 1254 sa začalo obdobie politickej anarchie, ktoré sa oficiálne skončilo až o dvadsať rokov neskôr. Desaťročia, všeobecne nazývané aj „veľké medzivládie“, znamenali koniec dovtedajšieho ustáleného nástupníctva na trón. O moc sa uchádzali viacerí kandidáti...

Politický chaos

Viliam Holandský, Richard z Cornwallu, Alfonz X. Kastilsky, každý z nich podporo-

Krízové obdobie medzivládia

Slabá centrálna moc a lokálne nepokoje, ktoré charakterizovali „veľké medzivládie“ prispievali k tomu, že monarchia bola na dlhý čas zbavená dedičných následníkov trónu. Počas viac ako dvoch storočí na trón nastupovali príslušníci rôznych rodov. Tri z nich boli dostatočne silné na to, aby z nich mohli vzísť víťazní uchádzači: Habsburgovci, Luxemburgovci a Wittelsbachovci. Z nich pochádzalo deväť z desiatich zvolených kráľov v období rokov 1273-1438. Proti zvoleným šťastlivcom vždy stáli „proti-králi“ z iných dynastií.

Oslabenie kráľovskej moci prehýbilo plienenie majetku koruny, ku ktorému dochádzalo počas politických a rodových nepokojov. Oblasti susediace s Francúzskom a Talianskom sa rozdrobili, cisárova autorita za hranicami ríše poklesla.

Germánskym krajinám sa podarilo prekonať všetky tieto ťažkosti až na sklonku obdobia stredoveku.

vaný istými šľachtickými rodmi, boli najvytrvavejšími uchádzačmi o trón. Centralistická monarchia nejstvovala, čo umožnilo vznik rôznych miestnych a regionálnych hnutí okolo niekoľkých silných šľachticov či miest. Klérus bol rozdelený, kniežatá získavali stále väčšiu politickú autonómiu a mestá žiadali privilégia, zabezpečujúce nielen ich slobodu, ale aj oslobodenie od akýchkoľvek poplatkov a povinností voči monarchii. Veľké zjednotené kráľovstvo, o akom sníval Fridrich II., neexistovalo. To, čo z neho ostalo, bol už len konglomerát kráľovstiev, slobodných miest a vojvodstiev, bojujúcich za získanie čoraz väčšej moci.

Vzťahy medzi Nemeckou ríšou a Svätou stolicou boli až dovtedy dobré. Od čias panovania Fridricha II. si obe mocnosti nárokovali najvyššie mocenské postavenie, a to ich stávalo proti sebe. Rím využíval všetky prostriedky na rozbitie štátu, vytvoreného veľkým cisárom. V roku 1268 bol Fridrichov vnuk na pápežov príkaz prenasledovaný a sťatý.

V takomto ovzduší, poznačenom politickým rozkladom, sa chopili nielen politickej, ale aj súdnej moci miestne inštitúcie (cirkvi, kniežatá, mestá).

Nelegálna justícia

V tomto čase vzniklo aj tajné bratstvo Vehmy (z holandského *veem*, čo znamená spolok alebo združenie), nazývané aj Svätá Vehma, lebo hoci si uzurpovalo moc, tvrdilo o sebe, že koná v mene pápeža aj rímskonemeckého cisárstva. Bratstvo vykonávalo funkciu tribunálu s cieľom udržiavať poriadok a pokoj. Spočiatku boli jeho členmi predstavitelia rôznych vrstiev spoločnosti: v prvom rade členovia mestských rád, ich počet dopĺňali príslušníci šľachty a slobodní roľníci.

V čase najväčšieho geografického rozmachu Vehmy v nej zasadali aj členovia rádu nemeckých rytierov. Zhromaždenie tvorilo štrnásť sudcov (väčšinou sedem šľachticov a sedem mešťanov). Predseda súd-

neho dvora prijímal nových členov, ktorí museli prejsť iniciálnym obradom, pri ktorom prisahali, že neprezradia nič o štatúte, fungovaní alebo uzneseniach tejto inštitúcie. V 15. storočí sa hlavný tribunál nachádzal v slobodnom meste Dortmunde, pričom po celej krajine existovali stovky ďalších tribunálov. Uchádzači o funkciu v bratstve mali rozdielnu motiváciu: mohla to byť snaha o lepšie súdnictvo, než bolo štátne alebo cirkevné, mohlo však ísť aj o obavu a strach z Vehmy, a tak najlepším prostriedkom, ako jej uniknúť sa zdalo byť členstvo v nej. Niektorí tu nachádzali zdroj príjmov, lebo odsúdenci, ktorí chceli uniknúť trestu, platili sudcom obrovské sumy.

Hrozné tresty

Súdne procesy a rozsudky zostávali v úplnej tajnosti. Ustanovené boli dve kategórie deliktov. Do prvej patrili menej závažné činy, napríklad bitky, ruhanie či cudzoložstvo. Najčastejším trestom za ne bývala vysoká pokuta. Do druhej kategórie boli zaradené krádeže, sexuálne zločiny, vraždy, kacirstvo, bosoráctvo a zrada tajomstiev tribunálu: tieto zločiny si zasluhovali trest smrti. Obete boli pred popravou zvyčajne vystavené brutálnemu

mučeniu, napríklad lámaniu v kolese, rozštvrteniu, páleníu ohňom alebo žeravou smolou, mučeniu kliešťami. Hovorí sa, že v Norimbergu vymysleli ešte horší spôsob mučenia. Odsúdenca odviekli do podzemia k dutej železnej konštrukcii. Táto rakva v tvare ženy bola otvorená. Odsúdenca vtlačili dovnútra a ako sa za ním zotváralo veko, ostré hroty na jeho stene sa pomaly zabodávali do nešťastníkovho tela. Zmasakrovanú mŕtvolu potom hodili do rieky, tečúcej popod mučiareň...

Mýty a pozostatky minulosti

Našťastie, Vehma postupne zanikla v 16. storočí, keď cisárska justícia znovu získala svoju autoritu vďaka rozhodnosti takých cisárov, akým bol Maximilián I. a neskôr Karol V. Kniežatá zakázali svojim poddaným udržiavať akékoľvek kontakty s hrôzostrašným tajným tribunálom, ktorý definitívne zanikol na konci 18. storočia. Nevieme celkom presne, koľko osôb Vehma odsúdila. Jedno je však isté, že jej existencia silne poznačila nemeckú mentalitu. Veď ešte na začiatku 19. storočia bratia Grimmovci vo svojich slávnych *Rozprávkach* opisujú s trochu morbidným nadšením jej činnosť.

Ku-klux-klan v 20. storočí

Stredoveké praktiky Svätej Vehmy silne pripomínajú praktiky dodnes pôsobiaceho Ku-klux-klanu. Tento názov v skutočnosti označuje niekoľko rozličných organizácií.

Rok 1865. Prvá z nich vznikla v Tennessee na konci vojny Severu proti Juhu. Tvorili ju bývalí vojaci južanskej Konfederácie, ktorí chceli zabrániť černochoch v účasti na voľbách. Preto terorizovali obyvateľstvo, uchýľovali sa k únosom a popravám. Členovia, vedení „veľkým čarodejníkom“ si zahalovali tvár bielou kuklou a nosili tuniky. V roku 1869 bola organizácia rozpustená, niektorí jej členovia však naďalej pokračovali v činnosti...

Rok 1915. Druhá organizácia Ku-klux-klanu vznikla v Georgii. Fasizmus už nebol zameraný len proti černochoch, ale aj proti Židom, katolíkom a vo všeobecnosti proti všetkým novým prisťahovalcom. V 20. rokoch 20. storočia táto organizácia združovala niekoľko miliónov členov a jej vplyv zasahoval celú krajinu.

Dnes. Po úpadku v 30. rokoch Ku-klux-klan znovu ožil v 60. rokoch počas kampane černošského obyvateľstva za rovnoprávnosť a za emancipáciu v politike. Dnes je táto organizácia stále veľmi silná a jedným z kandidátov na guvernéra Louisiany v roku 1991 bol známy člen organizácie Ku-klux-klan.

Tribunál Svätej Vehmy udeľoval v mene, náboženstva a rádu tie najkrutejšie tresty

Mučiareň z 15. storočia v Norimberskom zámku. Jedným z najstrašnejších spôsobov mučenia bolo zatváranie do železnej rakvy „panny“, v ktorej bol odsúdenec dobodaný (rytina z roku 1881)

Mních s Kristovými ranami

STIGMY SVÄTÉHO FRANTIŠKA

V polovici septembra 1224 František z Assisi odišiel na vrch Alverna pri Arezze v Toskánsku, aby tu meditoval a postil sa. Pri návrate mal na tele podobné rany ako Kristus na kríži: ranu v boku po bodnutí kopijou, diery po klincoch na rukách a na nohách. Tieto rany nazývame stigmy.

František zakrýval svoje rany, opäť si obúval dreváky, ktoré vyzul, keď začal kázať, avšak márne: zakladateľovi rádu františkánov, v tej dobe známej postave, sa nedarilo nadlho zakryť to, čím bol poznačený.

Mnohé zázraky

To tu ešte nebolo. Až do 18. storočia sa stigmami nazývali zárezy, ktoré si robili pohania na znak uctievania svojich bohov, ako aj znaky v tvare kríža, ktoré prví kresťania nosili na rukách ako svedectvo svojej viery. Súčasníci poznali chorobné stigmy aj stigmy nerestí. Nikto však nepochyboval o tom, že rany na tele svätého Františka boli nadprirodzeného pôvodu... Je to len jeden zo zázrakov, na ktoré je jeho životopis taký bohatý, od skrotenia krvičného vlka jednoduchým znakom kríža, cez uzdravovanie chorých až po fakt, že po smrti jeho telo žiarilo a vylučovalo nádhernú vôňu, v roku 1228 sa zjavil pápežovi Gregorovi IX., ukázal mu ranu na svojom boku a dokonca naplnil jednu fiolu svojou

krvou. Stigmy sú mimoriadne zaujímavými javmi a do dnešných čias sú známe a potvrdené mnohé ďalšie prípady stigmatizácie. Videlo ich veľa ľudí a stali sa inšpiráciou pre množstvo umeleckých diel.

Zjavenie serafína

Svedectvá všetkých Františkových spoločníkov a jeho prvých životopiscov sa aj napriek niektorým rozdielom v detailoch zhodujú v jednej veci: František videl, zrejme v extáze, serafína - anjela so žiariacimi plamennými krídlami -, ktorý vyzeral, akoby bol ukrižovaný. Podľa svätého Bonaventúru mal anjel „nohy a ruky rozťahnuté a prikované ku krížu a krídla mal tak zvláštne rozložené, že sa zdalo, že dve má nad hlavou, dve napriahnuté a pripravené na let a dve mu zakrývali celé telo“. Na svätca to tak zapôsobilo, že opäť začal meditovať o ukrižovaní a na jeho tele sa zjavili stigmy. Nespôsobil mu ich teda anjel, ale vznikli vďaka jeho láske k trpiacemu Kristovi.

Dlho po tom, čo bol napísaný prvý, na detaily skúpy príbeh, jediný zo svätcových spoločníkov, svätý Leon, tvrdil anglickému františkánovi Petrovi z Tewkesbury, že anjel „silno udrel“ Františka. Toto vysvetlenie vo všeobecnosti viac vyhovuje veriacim, ktorí sú laiční po zázrakoch a nie veľmi ochotní pripustiť, že stigmy mohli vzniknúť spontánne. Ikonografia to ešte vylepšila: Giotto, Bruegel a Dürer zobrazili Františka kľáčiaceho pred ukrižovaným anjelom, z ktorého vychádzajú svetelné lúče, či skôr naozajstné ohnivé šípy. To oni, a nie vnútorná sila, vtisli na jeho telo znaky ukrižovaného Krista. Je paradoxné, že práve zásah anjela je určitým racionalizačným prvkom príbehu: František Saleský poznamenal na začiatku 17. storočia, že „pokiaľ ide o vonkajšie rany na tele, láska, ktorá je vnútri, ich nemôže spôsobiť“.

Niekoľko prirodzenejších vysvetlení

Existujú, pravdaže, aj prízemnejšie vysvetlenia stigmatizácie. V 16. storočí si protestanti, rozhnepaní, že sa o Františ-

kovi z Assisi hovorí ako o „druhom Kristovi“, vymysleli hádku so svätým Dominikom, zakladateľom rádu dominikánov. František sa vraj skryl pod posteľ a Dominik ho pichol ihlicou a spôsobil mu rany, náhodou podobné tým Kristovým...

Predtým, ako protestanti prišli so zámerne groteskným opisom príhody, sa *Velká všeobecná encyklopédia*, ktorú v 19. storočí publikoval Pierre Larousse, hovorca republikánskych racionalistov, priklonila k verzii, podľa ktorej išlo o „nejaké žonglérske kúzlo“, ktorého ľahkou obeťou sa mohol František stať v jednom zo svojich kataleptických spánkov“. Nekladie si však otázku, akým spôsobom si tieto rany udržiaval. Svätcova snaha zakryť svoje stigmy a dlhotrvajúca nedôvera mnohých kňazov hovoria proti zámeru mystifikovať ľudí.

Tá istá encyklopédia už vážnejšie hovorí o „mimoriadnej nervovej excitácii askéta a výnimočnej záťaži jeho ducha, keď neprestajne rozjímal o rôznych fázach utrpenia ukrižovaného“, ktoré „mohli stačiť

Svätý František a dvaja anjeli, malba Majstra svätého Františka (Assisi, chrám Santa Maria degli Angeli)

Stigmatizácia svätého Františka

„Tento služobník Boží vo svojom zjavení videl nad sebou ukrižovaného serafína, ktorý Františkovi vtlačil znaky ukrižovania takým viditeľným spôsobom, že sám svätec vyzeral, akoby bol ukrižovaný. Jeho ruky, nohy a bok boli poznačené znakom kríža, on však veľmi starostlivo skrýval svoje stigmy pred očami všetkých. Nájdú sa však takí, ktorí ich videli už počas jeho života apo Františkovej smrti si ich mohli uctiť veľmi veľa ľudí.“

Zlatá legenda (úryvok), de Voragine

Stigmatizácia
svätého Františka,
detail maľby od
Gioffa zo začiatku
16. storočia (Paríž,
Louvre)

Iné prípady od 13. storočia dodnes

Po Františkovi z Assisi dostali stigmy aj iní svätí katolíckej cirkvi. Boli to prevažne ženy.

Niektoré prípady sú skutočne len legendou. Napríklad Margarétu Uhorskú (1243-1270) maliari zobrazujú ako stigmatizovanú ženu, hoci nejestvuje žiadny prameň, ktorý by to mohol doložiť. Iné prípady sú, napríklad, dobre doložené, napríklad prípad Veroniky Giulianiovej (1660-1727), talianskej mnišky, ktorú si predstaviteľia jej rádu veľmi dobre strážili: nosila svoje stigmy celých tridsať rokov a pitva po smrti ukázala, že mala srdce prebodnuté z jednej strany na druhú, akoby bolo zasiahnuté „kopijou“.

Nie všetky stigmy sa podobajú Kristovým ranám a niektoré nekrvávajú. Stigmatizovaná Katarína Sien-ská (1347-1380) nestratila ani kvapku krvi. Rita de Cascia (1381-1447) mala na čele ranu od trňa z Kristovej koruny, ktorú dostala v extáze pri kázni vo františkánskom kostole. 28. augusta 1812 krvavý kríž poznačil hrud' Anny Kataríny Emmerichovej z Vest-fálska, známej svojimi prorocstvami a extázami.

V 20. storočí. Katolícky akademik Jean Guitton nedávno popularizoval ďalší prípad: Marthe Robinová (1902-1971), dcéru roľníka z oblasti Drôme. Bola ochrnutá, čoskoro oslepla, neprijímala žiadnu stravu okrem hostíi pri prijímaní a diktovala texty, vyznačujúce sa veľkým duchovným bohatstvom a teologickým významom. Dievčina prežívala celým svojím telom umučenie Krista každý piatok už od roku 1930 a pociťovala pri tom „pokoj a radosť nepochopiteľnú pre obyčajných ľudí“. Môžeme sa, samozrejme, domnievať, že šlo o simulovanie a hystériu, ale opatrnosť cirkvi a kontrola stigmatizovaných osôb spôsobujú, že záhada pre-žíva ďalej.

na to, aby sa na jeho tele objavili stigmy, ktoré si tak vrúcne želal“. Tento názor je veľmi vzdialený od obrazu anjela a svetelných lúčov. Nie je však veľmi vzdialený od opisov z 13. storočia...

Skutočnosťou ostáva, že František z Assisi si prial nosiť na tele Kristove rany. Môžeme vylúčiť hypotézu o bežnom zranení a podvoide. Každý si môže v súlade so svojím presvedčením vytvoriť názor na to, či stigmy svätého Františka majú božský pôvod, alebo sú psychosomatickým prejavom, ktorý by slovo „obyčajný“ veľmi zle charakterizovalo, pretože stigmy samy osebe sú veľkou záhadou.

Marthe Robinová
(1902-1971), „malá
stigmatička z Drôme“

Pád pevnosti Montségur

TAJOMSTVO KATAROV

Svätá inkvizícia prenasledovala a vraždila kacirov a poslední z katarov zomreli na hranici na úpätí hradu Montségur v roku 1244. Dvestopätnásť osôb bolo zaživa upálených. Do hrobu si vraj odniesli tajomstvo o úkryte obrovského pokladu.

Dejiny katarov sa začínajú v Oriente. Z Perzie sa cez Balkán šírila na Západ nábožen-ská doktrína, podľa ktorej bol celý svet diablovým výtvorom. Grécki obchodníci z Konštantínopolu ako prví objavili katarské náboženstvo. V časoch druhej krížiackej výpravy prenikalo medzi krížiakov, pochádzajúcich z južného Francúzska. Katarská cirkev vznikla v 12. storočí na juhu Francúzska. Obrady vykonávali kňazi tejto cirkvi, ktorí si vraveli „dokonali“, a viedli mimoriadne prísny život. Cirkev mala aj svojich biskupov podľa vzoru katolíckej cirkevnej hierarchie: štyria katarskí preláti sídlili v Carcassone, Albione, Toulouse a Agene. Cirkev udržiavala kontakty so svojimi východnými menovcami: v roku 1176 kacírsky biskup z Konštantínopolu predsedal koncilu v Saint Félix v Lauragais, ktorého výsledkom bola katarská charta.

Rímska cirkev nemohla nečinne pozerať na túto situáciu: pápež Inocent III. vyhlásil v roku 1208 krížiacku výpravu proti kacírom a na jej čelo postavil obávaného vojaka Šimona de Montfort. V roku 1209 zmasakroval v kostole v Béziers niekoľko tisíc osôb, potom postupne dobyl celé juhovýchodné Francúzsko a vyhladzoval kacirov. Boj proti katarom vrcholil po roku 1233, keď sa vedenia súdnych procesov ujali dominikáni a skončil sa v roku 1244 s pádom pevnosti Montségur, ktorá bola útočiskom poslednej skupiny kacirov.

Pole upálených

Od roku 1213, čiže po bitke pri Murete, sa katari prestali viditeľne aktivizovať. Žili v defenzíve, skrývali sa v mestách, alebo utiekli do vidieckych opevnení.

Najdôležitejším z nich bola pevnosť Montségur, ležiaca v srdci divej prírody kraja Foix, postavená na strmej hore v nadmorskej výške vyše 1000 metrov. Od roku 1240 bola útočiskom spoločenstva, počítajúceho v istom období až päťsto osôb. Boli to presvedčení katari, ktorých chránila posádka rytierov a ozbrojených strážcov

a patrili pod katarského biskupa Bertranda Martiho z Toulouse. Celá spoločnosť žila z darov vidiečanov, ktorí bývali v okolí pevnosti.

Pre katolícku cirkev a jej verného spojenca francúzskeho kráľa Ľudovíta IX. Svätého bola existencia tohto miesta neznesiteľnou urážkou: v máji 1243 desaťtisícová armáda sprevádzaná inkvizitormi začala obliehať pevnosť. Obrancom sa celých desať mesiacov darilo odražať všetky útoky. V marci 1244 im však došli zásoby vody. Obliehajúce jednotky sľúbili kacírom, že ak sa zrieknu svojho presvedčenia, zachránia si

Eucharistický kalich (Benátky, pokladnica svätého Marka). Niektorí autori zamieňajú Montségur a Montsalvat a tvrdia, že grál bol ukrytý v katarskej pevnosti

Montségur, katarská pevnosť a „pokladnica“ kacirov. Bolo to zároveň posvätné miesto a možno aj slnečné observatórium

Čudná pevnosť

Na vápencovej skale, vyznačujúcej sa divou krásou, vo výške 1060 metrov nad morom stojí nedobytná pevnosť Montségur: v rokoch 1243-1244, 150 mužov držalo v šachu obliehajúcu armádu, tvorenú niekoľkými tisícami vojakov.

Pevnosť bola postavená v rokoch 1205-1211 na žiadosť katarského kňaza, ktorý sa rozhodol vybudovať tu duchovné centrum a opevnenie. V pevnosti bolo všetko potrebné na účinnú obranu a zároveň so symbolikou: široký portál akoby pozýval duše, aby vstúpili dnu, pevnosť mala tvar päťuholníka, ktorý mal v katarskom chápaní mystický význam. Hrebene brala tvoria súčasť hradieb, dlažba nádvoria nebola rovná: všade trčali holé kamene - zrejme v súlade s rešpektovaním starého keltského obradného miesta. Tak aspoň hovoria autori niektorých opisov. Jedna

téza tvrdí, že Montségur, podobne ako susedné hrady Quéribus a Cabaret, bol zároveň observatóriom a slnečným chrámom. V skutočnosti niektoré línie múrov tvoria osi, v predĺžení ktorých vychádza slnko v deň zimného a letného slnovratu. Je to zámer katarských biskupov, alebo náhodné usporiadanie? Pravdepodobnosť náhody je nepatrná.

Nakoniec treba povedať, že o pevnosti Montségur koluje zvláštna legenda: na vidieku sa ešte stále hovorí, že inkvizitóri prenasledovali kacirov až do Tibetu. Niektorí ezoterici, zrejme pod vplyvom tejto legendy, tvrdia, že sa na tomto mieste dostali do kontaktu s duchom tibetských majstrov. V päťdesiatych rokoch sa našli osoby, a priori skeptické a dôveryhodné, ktoré svedčili o tom, že v suteréne hradu videli siluety troch lámov. Zaujímajú sa aj múdri Tibetania o osudy katarov?

život. Katari odmietli a boli odhodlaní radšej zomrieť, akoby mali zradiť svoju vieru. 16. marca 1244 pevnosť otvorila svoje brány. Kohorta 215 veriacich mužov a žien - ako sa katari sami nazývali - zostúpila dolu z hory, všetci sa držali za ruky a spievali hymny. Dolu bola už pre nich postavená obrovská hrana: dobrovoľne na ňu vystúpili a podľa ich tiel, zhorených na popol, dostalo toto miesto hrôzostrašné meno: *le Prat dels Cremats* - Pole upálených.

Zachránený poklad?

Montségur iste nebol len útočiskom pre ľudí. Pevnosť musela zároveň slúžiť aj ako gigantická pokladnica, skrýša bohatstva katarov, ktorí sa dostali do nemilosti a celé desaťročia ho nemohli využiť. Na nejakom mieste v hrade sa teda nachádza pokladnica, v ktorej je možno až 100 000 libier v zlate a striebre, a to je úctyhodná suma. Ostal tento poklad pochovaný pod ruinami pevnosti Montségur, z ktorej sa dodnes zachovali len vonkajšie múry? Bol niekam prevezený? V noci, ktorá predchádzala osudnému 16. marcu, sa podarilo dvom alebo štyrom kňazom ujsť z obliehanej pevnosti tak, že ich na povrazoch spustili pozdĺž jej závratne vysokých múrov. „Toto sa stalo, aby kacírka cirkev neprišla o svoj

Kacíri na hranici, basreliéfzo 14. storočia (Amiens, musée de Picardie)

majetok“, hovoril svedok, vypovedajúci pred inkvizičným tribunálom. Utečenci prešli Pohorie svätého Bartolomeja a dostali sa do Sabarths pri Tarascon-sur-Ariège: je to bludisko, ktoré tvorí asi päťdesiat jaskýň. Ďalej sa ich stopa stráca. Zložili svoj náklad v jaskyniach, ktoré poznajú len zasvätení? Celé generácie hľadačov pokladov prehľadávali tieto miesta v nádeji, že sa zmocnia rozprávkového bohatstva, ale ich snaha bola márna.

Sú však aj takí, ktorí sa o katarskú legendu a hrad Montségur nezaujímajú kvôli materiálnemu bohatstvu. Skutočným a najzaujímavejším pokladom Montséguru je pre nich niečo, čo je ukryté vnútri pevnosti: kalich naplnený Kristovou krvou, svätý grál. Záujem oň vzbudil svojim dielom (*Križiacka výprava proti grálu*, 1933) nemecký spisovateľ Otto Rahn, hoci tu ide len o podobnosť mien - Montségur pripomína Montsalvat z legendy o svätom grále. Vynachádzavosť, ktorá prinajmenšom svedčí o sile kúzla, ktoré si toto miesto zachováva dodnes.

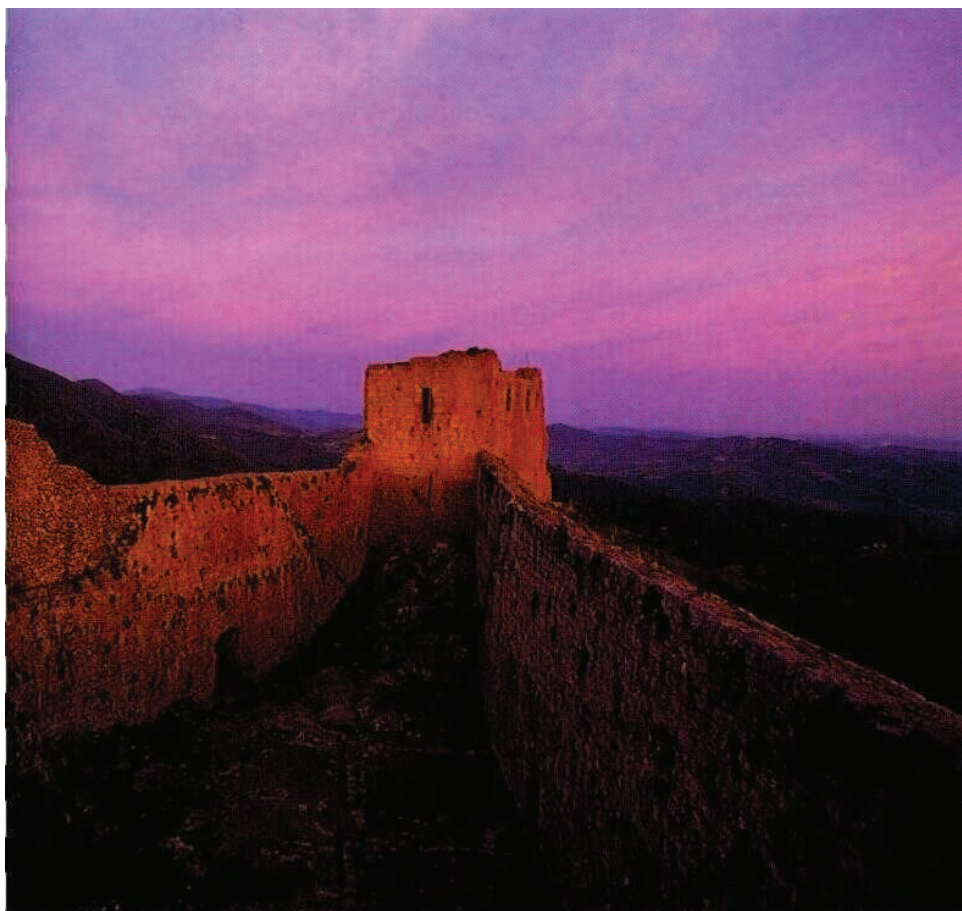
-> **Pozri aj:** s. 92-93 (Ako to bolo s Artušom?)

Katari: skutočnosť a legenda

Osočovanie zo strany katolíkov. Nepriatelia katarov ich obvinili z vykonávania satanských obradov a incestu. V roku 1180, keď cirkev viedla proti nim prvú kampaň, objavil sa tento hanopis: „Tito kacíri opovrhujú manželstvom a tvrdia, že nezáleží na tom, ktorú ženu si muž vyberie. Brat si teda nemusí odoprieť svoju sestru, syn svoju matku, skrátka, ktorýkoľvek muž môže mať ktorúkoľvek ženu. Ďalej hlásajú, že každé telo je výtvorom diabla, a tak je dovolené zničiť plod v tele matky, či dieťa práve narodené“. Toto je však osočovanie a deformovanie katarského učenia.

Skutočná katarská doktrína. Katarské teologické učenie hlása dualizmus: jestvuje Boh dobra a Boh zla. Tento svet je dielom Satana, výplodom zla. Kráľovstvo Boha dobra nie je na Zemi. To, že katari uznávajú existenciu dvoch Bohov, však neznamená, že uctievali Satana, ako o nich tvrdia katolíci. Naopak, oni ho odhaľujú a upozorňujú na jeho moc. Katari spájajú život na Zemi s dielom Zlého: Satan núti anjelov prevteľovať sa do ľudskej podoby a obývať Zem. Po niekoľkých opakovaných reinkarnáciách a vďaka vlastnému úsiliu, má každá duša nádej stať sa „dokonalou“, vymaniť sa z diablovho vplyvu a dosiahnuť božie kráľovstvo. Viera v reinkarnáciu, ktorej môže duch nakoniec uniknúť, zdá sa byť jasným odkazom veľkých orientálnych náboženských tradícií, hinduizmu a sufizmu.

Čo sa stalo s majetkom rádu ?

POKLAD TEMPLÁROV

Vo chvíli, keď Filip Pekný vyslovil svoje obvinenie, bohatstvo rádu templárov prevyšovalo bohatstvo kráľovskej pokladnice. Fantastický ekonomický vzostup priniesol Templu rozsiahle pozemky a veľkú hotovosť. Kráľovým mužom sa však podarilo zhabať len malú časť všetkého zlata a striebra. Čo sa stalo s pokladom templárov?

Templári prijali prísne regule, inšpirované svätým Augustínom a upravené svätým Bernardom. Reguly sa týkali všetkých ľudských aktivít, akoby ich Templ mal riadiť. Nadobúdanie bohatstva podliehalo striktným pravidlám: vlastníkom majetku sa mohol stať rád, nie však jednotlivec. Žiadny člen rádu nesmel míňať peniaze pre svoju potrebu. Bohatstvo rádu síce narastalo, rytieri však zostávali chudobní. Do rádu prúdili veľké dary. Páni odkazovali svoje majetky Templu. Rytieri pri návrate z Orientu prinášali poklady získané plienením moslimských území... Aragónsky kráľ Alfonz Bojovný chcel darovať rádu časť svojho kráľovstva, templári však jeho ponuku radšej odmietli. V roku 1270 rád templárov vlastnil viac ako tisíc komandérií roztrúsených v mnohých krajinách. V roku 1307 sa ich počet zdvojnásobil.

Mnísi rytieri... a bankári

Templári boli prvými bankármi veľkého formátu. Rozvíjali obchod a ponúkali najvyššiu možnú bezpečnosť. Templárske cesty na Blízkom východe a neskôr aj v Európe strážili rytieri, ktorí zasahovali proti lúpežníkom. Keďže platiť striebrom bolo nepohodlné, vytvorili systém výmenného listu, ktorý používali talianski bankári - Lombardania: početné komandérie vo Francúzsku a v celej Európe tvorili uzavretú sieť bankových pobočiek.

Majetné osoby si postupne zvykli dávať svoje majetky pod ochranu templárom: sám kráľ im zveril svoju pokladnicu a jeho pokladník bol z Templu. V niektorých krajinách, napríklad v Champagne, sa komtúri stali vyberačmi kráľovských daní. Ich ru-

kami prechádzali vysoké sumy. Odhaduje sa, že v čase, keď boli templári na vrchole svojej moci, vlastnili viac ako dva milióny hektárov poľnohospodárskej pôdy. Rád bol majiteľom polovice parížskych budov a poberal peniaze za ich prenajímanie.

Tajomstvo La Rochelle

Obrovské bohatstvo rádu zrejme nepochádzalo len z týchto známych zdrojov. Tajomstvom bola zahalená činnosť templárskej flotily v prístave La Rochelle. Rybárska osada sa stala jednou z najdôležitejších komandérií, chránenou dvojitou hradbou komandérii menšieho významu. Tu sa začínalo sedem významných templárskych ciest, vedúcich na vidiek. Prítomnosť obrovskej flotily v La Rochelle sa nedala celkom dobre zdôvodniť: cesty do Anglicka sa začínali vo Flámsku. Vzdelanec Jean de la Varende v 19. storočí vo svojom diele *Šľachtivyslovil* smelú hypotézu: podľa nej templári cestovali do Ameriky, kde ťažili v baniach striebro. Ako mohli poznať cestu do Nového sveta dávno predtým, ako ju objavil Krištof Kolumbus? Vďaka Normandčanom, ktorí si zachovali spomienku na vikinský „Vinland“. Toto tvrdenie sa opiera o dva argumenty. Po prvé, Kolumbus študoval staré mapy, ktoré sa zachovali u potomkov templárov žijúcich v Španielsku. Po druhé, striebro bolo v období stredoveku vzácnym kovom. Razili sa najmä zlaté a bronzové mince. Napriek tomu, že sa nevedelo o objavení nových baní, v 14. storočí sa v písomných prameňoch a umeleckých dielach zrazu začína veľmi často spomínať existencia a obeh strieborných mincí.

Pád Templu

V piatok, 13. októbra 1307, Filip IV. Pekný prikázal pozatýkať všetkých templárov žijúcich v kráľovstve. A ich skutočný zločin? Požičali kráľovi peniaze. On sa rozhodol, spoľiehajúc sa na pápežovu podporu, radšej ich usmrtiť, ako im vrátiť peniaze. „So súhlasom svätého koncilu sme vyhlásili zánik stanov rádu, jeho oblečenia, ba dokonca aj jeho mena. (...) Týmto zakazu-

Templársky rád

V roku 1119 rytieri Hugo z Payns a Geoffroy zo Saint-Omer založili Rád chudobných rytierov Kristových a chrámu Šalamúnovho, podľa čoho zakrátko zmenil svoje meno na templársky rád (*templum* = chrám). Ich poslaním bolo pomáhať a poskytovať ochranu pútnikom na ceste do Jeruzalema. Pápež Inocent II. bulou z roku 1139 podporil rozvoj rádu. Templári sa usadili v celej Európe a Palestíne a potvrdili svoje dvojité poslanie - mnišské a vojenské. O sto rokov neskôr mal rád pod kontrolou 3468 hradov, pevností a prislúchajúcich obydľí.

Templári mali veľmajstra, ale pri každom dôležitom rozhodnutí musel získať väčšinu hlasov kapituly - Rady veľkých komtúrov. V každej provincii bol regionálny komtúr, ktorý dohliadal na preceptorov, z ktorých každý riadil niekoľko domov.

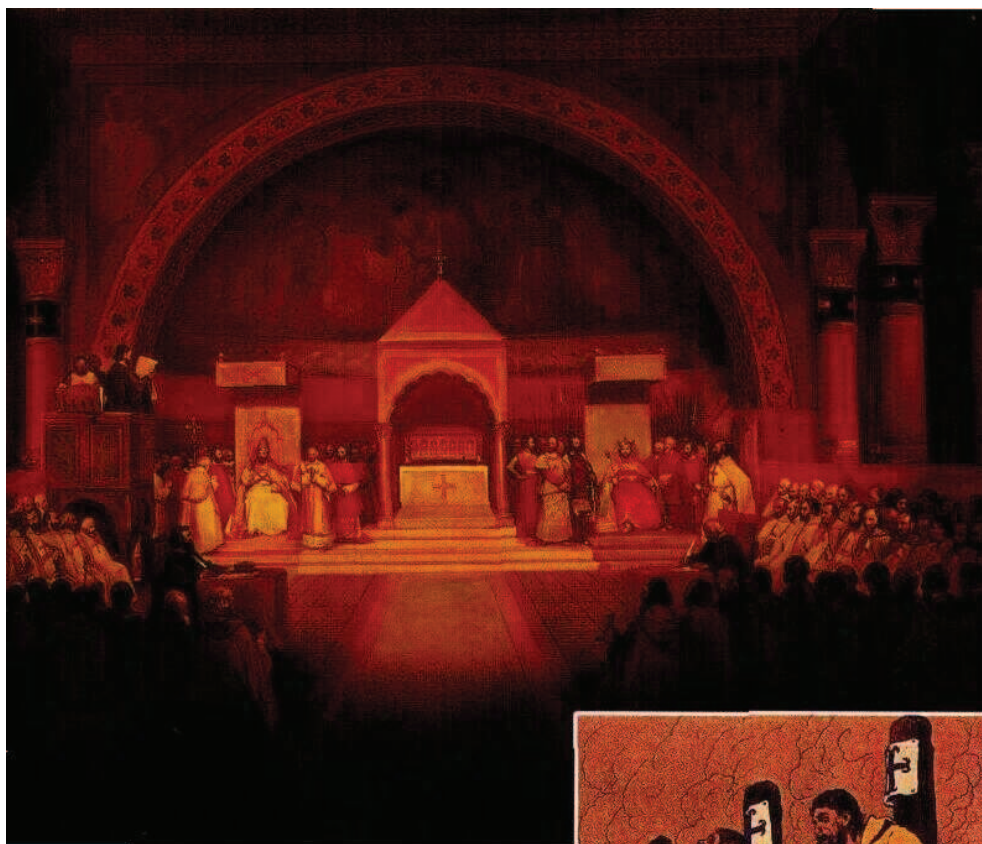
Rytieri v bielych pláštoch s červeným krížom sa zúčastňovali na každom veľkom boji proti nevercom v Španielsku a Palestíne. Koncom 13. storočia rozpad Byzantskej ríše vyvolal hromadný príliv moslimov do Svätej zeme: po ich porážke sa templári vrátili späť do Európy.

jeme všetkým osobám vstupovať do rádu, nosiť jeho oblečenie a správať sa podľa templárskych spôsobov (...). Konečne, rozhodli sme, že jeho majetok (majetok rádu) bude naveky patriť nemocnici svätého Jána Jeruzalemského..." Touto bulou *Ad providam* z roku 1312 pápež Klement rozhodol o osude templárskeho bohatstva. Kráľovi muži však v komandériách nenašli ani zlato, ani striebro, ani archívy. Jediné, čo mohli zabaviť, boli pozemky a budovy. Kde sú teda poklady Templu?

Skrýše a tajomstvá

Najväčšia časť bohatstva, patriaceho Templu, nebola zo vzácného kovu: Templ dal do obehu svoje peniaze skupovaním pozemkov a nehnuteľností. V každej komandérii bolo však stále dosť peňazí v hotovosti na výdavky a preplácanie šekov. Boli to malé pokladnice.

Na príprave úkrytov sa pracovalo veľmi dlhý čas: každá komandéria bola postavená na sieti podzemných chodieb a priestorov, v ktorých sa ľahko našla vhodná skrýša a utajené miesto. Sieť umelých rybníkov,

*Kapitula rádu templárov, maľba
J. M. Csaneta (Versailles)*

ktoré často ležali vedľa budov, privádza k myšlienke, že jeden z nich sa mohol podľa potreby vypustiť a pokladnice môžu byť ukryté pod jeho dnom. Prečo nie? Hľadači pokladov sa však nedostali ďalej: napríklad v Orientálnom lese, významnom templárskom mieste v champagneskom kraji, je viac ako päťdesiatpäť rybníkov, čiastočne napustených a zarastaných krovím...

Opát Saunieres našiel v Rennes-le-Chateau niekoľko pokladníc. Tvrdí sa však, že tajomstvo dôležitých úkrytov sa nachádza v Chinone. Templárski hodnostári vyryli tajné symboly do kameňov v sále, kde boli zadržaní až do svojej popravy: horiace srdcia, kríže, trojité opasky, nebo-peklo a iné symboly. Sú tieto znaky kódovanými indíciami?

Ezoterici tvrdia, že tento rébus raz umožní zasväteným nájsť skrýšu najväčšieho pokladu, ktorý sa pripisuje templárom: svätý grál.

→ **Pozri aj:** s. 234-235 (Poklad v Rennes-le-Chateau)

*Upaľovanie templárov
(Bombedova ilustrácia
z Dejín Francúzska
z vydavateľstva Michelet)*

*Pomôžu templárske grafity
z roku 1308 odhaliť tajomstvo
pokladnice Templu ?*

Tajomstvá templárov

Templári a alchýmia. Boli bohatší a mali väčšiu moc ako králi, boli tajomní a boli to bojovníci, a tak templári oddávna roznecovali fantáziu ľudí. O to viac, že dlhý pobyt v Jeruzaleme, meste Šalamúnovho chrámu, ich spájal s mnohými záhadami, obklopujúcimi Orient a vznik kresťanstva. Pripisuje sa im vlastníctvo Archy zmluvy, ba dokonca aj svätého grálu, posvätného kalicha z poslednej večere, ktorý obsahuje Kristovu krv. Hovorí sa o nich ako o držiteľoch tajomstiev, odovzdávaných medzi zasvätenými od čias najhlbšieho staroveku. Jedno je isté: veľa templárov sa venovalo alchýmii.

Pravidlá udržiavané v tajnosti? Platili v Tempe tajné regule? Niekoľko indícií hovorí v prospech tejto tézy. Na rozdiel od iných náboženských spoločenstiev, noviciát u templárov nemal pevnú dízku: je tu nejaká iniciácia fáza, po ktorej nasleduje skúška. Templárske kríže vypovedajú v podobnom duchu: nejestvuje len jeden typ kríža, ale je ich viac a nesúvisia s oficiálnymi hodnosťami, ani s geografickým vymedzením. Na náplečníkoch plášťov nachádzame kríže prevzaté z keltskej tradície, ďalej kríže, ktorých ramená majú na koncoch tvar plameňov - alchymistické symboly a meditačné geometrické kríže s ôsmimi hrotmi. Sú vyjadrením hodností v tajnom ráde?

Templári držali ochrannú ruku nad stavitelmi katedrál, murármí. Udeľovali im slobodu a oni sa stávali „slobodnými murármí“. To vysvetľuje odkazy na Templ a Šalamúna v niektorých súčasných murárskych rituáloch. Dlhو prežívali legendy hovoriace o utajenom pokračovaní existencie rádu. Na začiatku 19. storočia sa Francúz Fabr -P labrat stal veľmajstrom vlastného „Templu“. V roku 1939 štyria belgickí policajní komisári vytvorili „milíciu Templu“, ktorej ideály boli rozhodne bližšie Goebbelsovým ako ideálom svätého Bernarda. A dnešní Knights-Templar (rytieri Templu) v Spojených štátoch predvádzajú pred kamerami novinárov smiešne predstavenia.

Bol zavraždený novorodenec Ján I. ?

DIETĀ, KTORÉ VLÁDLO PÄŤ DNÍ

Ján I., ktorý sa stal kráľom v deň svojho narodenia, zomrel za záhadných okolností o päť dní po narodení. Jedno je isté: bola to vražda. O tridsať rokov neskôr však istý obyvateľ Sieny menom Giannino Guccio tvrdil, že je kráľ Ján. Jeho dôkazy vzbudili pozornosť a bol uznaný niekoľkými kráľovskými dvormi v Európe.

5. júna 1316 zomrel Ľudovít X. Hašterivý. Jeho druhá manželka Klementína Uhorská bola v treťom mesiaci tehotenstva. Všetci dúfali, že dieťa bude chlapec: Hašterivý nezanechal iného mužského potomka a salický zákon nedovoľoval ženám vystúpiť na francúzsky trón. Karol z Valois, brat Filipa IV. Pekného, zvolal zhromaždenie vysokých hodnostárov, ktoré vymenovalo Filipa Dlhého, grófa z Poitiers a brata Ľudovíta X., za „vládca kráľovstva“. Keby Klementína porodila dievča,

Filip by sa stal kráľom. Ak to bude chlapec, Filip bude vládnuť, až kým dieťa nedosiahne plnoletosť - 13 rokov.

Čudná smrť

15. novembra 1316, päť mesiacov po smrti manžela, kráľovná Klementína priviedla na svet dieťa. Bol to chlapec. Paríž sa radoval, ľud mal svojho kráľa. Dieťa sa tešilo dobrému zdraviu a podľa tradície muselo byť predstavené väzeným osobám kráľovstva. Kráľovná Klementína poctila grófkou Mahaut z Artois privilegiom predstaviť dieťa. Grófkou dostala novorodenca 19. novembra a držala ho na rukách pred zhromaždením väzených barónov. Ešte v tú noc sa zdravotný stav dieťaťa prudko zhoršil. Skoro ráno naposledy vydýchlo - Ján I. vládol iba päť dní.

Na dvore sa hneď začali šíriť čudné chýry: prečo grófkou Mahaut z Artois tak veľmi trvala na tom, že ho predstaví? Chcela si zabezpečiť vhodnú príležitosť na jeho zavraždenie? Kontroverzná a obávaná osoba, grófkou z Artois, bola známa svojimi intrigami: o dôvod viac podozrievať ju z vraždy kráľa. Hovorilo sa o otrávení, či o prituhom zabalení novorodenca. Táto hypotéza je prijateľná: ctíziadostivá Mahaut bola svokrou Filipa z Poitiers, muža, ktorý by sa v prípade Jánovej smrti stal kráľom Filipom V. Našli sa aj takí, čo upodozrievali samotného Filipa zo spoluúčasti: tieto reči však skončili hneď po pomazaní nového kráľa.

Výmena dieťaťa

O tridsať rokov neskôr, keď už všetci zabudli na smrť malého kráľa, sa celá záležitosť znovu dostala na pretras. V roku 1346 sa istý Siencan menom Giannino Guccio predstavil ako kráľ Ján. Vo svojom príbehu sa inšpiroval svojimi vlastnými spomienkami a faktami, ktoré mu zveril pustovník Jordán, ktorý v roku 1345 spovedal istú šľachticnú v agónii. Bola ňou Márie de Carisi, ktorá vraj bola Jánovou dojkou.

19. novembra 1316, niekoľko hodín predtým, ako malo byť dieťa predstavené väzeným osobám kráľovstva, dvaja baróni,

Náhrobná socha Jána
Pohrobka (Paríž,
bazilika Saint-Denis)

Francúzsko v roku 1316

Za vlády Filipa IV. Pekného (1285-1314) bolo Francúzsko na vrchole svojej moci. Najľudnatejšie kráľovstvo v Európe bolo veľmi bohaté a ustavične sa rozrastalo. Jeho vládnuce štruktúry sa reorganizovali. Kráľ sa obklopil radou právnikov a vďaka hlbokéj a trvácnej zmene v administratívne postupne upravil svoj štát: feudálny lénny pán sa stal skutočným vládcom centralizovaného štátu. Vďaka rozsiahlej kampani, vedenej kráľom a jeho radcami, sa zrodila myšlienka národnej jednoty, južné a severné Francúzsko sa zjednotili a Paríž sa stal hlavným mestom.

Veľký význam osobnosti kráľa v týchto časoch a zmätok, ktorý nastal v krajine po Filipovej smrti, bol teda celkom pochopiteľný. Za vlády jeho nástupcu Ľudovíta X. zosilnel vplyv šľachty. Ľudovít vládol iba dva roky a po jeho smrti v roku 1316, vďaka perspektíve dlhotrvajúcej regentskej vlády za kraľovania ešte nenarodeného dieťaťa, narastali obavy a oživali všetky ambície.

Filip IV. Pekný s rodinou, stredoveká miniatúra. Jeho traja synovia, následníci trónu, predčasne zomreli... Je vymretie Kapetovcov po meči dôsledkom kliatby templárov?

Grójkja Mahaut z Artois, svokra Filipa V. (scéna z filmu Clauda Barmu Prekliati králi, podľa románu Mauricea Druona, 1972-1973)

v obave o jeho bezpečnosť, sa vraj rozhodli nezveriť dieťa obávanej Mahaut. Vymenili Giannina, skutočného syna kráľovnej, za malého Taliana Gucciusa Miriho. V noci po smrti dieťaťa dvaja sprisahaná prehovorili žiaľom zlomenú Klementínu, aby malého kráľa vychovávala v tajnosti, v bezpečí pred ďalšími pokusmi o vraždu, až kým nedosiahne vek potrebný na to, aby sa mohol ukázať svetu.

Obidvaja baróni však prišli vo vojne o život a desať rokov po týchto udalostiach vraj dieťa vychovával jeho otec Guccius Miri, nič netušiaci o jeho pravdepodobnom pôvode. Odvtedy žil kráľ Ján v Siene, ďaleko od svojej matky.

„Re Giannino“

Tento príbeh, pravdivý alebo vymyslený, bol prijateľný. Presvedčil niektoré mocné osoby v Európe, o ktorých však treba povedať, že im vyhovovali nepokoje v príliš silnom francúzskom kráľovstve.

Jedným z prvých zástancov tvrdenia o Jánovom prežití bol Cola di Rienzo, rímsky senátor, ktorý sa v tomto meste na istý čas stal diktátorom. Práve on bol prvou osobou, ku ktorej sa dostalo rozprávanie posla brata Jordána. Dal vyhľadať Giannina a keď ho našiel

v Siene, všetko mu vyzozpával. Po tom, čo uvidel mladého muža a preštudoval všetky časti spisu, skoncipoval v roku 1354 listinu, v ktorej predložil celú záležitosť a vyslovil svoje presvedčenie: Giannino je Ján I.

Giannino mal štyridsať rokov, keď jeho život nabral nové obrátky. Kráľ Ľudovít I. Uhorský, synovec kráľovnej Klementíny, je ďalším, kto sa nechal presvedčiť a uznal Giannina za kráľa. Aj Siena podporovala údajného francúzskeho kráľa, poskytla mu Radu a gardu. Benátski kupci prispeli financiami: kráľ si musel zaplatiť novú armádu. Oficiálny francúzsky kráľ Ján II. z Valois, zvaný Dobrý, vôbec nebol nadšený tým, že akýsi neznámy muž si robí nároky na jeho korunu. Giannino, podporovaný Angličanmi, prišiel do Provencalska, no jeho armáda bola príliš slabá na to, aby mohla odolávať vojsku Jany Neapolskej, grófke z Provencalska, ktorá bola spojencom Jána Dobrého. „Re Giannino“ padol do zajatia pri Uzes v roku 1361.

Jana Neapolská ho však odmietla vydať francúzskemu kráľovi. Poslala ho do neapolského väzenia, kde Giannino v roku 1363 zomrel. Pravdepodobne nikto nezistí, či Giannino bol synom Ľudovíta X. a Klementíny Uhorskej. To, že ho uznal Cola di Rienzo a Ľudovít I. Uhorský, nie je smerodajné. Obidvoch mužov mohli k tomu viesť určité politické záujmy...

» Pozri aj: s. 122-123 (Poklad Templu)

Kliatba templárov

„Pápež Klement, nespravodlivý sudca a krutý kat, rytier Viliam Nogaret, kráľ Filip, do roka pôjdete pred Boží súd. Budie prekliati, vy aj celé vaše potomstvo!“

V mesiacoch, ktoré nasledovali po 18. marci 1314, si celý Paríž opakoval kliatbu, ktorú na hranici vyslovil veľmajster rádu templárov Jacques de Molay. O štyridsaťdva dní neskôr, po tom, čo ho zachvátili horúčky a dusenie, pápež Klement V. zomrel vo veku päťdesiatštyri rokov. O niečo neskôr zomrel na otravu aj prešibaný kráľovský radca Viliam Nogaret. Začiatkom novembra utrpel Filip IV. Pekný smrteľné zranenie za veľmi zvláštnych okolností, keď bol sám na love v lese svätého Maxentia: upadol do agónie a zomrel 29. novembra vo Fontainebleau.

V tom istom roku „aféra Nesleskej veže“ (škan-dál kvôli cudzoložstvu kráľových neviest) zapríčinila, že Francúzsko prišlo o ženu, ktorá sa mala stať kráľovnou. Ľudovít X. v snahe zabezpečiť si dediča a následníka trónu dal zavraždiť svoju prvú ženu Margarétu Burgundskú vo väzení, kam ju zavreli po odhale-ní jej...nevery a zobral si za ženu princeznú Klementínu Uhorskú. Neubehol ani rok, keď Ľudovít precenil svoje sily pri športe a zomrel, kým jeho žena Klementína čakala ich prvé dieťa. Dieťa, Ján I., bolo zavraždené päť dní po narodení. Ľudovít X. nevládol ani dva roky, jeho syn Ján I. ani jeden týždeň.

Druhý syn Filipa IV. Pekného, Filip V. (Dlhý) vládol päť rokov, ak nezanechal po sebe dediča koruny. Jeho brat Karol IV. vládol takisto päť rokov, no zomrel bezdetný. Všetci traja synovia Filipa IV. Pekného zomreli predčasne a priama línia rodu Kapetovcov zanikla. Okrem toho, že v týchto rokoch sa krajina dostala do kritickej ekonomickej situácie a hladomor a epidémie (čierny mor) zabili desiatky ľuďov poddaných, začala sa aj storočná vojna. Pokiaľ ide o ľud krajiny, kliatba templárov vykonala svoje.

Skvapalnenie krvi svätého Januária

ZÁZRAČNÁ RELIKVIA

Relikvie svätého Januária (San Gennaro), patróna Neapola, zaujímajú zvláštne miesto medzi zázračnými relikviami. Zdá sa, že zázraky s nimi spojené súvisia s politickými udalosťami, ktoré hýbali veľkomestom na juhu Talianska a celým polostrovom.

Legenda hovorí, že svätý Januarius bol beneventský biskup, umučení za vlády Diokleciána, v roku 305 v Pozzuoli. Divé šelmy, ktoré ho mali roztrhať, sa ho ani nedotkli, a tak bol nakoniec sťatý. Jeho dojka nabrala trochu z jeho krvi a naliala ju do dvoch fiol. Časť jeho tela, hlava a fioly boli prevezené do Neapola.

Zázrak a politika

K prvému skvapalneniu krvi, ktoré bolo zaznamenané v kronikách, došlo koncom 14. storočia, v roku 1389 a prvý zázrak sa stal asi v roku 1337... Toto oneskorenie kompenzuje pravidelnosť, s akou potom k udalosti dochádzalo: každoročne v so-

botu pred prvou májovou nedeľou (výročie prevozu relikvií do katakomb v Capodimonte) a 19. septembra, v deň výročia svätčovej smrti. Krv sa neskvapalňovala, ak v nasledujúci deň malo dôjsť k verejným nepokojom, alebo k nim dochádzalo práve v tie dni: táto zvláštnosť dodávala relikviám ich jedinečnosť - boli akýmisi rozbuškami ľudových vzbur, pretože ak sa nestal očakávaný zázrak, ľud v tom videl nespokojnosť a nesúhlas svätca, alebo znak hroziacej katastrofy. To vysvetľuje pozornosť, akú venovali tomuto fenoménu miestne úrady.

Napríklad v roku 1527, keď hlavný veliteľ francúzskych kráľovských vojsk plienil Rím, sa zázrak nestal. V roku 1702 sa skvapalnila len polovica krvi, keď sa Filip V. Španielsky snažil získať vládu nad kráľovstvom oboch Sicílií. Počas vojny o španielske dedičstvo (1701-1713), keď Francúzi okupovali Neapol, diskrétno pohrozili arcibiskupovi obesením, ak sa ne-

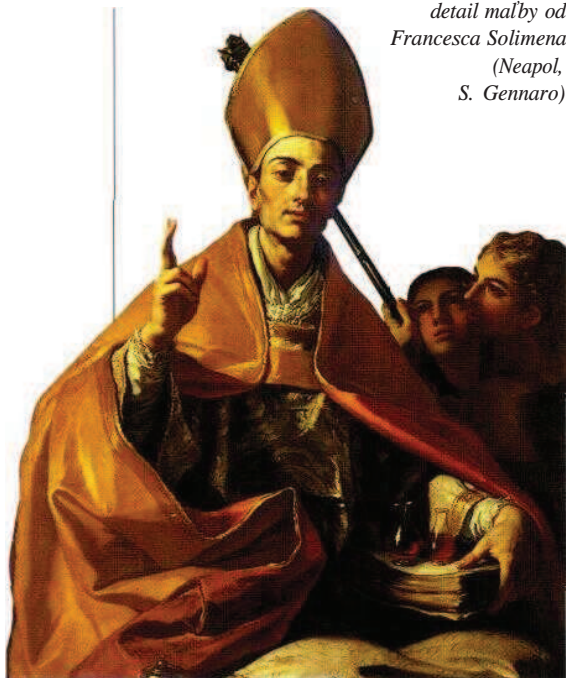
bude konať zázrak. V apríli 1799 boli Francúzi znovu v Neapole a ľud sa búril. Miestni vladári sa teda rozhodli vyvolať zázrak v apríli, mimo zvyčajných termínov. Skvapalňovanie však meškalo a kardinál Zurlo sa ocitol tvárou v tvár pištoli, ukrytej vo veste predsedu neapolskej vlády. Hrozba smrti opäť splnila svoj účel a obsah fioly zmenil skupenstvo. Ľud v tom videl príklon svätého Januária k revolúcii. Naopak, pri návšteve pápeža Pia IX., ktorý prišiel v roku 1849, aby sa zúčastnil na zázraku, si svätec nedal povedať a vytrvalo „trucoval“.

Vysvetlením je chemická zlúčenina?

Pravidelne sa opakujúci návrat krvi svätého Januária do tekutého stavu dodnes nemá uspokojivé vysvetlenie. Každý, podľa svojho presvedčenia, v tom vidí buď naozajstný zázrak, alebo použitie nejakej látky reagujúcej na vzduch, ktorý vnikne do relikviára po otvorení ventilu. Parapsychológovia hovoria o „davovej psychóze“, ich tvrdenie však nieje presvedčivé, lebo pri každej opravre relikviára dochádzalo k spontánnemu skvapalneniu.

Spektroskopické analýzy, urobené v rokoch 1902 a 1989, potvrdili prítomnosť hemoglobínu. To však neznamená, že v ampulkách je iba krv... V roku 1991, traja vedci z univerzity v Pavii reprodukovali zázrak s použitím želatínového roztoku, citlivého na mechanický pohyb a pripraveného podľa metód a prostriedkov dostupných v stredoveku. Ak je však zmena skupenstva výsledkom triku, ktorý možno opakovať, prečo sa v roku 1796 krv neskvapalnila, napriek ôsmim dňom vyzývania a najrozličnejších „manipulácií“? Pravdu o tomto jave sa dozvieme až vtedy, keď Neapolčania dovoľia vybrať vzácne fioly z úkrytu, v ktorom sú zatvorené od 14. storočia, aby sa ich obsah mohol podrobiť analýze. Ampulky sa dnes nachádzajú v takom stave, že si vyžadujú mimoriadne jemné zaobchádzanie a cirkev, ktorá zatiaľ zázrak neuznala, ale ani úplne nepoprela, je asi právom opatrná

*Svätý Januarius,
detail maľby od
Francesca Solimena
(Neapol,
S. Gennaro)*

Stredoveká vojna relikvií

Stredoveký Boh bol ľuďom veľmi vzdialený a oni sa obracali na svätých ako na ochrancov a prostredníkov medzi nimi a Bohom. Relikvie mali mimoriadny význam pre cirkevné inštitúcie, ktoré o ne viedli niekedy veľmi nelútostný boj.

Známe sú vyjednávania s rímskymi hodnostármi o časti tel mučeníkov, ale niektoré inštitúcie uprednostňovali profesionálnych obchodníkov, ktorí si nechávali tovar drahého zaplatiť a predávali takrečeno hocičo. Niektorí cirkevníci neváhajú kraďnúť relikvie z rímskych kostolov, hrobiek a súperiach kláštorov.

Je zvláštne, že cirkevné authority považovali tieto krádeže za prejavy zbožnosti a božie vnuknutia. Keď už nejaký kláštor alebo opátstvo vlastnili drahocenné relikvie, hrozilo im, že iní budú zo žiarlivosti vyhlasovať, že relikvie sú falošné. A to bola, bohužiaľ, veľmi často pravda...

- prieskum obsahu fiol teda ostáva hudbou budúcnosti.

Další prípad skvapalnenia

V kresťanskej histórii jestvujú aj iné prípady skvapalnenia krvi post-mortem. Najreprezentatívnejší a najlepšie zdokumentovaný je prípad otca Charbela, maronitského mnícha, ktorý zomrel 24. decembra 1898 v Libanone. Keď 15. apríla nasledujúceho roka hrob otvorili, telo sa nachádzalo v neporušenom stave a na jeho povrch presakovala vodnatá červená tekutina. Rok po smrti boli z tela odstránené vnútornosti, no presakovanie pokračovalo. V roku 1900 bolo telo mŕtveho mnícha celých šesť mesiacov vystavené na prudkom slnku, aby sa vysušilo, ale márne. Presakovanie trvalo bez prestania až do roku 1927, keď telo vložili do pozinkova-

nej drevenej rakvy. V roku 1950 otvorili aj túto rakvu a výsledok? - fenomén pokračoval. Cirkev sa prípadom zaoberala a potom dala telo opäť vložiť do truhly. V roku 1952 bola mŕtvola znovu vystavená na verejnosti a stále z nej unikala krv zmiešaná s vodou. Istý lekár vypočítal, že za 54 rokov z tela mŕtveho vyteklo najmenej... 20 litrov tekutiny. Otec Charbel vo svojom rodnom Libanone po smrti nenápadne koná niečo, čo môžeme považovať za zázrak.

-> **Pozri aj:** s. 128-129 (Turínske plátno)

Vystavenie svätých relikvií v kaplnke svätého Januária, malba od G. Giantiho (Neapol, Múzeum v Capodimonte)

Vystavenie relikvie v katedrále svätého Januária

Niekoľko neuveriteľných relikvií

Význam náboženstva pre ľudí v období stredoveku vysvetľuje a určitým spôsobom aj ospravedľňuje viac či menej dobrovoľné vytváranie falošných relikvií. Mnohí veriaci boli ochotní radšej vidieť Boha a svätých prostredníctvom falošných relikvií (napríklad zvieracie kosti), ako nevidieť ich vôbec.

Príliš veľa relikvií. V roku 1882 uskutočnil taliansky denník la Repubblica prieskum, podľa ktorého existuje desať lebiek svätého Jána Krstiteľa, osemnásť rúk apoštola Jakuba a také množstvo kostí, že z nich možno zložiť dvadsať kostier svätého Juraja a všetky sú cirkvou uznané za pravé. Okrem toho sa napočítalo 1150 miest, ktoré ukrývajú jeden alebo viac kusov skutočného Kristovho kríža.

Ježiš. Ku Kristovým relikviám sa viažu tie najprekvapujúcejšie štatistiky. Predmetom zbožnej úcty sa stalo niekoľko Ježišových pupočných šnúr a predkožíek. Mnohé kostoly vlastnili mliečne zuby Božieho Syna, ako aj jeho presväté slzy, v dvoch nádobách bol prechovávaný jeho dych a niektoré náboženské ustanovizne vystavovali Spasiteľove „listy“, ktoré spadli z neba.

Mária. Vo všetkých kútoch Zeme nájdeme toľko kvapiek mlieka Ježišovej matky, až si Kalvín mohol dovoliť povedať, že by musela dojsť celý život, aby sa ich toľko nazbieralo.

Jozef a Duch Svätý. Protestantický básnik Agrippa d'Aubigné napísal, že hugenoti počas náboženských vojen v Périgueux rozbili fiolu, obsahujúcu... kýchnutie Ducha Svätého! Jediné malé kostolík pri Blois vo Francúzsku môže vážne konkurovať tejto „relikvii“ svojím ha! svätého Jozefa, ktorý si takto vzdychol pri kálení dreva...

Ikona s Kristovým odtlačkom

TURÍNSKE PLÁTNO

V roku 1357 vdova po francúzskom šľachticovi Godefroyovi I. de Charny darovala kolegiálnemu kostolu v Lirey v troyeskej diecéze plátno s odtlačkami, ktoré vraj na ňom zanechalo Kristovo telo.

Vďaka vojnám a politickým zvratom plátno v roku 1418 zo Champagne zmizlo. Potom sa nachádzalo v Liège a neskôr v Chambéry (1453), kde bolo počas požiaru v roku 1532 čiastočne poškodené. V roku 1578 sa dostalo do Turína a tu aj zostalo, uctievané tisícami veriacich až dodnes.

Z Palestíny do Champagne

Názov „sväté plátno“ dostal rubáš, do ktorého mal Jozef Arimatejský zabaliť Kristovo ukrižované telo pred niekoľkými storočiami. Od snímania z kríža a objavením sa plátna v Lirey, strácame jeho stopu na takmer štrnásť storočí. Zástancov pravosti plátna priviedla legenda na veľmi zaujímavú stopu.

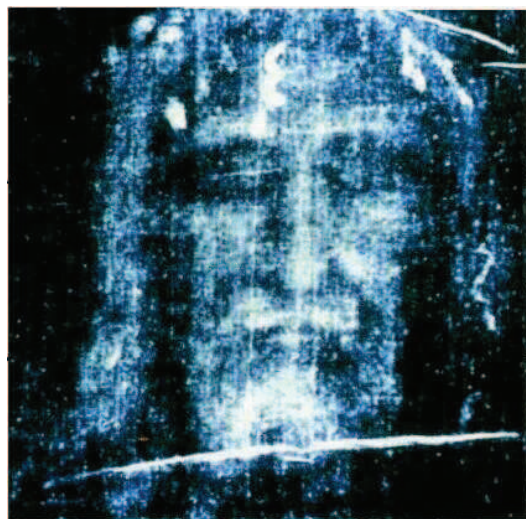
Abgar, kráľ z Edessy (dnes mesto Urfa v Turecku) na začiatku 1. storočia konvertoval na kresťanskú vieru a plátno si ponechal, pretože si myslel, že sa uzdravil

z lepry po tom, čo sa ho dotkol. Jeho nástupca bol pohan, a tak tamojší kresťania ukryli plátno na päť storočí do výklenku. V roku 944 ho Byzantínci získali od moslimov, ktorí vládli mestu, a nazvali ho *mandylion* (grécky výraz pre cirkevné rúcho). Plátno zostalo v Konštantínopole až do prvého drancovania mesta v roku 1204.

Ako sa dostalo do Francúzska? Možno vďaka templárom, ktorým sa podarilo zachrániť relikviu: veľmajster Templu v Normandii, ktorý bol upálený na hranici spolu s Jacquom de Molay v roku 1314, sa v skutočnosti volal Geoffroy de Charney, čo je variant názvu Charny. Vďaka nemu sa plátno mohlo objaviť v Champagne pred rokom 1356.

Dokonalý falzifikát?

Godefroy I. de Charny zomrel v bitke pri Poitiers v roku 1356 a nik sa už nedozvedel, ako získal plátno. Kanonici z Lirey hovorili o relikvii ako o „obrazu plátna nášho Pána Ježiša Krista“, ale táto formulácia neriešila problém jeho pravosti. Zvedavý biskup z Troyes dal preskúmať plátno a výsledkom bolo priznanie istého maliara, ktorý tvrdil, že podobizeň na plátne je jeho dielom. Uctievanie plátna sa zakázalo. V roku 1389 Geoffroy II. de Charny predsa dostal od legáta avignonského pápeža Klementa VII. povolenie plátno opäť vystaviť. Pútnikov bolo veľmi veľa a dôverčivosť ľudu natoľko znepokojila troyeského biskupa, že po uplynutí niekoľkých mesiacov opäť zakázal vystavovať sporné plátno, vtedy už pod hrozbou exkomunikácie. Jeho rozhodnutie však v roku 1390 zrušil pápež Klement VII. a zároveň žiadal od kanonikov z Lirey, aby upozornili veriacich, že ide len o „napodobeninu svätého plátna“. V čase, keď sa relikvia nachádzala v Liège, tamojší biskup odsúdil tých, ktorí sa odvážili tvrdiť o látke, že je pravá. Od 16. storočia sa však plátno stalo predmetom neskonalej úcty a nikto už nepomyslel na sponchybnosť jeho pravosti. Napriek tomu si cirkev v tejto záležitosti stále zachováva veľkú zdržanlivosť.

Turínske plátno: negatív tváre

Vedecký rozvoj

Je paradoxné, že práve v 20. storočí, v čase moderných vedeckých expertíz, bola znovu nastolená otázka pôvodu a času vzniku plátna, a to celkom nečakaným spôsobom. Negatív prvej fotografie objektu, zhotovenej v roku 1898, ukazuje množstvo detailov, ktoré boli doteraz neviditeľné: na sklenenej platni nevystupuje nejasná bledá silueta, ktorú vidno na plátne, ale jasná a pôsobivá podobizeň krásneho muža. Potom už nasleduje jedna štúdia za druhou, od čoraz presnejších fotografických záberov až po analýzy samotnej relikvie. V roku 1902 dvaja francúzski profesori, biológ a anatóm, Paul Vignon a Yves Delages, upozornili na mimoriadnu anatomickú vernosť obrazu na plátne - vernosť, ktorú nemohli dosiahnuť stredo-veki maliari 14. storočia. Oveľa neskôr, v 70. rokoch tohto storočia, sa predmetom podrobnej analýzy stala látka a čiastočky prachu z plátna. Plátno je utkané zo zmesi ľanu a bavlny spôsobom typickým pre Blízky východ a peľ, obsiahnutý v prachu, dokazuje, že bolo v kraji okolo Jordánu a v Turecku - to sú dobové dôkazy jeho pravosti. V roku 1978 medzinárodný tím za účasti členov NASA uskutočnil ešte dôkladnejší prieskum. Dokázal prítomnosť stôp krvi v látke a poukázal na zvláštnosť, ktorou sa vyznačuje podobizeň na rubáši: jeho fotografická reprodukcia po vložení do obyčajného analyzátoru obrazu vytvára plastický efekt, ktorý na „normálnych“ fotografiách dokáza reprodukovať len špičkové prístroje.

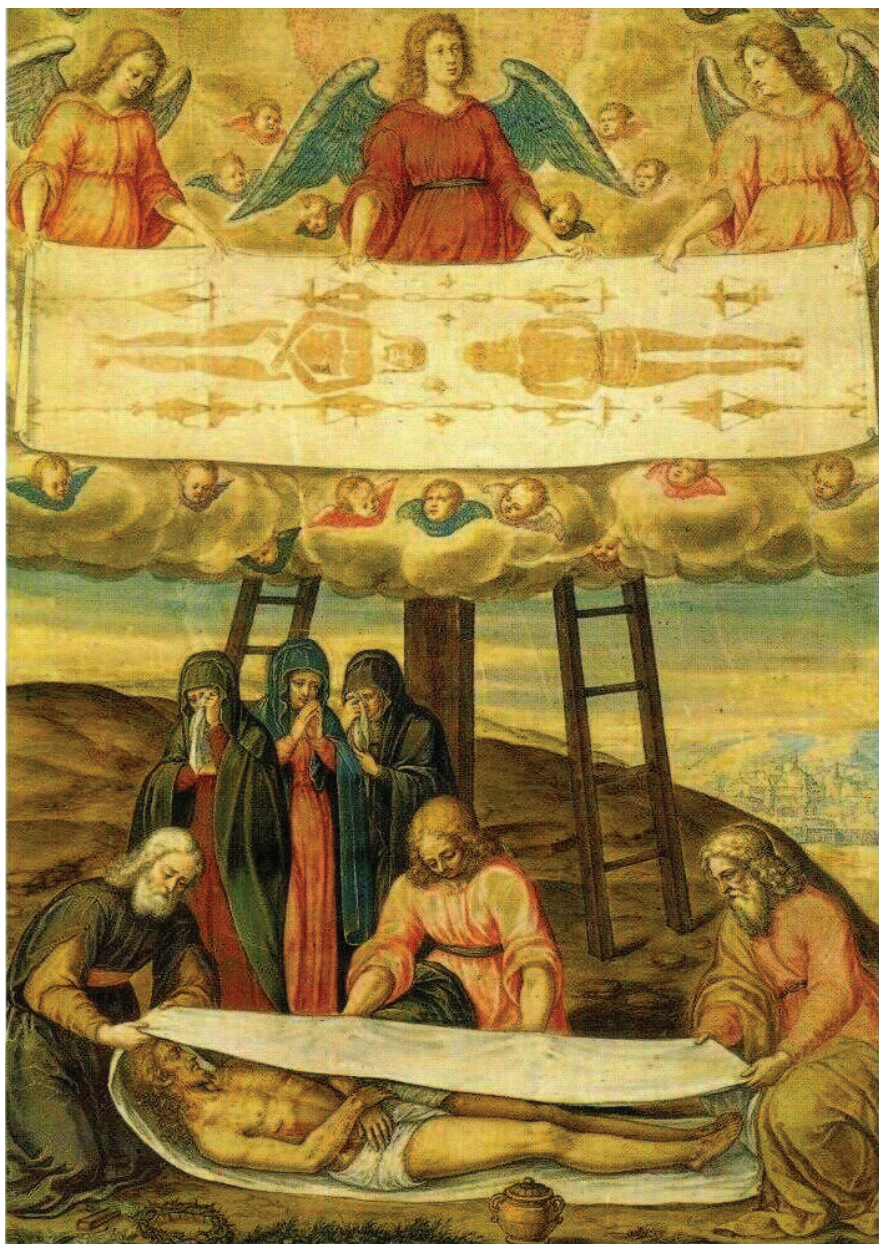
Nedávno bolo plátno podrobené rádiouhlíkovej analýze - vedcom bolo povolenie na analýzu dlho odopierané z obavy pred poškodením relikvie. Analýza potvrdila možnú pravosť obrazu, svedčiac

Turínske plátno

Plátno je z pradeného ľanu slonovinovej farby, ručne tkané keprovou väzbou, vrúbkované tri-jeden, je 4 m dlhé a 1,10 m široké. Po požiaru v roku 1532 bolo zaplátané a sú na ňom škvrny spôsobené vlhkosťou.

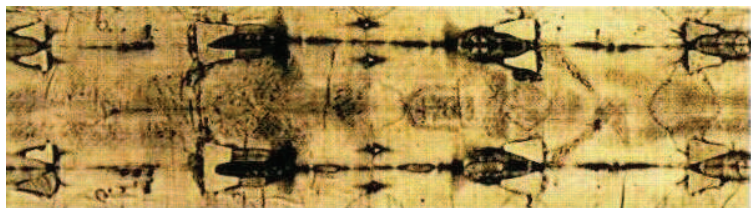
Je na ňom vidno dve bledé podobizne hnedej a svetložltej farby (jedna spredu, druhá zozadu). Sú to podobizne vystretého muža, vysokého 180 cm a vážiaceho približne 78 kg, vo veku 30 až 40 rokov, ruky má skrížené' na lone.

Fotografické zväčšeniny ukazujú početné zranenia na vrchu hlavy (trňová koruna?), na tvári, na zápästiach, na hrudi a na chrbte (bičovanie), na pleciah (opuchliny spôsobené nesením ťažkého a drapľavého predmetu), naprávam boku (rana od kopije) a na nohách (klinec).

Zabalenie tela clo rubáša,
malba G. Clovia (Turín,
Galleria Sabanda)

Turínske plátno:
kliše, fotografia
celého plátna

o tom, že ľan, použitý pri tkaní látky, bol vypestovaný dávno pred obdobím stredoveku, presnejšie na začiatku kresťanskej éry, medzi rokom 100 pred n. l. a 200 n. l... Všetky dôkazy sú z vedeckého hľadiska nepopierateľné, ale sú čisto negatívne: vyvracajú najracionálnejšiu verziu o maľbe vytvorenej oveľa neskôr ľudskou rukou, nepodávajú však žiadne vysvetlenie

toho, ako môže ľudské telo vytvoriť na plátne odtlačky takéhoto charakteru... Z toho vyplýva, že teraz viac ako kedy predtým, môže byť turínske plátno vystavené ako predmet zbožnej úcty veriacich, ktorí stále prichádzajú v hojnom počte do Turína.

» Pozri aj: s 122-123 (Poklad Templu)

Skutočná ikona
(Veronica) Krista... Tu
je iba tvár (Mnichov,
Pinakotéka)

Iné rubáše

Ako sa dalo čakať pri takej vzácnej relikvii, stredovek nebol skúpy na sväté plátna...

Jedna mŕtvola, niekoľko rubášov... Niekoľko pravých plátien nachádzame v Aix-la-Chapelle, v Jaéne v Andalúzii, v Enxobregase pri Lisabone, v Toulouse. Rím má na tom leví podiel, veď nie menej ako päť chrámov v rôznych obdobiach tvrdilo, že vlastní pravé plátno. Medzi nimi bolo aj plátno vystavené vo vatikánskej bazilike počas jubilejných obradov v roku 1350, ktoré podľa názoru niektorých ľudí slúžilo ako model pre turínske plátno.

Obete Francúzskej revolúcie. Plátno z Compiègne, prinesené v roku 877 Karolom Lysým z Aix-la-Chapelle, je vlastne bal látky, zabalený do dvoch kusov hodvábu, ktoré sa nikto neodvážil otvoriť počas dvoch prehládok v rokoch 1516 a 1628. Počas revolúcie sa plátno dostalo do rúk nevedomých osôb ako handra. Podobný osud zrejme postihol aj plátno z Besanconu, ktoré malo byť privezené z Konštantínopolu v 13. storočí.

Plátno z Cadouinu. Legenda, pochádzajúca z oblasti Dordogne, hovorí, že mnísi z opátstva Cadouin, založeného v roku 1115, dostali v roku 1117 relikviu, prinesenú zo Svätej zeme. Tá mala pohnutý osud a dostala sa do rôznych ustanovizní na juhovýchode Francúzska. Potom pre ňu nastalo pokojné obdobie od 13. storočia až do roku 1866, keď sa komisia, zložená z kňazov a učencov, priaznivo vyslovila o jej pravosti, a to podnietilo príliv pútnikov. Bohužiaľ, alebo našťastie pre relikviu, plátno z Cadouinu zatiaľ nebolo podrobené rádionukleovej analýze.

Hľadanie zlata a nesmrteľnosti...

FLAMEL A KAMEŇ MUDRCOV

Majiteľ starovekého rukopisu, pisár, ktorý zbohatol neznámym spôsobom, vraj objavil kameň mudrcov, ktorý už od najranejšieho staroveku hľadali celé generácie alchymistov. Naozaj sa mu podarilo uskutočniť veľkú vec: transmutáciu kovov?

Dejiny západnej alchymie sa začali písať v 12. storočí v Španielsku, ktoré bolo v tom čase pomyselnou hranicou medzi západným a arabským svetom. Katolíci postupne dobýjali Pyrenejský polostrov a privlastňovali si poklady arabského písomníctva, bohaté na pramene z medicíny, matematiky, astronómie a alchymie. Európania objavili diela takých alchymistov, akými boli Arabi Džabír

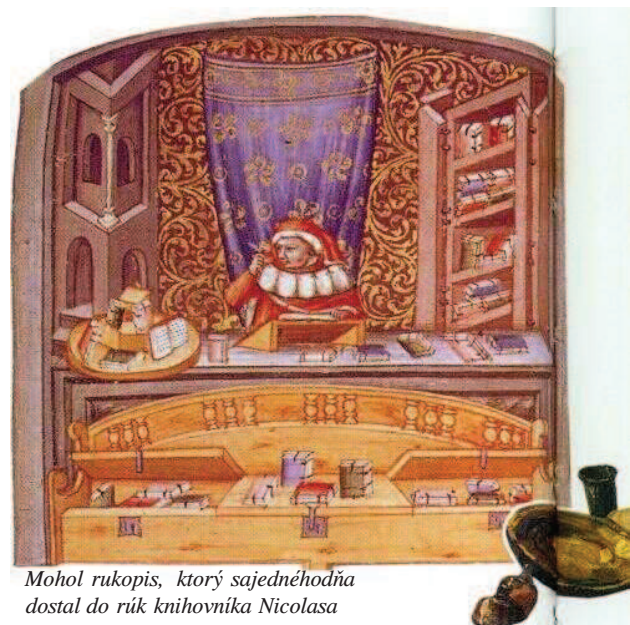
ibn Hajján Abú Músa a Abú Bakr Muhammad ibn Zakarijja ar-Rází (latinská podoba mien je Geber a Razes). Žili v 7. a 9. storočí a sami boli dedičmi poznania odovzdaného od staroveku z generácie na generáciu. V 12. a 13. storočí sa šírili po Európe okrem arabských prekladov aj mnohé originály rukopisov. Väčšina z nich obsahovala len recepty z elementárnej chémie a nemala ezoterickú náplň. Je veľmi ťažké určiť ich autorov a dátum vzniku, veď alchymisti často používajú pseudonymy. V 14. a 15. storočí bola alchymia na vrchole slávy.

Kniha Žida Abraháma

Okolo roku 1330 sa v Pontoise narodil Nicolas Flamel. Jeho rodičia pochádzali zo skromných pomerov, ale chlapec sa u benediktínov okrem písania a čítania naučil aj trochu po latincky. Stal sa pisárskym učňom u majstra Goberta a neskôr si kúpil úrad právnika - knihovníka - pisára. Jeho dielnička sa nachádzala pri kostole svätého Jakuba na bitúncu, z ktorého sa dodnes zachovala veža svätého Jakuba.

Vo svojej dielničke so znakom ľalie spracovával účty drobných obchodníkov, učil mešťanov podpisovať sa, prepisoval a iluminoval rukopisy: bolo to obdobie pred vynájdením knihtlače. Podľa jeho vlastného rozprávania sa mu raz v noci zjavil vo sne anjel a ukázal mu zvláštne dielo. Zobudil sa však skôr, než by bol stihol niečo z neho prečítať. Plný zvedavosti uchovával si sen v pamäti. V roku 1357 ho navštívil muž, ktorý mu ponúkol zväzok v koženej väzbe. Flamel ho hneď spoznal: videl ho v anjelových rukách. Bez zaváhania ho kúpil za dve zlatky.

Dielo, podpísané Abrahámom Židom, malo na prvej strane kliatbu, určenú tým, ktorí sa odvážia čítať ďalej, s výnimkou kňazov a pisárov. Flamel patril k tým druhým, a tak sa bez obáv pustil do čítania. Zväzok nepochybne patril nejakému Židovi, ktorého zatkli, alebo musel narýchlo utiecť, aby sa vyhol upáleniu na hranici. Tvorilo ho dvadsaťjeden listov, popísaných alchymistickými textami, ktorým Flamel nerozumel.

Mohol rukopis, ktorý sa jedného dňa dostal do rúk knihovníka Nicolasa Flamela, otvoriť mu dvere k poznaniu spôsobu transmutácie zlata?

Cesta svätého Jakuba

Približne dvadsať rokov sa Nicolas Flamel so svojou ženou Pernellou pokúšali dešifrovať tajomné texty. Flamel nezanechal svoju prácu, ale každý večer strávil niekoľko hodín zhrbený nad nezrozumiteľným rukopisom. Napriek tomu sa mu nedarilo a Nicolas už prestával dúfať. Ani alchymisti, s ktorými sa radil, nevedeli rozlúštiť viac ako on. Nicolas sa chcel poradiť s nejakým židovským učencom, ale Židia, prenasledovaní od čias panovania nekompromisného katolíka Filipa IV. Pekného, utiekli z Francúzska, alebo sa dali pokrstiť a stratili sa medzi ostatnými.

V roku 1378, počas svätajakubskej púte do Compostely, Flamel stretol majstra Canchesu, starého konvertovaného židovského lekára. Rozpovedal mu o záhadnom zväzku a ukázal mu kópie niektorých pasáží, ktoré mal pri sebe. Nadšený majster Canches bol presvedčený, že ide o knihu, súvisiacu s kabalou, starou židovskou ezoterickou tradíciou, založenou na mystickej interpretácii Starého zákona. Lekár sa rozhodol ísť s Flamelom do Paríža a po-

Jazyk alchymistov

Čítanie alchymistického diela, akým je aj kniha Abraháma Žida, ktorú lúštil Nicolas Flamel, je pre nezaväznaného človeka extrémne namáhavé. Alchymistický jazyk sa môže zdať príliš abstraktný, absurdný, nezrozumiteľný: v skutočnosti je ezoterický a mystický, obsahuje veľa kódov, symbolov a odkazov, ktoré ho majú chrániť pred nepovolnými. Na každom kroku číhajú pasce a oklúky.

„Alchymista považuje neprístupnosť textu za jeho podstatnú črtu, keďže ide o takú premenu myslenia čitateľa, aby sa stal schopným preniknúť do podstaty napísaného“, vysvetľuje súčasný francúzsky spisovateľ Michel Bútor. „Jazyk alchymistov je mimoriadne citlivý nástroj, umožňujúci dosiahnuť pri opise úkonov maximálnu presnosť a dať ich do súvisu so všeobecnou koncepciou reality.“

Učeň teda musel najprv hľadať zmysel, až potom postup. Nováčik musel predovšetkým porozumieť zákonom, ktorými sa riadil svet alchymie. Niektoré symboly a slová sú spoločné pre všetkých alchymistov, ale väčšina z nich si vytvorila vlastný systém kódovania. Netreba si robiť plané nádeje, že by sa podarilo nájsť univerzálny kľúč, objasňujúci obsah všetkých alchymistických písomností. Jedine postupným trpezlivým zasväcovaním sa podarí dosiahnuť poznanie.

Interiér
alchymistickej
dielne (Isabey,
Lille, muse'e des
Beaux-Arts)

Nicolas Flamel, imaginárny
portrét, kresba z 19. storočia
(Paríž, musée Carnavalet)

zrieť si originál rukopisu. Cestou Francúzovi vysvetlil, akým spôsobom má text čítať a dvaja muži sa spolu pustili do práce na prinesených úryvkoch. Majster Canches bol však už dlhšiu dobu chorý a musel sa zastaviť v Orleáns. Po niekoľkých dňoch v agónii zomrel skôr, ako mohol vidieť Paríž a rukopis Abraháma Žida.

Zlato!

Flamel však vďaka nemu získal dostatočné znalosti na to, aby mohol sám pokračovať v práci. Celé dva roky študoval rukopis a robil pokusy. Vo svojich zápiskoch uvádza, že 17. januára 1382 dospel k prvému výsledku: „Prvýkrát som sa pokúsil o pôsobenie na ortuť, z ktorej som približne pol libry premenil na rýdze striebro, lepšie ako striebro z bane. Niekoľkokrát som to úspešne zopakoval.“ Flamel, podľa vlastných slov, objavil biely elixír, malé magistérium, pomocou ktorého sa ortuť mení na striebro. Vedel, že odtiaľ je už len kúsok k veľkému cieľu - k zlatu.

Flamelovo povolanie

Vjednej z kníh, pripisovanej Flamelovi, alchymista píše o začiatkoch svojho povolania, náhodnom objavení prastarej nezrozumiteľnej knihy:

„Ja, Nicolas Flamel, pisár, po smrti svojich rodičov zarábam som si na živobytie svojim písárskym umením, vyhotovujúc súpisy, spracúvajúc účty, stanovujúc útraty poručníkov a maloletých, keď sa mi podarilo získať za dve zlatky veľmi starú a objemnú pozlátenú knihu, nebola však písaná na papieri či pergamene ako všetky ostatné; ak bola zhotovená z tenkej kôry (ako sa mi zdalo) mladých stromčekov. Obálka bola z jemne vypracovanej kože a na nej vyryté zvláštne písmená a obrázky. Ja sám si myslím, že sú to písmená gréckeho či iného starého jazyka. Pravdou je, že som ich nedokázal čítať a neboli to latinské ani galské litery, lebo v nich sa trochu vyznam. Pokiaľ ide o knihu samotnú, na listoch z kôry boli s veľkou zručnosťou vyryté písmená, text písaný perom s ko-

vovým hrotom, krásnymi a čistými farebnými latinskými literami. Knihu tvorí trikrát sedem listov, na prednej strane prvej sedmice, ktorá vždy ostáva nepopísaná, bola namalovaná palica a požierajúce sa hady, na druhej sedmici bola namalovaná púšť, uprostred nej tečúce fontány, z ktorých vyliezali hady a plazili sa na všetky strany. Na prvom liste bolo napísané veľkými zlatými písmenami: „Abrahám Žid, princ, kňaz, levita, astrológ a filozof, židovského ľudu, z vôle Božej roztrúsenému v Galii. D.L "Po tomto nasledovalo množstvo hrozných nadávok a kľatby (obsahujúcich slovo Maranatha, ktoré sa aj ďalej často opakovalo), vzťahujúce sa na všetky osoby, ktoré sa odvážia položiť svoj zrak na text a pritom nebudú kňazmi alebo písármi.“

Výklad hieroglyfických znakov podávam ja, Nicolas Flamel, pisár, na cintoríne Neviniatok, na štvrtej arche (1409).

..hľadanie zlata a nesmrteľnosti

O tri mesiace neskôr, v apríli 1382, sa päťdesiatdvaročnému Flamelovi podarilo vyrobiť červený elixír a potom kameň mudrcov. „Dvadsiateho piateho apríla toho istého roku, o piatej hodine večer, v tom istom dome, za prítomnosti Pernelly, pôsobil som červeným kameňom na rovnaké množstvo ortuti a skutočne sa mi podarilo

Recept na výrobu zlata

Mnich Teofil, vlastným menom Rogerus, žijúci v 7. storočí na severe Nemecka, vo svojom diele Rozličné umenia vysvetľuje, ako alchymisti vyrábali mimoriadne jemné a ľahko spracovateľné španielske zlato. Najprv treba splodiť bazilišky, plazy z vaječ znesených starým kohútom:

„Majú (alchymisti) podzemnú miestnosť, ktorej vrch i spodok a všetky ostatné časti sú z kameňa s dvomi maličkými oknami, takými úzkymi, že je cez ne sotva voľačo vidieť. Dovnútra zatvoria dvoch starých, dvanásť- až päťnásťročných kohútov a dajú im tam dostatok jedla. Keď sú kohúty vykrmené, teplota z pretučnosti spôsobí, že sa spária a znesú vajcia. Vtedy treba odstrániť kohúty a na vajcia dať sedieť ropuchy: ich potravou má byť chlieb. Z vajec sa vyliahnú kuriatka - kohútiky, ako kuriatka od sliepky, ktorým po siedmich dňoch narastú hadie chvosty. Keby podlaha miestnosti nebola z kameňa, hneď by vliezli do zeme. Aby tomu ich chovatelia predišli, používajú aj veľké okrúhle nádoby zo zvonoviny, perforované zo všetkých strán a so zúženým otvorom: do nich vložia kurence, otvory zaklopia medenými uzávermi a zahrabú ich do zeme. Kurence sa šesť mesiacov živia jemnou zeminou, ktorá prechádza otvormi v nádobe. Potom odstránia uzávery a zapália taký veľký oheň, aby všetky kurence úplne zhoreli. Po vychladnutí popol vyberú a starostlivo rozdrvia s pridaním tretiny krvi ryšavého človeka: krv sa po vysušení dobre rozotrie. Tieto dve veci sa spoja v čistej nádobe a pokropia silným octom. Potom sa zoberú tenulinképliešky z čistej červenej medi, z každej strany sa na ne naniesie vrstva hmoty a vložia sa do ohňa. Keď sú dobiela rozpálené, vyliahnú sa, vychladia a namočia do tej istej hmoty: toto sa opakuje, až kým hmota rozožerie meď z jednej strany na druhú. Takto sa získa čisté zlato, vhodné na akékoľvek spracovanie.“

transmutovať takmer toľko zlata, istotne lepšieho, jemnejšieho a ohybnejšieho ako je bežné zlato.“ Obyčajný verejný pisár mal v rukách väčšiu moc ako sám kráľ: vedel vyrobiť zlato. Pritom ostal skromný, aby neprilákal nežiaducu pozornosť.

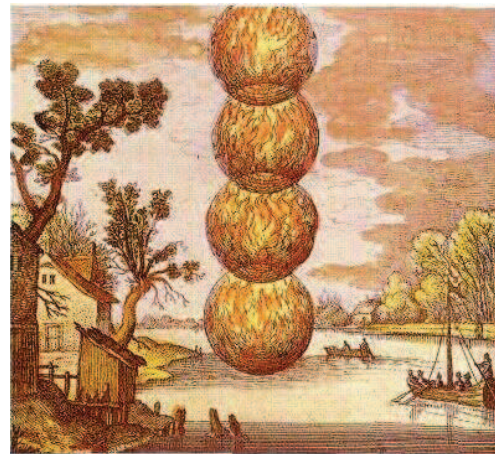
Flamelovo bohatstvo

Jedno je však isté: Nicolas Flamel sa po roku 1382 stal zámožným človekom. Zúčastňoval sa na mnohých charitatívnych podujatiach, založil štrnásť nemocníc a tri kaplnky. V hlavnom meste kolovali chýry o jeho bohatstve. Odkiaľ pochádzalo zlato? Pre niektorých ľudí nebolo pochyb o tom, že vlastnil kameň mudrcov, podľa mienky iných mu tak dobre vynášala jeho profesia: pracovalo pre neho niekoľko kopystov a k jeho klientom patrili najlepšie parížske rodiny. Borel, lekár a radca Ludovíta XIV., v *Pokladnici galských a francúzskych objavov a starožitností* z roku 1655 píše: „Zvesť o ňom (o Flamelovom bohatstve) sa dostala do uší samotného kráľa a poslal k nemu pána Cramoisyho, majstra vo vyzvedaní, aby zistil, či to, čo mu o ňom narozprávali, je pravda, on však našiel nesmierne pokorného muža, ktorý dokonca používal hlinený riad. Tradícia nám však hovorí, že Flamel, vidiac v ňom čestného človeka, sám sa priznal a daroval mu retortu plnú svojho prášku, ktorú vraj táto rodina prechovávala dlhý čas a ktorá ju zavazovala zaistiť Flamelovi kráľov súhlas s jeho bádáním.“ 22. marca 1417, po Flamelovej smrti, sa jeho dom i hrob stali obeťou hľadačov skryše kameňa mudrcov. Nenašli vôbec nič.

Kameň mudrcov

Ak vychádzame zo všeobecných znalostí praktickej alchymie, môžeme zistiť, čo hľadal Flamel a aké boli jeho pracovné postupy. Alchymisti sa od nepamäti upínali k objavu kameňa mudrcov.

Predstavoval pre nich nielen prostriedok na uskutočnenie tak veľmi želanej transmutácie, ale mal byť aj univerzálnym liekom a nositeľom nesmrteľnosti. Jeho výroba sa javí ako dlhodobý komplexný proces. Najprv bolo potrebné vyťažiť z hĺbin zeme potrebné suroviny a ďalej postupovať v šty-

Štyri slnká z traktátu Michaela Maiera (Atalanta Fugiens, 1618)

roch etapách: surovinu skvapaľníť, odpariť prebytočnú vodu a získať tak lepkavú hmotu, oddeliť a očistiť každú čiastočku hmoty a nakoniec spojením týchto čistých substancií vytvoríť kameň mudrcov. Alchymista musel ovládať niekoľko techník: „dielo čierne“ je umenie ako zbaviť hmotu všetkých nečistôt, „dielo biele“, umožňujúce výrobu bieleho kameňa, ktorý transmutuje bezcenné kovy na striebro a nakoniec „dielo červené“, ktorého výsledkom je červený kameň, transmutujúci ortuť na zlato. Jazyk alchymistov je zároveň jazykom symbolov: „dielo čierne“ znamená aj smrť, „dielo biele“ znamená navrátenie duše k očistenému srdcu a „dielo červené“ večný duchovný život.

Je transmutácia možná?

Možno dnes veriť, že Nicolas Flamel transmutoval bezcenný kov na zlato? Moderné vedecké myslenie, odvíjajúce sa od pozitivizmu 19. storočia, považuje akúkoľvek transmutáciu za nemožnú: v tom čase už bolo známe, že olovo, ortuť, zlato a striebro sú stále prvky. Od roku 1772, keď Lavoisier svojou prácou položil základy modernej chémie, je predstava o premene niektorého z týchto kovov na iný čistou absurditou. Takáto logika, ktorá si je istá sama sebou a podáva definitívne odpovede, však už nie je vlastná dnešným vedcom. Sú totiž skromnejší a menej nekompromisní ako ich predchodcovia. Vieme, že zlato, ako stály kov, je zložené z atómov a tie sú tvorené elektrónmi a protónovým jadrom. Vedci dnes dokážu uskutočniť veľké dielo, po ktorom alchymisti tak veľmi túžili, pomocou akceleračtoru častíc a nukleárných reakcií. Jediným negatívom modernej „alchymie“, nedostupné alchymistom v 15. storočí, je to, že každý vyrobený atóm zlata by bol miliónkrát drahší, ako je jeho trhovacia cena!

Alchymista, maľba od
Dávida Teniersa mladšieho
(Haag, Mauritshuis)

Iná alchýmia: čínska alchýmia

Alchýmia západného typu vznikla v 2. až 3. storočí pred n. l. v Alexandrii a cez arabské Španielsko sa dostala do Európy. Toto umenie však jestvovalo dávno predtým v Číne. Podmienky, za akých sa objavila v Ázii, a jej rozvoj vysvetľujú niektoré aspekty západnej alchymie.

Veľmi stará tradícia. Dejiny alchymie v Číne splývajú s dejinami hutníctva. Od doby bronzovej silné kovácke cechy dodávali práci magický nádych a robili z tavenia ezoterický rituál. V dobe železnej, pod vplyvom taoizmu, sa alchýmia stala samostatnou disciplínou. Podobne, ako neskôr západná alchýmia, aj čínska sa zameriavala na tri zložky: transformáciu kovov, kozmologické bádanie a pátranie po zdroji nesmrtnosti.

Hľadanie spôsobu výroby zlata a zdroja nesmrtnosti. S'-ma Čchien, „Herodotos Východu“, vo svojom texte z 1. storočia pred n. l. uvádza rady čarodějníka Li Siao-jüna cisárovi Wu-timu, ktorý žil sto rokov pred ním: „Obetujte v peci a privolajte duchov. Keď privoláte duchov, prášok z cinóbru sa bude môcť transmutovať na žltý kov a z neho budete môcť vyrábať riady na pitie a jedenie. Vaša dlhovekosť sa vtedy ešte predĺži, budete schopný vidieť blahoslavených z ostrova Ponglai, ktorý leží uprostred morí. Keď ich uvidíte a vykonáte obety feng a šan, stanete sa nesmrteľným.“ Wu-ti iste nebol úplne dôsledný pri sledovaní rád svojho mága: napriek výnimočnej dlhovekosti (panoval päťdesiattri rokov) zomrel v roku 87 pred n. l.

Ďalšie alchymistické symboly:
Slnko a Mesiac, rytina z diela
Atalanta Fugiens
(súkromná zbierka)

Rumunské knieža je zosobnením upíra SKUTOČNÝ DRACULA

Legenda o upírovi podnecovala ľudovú fantáziu od konca 19. storočia, keď vyšiel román Brama Stokera Dracula. Postava a meno bývalého nelútostného balkánskeho vojvodu prichádza, aby znova a znova májala v myšliach ľudí: jeho meno je Vlád Dracula.

Smrť a krv zaujímajú významné miesto v ľudskej predstavivosti, a tak nieje nič nezvyčajné na tom, že upírka téma sa stretla s mimoriadnym úspechom. Upíri sú živé mýtvy a za svoju nesmrteľnosť vďačia krvi, ktorú vysávajú zo svojich ľudských obetí. Cez príbeh o hroznej kreatúre sa žívi aj sen, hoci zvrátený, o nikdy nekončiacom živote.

Fikcia...

Román *Dracula* podáva príbeh dramatického stretnutia skupiny osôb, vedenej profesorom Vaň Helsingom, lekárom, ktorý sa zaoberal okultnými vedami, s krvilačným transylvánskym upírom grófom Draculom.

Legendy o upíroch mali v čase vydania románu v roku 1897 svoje pevné miesto v

Gróf Dracula

„Vďaka ostrému nosu z profilu naozaj pripomínal orla. Mal vysoké a vypuklé čelo, vlasy na slučkách mal riedke, zato na ostatku hlavy mal bujnú hrivu. Strapaté obočie sa spájalo nad koreňom nosa a bolo také dlhé a husté, že vyzeralo ako kučeravé. Ústa, alebo lepšie povedané to, čo sa mi z nich podarilo zazrieť pod obrovskými fúziskami, mali krutý výraz a zuby, žiariace belobou, boli mimoriadne špicaté a prečnievali nad spodnú peru, ktorej jasnočervená farba bola znakom mimoriadnej vitality u muža v jeho veku. Uši mal bledé a na horných koncoch špicaté. Široká brada tiež naznačovala, že ide o silného muža a líca, hoci prepadnuté, boli stále pevné. Prekvapujúca bledosť, to je dojem, ktorý zanechával jeho výzor.“

Bram Stoker, *Dracula*

mysliach ľudí: Byron, Giovanni, Polidori oživovali už v období romantizmu príbehy mŕtvych, ktorí opúšťajú svoje rakvy a prichádzajú strašiť živých. Prvé príbehy však vznikli oveľa skôr: antické harpye unášajúce ľudí, ktorých nikto viac nevidel, krviačné monštrá zo stredovekých ruských, nemeckých a rumunských legiend. Novinkou v Stokerovom románe bol sexuálny prvok a sadistické až morbidne chute upíra. Nové sú aj mnohé spôsoby ochrany pred upírom, ktoré si v mágií podkutý autor vymýšľal -používanie cesnaku a kríža -, ako aj fakt, že upír dokázal nepozorovane vniknúť do obydlia svojej obete. Všetky tieto prvky boli nespočetne veľakrát použité v ďalších knižných a filmových spracovaniach príbehu. Postava Draculu, ako ju opisuje Bram Stoker, je čistou fikciou, autor sa však pri jej vytváraní inšpiroval mužom, ktorý skutočne žil, hrôzostrašným Vladom IV., prezývaným Tepes, „Nabodávač“.

...inšpirovaná skutočnosťou

V 15. storočí vo Valašsku, kniežatstve medzi Transylvánskymi Alpami a Dunajom ovládanom Turkami, žil knieža Vlád III., známy pod menom Dracul, čo znamená „drak“. Jeho syn Vlád IV. sa narodil v roku 1430. Pri svojom nástupe na trón vo veku dvadsaťpäť rokov získal titul Draculae, to znamená „syn draka“.

Vlád Tepes bol od detstva konfrontovaný s násilím. Otca mu zavraždili a brata pocho-

vali zaživa. On sám strávil niekoľko rokov zatvorený v pevnosti ako turecký zajatec. Osmanská ríša ovládla v tom čase Balkán a rozprestierala sa už po hranice Uhorska.

Vlád Tepes

Vlád Tepes je napriek svojej temnej povesti mnohými Rumunmi stále považovaný za národného hrdinu, pretože sa pokúsil o oslobodenie troch rumunských kniežatstiev (Valašská, Moľdavska a Transylvánie) spod tureckej nadvlády. Bol jedným z vojvodov, ktorého sa vojenské oddiely sultána Mehmeda Dobyvateľa najviac obávali. V roku 1462 však utrpel porážku a hľadal útočisko v Uhorsku, kde ho však až do roku 1473 držali ako politického väzňa.

Alebo Vlád Nabodávač

Za svoju prezývku vďačí spôsobu, akým sa s obľubou zbavoval tureckých zajatcov a svojich protivníkov -napichovaniu na drevené alebo železné koľy. Ból známy svojou krutosťou a jedna nemecká rytina z roku 1499 ho zobrazuje, ako hoduje uprostred mŕtvych tiel nabodnutých na koľy. Počet jeho prebodnutých, upálených alebo zaživa z kože odratých obetí sa odhaduje na 50 000 až 100 000 za krátke, desaťročné obdobie jeho vlády. Vlád mal rafinované chute, a tak často kázal namastiť alebo zatupiť hrot koľa, aby agónia trvala dlhšie a obeť sa viac trápila.

Jeho sadizmus nepoznal hranice: miestni kronikári zaznamenávajú, ako potrestal tureckých poslov za to, že si pred ním nesaňali pokrývku z hlavy: prikázal, aby im fezy pribili na lebky. Inokedy zas pod zámienukou, že usporiada hostinu, zhromaždil v uzatvorenej sále veľký počet beďárov a postihnutých a nakoniec dal sálu podpáliť.

Dva mesiace po svojom návrate na valašský trón v roku 1476 bol zavraždený a nikto presne nevedel, kto stál za týmto činom: miestni nepriatelia alebo Turci. Ból sťatý a jeho hlava nabodnutá na kôl. Na začiatku tohto storočia ból otvorený hrob, v ktorom mal byť pochovaný. Na veľké prekvapenie všetkých bol hrob prázdny. Tak legenda dostihla temnú postavu, vytvorenú Bram Stokerom.

Christopher Lee v Satanských rituáloch grófa Draculu, film A. Gibsona, 1973

Dracula alebo Nosferatu: krvilačný upír (Nosferatu, fantóm noci, film W. Herzoga, 1978)

Vlád Nabodávač, rytna z 15. storočia. Rumunské knieža bolo predlohou pre literárnu postavu grófa Dracula

Upíri sú starí ako ľudstvo

Upíri sa v dejinách objavujú veľmi skoro. To nie je vôbec zvláštne, ak si uvedomíme, aká moc sa prisudzovala krvi a aké obavy vyvolával hnev zosnulých, ktorých si pozostali chceli nakloniť obetami. Okrem toho, prípady zachovania neporušeného tela zomrelého prispievali vo veľkej miere k šíreniu legiend.

Starovek. Už v asýrskom panteóne nájdeme démonov, sajúcich krv. Patrí k nim napríklad zlá Lilyth. Gréci hovorili o tieňoch v príbytku Hádesa, pána pekiel, bažiaceho po životodarnej tekutine zo svojich obetí, a Rimania mali Lamiu, ženu upíra, ktorá vysávala svoje obete a požierala ľudské plody.

Stredovek a renesancia. Prvá oficiálna zmienka o upíroch v západnom svete sa objavila v 9. storočí. Potom nasledoval nečakaný rozmach tejto témy. V 12. storočí bolo v Anglicku známych toľko kreatúr tohto druhu, že ich museli upaľovať, aby upokojili hnev ľudu. Uhorská „krvavá grófica“ Alžbeta Báthoryová (1560-1614)

vraj dala usmrtiť desiatky mladých žien a kúpala sa v ich krvi, aby si navzdory času uchovala povestnú krásu.

18. storočie. Po roku 1740 sa z Grécka do celej strednej Európy šíril zvláštny fenomén: hromadné zneuctovanie hrobov. Mýtvy, podozrivé z upírstva, vybrali zo zeme, ich srdcia prebodli a spálili. Nakoniec muselo zasiahnuť vojsko. Tejto téme sa venovali viaceré diela, patrí k nim aj veľmi kritické dielo francúzskeho benediktínskeho mnícha Doma Augustína Calmeta. Zmes oduševnenia a strachu bola taká silná, že Voltaire napísal do svojho *Filozofického slovníka* (1764): „V rokoch 1730 až 1735 nepočuť o ničom inom, len o upíroch.“

20. storočie. Vďaka filmovým hororom tento mýtus z času na čas fascinoval a ovplyvnil viacerých vrahov. Najznámejšími boli Peter Kurten, (prezývaný aj Düsseldorfský upír), Vlado Makarič, Kuno Hoffman a vodcovia siekt, ktorým sa hovorí aj „upírské“.

Bola Jana naozaj upálená?

NEISTÝ OSUD PANNY ORLEÁNSKEJ

Zvest' o Janinom upálení na hranici v Rouene 30. mája 1431 bola príliš strašná na to, aby ju ľud mohol uniesť, a naplnila jej obdivovateľov hlbokým skepticizmom. Bol oprávnený? Štyri roky po tejto udalosti, v roku 1435, rodina a priatelia bojovnej panny spoznávajú Janu v dievčine, ktorá o sebe tvrdí, že je orleánskou bojovníčkou.

23. mája 1430 sa Jana na čele malej skupiny márne pokúšala preraziť obliehanie Compiégne: padla do zajatia Jána Luxemburského, žoldnieria v službách vojvodu Burgundského. Pri pokuse utiecť zo zámku Beaulieu vo Vermandois sa pri skoku

Príbeh Panny Orleánskej

Narodila sa v roku 1412 v Domrémy-en-Barrois v rodine zámožných sedliakov. Jana práve dovŕšila šestnásty rok života, keď v máji 1428 prišla za kapitánom Róbertom de Baudricourt, zástupcom kráľa vo Vaucouleurs. Tvrdila o sebe, že má splniť božie poslanie: vyhnať Angličanov z Francúzska. Baudricourt sa po niekoľkých mesiacoch váhania rozhodol poslať Janu do Chinonu ku kráľovi Karolovi. Stretla sa s ním vo februári 1429 a podarilo sa jej presvedčiť ho o svojom poslaní.

Jana sa stala bojovníčkou. V máji 1429 sa zúčastnila na obrane Orleánsu. Zúčastňovala sa aj oslobodzovacích bojov o Jargeau, Meung, Beaugency a víťaznej bitky pri Patay 18. júna 1429. Chýr o nej sa rozšíril a Jana sa stala ľudovou hrdinkou. 17. júla stála po boku Karola VII. počas jeho korunovácie v Remeši. Bol to jej triumfálny deň.

V septembri pri obliehaní Paríža utrpela zranenie. Potom sa zúčastnila na niekoľkých menších bojových operáciách, ale v máji 1430 padla do zajatia pri Compiégne. V januári 1431 sa začal jej súdny proces. 30. mája pre ňu postavili hranicu na Starom trhu v Rouene.

z veže zranila a znovu ju chytili. Luxemburg ju udal Angličanom, túžiacim po zdiskreditovaní hrdinky, ktorá dala Francúzom silu bojovať za slobodu. Parížska univerzita, vtedy v rukách okupantov, žiadala, aby ju inkvizícia odsúdila za kacírstvo. Mimoriadny súdny proces viedol biskup z Beauvais Pierre Cauchon, ktorý bol v tom čase v Rouene a ako duchovný sa tešil úplnej dôvere vojvodu z Bedfordu.

Čudná poprava

Proces sa začal 9. januára 1431 v Rouene. Po štyroch mesiacoch vyšetrovania a dišpút, 14. mája 1431, bola Jana z Arku vyhlásená za modloslužobníčku, vyvolávačku démonov, schizmatickú a kacírku. Vyzvali ju, aby verejne priznala svoju vinu a zachránila si tak život. 24. mája bola Jana na konci so silami a súhlasila, o tri dni však odvolala svoje priznanie. Uskutočnil sa rýchly krátky proces a sudcovia ju vyhlásili za odpadlíčku. 30. mája v ranných hodinách viedli na rouenské trhovisko ženu s tvárou zahalenou mitrou a závoji. Osemsto anglických vojakov tvorilo bariéru, aby sa desaťtisícový dav nemohol príliš priblížiť k popravisku. Príkaz bol jednoznačný: nik nesmie prehovoriť k odsúdenej. O deviatej kat zapálil oheň. Odsúdená sa modlila, aby plamene rýchlo pohltili jej telo. Zomrela o niekoľko minút. Kat trochu poodhrnul horiace polená, aby každý mohol vidieť napoly zuhoriatené telo. Potom ponechal mŕtvolu plameňom, aby ju premenili na popol.

Práve bola upálená žena, nič však nedokazovalo, že to bola Jana. Na vidieku sa hovorilo o jej úteku a fingovanej poprave: Francúzi chceli veriť, že mladá dievčina žije.

Janin návrat

V lete 1435 sa v Saint-Privé v Lotrinsku objavila žena odetá do vojenských šiat. Hľadala Pierra du Lys a zbrojnoša Malého Jeana, dvoch Janiných bratov. Pri stretnutí s návštevníčkou boli ohromení: nebolo pochýb, žena, ktorá stála pred nimi, bola ich sestra. Rozprávala im o tom, ako

Jana z Arcu, *Ingres*
(Paríž, Louvre)

Janu vedú na popravisko,
Patroisova maľba, 1867 (Rouen,
musée, des Beaux-Arts)

Jana čarodejníca

Svätý Michal a svätá Katarína. Jana dostala svoje poslanie v roku 1428 prostredníctvom svätého Michala a svätej Kataríny: hlasy jej zverili niečo, čo zostalo tajomstvom, ale presvedčilo kráľa Karola VII. V Chinone, hoci ho nikdy predtým nevidela a kráľ vymenil svoj odev za šaty jedného z dvoranov, ho hneď spoznala.

Zázračná zbraň. V roku 1429 požiadala o meč, ktorý jej pripravila svätá Katarína: v jednom videní sa dozvedela, že meč sa nachádza v kaplnke vo Fierbois, blízko Tours. Dvaja zbrojnoši, ktorých vyslali na určené miesto, našli za oltárom v zemi zahrabaný, zhrdzavený meč. Hneď si vyslúžil povest zázračnej zbrane. Hrdzu ľahko odstránili a pod ňou sa objavila nablýskaná čepeľ. Na štíte bolo päť krížov a hovorilo sa, že meč patril Du

Guesclinovi, Ľudovítovi Svätému alebo Karolovi Martelovi! Jana oslobodila Orleáns a chystala sa zaútočiť na Paríž. Keď padla do zajatia, jej meč zmizol. Svedkovia v tom videli preklatie...

Janin priateľ Gilles de Rais. Posledný prvok legendy o Jane: hrôzostrašný Gilles de Rais. Francúzsky maršal, Janin spolubojovník vo všetkých bitkách a najvernejší priateľ Panny Orleánskej Gilles je v dejinách zapísaný ako jeden z najzvrátenejších vrahov všetkých čias. Po Janinej smrti jej bývalý dôverník žil odlúčený od sveta vo svojom zámku Tiffauges vo Vendée. Usporiadával tu strašné orgie: zatváral, znásilňoval a škrtil tu deti. Gilles de Rais sa priznal k vyše 150-tim zločinom a desať rokov po Janinej smrti aj on vystúpil na ohnivú hranicu.

utiekla z rouenského väzenia a ukrývala sa pod menom Klaudia. Jej príbeh ich definitívne presvedčil a prijali ju do rodiny ako svoju sestru.

Netrvalo to však dlho: mladá žena upútala pozornosť istého lotrinského pána Róberta Des Armoises, ktorý sa s ňou v roku 1436 zosobášil. Ani na chvíľu nezapochyboval o identite svojej ženy: pre neho bola Pannou Orleánskou, Jeanne du Lys -pod týmto titulom kráľ Karol VII povýšil malú vidiečanku z Domrémy do šľachtického stavu. Po úpravách a zväčšení svojho zámku Róbert dal vyrýť Janin erb vedľa svojho. Takéto súkromné uznanie však mladomanželke nestačilo: v auguste 1436 odišli poslovia Blois a Loches do Orleánsu, kde sa práve zdržiaval kráľ, aby mu oznámili, že Jana žije. Jej brat Jean sa potom vybral do Orleánsu osobne. Tam mu preukázali všetky pocty.

Jana des Armoises

Kráľ Karol však na Janine odkazy neodpovedal. Omrzená Jana sa začala venovať svojej rodine: porodila dvoch synov, ale v roku 1439 sa opäť rozhodla ísť do Orleánsu. Ľud ju spoznal a zahrnul ovácia-

mi. Mestská rada usporiadala slávnosť na jej počesť a priznala jej rentu vo výške 210 libier za služby, ktoré preukázala mestu počas obliehania. Navštívil ju jej dávny verný priateľ Gilles de Rais. Aj on ju hneď a neomylné spoznal a dal jej k dispozícii svojich vojakov.

Len kráľ jej stále neudelil audienciu. V roku 1440 prišla do Paríža. Čo sa tam stalo? Až doteraz sa nevyskytla žiadna prekážka, nikto nepoprel jej tvrdenia, no ona sama vtedy náhle priznala, že nie je Pannou Orleánskou. Už ako Klaudia vyrozprávala pred magistrátom hlavného mesta svoj „skutočný“ príbeh. Ako vdova po rytierovi mala sklony k dobrodružstvu a istý čas bojovala v pápežskej armáde. Pri návrate do Francúzska dostala nápad vydávať sa za Janu. Trápi ju však výčitky svedomia, a tak prosí o odpustenie za svoj podvod. Tento príbeh je sotva presvedčivejší ako ten prvý. Nevysvetľuje náhlu zmenu Jany na Klaudiu, ani fakt, že príbuzní a priatelia Panny Orleánskej v nej spoznali hrdinku, ktorá mala byť upálená v Rouene. Kto je Klaudia, ak Jana naozaj zomrela na hranici? Čo ju primálo k nečakanému priznaniu? To sú otázky, na ktoré nemáme odpoveď.

Desivé zvyky Civarov

ZMRAŠŤOVANIE HLÁV

Popísalo sa o nich veľa dobrodružných a cestopisných kníh, sú povestní svojim zvykom skalpovať. Indiáni kmeňa Čivaro patria dodnes medzi najdivšie kmeňe Južnej Ameriky.

Barbarstvo Civarov naháňalo ich nepriateľom obrovský strach a nepochybne bolo hlavným dôvodom toho, že ako jeden z mala indiánskych kmeňov prežil inváziu Európanov do Južnej Ameriky.

Čivarovia

Čivarovia nevďacia za svoju hrôzostrašnú povesť len stretnutiu s belochmi, boli postarochom už pre Inkov. Okolo roku 1450 armáda Tupaka Yupanquiho zaútočila na provinciu ležiacu blízko dnešných hraníc, oddeľujúcich severne od rieky Marañon Peru a Ekvádor. Jeho vojaci cítili neprekonateľný odpor voči týmto Indiánom z lesov, ktorí neboli len krutými bojovníkmi,

Výroba tsantsy

Čivarský bojovník najprv stiahne kožu z tvárovej časti hlavy. Potom urobí nad šijou vertikálny rez a oddelí zvyšnú kožu s vlasmi od lebky.

Nasleduje obáranie kože, aby z nej nevypadali vlasy. Keď sa koža zmenší na polovicu, treba ju vytiahnuť z vody a nechať ju uschnúť. Po starostlivom oškrabaní vnútornej strany kože sa zošijú viečka a rez urobený na začiatku, takže ostane len otvor statého krku a úst.

Hlava je však stále príliš veľká. Cez krk sa do nej vložia žeravé kamene a krúži sa nimi vo vnútri hlavy, aby sa pri postupnom scvrkávaní kože jej tvar nedeformoval.

Potom sa opália chlpy na tvári a podviaže sa koža na krku. Cez ústa sa do hlavy nasype horúci piesok, aby sa dosiahol jej konečný rozmer. Po vychladnutí sa piesok vysype, koža sa natrie čiernou farbou a pery sa zašijú. Tsantsa je teraz veľká len ako päť. Celá operácia trvala šesť dní.

ale stínali hlavy svojich porazených nepriateľov a podrobovali ich procedúre zmrašťovania, takže ostali veľké asi ako päť. Inkovia nakoniec zvíťazili, no Civarov, ukrývajúcich sa v hustých a nepreniknuteľných pralesoch Južnej Ameriky, sa im nepodarilo celkom ovládnuť.

Čivarovia patria k málo početnej skupine jazykovo izolovaných kultúr. Žijú sa prevažne lovom, rybolovom a zberom rastlín. Základnou spoločenskou jednotkou kmeňa Čivarov je rodina v širokom zmysle slova, žijúca vo veľkom spoločnom dome. Dom je rozdelený na dve časti, jedna je určená pre mužov, druhá pre ženy. Obydlie je postavené na mieste, ktoré umožňuje jeho ľahkú obranu a tvorí akúsi osadu. Je súčasťou zoskupenia väčších domov, ktorých zomknutosť je založená predovšetkým na rodinných vzťahoch.

Čivarovia sú bojovníci a ich rovnostárske spoločenstvo si vyberá náčelníka len v prípade, že treba viesť bojovú operáciu. Takých príležitostí nebývalo a asi ani nie je málo: odvekým nepriateľom tejto etnickej skupiny je susedný kmeň Achuarov. Achuarovia však nestačili na uspokojenie krvilačných Civarov a keď im nehrozil vonkajší nepriateľ, čivarské komunity si nachádzali najrozličnejšie zámenky, pomstu alebo obvinenie z bosoráctva a navzájom sa vyvražďovali. A odveký dôvod takéhoto správania? Snaha zvýšiť prestíž bojovníkov.

Tsantsy

Hodnota bojovníka rastie so zvyšujúcim sa počtom zabitých nepriateľov. Každé víťazstvo musí mať dôkaz: sťatú a zmraštenú hlavu nepriateľa. Tento zvyk sa nezachováva len kvôli tomu, aby sa počas niektorých tradičných sviatkov mohli vystavovať bojové trofeje. Jeho cieľom je zabrániť tomu, aby sa duch mŕtveho *muisak* vrátil a pomstil sa. Bojovník, ktorý zabil nepriateľa, preto musí vykonať zložitý rituál. Počas neho uväzní dušu mŕtveho v jeho vlastnej, starostlivo zmraštenej hlave, ktorej sa hovorí *tsantsa*.

Príprava hlavy trvá niekoľko dní a materiálne úkony sa striedajú s magickými obradmi. S redukciou hlavy sa často začína už počas návratu z boja, aby sa vylúčilo riziko jej hoci aj minimálneho rozkladu. Viečka sa zašijú, aby mŕtvy nevidel, čo sa okolo neho deje. Stuhnutá koža sa natrie čiernou farbou, aby bola duša mŕtveho naveky ponorená do tmy. Vopred vybraté lebečné kosti, oči a zuby sa hádžu do rieky ako obeta anakondám. Po skončení rituálu sa do temena hlavy urobí diera a prevlečie sa do nej šnúrka. Hlava sa potom zabali do plátna a vloží do hlineného krčaha, kde ju bojovník ďalej uchováva. Hlavu nepriateľa vyberá z krčaha len vo sviatočné dni a vieša šiju na krk. Bojovníkovi už nehrozí žiadne nebezpečenstvo od ducha mŕtveho nepriateľa, ktorého *muisakje* navždy zatvorený v jeho vlastnej hlave.

V 19. storočí Čivarovia začali vymieňať redukované hlavy za rôzne predmety a zbraň. Obchodníci predávali hlavy aj v Európe, kde tieto kuriozity vyhľadávali zberatelia a múzeá. Treba povedať, že prekvtal aj obchod s falošnými *tsantsami*.

Belochom sa nikdy nepodarilo Civarov úplne spacifikovať a kmene dodnes vedú sporadické vojny. Hovorí sa aj o tom, že niektorí čivarskí bojovníci stále zatvárajú *muisakydo* hláv mŕtvych, napriek prísny peruánskym a ekvádorským zákonom, týkajúcim sa týchto čivarských zvykov.

Smutný osud zajatcov

Nielen Čivarovia, ale aj iné civilizácie z rôznych kútov sveta praktizovali stínanie hláv porazených nepriateľov. Hoci nepraktizovali redukovanie hláv, používali iné spôsoby ich „spracovania“.

Grécke pasce. Gréci používali vojnových zajatcov pri výcviku mladých vojakov a organizovali hony na človeka, ktorým hovorili kryptie. Thukydides hovorí, že jedného dňa Spartania vyhnali z miest 2000 helótoch (otroci v Sparte). Mladí bojovníci, ozbrojení len dýkami, museli ostať skrytí počas dňa a v noci všetkých helótoch pochytať a podrezať.

Hostiny v Južnej Amerike. Aztékovia, známi odborníci na rituálne vraždy, pripravili španielskym zajatcom a úbohým Cortésovým spojencom veľmi svojrázny koniec. Kňazi im najprv ozdobili hlavy perami, prinútili ich tancovať pred indiánskymi bôžikmi a nakoniec im na oltári vytrhli srdce. Potom skotúľali mŕtvolu až na spodný schod pyramídy, kde im iní kňazi odrezali ruky a nohy, stiahli ich z kože a pripravili si z nich hostinu. Na sviatok boha Huitzilopochtliho Aztékovia obetovali najmladšieho z vojnových zajatcov, najprv ho však prinútili obcovať so štyrmi pannami. Jeho telo si rozdelili kňazi a významní príslušníci kmeňa.

Portugalec Damião de Coes tvrdil na začiatku 16. storočia, že brazílske kmene oholia telá kresťanských zajatcov a ponúkajú im ženy, čakajúc na najbližší sviatok svojho kmeňa. Vtedy zajatcov priviažu ku kolom a nútia ich piť a tancovať. O niečo neskôr bojovník, ktorý muža zajal, vedie s ním fingovaný boj. Rozbije mu hlavu, potom mu odsekne ruky aj hlavu. Nakoniec ich indiánske ženy pripravia na nadchádzajúcu hostinu bojovníkov.

Hovorí sa, že indiánske kmene Čivarov dodnes vykonávajú rituálnu redukciu hláv svojich nepriateľov

Tsantsa. Zmraštením hlavy svojich nepriateľov Čivarovia uväznia ich duše. Trofej nosia na krku počas kmeňových slávností

Spôsob redukovania hláv bol aplikovaný aj na zvieratách (na obrázku je opica)

Mŕtvi Egyptania vychádzajú z hrobov

ZMŔTVYCHVSTANIA NA VEĽKÝ PIATOK

„Počas celého dňa mŕtvi, pochovaní na tomto cintoríne, vychádzajú z hrobov, stoja nehybne, bez náznakov akéhokoľvek citu pred zrakmi živých a po západe slnka sa vracajú do svojich hrobov. Tento jav sa opakuje každý rok a vedľa o ňom všetci dospelí obyvatelia Káhiry.“

Týmito slovami Európan B. de Breydenbach v roku 1483 prvýkrát opísal neuveriteľnú udalosť, ku ktorým dochádzalo každý rok na jednom káhirskej cintoríne. Bol to moslimský cintorín a k zmŕtvychvstaniu dochádzalo v deň sviatku svätca, ktorému bola zasvätená neďaleká mešita.

Na mieste konania zázraku

Celých tristo rokov, od 15. do 18. storočia, cestovatelia zo Západu pravidelne prinášali zvesti o zázraku. V rôznych obdobiach bol zázrak situovaný na rozličných miestach. Na začiatku sa konal na pravom brehu Nílu, potom sa miesto jeho konania

Egypt, krajina mŕtvych

Egyptania hlásali vieru v posmrtný život už od začiatku 3. tisícročia pred n. l. Podľa nej je zachovanie ľudského tela v neporušenom stave podmienkou dosiahnutia večného života. Tam sú korene mumifikácie tiel ich zosnulých.

Telo sa najprv zbavilo vnútornosti a mozgu, tie sa spracúvali zvlášť. Natrelo sa vrstvou nátronu alebo sodíkovej soli, pomocou ktorej sa vysušilo. Potom sa natrelo masťami, vypchalo látkou a nakoniec zavinulo do rubáša alebo ľanových obväzov. Chudobní, ktorí si nemohli dovoliť nákladné zabalzamovanie, sa uspokojili s prirodzenou mumifikáciou tela, ktorá spočívala v zahrabaní mŕtvol do horúceho piesku egyptských púští.

Spomienka na tento zvyk, ktorý od Herodotovych čias (5. storočie pred n. l.) neprestával fascinovať návštevníkov Egypta, mala v modernej dobe nepochybne pomôcť potvrdiť vierohodnosť chýrov o káhirskej zmŕtvychvstaniach...

presunulo na ľavý breh, do susedstva rozsiahlych faraónskych pohrebísk. Menilo sa aj vierovyznanie mŕtvych, raz to boli moslimovia, inokedy kresťania alebo starovekí Egyptania.

Dátum konania zázraku sa menil podobne ako jeho miesto. V 15. storočí sa hovorilo o zmŕtvychvstani na Veľký piatok, pamätný deň Kristovej smrti. Menila sa iba doba trvania zázraku. Pohybovala sa v časovom rozpätí troch dní pred Veľkonočnou nedeľou, ktorá je oslavou Ježišovho zmŕtvychvstania, niekedy však trvala až dva či tri týždne po Veľkom piatku.

Mŕtvi navštevujú živých

Podľa slov európskych cestovateľov, ktorí videli zázrak, alebo čerpali zo svedectiev Káhircanov a iných Egyptanov, telá mŕtvych sa objavovali buď celé, alebo po častiach: hlavy, ruky, ramená, nohy, chodidlá... Telá ani jednotlivé údy sa nepohybovali: náhle vyrazili zo zeme, na chvíľu ostali bez pohybu na povrchu a rovnako náhle ich opäť pohltil piesok.

Na túto „úžasnú a zároveň hrôzostrašnú udalosť“, ako ju na konci 16. storočia opisoval istý cestovateľ, sa chodili dívať davy ľudí. Kresťania, moslimovia aj Židia, všetci sa zhromaždili a čakali na zázrak. Niektorí sa modlili, iní sa odvážili dotknúť tiel a údov zosnulých. Väčšina davu sa len prizerala.

Toto zhromaždenie ľudí dosť pripomínalo obrovský jarmok. Bolo príležitosťou k veľkému veseliu. Časť prítomných zostala na mieste celú noc. Majitelia pojazdných stánkov ponúkali hojnosť jedla a pitia. Večer sa niesol v znamení spevu.

Boh alebo diabol

Nie je vylúčené, že udalosti, ktoré sa tu vraj konali na Veľký piatok, mali svoj pôvod v inom zázraku: v objavení sa svetla na jednom koptskom alebo kresťanskom cintoríne na Bielu sobotu, ktorá predchádzala zmŕtvychvstaniu na Veľkonočnú nedeľu.

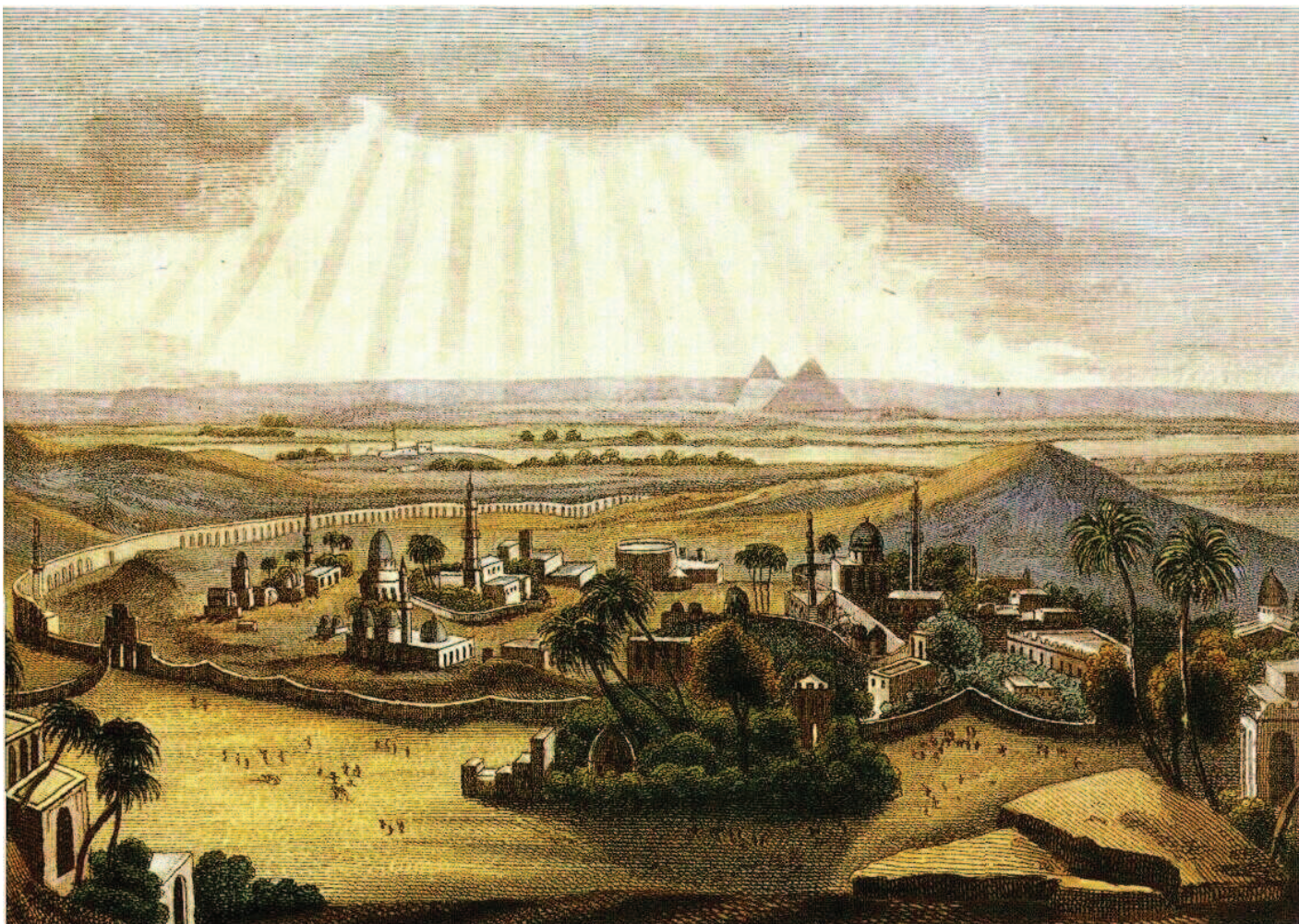
V Káhire sa hovorilo, že mŕtvi, vstávajúci z hrobov, za svojho života neverili v zmŕtvychvstanie Krista. Ich pravidelné vstávanie

Múmia (Údolie kráľov)

z hrobov a znepokojujúce zjavovanie sa bolo pre nich trestom a varovaním pre živých. Pokiaľ šlo o západných cestovateľov, oni videli v celej udalosti skôr zásah diabla ako prejav Božej vôle. Niektorí neváhali vysloviť svoje pochybnosti a hovorili o podvode: podľa nich sa telá a kosti objavujú vždy, keď sú diváci otočení chrbtom... Sú dokonca aj takí, čo tvrdili, že to bola práca egyptských prievozníkov, ktorí takto donútili davy ľudí využiť ich služby pri prechode na druhú stranu Nílu.

Konzumenti mŕtvol

Mummi. Káhircania žasli nad mŕtvymi telami svojich predkov a tí najsmelší naberali odvahu a dotýkali sa ich tiel. Európania v tej dobe neváhali konzumovať ako liek viac či menej vysušené telá starovekých múmií. Liek, vyrábaný z mumifikovaných tiel, sa dostával k lekárnikom v troch podobách: ako kúsky tela mŕtvol, ako do čierna sfarbená pasta alebo ako prášok, vznikajúci pri rozklade tela. Liek sa nazýval „mummi“. Niektorí výrobcovia nepochybne považovali vyhľadávanie mŕtvol za príliš dobrodružnú záležitosť a pri svojom hrôzostrašnom obchodovaní sa uchýľovali k pohodlnejšiemu spôsobu: obchodovali s prístupnejšími, avšak oveľa čerstvejšími mŕtvola-mi...

Najlepší liek. V období stredoveku začala celá Európa hltat mummi. Ľudia ho považovali za liek proti všetkým ne-duhom a lekári ho čoskoro predpisovali pri každej príležitosti. Francúzsky

kráľ František 1. bol jedným z najväčších konzumentov tejto medicíny. Nikdy sa nevybral na cesty bez svojho mummi. Obchody prekvitali až do 17. storočia. V tom čase sa egyptským výrobcom vyrubili obrovské dane, a tak postupne zanechali svoju činnosť.

Slávny odporca lieku. Ambroise Pare, významný francúzsky chirurg, žijúci v druhej polovici 16. storočia, vo svojich spisoch ostro odsúdil používanie mummi. Najprv sa pokúšal vysvetliť svojim súčasníkom, že Egypťania nebalzamovali svojich zosnulých príbuzných a priateľov preto, aby pomohli uľahčiť trávenie budúcim generáciám. Neskôr neobľomne tvrdil, že tento liek je ešte horší ako choroba a vyvoláva bolesti a zvracanie. Nikto ho však nepočúval, hoci predniesol aj spis svojho kolegu Gui de la Fontaina, ktorý navštívil dielne výrobcov mummi v Alexandrii a u niektorých odhalil ich výrobné tajomstvá...

Pohľad na Káhiru, rytina z roku 1810 (Paríž, bibliothèque des Arts décoratifs)

Prirodzene vysušené telo (staroveký Egypt). Existencia starovekých múmií určite hrá významnú rolu v legende o káhirských zmŕtvychvstaniach

Traktát o boji proti bosorkám

MALLEUS MALEFICARUM

Bosoráctvo bolo spočiatku považované len za prežitok z pohanských náboženstiev, ktorých vyznávači verili, že prostredníctvom mágie je možné komunikovať s prírodnými silami. Postupom času, zároveň s víťazným šírením kresťanstva, boli bosorky a čarodejníci považovaní za osoby, ktoré sa spájajú s diablom a ako takí boli vylúčení zo všemocnej katolíckej cirkvi.

V roku 1486 sa objavilo *Malleus Maleficarum* (Kladivo na čarodejnice), príručka boja proti démonom a zanedlho breviár všetkých inkvizítorov.

Nová forma kacírstva

Tradícia hovorí, že čarodejník je ten, kto hanebnými magickými prostriedkami dosahuje materiálne a duchovné uspokojenie. Nieje to jednoznačne negatívna oso-

ba, môže človeku uškodiť, ale ho aj liečiť. Tým vyvoláva zároveň obavy i rešpekt prostých ľudí, ktorí vo všeobecnosti pripisujú veľkú moc ich nápojom lásky. Počnúc 10. storočím, ich však katolícka cirkev považovala za nepriateľov, stelesnenie prežívajúcich predkresťanských praktík, kacírov a diablových služobníkov. Takto označoval čarodejníkov mních Régimon de Prüm v roku 900. V roku 1270 sa objavila *Summa de Officio Inquisitionis* (Príručka inkvizíčného úradu), ktorá určovala tresty pre diablových žiakov. V roku 1535 sa v Toulouse konal veľký proces pred inkvizíčným súdom. Šesťdesiat tri mužov a žien obvinených z kacírstva po mučení priznalo, že uctievali diabla a zúčastňovali sa jeho sabbatov. Odvtedy sa zločin kacírstva spájal s bosoráctvom. Dobový démonológ Vinetti vo svojom diele *Tractatus contra demonum invocatores* (*Spis proti osobám vyzývajúcim démonov*) z roku 1450 explicitne zahŕňa bosoráctvo do rámca kacírstva.

Zúrivý boj proti bosoráctvu sa naplno rozbehol v 15. storočí. Zúčastnil sa ho sám pápež: Inocent VIII. vydal v roku 1484 bulu *Summis desiderantes affectibus*, v ktorej odsúdil bosoráctvo. O dva roky na to vyšla v Nemecku kniha *Malleus Maleficarum*, slávne Kladivo na čarodejnice. Nieje to jediný zákon slúžiaci ako príručka pre inkvizítorov, inšpiruje sa inými príručkami podobného typu: *Pracúca Officü Inquisitionis* (*Praktická príručka pre inkvizíčné úrady*), ktorej autorom je inkvizítor Bernard Gui (postava, ktorú spomína aj Umberto Eco v románe *Meno ruže*) a *Directorium Inquisitorum* (*Sprievodca inkvizítora*), ktorý zostavil Eymerich.

Skôr čarodejnice ako čarodejníci

Za *Malleus Maleficarum* vďačíme dvom dominikánskym inkvizítorom, Jakubovi Sprengerovi a Heinrichovi Kramerovi. Sprenger (1436-1505) bol predstavený kláštora. Autori si kládli za cieľ presvedčiť ľud o realnej existencii bosoráctva a ponúknuť inkvizítorom metódy a návod, ako

majú postupovať v prípadoch kacírstva. Dôležitú úlohu hralo udávanie a v prípade potreby odporúčali mučenie. Cirkevné sudy neboli jedinými inštanciami, používajúcimi mučenie na dosiahnutie priznania. Autori zdôrazňovali, že bosoráctvo sa vyskytuje najmä u žien. Pritom len konštatovali zjavnú skutočnosť: procesy kvôli bosoráctvu sa prevažne týkali žien - čísla, ktoré máme k dispozícii, ukazujú, že na tri až štyri ženy, odsúdené za tento zločin, pripadá len jeden muž. Tak sa prejavoval starý pocit odporu voči ženám, alebo aspoň nedôvery cirkvi voči ženám, ktorá vidí v Eviných dcérach večné pukušiteľky. K tomu sa pripájala obava zo sexualit, stelesnenej ženami: časti diela *Malleus Maleficarum*, pojednávajúce o týchto záležitostiach, vypovedajú o obave a opovrhovaní ženami, ktoré voči nim prechovávali obidvaja dominikáni.

Malleus Maleficarum inšpirovalo vznik celej série podobných diel, ktoré boli živnou pôdou pre vydávanie verdiktov v nespočetných súdnych procesoch. Celou Európou sa šíril boj proti bosoráctvu a jeho sila kolísala v závislosti na dobe, pričom represie boli najsilnejšie v obdobiach veľkých nepokojov. V Nemecku bolo prenasledovanie bosoriek najkrvavejšie. Kruťnosť sudcov bola niekedy taká veľká, že vyvolávala revolty a niektorí inkvizítori, napríklad Konrad de Marbourg, sa stali obeťami vražd. Procesy s bosorkami sa konali aj v Amerike, najmä v Saleme v roku 1692.

Po dosiahnutí vrcholu na začiatku 16. storočia nastal ku koncu 17. storočia postupný úpadok represii. Trvali však tak dlho a boli také intenzívne, že výraz „hon na čarodejnice“ ostal do dnešných dní synonymom nezákonného a nespravodlivého trestného stíhania. A treba povedať, že márneho stíhania: bosorky a čarodejníci po celom svete ďalej pokračujú vo svojich tajomných praktikách a zneužívajú ľudovú dôverčivosť.

-> Pozri aj: s. 120 -121 (Tajomstvá katarov)

Výjav z exorcizmu
od Goyu (Madrid,
Múzeum Lázaro
Galdiano)

MALLEVS
MALEFICARVM.
 IN TRES DIVISVS
 PARTES,

In quibus { Concurrentia ad maleficia,
 Maleficiorum effectus,
 Remedia aduersus maleficia,

Et modus procedendi, ac puniendi maleficos abundè continetur, præcipuè autem omnibus Inquisitoribus, & diuini uerbi concionatoribus utilis, ac necessarius.

Auctore R. P. F. IACOBO SPRENGER
 Ordinis Prædicatorum, olim Inquisitore clariss.

Hac postrema editione per F. Raffaelem Maffeam Venetum. D. Jacobi a Iudeca instituti Seruorum, summo studio illustratus, & à multis erroribus uindicatus.

His adiecimus indices rerum memorabilium, & quaestiones.

Apud Io. Antonium Bertanum. 1576.

Upalovanie bosoriek, drevorytina, 1555

**Malá cesta okolo sveta
 za modernými
 bosorkami**

Auvergne. Ihlice a neskôr kamene padali na Burianovu farmu v Saint-Anthème. Udalosť prenikla na verejnosť, v roku 1985 na miesto prišli televízne štáby, ale nikomu sa nepodarilo nájsť vysvetlenie. Márne sa tu vystriedalo niekoľko jasnovidcov. Nakoniec jeden z mágov našiel ten „správny“ spôsob obrany proti čarom a označil za vinníčku bosorku zo susedstva.

Čína. Pri príležitosti Nového lunárneho roku 1980 rozhlas vysielať posolstvo, ktoré vyzývalo bosorky, aby nevychádzali zo svojich príbytkov. Istého poslanca v severovýchodnej Číne dokonca ešte v tom roku usvedčili z bosoráctva a zbavili funkcie.

Tanzánia. Lusacký arcibiskup monsignor Emmanuel Milingo sa musel v roku 1981 kvôli bosoráctvu zodpovedať pred zhromaždením ostatných cirkevných hodnostárov. Vyčítali mu, že praktizuje vkladanie rúk na ľudí a hrá sa na liečiteľa, pričom táto moc je v kresťanskom svete vyhradená len pre svätých a niektorých kráľov.

Zimbabwe. Minister zdravotníctva pán Ushelvokune v roku 1980 oznámil svoje presvedčenie o skutočnej liečiteľskej moci bosoriek. Jeho viera zašla až tak ďaleko, že sa ich rozhodol oficiálne požiadať o pomoc pre lekárov a plnenie „životne dôležitej úlohy pri liečení chorých“.

Spojené štáty americké. Krajina rozvinutého kapitalizmu robí česť svojmu menu, keď dokazuje, že predsa dá všetko, ba aj bosorácke pomôcky. V roku 1980 sieť obchodov s názvom The Sorcerer („čarodejník“) prišla na trh s tovarom tohto typu, pričom na obale výrobkov uvádzala len upozornenie, že narábanie s týmito predmetmi vyžaduje určitý stupeň iniciácie.

Malleus maleficarum, frontispis vydania z roku 1576. Najväčšia z cností je zbožnosť, hlása nápis

Neznámy muž tvrdil, že je synom Eduarda IV.

PREŽIL RICHARD Z YORKU SVOJU SMRŤ?

Objavil sa v Írsku v roku 1491 a uchádzal sa o anglický trón ako druhý syn kráľa Eduarda IV., zavraždený pred ôsmimi rokmi. Uznali ho králi Škótska, Francúzska i rakúsky cisár a on sa chystal dobyť trón so zbraňou v ruke.

V roku 1483 zomrel kráľ Eduard IV. a zanechal po sebe dvoch synov a päť dcér. Najstarší syn, známy už vtedy pod menom

Eduard V., mal iba trinásť rokov: vládol za neho jeho strýko Richard. Regent čoskoro začal šíriť klebety o nelegitímnosti obidvoch synov. Dal ich zatvoriť do Toweru, ktorý v tých časoch slúžil ako štátna väznica, 26. júna sa vyhlásil za kráľa a o desať rokov dostal pomazanie ako kráľ Richard III. Zakrátko obidve deti v ich celách zavraždili - muž menom James Tyrrel, Richardova pravá ruka, ich udusil vanúškou. Mŕtvolu ihneď pochovali pod jedným schodiskom vo veži.

Mladík z Corku

Osem rokov nato, v roku 1491, priplával do írskeho prístavu Cork mladý šľachtic. Nemal ani dvadsať rokov, bol oblečený do krásnych a drahých šiat a vzbudzoval veľkú zvedavosť. Príslušníci vysokých corksých vrstiev si kládli mnoho otázok o jeho pôvode, keď zrazu ktosi vyhlásil, že v cudzincovi spoznal Richarda z Yorku, druhého syna Eduarda IV. Vtedy sa neznámy „priznal“: skutočne, on je Richard. Rozprával, ako unikol smrti. Zabijaka, ktorý najprv zadusil jeho brata, sa zmocnili výčitky svedomia a nemohol sa odhodlať k druhej vražde. Nakoniec mu pomohol pri úteku a dieťa sa schovávalo v niekoľkých krajinách Európy, najmä v Holandsku a Portugalsku.

Celé mesto oslavovalo muža, v ktorom spoznalo Richarda z Yorku. Mladík nadviazal kontakty s európskymi dvormi a odvsádiať sa mu dostalo priaznivého prijatia. Škótsky kráľ Jakub IV. ho ubezpečil o svojej podpore, francúzsky kráľ Karol VIII. ho zas pozval na svoj dvor. Kráľom ani len na um nezišlo zisťovať skutočnú identitu mladého muža: boli nadšení, že môžu spoločne sbohatť ťažkosťami anglickému kráľovi.

Richard z Yorku?

Richard zhromaždil oddiel bojovníkov a usadil sa so svojimi vernými druhmi na zámku Amboise, ktorý mu veľmi ochotne daroval francúzsky kráľ. Podpora, s ktorou sa stretával uchádzač o anglický trón, znepokojila nového panovníka v Londýne

Richard III. so svojou ženou Annou vo filme L. Oliviera Richard III. (1955). Regent dal zavraždiť svojich synovcov, aby mohol nastúpiť na trón po Eduardovi IV.

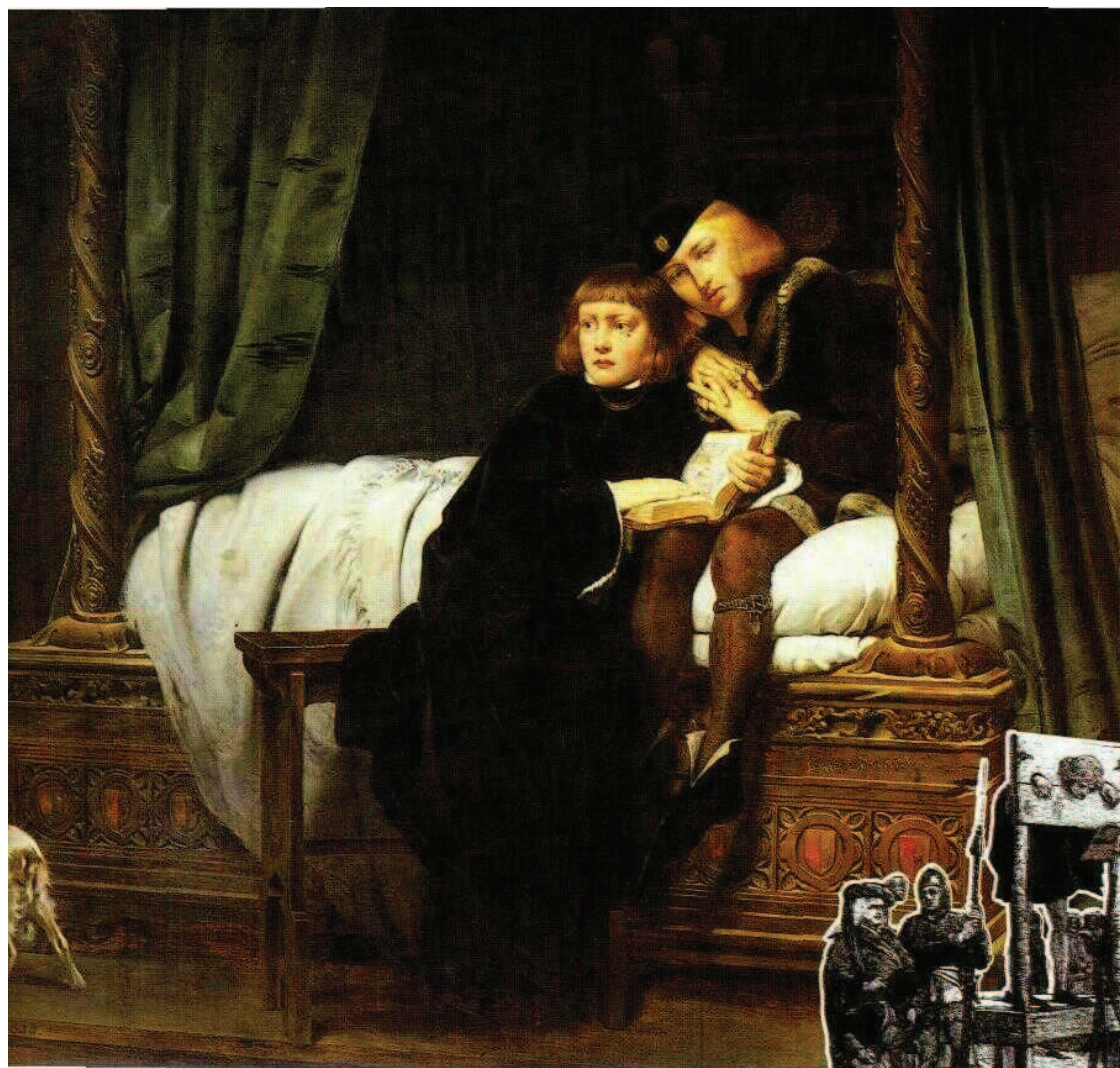
Henricha VII. Poslal armádu, ktorá sa vyloďila v Calais a začala obliehať Boulogne. Karol VIII. nechcel viesť ďalšiu vojnu s Anglickom: stiahol svoju pomoc Richardovi a ten musel opustiť francúzske územie. Mladý muž vtedy získal podporu u rakúskeho panovníka Maximiliána, ktorý mu pomohol zostaviť armádu o sile päťtisíc mužov. V júni 1495 uchádzač o trón dorazil k brehom Anglicka s flotilou štrnástich lodí. Jeho útok bol odrazený, Škótsko mu však poskytlo azyl. Kráľ Jakub IV. ho prijal s otvorenou náručou. Obidvaja muži boli v rovnakom veku a nadviazali priateľstvo. Jakub navrhol Richardovi, aby sa oženil s jeho sesternicou Katarínou z rodu Stuartovcov. Nasledovala svadba a potom spoločná vojna proti Anglicku.

V nasledujúcom roku grófstvo Cornwall povstalo proti kráľovi Henrichovi VII. a Richard v tom videl príležitosť dostať sa na anglický trón. Plavil sa do Whitesand Bay, kde ho víтали ako osloboditeľa. Tisíce mužov, pripravených vstúpiť do jeho armády, spontánne prichádzali zo všetkých kútov grófstva. Mladík sa nechal oslovať Richard IV. a vyhlásil sa za jediného legitímneho kráľa Anglicka.

Anglicko na konci 15. storočia

V rokoch 1455 až 1485 sa Anglicko zmietalo vo vojne dvoch ruží, nazvanej tak podľa kvetín v erboch znepriatelených rodov - bielej ruže rodu z Yorku a červenej ruže rodu z Lancasteru. Lancasterovci boli pri moci od roku 1399, ale nevyslúžili si uznanie, pretože kráľovstvo stratilo svoje kontinentálne teritórie: Normandiu v roku 1450, Guyenne v roku 1453. Karol VII. a po ňom aj Ľudovít XI. postupne získali späť zabraté francúzske územia. V roku 1461 Eduard z Yorku zbavil trónu slabého Henricha VI. z Lancasteru a stal sa Eduardom IV. Začiatok jeho vlády nebol ľahký. Mal ešte veľa protivníkov a Henrich VI. bol na úteku na severe krajiny.

Keď sa mu ho v roku 1471 podarilo po bitke pri Barnete zajať, dal ho popraviť. Zdalo sa, že občianska aj storočná vojna spejú ku koncu: v roku 1475 Eduard a Ľudovít XI. podpísali v Picquigny mierovú zmluvu. Anglicko sa pomaly zviečalo z ťažkostí, až kým Eduardova smrť v roku 1483 neposkytla priestor jeho bratovi, regentovi Richardovi. Ten dal zavraždiť svojich dvoch synovcov a uzurpoval si moc. Pociť bezpečia sa opäť vytratil a veľké rody opäť rozduchali vzájomný konflikt. V roku 1485, v bitke pri Bosworth príbuzný Lancasterovcov Henrich Tudor porazil Richarda III. Víťaz získal kráľovskú korunu a stal sa Henrichom VII.

Eduardovi synovia,
malba od Paula
Delarocha (Paríž,
Louvre). Druhý
Eduardov syn Richard
sedí na posteli vpravo

Perkin Warbeck
na pranieri,
rytina z 19. storočia.
Uchádzač o trón skončil
na popravisku

... alebo Perkin VVarbeck?

Predsa však, keď nadišiel deň rozhodujúceho boja proti vojsku Henricha VII, zachvátila ho panika. V noci pred bitkou tajne opustil svoj tábor a utiekol sa ukryť do kláštora... Boj sa nekonal. Armáda sa rozutekala, keď sa dozvedela o Richardovom zmiznutí. Henrich VII. mladíka dolapil a priviedol ho do Londýna. Pri mučení sa uchádzač o trón priznal: jeho skutočné meno bolo Perkin Warbeck a bol synom flámskeho obchodníka z Tournai. Kráľ sa k podvodníkovi zachoval celkom nečakaným spôsobom. Namiesto toho, aby ho dal popraviť, alebo zavrieť do kobky, poslal ho do Westminsterského paláca, kde mu prideliť prepychový apartmán. Jeho žena, (skutočná) princezná Katarína, verná svojmu mužovi až za hrob, prišla sem spolu s ním. Mladí ľudia tu žili v pohodlí a pod dohľadom eskorty mohli dokonca opustiť mesto.

V roku 1498 sa Perkin znovu pokúsil vystúpiť proti Henrichovi VII Tentoraz kráľ stratil trpezlivosť a roku 1499 ho dal obesiť.

Shakespeare a Eduardove deti

Shakespeare opísal zavraždenie dvoch synov Eduarda IV. prostredníctvom Tyrrela, ktorý skladá účty svojmu pánovi Richardovi III.

TYRREL. Už dokonal sa krutý podlý čin:

*a nezažila táto krajina
strašnejšiu, íalostnejšiu masakru.*

*Dighton a Forrest, ktorých najal som
na túto úlohu, sú skúsení
a na krv navyknutí podliaci.*

*A predsa sa v nich súcit prebudil
a ako malé deti plakali.*

„Hľa, takto," vraví Dighton, „ležali!"

„Nevinnéruky, biele ako sneh,
do vencia splietli," Forrest hovorí.

„Ich pery ako ruže na stopkách,
sa bozkávali v letnom rozpuku.

A modlitebná knižka pri hlave.

„Tá," vraví Forrest, „takmer zmenila
môj úmysel -" a lump sa zajachce.

„Najkrajšie dielo, aké prírode

*sa vydarilo odjej počiatkov,
sme zničili," hneď Dighton dodáva.
Odišli s výčitkami svedomia,
neschopní ďalších slov. A tak som tu
a oznámim tú správu kráľovi.
Hľa, prichádza.*

(Vstúpi kráľ Richard.)

Boh daj vám zdravia, kráľ!

RICHARD. Či tvoja zvesť ma, Tyrrel, obšťastní?

TYRREL. Ak z činu, ktorý si mi uložil,
má tvoje šťastie vzísť, nuž šťastný bud!
Úlohu splnil som.

RICHARD. A videl si ich mŕtvych?

TYRREL. Videl.

RICHARD. Pochovali ich?

TYRREL. Totuerský kaplán pochovával ich.
Žiaľ, neviem, kde im vykopali hrob.

Richard III., Shakespeare, W.,
Historické hry, Tatran 1989

Stroskotáme španielskych obchodných lodí

STRATENÉ ZLATO CONQUISTADOROV

Ťažba zlata v baniach Nového sveta zabezpečovala v 16. storočí ohromný príliv vzácneho kovu do Európy. Mnohé zo španielskych galién sa však nenávratne stratili počas plavby cez oceán. Ich vraky odpočívajúce na dne mora dodnes živia nádeje a sny dobrodruhov o nájdení veľkého pokladu.

Vyhliadky na ich objavenie sú o to sľubnejšie, že obchodné lode katolíckych kráľov sa neplavili samy, väčšinou sa vydávali na more celé konvoje. V prípade nešťastia boli pri takejto organizácii plavieb straty veľmi vysoké, no o to väčšie sú šance dnešných hľadačov pokladov na získanie veľkého bohatstva.

Organizovaná ťažba

Od čias Krištofa Kolumba bolo hlavným motívom španielskych výprav do Nového sveta hľadanie vzácneho kovu, ktorý by pomohol naplniť kráľovské pokladnice. Objavenie obrovského bohatstva indiánskych kmeňov malo za následok rýchle vytvore-

Elita medzi hľadačmi pokladov

Dnes už zosnulý spisovateľ Róbert Charroux založil v roku 1948 Medzinárodný klub hľadačov pokladov. Prístup do neho bol rezervovaný len pre malú skupinu vyvolencov, veď počet jeho členov je stanovený na 29 osôb, uchádzač musel mať za sebou objavenie pokladu a ročný členský poplatok sa vyšplhal na 20 000 dolárov. Ak niekto chce vstúpiť do klubu, musí najprv počkať, kým sa uvoľní jedno miesto a musí mať pripravenú slušnú finančnú čiastku.

Hľadanie pokladov je nákladná záležitosť, môže sa však veľmi vyplatiť. Jedna výprava za pokladmi, najmä ak ide o tie na morskom dne, vyžaduje veľa času a špičkové materiálne vybavenie. Medzi lovcami pokladov je množstvo bohatých aristokratov. Sir Roben Marx, člen klubu, v roku 1991 objavil jednu obchodnú loď pri Filipínach a hodnota jej nákladu sa odhaduje na 20 miliónov dolárov. Klub prijal za člena aj španielskeho špecialistu na potápanie a dejiny námorníctva, ktorým nie je nik iný ako Juan Carlos. Stalo sa tak ešte pred jeho nástupom na trón.

nie Čaša de *Contratacion*, inštitúcie poverenej riadením námorného obchodu s územím, ktoré vtedy volali Západná India.

V rámci boja proti nebezpečenstvu, ktoré číhalo na mori, „Čaša“ prišla s nápadom každoročného konvoja obchodných lodí, ktorý dostal meno *piata nota* („strieborné loďstvo“, pretože tento kov tvoril väčšinu nákladu). Konvoje dopravovali do Ameriky tovar z metropoly a, naopak, dovážali poklady ulúpené Indiánom a získané ťažbou v miestnych baniach. Na jar sa flotila pri Santo Domingo rozdelila na dve časti. Lode, ktoré smerovali do Nového Španielska (Mexiko), zamierili na Kubu, zvyšok nabral kurz do Cartageny v dnešnej Kolumbii. Len čo sa v peruánskom tichomorskom prístave Callao dozvedeli o príchode galién do Cartageny, vyslali svoj konvoj lodí k Panamskej úžine, kde sa tovar naložil na mulice a tie ho previezli po súši k brehom Atlantiku. Keď boli lode zo Španielska naložené, odplávali do Havany, kde sa k nim pridala skupina, ktorá sa vracala z Mexika. Potom sa konvoj spoločne vydal na cestu, aby sa do konca roka dostal do Cádiz.

Strácajú sa celé konvoje

Organizovanie konvojov sa ukázalo ako veľmi účinný spôsob ochrany proti pirátom. Ak sa však celá flotila dostala do silnej tropickej búrky, vznikali obrovské straty. *Piata flota* bývala tvorená približne 30 až 40 galiénami, medzi ktorými boli obchodné a „ozbrojené“ lode. Tieto veľké lode sprevádzala asi desiatka ľahších plavidiel, určených na prepravu pošty a tovaru nevelkej hodnoty. Počas celej plavby sa všetky lode podriaďovali tempu najpomalšej lode a aj tá najmenšia porucha jednej z lodí brzdila ostatné. Najhoršie však bolo to, že ak sa kapitán flotily zmýlil v odhade, najmä v Karibiku to mohlo mať katastrofálne následky. To sa stalo v roku 1641. Veliteľ výpravy dal naložiť všetko zlato a striebro na dve lode, ktoré neboli v najlepšom stave. Jedna sa potopila pri pobreží Haiti po tom, čo unikla cyklónu, ktorý

poslal na dno osem lodí z tej istej výpravy. Druhú stihol podobný osud na dohľad od španielskeho pobrežia...

Bohatstvo na dne mora

Od polovice 16. storočia stíhalo nešťastie jednu „flotu“ za druhou. Rok 1567 bol najhorší. Uragán zničil pri Antilách celý konvoj a tie lode, ktoré nešli ku dnu, vlny vyhodili na Dominike. Ostrov nebol kolonizovaný, žili na ňom ľudožrúti a všetci, čo prežili stroskotanie, skončili ako ich potrava! Ani prístavy, postavené Európanmi, však neposkytovali bezpečie. Veď v roku 1563 zničila búrka sedem lodí v prístave Nombre de Dios v dnešnej Paname (ďalších päť sa rozbilo na útesoch Campechského zálivu pri pobreží Mexika) a v roku 1590 sa pätnásť lodí potopilo v mexickom prístave Veracruz. Ak sa ťažko skúšanému „loďstvu“ aj na späťotnenej ceste podarilo preplávať Atlantik, ešte stále to neznamenal, že je v bezpečí... V roku 1591 sa šestnásť lodí potopilo pri Azorských ostrovoch a v roku 1702 sa devätnásť lodí stalo terčom anglo-holandských útokov a posádky sa pokúšali dobrovoľne potopiť vlastné lode v zátokke pri španielskom meste Vigo. Lode, ktoré sa oddelili od konvoja, sa stali ľahkou korisťou korzárov a pirátov, ktorí striehli na ich návrat pri španielskych brehoch. Stávalo sa, že niektoré im padli za obeť tesne pred Cádizom. Počas prvých dvanástich rokov pravidelných ciest sa z 391 vyslaných lodí vrátilo len 269. Počas 16. storočia výška strát prevýšila 30 percent a situácia sa nezlepšila ani v priebehu ďalších sto rokov. Ak zoberieme do úvahy, že lode nevozili iba drahokamy a vzácne kovy, že určitú časť strát mali na svedomí piráti a korzári a niektoré náklady mohli pobrať Španieli z potopených lodí, aj tak na dne oceánu ostáva ešte celkom slušný majetok. Nie je však stratený pre všetkých. Niektorí lovci pokladov takto získali aj niekoľko miliónov dolárov a sú zabezpečení na celý život i po zaplatení horibilných poplatkov za prieskum a vysokých daní, ktoré sú stanovené v niektorých krajinách.

„Čaša de Contratacion“

Vznikla v roku 1503 v Seville. Bol to úrad, ktorý dohliadal na každý pohyb lodí, plaviacich sa medzi Španielskom a Amerikou.

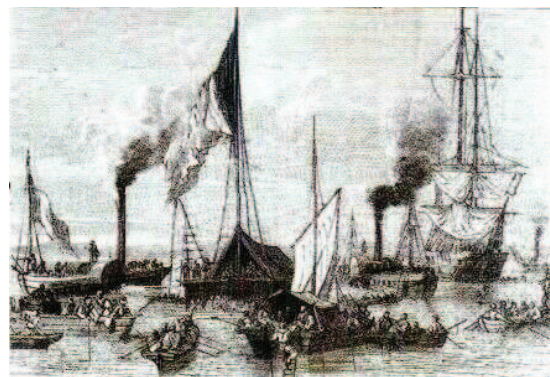
Spočiatku lode nesmeli vyplávať samy a museli sa združovať podľa cieľa cesty. „Čaša“ zakazovala priemyselnú výrobu tovaru v nových kolóniách, aby zaistila odber a platby za dovážaný tovar. Vznikla tak absolútna závislosť kolónií na dovoze a živná pôda pre pašeráctvo výrobcov z Európy, v ktorom dominovali Angličania.

Situácia sa ďalej zhoršovala, keď „Čaša“ prijala rozhodnutie, že z bezpečnostných dôvodov vypláva len jeden konvoj za rok. Dôsledky rozhodnutia neboli ani zďaleka také, ako sa čakalo: lode, na ktoré sa nakladalo oveľa väčšie množstvo tovaru, aby sa uspokojili potreby metropoly i kolónií, boli oveľa ťažšie, a tým aj zraniteľnejšie!

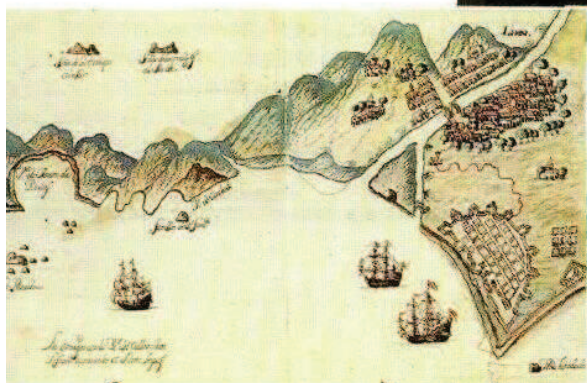
„Čaša“ sa veľmi rýchlo zmenila na obrovskú administratívnu mašineriu, zamestnávajúcu množstvo úradníkov. Nezaoberala sa iba organizovaním konvojov, ale aj odvozom regrútov z kolonizovaných území, stanovovaním a vyberaním colných poplatkov, skrátka prebrala úlohu obchodného tribunálu. *Piloto mayorbo* jedným z najvyšších postov v hierarchii „Časy“. Tento úradník mal na starosti formovať „profesionálnych lodivodov spomedzi Indiánov“, vylepšovať mapy námorných ciest a uschovať ich na bezpečnom mieste, aby sa ich nemohli zmocniť cudzie mocnosti. Prvý *piloto mayor* nebol nikto iný, ako Amerigo Vespucci. „Čaša de Contratacion“ zohrala významnú úlohu v španielskej kolonizácii a zároveň vo veľkej miere prispela k hospodárskej zaostalosti amerických kolónií.

Honba za pokladmi obchodných lodí začala pomerne skoro: v zátok Vigo boli potopené lode prehladávané od roku 1874 (dobová rytina)

Kolko španielskych lodí, naložených zlatom a striebrom, sa stalo obeťami búrky a navždy zmizlo na dne mora? (Búrka, Joseph Vernet, Avignon, musée Calvet)

Španielska flotila v Novom Španielsku (iluminácia, Madrid, Bibl. nac.)

Mapy námorných ciest predbehli poznátky svojej doby

MAPY PIRIHO REISA

V roku 1929 sa v Istanbule našla neúplná mapa z roku 1513, na ktorej bola zakreslená Južná Amerika a Afrika v relatívne správnych zemepisných dĺžkach. Ak berieme do úvahy kartografické znalosti ľudstva v 16. storočí, vznik takej mapy by nemal byť možný. Neskoršie výskumy dokázali, že podobné mapy existujú po celom svete.

Autorom konštantínopolskej mapy bol istý Turek, admirál („Reis“) Piri Ibn Hadži Memmed. V poznámkach priložených k mape admirál tvrdí, že niektoré z dvadsiatich máp, z ktorých čerpal pri práci, pochádzajú z čias Alexandra Veľkého (zdá sa, že podobnosť použitých mierkových jednotiek s tými, ktoré používali Feničania a Kartáginci, je potvrdením jeho slov) a že niektoré iné zas vznikli pomocou matematických výpočtov.

Záhadná mapa

V 50. rokoch sa kópia mapy dostala k istému Američanovi, kapitánovi Mallerymu, považovanému za špecialistu v danej oblasti: bol presvedčený o správnosti svojho tvrdenia, že na mape je časť Antarktídy,

Admirál Piri Reis

Niet pochyb o tom, že Piri Reis, jeden z najväčších korzárov Osmanскеj ríše, ktorý vo veľkej miere prispel k upevneniu jej postavenia stredomorskej námornej veľmoci, bol synom renegáta a pochádzal z kresťanského Grécka.

Počas svojho pohnutého života, plného krvavých dobrodružstiev, Piri Reis, tento kultivovaný muž, stihol napísať Bahrjú, dielo o plavbách po Stredozemnom mori, obsahujúce 207 máp. Je tiež autorom mapy sveta z roku 1513, ktorej podstatná časť sa zachovala a nachádza sa v múzeu paláca Topkapı v Istanbule.

V roku 1551 bol povýšený do hodnosti hlavného veliteľa egyptskej flotily. Po výprave v Perzskom zálive sa stal obeťou intrig a v roku 1554 ho dal sultán Sulejman II. popraviť.

kontinentu ležiaceho pod ľadom 10 000 rokov, ktorý Európania poznajú len od 19. storočia... Dokument potom spolu so svojimi študentmi skúmal ďalší odborník profesor Hapgood. Po niekoľkých mesiacoch dospel k podobnému záveru: podľa neho Piri Reis zakreslil do mapy geografické detaily, ktoré boli vtedy úplne neznáme.

Čítanie mapy

Pri spracovaní mapy nie je použitý systém zemepisných dĺžok a širok, ale tzv. systém „ôsmich vetrov“, vytvorený pomocou kompasu a fungujúci na princípe centrovania rôznych častí mapy do bodov, z ktorých vejárovité vychádzajú lúče, zvierajúce uhol 22,5 stupňa. Po niekoľko rokov trvajúcej výskumnej práci a prekonaní nespočetných technických problémov, sa profesorovi Hapgoodovi a jeho tímovým spolupracovníkom podarilo preniesť mapu do súčasných zemepisných mier.

Ukázalo sa, že Piri Reis nerobil nič iné, len zliepal časti starších portolánov (stredovekých námorných máp), pričom nie vždy boli kusy máp spracované na rovnakej úrovni. Napríklad niektoré z nich boli zle orientované. Piri Reis nepoznal krajiny zakreslené na mape, a tak urobil niekoľko hrubých chýb: Amazonka je zanesená na mapu dvakrát, chýbajú na nej tri jasne určené časti východného pobrežia Južnej Ameriky. Západná časť kontinentu prakticky úplne chýba, okrem časti, dosť presne zaznamenávajúcej chilské pobrežie, ktorá sem bola prilepená náhodou. Časť mapy zachytávajúca Karibik a východné pobrežie Strednej Ameriky je veľmi nejasná a zle orientovaná. Po určení a opravení chýb nájdeme na mape udivujúce detaily.

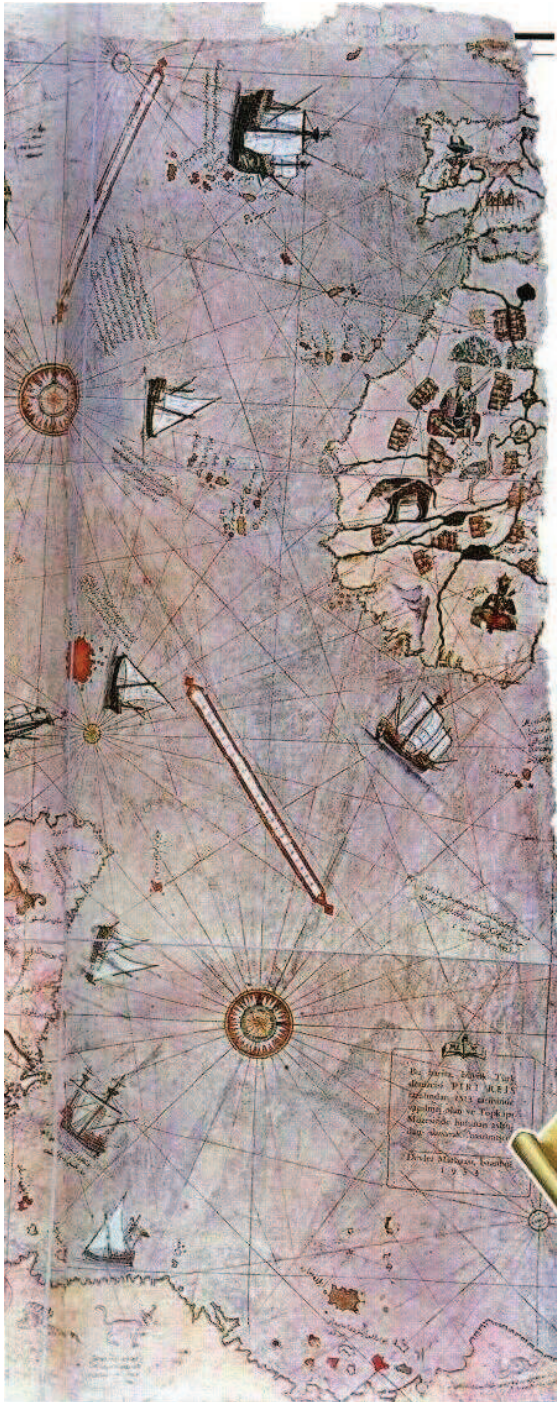
Falzifikát alebo dedičstvo starobylých prameňov?

Európsky a africký kontinent sú zakreslené s mimoriadnou presnosťou, zdá sa však, že nie na základe dobových poznatkov, ktoré nezahŕňali výpočet zemepisnej dĺžky. V Amerike veľký ostrov Marajo, ležiaci v ústí Amazonky, je zakreslený cel-

Mapa Atlantického oceána x orientačne zaznačeným pobrežím Nového sveta a západných brehov Pyrenejského polostrova a Afriky (detail planisféry Piriho Reisa, Istanbul, múzeum Topkapı Sarayı)

kom presne: k jeho objavu však došlo až v roku 1543 a kartografi z konca 16. storočia, Mercatora nevynímajúc, ho zakreslovali veľmi nepresne. Na mape sú zakreslené aj Andy, hoci v časoch Piriho Reisa boli neznáme, a vo výzdobe mapy figuruje lama, pričom Európania v tej dobe ešte nepoznali toto zviera. Sú tu aj Kalvínske ostrovy, objavené až v roku 1592. Mapa obsahuje mnohé ďalšie vzrušujúce detaily, ktoré svedčia o starobylosti prameňov, použitých pri jej tvorbe. Len kúsok nad rovníkom sú dva veľké ostrovy, ktoré dnes nejestvujú (lokalizácia jedného z nich zodpovedá polohe podmor-

skej plošiny, ležiacej pri ostrovoch svätého Petra a svätého Pavla). Vari netreba dodávať, že v tej dobe nikto ani len nechyroval o podmorských pohoriach. Ďalšie ostrovy nájdeme na južnom póle: keďže sú ukryté pod hrubým ľadovcom, dozvedeli sme sa o nich až v roku 1958. Portolán tureckého admirála a mnohé ďalšie mapy, ktoré „nemohli vzniknúť“ v stredoveku, sú, podľa slov niektorých au-

Boli staroveké dokumenty, zachránené pri požiari Alexandrijskej knižnice v roku 47 pred n. l., prameňmi pri tvorbe záhadných máp stredoveku?

Mapy, ktoré vlastne nemali vzniknúť

Mapa Piriho Reisa sa síce preslávila, ale nie je to jediná stará mapa, ktorej vznik nie je celkom jasný.

Územia ležiace pod ľadom. Časť mapy Orontea Finaea (1531) zaznamenáva s neuveriteľnou presnosťou Antarktídu, z jednej časti oslobodenú spod ľadu, to znamená v takej podobe, akú musela mať okolo

roku 4000 pred n. l. Jej nádherná reprodukcia sa nachádza v Atlase švédskeho cestovateľa Nordenskjölda, vydanom 69 rokov pred prvým zistením skutočných obrysů Antarktídy. Zenova mapa (1380, prekopírovaná okolo roku 1558) zas zachytáva Grónsko, čiastočne zbavené ľadovej pokrývky.

Návrat do Ameriky. Hadži Ahmed na svojej mape sveta z roku 1559 ponúka záhadnú a veľmi modernú podobu obidvoch častí amerického kontinentu, najmä ich západného pobrežia. Obrisy dnešných Spojených štátov amerických sú v nej re-

torov, spracované podľa prastarých dokumentov z Alexandrijskej knižnice: zdá sa, že vypovedajú o tom, že ostrieľaní moreplavci oboplávali zemeguľu pred 10 000 rokmi a svoje mapy spracovali v dobách, keď Európa bola ešte v prehistorickom štádiu vývoja. Práca kartografů si vyžaduje spoločnosť na určitom stupni vývoja, ktorá má dobré loďstvo, ovláda spôsob určovania zemepisných šírok a dĺžok môže vysielaf cestovateľů na ďaleké výpravy. Možno takou bola bájna Atlantída, ktorá sa pod rozličnými menami vynára z minulosti všetkých starovekých civilizácií.

Mapy, o ktorých je tu reč, poznali a preberali kartografické inštitúcie. Nachádzame ich aj v atlasoch, napríklad v Nordenskjöldovom atlase (1889). Skeptici radšej prechádzali túto záležitosť bez povšimnutia. To však nie je prípad Paula-Émila Victora, ktorý si v 50. rokoch všimol, že ďalšia problematická mapa od Taliana Žena, vytvorená na konci 14. storočia, má náskok niekoľko storočí pred jeho objavom, ktorý sa mu podaril niekedy medzi rokom 1949 a 1951. Ide o skalné podzemné priestory Grónska...

produkovanej s takou presnosťou, akú dosiahli kartografi až v 18. storočí.

Afrika a Ďaleký východ. V roku 1502 De Carneiro nakreslil mapu, ktorá zachytáva celé pobrežie Afriky, no jeho súčasníci mali o týchto územiach len váгну predstavu. V roku 1510 ďalší Portugalčan, Jorge Reinel, zakreslil s nevysvetliteľnou presnosťou Indický oceán, keďže za jeho života ešte nebol známy spôsob výpočtu zemepisných dĺžok. Čína je zas verne zachytená na dobovej mape z roku 1137, vyrytej do kameňa, ktorá mohla vzniknúť len za pomoci modernej sférickej trigonometrie.

Záhada sa týka aj Európy. Ibn ben Zara (1487) a Benincasa (1508), arabský a portugalský kartograf, zachytávajú na mapách severnú Európu pokrytú ľadovcom, podobným tomu, ktorý tu bol okolo roku 12 000 pred n. l... A niektoré portolány, napríklad od Dulcerta (1339), vyzerajú ako kópie dnešných máp, pričom vznikli v dobe, keď sa autentická stredoveká kartografia vyznačovala bohatou fantáziou ich tvorců. Niektorí kartografi, ako Švéd Nordenskjöld, boli presvedčení, že „modelové“ portolány, pochádzajúce z hlbín veků, boli nájsené a prekopírované stredovekými kartografmi v 12. storočí.

Bájna krajina zlata

ELDORÁDO

Po objavení Ameriky Krištofom Kolumbom v roku 1492 sa veľa španielskych dobrodruhov a vojakov, ktorých nazývame *conquistadori*, pustilo do dobývania nového kontinentu. Príťahovala ich povest krajiny oplývajúcej obrovským bohatstvom, ktorú pomáhal udržiavať mýtus Eldoráda.

Bájna krajina, ktorej podzemie vraj ukrýva nesmierne zásoby zlata, úžasným spôsobom fascinovala ľudí, túžiacich po bohatstve. Bohatá korisť Hernána Cortésa v Mexiku a Pizarra v Peru ich len utvrdila v domnienke, že také kráľovstvá skutočne existujú.

Náčelník od jazera Guatavita

Mýtus Eldoráda má svoj pôvod v legende o „zlatom mužovi“. Prvý sa o jeho existencii písomne zmienil v roku 1534 kronikár a dejepisec Gonzalo Fernández de Oviedo. Španieli však už niekoľko rokov predtým počúvali neutíchajúce chýry o kráľovstve, ležiacom niekde vo vnútrozemí.

Indiáni kmeňa Čibča, pochádzajúci z Cundinamarky, z „krajiny Kondora“ (dnešná

Zlato, prepotrebný kov

Zlato vždy hralo zvláštnu úlohu v dejinách národov, ale jeho význam kolísal v závislosti na historickej dobe. Po páde Rímskej ríše sa hodnota tohto kovu zmenšila, lebo s obmedzením obchodných stykov klesol aj význam platieb v hotovosti.

Opätovný nárast objemu obchodu na konci stredoveku, spojený s vyčerpaním tradičných zlatých baní, vo veľkej miere zvýšil aj dopyt po zlate. Objavenie Ameriky v roku 1492 oživilo nádeje na získanie nových zdrojov pre Európu.

Najmä Španielsko, zúbožené bojom proti moslimskej nadvláde (reconquista), a žijúce v sebe ambiciózne politické úmysly, tu videlo výnimočnú šancu. Izabela Kastílska a po nej aj Karol V. si veľa sľubovali od podporovania dobytých výprav do bájného Eldoráda.

Zlatý diadém (ukážka kolumbijského umenia, 500 pred n. L)

Kolumbia), každoročne slávil nezvyčajný obrad. Počas neho sa *kasike*, miestny náčelník, natieral korytnačím tukom a zlatým práškom, potom chodil, ligotajúc sa medzi svojimi poddanými, ktorí spievali radostné piesne a bili na bubny. Kráľ a vznešení príslušníci kmeňa potom nastúpili do pirog a v strede jazera Guatavita hádzali do vody zlato a smaragdy ako obeť bohom. Nakoniec sa *kasike* ponoril do vôd jazera a za burácania potlesku sa opäť vynoril, zmyjúc tak zo seba zlatý prach.

Tak sa zrodila legenda o „zlatom mužovi“, *El hombre dorado*, zanedlho skrátené na *El Dorado*, ktorý mal byť panovníkom rozprávkovej krajiny. V priebehu rokov, ako sa povest menila, názov získal podobu jedného slova a dnes je synonymom ríše, kde ulice sú dláždené zlatom a domy a predmety pokryté vrstvou vzácného kovu.

Pátranie conquistadorov

Prvý človek, ktorý sa vybral hľadať Eldorádo, bol krutý muž, Nemeц Ambróz Alfinger. Svoju výpravu uskutočnil z územia dnešnej Venezuely v rokoch 1529 až 1538 a financoval ju z predaja Indiánov, poznačených žeravým železom, do otroctva na trhu v Santo Domingue.

Plavil sa proti prúdu rieky Magdalena, pričom cestou zmasakroval početné domorodé indiánske kmene, aby v nich zničil každý náznak odporu. Jeho družina však bola zdecimovaná a on, stratený na neznámom území, rezignoval. Po niekoľkých rokoch márneho úsilia prestal hľadať bohatstvo, nevediac, že sa nachádza len niekoľko desiatok kilometrov od Cundinamarky. V jednom krvavom stretnutí s Indiánmi ho zasiahol do chrbta otrávený šíp a zakrátko nato zomrel.

Jeho neúspech neodradil ostatných conquistadorov. Pritom len na jedného z nich sa usmialo šťastie: na bývalého španielskeho advokáta a aj vášnivého dobrodruha Gonzala Jimeneza de Quesadu, ktorého jeho životopisec Germán Arciniegas prezýva „rytier z Eldoráda“. Po dlhšej a namáhavej ceste, počas ktorej jeho mužov

napádali Indiáni a kosili tropické horúčky, v januári 1537 sa mu podarilo preniknúť do Cundinamarky a dobyť jej hlavné mesto Bogotu. Naozaj tu našiel zlato a diamanty, ale tie sa ani zďaleka nepodobali tým nevyčerpatelným zdrojom bohatstva, ktorými mala oplývať Zlatá ríša. Dezilúzia presvedčila conquistadorov, že Eldorádo leží inde a pobádala ich k tomu, aby sa, nevediac, že márne, vydali do východnej časti kontinentu, smerom k Orinoku a Guayanám (1559-1569).

Napriek neúspechom sen o Eldoráde naďalej prežival. Zázračné príbehy anglic-

*Plí zo zlata predstavujúca
rituál Zlatého muža
(Eldorado) (Bogota,
Zlatnícke múzeum)*

*Zlaté obradné ruky
(Bogota, Zlatnícke múzeum)*

kého cestovateľa sira Waltera Raleigha prispeli k jeho oživovaniu aj v 17. storočí a Voltaire do tých miest ešte v 18. storočí situoval jediné Candidovo dobrodružstvo.

Koniec mýtu

Legenda definitívne zanikla na začiatku 19. storočia vďaka nemeckému vedcovi Humboldtovi. Na žiadosť Španielov, ktorí ešte stále verili v existenciu Eldoráda, uskutočnil prieskum údolia Apury a Ori-

Hľadanie Eldoráda

Počas viac ako dvoch storočí conquistadori podnikli desiatky výprav, ktoré väčšinou končili krvavou drámou, zároveň však umožnili postupné prebádanie a kolonizáciu severnej časti Južnej Ameriky.

Opakované neúspechy. Jorge de Spira prišiel k úpätiu And (1535 až 1538), ale musel sa odtiaľ vrátiť po strate takmer všetkých svojich mužov, ktorí sa stali obeťami Indiánov alebo vyčerpania. Po Gonzalovi Jimenezovi de Quesada to boli Nicolas Ferdemann a Sebastian de Belalcázar, ktorí dosiahli, každý z inej strany, bogotskú náhornú plošinu (1537-1539), ale zažili tu rovnaké rozčarovanie ako ich predchodca.

Utopický mandát. Neúnavný Antonio de Berrío od roku 1584 do roku 1597 márne hľadal lagúnu Manoa v Llanose a Guayane: jeho súčasníci verili, že tam sa nachádza mýtická ríša. Vo veku šesťdesiatich rokov bol dokonca menovaný za guvernéra Eldoráda a Guayany, o pätnásť rokov však zomrel bez toho, žeby bol našiel a videl ríše, ktoré teoreticky spravoval!

Jazero z legendy. Okrem toho sa v rozpätí rokov 1540-1912 uskutočňovali opakované pokusy s vypumpovaním alebo výlovom jazera Guatavita, s cieľom nájsť zlato a šperky, zahodené počas indiánskych rituálov. Zakaždým sa však skončili s takmer nulovým výsledkom.

noka. Jeho geografická dokumentácia, spracovaná s mimoriadnou presnosťou, nenechala nikoho na pochybách: Eldorado neexistuje.

V roku 1954 kolumbijskí archeológovia zistili, že pred tisíckami rokov do vód jazera Guatavita dopadol meteorit. Rituál Zlatého muža bol možno len spomienkou na túto udalosť, spojenou s uctením boha, ktorý mal pri tom zostúpiť na dno jazera. A španielski dobyvatelia možno prekonali mnohé úskalia a útrapy len kvôli nasledovaniu lietavice, ktorá zhasla pred tisíckami rokov.

Kamenné mesto postavené za zvláštnych okolností

TIAHUANACO, ZÁHADNÉ MESTO

Keď Španiel Cieza de León prišiel v roku 1549 do vysokopoloženého údolia Tiahuanaco v Andách, neďaleko jazera Titicaca, objavil tu podivuhodné zrúcaniny. Hneď sa našli takí, ktorí ich považovali za pozostatky najstaršieho mesta sveta, ba dokonca za stopy prastarého sídla mimozemských „božstiev“!

Tiahuanaco bolo a naďalej ostáva najzáhadnejším spomedzi všetkých miest predkolumbovskej doby. Relatívna blízkosť planiny Nazca, pokrytej obrovskými „obrazcami“, ktoré možno vidieť v ich celistvosti len zo vzduchu, ešte zväčšuje tajomstvo, ktoré ho obostiera, hoci je pravdepodobné, že tieto dve kultúry nemajú nič spoločné.

Najvyššie položené zrúcaniny v Amerike

Tiahuanaco, ležiace 20 kilometrov od južného cípu bolívijskej časti jazera Titicaca

Kultúra ríše Tiahuanaco

Ríša Tiahuanaco preživala svoj vrcholný rozkvet v období rokov 800-1000 n. l. V tomto období sa delila o moc nad príľahlou časťou peruánskych And s militantnou ríšou Huari, ležiacou smerom na sever. Ríša Tiahuanaco sa rozprestierala v oblasti medzi severnou časťou jazera Titicaca, západnou časťou dnešnej Bolívie, severom Chile a peruánskym pobrežím.

Náboženstvo, založené na uctievaní Slnka, zohrávalo v Tiahuanacu veľmi dôležitú úlohu a bolo zrejme tesne prepojené s politickým životom. Našlo sa niekoľko miestnych a regionálnych administratívnych centier, ako aj rozvinutá cestná sieť, lúčovito vychádzajúca z Tiahuanaca.

Pozostatky mesta poukazujú na veľkú architektonickú a umeleckú zručnosť. Remeselníci v Tiahuanacu vedeli spracúvať zlato a bronz. Okolnosti náhleho zániku tejto kultúry na začiatku 13. storočia sa dodnes nepodarilo objasniť.

v nadmorskej výške 3840 metrov, sa rozprestiera na rozlohe asi 420 hektárov, pričom zvyšky megalitických stavieb zaberajú plochu s rozlohou okolo 16 hektárov. Smutným dojmom pôsobí krajina je vtiesnaná medzi východnú a západnú stenu dvoch horských masívov, dosahujúcich výšku 4700 až 6000 metrov. Ťažko si možno predstaviť krajinu menej súcu pre rozvinutú civilizáciu...

Najznámejším monumentom Tiahuanaca je „Slnčná brána“, veľký kamenný blok, zdobený freskami. Nájde sa tu však aj zvyšky chrámov (jeden z nich má tvar pyramídy, ďalšie sčasti postavené pod zemou), ruiny paláca, veľa stavieb a modiel, vytesaných z monolitických blokov kameňa. V čase, keď ich Španieli objavili, boli zrúcaniny mesta oveľa zachovalejšie ako dnes, ale veľmi časté zemetrasenia v tejto oblasti a búrame mestských múrov kvôli stavbe nových budov poškodzovali mesto, až kým nebolo začlenené do svetového kultúrneho dedičstva. Dnes stoja na svojich miestach len najväčšie kamenné bloky. Okrajové štvrte megalitického osídlenia, príbytky z tehál, sušených na slnku, sa po vyľudnení mesta rýchlo rozpadli na prach a len letecké obhliadky umožnili nájsť ich stopy. Vďaka tomu sa odhaduje, že počet obyvateľov mesta dosahoval výšku od 30 000 do 40 000. Stred mesta bol obkolesený umelo vytvorenou priekopou.

Mesto obrov

Otázka starobylosti Tiahuanaca bola nastolená hneď po objavení mesta Španielmi. Indiáni v tých časoch neboli schopní poskytnúť akúkoľvek dôveryhodnú informáciu. Hovorili len o tom, ako obri postavili mesto za jednu jedinú noc ešte pred potopou sveta a ako bolo zničené hrozným zemetrasením alebo slnečnými „lúčmi“. Niektorí autori z rozprávania Indiánov usudzujú, že Tiahuanaco vzniklo pred... 300 000 rokmi a je dielom dávno zabudnutej obrej ľudskej rasy! Archeologické výskumy, uskutočnené v 20. storočí, a zisťovanie doby vzniku pomocou

rádiouhlíkovej metódy v 60. rokoch tohto storočia umožňujú určiť štyri štádiá rozvoja mesta: fáza formovania (okolo roku 1000 pred n. l. až do roku 133 n. l.), urbanistická fáza (133-374 n. l.), vrcholná fáza (374-724) a posledná fáza, nazývaná „fázou expanzie“, ktorá sa náhle skončila na začiatku 13. storočia. V polovici 15. storočia, keď vojská Inkov napadli Tiahuanaco, bolo mesto prázdne už takmer 250 rokov.

Tajomstvo zahŕňa prepravu monolitov andezitu, vulkanickej horniny, a červeného pieskovca, ktoré slúžili na stavbu budov a výrobu sôch. Najťažší z monolitov červeného pieskovca váži 131 ton. Zdá sa, že pieskovec pochádza z miestnych zdrojov a vulkanická hornina (ktorej najväčší blok váži 41 ton) s najväčšou pravdepodobnosťou pochádza z polostrova Copacabana na

„Velkňaz“, monolitická socha z klasického obdobia (500-800 n. l.)

Zdá sa, že kamenný kolos drží stráž nad záhadným mestom Tiahuanaco

jazere Titicaca, vzdialenom asi 80 kilometrov od mesta. Ako dokázali Indiáni prepravovať také obrovské kamenné bloky na také veľké vzdialenosti, keď ešte nepoznali ťažné zvieratá? Indiánske povesti hovoria o čarodejníkovi, ktorý premiestňoval obrie skaly vo vzduchu „trúbením na svoju trúbku“, a súčasníci poukazujú na zásah mimozemšťanov. Bolívijský archeológ Carlos Ponce Sangines viedol najrozličnejšie výskumy. Zistil, že na utiahnutie kameňa, vážiaceho jednu tonu, s pomocou povrazu, stačilo dvadsať mužov. Výskumník tvrdí, že ak vezmeme do úvahy vynikajúcu indiánsku techniku pletenia pevných povrazov, môžeme sa domnievať, že Indiáni ťahali monolity po zemi s použitím rôznych prostriedkov na zmiernenie trenia. Andezitové monolity zas boli dopravované po jazere na pltiach z dreva balzamovníka, ktoré však bolo treba dovážať z miest, vzdialených asi 100 kilometrov. Záhadou pre bolívijského archeológa ostáva riešenie mechanických problémov, spojených s prevozom najväčších blokov, najmä tých, ktoré presahovali hmotnosť 20 ton.

Mesto je zahalené aj inými tajomstvami. Zdá sa, že obyvatelia ho náhle opustili. Prečo? To nevieme. Nevieme vôbec nič ani o jeho funkcii: bolo náboženským centrom, ale

Monolitická socha „Ponce“

Obrí a mimozemšťania z Venuše

Miestne legendy spojené s Tiahuanacom a nedostatok informácií, pretrvávajúci až do dnešných dní, umožnili mnohým autorom vypracovať tie najneuveriteľnejšie hypotézy o jeho záhadnom vzniku.

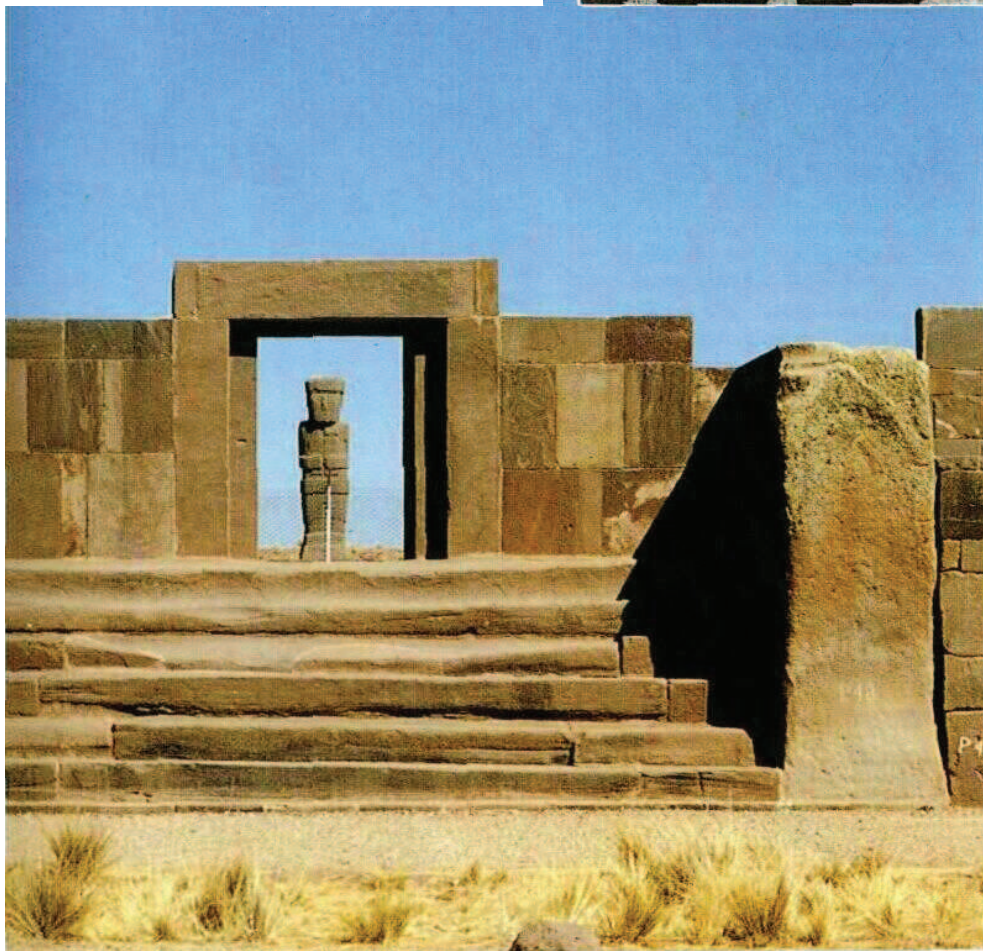
Vláda obrov. Denis Saurat, opierajúci sa o teórie Nemca Hoerbigera, ponúkol na začiatku 50. rokov nepravdepodobnú teóriu: pred 300 000 rokmi bol Mesiac tak blízko Zeme, že jeho príťažlivosť spôsobila zrod obrej rasy ľudí, ktorí dosahovali výšku až tri metre, a prstenec, ktorý sa vytvoril okolo planéty, zároveň spôsoboval priťahovanie mäs morskej vody, stúpajúcej v oblasti And až do výšky 3000 metrov. Tiahuanaco malo teda byť v tej dobe morským prístavom, obývaným obrmi ľuďmi na vysokom stupni civilizáčného rozvoja!

Kolónia Venušanov... V 60. rokoch istý Beltrán Garcia, „renovátor úboženstva Inkov, založeného na uctievaní Slnka“, tvrdil, že vesmírna loď, prichádzajúca z Venuše, sa zniesla na brehy jazera Titicaca a jej pasažieri tu založili mesto Tiahuanaco. Táto udalosť sa mala odhrať pred piatimi miliónmi rokov... Obrie sochy vraj predstavujú cestovateľov z Venuše. Aj Róbert Charroux zastáva názor, že obyvatelia Venuše prišli a založili Tiahuanaco, pretože toto miesto na Zemi najviac pripomínalo ich prirodzené prostredie. On situuje udalosť do obdobia 10 000 rokov pred n. l.

A Atlantída. Niektorí mimozemšťania opustili svoje planéty a odišli navštíviť Zem, riskujúc svoj život, a práve im vďačíme za vznik veľkých starovekých civilizácií. Tiahuanaco a Atlantída je teda jedno a to isté mesto... Venušania sa však nedokázali aklimatizovať na Zemi, museli odísť a zanechali svoje posledné posolstvo na vlyse jednej stavby: „Slnčnej brány“.

bo politickým hlavným mestom ríše? Stále nám chýbajú indicie, ktoré by pomohli nájsť odpovede na tieto otázky. Akákoľvek však bola jeho funkcia, určite bolo srdcom kultúry, ktorá dodnes nesie jeho meno.

» **Pozri aj:** s. 18-19 (Atlantída), s. 76-77 (Obrazce na planine Nazca)

1555

Prorok, ktorý prekvapil Európu

NOSTRADAMUS

Ludia odjakživa túžili poznať budúcnosť. Po pohanských veštech a biblických prorokoch nadišiel čas laických mágov.

V roku 1555 sa v Lyone objavilo prvé vydanie *Astrologických centúrií*, záhadných štvorverší, podpísaných istým Nostradamom, ktorý si zakrátko získal povest najväčšieho moderného vizionára.

Od medicíny k astrológii

Michel de Nostre-Dame, prezývaný Nostradamus, bol židovského pôvodu. Narodil sa v roku 1503 v provensalskom Saint-Rémy. Obidvaja starí otcovia boli lekári a on tiež študoval medicínu na univerzite v Montpellier. V roku 1526 vypukla v južnej časti Francúzska (Languedoc) morová epidémia: s príkladnou obetavosťou liečil chorých od Aix až po Marseille. Usadil sa v Agene, kde sa aj oženil a zoznámil s Júliom Césarom Scaligerom, jedným z najväčších európskych učencov tej doby. O niekoľko rokov však prišiel o manželku i svoje deti, ktoré sa stali obeťami ďalšej epidémie. Vydal sa na cesty a podľa tvrdenia niektorých ľudí sa dostal až do Egypta. Práve počas ciest zrejme prvýkrát objavil svoje jasnovidecké schopnosti. Jedného dňa mu skrížil cestu mních a on v ňom spo-

Proroctvá M. Michela Nostradama, frontispis originálneho vydania, Lyon 1555

znal budúceho pápeža Sixta V., padol pred ním na kolena a vyhlásil: „Klaniam sa pred Jeho svätosťou“. Prinajmenšom niet pochyb o tom, že počas obdobia osamoteného putovania sa jeho duch exaltoval do takej miery, že on sám uveril vo svoju schopnosť predpovedať budúcnosť.

Muž, ktorý predpovedal vlastnú smrť

V roku 1546 sa usadil v Salóne, o dva roky sa po druhý raz oženil a otvoril si vlastnú ordináciu, ktorá si čoskoro získala dobrú klientelu. Nostradamus sa však začal venovať najmä astrologickým pozorovaniam a napísal aj svoje prvé dielo - almanach „s predpoveďami“ (1550). Nasledovali *Centúrie*, ktoré sú podľa všetkého výsledkom jeho nočných videní. Dielo sa stalo senzáciou a v júli 1556 Katarína Medicejská uchvátená okultizmom pozvala vešťača na svoj dvor, aby zostavil horoskop pre jej

Nostradamov list synovi Césarovi

„Prišiel si na tento svet neskoro, a tak som dlhé noci trávil v bdení, aby som mohol pre teba spísať a zanechať tieto pamäti (...) z toho, čo mi božská podstata dovolila spoznať vďaka pohybu hviezd. (...) Napísal som prorocké knihy, každá z nich sa skladá zo stovky astronomických štvorverší, ktoré som zámerne formuloval nejasne a ktoré tvoria večné vešty od dnešných dní až do roku 3797 (...) Syn môj, (...) vedz však, že vzdelaní muži natárajú veľa neuveriteľných vecí o spôsobe, akým som videl svet, a to prv, ako príde svetový požiar, prinášajúci toľké bombardovanie a také mohutné revolúcie, že neostane na celom svete jediná nedotknutá krajina a to potrvá, až kým všetko nebude mŕtve a ostane len história. (...) Dážď bude taký zriedkavý a z neba bude padať toľko ohňa a ohnivých nábojov, že nič neunikne tej strašnej pálave. A to sa stane pred posledným požiarom. (...) Bude znovu nastolená monarchia a potom nastane zlatý vek.“

synov. Oznamil jej, že traja z nich budú vládnuť - jeho prekvapujúca predpoveď sa splnila: traja chlapci zasadli na trón pod menami František II., Karol IX. a Henrich III. O štyri roky, v roku 1559, ich otec Henrich II. zomrel v turnaji. Cez zle zatvorený štít na helme prešla kopija jeho protivníka grófa Montgomeryho a panovník s prerazeným okom a zasiahnutým mozgom pomaly umieral v agónii. Jeho súčasníci si vtedy spomenuli na zvláštne 35. štvorveršie: „Mladý lev starého leva predčí / V jednom dueli na bojovom poli / V zlatej kletke vypichne mu oči / Z dvoch jeden víťazí, krutá smrť bolí“. V roku 1564

Katarína Medicejská so svojim astrológom, rytina É. Blanchea, 1914 (súkr. zb.)

Nostradamus, detail z parížskeho obrázka zo začiatku 16. storočia (Paríž, Bibl. nat.)

Karol IX. zveril Nostradamovi významný post riadneho kráľovského lekára. Bol to prestížny, ľahký a výnosný úrad, veď lekár mohol zostať naďalej bývať v Salóne. V tom čase dosiahol najväčšie uznanie, ospevovali ho takí básnici, akým bol napríklad Ronsard. O dva roky neskôr zomrel pri výkone svojho poslania v Arles. A znova, jedno z jeho štvorverší akoby obsahovalo predpoveď jeho konca: „Po návrate z úradu, ktorý zveril mu kráľ / Neostáva mu veľa času, Boh ho povolá / Najbližší človek, pokrvný brat a priateľ / Ležať bude tam, kde smrť ho nájde.“

Zajtrašok

Nostradamove *Centúrie*, sú štvorveršia zoradené do skupín po sto veršoch. Kompletne vydanie Nostradamových diel zahŕňa *Listy Césarovi* (Nostradamovmu synovi), *Epištola neprekonateľnému, mocnému a dobrému kresťanovi Henrichovi Druhému, kráľovi Francúzska*, samotné *Centúrie* (v celkovom počte 12), *Predpovede* (141 štvorverší) a *Šesťveršia* (54 strof, z nich každá po šesť veršov). Francúzština 16. storočia obsahovala veľa latinských výrazov, čo vôbec neľahčilo

rozlúštenie predpovedí, ktoré astrológ navyše formuloval veľmi nejasne, zrejme aby sa vyhol prenasledovaniu. V úvode k vydaniu z roku 1555 vyjadril svoju obavu z prenasledovania zo strany cirkvi a bránil sa proti tvrdeniam o kacírstve. Vyhlásil tiež, že nevlastní žiadnu knihu mágie.

Prorocká sa zaoberajú celými dejinami Francúzska a v malej miere aj dejinami Európy a celého sveta. Podľa niektorých mágových bezvýhradných obdivovateľov sa viaceré z nich splnili: Michel de Nostredame predpovedal útek Ľudovíta XVI. do Varenne, nástup Napoleona I. k moci aj vznik republiky po páde monarchie.

Pokiaľ ide o súčasnosť a najmä najbližšie roky, lúštitelia usudzujú, že jeho štvorveršia oznamujú nie príliš povzbudivé udalosti: tretiu svetovú vojnu, ktorá vypukne na Strednom východe a počas ktorej Marseille a Paríž budú zrovnané so zemou, ďalej sľubuje príchod Antikrista na Zem. Jean-Charles de Fontbrune, jeden z najznámejších vykladačov Nostradamových textov, stanovuje čas jeho príchodu na rok 1999. Takže už by sme mali vedieť, či sú prorocká v *Centúriách* pravdivé, pravda pod podmienkou, že vykladači správne pochopili ich zmysel.

Proroci a vizionári

Od obdobia staroveku sa mnohí proroci dočkali hodiny svojho uznania a slávy. Niektorí boli usvedčení z klamstva, napríklad Charles Russel, zakladateľ sekty Svedkov Jehovových, ktorý predpovedal návrat Krista na Zem v roku 1914! Veštcov často uchránili od neskoršieho zneuznania nejasné formulácie textov prorociev. Alebo, naopak, prorockto bolo „pochopené“ - a evidentne pravdivé - a posteriori, keď naozaj došlo k udalosti, ktorú malo ohlasovať.

Apokalypsa. Najznámejším prorocstvom, obsiahnutým v Biblii, je text, ktorého autorstvo prisudzujú apoštolovi Jánovi. Opisuje koniec sveta s príchodom Štyroch rytierov, spôsobiacich skazu a hladomor, a potom príchod nečistého zvierata. Nakoniec však Kristus zostúpi na Zem a jeho kraľovanie bude obdobím večného pokoja a mieru.

Prorocká o pápežoch. Autor tohto textu bol dlho stotožňovaný so svätým Malcheom, prvým írskym svätcom, ktorý sa narodil v roku 1094 alebo 1095 a zomrel v roku 1148 a jeho prvý životopis spísal svätý Bernard. Text sa

skladá zo 111 hesiel a hovorí o pápežoch, zvolených do funkcie po roku 1144. Každému pápežovi je venované jedno heslo a prorockto končí pri čísle 112, lebo vtedy nastanú veľké nepokoje, ktoré zmäčajú v krvi celú planétu a ukončia zoznam následníkov svätého Petra. Malo by nás znepokojovať, že pápežovi Jánovi-Pavlovi II. patrí heslo s číslom 110... dnes však vieme, že rukopis *Prorociev o pápežoch* je falzifikát z druhej polovice 16. storočia.

Edgar Cayce (1877-1945). Tento muž, jeden z najslávnejších vizionárov súčasnosti, sa preslávil liečiteľskými schopnosťami a tiež svojimi „čítaniami“, správami o videniach, ktoré mával počas hypnotického spánku. Predpovedal napríklad to, že v rokoch 1958 až 1998 silné zemetrasenia a ničivé morské vlny poškodia zemskú kôru a Kalifornia, New York a časť Japonska budú zničené. Zasiahané bude aj pobrežie Stredozemného mora. Cayce tvrdil, že budúcnosť ľudstva príde z Ruska, ktoré sa po oslobodení od komunizmu spojí so Spojenými štátmi americkými proti Číne.

Majú hviezdy vplyv na náš osud ?

ZLATÝ VEK ASTROLÓGIE

Astrológia sa zaoberá skúmaním vplyvu hviezd na správanie a osudy ľudí. Praktizuje sa od najdávnejšieho staroveku a dlho bola zamieňaná s astronómiou, ktorá sa rozvíjala práve vďaka astrológii.

Astrológovia hrali až do novoveku dôležitú rolu v politickom živote národov: panovníci, podľa príkladu anglickej kráľovnej Alžbety I., vyhľadávali ich služby a žiadali od nich pomoc pri rozmotávaní neprehľadných kľbiek osudu a riadení politického života národov.

Veľký alžbetínsky astrológ

V roku 1558, keď Alžbeta nastúpila na anglický trón, dala si od svojho astrológa Johna Deeho vypočítať najpriaznivejší deň

Storočie astrológie

V tej dobe sa učitelia často zaoberali pozorovaním hviezd a vykladaním ich vplyvu na osudy ľudí, takže spojenie exaktných vied a okultizmu bolo celkom bežnou záležitosťou.

16. storočie sa v Európe nieslo v znamení zlatého veku mágie a okultizmu. Veľkí mágovia a astrológovia natrvalo poznamenali tieto disciplíny. Všetci verili, že človek je neoddeliteľne spätý s vesmírom a že jestvuje analógia medzi medziplanetárnym makrokozmosom a ľudským mikrokozmosom. Tu je jedna kanonická formula, prevzatá z hermetickej tradície tej doby: „Všetko, čo je hore, je aj dolu“ (*Smaragdový stôl*, okolo roku 1520).

Podľa toho majú hviezdy vplyv na osudy ľudských bytostí. Paracelsus veril, že jestvuje spojenie medzi siedmimi telesnými orgánmi a siedmimi planétami (v tej dobe ich viac nepoznali). Nostradamus napísal svoje slávne proroctvá aj podľa sledovania pohybu hviezd a oblohy. A Cornelius Agrippa (1486-1535), doktor teológie, vo svojom diele *O okultnej filozofii* (1510-1533) poukazoval na význam znakov zvieratníka.

pre svoju korunováciu. Dee navrhol 14. január 1559 a kráľovná poslúchla - zjavne vo svoj prospech: 45 rokov Alžbetinej vlády patrilo k najšťastnejším obdobiam anglického kráľovstva.

Kto vlastne bol tento talentovaný muž, ktorému niektorí prisudzujú časť zásluh na sláve „alžbetínskeho storočia“?

John Dee sa narodil 13. júla 1527 v Londýne v rodine žijúcej v skromných pomeroch. Vynikajúco študoval a v roku 1546 získal titul bakalára na Trinity College v Cambridgei. Bol vášnivým milovníkom v tom čase nie veľmi cenenej matematiky, zvlášť sa venoval Pytagorovým teóriám. V tej dobe sa zoznámil aj s alchýmiou. V rokoch 1547-1551 cestoval po Európe a absolvoval študijný pobyt v Louvain na jednej z najlepších univerzít v Európe. V roku 1550 vyučoval Euklidovu geometriu na parížskej univerzite. S vynikajúcim renomé sa stal známym v celej Európe. Udržoval kontakty s Anglickom a vracal sa tam, napríklad v roku 1548, keď tam predstavil dovtedy celkom neznáme navigačné prístroje.

V roku 1570 napísal predhovor k prekladu Euklidovho diela *Základy geometrie*, čím významne prispel k propagovaniu matematiky v univerzitných kruhoch. V roku 1554 sa znova vrátil do Londýna a definitívne sa tu usadil. V tom čase ho kráľovná Alžbeta zobrala pod svoju ochranu. Zostavoval pre ňu horoskopy, spracúval geografické mapy, pracoval na novom kalendári a podieľal sa na vypracovaní námorných obranných plánov pre Anglicko: znalosti, ktoré dnes považujeme za „seriózne“, sa v tej dobe neodlišovali od „ostatných“. Okrem toho, Dee bol stále fascinovaný okultizmom a pracoval na objavení kameňa mudrcov. Podľa jeho vlastných slov ho v roku 1581 navštívil anjel a odovzdal mu guľu z brúseného křišťálu, v ktorej bol zatvorený anjel Uriel a zázračné zrkadlo z čierneho antracitu: návštevníci Britského múzea si dnes môžu pozrieť slávnú křišťálovú guľu a voskové tabuľky, na ktoré astronóm vyryl matematické hieroglyfy, ktoré mu slúžili pri magických obradoch.

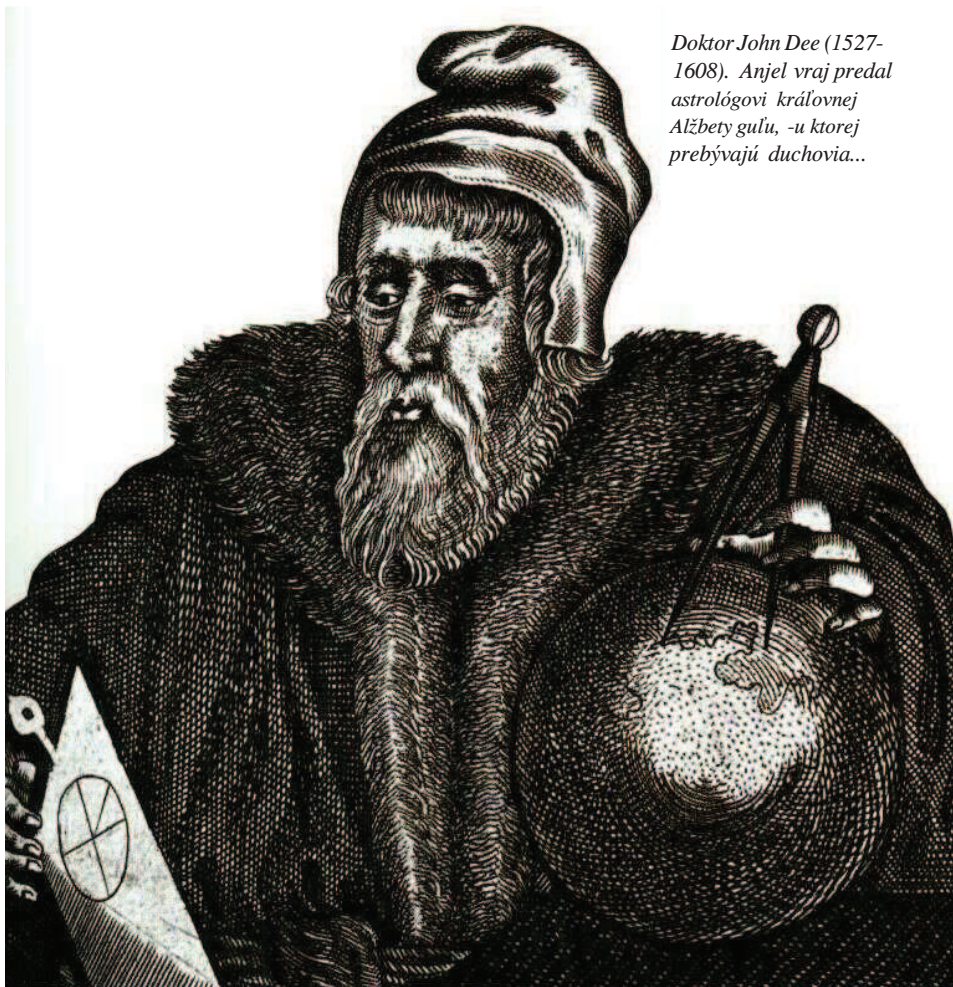

Mesiac, detail tarotovej karty, ktorá mala patriť Karolovi I. (súkr. zb.)

Výšky a pády Dr. Deeho

Krátko po tejto udalosti, ešte v roku 1581, sa Dee stretol so zvláštnym človekom Edwardom Kellym (1555-1597), ktorý o sebe tvrdil, že má schopnosť komunikovať so zosnulými. Dee ho požiadal, aby mu pomohol nadviazať kontakt s duchmi z křišťálovej gule a pozval ho asistovať pri alchymistických bádaniach. Zakrátko sa začali šíriť zvesti o úspechu dvoch mužov: ľudia verili, že dokážu transmutovať olovo na zlato. Dostávali pozvánky z celej Európy a cestovali aj do Poľska, kde pobývali u kniežata Laskiho, ktorému prisľúbili veľké bohatstvo. Pápež Sixtus V. ich však obvinil z nekromantie, čiže z veštenia pomocou vyvolaných duchov, a dosiahol ich vyhostenie z krajiny. Určitý čas pobudli v Lipsku, potom v Hessensku-Kaselsku.

18. apríla 1587 vznikla prvá vážna hádka medzi mužmi, ktorí sa medzičasom obaja

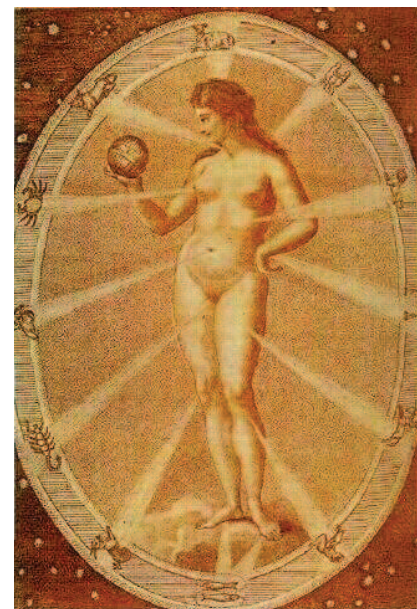

Doktor John Dee (1527-1608). Anjel vraj predal astroológovi kráľovnej Alžbety guľu, -u ktorej prebývajú duchovia...

oženili. Kelly tvrdil, že duch z krištáľovej gule prikázal, aby sa spolu delili o manželky. S tým Dee ani jeho žena Jane nesúhlasili, a tak sa po ďalších nezhodách štvorica rozišla. Dee sa usadil v Brémach, kým Kelly prišiel do Prahy, kde podľa vlastných slov pokračoval v pokusoch o transmutáciu olova na zlato. Za svoje výkony získal v Čechách titul maršala, za krátko na to však upadol do nemilosti, dokonca bol na rozkaz českého kráľa Rudolfa II. dvakrát uväznený. Druhé uväznenie sa mu stalo osudným: zomrel na následky zranení po pokuse o útek z hradnej veže. Dee sa za ten čas vrátil do Londýna, kde ho kráľovná opäť zahrnula svojou dôverou a udelila mu penziu. Šťastie z návratu do rodnej vlasti však skalila neprijemná udalosť: keď sa vrátil domov do Mortlake, zis-

til, že jeho dom vykradli a chýba mu 500 kníh z jeho 4000-zväzkovej knižnice, medzi ktorými boli aj vzácne rukopisy. Na sklonku života, najmä po smrti kráľovnej Alžbety a grófa Leicestera, ďalšieho zo svojich ochrancov, to nemal ľahké. V roku 1603 mu Jakub L, veľký prenasledovateľ bosoriek a čarodejníkov, odmietol udeliť penziu a v roku 1605 musel opustiť post rektora Christs College v Manchestri. Zomrel v biede v decembri 1608. Svojou silnou osobnosťou, neustále na polceste medzi vedcom a mágom, však silne poznamenal svoju dobu. Nemecký spisovateľ 20. storočia Gustáv Meyrink mu dokonca venoval jeden román: *Anjel v okne Západu* (1927).

—> **Pozriaj:** s. 154-155 (Nostradamus)

Vplyv hviezd na ľudské telo, ilustrácia zo 17. storočia

Rozdiely v astroológii

Astroológia sa rozvíjala vo všetkých veľkých civilizáciách sveta, ale v závislosti na krajine sa v tejto disciplíne, ktorá študuje prepojenie medzi nebeskými konfiguráciami a pozemskými udalosťami, vyskytujú pozoruhodné odlišnosti.

Čínska astroológia. Spočíva na lunárnom cykle, založenom na ročnom rytme mesačných fáz. Dvanásť znakov, zodpovedajúcich dvanástim zvieratám, sa strieda podľa rokov, nie podľa mesiacov. Je dovolené upresňovať predpoveď takými faktormi, ako je *Spoločník na ceste*, determinovaný hodinou narodenia, alebo Dominantný prvok, ktorým môže byť jeden z piatich prvkov: *Zem, Oheň, Voda, Drevo, Kov*.

Aztécka astroológia. Podľa Aztékov je mesiac narodenia determinovaný prítomnosťou Mesiaca a deň narodenia zas postavením Slnka. Aztécky horoskop sa tiež skladá z dvanástich znakov. Bolo možné upresniť predpoveď výpočtom nasledujúceho mesiaca. V aztéckom kalendári je 18 mesiacov, z ktorých každý má dvadsať dní.

Indická astroológia. Špecifikom indickej astrologie je to, že sa odvíja od jedného lunárneho zvieratníka, tvoreného 27 až 28 konšteláciami - *maksatrami*. Najvýznamnejším dielom je Brahajjataka, kde možno nájsť úvahy o možnosti astrologickej determinácie podmienok ďalšej reinkarnácie.

Mystické extázy jednej svätice

TRANSVERBERÁCIA SVÄTEJ TERÉZIE

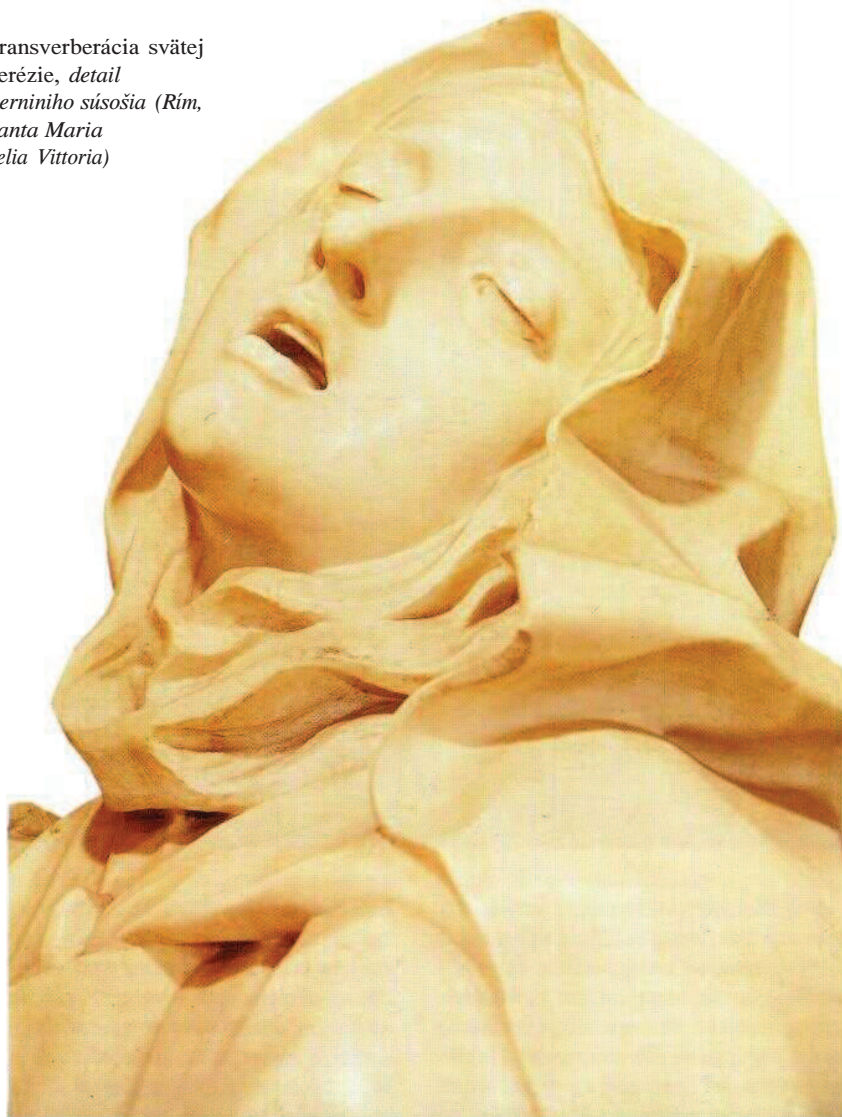
Narodila sa v roku 1515 ako vnučka židovského súkenníka, ktorý konvertoval na katolícku vieru. Ako predčasne vyspelé dieťa ju uchvátili životopisy svätých a rytierske romány. Vo veku 21 rokov vstúpila Teresa Sánchez de Cepeda y Ahumada k ávilským karmelitánkam a v ničom sa neodlišovala od ostatných rehoľníčok v tomto kláštore bez pozoruhodnej histórie.

Terézia mala sklony k exaltácii, a tak si nežiadala nič iné, ako úplné zasvätenie sa Bohu a modlila sa, aby sa jej duša stala „hluchou, slepou a nemou voči vonkajšiemu svetu“. Bola taká vrucná vo svojej zbožnej oddanosti, že v roku 1538 ochorela a tri dni ležala v kóme: všetci si mysleli, že je mŕtva. Po uzdravení zanechala na istý čas príliš intenzívne modlitby, ktoré boli príčinou jej podlomeného zdravia. V roku 1543 ju zasiahla smrť jej otca, a tak sa opäť s novou silou utiekala do modlitieb. O dvanásť rokov neskôr ju šokoval obraz *Kristus pripútaný k štípu*, na ktorom je Pán zobrazený ako s trňovou korunou na hlave znáša bičovanie. Tento obraz úplne zmenil jej život. Mala 40 rokov a práve sa začalo jej výnimočné duchovné dobrodružstvo.

Svätá Terézia v extáze...

„Videla som anjela, bol blízko pri mne, po mojej lavici, v telesnej forme, a to je mi dané len výnimočne. Nebol vysoký, ale malý a veľmi krásny. S rozžiarenou tvárou sa zdal byť najväčší zo všetkých, ktorí akoby všetko objímali vo svojej láske. V rukách držal zlatú kopiju, ktorej železný hrot, myslím, horel malým plameňom. Zdalo sa mi, akoby ju niekoľkokrát zabodol do môjho srdca a prenikol až k útrobum. Keď ju vytiahol, akoby ich vzal so sebou a ja som ostala naplnená prevelkou Božou láskou (...) Bolesť bola taká veľká, že ma prinútila k vzdychom, bola však zároveň taká sladká, že som si nemohla želať, aby prestala. Bolesť duchovná a nie telesná, hoci z nej nie málo zakúsilo aj moje telo.“

Transverberácia svätej Terézie, detail Berniniho súsošia (Rím, Santa Maria della Vittoria)

Od extáz k transverberácii

Počas modlitieb bola Terézia akoby mimo seba. Keď prijímala Sviatosť oltáru cítila, ako sa jej telo vznáša zo zeme: svedkovia potvrdzovali tento fenomén. Bola znepokojená a zdôverila sa kňazom v obavách, že ju pokúša diabol. Niektorí ju vystríhali, ale jej spovedník ju podporoval a vyzval ju len k tomu, aby na Božiu priazeň odpovedala

poslušnosťou, pokorou a pokáním. Čoraz častejšie mávala videnia: videla Boha Otca, Syna a Ducha, Pannu Máriu i celý zástup svätých od Jozefa až po Petra a rozprávala sa s nimi. Takáto blízkosť duchovného sveta sa stala akousi mystickou svadbou. Jedného dňa počula počas zjavenia tieto slová: „Zanedlho budeš ako pravá Nevesta naplnená veľkosťou mojej slávy. Teraz úplne patríš tebe tak, ako ty celkom patíš mne.“ Jej

duchovní otcovia jej poradili, aby opisala svoje zážitky. Terézia preto opisala aj svoju transverberáciu, výnimočnú extázu, pri ktorej jej anjel prepichol srdce. Túto scénu zvečnil Bernini v rokoch 1644-1647. Súsošie Videnie svätej Terézie sa nachádza v rímskom kostole Santa Maria della Vittoria.

Legenda o Terézii hovorí aj o proroctvách, uzdraveniach a zázračných obráteniach. Terézia zostala verná umŕtvovaniu a pokore, do krvi týrala svoje telo, keď na holej koži nosila košelu z konských vlasov, žihľavu alebo povrazy so železnými hrotmi, nútila sa do bdenia a príliš prísneho pôstu. Vo svojej veľkej horlivosti založila v roku 1562 nový kláštor, v ktorom chcela

Zázrak svätej Kataríny Sienskej,
talianska malba z 18. storočia (súkr. zbier.).
Sám Kristus si berie Katarínino srdce

obnoviť pôvodnú prísnosť karmelitánskeho rádu, putovala celou Kastíliou a od roku 1567 do svojej smrti v roku 1582 založila asi pätnásť ďalších kláštorov.

Sláva a pochybnosti

Jej zanietenosť, explicitne namierená proti protestantskej reforme, jej prísnosť voči žiakom, ktoré sa cítili byť obdarené rovnakou Božou milosťou ako ona, jej dobročinnosť, pokora a poslušnosť, ktorými sa vyznačovala, vysvetľujú čestné miesto, ktoré jej udelila katolícka cirkev. Cirkev nikdy nedôverovala mystikom, nad ktorými strácala kontrolu. Opatrný skepticizmus ju viedol k tomu, aby sa najprv snažila odhaliť podvod alebo prejavy duševnej choroby, ak nejaká, hoci zbožná a cnostná osoba, tvrdila, že prežíva náboženské extázy. Až po dlhom skúmaní, overovaní dôveryhodnosti svedectiev a samotných prejavov uznávala zázračný charakter niektorých prípadov. Terézia bola kanonizovaná v roku 1622 a prijatá medzi učiteľov cirkvi až v roku 1970.

Pochybnosti racionalistov boli pochopiteľne ešte väčšie. Podľa *Velkého všeobecného slovníka* z 19. storočia, vydávaného v rokoch 1863-1875 Pierrom Laroussom, Terézia „je iba príliš horlivá duša, osoba trpiaca halucináciami a obdarená priveľmi živou predstavivosťou a úprimnou vierou: fyziológ by možno pripisal jej náboženské exaltácie a mystickú lásku len jednoduchému presunu schopností. V jej spisoch by stačilo zameniť meno Ježiš za iné a mali by sme pred sebou vášnivejšie piesne lásky, ako sú verše poetky Sappó“.

Je naozaj veľmi jednoduché hovoriť o hystérii, trvať na tom, že v extázach svätice môže ísť o erotické prežitky - Berniniho súsošie to celkom jasne naznačuje. Vďaka Teréziinnu štýlu, úprimnosti a citlivosti sú jej texty plné poézie a výnimočnej sily, nedá sa však povedať, či sila výrazu je výsledkom spojenia s iným svetom prostredníctvom modlitby alebo mohutnej frustrácie exaltovanej mnišky.

Terézia z Ávily, *zasiahnutá do srdca anjelovým šípm*, detail malby R. Sebastiana (Benátky, *San Marco degli Scalzi*)

Iné prípady mystických extáz

Teréziina transverberácia je ojedinelým prípadom v dejinách cirkvi, ona však nie je jedinou ženou, ktorá zakúsila mystické extázy.

Rehoľníčky pred svätou Teréziou. Spomeňme aspoň Brigitu Švédsku (1303-1373) a Katarínu Siensku, patrónku Talianska (1347-1380). Brigitine videnia, rozhovory s Pannou Máriou a Ježišom a jej a Katarínine proctvá mali veľký ohlas a do určitej miery boli aj podnetom k rozhodnutiu o návrate avignonského pápeža do Ríma.

V priamej línii Terézie. Márie Acarie (1566-1618) viedla v Paríži náboženský krúžok, ktorého členky sa venovali modlitbe, prekladali diela svätice z Ávily a prijímali jej priame žiačky. Márie vstúpila ako vdova ku karmelitánkam a žiadala o tie najťažšie práce, napriek neobrátnemu zdravotnému stavu. Za svoju pokoru bola odmenená mnohými extázami.

Aj laici... Rumunka Anna-Mária Tai-giová (1769-1837) bola vydatá žena a matka rodiny. Počas extáz sa dozvedela dátum smrti Napoleona a troch pápežov, prorokovala, že v roku 1830 vypuknú revolúcie v Paríži, Bruseli a Varšave. Ďalšou bola Anna Katarína Emmerichová, sedliacka z Vestfálska (1774-1824), ktorej príbeh uchvátil romantického básnika Clementa Brentana vďaka jej proctvám a neuveriteľne detailným popisom umučenia Ježiša Krista.

Extáza nie je výsadou žien. Okrem svätého Františka z Asisi spomeňme aspoň neapolského františkána Josepha de Copertina (1603-1663), chudobného duchom, ktorý prežil niekoľko extáz a levitácií.

Nebolo priezvisko Shakespeare len požičané?

BYŤ ČI NEBYŤ?

Je syn rukavičkára nízkeho pôvodu a takmer bez vzdelania autorom jedného z najobdivuhodnejších diel literárneho dedičstva ľudstva? Už dvesto rokov sa vedci pokúšajú rozlúštiť problém pochybného autorstva.

Je celkom isté, že nemožno poprieť historickú existenciu istého Williama Shakespeara, narodeného v Stratford-upon-Avon roku 1564. Bol hercom, administrátorom divadelného súboru... Avšak aj to málo, čo vieme o jeho živote, vyvoláva pochybnosti o tom, že bol spisovateľom.

Životopis plný záhad

Nikto nevie, čo sa dialo v období od roku 1585 do roku 1592, keď sa objavila prvá zmienka (a to veľmi kritická) o dramatikovi Shakespeareovi. V jeho živote to však znamenalo veľký obrat, pretože objavil divadlo, napísal svoje prvé hry (*Titus Andronicus*, *Richard III.*), a najmä odišiel z malého provinčného mestečka Stratfordu do Londýna. Kadiaľ viedla jeho cesta? To nevieme, a keďže chýbajú akékoľvek stopy, vznikali dohady o tom, či bol učiteľom, alebo sa pripravoval na herecké povolanie v potulnom divadelnom súbore. Shakespeare sa znovu objavil až v roku 1594 ako člen divadelného súboru lorda Chambellana. Súbor od roku 1603 favorizoval sám kráľ Jakub I. Stuart, dostal sa na výslnie londýnskeho divadelného života, kde sa udržal až do požiaru svojho divadla Globe v roku 1613. Shakespeare sa však už skôr utiahol do Stratfordu, kde spravoval svoje pozemky a renty a jeho jedinou starostou bolo zveľaďovanie majetku, a to až do smrti v roku 1616.

Od konca 18. storočia sa učenci zaoberali očividnou nezrovnalosťou medzi prílišnou prízemnosťou historickej postavy a geniálnym dielom, ktorého mal byť autorom. Sú to tzv. anti-stratfordské tézy, ktoré tvrdia, že Shakespeare je len nastrčená osoba na mieste skutočného autora *Hamleta* a *Othella*. Vznikajú čiastočne aj vďaka mnohým oprávneným otázkam: mohli tieto hry patriť do repertoáru herca Shakespeara? Ako je možné, že nevyvolali takmer nijaký ohlas u jeho súčasníkov a prečo Shakespeareova smrť nebola zaznamenaná v žiadnom oficiálnom dokumente? Tézy sa opierajú aj o predpoklad, že človek bez vzdelania a vznešeného pôvodu sa nemohol stať výnimočným spisovateľom.

Antistratfordské tézy

Najstarší a najznámejší je názor, ktorý prisudzuje autorstvo Shakespeareovho diela filozofovi Francisovi Baconovi (1561-1626). Tento veľký renesančný mysliteľ bol úzko spätý s intrigami alžbetinského kráľovského dvora. A v Shakespeareových divadelných hrách je evidentná udivujúca znalosť anglického politického života tej doby. Bacon, v prvom rade spätý s grófom Essexom, favoritom Alžbety I., sa pri nástupe Jakuba I. dostal do vrcholných štátnických funkcií.

Mohol byť filozof Francis Bacon (1561-1626) inšpirátorom, či dokonca skutočným autorom hier, pripisovaných Shakespeareovi? (malba zo 17. storočia)

Objavili sa však mnohé iné mená verejne činných ľudí z obdobia vlády kráľovnej Alžbety. Bolo medzi nimi aj meno grófa Derbyho, ktorý zomrel v roku 1642 a ktorý zo svojich početných ciest mohol čerpať námety a zápletky mnohých hier, napríklad hry *Márna lásky snaha*. Posledná verzia teórie nastrčenej osoby pripisuje literárne dielo iným autorom tej doby, napríklad básnikovi Christopherovi Marlowovi, napriek tomu, že bol zavraždený v roku 1593, alebo dramatikovi Benovi Jonsonovi. Najpriateľnejšou ostáva teória o Baconovi, ktorá opäť ožila v 20. storočí vďaka dešifrovaniu kryptogramov. Výsledky práce ukazujú, že v textoch Francisu Baconu možno vďaka nepatrným odlišnostiam pri písaní niektorých písmen odhaliť celú sériu indikácií, tvoriacich tajné posolstvo tohto typu: „Napísal som niekoľko hier rôznych žánrov, hry historické, komédie i tragédie. Veľa z nich sa hrá v divadlách a podpísané menom Shakespeare dosiahli slávu, ktorá pretrvá veky...“

Pocta Shakespeareovi

„Duša svojej doby! / Polsk, radosť, zázrak na scéne! / Mój Shakespeare, hlavu hore! / Nechcem, aby si spočinul / Pri Chaucerovi či Spencerovi, ani nechcem žiadať od Beaumonta, / Aby sa pomkol a urobil ti miesto. / Ty si pomník - avšak nie na hrobe / A žiješ naveky tak, ako žijú aj tvoje knihy, / Kým budeme vedieť čítať a obdivovať ich. / Mám dôvody na to, prečo ťa nechcem miešať s ostatnými: / Ich múzy boli veľké, ale nie tak ako tvoje. / Povedal by som o koľko si prevyšoval lesk nášho Lylyho, / Či fantastu Kydá alebo silný Marlowov verš / A hod si vedel málo z latiny a ešte menej z gréčiny, / Nájdem medzi antickými poetmi tých, ktorých mena si hoden: / Hromový Aischylos / I Euripides a Sofokks, / Ktorých by som privolať späť k životu, aby počuli scénu / Pukať a chvieť sa (...) / Si slávna, moja Británia! / Môžeš ukázať toho, / Ktorému všetky scény Európy dlia poctu. / Nepatrí k nijakej dobe: je večný! / Tak zažiar, ó Hviezda medzi básnikmi a nech tvoj hnev / Šľahá bičom a tvoj duch nech oživí upadajúce divadlo, / Ktoré sa utopí v beznádeji, ak ho neosvieti svetlo tvojich kníh.“

Benjonson

Tento spôsob dešifrovania však závisí od lúštitela. S trochou predstavivosti možno nájsť akýkoľvek odkaz v zdanlivo bezvýznamnom texte. Okrem toho, „baconisti“ sa často diskvalifikovali tým, že svojmu favoritovi prisudzovali nielen autorstvo Shakespearových diel, ale aj autorstvo celej anglickej literatúry toho obdobia.

Nepresvedčivé hypotézy

Pokiaľ ide o predsudok, že to málo, čo poznáme zo Shakespearovho života, nie je hodné jeho diela, musíme priznať, že má isté rezervy. Shakespeare bol v skutočnosti oveľa kultivovanejší, ako sa hovorí.

Shakespearov dom v Stratford-upon-Avone, kresba Victora Huga (Guernesey, Hautevilk House)

Jeho súputník Ben Jonson tvrdí, že trochu ovládal latinčinu a gréčtinu. Právnické, historické alebo vojenské vedomosti, ktoré sú zjavné v jeho hrách, vôbec nevyžadujú mimoriadnu erudíciu. Môže ich obsiahnuť každý, kto si zadováží dostatok dokumentácie, kníh, pamätí, prekladov. Pritom v čase Alžbetinho panovania sa v Anglicku tlačilo a vydávalo veľa prameňov a Shakespeare mal dosť kontaktov vo vyšších kruhoch, ktoré mu mohli dopomôcť k informáciám, najmä o tajomstvách kráľovského dvora, o ktorých by bežný smrteľník nemal nič vedieť.

—> **Pozri aj:** s. 50-51 (Existoval Homér?)

Prípady pochybného literárneho autorstva

Ani jedno zo základných diel veľkých civilizácií nemožno s určitou pripisovať jedinému autorovi:

Biblia. Základné texty židovskej a kresťanskej náboženskej tradície boli vytvorené v priebehu veľmi dlhého časového rozpätia. Evanjeliá boli napísané po smrti apoštolov, ktorí sú ich oficiálnymi autormi, ich obsah je však inšpirovaný životom a učením Ježiša Krista, výklad ktorého bol vlastný každému z nich.

Ilias a Odysea. Dve najslávnejšie grécke epeje sú nerozlučne späté s menom Homéra, slepého básnika, tak ako nám to podáva antická literárna tradícia.

Dnešná veda však vrhá tieň pochybností na historickú existenciu jeho osoby. Veľké epické texty sú založené na zozbieraných a kompilovaných starých povestiach, ktoré sa vynárajú z hĺbky dejín oveľa starších, ako sú deji-

ny daného národa. Príbehy sa odovzdávali výlučne ústnym podaním a definitívnu podobu dostali vďaka prepracovaniu z pera viacerých básnikov.

Veľké čínske romány z obdobia stredoveku. Aj pre všetky veľké diela krásnej literatúry starej Číny platí to, že autora možno len predpokladať. Napríklad Cchao Süe-čchin, považovaný za autora *Sna o Červenom pavilóne*, prajlepšom zozbieral legendy, ktoré od dávna rozprávali potulní rozprávači.

Dokonca aj Molière. Podobne ako Shakespeare, ani táto veľká postava francúzskeho divadla 17. storočia neušla pochybnostiam o svojej identite. Ved' aj on bol len hercom, človekom bez vyššieho vzdelania. Bolo celkom jasné, že na to, aby sa jeho najodvážnejšie hry vôbec mohli uviesť na scéne, potreboval mať za sebou mocných zástancov, a tak sa hovorilo, že autorom hier bol sám Ľudovít XIV.

William Shakespeare
(1564-1616, socha
11 Stratfordshom
kostole)

Vlkolaci prenasledovaní a odsúdení

OBÁVANÍ VLKOLACI

Sú to úžasne silné a nebezpečné zvieratá a v zime, keď ich hlad zahnal do deŕ, vlci celé storočia terorizovali vidiecky ľud. Netreba sa teda čudovať, že v ľudovej predstavivosti sa zrodilo presvedčenie, že niektorí ľudia sú schopní premeniť sa na vlkov a požírať iných ľudí.

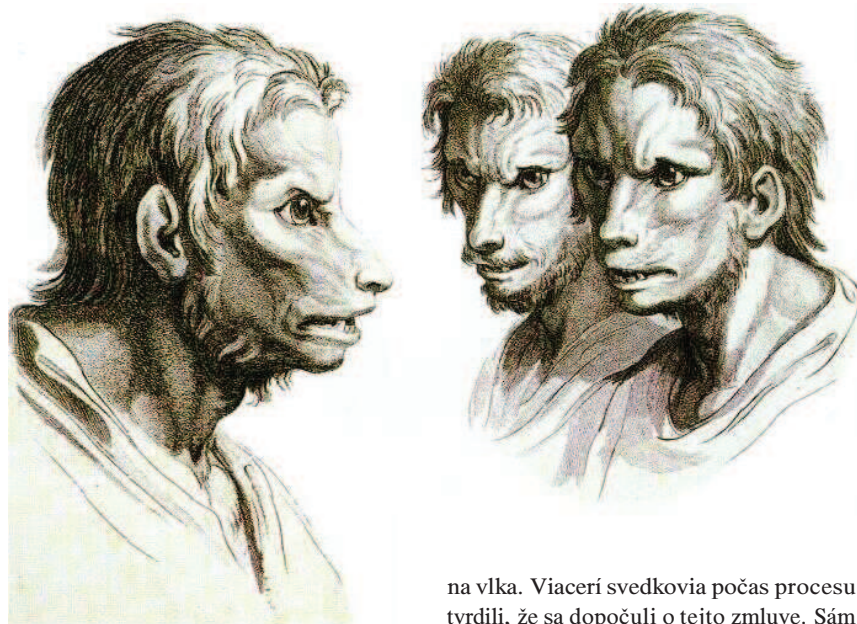
V 15. a 16. storočí vládla na vidieku úplná psychóza strachu z vlkolakov, ako ich ľudia zvykli nazývať. Osoby, obvinené z „lykantropie“ - zo schopnosti premeniť sa na vlkov -, boli riadne súdené a sudy vynášali rozsudky za vraždy a kanibalizmus - zločiny, ktoré obvinení údajne spáchali v podobe vlkov.

Vlkolaci v mytológii

Legendy o ľuďoch, ktorí sa premenili na vlkov, sú známe už od antiky. Slovo „lykantrop“ je odvodené od mena gréckeho kráľa Lykaona, panovníka Arkádie, ktorého Zeus premenil na vlka, pretože sa počas jednej slávnosti odvážil pohostiť boha ľudským mäsom.

Kruté zimy na prelome stredoveku a novoveku, ako aj strach z vlkov, ktoré sa v 15. a 16. storočí hojne vyskytovali v európskych lesoch, môžu byť vysvetlením vlkolačej „epidémie“, ktorá v tej dobe zachvátila Európu. Presvedčenie, že človek sa môže premeniť na predátora z ríše zvierat, nie je vlastné len západnému svetu. Napríklad postava človeka-tigra či človeka-krokodíla je analógiou vlkolaka v indiánskych a afrických legendách.

Hoci nemožnosť premeny človeka na vlka je celkom evidentná, niektoré duševne choré osoby veria, že sú schopné takejto premeny. Termín lykantropia v psychoanalýze znamená poruchu, pri ktorej si pacient predstavuje, že je vlk -halucinácia, ktorá vysvetľuje zvláštny priebeh niektorých súdnych procesov a priznania obvinených.

Gilles Garnier, kanibalský vlkolak

Nikto v tej dobe nepochyboval o existencii vlkolakov, v ktorých ľudia videli prejav diabla. Vzdelanci viedli učené debaty o známych prípadoch. Pierre Mamor, rektor univerzity v Poitiers v 15. storočí, neprejavil ani náznak skepticizmu pri rozoberaní nasledujúceho svedectva: istá sedliacka vraj videla svojho muža zvracať pažu a dľaň diaťaťa, ktoré zožral, keď sa premenil na vlka...

V súdnych análoch je zaznamenaných niekoľko procesov, v ktorých vystupujú ľudia obvinení z toho, že sú vlkolakmi. V roku 1521 vo Francúzsku odsúdili za to dvoch sedliakov, Burga a Vincenta. Jeden z najznámejších procesov sa odohral vo Franche-Comté v roku 1574. Pred porotou stál Gilles Garnier, obvinený, že po premenení na vlka zabil a zjedol niekoľkých ľudí, medzi nimi aj deti. Dôkaz? Vraj ponúkol aj svoju ženu! Garnier uzavrel zmluvu s diablom, čím dosiahol schopnosť premeniť sa

na vlka. Viacerí svedkovia počas procesu tvrdili, že sa do počuli o tejto zmluve. Sám obvinený sa priznal k používaniu zázračnej masti, ktorou si natieral celé telo predtým, ako zaútočil na svoje obete. Proces s Garnierom sa v mnohom podobal procesom s bosorkami a čarodejníkmi a aj rozsudok pre vinníka bol rovnaký: trest smrti upálením.

Vlčí ľudia, litografia
L Vidieckych legiend
George Sandovej, 1858 (Paríž,
bibl. des Arts décoratifs)

Šíriaca sa dlhotrvajúca „epidémia“

V roku 1589 sa podobný prípad odohral aj v Anglicku. Sedliak Pieter Stumpf bol obvinený z toho, že v podobe vlka zavraždil a zjedol trinásť detí, medzi nimi aj svojho vlastného syna, pričom si zvlášť pochutnával na jeho mozgu... Rozsudok bol vykonaný pri Cologne.

Lykantropia však nebola výlučne mužskou záležitosťou. Aj ženy boli schopné premeniť sa na vlkov. V Lausanne v roku 1604 sa päť bosoriek premenilo na vlčice a uniesli dieťa, uvarili ho a zjedli - zvláštna kulnána rafinovanosť pre osoby, ktoré sa vraj správajú ako zvery. Ich skutok sa však zdanlivo potvrdil a ony boli, tak ako ostatní, zaživa upálené.

Vlkoláci neprestávali mátať ľudí a vo viacerých francúzskych provinciách sa organizovali hony na tieto odporné tvory. Až do roku 1610 boli zaznamenané mnohé prípady výskytu vlkolakov. Aj v storočí rozumu - v storočí Descarta - tmárstvo a fanatizmus ďalej prenechávali voľný priebeh vraždnému ošiaľu.

Vďaka ľudovej predstavivosti boli vlkoláci obvinení z tých najohavnejších zločinov (drevorytina L. Cranacha, 16. storočie)

Vlčie deti

Téma vlčích detí bola inšpiráciou pre niektoré antické mýty. To je príbeh bratov Romula a Réma, zakladateľov Ríma, o ktorých legenda tvrdí, že ich vychovala vlčica. Viaceré prípady detí odchovaných vlčicou sa však skutočne odohrali.

V stredovekej Európe. V roku 1341 v Hesse zaznamenali prvý prípad dieťaťa vychovaného vlkmi. Chlapec, ktorého objavili poľovníci, chodil len po štyroch a dokázal vyskakovať do veľkej výšky. Po odchytení sa nevedel adaptovať na nový spôsob života a za krátky čas umrel. O tri roky sa vyskytol ďalší prípad dieťaťa, ktoré vyrastalo medzi vlkmi. Tentoraz chlapec nezaplatil životom za uvedenie do civilizovanej spoločnosti, naučil sa rozprávať a dožil sa osemdesiat rokov. V dokumentoch je však zmienka o jeho žiali nad stratou „vlčieho príbuzenstva“.

Dievčatká z Midnapuru. Väčšina prípadov vlčích detí modernej doby bola

zaznamenaná v Indii, presnejšie v bengálskej džungli. Najznámejší je prípad detí z Midnapuru. Ide o dve dievčatká, objavené v roku 1920 indickým misionárom reverendom J. Singhom. Našiel ich v brlohu jednej vlčice a odviezol do sirotinca v Midnapore. Mladšia rýchlo zomrela, nenaučila sa chodiť ani rozprávať. Staršia prežila v zajatí deväť rokov, s veľkou námahou bola schopná stáť vzpriamene a naučila sa vysloviť niekoľko slov.

Nedávny prípad. Aj tento prípad sa stal v Indii. V roku 1976, v lese v Sulampure sa našlo asi osemročné dieťa, ktoré sa hralo s vičatkami. Bolo strapaté a nechty malo dlhé ako pazúry. Dedinčania, ktorí ho našli, sa márne snažili naučiť ho civilizovanému spôsobu života, potom ho zverili misionárom z Charity v Lucknowe na severe Dillí, kde dieťa žilo až do svojej smrti v roku 1985.

Sebastián zomrel pri Alcácer Quibire

PORTUGALSKÁ FALOŠNÁ HRA

11. júna 1557 zomrel starý portugalský kráľ Ján III. Aviský. Spomedzi jeho synov zostal nažive už len jediný -trojročný Sebastián. Bol posledným predstaviteľom línie slávneho rodu, ktorého príslušníci predčasne zomierali, zrejme v dôsledku manželstiev uzatváraných medzi pokrvnými príbuznými. Krajina ohrozená kastílskou expanziou vložila do Sebastiána všetky svoje nádeje.

Jeho teta Katarína bola regentkou v Portugalsku, až kým chlapec nedosiahol plnoletosť (13 rokov) a jeho strýko Henrich zveril výchovu mladíka do rúk jezuitom. Keď v roku 1568 mladý muž nastúpil na trón, vplyv jeho katolíckej výchovy bol celkom očividný. Sebastián znepokojoval svoje okolie melancholickou povahou.

Stratený kráľ

Prenasledovali ho mystické a náboženské videnia a nový kráľ odmietal manželstvo, nevyhnutne potrebné na udržanie rodu, ktorého bol posledným potomkom. Považoval sa za „Božieho posla a mnícha-bojovníka“ a v duchu križiackych výprav

Falošný Sebastián z Benátok

„Tento muž bol Kaldmijčan, obchodník menom Catizone, mal ženu a dve deti, ktoré zavolali až z Messiny, aby prišli do Benátok a pomohli ho identifikovať. Tento Kalábrijčan niekoľkokrát obchodne navštívil Portugalsko, kde ho istý dominikánsky rehoľník nahovoril, aby sa vyhlásil za Doma Sebastiána, portugalského kráľa. Mních mu rozzeraveným železom vypálil na telo znaky, ktoré vraj na svojom tele nosil kráľ Dom Sebastián. On sám si poranil ruku a ranu na hlave mu spravil mních. (...) Odhliadnuc od šiakného nápadu vydávať sa za Doma Sebastiána, bol to človek veľmi cnostný a žil svätým životom, (takže) bol natoľko rozumný, aby za zradcu označil mnícha, ktorý ho presvedčil a naviedol na to, aby sa vydával za portugalského kráľa Sebastiána.“

Svedectvo citovane' Y. M. Bencéom, Ukrytý kráľ, 7990

chcel nadviazať na portugalskú tradíciu protimaurských bojov. Jeho vytrvalé prianie bojovať s islamom poznačilo ducha tej doby: od začiatku storočia sa prejavovali silné mesiášske tendencie, nadišla hodina prenasledovania židov a túžby po dobytí celého sveta. Všade sa objavovali proroc-ké texty. Medzi tými najpodivuhodnejšími vynikali *Strofy*príštipkára Bandarru, prorokujúce príchod panovníka, ktorý mal založiť Božie kráľovstvo na Zemi.

10. novembra 1577 prešla oblohu nad Lisabonom kométa, letiaca smerom na juh, k Maroku. Sebastián ju považoval za znamenie z neba a rozhodol sa začať dobyvačnú vojnu: chcel si podrobiť Maurov a obrátiť ich na katolícku vieru. K rozhodujúcej bitke malo dôjsť 4. augusta 1578... Portugalské vojská však boli rozprášené pri Alcácer-Quibire. Výkvet portugalskej aristokracie zahynul v strašnom boji, alebo bol zavlčený do otroctva. Počas krviprelievania zmizol aj sám kráľ.

Ukrytý kráľ

Zvest o hroznej porážke vydesila celú krajinu. Portugalsko stratilo kráľa, vojsko aj šľachtickú elitu. Starý kardinál Henrich, Sebastiánov strýko, prebral na dva roky vládu v krajine, nemohol však zabezpečiť následníka trónu. Po jeho smrti v roku 1580 sa Portugalska zmocnil španielsky kráľ Filip II.

V tom čase sa však ozývali aj hlasy, ktoré vyslovovali pochybnosti nad smrťou mladého kráľa. Mŕtvolu, ktorú po bitke identifikovali ako Sebastiánovo telo, mala opuchnutú, rozbitú a rozkladom poznačenú tvár. Rýchlo sa začali šíriť reči o tom, ako sa večer, v deň porážky, zastavili pred bránami portugalskej pevnosti Arzila štyria jazdci. Jeden z nich, starostlivo zamaskovaný kapucňou, mohol byť kráľ. Na základe toho sa neskôr hovorilo aj o tom, že v zime roku 1578 povolali Mendesa Pacheca, Sebastiánovho lekára, do vzdialenej pustovne, kde vraj ošetroval zamaskovaného mladého muža, žijúceho v ústraní od okolitého sveta. Bol to kráľ, ktorý si vy-

Sebastián (1554-1578), portugalský kráľ, posledný potomok rodu Avisovcov. Naozaj zomrel v bitke pri Alcácer-Quibire?

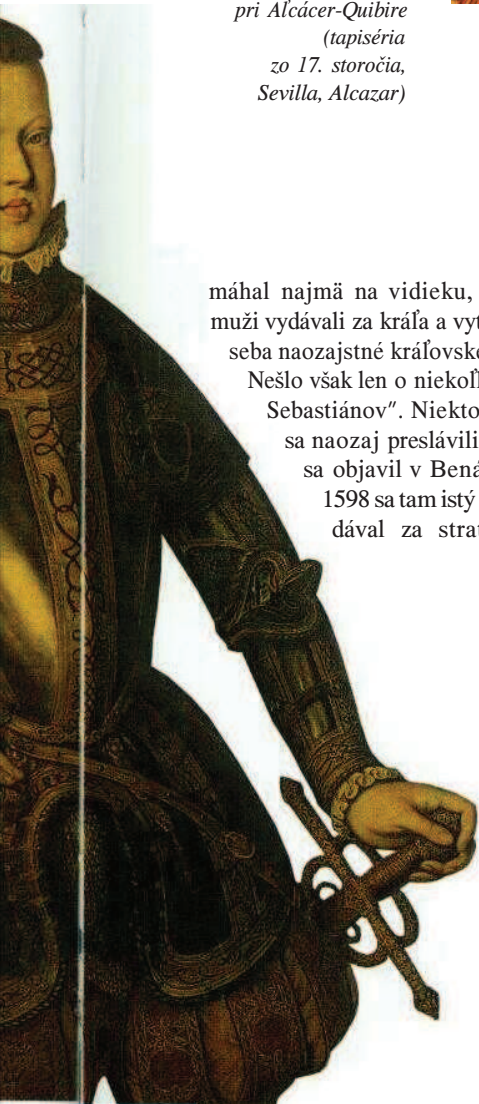

bral dobrovoľný exil, aby si odpykal šialenstvo, ktoré ho prinútilo obetovať budúcnosť svojej krajiny? Je mnoho tých, ktorí by boli radi uverili v jeho návrat.

Sebastianisti

Tak sa volali tí, čo interpretovali udalosti a proroctvá ako predpovede návratu mladého kráľa. Čoskoro sa začali objavovať falošní Sebastiáni. Tento fenomén sa roz-

Pyrenejský polostrov v priebehu celého 16. storočia posielal svoje vojská do boja proti nevercom v Maroku... Žiadna z bitiek však nemala také následky, ako tá rozhodujúca pri Alcácer-Quibire (tapiséria zo 17. storočia, Sevilla, Alcazar)

máhal najmä na vidieku, kde sa mladí muži vydávali za kráľa a vytvárali si okolo seba naozajstné kráľovské dvory.

Nešlo však len o niekoľko „vidieckych Sebastiánov“. Niektorí falošní králi sa naozaj preslávili. Jeden z nich sa objavil v Benátkach. V júni 1598 sa tam istý mladý muž vydával za strateného kráľa,

vydali Španielom. V Neapole ho znovu vypočúvali. Bol odsúdený na galeje, ale aj tu sa mu darilo ziskávať prejavy úcty, hodné skutočného kráľa. Okrem toho silne zapôsobil na niektoré vplyvné španielske osobnosti, napríklad na vojvodu z Mediny Sidonie. Kráľ Filip III. sa nakoniec rozhodol podrobiť ho vypočúvaniu čiže mučeniu. Donútil ho k priznaniu, že všetko je podvod, dal mu odňať pravú ruku a obesiť ho. Dobrodružstvo tohto Sebastiána poslúžilo ako lekcia ďalším prípadným podvodníkom a nikto viac nepokúšal osud. Mýtus o návrate kráľa však dlho pretrvával a inšpiroval portugalských spisovateľov až do 20. storočia.

Španielsky kráľ Filip U., detail z Tizianovho obrazu (Madrid, Múzeum Prado). Dva roky po zmiznutí kráľa Sebastiána sa zmocnil Portugalska

vracajúceho sa z dlhej cesty za pokáním. Najhorlivejší sebastianisti sa hneď zapálili pre jeho vec a podarilo sa im oslobodiť ho z benátskej väznice, kam ho dal rýchlo uvrhnúť španielsky veľvyslanec. Musel sa podrobiť výsluchu a jeho odpovede boli dobre premyslené. Exilovani Portugalci začínali veriť, že našli svojho strateného kráľa. Pri prechode uchádzača o portugalský trón Toskánskom ho florentské úrady

Ruskí a peruánski falošní panovníci

Je veľa takých kráľovstiev, ktoré vo svojej histórii zažili falošných uchádzačov o trón. Títo podvodníci vo všeobecnosti profitovali zo situácií, keď došlo k oslabeniu politickej moci v krajine alebo k chvíľkovému vzplnutiu nacionalistických vášní určitých nátlakových skupín.

V priebehu 18. storočia Rusko zažilo 37 falošných cárov, z nich najslávnejší bol Jemelian Ivanovič Pugačov, ktorého čin otriasol aj Katarínou II. (1762-1796). Pugačov sa dva roky vydával za Petra III., zosnulého manžela čarovnej. V roku 1774 ho zatkli a mučili dovtedy, kým sa nepriznal k podvodu, a v januári roku 1775 bol sťatý.

Indiánsky miešanec José Cauqui, ktorý sa narodil v roku 1738 pri Cuzcu, zorganizoval v Peru 4. novembra 1780 vzburu proti španielskemu guvernérovi. Muži, ktorí prišli z Madridu, sa v 18. storočí správali ako tyraní a preslávili sa neukojiteľnou túžbou po zisku. Cauqui dal guvernéra zatknúť a začal používať meno Tupac Amaru. Tvrdil, že je priamym potomkom posledného panovníka Inkov, ktorého zavraždil Pizzaro. Podarilo sa mu vytvoriť dvadsaťtisícovú armádu. Jeden z jeho sluhov ho však zradil, jeho armádu porazili vojská vicekráľa a Tupaca Amaru zatkli v roku 1781. Bol obvinený z urážky panovníka a odsúdený na trest smrti. Poprava bola vykonaná 18. mája 1781.

Podvodník si osoboval právo na rusky trón

LŽIDIMITRIJ

V marci 1591 bol mladší brat cára Fiodora I. a jeho možný následník cárovič Dimitrij zavraždený v ugličskom paláci, nachádzajúcom sa severne od Moskvy. Medzi ľuďom sa začali šíriť chýry, že tento zločin má na svedomí cárov švagor a najplyvnejší poradca Boris Godunov.

Po cárovej smrti v roku 1598 sa Boris skutočne zmocnil trónu, pretože neexistoval žiaden priamy dedič. V roku 1604 sa však objavil istý muž, predstúpil pred davy a tvrdil, že je Dimitrij a ušiel svojim vrahom.

Od smrti Ivana Hrozného v roku 1584 sa Rusko zmietalo v neistote. Obávaný vládca sám zavraždil svojho prvorodeného syna. Druhý syn, ktorý po otcovej smrti nastúpil na trón ako cár Fiodor L, bol slaboch, nemal potomkov a podľa svedectiev súčasníkov trpel slabomyselnosťou. Počas jeho vlády sa dostal na výslnie brat jeho manželky Boris Godunov. Ako člen regentskej rady, ktorú pred svojou smrťou ustanovil Ivan IV. Hrozný, sa Godunov zbavil ostatných poradcov a v roku 1587 sa *de facto* sám ujal moci. Tretí Ivanov syn Dimitrij bol v tom čase ešte dieťa a jeho matka Mária Nagajová nebola cárovou

Rusko na začiatku 17. storočia

Tretí ruský cár Ivan IV. Hrozný vládol svojej ríši železnou rukou a do roku 1584 viedol malé dobyvateľské vojny. Zreorganizoval krajinu, vytvoril silnú centralizovanú administratívu, otvoril sa západnej Európe a nadviazal s ňou obchodné styky.

Livonská vojna proti pobaltským krajinám (1558-1582) však Rusko zruinovala a po Ivanovej smrti sa veľké rodiny rozpadli. Bojari a veľkostatkári sa pokúšali presadiť svoju politickú moc. Vidiek sa bránil. Cár Boris Godunov zaviedol také opatrenia, ktoré viedli k uzákoneniu nevoľníctva: zakázal opustiť statok či panstvo, nariadil prenasledovať utečencov. Veľký hladomor v rokoch 1601-1603 vyvolal prvé veľké ľudové povstanie na juhu Ruska.

právoplatnou manželkou. Keď sa s ňou cár oženil, pravoslávna cirkev odmietla uznať sobáš za právoplatný. Takže Borisovi Godunovi nič nebránilo v tom, aby po Ivanovej smrti matku s dieťaťom z dvora vyhnal a poslal ich do vzdialeného Ugliča.

Zavraždené dieťa

Po správe o Dimitrijovej smrti v roku 1591 verejnosť obvinila Borisa zo spáchania zločinu. Matkina rodina rozpútala vzburu. Dôstojníkov, ktorí mali strážiť cárovičovu bezpečnosť, zlynčovali. Na základe týchto udalostí poslal Boris do Ugliča vyšetrovaciu komisiu vedenú princom Vasilijom Šujským. Celé vyšetrovanie prebehlo veľmi povrchné a neodborne. Protokoly a svedecké výpovede sa hemžili nepresnosťami a protirečivými vyhláseniami. Oficiálny záver vyšetrovania znel, že smrť dieťaťa zapríčinila náhoda. Podľa neho sa dieťa hralo s dlhým nožom, keď dostalo epileptický záchvat. Dimitrij padol tak nešťastne na ostrú čepeľ noža, že si prerezal krk! Princ Šujskij sa s takýmto vysvetlením uspokojil a vrátil sa do Moskvy. Prešli roky. Boris Godunov ďalej posilňoval svoju moc, a tak o sedem rokov neskôr po Fiodorovej smrti v roku 1598 sa dal zemským snemom vyhlásiť za cára.

Nový vládca sa však dlho zo svojho úspešného panovania netešil. Ako reformátor šokoval svojou náboženskou toleranciou a úsilím priblížiť sa k Západu. Ziskom moci si proti sebe popudil aj bojarov. Navyše v rokoch 1601-1603 pustošil krajinu veľký hladomor. Boris bol v koncoch. Už od detstva ho prenasledovala kliatba jednej veštkyne, ktorá mu predpovedala, že bude vládnuť iba sedem rokov. Šesť rokov minulo. Medzi podanými sa šíri správy opierajúce sa o povrchné vyšetrovanie z roku 1591. Dimitrij vraj nezomrel, a príde zachrániť Rusko.

Dimitrijov návrat

V roku 1604 sa z viacerých kútov krajiny ozývali zvesti o mužovi, ktorý sa vyhlásil za Dimitrija. Bol to záhadný mních, prezývaný Grigorij Otrepejev. Unikol vrahom, ktorí sa mu zavesili na päty na Borisov prí-

Cárovič Dimitrij

kaz. Bol obdarený veľkou charizmou, dokázal presvedčať davy a rady jeho prívržencov neustále rástli. Na poľskom kráľovskom dvore získal vojenskú podporu; okolo jadra kozáckej armády zhromaždil nespokojných roľníkov a rebelov. Bojarom a veľkostatkárom, ktorí mali v krajine rozhodujúcu politickú moc, vyhovoval samozvaný rebel ohrozujúci vládu cára Borisa. Ani nie za rok si Dimitrij získal na svoju stranu takmer celú krajinu.

Bosorkina veštba sa vyplnila. Boris zomrel po siedmich rokoch panovania v roku 1605 za záhadných okolností. Jeho syn, ktorý po ňom zasadol na ruský trón pod menom Fiodor ÍL, bol zavraždený s celou rodinou. Brány Moskvy sa otvorili pred Dimitrijom. A tak človek, ktorý prišiel nevedno odkiaľ, sa stal Dimitrijom V., synom Ivana Hrozného. Šujskij, ktorý videl mŕtve podrezané dieťa, mlčal. Cárovičova matka Mária Nagajová verejne uznala Dimitrija za svojho syna.

Premnoženie uchádzačov o trón

Nadšenie, ktoré vyneslo Dimitrija až na trón, skoro vyprchalo. Nový cár bol celkom úspešným a inteligentným politikom, ale jeho sociálne a hospodárske opatrenia, ako aj sympatie voči Západu ho veľmi rýchlo pripravili o popularitu. Bojari sa postavili

Bol skutočný Dimitrij zavraždený v roku 1591 vo veku 10 rokov? (rytina z 19. storočia)

proti nemu a nechali kolovať chýry, že ide o podvodníka. V máji 1606 bol Dimitrij zvrhnutý a „po druhýkrát“ zavraždený... Jeho mŕtvolu vystavili na verejnom priestranstve. Tvár bola zahalená maskou, aby sa zakryli hrozné rany. Mária Nagajová poprela svoje predchádzajúce vyhlásenia a potvrdila, že tento Dimitrij bol samozvancom a podvodníkom. Muž, ktorý s výdatnou podporou bojarov po ňom nastúpil na trón, nebol nik iný ako Vasilij Šujskij. Dúfal, že sa mu v krajine podarí nastoliť poriadok a upevniť vládu. Nestalo sa. Keďže Dimitrijova mŕtvola bola vystavená na námestí so zahalenou tvárou, začalo sa povárať, že naďalej žije. Zo všetkých kútov krajiny sa vyrojili noví Dimitrijovia. K takým patril napríklad „cár z Tušina“. Mária Nagajová uznala aj jeho za svojho syna a „spoznala ho i manželka cára Dimitrija. Lžidimitrijom sa stal aj mních Sidon a mnohí ďalší. Rusko bolo politicky

Prekliati cári

História vládnutia v Rusku patrí k najkrvavejším príbehom v dejinách Európy. Tón udal tretí z cárov, krvilačný Ivan Hrozný, ktorý vlastnými rukami zavraždil svojho syna. Jeho ďalší syn Dimitrij bol pravdepodobne zavraždený - podrezaný na príkaz cára Borisa Godunova. Takisto Boris náhle zomrel po siedmich rokoch vládnutia, čím sa vyplnila niekdajšia veštbá.

Ani dynastia Romanovovcov nemala viac šťastia. Peter Veľký (1682-1725), známy svojou krutosťou, bol rovnako hrozný ako Ivan. V roku 1718 umučil a popraval svojho syna Alexeja. Ivan VI., ktorý nastúpil na trón v roku 1740, bol zvrhnutý a uškrtý na príkaz svojej tety Alžbety I. Tá sa potom chopila moci. Jej následník, vnuk Petra Veľkého, Peter III. bol v tom istom roku, ako ho vysvätili za cára, zavraždený milencom svojej manželky, obávanéj Kataríny II., ktorá

vládla potom ešte tridsaťpäť rokov. Jej nezodpovedného a neoblúbeného syna, prezývaného „bláznivý cár“, zavraždili dôstojníci s pomocou jeho vlastného syna Alexandra I. v roku 1801. V roku 1825, keď mal Alexander päťdesiat rokov, predstieral svoju vlastnú smrť, aby mohol žiť ako pustovník na Sibíri. Jeho synovca cára Alexandra II. zavraždili v roku 1881 prví ruskí nihilisti.

Rodina Mikuláša II. bola zavraždená počas revolúcie. Rok 1917 bol pre Romanovovcov osudný. Cár odstúpil a prenechal moc Lvovovej a neskôr Kerenského dočasnej vláde. Cárovu rodinu internovali v Cárskom Sele, potom väznili v Toboľsku a Jekaterinburgu. Po mesiacoch väznenia boli poslední jedináci Romanovovci postrieľaní v pivnici, ich telá rozsekané a spálené. Masakre unikla azda len veľkokňažná Anastázia.

Lžidimitrij. Uchádzač o trón vládol v skutočnosti 8 dní. (Poľská ikona zo 17. storočia, Historické múzeum, Moskva)

v troskách. Šesť rokov trvalo masové blúznenie v rytme samozvaných Dimitrijov. Cár Vasilij Šujskij, neschopný udržať si moc a nastoliť poriadok, padol. Nastalo bezvládie. Až vojna s Poľskom v roku 1612, ktoré chcelo využiť zmätok a bezvládie v Rusku vo svoj prospech, dokázala zjednotiť krajinu pod vedením princa Pojarského a mäsiara Minina. „Cára z Tušina“ obesili a mnicha Sidona nastokli na kôl. Vo februári 1613 zemský snem zvolil nového cára. Stal sa ním Michail Fiodorovič Romanov, synovec Anastázie Romanovovej, prvej manželky Ivana IV. Románovovia vládli na tróne viac ako tri storočia. -> **Pozriaj:** s. 210-211 (Prežil Alexander I.?), s. 252-253 (Záhadná Anastázia)

Filozofi, alchymisti alebo vizionári f BRATSTVO RUŽOVÉHO KRÍŽA

Názov Ružový kríž vymysleli v roku 1614 traja evanjelickí intelektuáli, názov však neoznačuje trvalý myšlienkový prúd. Po stáročia ho používali rôzne ezoterické asociácie bez toho, aby mali priamy vzťah k pôvodne formulovaným myšlienkam.

V roku 1614 sa v Nemecku objavil po latincky napísaný manifest *Fáma fraternitatis - Zvesti bratstva Ružového kríža*, doplnený výkladmi, traktátmi, listami a hlavne životopisom Christiana Rosencreutzta, záhad-

Svedectvo o Ružovom kríži

V18. storočí historik G. Vaudé vo svojom Poučení Francúzska o pravdivej histórii bratov Ružového kríža píše:

„Členovia Ružového kríža priznávajú, že sú predurčení na to, aby pozdvihli úroveň všetkých vecí ešte predtým, ako nastane koniec sveta. Nech by sa nachádzali kdekoľvek, vedia o všetkom, čo sa deje vo svete ešte lepšie, ako keby tam boli. Nesužuje ich hlad ani smäd, staroba ani choroba, ani iné vrtochy prírody... Poznajú, kto je hodný vstúpiť do ich spoločenstva.

Majú knihu, z ktorej sa dozvedajú všetko to, čo je v iných knihách. Našli nový spôsob na určenie podstaty vecí. Prostredníctvom neho sa trojitý pápežský diadém zmení na prach. Slobodne a verejne bez obáv vyznávajú, že pápež je Antikrist. Za svojho vodcu, ako aj vodcu všetkých kresťanov pokladajú rímskeho cisára. Poskytnú mu viac zlata a striebra, ako kedy získali Španieli od Indiánov, či Indov. Ich škola, nazývaná Kolégium svätého Ducha, neutrpi žiadnu ujmu, i keď šíju všimli a videli stotisíce osôb. V knižniciach majú mnohé zázračné knihy. Najdôležitejšia po Biblii je tá, na ktorej spočívala pravá ruka mŕtveho otca, osvieteného Rosencreutzta. Títo ľudia sú presvedčení, že ich pravda a zásady pretrvávajú do konca sveta.

ného mága a mysliteľa, návštevníka Orientu, ktorý žil v 14. storočí.

Mystifikácia

Zámienkou na vydanie publikácie bolo údajne objavenie Rosencreutzovho hrobu v roku 1604. Publikácia bola napísaná na pergamene, obsahovala magické formulky a pravidlá, ktorými sa má človek v živote riadiť. Dielo vyšlo v roku 1615 aj v nemčine, doplnené *Vyznaním bratstva Ružového kríža*, ktoré sľubovalo čitateľom skvelé alchymistické objavy. V roku 1616 sa objavil tretí text, ktorý dopíňal predchádzajúce dva - *Chemické hýrenie Christiana Rosencreutzta*. Obsahovalo rozprávanie o vzrušujúcom živote imaginárnej postavy. Posolstvo tohto diela, zbavené tajuplnosti, znie: skutočné hľadanie a poznanie je poznanie samého seba, svetlo vychádza zvnútra človeka, a nie zvonka. V tých pohnutých časoch, keď napätie medzi reformovanými krajinami a krajinami, ktoré ostali verné katolicizmu Rímu, vyúsťilo až do tridsaťročnej vojny, pisateľ jednoduchého, ale pravdivého posolstva postavil katolíkov i reformátorov na jednu úroveň a v protiklade k nim vyzdvihol úprimnosť viery.

Z troch diel, ktoré vyšli v rokoch 1614-1616, nájdeme podpis autora iba pod posledným. Išlo o Johanna Andreäa, evanjelického diakona, ktorý žil v Tübingene. On a jeho dvaja priatelia Christoph Besold a Tobias Hess tvrdili, že vytvorili „rád alebo bratstvo chvályhodného Ružového kríža“. Tak ako neexistoval žiaden Christian Rosencreutz, neexistoval ani tento rád. Nápad slúžil len ako zámienka na napísanie mystického programu, slúžil ako erudovaná zábava troch intelektuálov, ktorí založili, dnes by sme to nazvali, „Tübingenský spolok“.

Neuveriteľný úspech

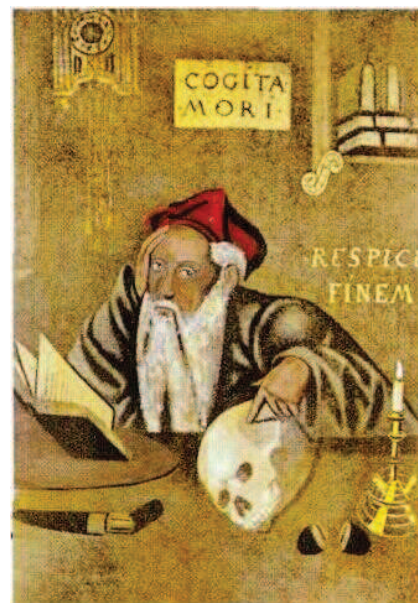
Po roku 1616 však Andreäa, Besolda a Hessa ich vlastný výtvar prerástol. Ružový kríž, pôvodne len hra, zábava, sa stal skutočnosťou. Vo viacerých mestách Európy vznikli lóže Ružového kríža bez toho, aby mali nejaký vzťah k Tübingenskému spolku.

Mágovia a šarlatáni sa vyhlasovali za veľmajstrov alebo zasvätencov rádu, ktorý v skutočnosti nikdy neexistoval! Andrea v úsilí vysvetliť svoje počínanie, poprel tieto spolky a spoločenstvá. On i jeho priatelia sa prestali odvolávať na Ružový kríž. Nič nepomohlo. Mnohí súdobí autori sa na tento „Rád“ odvolávali vo svojich knihách, dokonca aj Francis Bacon tvrdil, že ho ovplyvnili myšlienky a „tradícia“ Ružového kríža, keď písal svoju Novú Atlantídu. Existuje podozrenie, že aj Descartes patril k bratstvu. Počas celého 18. a 19. storočia vznikali početné spolky Ružového kríža bez akejkoľvek vzájomnej spätosti. Boli to premenované slobodomurárske lóže (niektoré dokonca vymenúvajú „rytierov Ružového kríža“ - ako istý slobodomurársky rad), ako aj literárne a teozofické kluby. Našli sa medzi nimi aj alchymistické a okultistické spolky. Tento názov prijali i mnohé skupiny, len aby vytvorili zdanie akejsi tajuplnosti. Lahko pochopíme, aký zmätok nastal.

„Vojna dvoch Ružových krížov“

Na konci 19. storočia nastal v spoločenstve ružových krížov vo Francúzsku veľký pohyb. V roku 1888 istý mladý básnik Stanislas de Guaita založil „Kabalistický rád Ružového kríža“ zasvätený spiritualistickým a ezoterickým myšlienkam. K tomuto novému bojovníkovi Ružového kríža sa pridali lekár Gérard Encausse, známy pod pseudonymom Papus, a tlačiar Joséphin

Portrét vymysleného Christiana Rosencreutzta, ilustrácia z 19. storočia. Legendárny zakladateľ Ružového kríža je na ňom zobrazený ako svätý Hieroným, kresťanský intelektuál meditujúci o smrti

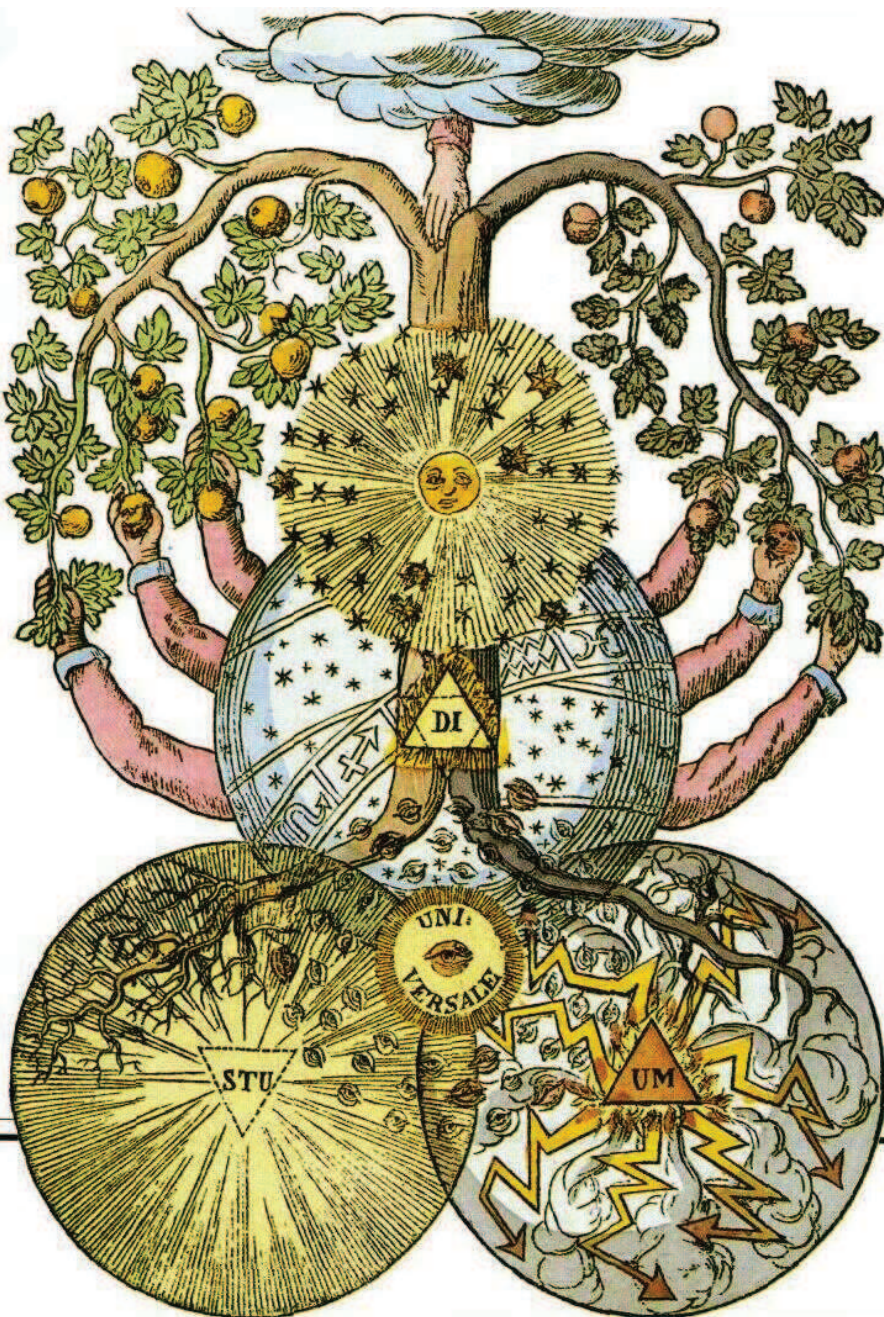
Péladan. Guaíta bol meditatívny hermetik (vynálezca hermetickej filozofie), Péladan zas extravagantný fantasta, ktorý sa nechal prezývať Sár, aby tak dokázal, že ho viažu príbuzenské vzťahy k istému starobabylonskému vládcovi. Nemohol zniesť, že nehrá v spoločnosti prím, a preto v roku 1890 založil konkurenčný „Katolícky rád Ružového kríža“, ktorý v sebe „sústredil úsilie po hľadani svetla na umeleckej úrovni“. Oba rády sa usilovali definovať idealistickú a mystickú estetickú doktrínu, neustále sa však vzájomne napádali, písali pamflety, v tlači sa objavovali ich bombastické, okázalé vyhlásenia. Verejnosť s potešením sledovala „vojnu dvoch Ružových krížov“, ktorá naberala na obrátkach a vďaka excentrickej osobnosti „Sára“ bola stále pikantnejšia. Už i tak naštrbená po-

vešť Ružového kríža stratila akúkoľvek dôveryhodnosť.

V roku 1909 Američan Harvey Spencer Lewis založil „Starý a mystický rád Ružového kríža“ (A. M. O. R. C.). Asociácia sa postupne presadila a vytlačila ostatné rády. A.M.O.R.C. je dnes najsilnejším zoskupením prívržencov Ružového kríža. V súčasnosti má na celom svete asi 6 miliónov členov. Často sa nesprávne pokladá za náboženskú sektu. Nie je to však náboženské zoskupenie; je tolerantné a otvorené všetkým mužom a ženám rôzneho vierovyznania, ktorí chcú skúmať a študovať ezoterické javy. Ich štúdium je vyslovene idealistické, opiera sa o tradíciu ezoterických textov, spätých so starovekým Egyptom. Tieto texty vychádzajú ako malé dielka a ich obtiažnosť sa postupne zvyšuje.

Joséphin Péladan, prezývaný Sár, na obraze maliara Desboutina (Musée des Beaux-Arts). Na konci 19. storočia sa usiloval zreformovať umenie podľa vízie Ružového kríža

Strom poznania dobra a zla, alegorické zobrazenie ružového kríža (Národná knižnica, Paríž)

Nemecko na začiatku 17. storočia

Vznik Ružového kríža treba vidieť v politickom a duchovnom kontexte doby. Len niečo vyše polstoročia uplynulo od augsburského mieru, keď sa protestanti a katolíci opäť vrhli do nelútostného boja.

Cisár Rudolf II. nedokázal skrotiť rôzne odbojné skupiny. Bol to slaboch bez pevnej vôle, poverčivý; obklopil sa mágmi, alchymistami, ezoterikmi a šarlatánmi. Jeho poradcovia sa starali skôr o vlastný majetok a blaho, než aby správne a spravodlivo radili. V roku 1609 sa protestanti zlúčili do Evanjelickej únie. Na to reagovali katolíci okamžitým vytvorením Svätej ligy. Po Rudolfovej smrti v roku 1612 hrozilo vypuknutie občianskej vojny. Na cisársky trón nastúpil jeho brat Matej, ten ho však veľmi rýchlo prepustil Ferdinandovi II. Český kráľ Ferdinand bol zanietný katolíkom, ktorému radili jezuiti. Po vypuknutí českého stavovského povstania v roku 1618 začal vojenskú operáciu v Čechách, čo sa stalo úvodom k veľkej vojne, ktorá pustošila Európu tridsať rokov.

Urbain Grandier, kňaz a čarodejník?

POSADNUTÉ DIABLOM V LOUDUNE

Sedemnást mnišok z kláštora uršulínok v Loudune postihla skutočná hystéria. Revali, že sú posadnuté diablom. Za vinníka, prostredníctvom ktorého diabol vstúpil do ich tela, označili Urbaina Grandiera, kňaza miestnej farnosti. Bol trňom v oku miestnej buržoázie.

Dva roky po obvinení súd uznal Grandiera vinným z čarodejníctva a upálili ho. Napriek tomu záchvaty posadnutosti rehoľných sestier neustali.

Zjavenia a posadnutosť

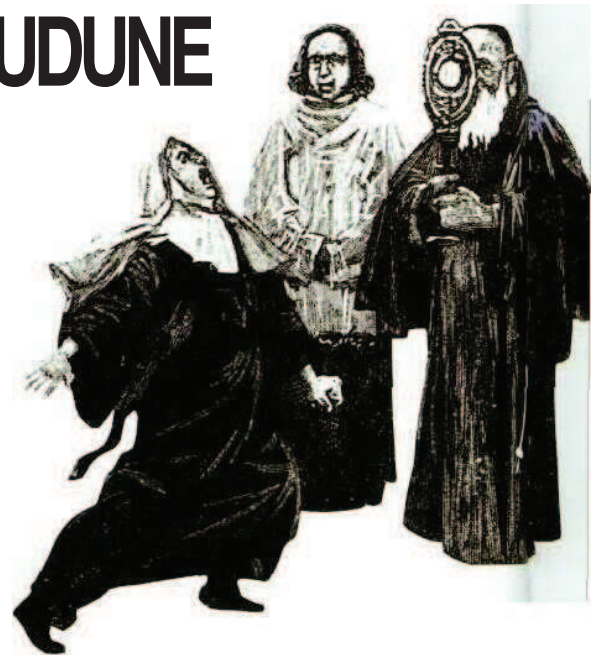
V roku 1632 malo mestečko Loudun v tourainskom kraji vyše 14 000 obyvateľov. Od mája do septembra zúrila v meste hrozná morová epidémia, ktorá si vyžiadala 3700 životov. V meste vládlo zúfalstvo, obyvate-

lia boli traumatizovaní. Túto pohromu pokladali za boží hnev. V atmosfére očakávania konca sveta sa objavili prvé prípady posadnutosti. V noci na 21. septembra videla predstavená kláštora uršulínok Jeanne des Anges spolu s dvoma mniškami postavu ich spovedníka otca Moussauta, ktorý zomrel na mor pred niekoľkými týždňami. V nasledujúcich dňoch sa tam udiali čudné veci: cez jedáleň preletela čierna guľa, po chodbách sa prechádzali duchovia. Začiatkom októbra sa u niekoľkých mnišok prejavili znaky šialenstva. Mnišky jačali a váľali sa po zemi, prejavovali sa u nich vykrievnia údiv. Toto šialenstvo postihlo celý kláštor. Kňazi veľmi rýchlo dospeli k záveru, že uršulínky sa stali obeťou démonov. Podľa náboženskej logiky sa Lucifer môže objaviť len vtedy, ak ho vyvolá nejaký čarodejník. Takže za tento démonický čin bol ktosi zodpovedný, bolo treba nájsť vinníka.

Zo všetkých oblastí Francúzska prichádzali kňazi, aby diabla vyhнали. Zaklínacími formulkami zažehnávali zlého ducha a pritom hľadali človeka, ktorý ho vyvolal. Až 11. októbra jedna mniška, podľa vlastných slov posadnutá démonom Astarothom, vyslovila meno Urbaina Grandiera, miestneho farára. Vinník sa konečne našiel, takisto ostatné mnišky ho označili za pôvodcu svojho nešťastia. Reči sa po meste šírili rýchlo a ľudia ho už vopred odsúdili.

Grandier, nepohodlný kňaz

Urbain Grandier bol vysoký, pekný muž, živý a inteligentný. Len čo vystúpil na kazateľnicu, uchvátil svojich poslucháčov. Vyčítali mu však voľnomyšlienkarstvo a hlavne slabosť pre pekné farničky. Aféra, ktorá bola až doposiaľ v medziach cirkvi, prerástla postupne do politickej roviny. Tento muž nikdy nevstúpil do ženského kláštora. Napriek tomu o ňom mnišky vedeli a tajne snivali. Loudunskí mešťania zas kritizovali jeho výšku a prehnané ambície. Miestni kapucíni využili rozruch okolo Grandiera vo svoj prospech a označili ho za autora hanebného pamfletu, na-

Exorcizmus predstavenej kláštora, detail rytiny z 19. storočia (Národná knižnica, Paríž)

miereného proti Richelieuovi. Zhodou okolností v septembri 1633 prišiel do mesta barón de Laubardemont, komisár ministra-kardinála Richelieua. V meste nepočul hovoriť o ničom inom iba o neprestávajúcich záchvatoch mnišok, o vyhánáčoch diabla, ktorí si v kláštore podávali kľučku, a o údajnej vine kňaza Grandiera. Po návrate do Paríža začal zhromažďovať dokumentáciu o prípade a 8. decembra sa vrátil do Loudunu. Mal so sebou plnú moc, aby viedol proces s Grandierom.

Bezpríkladný proces

Deň po svojom príchode dal Laubardemont Grandiera zatknúť. Počas domovej prehliadky sa u kňaza nenašlo nič kompromitujúce. Celý január 1634 zhromažďoval svedecké výpovede. Kňaz poprel obvinenia z bosoráctva a odmietol odpovedať na Laubardemontove otázky. V kláštore sa vyše roka uskutočňovalo pravidelné vyhánanie diabla, posadnutým mniškám však nepomohlo. I naďalej sa im vykrivovali údy, kričali mená démonov a nadávali kňazom. Labaurdemont sa ich rozhodol izolovať od ostatných a skúmať každý prípad osobit-

Zápis o posadnutosti diablom

Zápis vyhotovený pánom de Laubardemont, ktorý bol poverený vyšetrovaním prípadu Grandier.

„Bolo nanajvyšš čudné, ie on (diabol) jej (Jeanne des Anges) po latinsky prikázal zopnúť ruky. Spozorovali sme, ie proti svojej vôli poslúchla, ale ruky sa jej bez prestania chveli. A keď vzala do úst Sviatosť oltárnu, chcelaju za každú cenu, červenajúc sa a dychčiac pritom ako lev, vyplúť. Keď jej prikázal, aby nebola neúctivá, prestala s týmito prejavmi a hostiu prehltila. Začalo ju napínať na vracanie, ale keď jej zakázal vracať, poslúchla (...). Keď jej (diabol) rozkázal povedať meno tretej (posadnutej), začal ju trápiť ešte viac. Hlava sa jej vŕtala medzi pleciami, nechutne vyplazovala jazyk, funela, plula, vzpínala sa do výšky (...). Mniškino telo ležalo na bruchu, keď sa jej ramená začali vytáčať dozadu, ruky i nohy sa jej neuveriteľne pokrútili, chodidlá boli pospletané, akoby boli zviazané silnými povrazmi. Viacerí sa ich pokúšali od seba oddeliť, no neúspešne.“

Mniška „posadnutá diablom“, scéna z filmu Keňa Russela Démptni, 1970

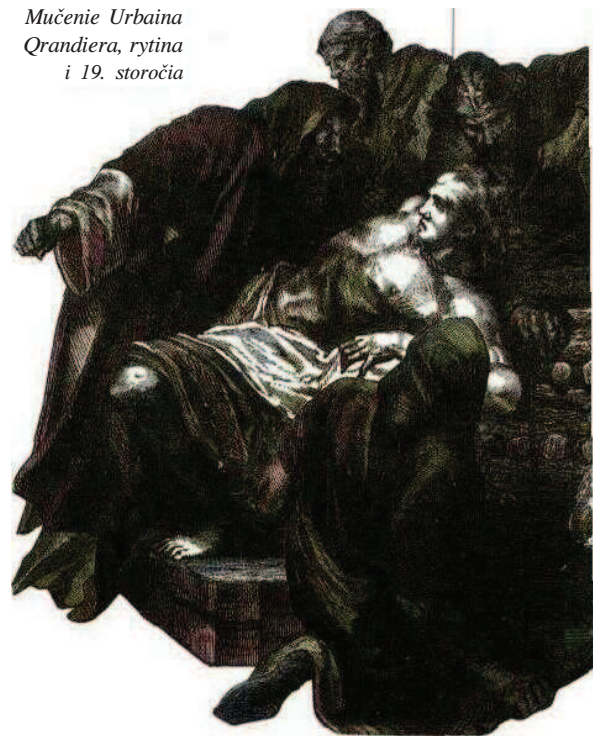
ne. Lekári, ktorých Laubardemont pozval, aby vyšetrili posadnuté mnišky, sa zhodli, že: „Všetky skúmané prípady prekračujú ľudské možnosti a z hľadiska prírody sú absolútne nepochopiteľné a nevysvetliteľné...“ Aféra sa uzavrela: mnišky sa stali obeťami nadprirodzených síl. Proces sa začal 8. júla 1634. Dvanásť sudcov vybrali a povolali z malých oblastných súdov. Títo si prečítali Laubardemontovu vyšetrovaciu správu, vypočúvali mnišky posadnuté diablom a na Grandierovi hľadali „znaky nevšednosti“. Dávne zranenie, jazvu na palci pokladali za dôkaz, že svojou krvou podpísal zmluvu s diablom. Necitlivé rameno zas za zname-

nie, že sa tejto časti jeho tela zmocnil zlý duch. To boli dôkazy, ktoré rozhodli o jeho vine. Sudcovia vyriekli rozsudok 18. augusta o piatej ráno. O dve hodiny neskôr prišiel za Grandierom do väzenia Laubardemont a podrobil ho výsluchu - to znamená mučenie; poobede ho potom odvliekli na Trhové námestie, kde naňho už čakala hranica. Hysteria niekoľkých mnišok stála život muža, ktorý sa prevínil len tým, že bol objektom ich vídií. Posadnuté mnišky sa stali atrakciou, na ktorú sa chodili dívať zvedavci zďaleka i zblízka. Záchvaty boli vždy veľmi pozoruhodné a pretrvávali mnoho rokov aj po Grandierovej smrti až do dňa, keď najzúrivejšia z posadnutých, Jeanne des Anges, zmenila svoju rolu a stala sa z nej vizionárka prestúpená Bohom.

Storočie démonov

V roku 1598 Henrich IV. vyhlásil nantský edikt, a tým ukončil náboženské vojny. Netolerantnosť si však veľmi rýchlo našla iné cesty. Nasledujúce storočie sa vyznačovalo najpočetnejšími prípadmi bosoráctva a posadnutosti diablom. Bosoráctvo zaplavilo vidiek, posadnutosť diablom sa vyskytovala v mestách a zasahovala buržoáziu. Na začiatku 17. storočia sa vyšetrovali početné prípady v rozličných oblastiach Francúzska: v Bretónsku, Franche-Comté, Lotrinsku, Alsaskú, Poitou, v Béarne, Provencalsku... Diablom boli posadnuté častejšie ženy ako muži. Niektoré z nich sa stali dokonca slávne: Nicole Aubryová, Jeanne Féryová, Marthe Brossierová. Najväčší rozruch vyvolal Gaufridyho proces. Prebiehal v Aix-en-Provence a trval vyše dvoch rokov, od 1609 do 1611. O rok nato vyšla kniha, kde sa podrobne opísali všetky detaily. Nemožno vylúčiť, že čítanie tejto knihy neovplyvnilo priebeh nasledujúcich procesov, resp. celé prípady vo Faubourg Saint-Jacques v rokoch 1621 a 1622, v Loudune (1632-1640), Louviers (1642-1647) a Auxonne (1658-1663).

Mučenie Urbaina Grandiera, rytina i 19. storočia

Najstráženejší záhadný väzeň

ŽELEZNÁ MASKA

Legendárny záhadný väzeň, ktorému Ľudovít XIV. zakázal akýkoľvek kontakt s vonkajším svetom, podnietil obrazotvornosť románopiscov a dramatikov. Objavil ho Voltaire a svojim románom preslávil Alexander Dumáš. „Muž so železnou maskou“ ostal dodnes záhadou. Nevedno, kto to bol a čo vykonal, že si vyslúžil taký osud.

Bývalý mušketer Benigne de Saint-Mars, tešiaci sa z kráľovej priazne i priazne svojho ministra Louvoisa, sa v roku 1665 stal veliteľom alpskej pevnosti Pignerol. V nej strážil viacerých väzňov, medzi inými bývalého ministra Fouqueta a vojvodu de Lauzun. V roku 1681 Saint-Mars z Pignerolu odišiel a ujal sa velenia malej pevnosti Exilles. Spolu s ním odišli aj dvaja väzni. Keď sa v roku 1687 stal správcom väznice na Ostrove svätej Margaréty, oproti Cannes, zobral so sebou aj jedného z dvoch mužov. Muž bol

prevezený v uzavretom koči zakrytom voskovým plátnom. V roku 1698 sa Saint-Mars ujal velenia väznice v Bastile. Neznámy väzeň ho nasledoval aj tam. Aby Saint-Mars zatajil jeho totožnosť, zakryl mu tvár zamatovou maskou s kovovými pružinami - „železnou maskou“. Keď zajatec v roku 1703 zomrel, pochovali ho pod cudzím menom (Marchiali) na cintoríne Saint-Paul v Paríži.

*Záhadný väzeň,
scéna z filmu
Muž so železnou
maskou
od režiséra
M. Neieueä, 1976*

*Železná maska v Bastile,
rytina z r. 1789-1790
(Musée Carnavalet,
Paríž)*

Prípado odhalil Voltaire

Voltaire vo svojom diele Storočie Ľudovíta XIV. z r. 1751 prvýkrát odhalil záhadu Železnej masky.

„Do pevnosti na Ostrove svätej Margaréty, ktorý sa nachádza v južnom Provensalsku, previezli v najväčšej tajnosti neznámeho väzňa. Bol mladý a mal vysokú, krásnu, graóóznú postavu. Počas cesty mal väzeň na tvári masku, v spodnej časti prichytenú oceľovými pružinami, ktorá mu nebránila v jedení. Mali príkaz zabíť ho, ak by šiju dal dole. Na ostrove osial až dovtedy, kým ho istý dôstojník, nazývaný Saint-Mars, ktorý sa po spravovaní väznice v Pignerole stal v roku 1690 správcom Bastily, nepreviezol do Bastily. Muž bol stále maskovaný. Pred odchodom z ostrova ho navštívil markíz Louvois. Neznámeho ubytovali v Bastile, ako sa najlepšie dalo. Nič mu neodmietli, o čo si požiadali. Mal veľkú slabosť pre krásne oblečenie, najjemnejšiu bielizeň a čipky. Hrával na gitare. Dostával najvyberanejšie jedlá a správca sa pred ním len zriedkakedy posadil.“

mrel v roku 1680 a Lauzun bol omilostený ešte pred Saint-Marsovým odchodom. V posledných mesiacoch pred Saint-Marsovým odchodom z Pignerolu bolo vo väzení mohutnej pevnosti iba päť väzňov. Jeden z nich bol mních, ktorý sa do väznice dostal kvôli tomu, že podviedol dvorné dámy. Tvrdil im, že našiel kameň mudrcov. Ďalším bol istý Dubreuil, dôstojník odsúdený za špionáž a zradu. Tretí bol taliansky gróf Matthioli, podriadený vojvodovi de Mantoue, ktorý sa usiloval podviesť Ľudovíta XIV. v jednej obchodnej záležitosti. Štvrtý bol La Rivière, Fouquetov sluha, ktorý ostal vo väzení aj po pánovej smrti - intrigánsky minister mu predsa mohol vyjaviť nebezpečné tajomstvá. Piaty bol Eustache Dauger alebo d'Auger, mladý dvorný rytier, ktorý sa údajne zaplietol do aféry s jedmi.

Verný zajatec

Saint-Mars prišiel do Exilles v roku 1661 s dvoma väzňami. Inak ich nenazval, len „tí dvaja z hĺbky veže“. Ale z veliteľovej korešpondencie vieme, že Matthioli a Dubreuil zostali po Saint-Marsovom odchode v Pignerole a mních zomrel. Takže dvaja z hĺbky veže boli La Rivière a Dauger. Jeden z nich bol chorý a zomrel v roku 1686 - bol to pravdepodobne La Rivière, ktorý bol mnohokrát pripútaný na lôžko už vtedy, keď slúžil Fouquetovi. Je zrejme, že jedine Dauger ostal nažive. Toto presvedčenie potvrdzujú aj listy syna markíza de Louvois, ktorý v roku 1691 písal Saint-Marsovi o väzňovi, ktorého ten strážil už „vyše dvadsať rokov“. Dátum Daugerovho uväznenia bol zhodný s dátumom uväznenia neznámeho muža.

V roku 1694 aj Matthioli a Dubreuil prišli za Saint-Marsom a Daugerom na Ostrov svätej Margaréty. Talian zomrel po niekoľkých mesiacoch. Keď Saint-Mars získal v roku 1698 miesto správcu väznice v Bastile, odišiel zo Svätej Margaréty spolu s dvoma žijúcimi väzňami. Jeden z nich mal na tvári masku, druhý bol Dubreuil, ktorý zostal vo väzení v Lyone. Muž v maske nemohol byť nik iný ako Eustache Dauger.

Eustache Dauger

Odkedy Daugera v roku 1669 uväznili, venovali mu neustálu pozornosť. Jeho meno sa objavilo v spisoch iba pri jeho príchode do väznice, neskôr ho kráľov minister Louvois nazýval „väzňom z hĺbky veže“ alebo „väš

(Saint-Mars) starý zajatec“. Louvoisove príkazy ohľadne zajatca boli jasné: muž musí zostať v anonymite a za žiadnych okolností sa nesmie stykať s nikým zvonka. Jedlo mu prinášal sám Saint-Mars, ani strážcovia sa k nemu nesmeli priblížiť. Táto absolútna izolácia znamenala, že Dauger v sebe ukrýval nejaké hrozné tajomstvo. V roku 1675 Louvois súhlasil, aby slúžil Fouquetovi namiesto La Riviera, ktorý bol často chorý. Tento vzťah nebol v žiadnom prípade nebezpečný. Aj samotný Fouquet bol odsúdený na doživotie, nemal nijaké kontakty s vonkajším svetom. K tajomstvu, kvôli ktorému bol Dauger odsúdený na doživotné väzenie, pribudli aj Fouquetove tajomstvá: tým sa stal dvojnásobne nebezpečným. Ostávajú dve záhady: aké bolo to hrozné tajomstvo, kvôli ktorému bol Dauger väznený s toľkými bezpečnostnými opatreniami namiesto toho, aby ho jednoducho zavraždili? Hypotézu o mužovi v železnej maske ako bratovi Ľudovíta XIV. nemožno brať vážne. Francúzsky historik M. Duvivier skúmal Daugerovu kariéru pred jeho uväznením a dospel k záveru, že nebol v žiadnom príbuzenskom vzťahu s kráľovskou rodinou. Vieme len, že uznali za vhodné nielen ho izolovať od sveta, ale mu zakryť aj tvár, ktorá sama v sebe skrývala nejaké tajomstvo. -> **Pozri aj:** s. 174-175 (Otrávilí Madame?)

„Stále sám!“ alebo
Železná maska. Kresba
Célesta Nanteuila
pre partitúru piesne (bibl.
des Arts décoratifs, Paríž)

Dávne dohady

Maska, ktorá zakrývala tvár Saint-Marsovho väzňa, vyvolala veľa dohadov. Podľa nich mala maska utajiť jeho podobnosť s istou vysokopostavenou osobou, ktorú by mohol väzeň nahradiť. Preto s ním zaobchádzali veľmi ohľaduplne.

V 18. storočí existovalo veľa dohadov o identite väzňa. Najzaujímavejšia bola Voltairova domnienka, ktorú prebral a vo svojom románe *Vikomt de Bragelonne* presvedčivo opísal Alexander Dumáš. Podľa nej muž pod maskou bol starším nevlastným bratom Ľudovíta XIV., ktorý sa narodil z mimomanželského vzťahu Anny Rakúskej a grófa Buckinghamu. Ale mohol byť takisto dvojčaťom kráľa Slnka alebo jeho mladším bratom, narodeným z tajného manželstva Anny s Mazarinom, ďalej nemanželským synom anglického kráľa Karola II. alebo tiež spisovateľom Moliérom, ktorý sa po napísaní *Tartuffa* stal obeťou pomsty svätuškárov.

Henrieta Anglická zomrela v ukrutných bolestiach

OTRÁVILI MADAME?

Madame, sotva dvadsaťšesťročná švagriná Ľudovíta XIV. a dcéra anglického kráľa Karola I., umrela počas niekoľkých hodín v zámku Saint-Cloud vo Francúzsku. Henrieta Anglická, smutná, nepokojná milienka Ľudovíta XIV. a jeho osobná diplomatická poverenkyňa, vo svojej agónii tvrdila, že ju otrávil.

Henrieta Anglická prežila ťažké detstvo vo vyhnanstve v Paríži, keď jej otca Karola I. v Anglicku zvrhol Cromwell. Mala iba štrnásť, keď nastala reštaurácia kráľovstva a jej brat Karol II. zasadol na trón. Neostala však dlho v Londýne, o tri roky neskôr, v roku 1661 sa vrátila do Paríža, aby sa tam vydala za brata francúzskeho kráľa vojvodu Filipa Orleánskeho. Nanešťastie, Filip sa zaujímal skôr o jemných milencov, odetých v hodvábne a čipkách.

„Madame je mŕtva“

Úryvok zo slávnostnej pohrebnej reči, ktorú napísal Bossuet, prednesenej 21. augusta 1670 v kostole Saint-Denis.

„Och, noc strašná, nešťastná, zadunela ako líder hromu táto strašná zvesť: Madame zomrela! Madame je mŕtva! Koho z nás nezasiahol tento blesk? Toto strašné nešťastie akoby postihlo naše rodiny! Pri prvom zásahu tejto hroznej správy sú všetci zdesení, zasiahnutí, okrem srdca princeznej. Všade počuť krik, všade vidno bolesť a beznádej, temný obraz smrti. Kráľ, kráľovná, Monsieur, celý dvor, všetci ľudia sú porazení, sklúčení. Zdá sa mi, že sa vyplnili slová proroka: „Kráľplače, knieža smúti, nešťastná ruka osudu sa náhle, bolestivo dotkla národa.“

Úryvok z rozprávania panej de la Fayette „Správa o smrti Madame“: „Zdá sa, že si bola istá svojou smrťou a bola k nej lahostajná. Podľa všetkého mala myšlienku na otravu jedom zakorenenu v duši. Keď videla, že lieky nepomáhajú, prestala myslieť na život a už len tíško znášala svoju bolesť.“

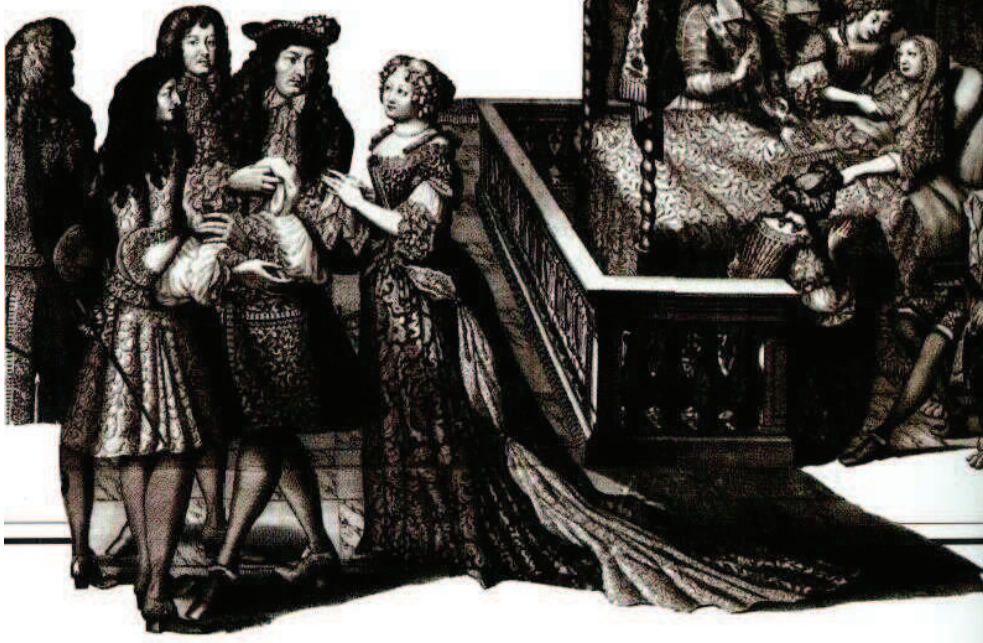
Ambiciózna Henrieta neprotestovala, namiesto toho sa snažila dobyť dvor. Veľmi rýchlo si vydobyla miesto medzi vysoko postavenými intrigánmi, zúčastňovala sa na satanských omšiach a zahŕňala priazňou tých, ktorí jej mohli byť užitoční. Nebola ktovieako krásna, ale mala šarm, ktorému len málokto odolal. Medzi jej milencov patrili princ de Rohan, gróf de Guiche, markíz de Vardes, vojvoda z Buckinghamu i samotný Ľudovít XIV., no

takisto slečna de Fiennes, pani de Monaco a vojvodkyňa z Mecklenburgu.

Nepriatelia Madame

Napriek jej početným ľubostným avantúram ju znepokojoval rastúci vplyv manželovho milenca rytiera de Lorraine. Rytier, obratný intrigán, ktorý sa vyznal na dvore, mal na Filipa nepopierateľný vplyv. Henrieta sa cítila podvedená, ponížená. Keď sa stala milenkou Ľudovíta XIV., rozhodla sa dotieravca odstrániť. Filip Orleánsky plakal a bol celý bez seba od zlosti, ale kráľov verdikt bol nezvratný: Lorraine sa dostal do väzenia na ostrove If a neskôr ho kráľ poslal do vyhnanstva do Talianska. Rytier však nebol jediným Henrietiným nepriateľom. Ohrdnutý milenc markíz de Vardes

Henrieta Anglická, vojvodkyňa Orleánska, držiaca v rukách portrét Monsieura, vojvodu Orleánskeho. Detail malby od neznámeho maliara (muse'e Condé, Chantilly)

obvinil Madame zo zrady a kráľovi predostrel falošné dokumenty o jej účasti na finančnej afére v Dunkerque. Henrieta však svoju nevinu ľahko dokázala. Takisto mnohé dvorné dámy jej závideli kráľovu náklonnosť, hlavne pani de Montespan, ktorá sa chcela stať kráľovou milenkou.

Závisť a žiarlivosť ešte vzrástli v roku 1667, keď Ľudovít XIV. vymenoval Henrietu, ako sestru Karola II., za oficiálnu sprostredkovateľku dohody s Anglickom. Madame strávila dlhé dni s kráľom a spolu rozoberali štátnické záležitosti. Z týchto rozhovorov bol vylúčený aj kráľov brat Filip. V roku 1670 Henrieta odcestovala do Anglicka. Oficiálne išlo o súkromnú návštevu, ale vrátila sa z nej so spojeneckou zmluvou, ktorá Ľudovítovi XIV. umožnila, aby sa bez zábran pustil do dávno plánovanej vojny proti Holandsku.

Madame umiera

Viete 1670, zanedlho po návrate z Anglicka, sa Henrieta po kúpeli v Seine začala cítiť zle. Ani nasledujúci deň sa necítila lepšie, preto si vyžiadala veľký pohár ľadovej vody s cigóriou. Na jeden dúšok ho vypila a hneď potom začala mať veľké bolesti. Odviedli ju do izby. Zvíjala sa od bolesti, vracala a ukrutne trpela. Privolaní lekári konštatovali obvyčajnú koliku a pustil jej žilou, ale bolesti neutíchali.

„Vo vode, ktorú som vypila, bol jed!“ vykrikla zrazu Henrieta. Domáhala sa proti-jedu, a tak jej priniesli protiliek - prášok vyrobený z jedu zmiže, používaný v 18. storočí. Jej pulz sa náhle zhoršil. Lekár tvrdil, že sato stáva, keď je kolika. Ďalší dvaja lekári privolaní z Versailles - môžeme si ich predstaviť podľa Moliérovho opisu - naordinovali klystír. Liečba nebola účinná. Henrieta, presvedčená že ju otrávil, pomaly umierala pred očami manžela a kráľa, ktorý jediný plakal. Deväť hodín po tom, čo vypila pohár vody s cigóriou, umrela v hrozných bolestiach.

Otrávená?

Otravy jedom sa vtedy rozšírili aj na kráľovskom dvore. Medzi obyvateľmi Versailleského zámku o tom kolovali rôzne

chýry. Tento zvyk sa do Francúzska dostal z Talianska. No a kto bol práve v tom čase v Taliansku? Predsa rytier de Lorraine. Vyšetrovateľ prípadu Saint-Simon dospel k záveru, že Filipov vyhnaný milenec dal Madame otráviť. Pomáhali mu pritom priatelia - gróf de Beuvron a markíz d'Effiat. Podľa vyšetrovateľa v júni poslal Lorraine d'Effiatovi z Ríma jed. 29. júna d'Effiat vkázol do Henrietinych komnát, kde nasypal jed do porcelánovej karafy, v ktorej bola voda s cigóriou. Horká chuť cigórie prekryla príchuť jedu. Vo vyšetrovateľovej správe sa však, bohužiaľ, objavila trhlinka. Vieme, že z krčaha pila vodu aj jedna služka, ktorej sa nič nestalo. Takže ak predpokladáme, že Madame otrávil, jed bolo treba hľadať inde, a nie v karafe s vodou.

Napriek tomu reči o tom, že Madame otrávil, stále pretrvávali. Vyhlasovala to aj Filipova druhá manželka kňažná Palatine. Nemožno však zabúdať, že Henrieta mala veľmi krehké zdravie a viackrát mávala záchvaty bolesti. Výsledky vtedy vykonanej pitvy vo svetle súčasnej medicíny ukázali, že princezná zomrela na zápal pobrušnice, ktorý sa vyvinul z degenerovaného vredu. Teda na chorobu, ktorá mohla vzniknúť prirodzenou cestou... ale takisto aj ako dôsledok pravidelného užívania malých dávok jedu.

Bolo Henrietino náhle úmrtie zapríčinené otravou? (Detail rytiny zo 17. storočia)

Prípady travičstva

Možná vražda Henriety Anglickej sa zapísala do histórie škandálov, ktoré sú späté s travičstvom. Najznámejší bol škandál, ktorý vypukol dva roky po princeznej smrti. Bola to tzv. „aféra s jedmi“.

Markíza de Brinvilliers a jej milenec. V roku 1672 po smrti istého mladého dôstojníka sa našli listy a dokumenty, ktoré boli dôkazom jeho vzťahu k markíze de Brinvilliers. Z listov sa verejnosť dozvedela, že dôstojník otrávil markízinho otca i jej dvoch bratov, aby ona získala celé rodinné bohatstvo. Pri listoch sa našla aj fľaštička s jedom. Bola to zmes arzénu, slín ropuchy a viacerých „magických“ práškov. Znepokojená markíza utiekla do kláštora, kde ju však v roku 1675 zatkli.

Zákazníci čarodejnice Voisinovej. Aféra vyvolala veľký rozruch a v priebehu vyšetrovania sa zistilo, že stopy vedú k preslávenej čarodejnici Catherine Deshayesovej, prezývanej Voisinová. Poručík parížskej polície La Reynie počas vyšetrovania zistil, že ide o obrovský škandál, ktorý zasiahol všetky dôležité miesta v krajine. Do aféry bolo zapletených niekoľko sto osôb. Travičstvo, ktoré sa do Francúzska dostalo z Talianska, znamenalo v Paríži obrovský úspech. V roku 1679 bol zriadený mimoriadny súdny tribunál, ktorý sa zaoberal vyšetrovaním aféry. Voisinová menovala viacerých významných klientov, ale jej odhalenia ostali utajené. Napriek tomu sa povrávalo, že medzi nich patrili aj Mazarinove netere, grófky de Polignac a de Gramont, vojvodkyňa de Bouillon, maršal Luxemburský, ambiciózný dvoran Jean Racine... V roku 1682 sa do aféry zaplietla aj pani de Montespan, milienka Ľudovíta XIV. Kráľ znepokojený škandálom, ktorý sa dotkol aj blízkosti trónu, celú vec nakoniec utulal. Prestalo sa s prenasledovaním vinníkov a vyšetrovaniami, mimoriadny súdny dvor bol rozpustený. Vo Versailles zavládla nedôvera.

Slávna travička Voisinová (Bibl. nat., Paríž). Koncom 17. storočia boli časté prípady travičstva

Čierna mníška vysvätená s veľkou slávou

ČERNOŠKA Z MORETU

Na jeseň 1695 sa celý kráľovský dvor zúčastnil slávnostného vysvätenia mladej černošky za mníšku benediktínskeho rádu. Zložila rehoľný slub a vstúpila do benediktínskeho kláštora v Morete. Ludovít XIV. jej udelil veľkorýsu penziu. Prečo jej venoval takú mimoriadnu pozornosť? Pochádzala azda z kráľovskej krvi?

V roku 1660 sa dcéra španielskeho kráľa Filipa IV. Mária Terézia Rakúska vydala za Ludovíta XIV. Infantka od detstva vedela, že ju čaká kráľovský sobáš. Od prvej chvíle,

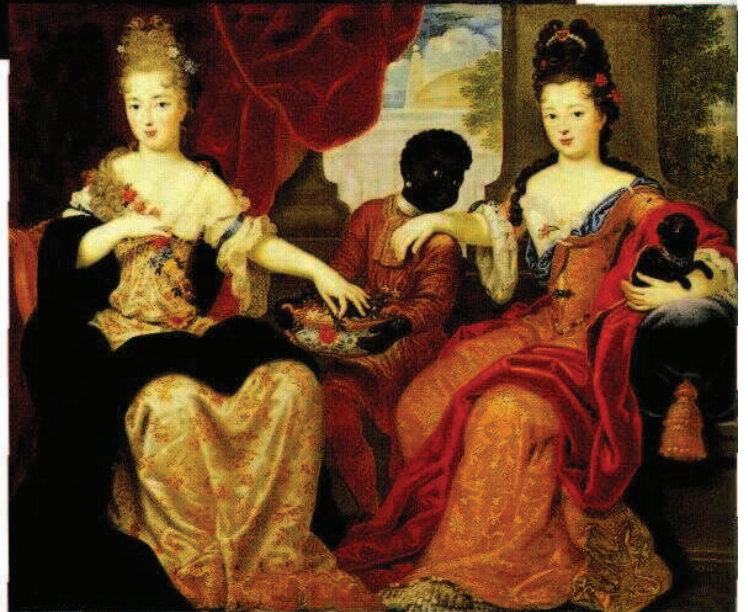
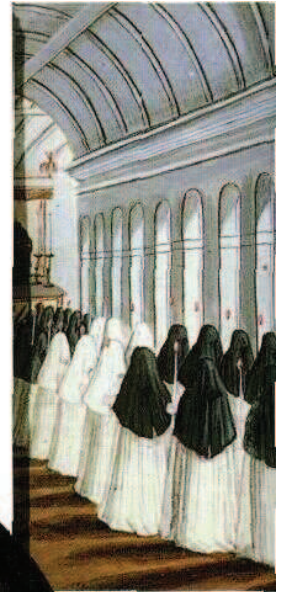
Svedectvá o Maurke

Vo svojich Memoároch slečna de Montpensier opísala ťažký pôrod kráľovnej a novonarodené dieťa:

„Monsieur mi rozprával o kráľovninom utrpení, ako jej prvý spovedník dával posledné pomazanie a od zármutku omdlel, ďalej sa Monsieur smial a s ním všetci prítomní, keď uvideli kráľovninu zamračenú tvár po tom, čo porodila dcéru, ktorá sa podobala na malého černoška. Černoška jej priviezol pán de Beaufort, bol pekný, milý a bol sták s kráľovnou. Keď si pomyslela, že dieťa, ktoré čaká, by sa naňho mohlo podobáť, dala ho odstrániť. No bolo už neskoro, malé dievčátko bolo hrozne a zanedlho zomrelo. No musím dať pozor, aby som sa o tom nezmienila pred kráľovnou, pretože by umrela.“

Voltaire, ktorý sám navštívil Maurku v moretskom kláštore, sa prikláňal k myšlienke, že ide o kráľovu nemanželskú dcéru. Vo svojom Storočí Ludovíta XIV. napísal: „Bola mimoriadne tmavá a napriek tomu sa naňho podobala. Krát jej dal dvadsaťtisíc strieborných dukátov a umiestňujú v tomto kláštore. Vedomie, že pochádza z kráľovskej krvi, ju napínalo sebavedomím a pýchou, na ktorú sa predstavené kláštora sťažovali. Pri jednej zo svojich ciest do Fontainebleau sa pani de Maintenon zastavila v Morete a dohovárala mníške, aby bola skromnejšia. Všetomže sa usilovala, aby jej vyhovorila myšlienku, ktorá bola dôvodom jej pýchy. «Pani», odpovedala černoška, „skutočnosť, že dáma vášho postavenia ma okamžite prišla upozorniť, že nie som kráľovou dcérou, ma presvedčila, že ňou som.»“

Lujza Mária Terézia, malba od neznámeho autora (Knižnica Sainte-Genevieve). Bola čierna mníška dcérou Márie Terézie?

Mladé šľachticné so svojim černoškám, malba od Vignona (Versailleský zámok). Mária Terézia, tak ako to vyžadovala vtedajšia móda, mala tiež svojho černoška. Zašla vo svojich nežnostiach prídaleko?

Procesia mníšok (muse'e de Vcnailles)

ako zbadala svojho nastávajúceho manžela, sa doňho z celého srdca zaľúbila. Čo sa týka citov Ľudovíta XIV., poslušchol Mazariнову radu. Oženil sa, aby získal spojenectvo Španielov a matku pre svoje budúce deti. Pani de Motteville uviedla, že keď kráľ prvý raz zbadal svoju budúcu manželku, „zdôveril sa kniežatú de Conti a pánu de Turenne, že ho v prvom momente zarazil nepekný účes a nevzhľadné oblečenie infantky, ale keď sa na ňu pozornejšie zahľad, zbadal, že sa v nej ukrýva krása a onju bude schopný milovať.“ Inými slovami, kráľ sa zmieril s tým, že sa ožení s tučným dievčaťom s pokazenými zubami.

Opustená kráľovná

V prvých mesiacoch manželstva sa kráľ správal ako pozorný manžel. Veľmi rýchlo však uňho zvíťazila túžba po pekných ženách. Nebol mužom, ktorý by skrýval svoje vášne, preto sa na dvore o jeho ľubostných pomeroch vedelo. Mária Terézia úprimne svojho muža ľúbila, preto trpela. „Zdalo sa, že jej pukne srdce od ziaľu, tak veľmi túžila byť späť s tým, kvôli ktorému nariekala“, napísala pani de Motteville. Kráľovná často plakala, cítila sa opustená, ponížená. Niekoľko dvorných dám jej robilo spoločnosť, bola však stále nevrlá a neznášala dvorné intrigy.

Hlučný vojvoda de Beaufort, ktorý sa stal admirálom, priniesol jedného dňa zo svojich ciest mladého čierneho otroka a daroval ho kráľovnej. Chlapec, ktorého pokrstili Nabo, bol živý, duchaplný a veľmi rýchlo si získal priazeň kráľovnej i jej dvorných dám. Vtedy sa rozšírila módna vlna černoškov. Na obrazoch z toho obdobia často nájdeme v spoločnosti dvorných dám malých čiernych sluhov. Jedného dňa v roku 1664 však Nabo náhle zomrel. Kráľovná bola práve tehotná a zvesť o tom prenikla aj na verejnosť.

Nečakané prekvapenie

Kráľovná znášala svoje tehotenstvo veľmi ťažko, bola nepokojná, často chorá. Ráno 16. novembra 1664 pocítila prvé bolesti. Pôrod bol ťažký a trval veľmi dlho, lekári sa obávali o život matky i dieťaťa. Po mnohých hodinách trápenia Mária Terézia porodila malé čierne dievčatko. „Malá čierna maurka ju skoro pripravila o život,“ zaznamenala pani de Motteville.

Prekvapenie i pohnutie bolo obrovské a medicína 17. storočia sa pokúsila vysvetliť tento jav po svojom. Farba pokožky u dieťaťa bola zapríčinená stravou, ktorú jedla kráľovná, striedaním teplého a chladného počasia, ako aj tým, že dieťa pri narodení nemalo dostatok vzduchu ... Samozrejme, nikto nebol natoľko naivný, aby tomu uveril, a okrem toho sa nezabudlo na Naba. Póvravalo sa, že dieťa má chatrné zdravie. Po štyridsiatich dňoch, 29. decembra zomrelo. Dvorný lekár a dekan fakulty Patin vo svojej správe uviedol, že „malá slečna mala kŕče, bola veľmi slabá a nemohla prežiť“. Túto udalosť zaznamenali viacerí kronikári, ale nikde nebola zmienka o priamom svedkovi, ktorý by videl dieťa zomrieť.

Mníška z Moretu

Po tridsiatich rokoch, v roku 1695 (Mária Terézia zomrela roku 1683) pani de Maintenon, kráľova manželka, predstavila v kláštore benediktínok v Morete mladú čiernu dámu - Maurku - ako sa vtedy hovorilo, ktorá chcela zložiť rehoľný sľub a vstúpiť do kláštora. Celý dvor bol pozvaný na slávnostný obrad a 15. októbra kráľ obdaroval Maurku penziou v hodnote 300 libier. Tento kráľov postoj bol mimoriadne zvláštny, no pozornosť, ktorú kráľovská rodina venovala tejto černoške, vyvolala ešte väčšie prekvapenie. Pani de Maintenon, bývalá vychovávateľka kráľových nemanželských detí a v súčasnos-

ti jeho tajná manželka, často navštevovala čiernu mníšku v Morete. Kráľov syn, následník trónu Ľudovít, i jeho dvaja synovia - princovia Ľudovít a Filip tam tiež často zavítali. Kto bola mladá dáma, ktorej venovali takú pozornosť? Zdá sa, že ona nemala pochybnosti o svojom pôvode. Saint-Simon napísal, že „jedného dňa, keď Monseigneur (následník trónu) poľoval v blízkom lese, počul, ako čierna dáma ľahostajne povedala: môj bratje na poľovačke.“

Bola teda sestrou alebo nevlastnou sestrou následníka trónu. Očividne nebola kráľovou a kráľovninou dcérou, akým zázrakom by bola čierna? Ale mohla byť dcérou Ľudovíta XIV. a nejakej černošky. Táto domnienka očarila Voltaira rovnako ako predstava, že Muž so železnou maskou je bratom Ľudovíta XIV. V skutočnosti je to len málo pravdepodobné: milenky Ľudovíta XIV. každý poznal, jeho deti boli zapísané do zoznamu a čiernych žien bolo v 17. storočí vo Francúzsku veľmi málo. Černoška však mohla byť dcérou Márie Terézie. V tom prípade sa treba rozpomenúť na dieťa, ktoré sa narodilo v roku 1664 a černoška, ktorý dospel tak rýchlo a veľmi sa páčil kráľovnej.

» Pozri aj: s. 172-173 (Železná maska), s. 174-175 (Otrávilí Madame?)

Výstrelky Ľudovíta XIV.

Ľudovít sa už odmlada netajil svojou záľubou v pekných ženách. Jeho milostné dobrodružstvá sa spočiatku podobali skôr hladu nenасыtného pahľníka ako vychutnávaniu gurmána.

Kňažná Palatine sa o tom zmienila obšírnejšie: „Každá mu bola dobrá, či to bola žena z ľudu, sedliacka, záhradníková dcéra, slúžka alebo vysokopostavená dáma, stačilo, keď naznačila, že je doňho zaľúbená.“

V rokoch 1661-1683 dobyl nespočetné množstvo ženských srdiec. Medzi jeho najznámejšie milenky patrili Madame (Henrieta Anglická), ktorá sa vydala za kráľovho brata, ďalej slečna de La Valliere, mladá dáma, spoločníčka Madame. So svojou hlavnou milenkou pani de Montespan mal spolu osem detí. Táto nakoniec upadla do nemilosti, lebo nakúpila afrodisiaká s úmyslom podať ich kráľovi a jej meno sa spomenulo v afére s jedmi. Nakoniec sa Ľudovít XIV. zaľúbil do vdovy, ktorá vychovávala jeho nemanželské deti. Bola to pani de Maintenon. Starnúci kráľ túžil po pokoji a na jej naliehanie sa s ňou oženil. Pani de Maintenon ho obklopila atmosférou pobožnosti.

Záhľadné pahorky v Amerike

ZANIKNUTÁ INDIÁNSKA CIVILIZÁCIA?

Už prví španielski dobyvatelia v Strednej a Južnej Amerike sa stretali s bohatými a vyspelými indiánskymi civilizáciami. Naproti tomu sa zdalo, že obrovských území Severnej Ameriky sa nikdy nedotkla ruka skutočne vyspelej, organizovanej spoločnosti.

V 18. storočí sa však objavili dôkazy, ktoré svedčia o opaku. Prví osadníci, ktorí zdolávali údolia rieky Mississippi a Ohio, boli prekvapení, keď natrafili na vŕšky porastené krikmi a stromami.

Zabudnutá civilizácia?

Čoskoro sa objavili podobné pahorky v celej strednej a južnej časti dnešných Spojených štátov. Niektoré mohyly mali tvar obrovských zvierat, iné tvar zrezaných, plochých pyramíd (*Temple Mounds*), ktorých základy zaberali niekoľko kilometrov. Niektoré tvorili tridsať metrov vysoké kužely. Postupne sa zistilo, že tieto vŕšky nie sú výtvorom prírody, ale postavil ich človek. Tento objav vyvrátil dovtedajšie poznatky o severoamerických Indiánoch, o ktorých sa vedelo, že žili polokočovným životom. Boli poľovníkmi alebo rybármi,

niekedy sa venovali poľnohospodárstvu, ale ich civilizácia sa nezdála byť vyspelou. Osadníci narazili aj na ďalší objav v blízkosti rieky Ohio a jej prítokov, neďaleko dnešného mesta Newark v štáte Ohio. Išlo o päť metrov vysoké hlinené múry, ktoré ohraničovali kruhové, osemuholníkové a obdĺžnikové plochy s rozlohou 40 hektárov. Hypotézu o vymretej indiánskej civilizácii posilnil aj ďalší objav.

Vyspelá spoločnosť

Vnútri pahorkov sa našli predmety, ktoré boli dôkazom šikovnosti ich tvorcov: gravírované kamene, jemne opracované mušle, indiánske fajky v tvare vtákov, rúk či hadov vyrobené zo sludy, fajky vyrezávané z dreva, nádoby, hračky, keramické vazy. Vedľa týchto predmetov ležali kosti mŕtvych. Znamená to, že tieto pahorky sú v skutočnosti pohrebnými mohylami? V iných civilizáciách (napríklad v Egypte), sa takéto predmety pochovávali spolu s mŕtvymi, aby ich nasledovali aj do budúceho života. Vysoké rozľahlé pyramídy slúžili pravdepodobne ako cirkevné chrá-

my. Vŕšky v tvare zvierat mohli mať obradnú (rituálnu) funkciu. Hlinené múry podľa všetkého ohraničovali posvätné miesta. Neskôr bolo objavené miesto, kde bol nakreslený veľký zvltný had, dlhý 407 metrov, známy pod menom *Serpent Mound*. Podobne ako na planine Nazca aj tu až letecké fotografie umožnili vidieť tento zvláštny jav v celej dĺžke.

Kto to bol?

Všetky tieto „stavby“ pochádzajú zrejme z jednej civilizácie, nepoznáme však jej meno, ani pôvod staviteľov tzv. *Mounds Builders* (staviteľov mohýl). Objavili sa viaceré teórie, niektoré veľmi nepravdepodobné - napríklad tá, ktorá odkazovala na desať kmeňov Izraela. Ďalšia v nich videla dielo Vikingov, ktorí prišli do Ameriky dávno pred Krištofom Kolumbom. Veci

Serpent Mound (Hadia mohyla), letecký pohľad. Kresba vlniaceho sa hadieho tela je dlhá 407 metrov

Indiánske pohrebiská

V 18. storočí sa v Moundville v Alabame našli stopy starého posvätného miesta. Nachádzal sa tu komplex pyramíd, kde sa vykonávali pohrebné obrady. Tieto budovy v sebe skrývali pohrebiská a boli zakončené chrámom. Odkrylo sa tritisíc hrobov, ich preskúmaním sa zistilo, že ľudia sa delili do kategórií. Pri pochovaných náčelníkoch sa našlo veľké bohatstvo a boli tu umiestnené aj lebky obetovaných osôb. Ďalej boli pochovaní členovia vládnucej triedy bez rozdielu pohlavia a veku (čo znamená, že spoločenské postavenie bolo dané od narodenia), spolu s predmetmi zakopanými v blízkosti pyramíd. Najchudobnejšie hroby patrili najnižším spoločenským vrstvám. Dospelí mali pri sebe viac predmetov ako deti.

nájdene v mohylách však nepatria k tradičnej vikinskej kultúre. Hovorilo sa aj o Feničanoch alebo Indoch, ktorí prišli z Ázie, takisto o zabudnutej neznámej civilizácii. Nikto nepomyslel na to, že by to mohla byť kultúra severoamerických Indiánov, pretože ich potomkovia sa nezdali byť schopní vytvoriť spomenuté umelecké diela. Nakoniec v roku 1839 etnológ Samuel Morton preskúmal viacero lebiek nájdených v mohylách a zistil, že mohyly sú bez akýchkoľvek pochyb dielom indiánskych predkov. Zápisky Hernanda de Soto (1499-1542), ktorý tvrdil, že videl Indiánov na juhu Spojených štátov stavať podobné pahorky, potvrdili túto teóriu. Dôkazy sa však dostali na verejnosť neskoro, preto len málokto bral Mortonove vedecké závery vážne. Až v roku 1881, keď americký Kongres zriadil komisiu pod vedením archeológa S. Thomasa, teóriu o zaniknutej civilizácii uznali a severoamerickým Indiánom sa konečne priznal pôvod a autorstvo mohylovej kultúry.

—» **Pozri aj:** s. 54-55 (Desať stratených kmeňov), s. 76-77 (Obrazce na planine Nazca)

Prehľadávanie mohyly v 19. storočí, detail pohľadu na údolie rieky Mississippi od J. Egana, 1850. Trvalo dlho, kým za staviteľov mohýl uznali predkov Indiánov

Indiáni - stavitelia mohýl

Prví stavitelia mohýl, ktorých poznáme, sú Adenovia. Ich kultúra, ktorá sa prejavila stavbou početných pohrebných mohýl, sa rozvinula a rozšírila v rokoch 1000-300 pred n. l. na území dnešných štátov Ohio, Kentucky, Západná Virgínia, Pensylvánia a Indiána. Dôležité osobnosti sa pochovávali do hrobov vystlaných drevenými polenami, ktoré sa zapálili a zhoreli počas pohrebného obradu. Na ne sa navrstvila mohyla v tvare kužela. Adenovia vytvorili aj záhadného hada *Serpent Mound*.

Od roku 300 pred n. l. sa rozvíjala kultúra Hopewellov, ktorí technicky zdo-

konali pohrebné mohyly. Stavby boli širšie, ich steny vysoké 5 m. Predmety nájdené v mohylách sú dôkazom existencie dobudovanej spoločenskej, náboženskej a ekonomickej štruktúry. Hopewellovia vyvážali svoje výrobky a vymieňali ich za exotický tovar (mušle, sopečné sklo, žraločie zuby atď.)

Poslední stavitelia mohýl, ľudia z údolia Mississippi, vystriedali Hopewellov. Stavali zrezané pyramídy, na vrcholoch ktorých sa týčili chrámy. Títo Indiáni boli aj šikovní remeselníci. Mohyly stavali až do 16. storočia, no ich kultúra po príchode Európanov zanikla.

Obrovské sochy na ostrove v Tichomorí

VEL'KONOČNÝ OSTROV

V úplnej samote *Rapa Nui* - je to názov, ktorý dali Velkonočnému ostrovu *Tahifania* - sa týčia k oblohe záhadné sochy s obrovskými tvármi, veľkými ušami a širokými očnicami. Aj dnes patria medzi najväčšie záhady archeológie.

Tieto veľkolepé portréty, fascinujúce pozostatky dávnej, málo známej civilizácie, sa líšia od sôch, ktoré sa nachádzajú na ostatných ostrovoch Pacifiku. Ani samotní obyvatelia Velkonočného ostrova nepoznajú ich význam. Sochy po prvýkrát objavil holandský moreplavec Roggeveen, ktorý sa vyloďil na ostrove práve na Veľkú noc v roku 1722 - podľa tohto sviatku bol ostrov pomenovaný. Tento novoobjavený kúsok

Prenos a dvíhanie sôch

Veda si dávno kládli otázku, ako dokázali domorodci na Velkonočnom ostrove postaviť také mohutné sochy. Thor Heyerdahl sa pokúsil nájsť odpoveď na túto záhadu. V roku 1955 s pomocou dvanástich domorodých obyvateľov nadvihol a postavil sochu vážiacu 23 ton. Vybavení fošňami, naklonili jednu stranu sochy, pod ktorú vsunuli kamene. Potom sochu trochu nadvihli a postupne ju dvíhali do vertikálnej polohy, až ju nakoniec vztýčili pomocou povrazov. Heyerdahl však nevedel vysvetliť, ako dokázali umiestniť na sochy „klobúky“ vážiace niekoľko ton. Preprava sôch a ich umiestnenie na vytýčené miesto tiež vyvolali veľa dohadov a otázok. V roku 1955 sa uskutočnil pokus: kamenné kolosy ležiace na bruchu sa umiestnili na akési sane ťahané povrazmi. Zdalo sa, že problém prevozu sa podarilo vyriešiť. Ostávalo záhadou, odkiaľ zohnali domorodci materiál na prevoz a dvíhanie sôch. Na ostrove je iba veľmi biedna vegetácia. V roku 1983 sa však našli plody tzv. chilskej palmy podobné kokosovým orechom, ktoré zostali zabudnuté na ostrove niekoľko storočí. Tak sa potvrdila teória britského botanika Johna Flenleya, podľa ktorej bol ostrov kedysi porastený hustým pralesom. To znamená, že obyvatelia mali dostatok materiálu na výrobu zdvíhakov a fošní.

vyprahutej zeme sopečného pôvodu sa nachádza v najkrajnejšom kúte Polynézie.

Šesťsto tufových sôch

Sochy - *moai*, často prezývané „hlavy“ alebo „busty“, ktorých výška sa pohybuje v rozmedzí od jedného do dvadsaťjeden metrov, predstavujú pritom celú siluetu. Ich tváre sú však natoľko veľké a nesúmerne, že telo ostáva nepovšimnuté. Ich počet sa odhaduje približne na šesťsto kusov. Sochy sú vytesané zo sopečného tufu, vulkánu Ráno Raraku, ktorý sa nachádza vo východnej časti ostrova. Vo vyhíbenom priestranstve na úbočí sopky je asi dvesto nedokončených sôch. Nevedno prečo zostalo toto gigantické stavenisko opustené. Najstaršie sochy boli vyhotovené asi v rokoch 500-800 nášho letopočtu. *Moai* možno rozdeliť do dvoch skupín. Do prvej patria sochy, ktoré sa týčia na úbočí Ráno Raraku a ich telá sú pokryté symbolmi. Sochy druhej skupiny, pôvodne zdobené valcovitými pokrývkami hlavy nazývanými *pukaos*, boli postavené na podstavcoch (*ahu* - B metrov vysokých múroch postavených rovnobežne s pobrežím) a boli obrátené chrbtom k pláži. Počas neľútostných vojen medzi domorodými kmeňmi v 18. storočí boli tieto sochy zborené. Archeológ Sergio Rapu, žijúci na Velkonočnom ostrove, objavil v roku 1978 v zemi obrovské oči z bieleho koralu a červeného tufu, čo potvrdilo teóriu, podľa ktorej oči sôch boli úmyselne naširoko roztvorené.

Zaniknutá civilizácia

V dobe objavenia žila na ostrove asi desiatka rozličných kmeňov, ktorým vládol jeden kráľ. Prvý z nich bol istý Hotu Matua, ktorý prišiel na ostrov s manželkou a druhmi z iného polynézskeho atola. Ostrov získal ako vojnovú korisť. V 50-tych rokoch nórsky moreplavec Thor Heyerdahl tvrdil, že prví obyvatelia ostrova boli potomkovia Peruáncov (tzv. ľudí „s veľkými ušami“) a druhá imigračná vlna z Polynézie sa na ostrove usadila tesne pred jeho objavením. Toto tvrdenie však dnes už ne-

Velkonočný ostrov, taký, ako ho objavili v 18. storočí

obstojí, napriek úspechu expedície Kon-Tiki v roku 1947, ktorá uskutočnila plavbu z Peru do Polynézie, aby dokázala ameriko-indiánsky pôvod obyvateľov ostrova. Istá je len ich príbuznosť s ostatnými Polynézami.

Po Hotu Matuovi vládlo na ostrove do roku 1862 asi tridsať vládcov. Každoročne sa volil aj miestokráľ alebo vojenský náčelník. Dialo sa to po náboženských slávnostiach zasvätených kultu Vtáčieho muža. Tieto slávnosti sa konali na jar. Muži súťažili medzi sebou a víťazom sa stal ten, kto našiel prvé vajce, čo zniesli rybáriky na vedľajšom ostrove Moto Nui. Víťaz (v skutočnosti každého súťažiaceho zastupoval jeho sluha) na seba vzal meno Tangata Manu a na zemi stelesňoval boha Make Make, stvoriteľa vesmíru.

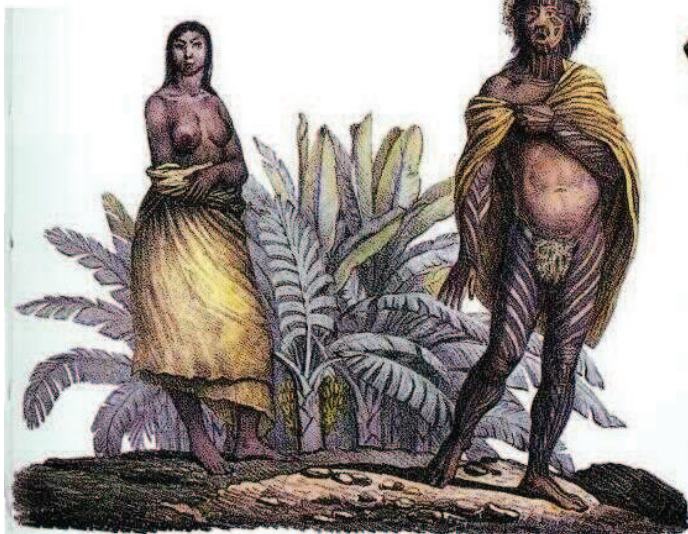
Prírodné bohatstvo a poloha ostrova vysvetľujú spoločenské zloženie obyvateľstva, ktoré tvorili v prevažnej miere rybári a poľnohospodári. Spoločnosť bola veľmi hierarchizovaná a stávala sa často obeťou krutých bojov. Bežný bol kanibalizmus. Veľký lov na otrokov v roku 1862 zasadil ostrovu osudný úder. Peruánci vyhubili takmer všetkých obyvateľov. Pôvodní obyvatelia ostrova prakticky vymreli. Dnes patrí ostrov aj s dvoma tisícami obyvateľov Chile, ktoré ho získalo v roku 1888.

„Rongorongo“

Niekoľko drevených tabúl, prezývaných „rongorongo“, ktoré sa na ostrove našli a unikli ničeniu misionárov, sú dôkazom, že pôvodní obyvatelia Velkonočného os-

Oči sôch, nájdené hlboko v zemi v r. 1978 a umiestnené do očnic, podčiarkujú veľkolepý a záhadný charakter týchto monumentov

Domorodci z Velkonočného ostrova, ilustrácia z knihy L. Chorisa Ilustrovaná cesta okolo sveta, z r. 1822

trova poznali písmo. Toto písmo však nie je ešte ani dnes z veľkej časti rozlúštené. Texty majú formu vyrezávaných znakov usporiadaných do vyrovnaných radov. V jednom rade sú znaky tvoriace slová písané zľava doprava. Nasledujúci riadok je písaný zas opačným smerom, ďalší zase naopak atď. Nachádzajú sa tu aj siluety ľudských i zvieracích postáv. Dodnes sa nevie, či je to abeceda, ideogramy alebo hieroglyfy. Nemecký vedec Thomas Barthel sa rozlúšteniu tabuliek venuje od roku 1950, no zatiaľ bez väčšieho úspechu. Zdá sa, že Velkonočný ostrov tak skoro nevydá všetky svoje tajomstvá.

-> **Pozri aj:** s. 18-21 (Atlantída), s. 46-47 (Osídľovanie Polynézie)

Záhadni obří

Funkcia moai. Dodnes nevedno a nemožno s istotou tvrdiť, či sochy boli postavené na počesť mŕtvych, alebo to boli modly. Niektorí autori sa domnievali, že ich úlohou bolo strážiť ostrov pred nepriateľmi, ale toto tvrdenie vyvracia fakt, že sochy sú obrátené smerom do vnútrozemia ostrova.

Stopy strateného kontinentu? Od 19. storočia bola v móde teória o potopených kontinentoch v Tichom oceáne, medzi nimi aj o Velkonočnom ostrove. Myšlienku Philippa Sclatera, autora názvu Lemúria, rozvinula v 50-tych rokoch minulého storočia ruská okultistka a zakladateľka Teozofickej spoločnosti (1875) H. P. Blavatská. Tvrdila, že moai postavili potomkovia Lemúrie, vysokocivilizovaného sveta, porovnateľného s Atlantídou, ktorý sa však nachádzal v Indickom oceáne. Plukovník Churchward videl vo veľkonočných obroch stopy po vyspelej

civilizácii Mu, ktorá sa rozprestierala od Havajských ostrovov na juh. Línia vyznačená medzi Velkonočným ostrovom a ostrovmi Fidži tvorila jej južnú hranicu. Túto tézu vyvrátila moderná geológia a zoológia. Podľa iných autorov Velkonočný ostrov nepatrí ani Mu ani inému potopenému kontinentu, ale tvoril akúsi predsunutú hliadku atlantickej civilizácie v Tichomorí.

Nebeski návštevníci. Dnešní obyvatelia Velkonočného ostrova, viac-menej miešanci, tvrdia, že sochy predstavujú ich mocných, zasvätených predkov, nositeľov tzv. many - neobyčajnej duševnej sily. To podnietilo viacerých autorov s veľkou obrazotvornosťou, aby v nich videli vplyv mimozemšťanov na vysokom stupni vývoja, ktorí v dávnych dobách prišli na Zem zasvätiť domorodcov. Pre nich sú moai zosobnením vesmírnych návštevníkov.

Hystéria alebo prejav božej milosti ?

EXTÁZA Z CINTORÍNA SV. MEDARDA

V rokoch 1727-1732 sa okolo hrobu istého diakona na cintoríne svätého Medarda v Paríži udialo niekoľko *zázračných* uzdravení a záchvatov pobožnosti, ktoré sprevádzali krčce celého tela.

Človek, s ktorého menom sa škandál spájal, bol diakon Francois de Paris, ktorý zomrel ako 37-ročný v roku 1727. Za života si získal veľký rešpekt medzi drobným parížskym ľudom, takže keď zomrel, pokladali ho takmer za „svätca“. Žil asketický a pravidelne sa venoval charitatívnej činnosti. Mimochodom, tento svätý muž, ktorý viedol príkladný život, bol horlivým prívržencom jansenizmu.

Pokračovanie sporu jansenistov?

Oficiálne sa aféra okolo jansenistov skončila tvrdým odsúdením tohto „kacírstva“ pápežskou bulou *Unigenitus* z r. 1713. Tento spis odmietajúci osudové predurčenie a božiu milosť, ktoré hlásali jansenisti, nedokázal umlčať hnutie vo Francúzsku. Jansenizmus v tejto krajine zľudovel, neopieral sa

Sebatryznenie a extáza jednej fanatičky

„Mala krčce a ako obvykle požiadala o pomoc. Dala si tahať prsníky. Sedela na dlažbe so šatami vyhrnutými pod bradou, vedľa nej stáli dve slečny, na každej strane jedna. Tá, ktorá bola napravo od nej, ťahala jej pravý prsník. Ťahali z celej sily a aby bol ťah ešte silnejší, ďalšie dve osoby ťahali slečny za plecía, takže na takejto „pomoci“, či „záchrane“ sa zúčastnili štyria ľudia. Počas tejto „operácie“ sestra Françoise kričala: „Ťahajte silne, vytrhnite!“ Ruky si položila na hlavu a nechtami si chcela rozdrapiť kožu na tvári, rukami položenými na bruchu sa usilovala vytrhnúť z tela vnútornosti. Nakoniec si rukami začala stláčať krk, akoby sa chcela uskrtiť, čelo sa jej zmrašťilo, nozdry rozšírili, celá ofialovela, nohy sa vystreli a stuhli ako u obesenca.“
(Národný archív)

Francois de Paris pri tkáčskych stavoch, malba od neznámeho autora z 18. storočia (muse'e Carnavalet, Paríž)

Zázraky okolo diakonovho hrobu na cintoríne Svätého Medarda, dobová rytina

iba o teologické debaty vyhradené pre úzky okruh vzdelancov. Drobný mestský ľud si jeho myšlienky osvojil a svoju úctu prenášal na duchovných predstaviteľov jansenizmu. Počas regentstva sa vytvorila široká skupina vzdelaných ľudí pozostávajúca z biskupov, predstaviteľov univerzít, mníchov, kňazov, dokonca svetských hodnostárov, ktorí proti pápežskému textu *Unigenitus* vydali svoj apel. Odtiaľ pochádza ich pomenovanie appellanti (odvolávajúci sa). Mnohí z nich boli z cirkvi vylúčení, zbavení hodností i dôležitých funkcií. Skupina sa odvolala v rokoch 1717, 1720 a 1727. Francois de Paris sa podpísal pod všetky apely (odvolania). Možno vyhlásiť za svätého človeka, ktorého odmietla Cirkev i svetská moc?

Zázraky a extázy

Paris bol vzorný kňaz, veľmi populárny a obľúbený medzi chudákmi zo štvrte svätého Medarda, ktorým v závete odkázal celý svoj majetok. Prvé zázračné uzdravenia pri jeho hrobe sa udiali v roku 1727.

Cintorín sa veľmi rýchlo stal miestom stretnutí chorých i zvedavcov zo všetkých spoločenských vrstiev. Ľudia si líhali na náhrobný kameň, aby sa uzdravili, zbierali zem okolo hrobu a vyrábali z nej liečivý balzam a náplaste. Prišiel 15. júl 1731 a došlo k sporu. Zatiaľ čo jansenisti ťažili z publicity, ktorú im priniesli zázraky, parížsky arcibiskup vyhlásil uzdravenia za podvod a nariadil, aby sa prestalo s kultom relikvií. Vtedy dvadsaťtri parížskych farárov zaslalo arcibiskupovi list, v ktorom ho žiadali, aby uznal štyri zázraky

podložené pravdivými svedectvami za skutočné. Cirkevní hodnostári na žiadosť reagovali mlčaním.

Vtedy, ako keby bolo treba dokázať, že ide o skutočné, ukázkové zázraky, sa ich podoba náhle zmenila. Uzdraveniu predchádzali dlhé a bolestivé krčovitité záchvaty. Mimo-voľná triaška, ktorú sprevádzalo jačanie a vízganie kostí, zanechala na divákoch veľký dojem. Telá postihnutých sa skrúcali a vypínali do všetkých strán, hnané nezná- mou silou. Oči sa prevracali, z úst vychá-

dzala pena. Tieto, často chúlостivé scény neunikli pozornosti kráľovskej polície. Istý policajný agent vyhlásil, že „najškandalóz-nejšie sú scény, keď sa mladé, celkom pek- né dievčatá ocitnú v rukách mužov, ktorí im pomáhajú a zachraňujú ich, pritom však môžu celkom dobre uspokojiť aj svoje chůtky a vášne, keďže dievčatá sú dve až tri hodiny v ich rukách s obnaženým hrd- lom a poprsím, so spustenými sukňami a nohami vo vzduchu...“ Privolani kráľov- skí lekári pokladali celú vec za podvod. Preto, aby sa vyhlo nepokojom a zmätkom, cintorín 29. januára 1732 zatvorili.

Zázraky pretrvali až do Revolúcie

Extázy pretrvávali i naďalej. Niektorí fanaticí sa oddávali extáze pred obec- stvom doma, v pivniciach alebo meštian- skych salónoch. Záchvaty však nadobudli novú podobu. Telá fanaticov boli sužova- né silnými kontrakciami a krčmi a násled- ným stuhnutím svalstva. Táto extáza už nebola uzdravujúca, ale plná utrpenia. Úplná, zarážajúca stuhnutosť svalov pri- pomínala Kristovo utrpenie. Pomoc prize- rajúcich sa, ktorí prešľapovali na mieste a dotýkali sa trpiteľov, nafaňovali im sva- ly v snahe pomôcť, bola neúčinná a pripo- mínala mučenie.

Toto utrpenie bolo cenou, ktorú platili ex- tatickí sebatrýznitelia za to, aby všetkým dokázali, že oni majú pravdu a zázraky sú skutočné. Niektorí zašli ešte ďalej. Hlavne ženy verili, že čímje ich utrpenie boles- tivejšie, tým viac božej milosti sa im ujde. Tieto prehnané, násilné ublíženía na zdraví sa rozmohli po roku 1735 a stále viac sa vzdávali od pôvodných zázra- čných uzdravení z obdobia Pariso- vej aféry. Nakoniec sa toto se- batrýznenie odsudzovalo a tres-

talo väzením. Odmietal ho parlament i sa- motní jansenisti. Fanatici sa ocitli na okraji spoločnosti a nikto nemal pre ich martýr- stvo pochopenie. Sebatrýznitelia žiadali, aby ich bili železnými tyčami, mečom alebo pichali ostrými predmetmi... Od roku 1745 existovalo už iba niekoľko úplne tajných spolkov, kde sa vykonávali takéto kúsky. Nezájem vrchnosti a duchovenstva pod- nietil u fanaticov posledný prehnany po- kus: ukrižovanie. Niektorí sa mu oddávali pravidelne. Bola to najvyššia skúška - dô- kaz, že splynuli s telom umučeného Vyku- piteľa. Od r. 1789 sa o extatických se- taatrýzniteľoch prestalo hovoriť.

—> **Pozri aj:** s. 170-171 (Posadnuté diab- lom v Loudune)

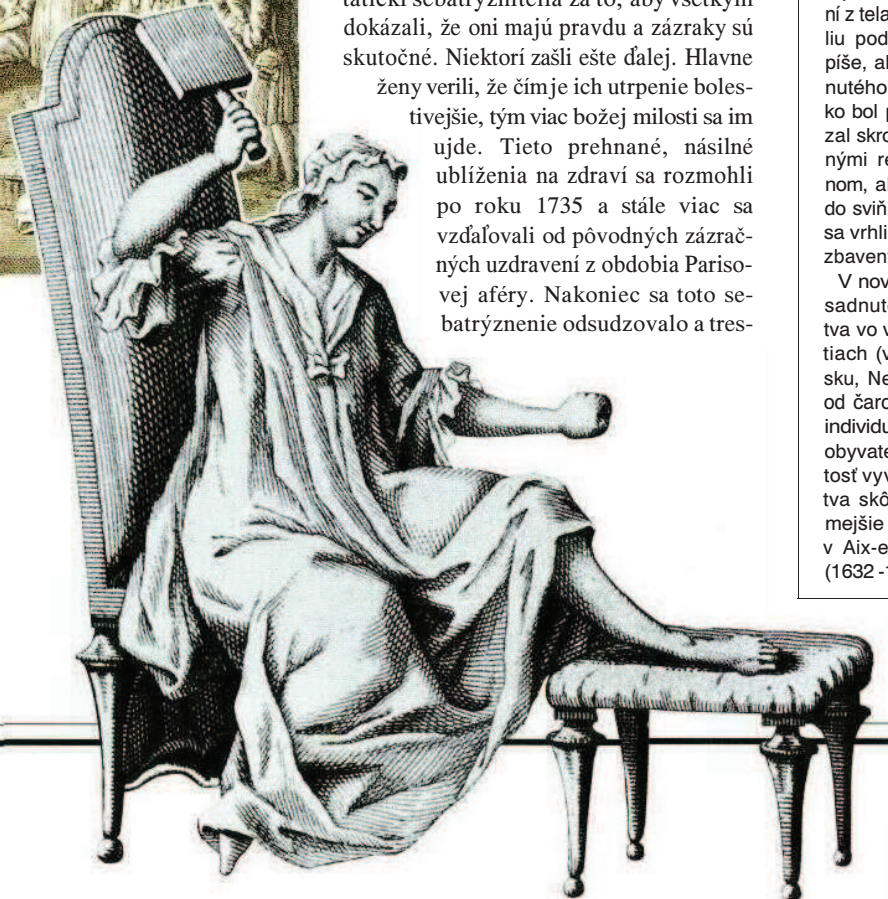
Prejavy posadnutosti

Príbeh extatických fanaticov - se- batrýzniteľov možno prirovnať k inému, oveľa bežnejšiemu javu v „ľudovom náboženstve,“ k posadnutosti diablom. Išlo o prípady, keď sa skonštatovalo, že v tele človeka prebýva démon. Slová, ktoré posadnutý človek vyslovil (obyčajne rúhavé reči a nadávky), gestá a pohyby, ktoré robil (opzlé gestá so sexuálnym podtextom), nezáviseli od jeho vôle, ale boli prejavom diabla v je- ho tele. Exorcizmus - vyhánanie zlého ducha, sa stal náboženskou technikou, ktorej cieľom bolo vyslobodiť obeť.

V dobe Ježiša Krista. Rozprávania o posadnutosti diablom a jeho vyháná- ní z tela sa objavujú aj v Biblii. V Evanje- liu podľa svätého Marka sa napríklad píše, ako Ježiš stretol človeka „posad- nutého zlým, nečistým duchom“. Natol- ko bol posadnutý, že „nikto ho nedoká- zal skrotiť ani spútať, dokonca ani želez- nými reťazami“. Ježiš prikázal démon- nom, aby opustil telo muža a presídlili do sviň, ktoré sa pášli neďaleko. Svine sa vrhli do mora a utopili sa, „ale človek zbavený zlého ducha bol zachránený“.

V novoveku. V Európe sa prípady po- sadnutosti vyskytli po vlne čarodejníc- tva vo všeobecnosti v tých istých oblas- tiach (v severnom Francúzsku, Lotrin- sku, Nemecku, Holandsku). Na rozdiel od čarodejníctva bola posadnutosť skôr individuálnym javom a postihovala viac obyvateľov miest ako vidieka. Posadnu- tosť vyvolávala na rozdiel od bosorác- tva skôr súcit ako odsúdenie. Najzná- mejšie obeť posadnutosti boli prípady v Aix-en-Provence (1609), v Loudune (1632-1640) a v Louviers (1642-1647).

„Uzdravenie“ malej Aubiganovt ktorá si narovnávala nohu silnými údermi pádla

„Eskimácka“ na francúzskom vidieku

DIVÍ ĽUDIA A DETI

Môže sa človek znížiť na úroveň zvieráťa a sám sa nim stať? Táto fascinujúca a súčasne odpudzujúca myšlienka, živěná rôznymi zaručenými správami a pozorovaniami, oddávna zamestnávala ľudskú myseľ.

Aby sa človek „žijúci v divej prírode“ stal „prijateľným“ a nevzbudzoval odpor a strach, bola potrebná spisovateľova invecia a fantázia. Bolo treba vytvoriť Tarzana, ktorý si zachoval ľudskosť, pritom mal telo atléta a vyvinuté zvieracie zmysly. Skutočnosť je však úplne iná: zachované prípady boli veľmi dramatické a poľutovaniahodné. Boľestne človeku pripomenuli, že nános civilizácie je veľmi krehký a stačí veľmi málo, aby sa zverskosť v človeku prejavila.

„Eskimácka“ zo Champagne

V septembri roku 1731 sa vo Francúzsku neďaleko mestečka ChSlons-sur-Marne objavilo asi desaťročné dievča, ktoré vošlo do dediny Sogny. Malo holé nohy, bolo oblečené do zvieracích kožušín a na hlave malo namiesto klobúka kus tekvice. Jej jedinou zbraňou bol kyjak, zabila ním psa, ktorého na ňu poslal istý sedliak. Dedinčania ju nakoniec chytili a zistili, že má mimoriadne

Tarzan jazdiaci na bizónovi, ilustrácia k dielu E. Ricea Rurroughsa

vyvinuté palce a pod vrstvou špiny bielu pokožku. Očiti svedkovia tvrdili, že svojou fyziognómiou pripomínala Eskimácku. Dieťa bolo istý čas nemé. Živilo sa drobnými živočíchmi, ktoré si ulovilo a jedlo ich surové. Postupom času sa dieťa naučilo rozprávať, a tak sa ľudia postupne dozvedali úryvky z jej predchádzajúceho života. Dievča malo počas svojho divého života spoločníku - malú černošku, ktorej v hádke rozbilo lebku. Mimochodom, niektorí sedliaci sa rozpamätali na malú čiernu divošku, ktorú sa pokúšali chytiť, ale nepodarilo sa. „Eskimácka“ rozprávala, že istý čas bola u nejakej ženy, ktorá jej dala šaty. Zdá sa, že predtým bolo dieťa nahé. Ako sa postupne ukázalo, „výdobytky“ alebo „blahodarné účinky“ civilizácie mali na

dievča v skutočnosti neblahý vplyv. Nena- vykla si na stravovací režim ľudí, ktorí šiju adoptovali. Všetky zuby jej vypadali a bola často chorá. Lekári, ktorí sa o ňu v podstate nezaujímali, to pripisovali vzdoru z jej strany, jej divej povahe a aby ju skrotili, naordinovali jej púšťanie žilou. Divoška z toho takmer zomrela, ale nakoniec sa uzdravila a všetko sa vrátilo do normálnych koľají. Umiestnili ju do istého parížskeho kláštora. Bol to osud, ktorý čakal na mnohé stratené deti pred ňou i po nej. Odkedy sa „znormalizovala“, už sa o ňu nikto nezaujímal.

Neobjasnený pôvod

To, že dievčatko prežilo v divej prírode na francúzskom vidieku 18. storočia, možno pripísať skôr jeho mimoriadnej odolnosti (bohužiaľ, sprevádzanej aj duševnou poruchou) ako nejakému zázraku. Skutočnou záhadou ostáva pôvod dvoch detí. Malá divoška nebola schopná povedať nič o svojom živote pred príchodom do Francúzska, ak vôbec bola cudzinkou. Spomínala si len na veľké zviera žijúce vo vode a na to, že dvakrát sa plavila po mori. Zviera žijúce vo vode mohlo byť akýmsi doplnkovým, nie veľmi presvedčivým dôkazom jej príslušnosti k Eskimákom, ktorí sú známymi lovcami tuleňov. Ak sa dvakrát preplavila po mori, pochádzala azda zo Severnej Ameriky? Tomu by nasvedčovala i jej čierna družka. Možno boli tieto dve deti „suvénirom“ nejakého francúzskeho cestovateľa, ktorý si ich doniesol z Nového sveta a potom ich doma zahodil... Nech to už bolo akokoľvek, „Eskimácka“ zo Champagne poskytla dostatok podnetov na dohady, ktoré využil v tej dobe známy švédsky prírodovedec Cári von Linné. Zahrnul ju medzi deväť typov *Homo sapiens ferus* ako ľudský podtyp, ktorý sám vytvoril vo svojej knihe *Systema naturae*, vydané v roku 1735.

Dieťa chodiace po štyroch, so zdeformovanými končatinami zapríčinenými neprirodzenou polohou... „Eskimácka“ zo Champagne sa nepochybne podobala na toto dieťa

Hviezda medzi divochmi

Američan Edgar Rice Burroughs (1875 -1950) vytvoril s postavou Tarzana hrdinu, ktorý pre- rásťol literárny žáner a stal sa moderným mýtom ...a značkou kvality. Burroughs sa vo veľkej miere inšpiroval africkými dobrodružstvami románového hrdinu Allana Quatermaina od anglického spisovateľa Sira Henryho Ridera Haggarda (jeho najznámejším románom sú Bane kráľa Šalamúna). Príbeh muža „vychovávaného medzi opicami“ sa odohráva vo „románovej“ Afrike, ktorej chýba akákoľvek hodnovernosť. Táto Afrika je taká neskutočná a neznáma ako planéta Mars. Aj v druhej sérii Burroughsových románov (cyklus o Johnovi Casterovi) je miestom fantastických dobrodružstiev, počas ktorých Tarzan stretáva zaniknuté civilizácie, dinosaury, zmenšuje sa na výšku 50 cm atď. Prvý román Tarzan z rodu opíc bol publikovaný v časopise roku 1912, knižne vyšiel roku 1914. Počas autorovho života vyšlo dvadsaťjeden románov s rôznym zameraním, po jeho smrti ďalšie dva. Životné osudy slávneho supermana z africkej džungle preslávila, v tridsiatych rokoch séria filmov s jhonnym Weissmüllerom v hlavnej úlohe. Aj dnes sa Tarzanove dobrodružstvá tešia veľkej popularite a už medzi čitateľmi alebo filmovými a televíznymi divákmi.

Deti vychovávané zvieratami

Existovali dva druhy divoškých detí: tie, ktoré sa o seba museli postarať samy - ako napríklad „Eskimácka“ zo Champagne alebo divé dieťa z Aveyronu (1800), ktoré preslávil film Francois Truffaut, a deti, ktoré vychovávali zvieratá. Hoci táto možnosť sa zdala byť nepravdepodobná, v roku 1920 prenikol na verejnosť prípad dieťaťa vychovávaného vlkami v indickom štáte Midnápúr. Bol to rozhodujúci dôkaz, ktorý presvedčil aj najväčších skeptikov.

Zvieratá v úlohe rodičov. V americkom časopise *American Weekly* z 5. septembra 1937 sa objavil článok, v ktorom sa písalo, že v istom ústave pre choromyseľných v Turecku sa nachádza dievča, ktoré pravdepodobne prežilo osem rokov v medvedej rodine, kým ho nechytli jeden poľovník. Po svojom príchode do ústavu sa dieťa správalo ako jeho adoptívni rodičia. V anglickom časopise *Daily Mirror* z 1. februára 1971 bola okrem iných správa o stretnutí s dieťaťom-gazelou, ktoré sa premiestňovalo z miesta na miesto

skokmi a zvieratá ho prijali medzi seba. Tento prípad zo španielskej Sahary potvrdil francúzsky antropológ Jean-Claude Armén, ktorý videl, ako malý čudný človečik lízal gazelám čelo. Bolo to ich poznávacie znamenie. V tomto prípade nebolo možné dieťa chytiť.

Rodičia zverskejší ako zvieratá. V roku 1833 opísal veľký nemecký kriminalista von Feuerbach prípad 22-ročného dievčaťa-prasnice, ktoré žilo v svinskom chlieve. Jednu nohu malo úplne zdeformovanú a keď sa chcelo vyjadriť, krochalo ako prasa. Len s veľkými ťažkosťami sa dokázalo pohybovať ako človek. Takisto hrozný je prípad opísaný vo francúzskom časopise *Annales de l'Étrange* 2 r. 1981. V roku 1980 objavili deväťročnú portugalské dievčatko, ktoré žilo v kuríne, do ktorého ho hneď po narodení zatvorila jeho vlastná matka. Malo rovnaké správanie a reakcie ako sliepky, spalo na zemi, kráčalo čudne, trepotalo rukami, akoby to boli krídla. Spravidlosť nakoniec predsa len zvíťazila, tentoraz zatvorili matku...

Viktor, ďalšie divé dieťa, ktoré sa našlo v Aveyrone roku 1801

Záhadný „nesmrteľný“, šľachtic GRÓF SAINT-GERMAIN

Verejnosť sa prvýkrát dopyčovala o záhadnom grófovi Saint-Germain počas jeho dvojročného pobytu v Paríži v rokoch 1758 až 1760. V salónoch hlavného mesta a na európskych kráľovských dvoroch sa o ňom šírili najčudesnejšie správy: že má viac ako tritisíc rokov, že sa stretol s Ježišom Kristom, že vie vyrobiť diamanty a dokáže byť neviditeľný!

Prvá zmienka o grófovi Saint-Germain je z roku 1745... Tento muž, vyzerajúci na päťdesiat rokov, žil dva roky v Londýne. V tom istom roku ho však zatkli, pretože doručoval listy kráľovskej rodine Stuartovcov. Anglicko, ktoré nedávno potlačilo vzburu jakobitov, sa obávalo cudzincov, hlavne Francúzov. Saint-Germain bol za niekoľko týždňov z Anglicka vykázaný. Vtedy sa rozhodol pre dve veci: že bude vystupovať pod cudzím menom a nikdy sa nezapletie do obchodných záležitostí so ženami. Osobnosť grófa Saint-Germain vzbudila dostatočnú pozornosť, aby ho Horace Walpole, člen parlamentu a osobný priateľ Diderota a ostatných encyklopedistov, citoval vo svojej korešpondencii a označil za „výnimočného človeka“.

Priateľ Ľudovíta XV.

Saint-Germain opustil Londýn v roku 1746. Čo robil potom? Dvanásť rokov o ňom nikto nepočul. Jedni vraveli, že odišiel do Nemecka, kde sa venoval výskumom v oblasti chémie a alchymie. Druhí tvrdili, že odcestoval do Indie a Tibetu. Neexistovali žiadne dôkazy, že by tieto tvrdenia boli pravdivé, i keď sa neskôr ukázalo, že gróf má skutočne hlboké vedomosti o Oriente.

Do Paríža prišiel začiatkom roku 1758 a zanedlho adresoval riaditeľovi kráľovských budov Marignymu žiadosť o pridelenie domu alebo sídla, patriacemu kráľovi, kde by sa mohol usadiť a zriadiť laboratórium a manufaktúru. Kráľovi Ľudovítovi XV. za to sľúbil „najbohatší a najvzácnejší objav, aký kedy existoval“. Marigny naklonený výskumu v oblasti „úžitkového čiže užitočného ume-

nia“ mu prideli veľký opustený zámok Chambord. Saint-Germain tam umiestnil svoje laboratórium, pomocníkov i robotníkov. Napriek tomu bol však častejšie v Paríži ako v Chambrde a veľmi rýchlo sa stal návštevníkom najvýznamnejších parížskych salónov. Dal sa predstaviť markíze de Pompadour, tá ním bola očarená a uviedla ho ku kráľovi. Ľudovít XV. v ňom okamžite vycítil brilantnú osobnosť, a tak sa gróf stal jedným z kráľových obľúbencov. Saint-Germaina v tom období opisovali ako muža medzi štyridsiatkou a päťdesiatkou, a pritom od jeho pobytu v Londýne uplynulo desať rokov!

Legenda a upadnutie do nemilosti

Reči okolo grófových poznatkov z alchymie a jeho nesmrteľnosti sa začali šíriť po dvoch príhodách. Saint-Germain mal peknú zbierku drahokamov a jedného dňa kráľovi prezradil, že dokáže opraviť chybné diamanty. Ľudovít XV. mu teda zveril nečírny diamant s kazom. Saint-Germain mu ho vrátil o niekoľko dní. Drahokam bol nádherný čistý, bez kázu. Ostáva záhadou, či použil nejaký chemický postup, alebo dal jednoducho vybrúsiť rovnaký diamant. Druhá príhoda sa viaže k jeho nesmrteľnosti. Saint-Germain večeral jedného dňa so starou grófkou de Cergy, ktorá v ňom údajne spoznala človeka, s ktorým sa stretla pred päťdesiatimi rokmi v Benátkach. Saint-Germain bol jednoducho pobavený a grófkou nechal v jej domnienke. Táto historka sa rýchlo rozšírila po Paríži.

Gróf si získal kráľovu priazeň, ale znepriatelil si mocného vojvodu de Choiseul, kráľovho hlavného ministra, ktorý hľadal príležitosť, ako grófa zdiskreditovať. Choiseul zaplatil istému hercovi, prezývanému Gauve, aby sa vydával za Saint-Germaina. Gauve chodil po salónoch pod Saint-Germainovým menom a rozprával najneuveriteľnejšie historky. Napríklad ako pil s Alexandrom Veľkým, hodoval na svadbe v Kane Galilejskej - mimochodom, dobre sa poznal s Ježišom a predpovedal mu strašný koniec... Takisto sa stretol s Karolom Veľkým atď. Čoskoro bol

Saint-Germain a Casanova

Casanova stretol Saint-Germaina v roku 1758 na večeri u markízy d'Urfé. Vo svojich Pamätiach ho opísal takto:

„Saint-Germain sa vydával za mimoriadneho, záhadného človeka, chcel udivovať, šokovať a často sa mu to aj darilo. Hovoril rozhodným tónom, ak bol natoľko vzdelaný, ie sa nikomu nezepáal. Bol to vedec, ktorý výborne hovoril viacerými jazykmi. Bol nadaným hudobníkom, veľkým chemikom, mal peknú postavu a nadanie očariť všetky ženy. Zásoboval ich šminkami a kozmetikou, ktoré ich skrášľovali. Skromne sa priznával, ie ich nedokáže omladiť, ale zachovať v stave, v akom sa nachádzajú, a to prostredníctvom vodičky, ktorú s veľkou námahou vyrobil...“

Tento výnimočný človek, prvotriedny podvodník, rozhodným a presvedčivým tónom tvrdil, že má tristo rokov, vlastní všeliek a dokáže urobiť všetko, čo chce. Ovládal tajomstvo tavenia diamantov, z desiatich alebo dvanástich malých dokázal vyrobiť jeden veľký, patriaci k najkrajším, najčirším diamantom, ktorý pritom nestratil nič na váhe. Všetky tieto operácie boli preňho maličkosťou. Napriek všetkým chvastavým rečiam a evidentným klamstvám i prehnánym rozporom nebol drzý. Nepokladal som ho však ani za ctihodného, slušného človeka. Jednoducho bol zvláštny, podivný, pretože ma udivoval (...)

Tento výnimočný človek bol hosťom na večierkoch v najlepších domoch hlavného mesta, ale nikdy sa ničoho nedotkol. Tvrdil, že jeho život závisí od spôsobu výživy, ktorý najlepšie pozná on sám.“

podvodník Gauve odhalený a skutočný Saint-Germain sa nezosmiešnil, ba naopak, záujem oňho ešte vzrástol.

Roztrpčený minister musel čakať až do roku 1760, kým sa Saint-Germaina zbavil. Obvinil ho zo špionáže. Gróf upadol do nemilosti a musel opustiť Francúzsko. Uchýlil sa do Holandska. V nasledujúcich rokoch sa objavil v Anglicku, Taliansku, Rusku, Pruskú - všade hľadal miesto na zriadenie laboratórií. Chcel pokračovať vo výskumoch pigmentu a farieb.

Smrť nesmrteľného človeka

V roku 1766 sa dostal pod ochranu pruského kráľa Fridricha II. O rok nato však od neho odišiel a usadil sa pri Baltskom mori v Gottrope u princa z Hesse. Tam zomrel v roku 1784 vo veku 93 rokov, ako sa zdôveril princovi. Fyzicky pritom vyzeral sotva na šesťdesiat.

Správa o jeho smrti sa čoskoro rozšírila, ale mnohí odmietli uveriť, že gróf zomrel. Navyše sa na verejnosti objavili chýry, že sa zúčastnil kongresu slobodomurárov v roku 1785, ďalej ho vraj videli v roku 1788 v Benátkach, kde sa údajne stretol s Máriou-Antoinettou a upozornil ju na vypuknutie revolúcie v nasledujúcom roku. V roku 1815 sa zúčastnil na kongrese vo Viedni. Jeden Angličan ho vraj stretol v Paríži za vlády Ľudovíta Filipa, ďalší ho stretli roku 1905 v Tibete, takisto roku 1926 v Ríme. Tieto svedectvá neboli vierohodné, takisto ani tvrdenie drobného antikvára Richarda Chamfreya, preškoleného na poradcu linky dôvery a horoskopov v časopise pre adoles-

centnú mládež, ktorý sa v roku 1972 chcel zmocniť Saint-Germainovej identity, aby si získal srdce istej varietnej speváčky.

Kto bol vlastne Saint-Germain?

I keď Saint-Germain počas svojich potuliek používal falošné mená - vystupoval asi pod dvanástimi pseudonymami - dnes už približne poznáme jeho totožnosť. Tak sa zdá, že bol nemanželským dieťaťom španielskej kráľovnej Márie-Anny z Neuburgu, vdovy po Karolovi II., a grófa Melgara. Tento pôvod by vysvetľoval jeho záľubu v prepychovom a nákladnom spôsobe života, aký vždy viedol, jeho vzdelanie i kultivovanosť. Okrem nespochybniteľných poznatkov z chémie ho jeho súčasníci pokladali za veľmi sčítaného a múdreho človeka, takisto nadaného hudobníka a maliara. Jeho dlhý život a mladosť sa dajú vysvetliť jeho miernou, príjemnou povahou a z veľkej časti zdravým spôsobom života, udržiavaním si dobrej telesnej kondície. Podľa svedkov vraj gróf celý život dodržiaval prísnu životosprávu, zúčastňoval sa na večierkoch a hostinách,

Milenkine salóny

Počas vlády Ľudovíta XV. sa v Paríži rozšírila móda salónov a mondénnych večierkov. Vznesené dámy v nich prijímali spisovateľov, vedcov a politikov. Osvietené storočie bolo tiež storočím mondénnych vzťahov. Nevšedných ľudí si veľmi vážili a taký inteligentný a záhadný človek, akým bol gróf Saint-Germain, musel mať zákonite úspech. V takomto prostredí sa reči šírili veľmi rýchlo. Ani kráľ sa nevymykal týmto pravidlám. Markíza de Pompadour preňho zriadila malý salón, v ktorom vládla buržoázna atmosféra. Kráľ ho veľmi rád navštevoval. Salón bol vyhradený len pre elitu.. Pompadourka, majúca skutočnú záľubu v umení a vede, predstavila kráľovi maliarov Bouchera, Vaň Looa, spisovateľov -Voltairea i menej svetáckeho Rousseaua, ako aj vedcov a výnimočné osobnosti, medzi nimi aj Saint-Germaina.

jedol však veľmi málo a nepil nikdy. Zdá sa, že bol priekopníkom moderných stravovacích návykov a zdravej životosprávy. Gróf Saint-Germain, výnimočná osobnosť, sa zabával na klebetách a rečiach, ktoré sa o ňom šírili a nikdy ich nevyvracal. Zostal legendou, pretože symbolizoval najstarší sen ľudstva: túžbu po nesmrteľnosti.

*Gróf Saint-Germain.
Tvrdil o sebe, že je
alchymista a nesmrteľný*

*Zámok Chambord, kde grófstý čas
sidlil a mal aj svoje laboratória*

Prestávka po lovc, malba od Čaria vaň Loo (Louvre, Paríž). Saint-Germain sa vedel votrieť do priazne mocných. Vo Francúzsku často navštevoval Ľudovíta XV. a Pompadourku (sediaci na lavici)

Obluda terorizujúca francúzsky vidiek ŠELMA ZO GÉVAUDANU

Počas vlády Ľudovíta XV. sa desiatky ľudí stali obeťami divého zvera, ktorý pustošil vo francúzskom kraji Gévaudan, dnes prezývanom Lozère. Besneniu záhadnej divjej šelmy sa však nevyhli ani ostatné kraje Francúzska - napríklad Ardèche, Haute-Loire, Cantal.

Na jar v roku 1764 napadol ženu pasúcu dobytok neďaleko Langogne divý zver. Našťastie, pasúce sa stádo ho zahalo. Onedlho po tomto prípade sa našla mŕtvoľa štrnásťročného dievčaťa. Bola to prvá obeť divého zvera, ktorý usmrtil množstvo ľudí.

Tri roky hrôzy

Podľa očítých svedkov zver, ktorý napadol pastierku a zabil mladé dievča, nebol vlk, ale obrovské zviera s veľkou hlavou, začervenanými bokmi, s čiernym pruhom na chrbte a hustým chvostom.

Povesti o vlkoch

Vlk (*Canis lupus*) patrí do rodu **psovitých šeliem**. Charakteristické je preňho prilnutie k jednej loveckej oblasti, stabilita vytvorených dvojíc - párov a istá organizácia v kolektíve - svorke. Dostatok vlkov žije v súčasnosti ešte v Kanade, Rusku, na Sibíri a v Škandinávii.

Zo západnej Európy prakticky vymizol. Ale v stredoveku vyvolával na vidieku veľkú paniku, pretože v čase veľkej zimy a hladu napádal, i keď len zriedkavo a vždy vo svorke, ľudí.

Toto zviera človeka odjakživa fascinovalo a súčasne mu naháňalo hrôzu. Často sa pokladalo za **symbol zla**, v protiklade k vernému priateľovi človeka - psovi. Okrem toho sa v mnohých legendách hovorí o vlkolakovi - človeku, ktorý sa mení na vlka a získava jeho zverskosť.

Krvavé útoky šelmy pokračovali. Napádala ženy a najmä deti, napríklad chlapčeka, ktorý sa vracal domov so svojim stádom. Zviera sa naňho vrhlo a roztrhlo mu vnútornosti. Dieťa za niekoľko minút zomrelo. Takisto dievčatko prechádzajúce samo cez pastviny. Matka ho pritom po celý čas z diaľky pozorovala. Kým mu však stačila pribehnúť s bratmi na pomoc, bolo telo dieťaťa takmer na nepoznanie. Brucho rozpárané, pokožka hlavy strhnutá a súčasť zhrnutá do tváre.

Obyvateľov regiónu sa zmocnil skutočný des, davová psychóza strachu. Nikto nevychádzal z domu bez noža alebo vidiel. Niekoľkokrát na šelmu zorganizovali hon, ale zbytočne. Noviny, ktoré v tom čase vychádzali, sa rozpisali o krvavých útokoch zvera. Strach a pobúrenie boli také veľké, že kráľ vyslal svoj dragúnsky pluk, aby chytil a zabil zvera. Beštia akoby cítila, že sa na ňu chystá poľovačka, presunula sa do iných oblastí, kde pokračovala v krvavom zabíjaní. Ostali po nej len roztrhané mŕtvolky s odhryznutými hlavami.

Hony na beštii, ktorých sa zúčastnili kráľovi dragúni spolu s dedičanmi, nepriniesli žiadaný výsledok. Ani dvaja poľovníci z Normandie, Denneval a jeho syn, ktorí sa pustili do hľadania zvera, nemali úspech. 1. mája 1765 však dvaja bratia Martelovci z dedinky La Chaumette smrteľne zranili veľkého vlka. Žeby to bola hľadaná šelma? Všetko bolo márne, krviprelievania zanedlho pokračovalo.

Udalosti nadobudli taký rozsah, že Ľudovít XV. poslal poručíka svojich streleckých oddielov, Francois Antoina, prezývaného Antoine de Beauterne, ktorý mal povest najlepšieho strelca v kráľovstve, aby zvera vystopoval a zabil. V septembri 1765, po troch mesiacoch štváničie, Beauterne zabil pri dedine Sainte-Marie-des-Chazes obrovského vlka, ktorého vypchali a odviezli na kráľovský dvor ako veľkú atrakciu. Vypchatý vlk bol istý čas umiestnený v Parížskom múzeu, potom sa však stratil a nikto nevie, kde sa preparát nachádza v súčasnosti. Všade sa oslavovalo, lenže

onedlho sa krvavý masaker začal odznovať. Vtedy mladý šľachtic markíz d'Apcher usporiadal nový hon. Počas tejto štvánice, 19. júna 1767 zastrelil istý Jean Chastel ďalšieho vlka, ktorý sa správal veľmi zvláštne. Keď naňho poľovník zacieliť, vlk sa zastavil a nehodlal ujsť. Tentoraz sa krviprelievania konečne skončilo. Podľa oficiálnych údajov šelma zahubila počas troch rokov 100 osôb (hlavne žien a detí) a 30 ďalších zranila.

Ľudská beštia?

Niektorí súčasníci tvrdili, že zločiny záhadného zvera sú vyčinením viacerých obrích vlkov - teda takých, čo ich zabil Antoine de Beauterne, Jean Chastel a bratia Martelovci. Ďalší však upozorňovali na to, že vlk-samotár len málokedy napadne človeka a nezvykne mŕtvoľe odhryznúť hlavu.

Postupne sa vynárali rôzne fantastické hypotézy o pôvode zvera. Podaktorí tvrdili, že to bola veľká opica alebo leopardi človek, ktorý sa do Francúzska dostal z Afriky. Iní, že to bola hyena, ktorá ušla zo zverinca, či dokonca mimozemšťania. Podľa

Oficiálne štváničie ani dedinské výpravy nezabránili beštii, aby pokračovala v krvavom masakri. Gévaudan sa zmocnila skutočná psychóza strachu (dobová rytina)

najnovšej hypotézy išlo o akéhosi hybrida medzi levom a tigrom. Ďalšie tvrdenia predpokladali, že išlo o výčiny človeka preoblečeného za vlka, aby tak zatajil svoje zločiny a využil davovú psychózu. Alebo to mohol byť krotiteľ zvierat, ktorý vypustil šelmu na svojich susedov a obyvateľov regiónu. Niektorí očití svedkovia potvrdili, že videli zviera, ako prechádzalo cez potok

na zadných labách. V tej dobe to bol rozšírený názor a obyvatelia najviac obviňovali rodinu Chastelovcov. To by vysvetľovalo, prečo zviera, keď zbadalo svojho krotiteľa - asi Chastela, sa zastavilo a neutieklo. Krviprelievanie už dávno skončilo, ale šelma zo Gévaudanu sa navždy zapísala do pamäti ľudových rozprávačov.

» Pozri aj: s. 162-163 (Obávaní vlkoláci)

Beštia napádala hlavne ženy a deti, väčšinou ich usmrtila rovnakým spôsobom (dobová rytina)

Naši nepriatelia - zvery

Každé napadnutie človeka zvieratom, ktoré sa vymyká racionálnemu vysvetleniu, to znamená, keď sa zviera nechová tak ako zvyčajne, vyvoláva najrozličnejšie dohady a psychózu strachu. Svedčia o tom mnohé príklady z minulosti i súčasnosti.

Podobné prípady vo Francúzsku. Beštia zo Gévaudanu nie je jediným zvieratom, ktoré rozosievalo strach po Francúzsku. Možno spomenúť ďalšie prípady - napríklad zvera z Évreux (1633-1634), šelmu z Brive (1783), či divé zviera zo Cézailler (1946-1951). Azda najdivšie boli zvery z Auxerrois a Vivarais. Prvý sa objavil v roku 1731 a počet jeho obetí sa vyšplhal na 28. Opisovali ho ako tigra alebo vlka. Šelma z Vivarais vyčíňala v rokoch 1809-1816 v regióne Gárd. Takisto ju opisovali ako vlka, ale s postavou osla, hnedou srstou a čiernou hrivou, dlhými ušami a veľkými mliečnymi žľazami. Tento vlk bol taký odvážny, že vnikol až do obydľí. Ani jedného z týchto dvoch zverov sa nepodarilo zabiť alebo chytiť.

Rozparovači hovädzieho dobytku v Amerike. V roku 1973 sa na americkom stredozápade objavili desiatky zdochlín hovädzieho dobytku. Najšokujúcejší bol spôsob ich zmrzačenia. Zvieratá mali odrezané uši, pysky, vemená a chvosty, oči boli odstránené a vybraté s takmer chirurgickou presnosťou. V niektorých prípadoch mali vyrezané i vnútornosti a telá úplne zbavené krvi. Najneuveriteľnejší bol objav zdochliny kravy, ktorá mala črevá vybraté cez diery v boku a uložené vedľa hlavy. Nikto nedokázal tento jav rozumne vysvetliť. Niektorí sa domnievali, že v tom majú prsty ufóni, iní zas tvrdili, že ide o vraždici rituál satanskej sekty. Tieto masacre pokračujú dodnes. Spolu bolo zabitých 12 000 kusov dobytku a polícia nenašla nikoho podozrivého, dokonca sa nenašli žiadne stopy ani na zemi okolo zdochlín.

Špión Ľudovíta XV. bol muž alebo žena ?

CHARLES GENEVIÉVE D'ÉON

Rytier d'Éon, špión často preoblečený za ženu, v službách Ľudovíta XV. i Ľudovíta XVI. vzbudzoval zvedavosť kráľovského dvora. Bol to muž alebo žena? V Londýne, kde prežil väčšinu svojho života, sa uzatvárali stávky o pohlaví rytiera. V roku 1771 sa táto suma vyšplhala na 300 000 libier šterlingov.

5. októbra 1728 právnik Louis Déon de Beaumont nahlásil miestnemu farárovi v burgundskom mestečku Tonerre vo Francúzsku narodenie svojho syna. Dal ho pokrstiť menom Charles Geneviève Louise Auguste André Thimothée. Bolo to čudné meno pre chlapca - tri mená mužské, tri ženské. Charles Geneviève bol vynikajúcim žiakom, v Paríži navštevoval Mazarinovo kolégium, kde ako dvadsaťročný získal diplom. Verný rodinnej tradícii, pokračoval v štúdiu práva a stal sa advokátom v parlamente. Bol aktívnym športovcom, šermiarom a vynikajúcim jazdcom. Trochu udivovala jeho zdržanlivosť, nikto nevedel o tom, že by mal milenkú alebo snúbenicu. Nezúčastňoval sa ani mladíckych lum-

pačiek, napriek tomu nikto nepochyboval, že Charles Geneviève d'Éon je muž.

Vzrušujúca mladá dáma

V roku 1755 kráľov minister pre tajné záležitosti knieža de Conti poveril rytiera d'Éona veľmi chúlостivým poslaním v Rusku. Mal nadviazať kontakt s čarovnou Alžbetou bez toho, aby sa o tom dozvedeli jej dvorania, a získať si jej priazeň. Francúzske skutočne nemalo dobré vzťahy s Ruskom, diplomatické kontakty boli prerušené. Preto sa Ľudovít XV. rozhodol situáciu napraviť. Charles Geneviève bol pekný mladý muž s jemnými črtami. To využil knieža Conti a rytiera vyslal na misiu v prestrojení za mladú ženu. Dal mu vyhotoviť falošné doklady na meno slečna Lia de Beaumont a do Sankt Peterburgu odchádzala vzrušujúca mladá dáma. Charles Geneviève splnil svoje poslanie až prekvapujúco dobre, pretože krásna „slečna Lia“ mala taký úspech, že sa stala najobľúbenejšou predčitateľkou čarovnej. Až po návrate do Paríža sa začali šíriť reči a doha-

dy. Charles Geneviève totiž zahral ženu tak dokonale, ako keby ani nebol v prestrojení. Ako mohol muž, i keď prezlečený za ženu, tak dokonale oklamať čarovnú? Veď v jej bezprostrednej blízkosti strávil mnoho času. Vtedy si ľudia začali všimnúť, že rytier nieje zarastený a má oblé tvary. Nebola to v skutočnosti žena? Čo keď to bola žena preoblečená za muža?

Zmätená Európa

Úspešná kariéra rytiera d'Éona pokračovala i naďalej. Vrátil sa do Ruska, pre Ľudovíta XV. splnil viacero poslaní aj v ďalších európskych krajinách, vystupujúci raz ako žena, inokedy ako muž. Stal sa dragúnskym kapitánom a za svoju odvahu v boji bol vyznamenaný Križom svätého Ľudovíta. Reči ustali. Iba muž dokáže takým spôsobom veliť vojsku. Na Janu z Arcu sa zabudlo! V roku 1762 sa Charles Geneviève stal tajomníkom na veľvyslanectve v Londýne. Tam začal všetkých uvádzať do rozpakov. Bez toho, aby si to vyžadovalo jeho politické poslanie, sa objavoval na verejnosti raz ako muž, inokedy ako žena. Londýňania boli zo zvláštneho Francúza alebo Francúzky (?) zmätení. Začali sa šíriť klebety a takmer dvadsať rokov sa uzatvárali stávky o rytierovom po-

Casanova a Charles Geneviève

Casanova, znalec žien, vo svojich Pamätiach takto opísal rytiera d'Éona, s ktorým sa stretol na večeri u francúzskeho veľvyslanca Guerchiho v Londýne.

„Bolo to na večeri u veľvyslanca, kde som spoznal rytiera d'Éona, tajomníka ambasády, o ktorom sa trúsili reči po celej Európe. Tento rytier d'Éon bola krásna žena, ktorá predtým, ako vstúpila do diplomatických služieb, bola advokátom a dragúnskym kapitánom. Slúžila Ľudovítovi XV. ako udatný vojak a dokonalejší diplomat. Napriek svojmu brilantnému duchu a manieram dokonalého muža mi po necelej štvrthodine bolo jasné, že je žena. Mala nefalšovaný hlas, ktorý nemohol byť hlasom kastráta a oblé tvary, ktoré nemohli byť mužské. Nehovoriac o tom, že „rytier“ nemal bradu, tento nedostatok však často trápi aj skutočných mužov, ktorým nič iné nechýba.

Charles Geneviève d'Éon - rytier alebo dáma ?

Matróny prehládajúce Charlesa Geneviève, dobová rytina

hlaví. Angličania vynakladali na stávky obrovské sumy, ich výška dosiahla v roku 1771 neuveriteľných 300 000 libier šterlingov! Rytier-dáma sa cítil urazený, ale pritom dával dobrý pozor, aby sa neprezradil a nikto nezistil, čím v skutočnosti je. Pravá podoba Charlesa Geneviéve osta-

Rytier d'Éon v zástere slobodomurára, dobová rytina (Bibl. nat., Paríž)

la záhadou. Kráľ za ním poslal svojho osobitného splnomocnenca - nebol ním nik iný ako dramatik Beaumarchais - aby konečne objasnil svoju situáciu. Na základe lekárskeho vyšetrenia a správ Charles Geneviéve v roku 1774 vyhlásil, že je žena.

Stará dáma z Londýna

Kráľ vtedy svojmu bývalému rytierovi zakázal, aby sa ešte niekedy prestrojil za muža a žiadal ho, aby si až do konca života zachoval svoj ženský štatút. O osude Charlesa Geneviéve bolo rozhodnuté: odtiaľ bol slečnou d'Éonovou.

Slečna d'Éonová si však nevedela zvyknúť na svoje nové postavenie ženy. Bola vylúčená z armády, z obchodných i politických záležitostí, takisto z diplomacie. Nečinnosť ju ochromovala. Po smrti Ľudovíta XV. si na francúzsky trón zasadol Ľudovít XVI. Charles Geneviéve sa chystal využiť príležitosť a zmeniť svoju situáciu. V roku 1777 sa preto vypravil na dvor do Versailles vo svojej uniforme kapitána kráľovských dragúnov. Snažne prosil Ľudovíta XVI., aby mu dovolil voľne používať svoju mužskú osobnosť. Nič nepomohlo. Kráľ a jeho ministri Vergennes a Maurepas boli neoblomní. Rytier definitívne opustil scénu a miesto neho ostala slečna d'Éonová. Charles Geneviéve sa vrátil do Londýna a postupne si zvykal na myš-

Skríženie mečov medzi rytierom d'Éonom a pánom de Saint-Georges. 1787 v Londýne. Rytina podľa Robineauovej maľby

lienku, že je ženou. Slečna d'Éonová si už nikdy viac neobliekla mužský odev. Vyše tridsať rokov žila ako úctyhodná stará dáma. Ani Francúzska revolúcia, ani poprava Ľudovíta XVI. nič nezmenili na jej živote. Stará dáma rezignovala. Zomrela 21. mája 1810 v Londýne vo veku 83 rokov. Lekári a ďalších pätnásť svedkov prišlo prezrieť jej telo. Bolo to telo muža.

Prečo taký ambiciózný, aktívny a dynamický muž, akým bol Charles Geneviéve, súhlasil, aby prežil štyridsať rokov v prestrojení za ženu? Ako je možné, že lekári, ktorí ho prezreli v roku 1774, vyhlásili, že je ženou? Aké prepotrebné štátne záujmy bránili Ľudovítovi XV. a neskôr i Ľudovítovi XVI., aby rytierovi umožnili návrat do normálneho života? Nakoniec, prečo sa po smrti oboch panovníkov d'Éon nevrátil k svojej skutočnej, mužskej osobnosti? Slečna d'Éonová, dragúnsky kapitán, ostanú navždy záhadou francúzskych dejín.

Špióni Jeho Veličenstva

Ľudovít XV., veľmi inteligentný, ale nerozhodný kráľ, rozhodoval o všetkom až na základe informácií, ktoré zhromaždili jeho agenti. Paralelne s diplomatickými aktivitami na európskych kráľovských dvoroch pracovala jeho domáca i zahraničná spravodajská služba.

Knieža Conti, kráľov „tajný minister“ do roku 1756, vytvoril skutočnú spravodajskú, činnú službu. Informácie, ktoré zhromaždil, sa využili vo vojne o rakúske dedičstvo. Conti chcel pre Francúzsko získať poľský trón a rytier d'Éon pomohol obnoviť styky s ruskou čarovnou Alžbetou, ktoré sa narušili kvôli nešikovnosti nejakého veľvyslanca. Conti najal viacerých udatných dôstojníkov, z ktorých spravil „tajných kráľovských splnomocnencov“.

Gróf de Choiseul, ktorý po ňom nastúpil na miesto kráľovho ministra pre dôverné záležitosti, naplno využíval metódy svojho predchodcu, aby prelstil rebelujúcich členov parlamentu a zatiahol Španielsko do novej vojny s Anglickom. Vojna spravodajských služieb sa stala skutočnosťou, pretože gróf Saint-Germain, tajný vyslanec zase iného ministra (Belle-Illa), pracoval na tom, aby sa s tým istým Anglickom uzavrel mier.

Záměna dětí?

NARODENIE ĽUDOVÍTA FILIPA

V októbri 1773 vojvodkyňa zo Chartres, manželka Filipa Orleánskeho, porodila v Palais-Royal (Kráľovskom paláci) syna. Bol to budúci kráľ Francúzska Ľudovít Filip, ktorý vládol v rokoch 1830-1848. O päťdesiat rokov neskôr sa na kráľovskom dvore objavila mladá šľachtičná talianskeho pôvodu, ktorá o sebe vyhlasovala, že je jedinou dedičkou Orleánskej vetvy.

V júli 1823 sa istá barónka Sternbergová naozaj pokúsila dokázať, že je dcérou Filipa Orleánskeho. Podnikla rozmanité kroky, aby zneistila francúzsky trón. Princ Orleánsky, známy tým, že sa pridol k Revolúcii, bol otcom muža, do ktorého sa

Orleánsovci, mladšia kráľovská vetva

Orleánsovci, mladšia vetva kráľovskej rodiny Bourbonovcov, hrali často dvojakú a voči vládnucej dynastii nečistú hru. Gaston Orleánsky, brat Ľudovíta XIII., dúfal, že sa po kráľovej smrti, ak ten nezanechá dediča, posadí na kráľovský trón. Pred i po narodení Ľudovíta XIV. (1638) sa s pomocou Španielska zúčastňoval na komplotoch proti Richelieuovi (to znamená proti politike, ktorú schvaľoval jeho brat). Filip Orleánsky, synovec Ľudovíta XIV., sa stal regentom v roku 1715 po smrti svojho strýka i proti jeho vôli. Ľudovít XIV. sa usiloval, aby sa jeho nemanželské deti uznali za právoplatných dedičov, a tak zabránili Orleánsovcovi riadiť krajinu. Rada však jeho závet zrušila a vojvoda Orleánsky mohol počas neploletosti Ľudovíta XV. až do svojej smrti v roku 1723 vykonávať funkciu regenta.

Jeho právnik a menovec Filip Orleánsky (1747-1793), otec Ľudovíta Filipa, sa nadchol pre Revolúciu až do tej miery, že v Konvente hlasoval za smrť svojho bratranca Ľudovíta XVI. To však nezabránilo tomu, aby o niekoľko mesiacov neskôr sám neskončil pod gilotínou.

vkladali nádeje dynastie Orleánsovcov, mladšej vetvy kráľovského rodu Bourbonovcov. Bol otcom Ľudovíta Filipa. V dvadsiatych rokoch minulého storočia to bol jediný kandidát na francúzsky trón, predstavujúci liberálnu opozíciu voči režimu Reštaurácie.

Zaujímavý osud Márie Stelly

Barónkine tvrdenia spochybnili legitímnosť jednej z hlavných postáv vysokej aristokracie a súčasne muža, ktorý mal hrať najdôležitejšiu politickú rolu vo vtedajšom Francúzsku. Jej výroky boli natoľko závažné, že ich nebolo možné zavrhnúť bez seriózneho preskúmania faktov.

Barónka okrem toho ani trochu neprípomínala dobrodružku alebo podvodníčku. Narodila sa v apríli 1773 v Taliansku vo veľmi skromných pomeroch. Jej legitímny otec bol strážcom väznice. Bola však krásna a nadaná na hudbu i divadlo. Na začiatku jej kariéry v divadle si ju všimol starý anglický šľachtic lord Newborough a oženil sa s ňou. Mária Stella odišla s manželom do Anglicka. Lord však zanehdlo zomrel a zanechal jej obrovský majetok. Opäť sa vydala za ruského šľachtica a stala sa barónkou Sternbergovou. V roku 1820 sa udialo čosi mimoriadne. Jej otec Lorenzo Chiappini zomrel a zanechal jej list, v ktorom sa priznal, že nie je jej skutočným otcom! Vyhlásil, že za finančnú odmenu zamenil chlapca, ktorého porodila jeho manželka, za dcéru istej vysokopostavenej osoby, ktorá prechádzala mestom. Jej skutočné meno nepoznal.

Záhľadná záměna dětí?

Po návrate do svojej rodnej Modigliany sa Márii Stelle podarilo po dlhom a dôkladnom pátraní zrekonštruovať udalosti okolo jej narodenia v roku 1773.

V tom čase majiteľka zámku grófka Borghiová prijala vo svojom paláci manželský pár, ktorý sa nechal nazývať gróf a grófka de Joinville. Spomenutý gróf sa veľmi rýchlo skontaktoval s istým Chiappinim, ktorý pracoval vo väzení vedľa

zámku. Argumentujúc tým, že nevyhnutne potrebuje mužského potomka, navrhol gróf Chiappinimu neuveriteľný obchod. Ak bude dieťa, ktoré sa narodí grófke, dievča a Talianov potomok chlapec, novorodencov si jednoducho vymenia. Žalárnik neprotestoval. Akýkoľvek protest sa vytratil pri vidine ľahko zarobených peňazí. A tak malá Mária Stella dostala žalárnikovo priezvisko, zatiaľ čo jej skutoční rodičia boli francúzski šľachtici.

Po ukončení pátrania začala Mária Stella proces za uznanie občiansko-právneho stavu pred cirkevným tribunálom vo Faenze. Povolala si veľké množstvo svedkov - Chiappiniho príbuzných, zákonodarcov, sluhov, cirkevných hodnostárov, všetkých, ktorí nejakým spôsobom mohli potvrdiť jej verziu udalostí. 29. mája 1824 konečne získala rozhodnutie súdu. Súdny tribunál nariadil, aby sa v rodnom liste Márie Stelly urobila oprava a bol vystavený na dcéru manželov Joinvillovcov.

Nedostatok dôkazov

Mária Stella sa s tým neuspokojila. Presvedčovala samu seba, že záhadný gróf de Joinville a vojvoda Filip Orleánsky je jedna a tá istá osoba. Vojvoda sa vrátil do Francúzska s mužským potomkom, a tak zaistil mladšej kráľovskej vetve nástupníctvo na francúzsky trón. Trón by inak nikdy nezískali. Barónkino odhalenie by však znamenalo, že Ľudovít Filip je podvodník a nemá žiaden nárok na trón.

V roku 1823 barónka odišla do Francúzska, aby prešetřila udalosti týkajúce sa jej pôvodu, ktorým úprimne verila. Narazila na viaceré znepokojujúce skutočnosti. Napríklad meno jej skutočného otca Joinville patrilo rodine Orleánsovcov. Ďalej sa potvrdilo, že Filip Orleánsky a jeho manželka viackrát cestovali pod týmto menom, aby si zabezpečili anonymitu. Nakoniec opis grófa de Joinville, ako dosvedčili svedkovia, ako i povaha Filipa Orleánskeho sa v mnohých bodoch zhodovali. Bol to však postačujúci dôkaz? Barónke stačil a až do svojej smrti v roku 1843 každému, kto bol ochotný šiju vypočuť, rozprávala, že je jedinou právoplatnou dedičkou Orleánskej vetvy. Zomrela v ľahkom duševnom poblúznení.

Dnes sa predpokladá, že v roku 1773 mohlo dôjsť v Modigliane ku skutočnej záměne novorodencov. To však v nijakom prí-

páde neznamená, že Filip Orleánsky bol údajný gróf Joinville, pretože budúci Ludovít Filip v tom čase - v apríli 1773 ešte nebol na svete. Narodil sa až v októbri 1773 vo Francúzsku, a nie v Taliansku. Tento fakt nemožno poprieť. Nemožno predsa odškriepiť narodenie princa, ak pritom asistovali desiatky dvoranov a ďalších svedkov. Rovnako nepravdepodobné je, aby sa mohlo šesťmesačné dieťa vydávať za novorodenca. Barónka mala napriek tomu mnohých prívržencov a nebola jediná, ktorá verila výplodom svojej fantázie.

→ Pozri aj: s. 208-209 (Smrť posledného zrodu Condé).

Ďalšie neobjasnené narodenia

Objektívne historické fakty týkajúce sa dedičských nárokov alebo preberania vládnej moci spochybňujú legitimitu viacerých dedičov trónu.

Za vlády Merovejovcov. Medzi potomkami Chlodovika boli úmrtia detí - dedičov trónu celkom bežné, takisto ako posielanie kráľovien-vdov do kláštorov. Boli to preventívne opatrenia, ktoré mali zabrániť, aby kráľovná náhodou neporodila nepohodlného potomka do určitej doby po kráľovej smrti, čím by sa eventuálny ľavoboček mohol stať právoplatným dedičom trónu. V polovici 7. storočia majordóm Grimoald, prvý minister kráľa Sigeberta III., prinútil kráľa, aby adoptoval jeho vlastného syna. Tak Grimoaldov syn známy pod menom Childobert Adoptovaný mohol vládnuť v rokoch 656 až 661. Svoju otcovi nechal úplnú voľnosť v rozhodovaní.

Počas Reštaurácie. Zavraždenie vojvodu de Berry, synovca Ludovíta XVIII. a jediného možného pokračovateľa dynastie, v roku 1820 bolo pre monarchiu

skutočnou katastrofou. Mladý vojvoda sa len krátko predtým oženil. Mala dynastia Bourbonovcov, ktorá sa konečne opäť zmocnila trónu, vymrieť? Našťastie deväť mesiacov po vojvodovom zavraždení porodila mladá vojvodkyňa syna, počatého niekoľko dní pred manželovou smrťou. Pohrobok, prezývaný „zázračné dieťa“, bol budúcim grófom de Chambord. Revolúcia v roku 1830 a zmena režimov (druhé cisárstvo, III. republika) však zabránili, aby sa dostal k moci.

Literárna téma. Záhady okolo narodenia niektorých detí sa v 19. storočí stali veľmi populárnym námietom románov. Napríklad francúzsky spisovateľ Flaubert opísal vo svojom románe *Salammô* zámenu syna kartáginského veliteľa Hamilcara za syna otroka. K zámene detí došlo vtedy, keď kňazi v Kartágu nariadili, aby každá rodina obetovala bohom syna, lebo len tak sa zabezpečí blaho mesta. Rovnaký námiet inšpiroval aj prvé detektívne romány, ako bol napríklad *Prípád Lerouge* od Emila Gaboriaua, vydaný v roku 1866.

Šľachtická rodina v 18. storočí, detail z malby J. Thourona (Louvre, Paríž). Popri rodinnej láske bolo hlavnou starosťou aristokracie, aby sa zachovalo meno rodu

Mária Stella, barónka Sternbergová (1773-1843), úprimne verila, že je dcérou Filipa Orleánskeho

l'Mdovü Filip .skladajúci prísahu v Senáte, detail malby A. Devéria (Versailles). Bol však „kráľ Francúzov“ z kráľovského rodu?